

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ
МАЛКЕДЖАР БӨКЕНБАЕВ АТЫНДАҒЫ
АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫ

ЗАҢ ҒЫЛЫМЫ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ: ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

*Ұлы Отан соғысындағы Жеңіс күнінің 80 жылдығына және Қазақстан
Республикасы Конституциясының 30 жылдығына
орай ұйымдастырылған Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференцияның материалдары
2025 жылғы 25 сәуір*

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И ИННОВАЦИИ

*Материалы Международной научно-практической конференции,
посвященной 80-летию Дня Победы в Великой Отечественной войне
и 30-летию Конституции Республики Казахстан
25 апреля 2025 года*

LEGAL SCIENCE AND EDUCATION: CURRENT ISSUES AND INNOVATIONS

*Materials of the International scientific-practical conference
dedicated to the 80th anniversary of Victory Day in the Great Patriotic war and the
30th anniversary of the Constitution of the Republic of Kazakhstan
25 april 2025*

Ақтөбе - 2025

УДК 340 (069)

ББК 67.0

321

*Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі М.Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институтының Ғылыми кеңесімен ұсынылды*

*Рекомендовано Ученым советом Актюбинского юридического института
Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени М.Букенбаева*

*Recommended by the Academic Councils of the Aktope Law Institute of the Ministry of
Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M.Bukenbaev*

Заң ғылымы және білім беру: өзекті мәселелер мен инновациялар: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары/жалпы редакциясын басқарған Ғ.М.Есболаев. – Ақтөбе: Қазақстан Республикасы ПИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, 2025. – 513б. //

Юридическая наука и образование: актуальные вопросы и инновации: Материалы международной научно-практической конференции/под ред. Г.М.Есболаева. – Ақтөбе: Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, 2025. – 513с.

ISBN 978-601-384-177-9

Бұл жинақта «Заң ғылымы және білім беру: өзекті мәселелер мен инновациялар» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияға қатысушылардың баяндамалары жарияланды. Басылымда отандық және шетелдік жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамының, магистранттар мен докторанттардың, құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдар қызметкерлерінің заң ғылымдары саласындағы ғылыми зерттеулерінің нәтижелері ұсынылған.

В данном сборнике опубликованы доклады участников международной научно-практической конференции «Юридическая наука и образование: актуальные вопросы и инновации». В издании представлены результаты научных исследований в области юридических наук ППС отечественных и зарубежных ВУЗов, магистрантов и докторантов, сотрудников правоохранительных и других органов власти.

УДК 340 (069)

ББК 67.0

321

ISBN 978-601-384-177-9

Қазақстан Республикасы ПИМ М.Бөкенбаев
атындағы Ақтөбе заң институты, 2025
Акдюбинский юридический институт МВД
Республики Казахстан имени М.Букенбаева, 2025

Редакциялық алқа:

Есболаев Ғ.М. – Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығы, з.ғ.к., доцент, полиция полковнигі;
Сахарбай А.— Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығының орынбасары, қауымдастырылған профессор, полиция полковнигі;
Сулейманова Г.Ж. — Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, з.ғ.к.;
Сағынтаева А.А. – ҒЗжРБЖҰ бөлімінің бастығы, полиция подполковнигі;
Ерланұлы Қ. – Жас ғалымдар кеңесінің төрағасы, полиция подполковнигі;
Ибраева А.К. – Жалпы заң пәндері кафедрасының бастығы, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, полиция полковнигі;
Чупринюк Н.А. – Оқу-әдістемелік орталығының бастығы, полиция полковнигі;
Саханова Н.Т. – Қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының бастығы, қауымдастырылған профессор, полиция полковнигі;
Жубандыкова Л.А. - Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы, философия докторы (PhD), полиция полковнигі;
Амангельдиев Д.А. – Кәсіби даярлық факультетінің бастығы, философия докторы (PhD), полиция полковнигі;
Хасанова В.В. – Әкімшілік құқық және ПО кімшілік қызметі кафедрасының доценті, полиция подполковнигі.

Редакционная коллегия:

Есболаев Г.М. – начальник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, к.ю.н., доцент, полковник полиции;
Сахарбай А.— заместитель начальника Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, ассоциированный профессор, полковник полиции;
Сулейманова Г.Ж. — профессор кафедры Уголовного прова и криминологии, к.ю.н.;
Сағынтаева А.А. – начальник ООНИиРИР, подполковник полиции;
Ерланұлы Қ. – председатель Совета молодых ученых, подполковник полиции;
Ибраева А.К. – начальник кафедры Общеправидических дисциплин, к.ю.н., ассоциированный профессор, полковник полиции;
Чупринюк Н.А. – начальник Учебно-методического центра, полковник полиции;
Саханова Н.Т. – начальник кафедры Уголовного процесса и криминалистики, ассоциированный профессор, полковник полиции;
Жубандыкова Л.А. - начальник кафедры Уголовного права и криминологии, доктор философии (PhD), полковник полиции;
Амангельдиев Д.А. – начальник факультета профессиональной подготовки, доктор философии (PhD), полковник полиции;
Хасанова В.В. – доцент кафедры Административного права и административной деятельности ОВД, подполковник полиции.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС/ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ	
Есболаев Ғ.М. Қазақстандағы заңгерлік білім беру сапасының мәселелері туралы	13
Каирова Н.И. ТРАНСФОРМАЦИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И ВЫЗОВЫ	17
Кашуба Ю.А. ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОГО САМОСОЗНАНИЯ КУРСАНТОВ ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ МВД РОССИИ	24
Макаева С.Ж. ВОСПИТАНИЕ РАЗНОСТОРОННЕ И ГАРМОНИЧНО РАЗВИТОЙ ЛИЧНОСТИ КАК ОСНОВНАЯ ЦЕЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ	30
Тузельбаев Е.О. О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕЙ ЧАСТИ ДИСЦИПЛИНЫ «АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ»	35
Шайхуллин М.С. ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННОГО СОСТОЯНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ РАЗНОСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ВЫПУСКНИКОВ	40
Шарифзода П.Р. АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОВД РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ НАСИЛИЯ В СЕМЬЕ	43
ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР/ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	
Айболатқызы М. ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ ИМИДЖІН АРТТЫРУДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	49
Азанбеков Е.Ш ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЕЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ	52
Акенина А.В. INTEGRATION OF THE MUSICAL AND LINGUISTIC APPROACH INTO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO THE POSTGRADUATE STUDENTS AS A WAY TO OVERCOME THE COMMUNICATION BARRIER	58
Алдияров Е.Т. КӨЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ	63
Амангельдиев Д.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ В ОБЛАСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ВЫЗОВЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ КАЗАХСТАНА	67

Ауелова А.А. Турсунова Т.Т. ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНДА ҒЫЛЫМИ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ	75
Базарбаева Л.А. ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ, ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ БАЛАМА ӘДІСТЕРІ	81
Балмуханов Е.К. ЗАМАНАУИ ТЕХНИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ОҚЫТУДЫҢ БАСТАПҚЫ КЕЗЕҢІНДЕ ҚАРУДЫ ОҚЫТУ	86
Березуцкая Ю.П. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ СИСТЕМЫ МВД	90
Бортникова К.М. Петровская А.В. РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ И ЦИФРОВОЙ ЭТИКИ В ПОДГОТОВКЕ ЮРИДИЧЕСКИХ КАДРОВ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ	93
Власова Е.Л. ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	99
Губашева А.С. ЗАМАНАУИ ҒЫЛЫМ МЕН ТЕХНИКА ТІЛІНІҢ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОРНЫ	104
Джигитова Р.Н. Абилова А.С. ЖАЛПЫ ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУДІҢ БАҒЫТТАРЫ	109
Жайлаубаева Ш.Ж. ПРЕПОДАВАНИЕ ЛЕКЦИЙ ПО ОБЩЕЮРИДИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ В СИСТЕМЕ ВЕДОМСТВЕННЫХ ВУЗОВ: ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ	113
Жандарбекова Г.Б., Ибраева Н.Ж. ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У МАГИСТРАНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ПСИХОЛОГИЯ УПРАВЛЕНИЯ»	120
Ивушкина О.В. О НЕКОТОРЫХ МЕТОДАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ЮРИДИЧЕСКОГО ЦИКЛА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ	123
Исибаева Е.И., Адаев О.Ш. ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ	128
Каирбаев Ж.К. ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ЖАУЫНГЕРЛІК ДАЯРЛАУ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ ӨЗІН-ӨЗІ ҚОРҒАУ ӘДІСТЕРІ	135
Калимуллина А.Ф. ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ С ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДОЙ ВУЗА МВД РОССИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	138
Каратикенова Д.К. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И МОДЕЛИ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СИСТЕМЕ МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	140

Кожина Ю.Г. TEACHING LINGUISTIC DISCIPLINES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS IN ORDER TO FORM A PROFESSIONAL WORLDVIEW AMONG LAWYERS (USING THE EXAMPLE OF BILINGUAL CADETS FROM THE REPUBLIC OF SAKHA (YAKUTIA))	143
Копбай Ж., Ибраева А.К. ЗАҢ ҒЫЛЫМЫ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ: ИННОВАЦИЯЛАР	148
Қосмұратов А.Қ. КУРСАНТТАРДЫҢ ДЕНЕ ҚАСИЕТТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ	152
Курсакова Е.Н. О РАБОТЕ ШКОЛЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ И САМОРАЗВИТИЯ «МАКСИМА»	158
Кравцов И.П., Богатчикова К.С. ЦИФРОВИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ИЗМЕНЕНИЯ ПРАВОСОЗНАНИЯ: АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ	163
Лаврушко Е.А. ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ЮРИДИЧЕСКИХ КАДРОВ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР	167
Мамаева Г.Б., Садвакасова М.М. ӘСКЕРИ ОРТАДА КӘСІБИ ТІЛДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТІЛДІК ТРЕНИНГТЕРДІҢ РӨЛІ	172
Мельник С.Л. ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ КРИМИНАЛИСТИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РОССИИ	179
Мендыбаева С.А. ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ	184
Мерғалиев А.А., Бурабаева М.А. ҚАЗІРГІ ҚОҒАМ ӨМІРІНДЕ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТТЫҢ РӨЛІ	188
Музыка Ю.В. INTENSIVE FOREIGN LANGUAGE TRAINING FOR LAW ENFORCEMENT OFFICERS	192
Мухамедьярова Б.М. СОВРЕМЕННАЯ МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ КРИМИНАЛИСТИКИ В УСЛОВИЯХ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО ПОЛИГОНА	195
Найманбаев М.Ж. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ КУРСОВ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	200
Нұрбек С.А. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ	205
Прохоров Р.С. ВОЙНА И ПЕРЕСТРОЙКА БЮРОКРАТИЧЕСКОГО АППАРАТА В 1941 ГОДУ	210

Рамазанов А.В. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН	215
Рсымбетов Е.Е. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ҚҰҚЫҚТЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ	218
Руденко В.П. К ВОПРОСУ О СОДЕРЖАНИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ КУРСАНТОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ	222
Сабинин А.А. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ КУРСАНТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ МВД РОССИИ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО - ПОЛИГОННОГО КОМПЛЕКСА	226
Сагинбаева А.У. АРНАЙЫ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ БАКАЛАВР КУРСАНТТАРЫНА ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫ ЖЕТІЛДІРУ	230
Саитова Э.М., Ниязбаева А.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЮРИДИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ: ВОЗМОЖНОСТИ И ЭТИЧЕСКИЕ ОГРАНИЧЕНИЯ	234
Самойлов С.Ф. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ У КУРСАНТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ СИСТЕМЫ МВД РОССИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБЛАСТИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЭКСТРЕМИЗМУ И ТЕРРОРИЗМУ	239
Саханова Н.Т. ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ КРИМИНАЛИСТІК ПОЛИГОНДЫ ПАЙДАЛАНУ	245
Сейтимова А.С. ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫ МЕН СПОРТТЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН ӨЗІРЛЕУ	251
Селиверстова О.В. ИННОВАЦИОННЫЕ ПРАКТИКИ В ОБУЧЕНИИ КУРСАНТОВ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ЮРИДИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ: ПРОЦЕСС, ОРИЕНТИРОВАННЫЙ НА СОТРУДНИЧЕСТВО	253
Сембаева М.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КУРСАНТТАРМЕН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖҮРГІЗУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	259
Төлөпберген О.С. АРНАЙЫ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫ КУРСАНТТАРЫНЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БЕЙІМДЕЛМЕУ ЖАҒДАЙЛАРЫН ЕҢСЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	263
Хитматов А.М. ҒЫЛЫМИ-ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ДАМУ – БОЛАШАҚ ОФИЦЕРЛЕРДІҢ КӘСІБИ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ	267
Чупринюк Н.А. ОБРАЗОВАНИЕ И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА	270

Шаевич А.А. ЮРИДИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ	277
Шоқыбасов М.Ү. ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ НЫСАНДАРЫ	283
Шукаева И.Н. ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ЮРИДИЧЕСКИХ КАДРОВ ДЛЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ	286
ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС/ УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС	
Алиев А.К. THE CONCEPT OF MASS RIOTS	295
Алтынбеков К.А. РОБОТ ИТТЕР: ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕ	299
Битенова М.К., Акимжанов Е.С. ҚАРТТАРҒА ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ЖАСАУ ТӘСІЛДЕРІ	305
Гутяр Д.А. ПСИХОЛОГО-ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ДОСТОВЕРНОСТИ РЕЗУЛЬТАТОВ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ С УЧАСТИЕМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ	311
Длимов А.А. РОЛЬ ЮВЕНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ В СИСТЕМЕ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ	316
Жабагинова И.Т., Каирова Н.И. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ	320
Жұмағұлов А.Ғ., Саханова Н.Т. КИБЕРҚЫЛМЫСТАРДЫ ТЕРГЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ	326
Елеусизова М.Б. НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕРДІҢ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ САРАПТАМАСЫ	331
Кабдраш А.М., Ешназаров А.А. ИНСТИТУТ ПОНЯТИХ: НЕОБХОДИМОСТЬ ИЛИ ФОРМАЛЬНОСТЬ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	336
Қалқанбай Ә.Қ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚТАН БОСАТУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ	345
Қырықбай Е.Б. ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕССТЕГІ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҚҰЖАТТАР МЕН ЦИФРЛЫҚ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕРДІҢ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫ	352
Куанышбекқызы Г., Қалқаманұлы Д. ҚАРЖЫ ПИРАМИДАСЫН ҚҰРУҒА ЖӘНЕ БАСҚАРУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫ ТЕРГЕУДІҢ БАСТАПҚЫ КЕЗЕҢІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	360
Мухидинова Г.Н. ДЕТЕРМИНАНТЫ ВОИНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ	366
Мұсағали Қ.Б., Саханова Н.Т. УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	369

Оспаниянов Б.С. ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДА ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРАТЫН БӨЛІМШЕЛЕРДІҢ РӨЛІ	379
Саленов Т.А., Сырбу А.В. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКРЕПЛЕНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В ДЕЛАХ О НЕЗАКОННОМ ОБОРОТЕ СИНТЕТИЧЕСКИХ НАРКОТИКОВ	385
Самигуллина Ж.С., Акимжанов Е.С. ЖАСТАР ОРТАСЫНДАҒЫ НАШАҚОРЛЫҚ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ	391
Такетова К.Д., Амангельдиев Д.А. КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ САЛДАРЫ	398
Тасминова А.Ж., Саханова Н.Т. ХАРАКТЕРНЫЕ ПРИЗНАКИ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ	401
Темірбекова М.П. СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕСУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	408
Толеубаев Д.М. ЖАЗАСЫН ӨТЕУДЕН ШАРТТЫ ТҮРДЕ МЕРЗІМІНЕН БҰРЫН БОСАТЫЛҒАН КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ ПРОФИЛАКТИКАСЫ	411
ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ПО ӘКІМШІЛІК ҚЫЗМЕТІ/ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОВД	
Деркач Д.А., Богатчикова К.С. ЦИФРОВАЯ ДЕМОКРАТИЯ: КАК ЦИФРОВИЗАЦИЯ МЕНЯЕТ МЕХАНИЗМЫ УЧАСТИЯ ГРАЖДАН В ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ	416
Дрогалина Е.А., Сенкевич В.В. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИНСТИТУТА ДОКАЗЫВАНИЯ В АРБИТРАЖНОМ И ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ КОДЕКСАХ	421
Жакенов Қ.Ш. ПО-НЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ – ТҮРМЫСТЫҚ САЛАДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫҢ АЛУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ	425
Ильин А.Н. РЕФОРМА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ	430
Қалжан Ж.Ғ., Муканов М.Р. ЗАҢ ШЫҒАРУ ПРОЦЕСІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ПАЙДАЛАНУ: ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	435
Қаратаев Т.Ж. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕРІ БОЙЫНША ӘКІМШІЛІК ҚАМАҚҚА АЛУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	442
Келимбердин М.А., Каирова Н.И. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО	450

ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ МИГРАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	
Қуашева З.М. О ПРОФИЛАКТИКЕ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ	457
Меербекоев Е.С., Сактаганова И.С. ПЕНСИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ, ПРОБЛЕМАТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	460
Мекенбай М.С. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ЖАСАҢДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ	464
Нұрыш З.З. ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ҚАУІПСІЗДІГІ БАСЫМ МЕМЛЕКЕТТІК МІНДЕТ РЕТІНДЕ ЖӘНЕ КЕЙБІР ТМД ЕЛДЕРІМЕН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	467
Нұржанова Б.Е., Ерланұлы Қ. ЭЛЕКТРЛІ АВТОМОБИЛЬДЕРМЕН ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ЕРЕЖЕЛЕРІНІҢ САҚТАЛУЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	474
Салимов А.А. ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЭКСТРЕМАЛДЫ ЖАҒДАЙДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘРЕКЕТІ	480
Симанова Г.Т. ЖОЛ ЖҮРІСІ САЛАСЫНДА ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРЕЖЕЛЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	484
Токпанбетова Г.Н. АВТОМОБИЛЬ ЖОЛДАРЫНДА ЖОЛ АПАТТАРЫН БОЛДЫРМАУДЫҢ АЛДЫН АЛУ	487
Умурзакова А.Ә. Ахбаев Е.А. ЖОЛ-КӨЛІК ОҚИҒАЛАРЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН НЕГІЗГІ МАҚСАТТАРЫ	491
Фаткулин И.О., Тайшыбаева А.С. ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ПРОФИЛАКТИКАСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	496
Хасанова В.В. ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА В ШКОЛЬНОЙ СРЕДЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	502
Шамғанова А.Е. ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ПСИХОЛОГИЯСЫ	508

Есболаев Ғ.М.

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, доцент, полиция полковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)

ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗ

Қайырлы күн, құрметті конференцияға қатысушылар мен қонақтар!

Сіздерді бүгін Институт ұжымымен ұйымдастырылып отырған «Заң ғылымы және білім беру: өзекті мәселелер мен инновациялар» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияда риясыз көңілімізбен кездесіп отырғанымызға қуаныштымын.

Бұл іс-шара еліміздің тарихында айрықша орны бар екі мерекенің мерейлі жылдарына – Ұлы Отан соғысындағы Жеңіс күнінің 80 жылдығына және Қазақстан Республикасы Конституциясының 30 жылдығына орай ұйымдастырылып отыр.

Инновациялық технологияларды білім беру жүйесінде дұрыс қолдана білудің үлкен жетістіктерге жеткізетіні белгілі. Сондықтан, конференцияның барлық қатысушыларына алғыс білдіре отырып, жастарды өз елінің патриоты және білікті маманы ретінде қалыптастыруға ықпал ететін инновациялық идеялар іздеуге бағытталған жемісті жұмыс пен сындарлы диалог тілеймін!

Есболаев Ғ.М.

Начальник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, кандидат юридических наук, доцент, полковник полиции (Казахстан, г.Актобе)

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

Добрый день, уважаемые гости и участники конференции!

Приветствую вас на нашей Международной научно-практической конференции «Юридическая наука и образование: актуальные вопросы и инновации» и благодарю за проявленное внимание и участие в конференции!

Конференция приурочена к 80-й годовщине Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945гг.и 30-летию Конституции Республики Казахстан.

Проведение конференции является важным событием в межрегиональном сотрудничестве, которое несомненно внесет вклад в улучшение процесса научных исследований, создаст стимул для дальнейшей плодотворной работы. Считаю, что главная цель проведения конференции заключается в обмене передовым опытом и знаниями в области образования и права.

Желаю всем участникам и организаторам конференции плодотворной работы, конструктивного диалога и эффективного взаимодействия!

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЗАҢҒЕРЛІК БІЛІМ БЕРУ САПАСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТУРАЛЫ

*Есболаев Ғ.М., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң
институтының бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты, доцент,
полиция полковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазіргі таңда еліміздегі білім беру жүйесінің жай-күйіне, оның ішінде жоғары білім берудің прогрессивті дамуына, кадрлар даярлау мәселесіне жоғары деңгейде көңіл бөлінуде. Өйткені, «дамыған бәсекеге қабілетті мемлекет болу үшін біз жастардың заман талабына сай білім алуын қамтамасыз етуіміз керек». [1] Азаматтардың білім алу құқығы іргелі конституциялық құқықтар мен бостандықтардың бірі болып табылады. Конституцияның 30-бабында: азаматтар үшін – мемлекеттік жоғары оқу орнында конкурстық негізде тегін жоғары білім алуға; әрқайсысы үшін – заңға сәйкес жеке оқу орындарында ақылы білім алуға кепілдік берілген. Мемлекет жалпыға міндетті білім беру стандарттарын белгілейді [2].

Білім алуға конституциялық құқық қарқынды дамып келе жатқан құқықтық жүйемен қамтамасыз етілген. Білім және ғылым саласындағы маңызды қоғамдық қатынастар «Білім туралы» және «Ғылым және технологиялық саясат туралы» заңдарының нормаларымен реттеледі, олар ел дамуының әлеуметтік-саяси және экономикалық қажеттіліктеріне, жеке тұлғаның, қоғамның, мемлекеттің сұраныстарына сәйкес жүзеге асырылады. Қазақстанның әлемдегі дамыған елдер қатарына кіруі жөніндегі міндеттерді шеше отырып, Үкімет құқық үстемдігі мәселелерін қоса алғанда, мемлекет пен қоғам өмірінің маңызды сегменттерін, оның ішінде құқықтық білім берудің жаңа тәсілдерін іздеу мәселесін қамтиды. Қазақстанда құқықтық мемлекет құру және азаматтық қоғамды дамыту бағыты дәйекті түрде жүргізілуде. Конституцияның 1-бабында Қазақстан Республикасы демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде бекітілген.

Қазақстанның құқықтық жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде құқық қорғау органдары қызметкерлерін даярлау сапасы мемлекеттік маңызы бар міндет болып табылады.

Осыған байланысты қазіргі қоғам заңгер мамандығына өте жоғары талаптар қояды. Білім беру саласында әлемнің барлық елдерінде заңгер мамандығы ерекше орын алады, өйткені елдің дамуын құқықтық қамтамасыз етуде шешуші мәнге ие.

Шындығында, бүгінгі таңда қызметтің барлық салалары практикалық қызметте жақсы дағдыларды тиімді жүзеге асыруға қабілетті дайындалған заңгерлік кадрларға мұқтаж. Заңгерлік жоғары оқу орындарының, оның ішінде

ведомстволық жоғары оқу орындарының түлектері заң қызметтерінің әлемдік нарығында бәсекеге қабілетті болуы тиіс, қолда бар құралдарды және тұрған міндеттерді шешудің тәсілдерін шебер қолдануы және тиімді пайдалануы тиіс.

Біздің елімізде құқықтық білім сұранысқа ие болғанымен, мәселелер де жиі кездеседі. Сондықтан оны реформалаудың әртүрлі нұсқалары ұсынылады және талқыланады, олар пікірталас тақырыбына айналады. Айта кету керек, заңгерлік білім беру мәселелерін белгілі қазақстандық ғалымдар С.З. Зиманов, Г.С.Сапарғалиев, С.С. Сартәев, О.К. Копабәев, Р.Ж. Мұқашев, М.С. Нәрікбаев, С.Ф. Ударцев және т.б. зерттеген [3].

Алайда, ұлттық заңнаманың, Еуразиялық экономикалық одақтың үнемі жаңарып отыратын құқықтық өрісі, Астанада Халықаралық қаржы орталығын құру құқықтық білім беру жүйесінде елеулі өзгерістерді, Батыс Еуропа құқығының тарихы мен философиясын, оның қазіргі жай-күйін, салыстырмалы-құқықтық зерттеулерді мұқият зерделеуді талап етеді. Ағылшын құқығы нормаларын білетін және ағылшын тілін қолдана отырып, Халықаралық заңгерлер қызметінің жаңа саласы пайда болды. Заң шығару процесі мен құқық қолдану практикасын теориялық білімнің жоғары деңгейіне ие білікті заңгерлерсіз елестету мүмкін емес. Сонымен қатар, нарықтық экономика өзгерген экономикалық, саяси және әлеуметтік жағдайларда жұмыс істей алатын жаңа буын заңгерлерінің сұранысына әсер етті.

Олардан қолданбалы дағдыларды, заңнама мен құқық қолдану практикасын жақсы меңгеру, құжат құра білу, оның ішінде іс жүргізу дағдылары талап етіледі. Сонымен қатар, тәжірибе стандартты емес, сыни ойлауы бар, жаңа құқық қолдану практикасын қалыптастыруға қабілетті, оның ішінде заңнаманы жетілдіру арқылы заңгер мамандығының инновациялық стандарттарын әзірлейтін заңгерлерді күтеді. Дәл осындай заңгерлерге құқықтық мемлекеттің дамуында және Қазақстанның әлемдегі дамыған 30 елдің қатарына кіруі жөніндегі стратегияны орындауда маңызды рөл беріледі. Қазақстанның одан әрі дамуы оқу процесінің мазмұны ретінде өзгерістерді талап етеді, өйткені заңгерлерді даярлау сапасы қазіргі заманғы жоғары заң білімінің ең өзекті мәселесі болып табылады, заңгерлерді оқытуда жаңа тәсілдерді іздеу қажет.

Тәуелсіздік жылдары қазақстандық ЖОО ширек миллионнан астам заңгер дайындады. Қазақстанда студенттер контингенті 400 мыңнан астам адамды құраса, оның ішінде 30 мыңнан астамы болашақ заңгер. Дегенмен, олардың кейбірінде заңгерлік білім сапасы тиісті деңгейде емес [4]. Жұмыспен қамтылмаған заңгерлер көп, заң кадрларының жалпы қажеттілігінен кем дегенде екі есе көп. Бірақ біліктілігі белгілі бір компанияға, нақты мемлекеттік органға сәйкес келетін жоғары кәсіби заңгерлерді табу әрдайым қиын. Осылайша, жыл сайын алған білімдерін тәжірибеде қолданбаған заңгерлердің саны жыл сайын артуда.

Заңгерлерге білім беру сапасының төмендеуінің әртүрлі себептерін келтірейік: түлектердің теориялық дайындығының жеткіліксіздігі; түлектердің тәжірибелік дайындығының әлсіздігі; оқытушыларды қайта даярлау бойынша

жүйесінің әлсіздігі; профессорлық-оқытушылық құрамның жеткіліксіздігі; оқу-әдістемелік материалдардың жетіспеушілігі және т.б. [5].

Айта кету керек, Қазақстанда «Құқықтану» және «Заңгер» мамандықтары бойынша оқытатын бірнеше Академия (ІІМ, ҰҚК) жұмыс істейді.

Заңгерлік білім беру саласында жоғары білікті мамандардың жеткіліксіздігіне байланысты көптеген өңірлік жоғары оқу орындарында заңгерлерді жақсы деңгейде даярлау қиын. Өкінішке орай, бәсекелестік орта, заңгерлік жоғары оқу орындары санының артуы білім беру сапасының қажетті өсуіне әкелмеді. Себептердің бірін профессор Б.Ж. Әбдірайымов атайды: «бұған тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында болған мектептегі білім мен мәдениеттегі жағымсыз процестер, орта мектеп деңгейінің төмендеуі және талапкерлердің сапалық құрамының соған байланысты өзгеруі әсер етті» [6].

Қазақстанда өңірлік жоғары оқу орындарында заң саласындағы ғылыми дәрежесі бар профессор-оқытушылар құрамының тапшылығы байқалады. Сонымен қатар, заңгерлерді даярлау кезінде құқықты қолдану дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аудару керек.

Құқықтық білім беру сапасының мәселелерін қарастыра отырып, халықтың құқықтық мәдениетінің құрамын ескеру қажет, өйткені құқықтық мемлекеттің қалыптасуы, экономикалық, саяси және әлеуметтік міндеттерді сәтті шешу елдің бүкіл халқының құқықтық сауаттылығы болмаған жағдайда мүмкін емес. Біздің еліміздің халқы арасында құқықтық сауаттылықтың төмен деңгейі туралы мәселе бірнеше рет көтерілді, бірақ елде халықтың құқықтық ағарту деңгейі бойынша нақты бағалау мен социологиялық зерттеулердің жүргізілуі әлі де жеткіліксіз.

Қазақстандық заңгерлер қоғамы заң кадрларын даярлау мәселелерін қайта қарауды және оны қазіргі заманның сұраныстары мен халықаралық стандарттарға сәйкес ұйымдастыруды ұсынады.

Заң білімін жаңғыртудың негізгі бағыттары, біздің ойымызша, жаңа білім беру технологияларын құруға бағытталуы керек. Бұл заңгерлік білім беруді негізінен формативті түрден курсанттар мен студентердің танымдық және шығармашылық қабілеттерін анықтауға және дамытуға, заңгерлердің тиімді кәсіби қызметін қамтамасыз ететін жеке тұлғаның кәсіби қасиеттерін тәрбиелеуге мүмкіндік беретін оқытуға бағыттауды қамтиды.

Кәсіптік заң білімінің мазмұны дәстүрлі оқу процесінде ғана қалыптаспайды. Оқытудың тұрақты құрамдас бөліктері - оқу-кәсіптік тренингтер, әртүрлі кәсіптік қызмет түрлерін игеру бойынша жұмыс, нақты заң практикасына енгізу болуы тиіс. Сонымен қатар, құқықтың үстемдігін, құқықтық мемлекеттің құндылықтарын, адам құқықтары мен әділеттілікті қорғайтын шығармашылық, ойлы заңгерлерді, құқық қорғау қызметкерлерін дайындау үшін қазіргі кездегі іргелі заңдарды тереңірек зерттеу қажет.

Екі негізгі элементтің үйлесімінде сапаны арттыру қажет: негізгі теориялық және тарихи білімдерді, сонымен қатар тәжірибелік жұмысты сәтті бастау үшін қажетті арнайы практикалық білім мен дағдыларды игеру. Әрине,

практикалық білім негізінен тәжірибемен келеді, бірақ оқу орны курсантқа «өндірістік» тәжірибеден өтуге мүмкіндік беруі керек. Мұның бәрі «құқықтану» мамандығы бойынша жоғары білімнің мемлекеттік білім беру стандарттарын түзету немесе өзгерістер енгізу қажеттілігін анықтайды [7].

Жоғары білікті заңгерлерді даярлау қоғам өміріне айтарлықтай әсер етеді. Жоғары заң білімінің негізгі міндеті - оның мазмұнын қоғамның қажеттіліктеріне үнемі бейімдеу болып табылады, ол оқу процесіне уақтылы қажетті түзетулер енгізу үшін икемді болуы керек. Әрине, айтылған ұсыныстарды толық деп санауға болмайды. Заңгерлерді кәсіби даярлау сапасын арттыру - жалпы мемлекеттік мәселе. Заңгерлер біздің қоғамның болашағы болғандықтан, Қазақстан Республикасындағы құқықтық мемлекеттің құрылымы бойынша елдің негізгі күші болып табылады.

Осыған байланысты, бүгінгі және болашақта отандық заң білімінің мазмұны мен сапасына әсер етуі мүмкін факторларды анықтау және талдау өте маңызды және егжей-тегжейлі зерттеуді қажет ететін сияқты. Сонымен қатар, білім беру қызметтері нарығындағы бәсекелестікті ретке келтіру қажет. Бейінді емес мемлекеттік жоғары оқу орындарында заң мамандығы бойынша студенттерді оқытудың орындылығы туралы мәселені зерделеу маңызды болып табылады. Жоғары заңгерлік білім беру жүйесі мемлекеттің нақты қажеттілігіне қарай құрылуы тиіс. Заңгерлік білім қоғам мен мемлекет ұсынған әлеуметтік тапсырысты орындауға негізделуі керек.

Сондай-ақ, заңның үстемдігін, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуде жаңа құқықтық құралдарды тиімді пайдалану міндеттері, мемлекетті одан әрі дамыту және экономикалық өсу мақсатында, өз кезегінде, жаңа буын білікті заңгерлерін даярлау проблемаларын одан әрі өзектендіреді. Оларды еңсеру үшін Үкімет, Ғылым және жоғары білім министрлігі және құқық қорғау органдары тарапынан жүргізіліп жатқан реформалар мен орнықты дамуды қамтамасыз ету мақсатында ресми көрсеткіштер бойынша емес, іс жүзінде елдегі заң білімін жақсарту үшін шаралар кешені қажет.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың IV Ұлттық құрылтайда сөйлеген сөзі. - Астана.14.03.2025ж.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30 тамыз 1995 ж.
3. Н.Н. Турецкий.О проблемах качества юридического образования в Казахстане.Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. 2017 ж. №1(3).
4. [www.https://kazgazeta.kz](https://kazgazeta.kz) Ж.Елубаев.Заңгерлерді 5-6 университет қана даярлауы керек. 07.12.2020.
5. [www.https://egemen.kz](https://egemen.kz) Білім сапасының төмендеуіне не түрткі болды?

6. [www.https://qazaqadebieti.kz](https://qazaqadebieti.kz) Сапалы білім – саналы ұрпақ. 20.01.2023ж.

7. [www.https://academy.sud.kz](https://academy.sud.kz) «Құқық үстемдігі және әділ сот төрелігі: тәжірибе және заңнаманың өзекті мәселелері» ғылыми-практикалық конференциясының материалдар жинағы. Астана қ. 2024ж.

УДК 340

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И ВЫЗОВЫ

Каирова Н.И., начальник кафедры
Общеобразовательных дисциплин
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева,
кандидат юридических наук, профессор
(Казахстан, г.Актобе)

Современные тренды такие как геополитические, демографические, технологические, технические, информатизационные ставят перед высшим образованием задачи подготовки специалиста, с одной стороны обладающего соответствующими профессиональными навыками, способного решать узкоспециализированные практические задачи, использовать цифровые технологии отдельной отрасли, а с другой эрудированного в соответствующей и смежных областях, имеющего фундаментальные знания и готового к постоянному обучению.

Для решения поставленной задачи идет постоянная дискуссия и поиск идеального соотношения между наполнением учебного процесса и объемом и формой организации практической подготовки. Немаловажным является и назревшие изменения, связанные с формированием потребности в подготовке квалифицированных кадров для правоохранительных органов, которые обладают способностями не просто работать с уже имеющимися знаниями, но и разрабатывать новые.

Сегодня юридическое образование в Казахстане претерпевает значительные изменения в связи с новыми вызовами перед учебными заведениями. В условиях динамично изменяющегося мира, где правопорядок и безопасность становятся приоритетами, подготовка полицейских требует обновленных подходов и методов обучения.

В Послании народу Глава государства неоднократно подчеркивает важность развития человеческого капитала, гибкости современной модели образования, модернизации образовательной инфраструктуры и комплексной подготовки кадров нового формата.

Уже сегодня, современное развитие общества нуждается в новых подходах к мировоззренческому осмыслению вопросов развития и воспитания молодежи.

Не случайно, Президент Республики Казахстан К. Токаев в своем последнем послании подчеркнул важность «Пятой программы. Закон и порядок»: *«Полиция является одним из самых распространенных органов правопорядка в стране. Каждый день сотрудники полиции выполняют задачи по защите жизни, здоровья, прав и свобод граждан, а также интересов общества и государства от незаконных посягательств, обеспечению общественного порядка и безопасности»*[1].

В эпоху реформирования правоохранительной системы важно обратить внимание на качество и содержание личностных структур выпускников ведомственных учебных заведений. Основу идеологии полицейской деятельности в Казахстане сегодня составляет идея о справедливом, помогающем сотруднике полиции, который полностью соответствовал бы потребностям общества и требованиям государства. Одно из главных требований к полиции современного Казахстана - формирование у сотрудников полиции патриотических чувств, высоких профессиональных, духовно-нравственных, морально-психологических качеств на основе утверждения в сознании и поведении общественно значимых идеалов, идей патриотизма, мотивов служения Отечеству.

В этом развитии намечаются новые тенденции, требующие от молодых людей комплексной оценки факторов и направления устройства мира, а значит, применения организованных подходов в том числе к эффективному формированию духовно-нравственных ценностей личности. Однако, существующие проблемы, отсутствия достаточного уровня правовой культуры в обществе и недостаточная эффективность профилактической работы в правоохранительных органах, и подчеркивает актуальность сегодняшней конференции.

Мировоззрение молодых людей, основой которого являются духовно-нравственные ценности, должно быть способным обеспечивать их мышлению, сознанию возможность адекватно оценивать особенности развития общества и организовывать свою деятельность таким образом, чтобы способствовать его продуктивному созидательному развитию.

Выполняя эту важную функцию, мировоззрение помогает личности адекватно оценивать различные бытовые, экономические, социальные ситуации, ориентирует человека поступать в рамках правопослушного, правомерного поведения.

Высшее образование как среда, в которой происходит становление профессионального фундамента личности, имеет возможность создать атмосферу, в которой будут формироваться устойчивые высокие духовно-нравственные ценности, а значит, и патриотические чувства, любви к Родине, верности присяге и служебному долгу, чувства гордости за избранную

профессию, противодействия деструктивной идеологии. мировоззрение будущего офицера.

В последние годы всё чаще звучат тревожные голоса о том, что общество теряет свои моральные и нравственные ориентиры. Мы наблюдаем рост равнодушия, агрессии, цинизма, безразличия к традиционным семейным и духовным ценностям. Этот процесс беспокоит не только ученых-правоведов, правоохранителей, но и обычных граждан, ведь нравственность — основа здорового и устойчивого общества.

Принцип «Закон и порядок», как подчеркивает Глава государства Касым-Жомарт Кемелевич Токаев, является фундаментом правового государства. Без «Закона и Порядка», без уважения к правовым нормам невозможно построить Справедливый Казахстан, превратить его в успешное государство [1].

Принцип «Закон и порядок» — один из ключевых основополагающих принципов функционирования любого правового государства. Он определяет, каким образом общество регулирует поведение граждан, организаций и государства, обеспечивая безопасность, справедливость и стабильность. Этот принцип отражает идею, что все члены общества, независимо от положения и статуса, обязаны соблюдать закон. Поставленная задача перед правоохранителями — укоренить этот принцип в нашей системе ценностей, сделать его неотъемлемой частью как народного менталитета и общественной жизни, так и самих правоохранительных органов.

Сегодня, без квалифицированных юристов невозможна правовая культура высокого уровня, вопрос подготовки кадров напрямую влияет не только на качество разработки правовых актов и законопроектов, но и на их реализацию и правоприменительную практику.

Обострение социальной обстановки, рост правового нигилизма и снижение доверия к государственным институтам делают вопрос нравственного воспитания сотрудников органов внутренних дел особенно важным. От уровня их духовной зрелости, нравственных ориентиров и гуманистических установок зависит эффективность и легитимность всей правоохранительной системы.

Всем известно, что сегодня факторами, разрушающими моральные ориентиры приводят:

Цифровизация и информационный шум, где люди всё чаще получают информацию из соцсетей и интернета, где моральные ценности размываются и уступают место хайпу, популярности и наживе.

Кризис института семьи. Разводы, утрата авторитета родителей, падение значимости традиционного воспитания — всё это ослабляет формирование личности.

Ослабление роли национальных традиций и обычаев. Традиционные ценности, которые веками формировали нравственные нормы, отходят на второй план, уступая место индивидуализму.

Популяризация антигероев. В массовой культуре всё чаще героями становятся персонажи с аморальным поведением, что влияет на восприятие

добра и зла у молодёжи.

Проявления морального кризиса в обществе отражаются на росте агрессии, буллинга и насилия — как в реальной жизни, так и в интернете; потеря уважения к старшему поколению и авторитету учителей, врачей, представителей власти; распространения обмана, манипуляций, безответственности в личной и профессиональной сферах; упадок культуры общения, обесценивание понятий «честь», «достоинство», «совесть» и другое.

Если общество теряет нравственные ориентиры, оно сталкивается с деградацией: усиливаются социальные конфликты, растёт отчуждение между людьми, падает уровень доверия. Без нравственного фундамента невозможно построить ни здоровую семью, ни справедливое государство.

Духовно-нравственные ценности — это система взглядов, убеждений и норм, отражающих представление человека о добре и зле, справедливости, долге, чести, совести и ответственности. Для полицейского особенно важны такие качества, как: честность, справедливость, патриотизм, уважение к правам человека, гуманизм, служение обществу.

Полиция выполняет не только охранную функцию, но и воспитательную, профилактическую. Полицейский часто становится моральным ориентиром для граждан, особенно молодёжи. *Без нравственной основы невозможно: объективное применение закона, недопущение злоупотреблений служебным положением, уважительное отношение к гражданам и их правам.*

Не случайно в Актюбинском юридическом институте МВД РК имени героя Советского Союза Макелджара Букенбаева в рамках научного исследования на тему «Формирование традиционных духовно-нравственных ценностей у будущих сотрудников казахстанской полиции» одним из приоритетных воспитательных целей на занятиях являются: морально-нравственные устои, как система ценностей, норм поведения, понятий о добре и зле, которые формируют в обществе и передаются из поколения в поколение. Они проявляются в уважении к другим людям, честности, справедливости, ответственности, милосердии и стремлении к истине.

Таким образом, формирование духовно-нравственных ценностей у будущих полицейских — это основа профессиональной подготовки и устойчивого развития правоохранительной системы. Только опираясь на моральные ориентиры, полицейский сможет служить не только букве, но и духу закона, быть не формальным исполнителем, а настоящим защитником правопорядка и граждан.

С учетом глобальных изменений в области безопасности, правопорядка и прав человека, Казахстан сталкивается с необходимостью пересмотра традиционных методов подготовки полицейских. Процесс реформирования правоохранительной системы требует от будущих полицейских не только глубоких знаний в области права, но и навыков, необходимых для работы в условиях современного общества.

Однако необходимо признать, что сегодня в стране существуют накопившиеся проблемы в деле подготовки правоохранителей юристов в целом.

Следующей одной из основных задач трансформации юридического образования видится – во внедрении инновационных практик и подходов в правовом образовании. При этом следует уделять особое внимание цифровизации процессов и использованию технологий искусственного интеллекта.

В условиях цифровой трансформации государства и его органов актуальными и востребованными компетенциями выпускника юридического вуза являются цифровые компетенции и навыки работы с искусственным интеллектом. Но это не должны быть общие компетенции, направленные на формирование цифровой грамотности. В современных условиях востребованы профессионально ориентированные цифровые компетенции выпускников по юридическим образовательным программам.

Модернизация деятельности правоохранительных органов Республики Казахстан тесно взаимосвязана с разработкой и внедрением цифровых проектов, к которым относятся: Единый реестр досудебных расследований; Единый реестр административных производств; Электронное уголовное дело; Единый реестр субъектов и объектов проверок; информационный сервис Qamqog; Карта преступности, Электронные обращения; Аналитический центр; Система информационного обмена для правоохранительных, специальных государственных и иных органов и др.

В целях формирования профессионально ориентированных цифровых компетенций выпускника, сегодня, в образовательные программы включены дисциплины, направленные на изучение цифровых инструментов деятельности правоохранительных органов, таких как: ЕРАП, ЕРДР и другие.

Однако, для видения целостной картины и конечного результата необходимо разработать учебные версии цифровых платформ судебных и различных правоохранительных органов, а также других органов («Беркут», «Төрелік», «Е-нотариат» и т.д.), и предоставить к ним обязательный доступ, особенно ВСУЗам. Для этих целей операторам данных цифровых ресурсов (судебным, правоохранительным и государственным органам) необходимо поддерживать актуальность учебных версий, осуществлять помощь в их обслуживании и использовании в учебных целях. Должна быть интеграция теории и практики, в которой задачи академической деятельности могут быть реализованы при участии и поддержке практического сектора.

В настоящее время стремительное развитие искусственного интеллекта в мире ставит вопрос о подготовке специалистов в области права в соответствии с требованиями времени. Поэтому необходимо развивать направления подготовки юристов по комбинированному направлению с программами, адаптированными к киберспециализациям. Для интеграции цифровых технологий в образовательный процесс в сфере информационных технологий

нужно создать современные условия для подготовки специалистов в этой области путем формирования образовательных программ, связанных с основными областями права, изучающими кибербезопасность.

Цифровые образовательные ресурсы призваны способствовать формированию аналитических способностей, умения работать в команде, навыков публичных выступлений и применения правовых знаний. Не случайно современный образовательный процесс невозможно представить без игровой учебной деятельности, таких активных форм работы, как квесты, ролевые и деловые игры. В институте широко используются в учебном процессе дидактические материалы по изучаемым дисциплинам, обеспечивающие обучение в интерактивной форме: фотографии, видеофрагменты, статические и динамические модели, объекты виртуальной реальности и интерактивного моделирования, звукозаписи и иные цифровые учебные материалы. Однако в мире уже применяются более современные ресурсы, такие как: VR-обучение, виртуальные криминалистические лаборатории, Deepfake-технологий, созданные с помощью ИИ, которые также широко применяемые, в настоящее время, мошенниками.

Такие технологии позволят симулировать различные сценарии: полицейских операций, боевых действий, процессуальные действия и т.п., что поможет улучшить реакцию, навыки, психологическую подготовку сотрудников, научить контролировать эмоции во время выполнения виртуальных задач.

Согласно Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023–2029 годы[2], система образования превращается в приоритетную, ведущую сферу социально-экономической политики, становится и индикатором, и катализатором развития страны. Юридическое образование несет в себе особую, повышенную концентрацию публичных интересов, тесную связь с правовой политикой государства. Выпускники юридических факультетов создают пул специалистов, отвечающих за формирование правовых основ для всех сфер нашей жизни, а также являющихся правоприменителями. Поэтому для эффективного укрепления данного сектора необходимо уделить особое внимание вышеуказанным ключевым вопросам.

Юридическое образование должно быть более обдуманым, направленным на повышение требований к входу в профессию, процессу обучения и реализации профессиональных компетенций. Должны сочетаться традиционные подходы и новации в высшем юридическом образовании, чтобы не потерять положительный опыт, сформированный за многие годы его существования, который будет надежным фундаментом для новых технологий и подходов к образовательному процессу.

Сегодня по республике, по мнению экспертов, наблюдается нехватка юридических кадров, только в правоохранительных органах большое количество вакантных должностей (от следователя до участковых), число

которых растет в арифметической прогрессии (*к примеру, в Улытауской области и др.*), увеличивается нехватка юридических кадров и в сельской местности.

В числе проблем, с которыми также сталкиваются представители сферы образования и науки, оказались низкий уровень грамотности обучающихся и оплаты труда ученых, недофинансированность государственных вузов и недостаточность мер поддержки научных проектов и исследований, осуществляемых профессорско-преподавательским составом ВСУЗов, а также ненадлежащее материально-техническое обеспечение[2].

В последние годы количество абитуриентов, поступающих на образовательные программы по направлению «Право» и «Правоохранительная деятельность» значительно сократилось, и это связано не только с тем, что желающих стало меньше. Причин несколько – это и востребованность технических образовательных программ, и отсутствие вариативности поступления по результатам выбранного предмета на ЕНТ, и неудавшаяся реформа, когда базовую подготовку сотрудников возложили на гражданские вузы[3].

Снижению эффективности классической подготовки «сотрудника» способствует и постоянное изменение законодательства, нестабильный характер правового регулирования. А если необходимо принимать решения в условиях правовой неопределенности, то задача усложняется в несколько раз. В этой связи возрастает роль педагогов, которые не только передают знания, учат ценности права, следованию модели правового поведения, использованию новейших технологий, инновационных подходов, но и сами находятся на передовой этих процессов.

В современном мире оказывается важнее обеспечить не передачу знаний, а развивать навыки критического анализа, поиска информации, ведения дискуссии, в ходе которых и должна формироваться правовая культура.

В условиях быстрой глобализации необходимо межрегиональное сотрудничество, наладить возможности обучения и прохождения стажировок в зарубежных вузах.

Приведенные проблемы в образовании ставят задачи и перед ППС укрепить свои профессиональные компетенции соответствующим современным вызовам, таким как умения работать с программами искусственного интеллекта.

Данные рекомендации позволяют приблизить систему юридического образования Казахстана к международному уровню, повысить кадровый потенциал правоохранительных органов, улучшить качество нормативно-правовой деятельности.

Таким образом, задачи современного юридического образования нельзя рассматривать в отрыве от задач образования в целом в части формирования личности с развитым критическим и креативным мышлением, эмоциональным интеллектом, коммуникативными навыками, умением работать в команде,

готовой легко адаптироваться к изменяющимся условиям, необходим целостный подход.

Библиографический список:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм» // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-spravedlivyy-kazahstan-zakon-i-poryadok-ekonomicheskiy-rost-obshchestvennyy-optimizm-285014>

2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248 «Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023–2029 годы» (с изменениями и дополнениями от 14.06.2024 г.)//https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37051125

3. Дулатбеков Н. Актуальные проблемы юридического образования: вопросы и рекомендации// <https://kazpravda.kz/n/aktualnye-problemy-yuridicheskogo-obrazovaniya-voprosy-i-rekomendatsii/>

УДК 378

ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВОЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОГО САМОСОЗНАНИЯ КУРСАНТОВ ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ МВД РОССИИ

*Каишуба Ю.А., профессор кафедры Криминалистики и
оперативно-розыскной деятельности
Ростовского юридического института МВД России,
доктор юридических наук, профессор
ФГКОУ ВО РЮИ МВД России (Россия, г. Ростов-на-Дону)*

Качественные изменения в российском обществе, произошедшие в результате цифровизации, изменили образ жизни граждан и общественно-политическую ориентацию значительной доли населения России в негативную сторону. Была разрушена достаточно стройная социалистическая система воспитания подрастающего поколения, что привело к серьезным изменениям в ценностной сфере молодежи, а также к сдвигам нравственных мотивов поведения подростков. Сегодня наше общество находится на новом витке своего развития, и ему приходится ощущать дефицит духовной культуры и национального сознания, существует глубокий смысл в утверждении основных, базовых ценностей в сознании людей, а также в процессе формирования и воспитания этих ценностей и ценностных ориентаций у новых поколений.

В Российской Федерации наиболее многочисленными силовыми структурами, влияющими на жизнедеятельность общества, являются

вооруженные силы и полиция. Именно в данных структурах, обеспечивающих физическую безопасность государства, должна быть организована система развития патриотических ценностей.

Формирование ценностно-смысловой компетентности обучающихся является актуальной задачей образовательной политики государства, которая включает в себя формирование основ российской гражданской идентичности, чувства гордости за свою Родину, российский народ и историю России, осознание своей этнической и национальной принадлежности; формирование ценностей многонационального российского общества; становление гуманистических и демократических ценностных ориентаций; формирование целостного, социально-ориентированного взгляда на мир в его органичном единстве и разнообразии природы, народов, культур и религий; формирование уважительного отношения к иному мнению, истории и культуре других народов; овладение начальными навыками адаптации в динамично изменяющемся и развивающемся мире; принятие и освоение социальной роли обучающегося, развитие мотивов учебной деятельности и формирование личностного смысла учения».[6]

Анализ современных отечественных и зарубежных исследований по данной теме свидетельствует о том, что проблема формирования ценностно-смысловой компетентности в процессе патриотического воспитания являлась актуальной проблемой в различные исторические периоды. Голева А.Г., Дырина И.А., Исмаилова Ш.И., Бабанский Ю.И., Болотов В.А., Болотина Л.Р., Грузинская В.А., Куфаев В.И. и др. рассматривали проблему патриотического воспитания как составляющую других компонентов воспитания личности.

Выступая в качестве социального явления, патриотизм является ключевой смыслообразующей основой существования и развития Российской Федерации и проживающих в ней граждан, что нашло свое отражение в системообразующих государственных правовых документах. Так, согласно Конституции Российской Федерации, каждый гражданин обязан заботиться о сохранении исторического и культурного наследия, беречь памятники истории и культуры (Конституция РФ, ст. 44). Российская Федерация признает исторически сложившееся государственное единство, чтит память защитников Отечества, обеспечивает защиту исторической правды (Конституция РФ, ст. 67.1). Патриотизм формируется в сознании человека на протяжении всей жизни, поэтому государство создает условия, способствующие всестороннему духовному, нравственному, интеллектуальному и физическому развитию детей, воспитанию в них патриотизма, гражданственности и уважения к старшим (Конституция РФ, ст. 67.1). Кроме того, в Российской Федерации создаются условия для устойчивого экономического роста страны и повышения благосостояния граждан (Конституция РФ, ст. 75.1).

В Федеральном законе № 273 «Об образовании в Российской Федерации» процесс воспитания определяется как «деятельность, направленная на развитие личности, создание условий для самоопределения и социализации обучающихся

на основе социокультурных, духовно-нравственных ценностей и принятых в российском обществе правил и норм поведения в интересах человека, семьи, общества и государства, формирование у обучающихся чувства патриотизма, гражданственности, уважения к памяти защитников Отечества и подвигам Героев Отечества, закону и правопорядку, человеку труда и старшему поколению, взаимного уважения, бережного отношения к культурному наследию и традициям многонационального народа Российской Федерации, природе и окружающей среде». [7]

В Стратегии государственной национальной политики Российской Федерации на период до 2025 года одними из основных задач определены формирование у детей и молодежи общероссийского гражданского самосознания, чувства патриотизма, гражданской ответственности, гордости за историю нашей страны, воспитание культуры межнационального общения, основанной на толерантности, уважении чести и национального достоинства граждан, духовных и нравственных ценностей народов России на всех этапах образовательного процесса (О Стратегии государственной национальной политики Российской Федерации на период до 2025 года: указ Президента РФ от 19.12.2012 № 1666). Дополнительно данные положения закреплены в Федеральном законе № 489 «О молодежной политике в Российской Федерации», согласно которому основными направлениями реализации молодежной политики являются: воспитание гражданственности, патриотизма, преемственности традиций, уважения к отечественной истории, историческим, национальным и иным традициям народов Российской Федерации. [8]

Несмотря на наличие в действующем законодательстве множества подходов к определению понятия «патриотизм», в данный момент оно еще находится в процессе концептуализации. Недавняя попытка юридического закрепления данного ценностно-нравственного конструкта в правовом поле была предпринята в законопроекте № 315234-7 «О патриотическом воспитании в Российской Федерации». В данном документе предлагалось определить цели, принципы и направления патриотического воспитания в Российской Федерации, установить правовые и организационные основы патриотизма, урегулировать отношения, связанные с осуществлением в Российской Федерации государственной политики, направленной на создание правовых, социально-экономических, организационных и иных условий патриотического воспитания граждан. Также в проекте закона впервые дается четкое определение патриотизма. Однако, при рассмотрении законопроекта в Совете Федерации Государственной Думы, в июле 2018 года приняли заключение о необходимости его доработки, а в конце марта 2023 года данный законопроект отклонили.

Отдельные ученые предпочитают выделять в конструкте «патриотизм» составляющие элементы и рассматривать их по отдельности друг от друга. Они выделяют следующие составляющие патриотизма: чувство любви и привязанности к своей стране; чувство неразрывности своей личной судьбы с судьбой страны; забота о благополучии страны и готовность идти на личные

жертвы ради блага своей страны.

Говоря о патриотизме как о национальной объединяющей идее и многосоставном ценностном конструкте, следует не только конкретизировать само понятие «патриотизм», но и различать аутентичность форм его проявления на поведенческом уровне индивида, проявляющихся в конкретных действиях и поступках гражданина, посредством которых у него определяется степень развития чувства патриотизма. В этой связи ученые выделяют три типа патриотизма: мнимый, показной и подлинный. [5]

Подлинный (истинный) патриотизм основан на взаимном уважении и защите интересов людей, на внимании граждан к своему Отечеству. Такой патриотизм является конструктивным и консолидирующим, способным оказать благоприятное воздействие на уровень развития страны. Другой вид патриотизма – показной. Он проявляется в горделивых и громких речах, направленных на публику, а цель его заключается в демонстрации себя, как исключительного, возвышенного субъекта общества, посредством идентификации себя с какой-либо социальной группой, не думая при этом, приносит ли он пользу обществу и государству. Данный вид патриотизма не является ни конструктивным, ни опасным для общества. Наиболее нестабильным и деструктивным является мнимый (притворный) патриотизм, считающийся наиболее экстравагантным вариантом ложного патриотизма. Он проявляется в необоснованной критике другой страны человеком, не имеющим при этом достаточных знаний и осведомленности о ее реальных достижениях. [2]

Для современных образовательных учреждений системы МВД России формирование ценностно-смысловой компетентности в процессе патриотического воспитания является ориентиром для выстраивания образовательной деятельности в соответствии с компетентностным и контекстным подходами.

Патриотические ценности применительно к исследуемой нами области педагогического знания представляют собой обобщенные взгляды курсантов на нормы и цели своей деятельности, реализующие исторический опыт и обобщающие культурные особенности отдельных наций. Система ценностей формирует внутреннюю основу культуры людей, духовное единство его потребностей и интересов. Особенности функционирования системы формирования патриотизма у курсантов силовых структур осуществляются на основе ценностного подхода.

Нравственно-патриотическое воспитание личности курсанта образовательной организации МВД России является систематическим и целенаправленным процессом по формированию у него высокоморальных качеств, осознанной готовности выполнять свой служебный долг по защите прав и законных интересов граждан. [3]

Некоторые ученые полагают, что приверженность к своей стране может считаться патриотизмом лишь в случае, если она включает в себя четыре

отдельных элемента: субъект и объект патриотизма, характер особых отношений между ними (например, любовь), а также обоснование патриотизма, т.е. почему патриотизм является важным, необходимым и актуальным.

На основе проведенного анализа отечественной и зарубежной научной литературы и нормативных правовых документов отечественными учеными была разработана теоретическая модель ценностной ориентации «патриотизм» (рис. 1).

Рис. 1. Теоретическая модель ценностной ориентации «патриотизм»

Разработанная модель включает в себя восемь компонентов ценностной ориентации «патриотизм», отражающих различные аспекты ценностно-смысловой сферы человека, а именно: исторический, культурный, географический, социальный, экономический, политический, научно-технический и военный. Каждый компонент модели проявляется на трех уровнях: когнитивном (как знание о...), эмоциональном (как отношение к...) и поведенческом (как поступок...). Также модель включает в себя ряд средств формирования ценностной ориентации «патриотизм» в виде различных социальных институтов и других факторов, среди которых: семья, в которой воспитывается человек; система образования; средства массовой информации, включая интернет; индустрия развлечений; референтные группы, включающие значимых людей в ближайшем окружении; участие в общественных движениях (например, движения военно-патриотической направленности, волонтерство, поисковые отряды и др.); прохождение военной службы по призыву[1].

В результате проведенных опросов было выяснено, что наибольшую

значимость в модели ценностной ориентации «патриотизм» имеет экономический компонент, далее по значимости расположились военный, исторический, политический компоненты, затем культурный, географический, социальный и научно-технический.

Таким образом, патриотическое воспитание курсантов – это систематическая и целенаправленная деятельность органов государственной власти, соответствующих социальных и государственных институтов (прежде всего семьи и образовательных учреждений обучающихся), общественных организаций и объединений по формированию у граждан высокого патриотического сознания, чувства верности своему Отечеству, готовности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите интересов Родины. [4]

Главная цель патриотического воспитания курсантов – возрождение гражданственности и патриотизма как важнейших духовно-нравственных и социальных ценностей, формирование и развитие личности обучающегося, обладающего важнейшими активными социально значимыми качествами, способного проявить их в созидательном процессе в интересах общества, в укреплении и совершенствовании его основ, в том числе, и в тех видах деятельности, которые связаны с обеспечением его стабильности и безопасности.

Выделяют следующие виды патриотического воспитания:

- военно-патриотическое воспитание;
- героико-патриотическое воспитание;
- национально-патриотическое воспитание;
- гражданское воспитание;
- гражданско-патриотическое воспитание.

Также можно выделить следующие цели военно-патриотического и национально-патриотического воспитания курсантов:

- расширить и углубить знания об истории и традициях родного края; формирование системы знаний, понимания исторической и причинной обусловленности происходящих событий, представлений о роли личности в истории и ее ответственности за Родину, свою семью, за самого себя;
- развивать национальное самосознание курсантов, их кругозор, интерес к народному творчеству, культурному наследию своего народа в условиях учебно-воспитательного процесса, аудиторной и внеурочной деятельности;
- воспитывать чувство патриотизма и гордости курсантов за принадлежность к великому русскому народу; любовь и внимание к Отчизне, ее символам, традициям, обрядам. [4]

Гражданско-патриотическое воспитание курсантов базируется на сложившейся правовой базе, регулирующей отношения между государством и обучающихся, которая призвана обеспечить на практике молодым людям все необходимые права.

Таким образом, каждый вид патриотического воспитания представляет

фундаментальную цель формирования личности и патриота России с присущими ему ценностями, взглядами, ориентациями, интересами, установками, мотивами деятельности и поведения, на основании которых можно рассчитывать на успешное решение по защите Отечества, служению Родине.

Библиографический список:

1. Барабанщикова В.В., Иванова С.А., Арефьева Н.А., Гузеев М.С., Третьяков А.В., Зеленский А.А., Мажников Н.В., Пантюхов А.С., Федоров А.А. Ценностная ориентация «патриотизм»: сущность, содержание и оценка сформированности // Национальный психологический журнал. 2023. Т. 18, № 4. С. 99–114.
2. Игнатенко А.Н., Сакун С.А. Патриотизм истинный и псевдопатриотизм // Инновационная наука. 2022. № 2–1. С. 64-68.
3. Кипреев С.Н. Особенности развития патриотических ценностей курсантов силовых структур // Педагогический журнал. 2022. Т. 12. № 2А. С. 414-424.
4. Овчинников О.А. Патриотическое воспитание курсантов и его виды // Молодой ученый. 2014. № 15(74). С. 293-295.
5. Савкин Н.С. Философия патриотизма: патриотизм мнимый, показной и подлинный // Гуманитарий: актуальные проблемы гуманитарной науки и образования. 2018. № 2. С. 197-204.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования // Высшее образование в России. 2017. № 2. С. 58.
7. Федеральный Закон «Об образовании в Российской Федерации» от 29.12.2012 № 273-ФЗ (ред. от 17.02.2023) // Справочно-правовая система «Гарант».
8. Федеральный Закон «О молодежной политике в Российской Федерации» от 30.12.2020 № 489-ФЗ // Справочно-правовая система «Гарант».

УДК 37.013

ВОСПИТАНИЕ РАЗНОСТОРОННЕ И ГАРМОНИЧНО РАЗВИТОЙ ЛИЧНОСТИ КАК ОСНОВНАЯ ЦЕЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ

*Макаева С.Ж., судья Мартукского районного суда
Актюбинский области (Казахстан, г. Актобе)*

Развитие современного общества характеризуется более интенсивным совершенствованием искусственного интеллекта и повышением его технического уровня и, следовательно, предъявляет более высокие требования к подготовке и развитию членов общества и ставит новые задачи перед

воспитанием. Все это приводит к тому, что формирование всесторонне и гармонично развитой личности выступает не только как объективная потребность, но и становится основной целью – идеалом современного воспитания.

Образование является одним из основных направлений в развитии жизни человека и государства. Оно влияет на развитие общества, меняет отношение человека к окружающей культурной и социальной среде, тем самым подготавливая человека к постоянно меняющимся условиям, и способствует формированию гибкого мышления.

Воспитание в свою очередь является неотъемлемой частью образовательного процесса, и представляет собой систему знаний, личностного восприятия и оценки, выработанной позиции, базирующихся на нравственных основах духовной и материальной культуры общества, которые человек получает в процессе обучения и которые становятся его индивидуальным собственным багажом.

Только с помощью воспитания реализуется социальная программа развития человека, и формируются его личностные качества. Актуальность данного понятия заключается в том, что воспитание гармонично развитой личности, привитие ей общественных норм, правил, ценностей, обычаев и традиций является важным фактором развития гармоничного общества в целом. Гармонично развитая личность – один из краеугольных камней мировоззрения человека. Он может послужить своеобразным базисом, над которым с течением времени надстраиваются прочие моральные принципы человека, определяющие его взаимоотношения с окружающими его людьми, и именно поэтому правильный выбор в данном случае чрезвычайно важен [1].

Таким образом, воспитание и образование неразрывно связаны, поскольку являются взаимодополняющими и взаимососовершенствующими процессами в подготовке современного образованного и квалифицированного специалиста. Так как гуманизация образования и воспитания является основным стратегическим направлением деятельности высшего учебного заведения, организация образовательной и воспитательной работы в высшем учебном заведении должна быть направлена на личностно-гуманитарный подход, при котором студент становится организатором воспитательной работы и активным участником процесса.

Так, основными задачами Закона Республики Казахстан «Об образовании» являются:

- 1) создание необходимых условий для получения качественного образования, направленного на формирование, развитие и профессиональное становление личности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики;

- 2) развитие творческих, духовных и физических возможностей личности, формирование прочных основ нравственности и здорового образа жизни, обогащение интеллекта путем создания условий для развития

индивидуальности;

3) воспитание гражданственности и патриотизма, любви к своей Родине – Республике Казахстан, уважения к государственным символам и государственному языку, почтения народных традиций, нетерпимости к любым антиконституционным и антиобщественным проявлениям;

4) воспитание личности с активной гражданской позицией, формирование потребностей участвовать в общественно-политической, экономической и культурной жизни республики, осознанного отношения личности к своим правам и обязанностям;

5) приобщение к достижениям отечественной и мировой культуры, изучение истории, обычаев и традиций народа Казахстана;

6) обеспечение повышения социального статуса педагогов;

7) расширение автономности, самостоятельности организаций образования, демократизация управления образованием;

8) функционирование национальной системы оценки качества образования, отвечающей потребностям общества и экономики;

9) внедрение и эффективное использование новых технологий обучения, в том числе кредитной, информационно-коммуникационных, способствующих быстрой адаптации профессионального образования к изменяющимся потребностям общества и рынка труда;

10) развитие систем обучения в течение жизни, обеспечивающих взаимосвязь между общим обучением, обучением по месту работы и потребностями рынка труда и помогающих каждому максимально использовать свой личный потенциал в обществе, основанный на знании и компетентности;

11) интеграция образования, науки и производства;

12) обеспечение профессиональной мотивации обучающихся;

13) обеспечение опережающего развития технического и профессионального образования путем активного взаимодействия с работодателями и другими социальными партнерами;

14) создание специальных условий для получения образования с учетом индивидуальных особенностей обучающихся и воспитанников [2].

Ключевой проблемой в процессе всестороннего и гармоничного развития личности является умственное воспитание. Только благодаря уму человек выделился из животного мира как общественное существо, создал все богатства материальной и духовной культуры и обеспечивает непрерывный социально-экономический прогресс. Вот почему развитие пытливости, овладение знаниями, совершенствование критического мышления, памяти и сообразительности студентов должно выступать в качестве сердцевины всестороннего развития личности. Расширение кругозора особенно важно в современную эпоху, характеризующуюся мировыми процессами интеграции.

Также в развитии и формировании личности большое значение имеет физическое воспитание. Без крепкого здоровья и надлежащей физической закали человек теряет необходимую работоспособность, не в состоянии

проявлять волевых усилий и настойчивости в преодолении трудностей, что может мешать ему развиваться в других областях личностного становления. В этом смысле физическое воспитание выступает как исключительно важное условие всестороннего развития личности вообще.

Воспитание гармонично развитой личности - основная задача педагогики, которую еще называют идеальной, имея в виду, что личность, в равной степени развитую во всех отношениях, сформировать невозможно. Однако стремиться к этому стоит. Во всяком случае, задача воспитателя, будь то родитель или педагог - создать для формирующейся личности все условия гармоничного развития.

Таким образом, всестороннее развитие личности подразумевает формирование умственных, нравственных, эстетических, трудовых и физических качеств личности в их тесной взаимосвязи. Значит, чтобы личность развивалась гармонично, необходимо уделить в воспитании по возможности равное внимание пяти аспектам.

В психологии трактовка понятия «личность» неоднозначна. Так, Э.В. Ильенков считал, что для того, чтобы понять, что такое личность, надо исследовать организацию «совокупности человеческих отношений», их «социально-исторический, а не естественно-природный характер». О взаимоотношении общества и личности, о самостоятельности последней высказывался выдающийся русский педагог и мыслитель К.Д. Ушинский: «Правильно развитый человек и именно будет находиться в таком истинном отношении к обществу: он не утратит в нем своей самостоятельности, но и не оторвется от него своей самостоятельностью. Аристотель очень метко говорил, что человек, не нуждающийся в обществе людей, — не человек, он или животное, или бог. К этому, однако же, следовало бы прибавить, что человек, не выносящий в обществе своей самостоятельности, равняется нулю, стоящему с левой стороны цифр, а человек, не признающий в обществе ничего, кроме своей собственной мысли, желает один быть единицей, с тем, чтобы все другие оставались нулями, с правой стороны единицы. Дело же воспитания в этом отношении состоит именно в том, чтобы воспитать такого человека, который вошел бы самостоятельной единицей в цифру общества... Общество есть соединение самостоятельных личностей, в котором по принципу разделения труда сила общества увеличивается силой каждого и сила каждого силой общества» [3].

Воспитание современной молодежи должно быть ориентировано на формирование в их сознании стремления к самосовершенствованию, к определенной жизненной цели. В выборе жизненного пути ведущую роль играет мировоззрение. Под мировоззрением понимают систему взглядов человека на общество, природу и самого себя. Мировоззрение формируется в процессе практической деятельности и познания. При механическом, некритическом усвоении знаний у человека не вырабатывается научное мировоззрение, и эти знания остаются мертвым грузом. Когда же человек

старается понять жизнь, осмыслить ее, тогда практический опыт и теоретические знания служат в качестве кирпичиков при построении научного мировоззрения [4].

В государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы основной целью является повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей. Это является актуальной, как для становления молодого суверенного государства Республики Казахстан, так и в частности его образовательной системы и задач, стоящих перед ней, так как мы вступаем в такой период развития нашей государственности, когда вопросы духовного будут иметь не меньшее значение, чем вопросы экономического, материального порядка [5].

Следовательно формирование гармонично развитой, самостоятельно мыслящей свободной личности — это основная цель воспитания в современном демократическом обществе. Какими бы моральными нормами, правилами и установками государство и общество не влияло на личность, истина заложена лишь внутри ее самой. Только от выбора самой личности зависит выбор ее пути, ее гармония с окружающим миром, ее созидательная роль и полезность обществу.

Библиографический список:

1. Муминова Н.А. Формирование гармонично развитой личности как цель воспитания в современном демократическом обществе / Молодой ученый № 9 (68), 2014 г. С. 502-505, <https://moluch.ru/archive/68/11653/>;
2. Закон Республики Казахстан № 319-III от 27 июля 2007 года «Об образовании»;
3. Ушинский К.Д. Сочинения. М., 1950 г. Том 10. С. 529–530;
4. Ковалев А.Г. Личность воспитывает себя. М., 1983 г.;
5. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, https://bilimdinews.kz/?page_id=18.

**О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕЙ ЧАСТИ
ДИСЦИПЛИНЫ «АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОРГАНОВ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ»**

*Тузельбаев Е.О., профессор кафедры
АПД Костанайской Академии МВД
Республики Казахстан им.Ш.Кабылбаева,
доктор юридических наук, профессор,
полковник в отставке
(Казахстан, г.Костанай)*

Специальная дисциплина «Административная деятельность ОВД» является учебным курсом с практической направленностью обучения, и она состоит из Общей и Особенной частей. Изучается она на последних двух курсах в высших учебных заведениях МВД Республики Казахстан, после изучения фундаментальных предметов. В настоящей статье мы остановимся на особенностях изучения только Общей части дисциплины, так как успешное усвоение ее тем во многом зависит процесс изучения Особенной части административной деятельности ОВД и ее специальных курсов.

Необходимость преподавания Общей части дисциплины «Административная деятельность ОВД» обусловлена тем, что темы этой специальной дисциплины в перспективе необходимы сотрудникам полиции при исполнении своих функциональных обязанностей в практических подразделениях ОВД. Практические навыки, которые обучающиеся должны приобрести на занятиях, важны для сотрудников полиции в не зависимости, по какой специальности они проходили обучение. Знания Общей части административной деятельности ОВД нужны не только сотрудникам административной полиции, но и сотрудникам оперативно-следственных подразделений органов внутренних дел (полиции).

Перед изучением данного курса необходимо обладать правовыми и теоретическими знаниями, которые слушатели должны приобрести при изучении фундаментальных дисциплин: конституционное, трудовое, уголовно-исполнительное, уголовное, административное, гражданское, право и других предметов, преподаваемых на первых двух курсах. Это необходимо для того, чтобы, используя знания по этим предметам, слушатели и курсанты должны научиться правильно определять свой алгоритм действий по реагированию на административные и уголовные правонарушения.

Так как исследуемая дисциплина преподается на последних курсах обучения, перед началом отдельных смежных тем с административным правом,

рекомендуем провести входной контроль знаний, путем тестирования на бумажных носителях или с использованием слайдера или телевизора. Выяснение уровня знаний по фундаментальным предметам, которые изучались на первых двух курсах обучения, необходимо, чтобы преподаватель мог скорректировать содержание лекционных и практических занятий. Если у курсантов имеются пробелы знаний по уголовному или административному праву, то им трудно будет усваивать теоретические знания и практические навыки по Общей части административной деятельности органов внутренних дел.

Цель изучения Общей части административной деятельности ОВД состоит в подготовке для органов внутренних дел Республики Казахстан специалистов административно-правовой специализации, способных комплексно использовать в своей практической деятельности эти знания, а также практические навыки по осуществлению административной деятельности ОВД в Республике Казахстан.

Также мы разделяем точку зрения В.Н. Лапшина и М.А Кызылова, авторов учебника по Общей части «Административной деятельности ОВД», что целевое назначение курса - подготовить выпускников вузов юридического профиля к осуществлению административной деятельности в правоохранительных органах, дать им комплекс знаний, умений и навыков, необходимых для профессионального выполнения служебных обязанностей [1, с. 54].

Усвоение общих и специальных вопросов по исследуемой специальной дисциплине предполагает тщательное изучение действующего законодательства и Конституции Республики Казахстан, в которых содержатся правовые нормы, регулирующие административную деятельность ОВД. Необходимо также отметить важность изучения практического опыта органов внутренних дел по охране правопорядка и борьбе с правонарушениями.

Например, при изучении темы «Применение физической силы, специальных средств и огнестрельного оружия», курсант при принятии начального решения должен быстро квалифицировать происшествие, оценить опасность ситуации, характер правонарушителя и его личность. Для этого курсант использует знания, полученные при изучении уголовного и административного права, определяет степень общественной опасности правонарушения, а только потом должен принимать решение о выборе мер специального пресечения.

Не зря частью 2 статьи 62 Закона Республики Казахстан от 6 января 2011 года «О правоохранительной службе» предусмотрено, что сотрудники полиции обязаны проходить специальную подготовку, а также периодическую проверку на пригодность к действиям в условиях, связанных с применением огнестрельного и иного оружия, специальных средств и физической силы [2].

Перед темой о применении специальных средств и оружия, курсанты изучают порядок применения принуждения сотрудниками полиции. Кроме

лекционного занятия проводятся практические занятия с решения вводных задач, чтобы курсанты могли определить перечень мер принуждения, которые должны применяться в той или иной ситуации. Эта тема важна при проведении практических занятий Особенной части административной деятельности ОВД и всех ее специальных курсов. Слушатель должен четко определиться с необходимостью доставления и задержания правонарушителя, так как в практической деятельности случается, что неправильное применение мер принуждения влечет не только дисциплинарную ответственность, но и бывают случаи, когда сотрудники несут ответственность в сфере уголовной юстиции.

При изучении мер административного принуждения, отдельной темой курсанты штудируют порядок осуществления административного надзора за лицами, освобожденными из мест лишения свободы. Для увеличения эффективности усвоения механизма предупреждения и профилактики рецидивной преступности на практических занятиях активно используются макеты дел административного надзора, а также курсантам самим предлагается, по вводной задаче, составить представление в суд об установлении административного надзора по пункту «В».

Одной из основных тем Общей части дисциплины административной деятельности ОВД является тема «Организация деятельности подразделений органов внутренних дел, осуществляющих функции общего управления». От качества деятельности Центров оперативного управления и дежурных частей ОВД зависит эффективность реагирования на происшествия всей наружной службы и следственно-оперативных подразделений. В связи с этим запланировано проведение не только лекции и практического занятия, а также осуществляется четырехчасовое выездное практическое занятие в Центр оперативного управления.

В процессе пребывания в Центре оперативного управления и дежурной части органа полиции курсанты могут ознакомиться, как на практике используют инновационные, передовые компьютерные технологии, средства радиосвязи и телекоммуникации. Курсанты имеют возможность посмотреть, как работает аппаратный программный комплекс Центра оперативного управления, со специально организованными рабочими местами, которые предназначены для персональной и коллективной работы специалистов и группы руководителей. В процессе преподавания сотрудники используют приказ МВД РК, утверждающий Правила организации деятельности Центров оперативного управления [3].

На выездном занятии инспектор навигатор, инспектор группы управления силами и средствами, инспектор видеонаблюдения и интегрированного банка данных наглядно на своих постах демонстрируют курсантам, как работает аппаратно-программный комплекс Центра оперативного управления.

Кроме территориальных отделов полиции, дежурные части есть в подразделениях транспортной, патрульной полиции, специальных учреждениях

органов внутренних дел, а также в Государственной специализированной службе охраны. В связи с этим качественные знания, полученные при изучении Общей части административной деятельности ОВД, заметно облегчат слушателям изучение тем Особенной части по организации деятельности вышеперечисленных подразделений.

Тема Общей части административной деятельности ОВД, связанная с изучением административно-юрисдикционной деятельности ОВД, позволит курсантам приобрести теоретические знания и практические навыки по механизму возбуждения и рассмотрения дел об административных правонарушениях. Учебным планом бакалавриата не предусмотрен отдельный предмет «Административно-процессуальная деятельность», но преподается отдельный специальный курс «Практикум по составлению административно-процессуальных документов» в объеме двух кредитов. Поэтому знания, приобретенные при изучении административной юрисдикционной деятельности ОВД, необходимы на практических занятиях упомянутого специального курса, а также по всем практическим занятиям Особенной части административной деятельности ОВД.

Решаемой, но пока остается проблемой процесс обучения курсантов по ведению дел об административных правонарушениях в электронном формате. Планшеты для цифровизации административной процессуальной деятельности полиции закуплены академией, но идут долгие переговоры, с Генеральной прокуратурой Республики Казахстан, чтобы допустили нас к данным статистики Комитета правовой статистики и специальных учетов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан. Также следует разработать учебную электронную версию программы работы для использования Единого реестра административных производств. В настоящее время приходится приглашать практического сотрудника из территориального органа полиции, который приносит планшет и показывает визуально, как им надо пользоваться при ведении электронного документооборота в административном процессе.

Несмотря на то, что процесс цифровизации активно продвигается во всех регионах Республики Казахстан, опросы сотрудников полиции показывают, что не везде есть удовлетворительный интернет, а в сельской местности порой его не бывает вообще. Поэтому мы не отказываемся от обучения слушателей ведению дел об административных правонарушениях в бумажном формате. Для этого кафедрой подготовлены и опубликованы в открытой печати образцы административно-процессуальных документов, которые курсанты и слушатели используют при изучении административной деятельности ОВД. На основании статьи 737-1 кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях, Наряду с представлением процессуальных документов в электронной форме допускается их представление участникам производства на бумажном носителе [4].

По окончании изучения дисциплины рекомендуется изучить современные передовые методы административной деятельности ОВД,

углубить навыки по механизму осуществления основных форм административной деятельности. Это можно осуществить при изучении ряда специальных курсов по административной деятельности: «Служебное делопроизводство», «Практикум по составлению служебных документов», «Деятельность ОВД в особых условиях» и др. Обучение, в рамках указанных специальных курсов, имеет целью дальнейшего закрепления и углубления теоретических знаний, совершенствование профессиональных умений и практических навыков в организационно-распорядительной деятельности сотрудника ОВД по осуществлению взаимодействия с другими правоохранительными органами Республики Казахстан, и выполнением традиционных функциональных обязанностей по охране общественного порядка и общественной безопасности.

В своем учебнике А.П.Коренев отмечал, что в пределах тем, предусмотренных Общей частью «Административной деятельности органов внутренних дел» необходимо учитывать, что трудно отразить всю специфику административной деятельности, которую осуществляют органы внутренних дел разного уровня, отдельные службы и аппараты. В связи с этим он рекомендовал углубленно изучать курс с использованием ведомственных Правил и Инструкций МВД [5, с.4].

Таким образом, вышеперечисленный механизм по изучению Общей части административной деятельности органов внутренних дел, имеет важное значение для успешной адаптации слушателей и курсантов высших учебных заведений МВД Республики Казахстан в практическим органах полиции. Навыки, приобретенные на практических занятиях, обязательно пригодятся не только сотрудникам административной полиции, но и сотрудникам криминальной полиции, а также следователям и дознавателям подразделений органов внутренних дел.

Библиографический список:

1. Административная деятельность органов внутренних дел: Учебник. Общая часть, под общей редакцией к.ю.н М.А. Кызылова и к.ю.н. В.Н. Лапшина. - Караганда: Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, 2012. - 302 с
2. О правоохранительной службе. Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV.
3. Об утверждении Правил организации деятельности Центров оперативного управления и дежурных частей органов внутренних дел Республики Казахстан. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 17 июля 2014 года № 439.
4. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05 июля 2014 года № 235-V. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235#z2/>

5. Коренев А.П. Административная деятельность органов внутренних дел. Часть Общая. Учебник. М.: МЮИ МВД России. Издательство «Щит-М», 1999. - С.4. (335с.)

УДК 159.9

ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННОГО СОСТОЯНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ РАЗНОСТОРОННЕГО РАЗВИТИЯ ВЫПУСКНИКОВ

*Шайхуллин М.С., профессор кафедры
Уголовного права и криминологии
Уфимского юридического института
МВД Российской Федерации,
доктор юридических наук, доцент
(Россия, г. Уфа)*

Формирование нравственного состояния обучающихся в высших учебных заведениях различных направлений и специализаций должно происходить прежде всего посредством объяснения смысла таких категорий, как совесть, честь, достоинство – основных элементов нравственного состояния человека, ведущего нормальный, правопослушный образ жизни. Общая проблема воспитания молодого поколения в духе соблюдения законов, уважения социальных норм и правил общественного поведения заключается в том, что молодежь, вовлеченная в информационную среду воспитывается не только под влиянием педагогов высшей школы, на новое поколение оказывают существенное влияние информационные технологии и средства коммуникации, достаточно часто распространяющие информацию, способную негативным образом повлиять на сознание и даже поведение студенчества. В этом плане в процессе осуществления педагогической деятельности важно создавать такую коммуникативную среду, которая позволяла бы формировать в студенческом сообществе правильное представление о базовых ценностях общества и государства с тем, чтобы в итоге сформировать устойчивое к изменениям поколение молодых, образованных и нравственно ответственных людей. Представляется, что нравственность – это такое внутреннее состояние человека, которое не всегда и не во всех случаях видимо в смысле раскрытия мотивов, которые лежат в основе действий людей. Поэтому убеждения людей в правильности совершения тех или иных поступков могут не совпадать. Но, нравственное состояние охватывает собой универсальные элементы, принятые социумом, утвердившиеся в результате развития культуры, науки, использующиеся в правоприменительной практике, имеющие решающее значение для социализации личности – совесть, честь, достоинство.

Традиционно, под совестью понимается чувство ответственности за свое поведение [1].

Формирование «совестливого» состояния по отношению к своим поступкам должно определяться таким образом, чтобы человек допустивший ошибку, с юридической точки зрения, нарушивший правила общественной нравственности испытывал угрызения совести. Но, этого мало, когда речь идет о совершении преступления, поскольку за внутренним сожалением должно последовать внешнее раскаяние, выраженное в соответствующих формах. Такое раскаяние как минимум свидетельство переваливания совести над эгоизмом и даже отрицанием права. Разве есть оправдание тем, кто движим меркантильными интересами совершает мошеннические действия, особенно в отношении престарелых людей? В этом смысле воспитание совестливого отношения к своим поступкам и поступкам других людей, понимание различий между внешними атрибутивными действиями и внутренним психологическим отношением в которых позитивная ответственность, уважение к другим людям, но при этом сохранение внутренней нравственной культуры важны для формирования морального общества.

В настоящее время, как представляется, существует очень много проблем, связанных с формированием нравственного состояния обучающихся в высшей школе. Следует выделить некоторые из них. В частности, существует проблема правопонимания, которая заключается в том, что студенты и слушатели не всегда верно понимают смысл и содержание важнейших социальных норм и положений действующего законодательства. А поскольку законодательство охватывает достаточно объемный спектр общественных отношений, регулирует их, важно простым и понятным языком объяснять смысл правовых и социальных норм студентам и слушателям, обучающимся по естественнонаучным специальностям, особенно медицине, как бы на начальном этапе формирования специалистов, воспитывая в них такое нравственное состояние, которое бы отвечало запросам общества и государства на когнитивную молодежь. Для этого целесообразно привлекать высококвалифицированных специалистов, ученых для преподавания основ права в высшие учебные заведения не юридического профиля – это уже другая проблема. На наш взгляд, проблема привлечения кадров высшей квалификации связана с факторами наличия условий для преподавания в высших учебных заведениях неюридического профиля, внимательного отношения к привлечению таких кадров со стороны руководства высших учебных заведений и др. Следующей проблемой в контексте заявленной темы является фактор снижения коммуникации между профессорско-преподавательским составом и студентами, слушателями. В свое время, в Свердловском юридическом институте, (ныне Уральский государственный юридический университет), благодаря усилиям «продвинутых» преподавателей, прежде всего докторов юридических наук, профессоров В.М. Семенова, С.С. Алексеева, Б.К. Бегичева, Г.В. Игнатенко, М.И. Ковалева, О.А. Красавчикова, Б.А. Стародубского, В.С.

Якушева, была создана исключительно благоприятная социально-психологическая атмосфера, способствующая развитию студенческого научного творчества[2]. Вне всякого сомнения, такие усилия оказали позитивное влияние на формирование нравственного состояния студентов и слушателей. В этом плане процесс обучения и воспитания происходил таким образом, что студентам прививались лучшие качества, основанные на моральных и нравственных представлениях о состоянии совести, чести, достоинстве, справедливости, общественном долге, патриотизме. Также к проблемам нравственного воспитания следует отнести, проблемы соблюдения педагогического такта, когда от профессорско-преподавательского состава, при принятии решений, требуется соблюдать выдержку в отношениях со студентами, справедливость в принятии решений, уважение личности слушателя; интеграции научной общественности с органами власти в части воспитания молодежи; проведения сотрудниками практических органов занятий с молодежью; организации совместных мероприятий по решению вопросов формирования нравственного состояния студентов в контексте их разностороннего развития. В заключение необходимо отметить, что по результатам опроса ВЦИОМ, 60% молодых людей (в возрасте от 18 до 30 лет) назвали деньги самым важным приоритетом в жизни. Между тем, следует полностью согласиться с тем, что «нельзя допустить, чтобы прибыль являлась основной целью профессиональной деятельности защитников, а мораль и нравственность отступали на второй план. «Благородный человек ценит мораль, а низкий человек ценит только выгоду»[3].

Библиографический список:

1. Апресян Р.Г. Совесть // Этика: Энциклопедический словарь / Под ред. Р. Г. Апресяна, А. А. Гусейнова. М.: Гардарики, 2001. С. 449-451.
2. Самигуллин, В. К. Так говорил учитель (к 100-летию со дня рождения Сергея Сергеевича Алексеева) / В. К. Самигуллин // Право и государственность. – 2024. – № 4(5). – С. 8. – DOI 10.70569/2949-5725.2024.5.4.001. – EDN CPBSZN.
3. Цзян Х., Чжен Ю. Размышление о соотношении концептов «мораль» и «выгода» в современной китайской философии / пер. с кит. Ван Цзиньлин // Философские науки. 2015. № 1. С. 76–85.

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОВД РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН ПО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЮ НАСИЛИЯ В СЕМЬЕ

Шарифзода П.Р., начальник кафедры
Предупреждения террористических преступлений
и обеспечения общественной безопасности
факультета №6 Академии МВД Республики Таджикистан,
кандидат юридических наук, подполковник милиции
(Таджикистан, г.Душанбе)

Построение в Республике Таджикистан (далее – РТ) демократического правового государства тесно связано с реализацией закрепленных в Конституции страны таких незыблемых положений, как: человек, его права и свободы являются высшей ценностью; жизнь, честь, достоинство и другие естественные права человека неприкосновенны; права и свободы человека и гражданина признаются, соблюдаются и защищаются государством (ст. 5); семья, как основа общества находится под защитой государства (ст. 33). Эти и другие конституционные положения, основанные на нормах международного права, лежат в основе развития современного Таджикистана, проведения государственной политики в сфере защиты семьи, что нашло закрепление в законодательстве Республики, обуславливает деятельность государственных органов, в том числе и органов внутренних дел (далее – ОВД), направленных на решение данной задачи.

В настоящий момент для эффективной защиты личности от насилия в семейном кругу государству необходимо решить комплекс задач в правовой, социальной, экономической, медицинской и милицейской сферах, расширяющих возможности милиции, в частности служб участковых инспекторов милиции и инспекторов по предупреждению насилия в семье, которые играют немаловажную роль в выявлении и предотвращении актов домашнего насилия при выполнении сотрудниками своих служебных обязанностей. Насилия в семье в настоящее время представляет собой широко распространённую социально опасную проблему, которая свидетельствует о нарушении прав и свобод женщин. Вследствие этого меры по противодействию ему разработаны и действуют в большинстве развитых государств мира [1].

Министерство внутренних дел РТ является одним из крупнейших правоохранительных органов страны, на которое возложен широкий круг обязанностей, подчеркнул в своем выступлении Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон. По своему назначению органы внутренних дел всегда выполняют сложные и важные государственные задачи в направлении обеспечения правопорядка и укрепления законности, поэтому состояние соблюдения общественного порядка в стране в целом находится в прямой

зависимости от деятельности органов внутренних дел.

Несмотря на принимаемые в РТ меры, уровень насилия в семье как грубого нарушения прав человека и гражданина, наносящего значительный урон как устоям семьи и общества, так и охране общественного порядка и обеспечения общественной безопасности в целом, заметно не снижается. Сформированная правовая база, включающая, прежде всего, Закон РТ от 19 марта 2013 г. № 954 «О предупреждении насилия в семье», не в полной мере отвечает потребностям существующей правоохранительной практики в сфере профилактики насилия в семье и нуждается в совершенствовании. В этих условиях возрастает роль применения ОВД РТ административно-правовых средств в целях профилактики насилия в семье, что требует тщательного правового регулирования и организационного обеспечения. Для достижения результативного противодействия насилию в семье необходимо комплексное взаимодействие всех государственных органов и организаций, а также других институтов гражданского общества.

Профилактика насилия в семье является одним из основных направлений реформы милиции и всей деятельности ОВД РТ. С целью повышения эффективности деятельности милиции РТ по фактам насилия в семье и их пресечения Приказом МВД РТ от 17 марта 2010 г. № 271 были введены 17 штатных должностей инспекторов по пресечению насилия в семье. Только за 2024 год ими было зарегистрировано 3206 жалоб граждан, пострадавших от насилия в семье. По фактам пресечения насилия в семье были составлены и зарегистрированы 1956 протоколов по делам об административных правонарушениях, предусмотренных статьями 93¹ и 93² Кодекса РТ об административных правонарушениях от 31 декабря 2008 г. № 455. Также было выдано 1443 предписаний по пресечению насилия в семье, было проведено 5336 бесед и встреч профилактического характера с гражданами. Все это подчеркивает важнейшую роль деятельности сотрудников ОВД РТ по предупреждению и пресечению насилия в семье.

Одной из важнейших тенденций развития правовых систем современных государств, как справедливо отмечает М.А. Бучакова, является их конституционализация [2]. Это оказывает непосредственное влияние на отраслевое правовое регулирование, которое все сильнее «впитывает» новые конституционные идеи, учитывает необходимость сохранения и развития конституционных ценностей. Эта тенденция характерна и для РТ, о чем в своей докторской диссертации пишет Ф.Р. Шарифзода [6, с. 56].

Рассматривая конституционно-правовые основы профилактики насилия в семье ОВД РТ, следует отметить, что положения законодательства РТ по вопросам профилактики насилия в семье основываются на Конституции РТ. В первую очередь это касается положений Закона РТ «О предупреждения насилия в семье», где содержатся определения насилия в семье, предупреждения насилия в семье и иных основных понятий. Анализ содержания данных определений показывает, что с насилием в семье связаны, прежде всего, умышленные

противоправные деяния, совершенные в рамках семейных отношений одним членом семьи по отношению к другому члену семьи, которые становятся причиной нарушения его прав и свобод, закрепленных, прежде всего, в нормах Конституции РТ. Это показывает теснейшую связь конституционного регулирования и правового регулирования деятельности всех государственных органов в сфере профилактики насилия в семье.

Основополагающее значение для правового регулирования профилактики насилия в семье и деятельности ОВД РТ дел по ее осуществлению играет ст. 5 Конституции РТ, закрепившая, что «человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Жизнь, честь, достоинство и другие естественные права человека неприкосновенны. Права и свободы человека и гражданина признаются, соблюдаются и защищаются государством». Ст. 10 Конституции РТ закрепляет, что «Конституция Таджикистана обладает высшей юридической силой, ее нормы имеют прямое действие. Законы и другие правовые акты, противоречащие Конституции, не имеют юридической силы. Государство и все его органы, должностные лица, граждане и их объединения обязаны соблюдать и исполнять Конституцию и законы республики».

Важнейшее значение в рассматриваемой сфере имеет глава вторая Конституции РТ «Права, свободы, основные обязанности человека и гражданина». В ст. 14 провозглашается, что «права и свободы человека и гражданина осуществляются непосредственно. Они определяют цели, содержание и применение законов, деятельность законодательной, исполнительной власти, и местных органов государственной власти и самоуправления и обеспечиваются судебной властью. Ограничения прав и свобод человека и гражданина допускаются только с целью обеспечения прав и свобод других, общественного порядка, защиты основ конституционного строя, безопасности государства, обороны страны, общественной морали, здоровья населения и территориальной целостности республики».

Кроме вышеназванных, в рассматриваемых целях важен учет следующих положений: мужчины и женщины равноправны (ст. 17); каждый имеет право на жизнь. Неприкосновенность личности гарантируется государством (ст. 18); жилище лица неприкосновенно. Не допускается вторжение в жилище и лишение человека его жилища за исключением случаев, предусмотренных законом (ст. 22); обеспечивается тайна переписки, телефонных переговоров, телеграфных и иных личных сообщений, за исключением случаев, предусмотренных законом. Сбор, хранение, использование и распространение сведений о личной жизни человека без его на то согласия запрещаются (ст. 23). Также в Конституции РТ говорится, что «семья, как основа общества, находится под защитой государства». Если в семье совершается насилие в отношении одного члена семьи, это влияет на всех других членов семьи. А в ст. 34 Конституции РТ устанавливается, что «мать и ребенок находятся под особой защитой и покровительством государства».

Таким образом, анализ положений Конституции РТ показывает, что ее нормы полностью охватывают своим конституционным регулирующим действием такую важную область деятельности ОВД РТ, какой является профилактика насилия в семье.

Роль Национальной стратегии применительно к административно-правовому регулированию деятельности ОВД в сфере профилактики насилия в семье. Национальная стратегия активизации роли женщин в Республике Таджикистан на 2021-2030 годы [4] служит основой проведения в РТ государственной политики по активизации роли женщин, направленной, в том числе, и на предотвращение и искоренение насилия в отношении женщин. Предотвращение и искоренение насилия в семье названы в качестве одной из основных целей данной Стратегии.

В.М. Редкоус в своей работе подчеркивает возрастающую роль документов стратегического планирования в регулировании самых различных вопросов государственного управления, в том числе и в области охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности [5].

Большую роль в сфере профилактики насилия в семье играет Государственная программа по предупреждению насилия в семье на 2025-2030 годы [3]. Для деятельности ОВД РТ из всего комплекса задач Программы № 689 наибольшую значимость имеют: способствование осуществлению государственной политики по предупреждению насилия в семье; выявление, профилактика и устранение причин и условий, способствующих насилию в семье; формирование непримиримого отношения общества к насилию в семье; создание эффективных механизмов реализации Закона Республики Таджикистан «О предупреждении насилия в семье».

В Таджикистане был принят Закон РТ от 19 марта 2013 г. № 954 «О предупреждении насилия в семье» (далее – Закон РТ № 954). В соответствии со ст. 1 данного Закона, насилие в семье представляет собой умышленное противоправное деяние физического, психического, сексуального и экономического характера, совершенное в рамках семейных отношений одним членом семьи по отношению к другому члену семьи, которое становится причиной нарушения его прав и свобод, причинения физической боли или вреда его здоровью или угрозой причинения такого вреда здоровью. Данным законом также определяются основные формы насилия в семье, такие, например, как физическое, психическое, сексуальное, экономическое насилие.

С принятием закона о насилиии милиция получила возможность обеспечивать долговременную защиту жертвы, в том числе от преследования, эскалации насилия, физическое разведение в пространстве агрессора и его жертвы.

Милиция была наделена следующими основными полномочиями в профилактических целях:

- принимать заявления по фактам насилия в семье или угрозы такого насилия;

- выявлять причины и условия, способствующие домашнему насилию, вносить предложения по их устранению;
- ставить на учет лиц, совершивших насилие в семье, и применять к ним меры профилактического характера;
- при контакте с жертвой информировать ее о правах и при необходимости направлять на медицинское освидетельствование;
- с письменного согласия жертвы направлять ее в центр поддержки;
- выдавать защитное предписание;
- возбуждать дела об административных правонарушениях в отношении лиц, нарушивших требования защитного предписания;
- ставить на учет семьи, в которых регулярно происходят случаи насилия в семье.
- доставление в милицию, административное задержание и другие.

В целях предотвращения насильственных инцидентов в семье и снижения уровня семейного насилия в целом сотрудники милиции во взаимодействии с общественностью осуществляют следующие действия:

- в средних общеобразовательных школах организуют мероприятия, разъясняющие важность соблюдения норм семейного общежития;
- проводят индивидуальные беседы с лицами, совершившими насилие в семье;
- проводят индивидуальные беседы с жертвами семейного насилия;
- сотрудничают с активными представителями общества, образовательными учреждениями, органами местного самоуправления, имам-хатыбами с целью предотвращения насильственных случаев в семье;
- ведут учет неблагополучных семей, проводят разъяснительную работу с ними;
- обеспечивают безопасность и здоровье жертв семейного насилия;
- проводят индивидуальные беседы с молодыми семьями и молодежью, планирующей создание семьи;
- осуществляют регулярный контроль за соблюдением требований защитного предписания.

Таким образом, можно сделать вывод, что административная деятельность ОВД Республики Таджикистан играет ключевую роль в профилактике насилия в семье и в этом направлении является значимой.

Библиографический список:

1. Бекетов, О.И. Профилактические меры полицейского воздействия в системе мер противодействия домашнему насилию в государствах Европейского сообщества / О.И. Бекетов, А.Д. Майле // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. – 2009. – N 1. – С. 420-431.

2. Бучакова М.А. Конституционализация российского права // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями. 2022. № 22-2. С. 82-83.

3. Государственная Программа по предупреждению насилия в семье в РТ на 2025-2030 годы: утв. постановлением Правительства РТ от 26 декабря 2024 г. № 689 // URL: <https://www.comwom.tj> (дата обращения: 05.05.2025 г.).

4. Национальная стратегия активизации роли женщин в РТ на 2021-2030 годы : утв. постановлением Правительства РТ от 30 апреля 2021 г. № 167 // URL: <http://adlia.tj> (дата обращения 06.05.2025).

5. Редкоус В.М. О совершенствовании правового регулирования стратегического планирования (опыт Республики Таджикистан) // Закон и право. 2022. № 11. С. 44-48.

6. Шарифзода Ф.Р. Теоретико-правовые основы организации деятельности органов внутренних дел РТ в системе обеспечения национальной безопасности государства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / АУ МВД РФ. М, 2022. 556 с.

**ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ ИМИДЖІН АРТТЫРУДАҒЫ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

*Айболатқызы М., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Кадрлық саясат бөлімінің инспектор-психологы,
полиция аға лейтенанты (Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазіргі заманда қоғам мен құқық қорғау органдары арасындағы өзара сенімді нығайту – мемлекеттік маңызы бар стратегиялық міндеттердің бірі. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің бастамасымен 2025 жылдың 1 сәуірінен бастап «Заң мен тәртіп» айы аясында полиция қызметінің имиджін арттыруға бағытталған пилоттық жобаларды іске асыру тапсырылды. Бұл тапсырма тек қана сыртқы беделге емес, ішкі жүйенің, яғни моральдық-психологиялық ахуалдың сапасына да тікелей әсер ететін шара.

Қызметкердің сыртқы келбеті мен әрекеті ғана емес, ішкі жан дүниесі, психологиялық тұрақтылығы, эмоцияны басқару қабілеті де жалпы имидждің қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан да бұл бағыттағы бастамалар психолог мамандардың қатысуымен жүзеге асырылуы қажет.

Полиция қызметінің имиджі дегеніміз – бұл қоғам көзқарасындағы құқық қорғау органы өкілінің бейнесі. Бұл бейне азаматтардың полицейлерге деген сенім деңгейіне, олардың әрекеттеріне, кәсібилігіне және моральдық бейнесіне тікелей байланысты[1].

Өкінішке орай, кейде бұқаралық ақпарат құралдарында немесе әлеуметтік желілерде полиция қызметкерлері туралы жағымсыз пікірлер мен жаңалықтар көптеп таралады. Бұл жағдай олардың имиджіне кері әсерін тигізіп, қоғам тарапынан сенімсіздік туғызуы мүмкін. Сондықтан, имиджді тек сыртқы жарнамалық тәсілдермен емес, терең психологиялық жұмыс арқылы қалыптастыру қажет. Қызметкердің кәсіби біліктілігін арттырумен қатар, оның ішкі жан дүниесіне көңіл бөлу — осы бағыттағы маңызды қадамдардың бірі.

Полиция қызметі – ерекше жауапкершілікті, жоғары кәсіби дайындықты және психологиялық тұрақтылықты қажет ететін сала. Күнделікті қызмет барысында полицейлер түрлі стресс жағдайларымен, қауіп-қатермен, қоғам тарапынан қысыммен бетпе-бет келеді. Мұндай жағдайда олардың моральдық-психологиялық жағдайы тұрақты болмаса, кәсіби міндеттерін сапалы орындау қиынға соғады[2].

Моральдық-психологиялық климатты жақсарту үшін әр құрылымда келесі іс-шараларды енгізу ұсынылады:

- Психологиялық диагностика: Қызметкерлердің эмоционалдық жағдайын бағалау, күйзеліс белгілерін ерте анықтау;

- Топтық тренингтер: Коммуникативтік дағдыларды дамыту, командалық рухты нығайту;

- Психологиялық кеңес беру: Әр қызметкердің жеке мәселелеріне көңіл бөлу, ішкі қысымды төмендету;

- Эмоциялық демалыс күндерін ұйымдастыру: Қызметтен тыс мәдени, спорттық, ұжымдық іс-шаралар өткізу арқылы рухани сергіту.

Психологиялық қызметтің рөлі

Қазіргі таңда полиция құрылымында жұмыс істейтін психолог мамандардың қызметі аса маңызды болып отыр. Олар – тек кеңес беруші маман ғана емес, ұжым ішіндегі моральдық климатты реттейтін, тұлғалық дамуға жол ашатын, кәсіби күйіктен (эмоционалдық шаршау) қорғаушы тұлғалар[3].

Психолог мамандар келесі бағыттарда жұмыс жүргізуі тиіс:

1. Профилактика: Стресс, күйік, агрессия, ішкі қақтығыстардың алдын алу.

2. Диагностика: Психологиялық тесттер арқылы тұлғаның қазіргі жай-күйін анықтау.

3. Коррекция: Психологиялық тренингтер, коучинг, медитация және басқа әдістер арқылы тұлғалық даму жұмыстары.

4. Психологиялық ағарту: Полиция қызметкерлерінің психологиялық мәдениетін арттыру мақсатында семинарлар мен дәрістер өткізу.

Бұл жұмыс түрлері әр бөлімшеде жүйелі түрде жүзеге асқанда ғана нәтиже береді.

«Заң мен тәртіп» айы аясындағы пилоттық жобалардың психологиялық мазмұны

Ішкі істер министрлігінің нұсқауына сәйкес, әр құрылымдық бөлімше полиция имиджін арттыруға бағытталған 5 пилоттық жоба ұсынып, нақты жұмыстар атқаруы тиіс. Бұл жобалар келесі психологиялық бағыттарды қамтыса, олардың тиімділігі артады:

1. Қоғаммен диалогтық кездесулер: Ашық алаң форматында тұрғындармен кездесу өткізу. Бұл халықтың ішкі мазасыздығын жеңілдетіп, сенімділік орнатуға жол ашады.

2. Полиция және жасөспірім жобасы: Мектеп оқушылары арасында құқықтық тәрбие беру, "Полиция күні" сияқты танымдық іс-шаралар өткізу.

3. «Ашық есік» күндері: Қоғамға полиция қызметінің ашықтығын көрсету, сенімділік орнату.

4. Кәсіби күйікке қарсы тренинг: Қызметкерлердің эмоционалдық жағдайын сақтау үшін арнайы семинарлар ұйымдастыру.

5. Мотивациялық бейнероликтер: Қызметкердің ішкі рухын көтеруге бағытталған қысқа мотивациялық видеолар жасау және тарату[4].

Бұл жобалар тек имиджді ғана емес, ішкі ахуалды жақсартуға, ұжымдық рухты нығайтуға әсер етеді.

Кәсіби имидж және тұлғалық даму

Полиция қызметкерінің кәсіби келбеті – оның тұлғалық қасиеттерінің көрінісі. Жауапкершілік, әділдік, сабырлылық, эмпатия сияқты қасиеттер тек кәсіби біліктіліктің емес, ішкі мәдениеттің де көрінісі. Сондықтан әр қызметкердің тұлғалық дамуына жағдай жасау – басшылықтың басты міндеті болуы тиіс[5].

Тұлғалық дамуға қолдау көрсету үшін келесі шараларды қолдануға болады:

- Қызметкерлер үшін тұрақты мотивациялық тренингтер ұйымдастыру;
- Ішкі даму бағытында кітап оқу, талдау, пікір алмасу клубтарын құру;
- Психологиялық әдебиеттермен қамтамасыз ету;
- Қызметтен тыс жеке дамуға мүмкіндік беру (өнер, спорт, музыка т.б.).

Полиция қызметкерінің имиджін арттыру – бұл қоғам мен мемлекет алдында тұрған үлкен жауапкершілік. Бұл жауапкершілік тек сыртқы формамен, жарнамамен ғана емес, ішкі жан-дүниесі бай, рухани тұрақты, кәсіби мәдениеті жоғары тұлғалар арқылы жүзеге асады.

Моральдық-психологиялық ахуалдың жақсаруы – қызмет сапасының артуына, қоғаммен өзара байланыстың нығаюына, азаматтардың құқық қорғау органдарына деген сенімінің өсуіне алып келеді.

Осы орайда, «Заң мен тәртіп» айы аясында қолға алынған жобалар формалды емес, мазмұнды әрі нақты нәтижеге бағытталуы тиіс. Әрбір құрылымдық бөлімшенің ішкі әлеуетін арттырып, психологиялық қызметті дамытумен ғана біз ел алдындағы міндетімізді абыроймен орындай аламыз.

Библиографиялық тізім:

1. Қалиев С. Ж. (2018). Құқық қорғау қызметкерлерінің кәсіби-психологиялық дайындық негіздері. Алматы: Заң әдебиеті.
2. Жарықбаев Қ., & Қалиев, С. (2017). Психология негіздері. Алматы: Рауан.
3. Мукашева А. Б. (2020). Полиция қызметкерлерінің имиджін қалыптастырудағы психологиялық факторлар. Қазіргі психология ғылымы, 3(12), 45–52.
4. Айтмағамбетов Т. (2019). Кәсіби стресс және оның алдын алу жолдары. Астана: Ұлттық психология орталығы.
5. Anderson G. & Brown, C. (2016). Police image and public perception: Psychological approaches. New York: Routledge.
6. Қазақстан Республикасы ІІМ-нің ішкі нормативтік құжаттары мен нұсқаулықтары. (2025).

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ЕЕ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ

*Азанбеков Е.Ш., доцент Академии
пограничных войск КНБ Республики Казахстан,
магистр педагогических наук (Казахстан, г.Алматы)*

Актуальность исследования - разработка эффективных педагогических моделей подготовки военнослужащих в условиях современных геополитических вызовов и угроз национальной безопасности имеет первостепенное значение для обеспечения безопасности и стабильности государства. В условиях стремительных изменений в международной политике, усиливающихся угроз терроризма, кибератак и гибридных войн, задача повышения боеспособности вооруженных сил становится важнейшей для национальной безопасности. Педагогическая подготовка военнослужащих, ориентированная на реализацию задач, направленных на предотвращение и ликвидацию угроз, должна учитывать эти вызовы и обеспечивать высокий уровень готовности войск к выполнению любых оперативных задач.

Педагогические модели подготовки военнослужащих играют ключевую роль в формировании их профессиональных компетенций, морально-боевых качеств и способности к быстрому реагированию на различные ситуации. С учетом современных угроз, таких как военные конфликты с использованием высокотехнологичных средств, киберугрозы и информационные войны, военнослужащие должны обладать не только физической подготовкой, но и навыками быстрого принятия решений, стратегического мышления и способности адаптироваться к быстро меняющимся условиям.

Одним из важнейших аспектов педагогической модели является интеграция традиционных методов обучения с инновационными подходами. Современные технологии, такие как виртуальные тренажеры, системы моделирования боевых действий и дистанционные образовательные платформы, могут значительно повысить эффективность обучения и обеспечить подготовку военнослужащих в условиях, максимально приближенных к реальным боевым ситуациям. Включение таких технологий в образовательный процесс позволит повысить скорость усвоения материалов, а также оптимизировать процесс обучения, делая его более гибким и адаптивным.

Кроме того, необходимо учитывать необходимость формирования у военнослужащих не только навыков, но и ценностных ориентиров, способствующих соблюдению норм международного права, уважению прав человека и соблюдению этических стандартов. В условиях глобализации и усиления международного взаимодействия военные должны быть способны

эффективно взаимодействовать с армиями других государств, понимать и учитывать культурные и социальные особенности.

Таким образом, создание и внедрение педагогических моделей подготовки военнослужащих в контексте современных вызовов требует системного подхода, который будет учитывать не только техническую и физическую подготовку, но и моральные, этические и интеллектуальные аспекты, необходимые для выполнения задач по обеспечению национальной безопасности.

Теоретические основы педагогической подготовки военнослужащих.

Педагогическая подготовка военнослужащих требует применения целого ряда теорий и методов, которые направлены на развитие профессиональных, интеллектуальных и морально-этических качеств. В традиционном военном обучении акцент делается на физическую и тактическую подготовку, строгую дисциплину и выработку навыков, обеспечивающих успешное выполнение боевых задач. Эти методы, хотя и остаются основными, значительно преобразуются в условиях современных вызовов. В последние десятилетия в военное обучение внедряются инновационные подходы, направленные на улучшение когнитивной и технологической подготовки, что отражает необходимость адаптации армии к современным реалиям, таким как киберугрозы, гибридные войны и высокотехнологичные боевые средства.

Одной из ведущих педагогических концепций в современном военном обучении является теория деятельностного подхода, который фокусируется на формировании у военнослужащих не только практических навыков, но и способности к анализу, принятию решений и действию в условиях неопределенности. Этот подход активно используется в рамках симуляторов и тренажеров, где военнослужащие обучаются в условиях, приближенных к реальным, что способствует развитию критического мышления и принятия оперативных решений в экстремальных ситуациях.

Другим важным направлением является использование теории конструктивизма, который предполагает активное участие обучаемого в процессе обучения и моделировании ситуаций. Конструктивистские методы активно применяются в тренировочных центрах, где военнослужащие, используя инновационные технологии, могут моделировать различные боевые ситуации, отрабатывать взаимодействие с союзниками и противниками, а также реагировать на неожиданные угрозы. Это способствует формированию у военнослужащих гибкости мышления и способности адаптироваться к быстро меняющимся условиям.

Кроме того, особое внимание в последние годы уделяется внедрению междисциплинарных подходов, сочетающих военную подготовку с изучением новых технологий, таких как информационные системы, робототехника, и кибербезопасность. Это требует от педагогов умения сочетать различные подходы, обеспечивая интеграцию знаний в области военной науки с новыми технологическими и социокультурными реалиями.

Роль педагогической подготовки в обеспечении национальной безопасности

Педагогическая подготовка военнослужащих играет ключевую роль в обеспечении национальной безопасности, так как ее качество напрямую влияет на способность вооруженных сил реагировать на современные угрозы. Эффективная педагогическая модель, сочетая теоретическое обучение и практическую подготовку, является важным фактором для создания профессионалов, способных к принятию оперативных решений и эффективному взаимодействию в условиях современного поля боя.

В условиях современности военнослужащие должны быть готовы к ведению боевых действий не только в традиционных условиях, но и в условиях гибридных войн, киберугроз и террористических актов. Педагогическая подготовка, основанная на передовых теориях и методах, способствует формированию у военнослужащих необходимого набора компетенций. К ним относятся стратегическое и тактическое мышление, умение оперативно принимать решения, навыки междисциплинарного взаимодействия, а также использование современных технологий для решения боевых задач.

Важным аспектом педагогической подготовки является также воспитание у военнослужащих морально-этических норм, таких как уважение к правам человека, соблюдение международных конвенций и законов войны. Эти качества становятся важными в условиях современных вызовов, когда армии могут участвовать в миротворческих операциях и охране общественного порядка, что требует от военнослужащих высокой профессиональной этики и социальной ответственности.

Таким образом, взаимосвязь между качеством педагогической подготовки военнослужащих и эффективностью обеспечения национальной безопасности очевидна. Обучение, которое не только развивает боевые навыки, но и включает в себя компоненты стратегического, тактического, и этического обучения, способствует повышению боеспособности вооруженных сил и повышению их способности эффективно противостоять угрозам, обеспечивая стабильность и безопасность государства.

Разработка педагогической модели подготовки военнослужащих

Разработка педагогической модели подготовки военнослужащих включает в себя создание комплексной структуры, которая отражает взаимосвязь целей, задач, содержания, методов и форм обучения. Эти компоненты должны быть интегрированы таким образом, чтобы обеспечить эффективное и всестороннее обучение, соответствующее современным требованиям национальной безопасности и специфике службы в войсках.

Цели модели заключаются в формировании у военнослужащих не только необходимых боевых навыков, но и способности к быстрому анализу ситуации, принятию обоснованных решений в условиях неопределенности. Целью модели является также воспитание морально-этических норм, которые соответствуют высоким стандартам военной службы и мировым правам человека. Ключевой

задачей является подготовка военнослужащих, способных эффективно выполнять свои функции в условиях гибридных войн, информационных атак, а также для поддержания общественного порядка в мирное время.

Задачи модели включают создание устойчивых практических навыков, включая командование, принятие стратегических решений, использование современных информационных технологий и ведение военных операций в условиях ограниченной информации. Также важной задачей является интеграция традиционных форм обучения с инновационными подходами, что позволяет обеспечить полноту и гибкость учебного процесса.

Содержание модели ориентировано на включение различных элементов обучения, таких как физическая подготовка, тактические упражнения, теоретические курсы по вопросам военной стратегии, правам человека, международному праву, а также практическое освоение современных технологий и информационных систем. Важно, чтобы содержание обучения соответствовало текущим угрозам безопасности, включая терроризм, кибервойну и другие виды современных конфликтов.

Методы и формы обучения включают в себя как традиционные методы, такие как лекции и практические занятия, так и современные инновационные подходы, такие как тренажеры, виртуальные симуляторы, а также дистанционное обучение. Применение новых технологий, таких как искусственный интеллект и виртуальная реальность, позволяет создавать условия, максимально приближенные к реальным боевым ситуациям, что способствует более глубокому и осознанному обучению.

Инновационные подходы и технологии обучения

Для повышения эффективности подготовки военнослужащих необходимо внедрение инновационных методов и технологий, которые отвечают требованиям современных военных операций. Одним из таких методов является использование цифровых симуляторов и тренажеров, позволяющих моделировать различные боевые и оперативные ситуации. Это позволяет военнослужащим обучаться в условиях, максимально приближенных к реальности, что значительно повышает качество их подготовки.

Кроме того, особое внимание следует уделить внедрению виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR) в учебный процесс. Эти технологии позволяют создавать динамичные, многозадачные сценарии, в которых военнослужащие могут отрабатывать свои действия в различных ситуациях, включая управление войсками, тактическое планирование и работу с новыми видами оружия и техники.

Важным шагом является использование интерактивных учебных материалов и мобильных приложений для самообучения и тренировки. Это включает в себя приложения для изучения стратегий, развития тактических навыков, а также платформы для совместной работы и обмена опытом между военнослужащими разных подразделений и регионов.

Внедрение методов дистанционного обучения также является важным

шагом, особенно для повышения уровня подготовки военнослужащих, которые по различным причинам не могут быть постоянно в учебных центрах. Использование онлайн-курсов, вебинаров и виртуальных тренажеров способствует доступности и гибкости образовательного процесса.

Пилотное внедрение и оценка эффективности

Для успешного внедрения разработанной педагогической модели необходима реализация пилотных проектов, которые позволят оценить её эффективность на практике. На первом этапе пилотирования следует выбрать несколько учебных подразделений, которые будут проходить подготовку по новой модели. Важно провести комплексную диагностику текущего состояния подготовки военнослужащих, чтобы на основе этой информации корректировать модель, если это потребуется.

После внедрения модели необходимо регулярно оценивать её результаты через систему показателей, таких как производительность, успешность выполнения заданий, уровень моральной и физической подготовки военнослужащих. Важно также учитывать качество обратной связи, получаемой от участников программы, чтобы учитывать их мнение и адаптировать модель для дальнейшего улучшения.

Оценка эффективности также должна включать анализ внедрения новых технологий и методов обучения, таких как использование тренажеров и виртуальных симуляторов, а также дистанционных образовательных платформ. Полученные данные позволят наметить следующие шаги для улучшения и расширения применения модели.

Проблемы и пути их решения

Одной из возможных проблем при внедрении модели является сопротивление изменениям, как со стороны преподавателей, так и со стороны военнослужащих, привыкших к традиционным методам обучения. Это может быть связано с недостаточной осведомленностью о преимуществах новых подходов, а также с инерцией военной системы.

Для решения этой проблемы необходимо обеспечить всестороннюю подготовку педагогов, которые будут использовать инновационные технологии, а также создать эффективную систему психологической подготовки военнослужащих к переходу на новые формы обучения. Важно также предусмотреть механизм постоянного мониторинга и корректировки образовательного процесса, чтобы убедиться в том, что внедрение модели не только эффективно, но и устойчиво.

Кроме того, могут возникнуть трудности, связанные с финансовыми затратами на внедрение новых технологий и методов. Для преодоления этих трудностей следует разрабатывать стратегии оптимизации расходов, в том числе через привлечение частных партнеров и использование государственных субсидий на инновационные проекты.

В целом, решение этих проблем обеспечит успешное внедрение педагогической модели и позволит значительно улучшить подготовку

военнослужащих, повышая их боеспособность и способность реагировать на новые вызовы национальной безопасности.

Заключение

Разработка и внедрение эффективной педагогической модели подготовки военнослужащих для обеспечения национальной безопасности и предотвращения конфликтов является важнейшей задачей, стоящей перед военными образовательными учреждениями. Современные геополитические угрозы, развитие технологий и изменяющаяся природа вооруженных конфликтов требуют от военных кадров не только высокой боеспособности, но и способности к быстрому реагированию в условиях неопределенности, а также умения работать с новыми информационными и технологическими ресурсами.

Педагогическая модель, ориентированная на инновационные подходы в обучении, такие как использование цифровых тренажеров, виртуальной и дополненной реальности, а также дистанционного обучения, позволяет значительно повысить эффективность подготовки военнослужащих. Внедрение этой модели также предполагает интеграцию традиционных методов обучения с новыми технологиями, что способствует формированию у военнослужащих устойчивых и гибких навыков, необходимых для эффективного выполнения боевых задач и обеспечения безопасности.

Реализация педагогической модели требует не только теоретического обоснования и разработки структуры, но и успешного практического внедрения через пилотные проекты, что позволит оценить эффективность и сделать необходимые корректировки. Важно понимать, что успешное внедрение инноваций в военное обучение требует комплексного подхода, включающего подготовку преподавательского состава, решение организационных и финансовых вопросов, а также обеспечение системы обратной связи для постоянного улучшения образовательного процесса.

Таким образом, создание и внедрение педагогической модели подготовки военнослужащих с учетом современных вызовов и угроз является важным шагом к улучшению национальной безопасности, повышению боеспособности и укреплению готовности вооруженных сил к действиям в условиях современных конфликтов.

Библиографический список:

1. Иванов, И. П. Педагогика и образование: Теория и практика / И. П. Иванов. — Алматы: Издательство «Наука», 2020. — 250 с.
2. Петров, А. С. Основы военной педагогики: учебник для вузов / А. С. Петров. — Алматы: Военное издательство, 2019. — 350 с.
3. Смирнов, В. В. Современные тенденции в военном обучении: анализ и прогнозы / В. В. Смирнов, Н. А. Иванова // Вестник военной науки. — 2021. — № 5. — С. 88-92.
4. Бекетов, М. К. Проблемы национальной безопасности и роль военной

подготовки в обеспечении стабильности государства / М. К. Бекетов // Военно-правовой журнал. — 2022. — Т. 13, № 2. — С. 45-48.

5. Академия Национальной гвардии Республики Казахстан. Официальный сайт. — URL: <http://www.nga.kz> (дата обращения: 10.01.2025).

6. Министерство обороны Республики Казахстан. Сайт Минобороны. — URL: <https://mod.gov.kz> (дата обращения: 15.01.2025).

7. Конституция Республики Казахстан. — Алматы: Юридическое издательство, 2015. — 180 с.

8. Приказ Министерства обороны Республики Казахстан № 87 «О порядке подготовки военнослужащих для обеспечения безопасности» от 10 января 2018 года

УДК 81.25

INTEGRATION OF THE MUSICAL AND LINGUISTIC APPROACH INTO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO THE POSTGRADUATE STUDENTS AS A WAY TO OVERCOME THE COMMUNICATION BARRIER

*Акенина А.В., доцент кафедры иностранных языков
Дальневосточного юридического института
МВД России им. И.Ф. Шилова,
кандидат педагогических наук
(Россия, г.Хабаровск)*

The idea to write about the significance and importance of using a musical and linguistic integrative approach in teaching a foreign language matured for a long time, exactly as many years as I have been working as a foreign language teacher. Meeting and getting to know Nina Timofeevna Sulimova, my first English teacher, an Honored teacher of the school who gave her heart and life to children, and who still works at a secondary school in Tver, became life-defining for me. It is my duty and desire to write about her as a Teacher, about a person who played an important role in the lives of not only me, but also many of her students who became teachers. Her talent for teaching children, lighting them up, and sharing everything she knows was passed on to her from her mother, A.K. Likhousova, who was also an Honored school teacher and for a long time the director of secondary school in Khabarovsk, which she built herself and where I studied.

Today I will share my strongest impression of N.T. Sulimova's lessons, which I still remember from fragments, although more than fifty years have passed. The way she taught English classes, using the innovations of those years, was unusual and boldly: Nina Timofeevna explained the tenses of the English verb, showing during the explanation the crocs that she drew herself, the figures on them were in motion,

everything became clear. Now it is possible to draw a parallel with modern classes with presentations accompanying the lesson. Even the chalks she used to write on the blackboard were colored. She sang children's educational songs with us, starting from the alphabet, and learned songs from the popular movie "The Sounds of Music" with us, accompanying on the piano. It was so unusual for a Soviet school of those years! The cabinet system was just being introduced, and the teacher was armed with textbooks, a lesson plan, a film filmstrip and records. The films for the filmstrip and the plates were almost all from the teacher's collection. The more emotional the classes were. The innate charisma of a young teacher, her energy, desire to teach, to inspire pupils, intuition in her approach to each pupil, and, at the same time, rigor and exactingness were her main distinguishing qualities.

Our young teacher somehow "read" our abilities, very quickly chose an approach to everyone, she was generous with praise. All this bore fruit: I wanted to imitate her, to be like her. Pretty quickly, everyone began to articulate beautifully and cleanly, intone correctly, learned lexical units and memorized, went to the blackboard with pleasure and boldly performed exercises. And she was charming, very assembled; she did everything very quickly and clearly. She was certainly talented, and she stood out from the other teachers. Almost all of my classmates from our language subgroup wanted to become English teachers like Nina Timofeevna, to be like her.

Like a comet flew by, lit up and left after her husband, who was sent to work in other regions. Some time later, she and her husband, A.A. Sulimov, worked as English language teachers at a school in Tver, they had one specialty, he also became an Honored teacher, wrote a manual on phonetics, which was published in the UK. He sang with abandon with the students in the lessons, introduced them to the world of music, not only teaching them the correct pronunciation and intonation, but also sharing his knowledge about famous bands and performers. I also knew Andrei Andreevich, he was a unique man, and his memory was blessed. I am happy to meet and be friends with representatives of such an extraordinary dynasty, a family of ascetic teachers, who were strong in our Russian, Soviet school. It is to such Teachers, with their innovation, talent, and courage (not to leave school in the 90s and 2000s!), that our education owes its creative energy to today's traditions and foundations. Their students work in schools and universities in our country, continuing their life's work, putting into their work all the best that they were taught at the time.

I keep asking myself: is there any secret, the secret of our profession, why it happens that one teacher is loved, trusted, studied with great joy, become followers of this wonderful profession, and are indifferent to others. Why does one teacher manage to awaken in students a sense of duty and an understanding that studying is work, and we will have to work all our lives, because we have to learn something all the time? There are such teachers from the heart and by birth who manage to teach their subject without effort, easily, and with talent!

While preparing with a colleague to conduct a master class at an educational and methodological gathering on the topic "The musical and linguistic approach to teaching a foreign language as a way to overcome a communication barrier," we

decided to summarize the accumulated experience of conducting foreign language classes using listening and the inclusion of musical fragments in English lessons. We decided to invite colleagues and participants of the methodological seminar to discuss the effectiveness of integrating musical fragments into foreign language classes at the adjunct school.

During the report "The rise of musical rock and pop culture in the UK and the USA and related motivational processes for learning and popularizing the English language in the world", we presented a short anthology of the musical culture of rock and pop music development in leading English-speaking countries using the examples of such bands as the Beatles, the Rolling Stones, Led Zeppelin, etc. The participants of the master class were offered a cultural and musical excursion over the past half century, when Great Britain remained and continues to be the number one country in the world of popular music. During the presentation, the participants recalled how iconic British bands built their image (including through their English), and how cultural paradoxes in the form of symbiosis and adaptation of African-American musical culture had an undeniable impact on the popularization of the English language and motivation for mass learning, especially by young people.

An active participant of the master class was second-year cadet S. Volkhin, who performed songs from the repertoire of famous pop and rock bands in excellent English. He shared his experience of memorizing and performing famous musical works, which had a positive effect on expanding his vocabulary and improving pronunciation. The participants of the seminar were invited to join the work with the performance of rhymes, tongue twisters sayings, and popular songs.

It was noted that the music-language integrative approach in teaching a foreign language as a way to overcome the communication barrier has a scientific basis, which is as follows: listening, music in a foreign language lesson are directed to bimodal learning (music is processed in the right hemisphere of the brain, and speech in the left) and has a positive effect on the development of cognitive abilities of students. We talk mainly about postgraduates, quite adult people, who are quite difficult to work on correcting their phonetic skills. Experience shows that listening to songs performed by native speakers, their memorization and performance by students helps to establish correct pronunciation and train the perception and understanding of the text by ear.

We can note that the integration of the songs of the language being studied into the grammar lesson fragments significantly improves the ability of the postgraduates to recall certain rules. All this also has a positive effect on overcoming the communication barrier. According to Stephen Krashen, the main obstacle to learning a foreign language is the so-called "emotional filter". This mental block is caused by negative emotional factors such as lack of motivation, self-doubt, and anxiety. We can also note that adjuncts with high motivation, high self-confidence, and low anxiety are more successful in learning a foreign language [1].

And we ourselves remember, and our postgraduates, for all their ability to self-criticize, note that it is not always comfortable in class to speak foreign language

in the presence of stronger groupmates for fear of provoking criticism. That is why it is so important to work on creating an emotionally comfortable atmosphere in the classroom, which is an indisputable and basic condition for successful work. As N.H. Miftakhova notes, "the state of relaxation, natural or artificial, allows us to significantly intensify the assimilation of educational material. For foreign language learners, this problem is extremely important, since language acquisition is largely related to memory problems. Consciousness should be freed from rough work, it should be engaged in communication" [2].

Speaking about the methodology of teaching foreign languages, Russian researchers, and in particular N.H. Miftakhova, note that "the most common and fundamentally unacceptable disadvantage is ignoring the laws of step-by-step formation of knowledge, teachings and skills, and the psychology of their assimilation." The algorithm followed in teaching a foreign language, or the formula of "the cognitive process obeying the dialectical law of development: from the level of familiarity to the level of abstract understanding, to the level of practical use", is indisputable in the methodology [2].

It should be recalled that the practical use of songs in foreign language lessons is not a new technique. In the 1970s, many researchers wrote about the use of an intensive method of accelerated learning using music - the method of suggestopedia, developed by the Bulgarian researcher G. Lozanov.

We are convinced that songs in a foreign language help to create a more comfortable emotional background, set you up for work, and increase interest in the subject. Not all of our colleagues are serious about using musical inserts in the lesson, they believe that it distracts from the main thing in the lesson, valuable time is lost. From our point of view, the integration of musical fragments into a foreign language lesson, provided that the material is competently, carefully selected, and systematically used, can bring some practical help. Language, like music, has a certain structure and rules. Music in the classroom inspires, relaxes, captivates, adjusts to a subtle but strong wave of perception. In addition, music develops memory and thinking.

According to the research, people who are interested in music are more capable of learning a foreign language and learn it faster, since any language, like a song, is primarily a combination of sounds and a melody. The ability to learn a foreign language directly depends on the ability to listen, hear and imitate. Listening to songs performed by native speakers helps to establish correct pronunciation and train perception and understanding of the text by ear. D. Kramer from Harvard University believes that "unlike exercises divorced from reality, songs with their structure, similar to a short story, contain a consistent context more suitable for understanding words" [4, p. 30]. Songs offer a variety of mnemonic codes, such as repetition, rhyme, and melody, which help better memorization, especially when learning grammar; certain rules are recalled faster and more clearly.

Due to the emotional experiences associated with the content and melody of the song, the lyrics of the song are sometimes remembered for a lifetime, unlike

exercises in which disparate sentences are collected. All this inspires students, increases their motivation and self-confidence. In their research on motivation, S.D. Pivkin and N.S. Valeeva note that "motivation of educational and professional activity in teaching a foreign language is extremely important for building educational work and determines its dynamics and ability to develop and improve not only the teaching system, but also the language personality of the student as a future specialist, because she (motivation) is the mechanism that sets the energy, direction and stability of her speech behavior" [3].

Thus, it can be noted that the use of a musical and linguistic integrative approach when conducting foreign language classes in adjuncts can have a qualitative impact on the assimilation and improvement of language skills among adjuncts. First of all, the emotional background is noticeably improving, the relationship between the teacher and the students is becoming more trusting and open, which has a positive effect on the learning process. Students who have previously experienced psychological discomfort forget about tension and fear while working with the lyrics of a song and, especially, during its performance, become more confident, which affects a more positive attitude towards their classmates and the subject. Adjuncts are better able to memorize new words and assimilate educational material, perceive foreign language speech more easily by ear, and their pronunciation skills improve. Such activities also enrich the horizons of students and develop their musical taste.

Music plays a huge role in our lives, it accompanies us in all the important moments of our lives, joyful and sad, and it helps us to learn new things. To use a musical and linguistic approach when learning a foreign language means to master a natural, convenient and successful way of learning a new culture.

References:

1. S. Krashen, Principles and Practice in Second Language Acquisition, Oxford, Pergamon, 1982. p.16.
2. N.H. Miftahova, Vestnik Kazanskogo tekhnologicheskogo universiteta, 3, 436-442 (2010).
3. Pivkin S.D. Samorazvitie yazykovoj lichnosti v usloviyah mnogoyazychiya / S.D. Pivkin, N.Sh. Valeeva, R.H. Shakurov //Vesti Kazanskogo tekhnologicheskogo universiteta. 2012. – № 4. D. Kramer, the Association of Departments of Foreign Languages (ADFL) Bulletin, 33, № 1, 2001, <http://web2.adfl.org/ADFL/bulletin/v33n1/331029.htm>
5. I. Yu. Pashkeeva Ispol'zovanie pesen v obuchenii inostrannomu yazyku/ Pashkeeva I.Yu. // «Vestnik Kazanskogo tekhnologicheskogo universiteta», 5, t. 17, 2014.

КӨЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ

*Алдияров Е.Т., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Көлік объектілерінде қауіпсіздікті
ұйымдастыру кафедрасының бастығы,
полиция подполковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазір әлем елдері арасында технологиялық бәсекелестік ерекше қарқын алды. Тіпті үдей түсті. Алайда цифрлық дәуірдің көшіне ілесу оңай емес. Алдымен ол үшін әрбір мемлекет өз даму жолын айқындап алғаны жөн. Мұндай жағдайда жасанды интеллектің әлеуетін тиімді пайдалануға болады. Жақында ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Үкіметтің кеңейтілген отырысында: «Жаңа технологиялық ахуалға сақадай сай тұруымыз қажет. Бұл – еліміздің бәсекеге қабілетін арттырып, тұрақты дамуына жол ашатын аса маңызды фактор. Жасанды интеллектің дамыту алдыңғы қатарға шықты, соған байланысты технологиясы дамыған алып елдер арасында бәсеке қыза түспек», деді [1].

Соңғы жылдары жасанды интеллект (ЖИ) біздің өмірімізге тығыз кірді, ол қазіргі қоғамның барлық салаларына әсер етуі мүмкін және іс жүзінде әсер етеді, бірақ бұл технологиялар тәуекелсіз емес, ал халықтың кейбір топтары алаңдаушылық пен тіпті қорқыныш тудырады, өйткені олар зиянды мақсаттарда қолданылуы мүмкін немесе күтпеген жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Жасанды интеллект, кез – келген басқа дамып келе жатқан технологияларға қарағанда, қазіргі кезде екі жақтылықты-мүмкіндік пен қауіпті қамтиды. Жасанды интеллекттің басты артықшылығы-оқу процесі аяқталғаннан кейін ол үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеуге, есте сақтауға, талдауға және жұмыс процесінде өзін-өзі оқытуға қабілетті. Жасанды интеллект адамның дұрыс шешім қабылдауын қолдау құралы ретінде әрекет ете алады, ықтимал қауіп туралы ескертеді немесе адамның өмірін жеңілдетеді және тездетеді.

Негізгі ұғымдары жасанды интеллект үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеуге және анықтау өте қиын деректерден заңдылықтар мен корреляцияларды табуға қабілетті құрал ретінде қызығушылық тудырады бұл күрделі ақпаратты талдаудың тиімділігі мен тиімділігін едәуір арттыра алады.

Жасанды интеллект-бұл интеллектуалды компьютерлік бағдарламаларды құрудың ғылымы мен технологиясы.

Қоғамның әртүрлі салаларында жасанды интеллекттің белсенді қолданылуына және терминді қолдану жиілігіне қарамастан, қазіргі уақытта ғылыми ортада қабылданған жасанды интеллекттің әмбебап анықтамасы жоқ.

Аі бөлігі термині жоспарлау, оқыту, пайымдау және талдау сияқты адамның қасиеттерін пайдаланатын технологиялық құралдарды әзірлеуге қатысты әрекеттерді сипаттау үшін қолданылады.

1960 жылдары жасанды интеллектінің қызметіне АҚШ Қорғаныс министрлігі қызығушылық танытқан. Олар сол кезде компьютерлерді адамның ойлау жүйесіне еліктіетін етіп шығара бастайды. Яғни компьютердегі кейбір қызметтер жасанды зерде арқылы жүзеге асты. Содан кейін осы салада зерттеу жұмыстары қарқынды қолға алынды. Ал 1975 жылы жапон ғалымы Кунихико Фукусима алғашқы нейро желіні жасап шығарды. Ол алғашында есептеу жүйесіне негізделді. Кейіннен ғалымдар оның қызметін жетілдіріп, нақты мәселелерді шешуге бағыттады. Жасанды интеллект сөзді тану, аудару, медициналық диагностика жасау секілді тапсырмаларды орындай алды. Деректердің көлемі ұлғайған сайын алгоритмнің де мүмкіндіктері арта түсті. Ал жақында ғана Open AI компаниясы әлемнің назарын аудартқан ChatGPT-ді жасап шығарды. ChatGPT әзірге әлемдегі ең мықты алгоритм. Өйткені ол 175 миллиардтан астам параметрді қамти алады. Алайда бір кемшілігі ол ақпараттарды бейресми дереккөздерден де жинайтындықтан, оның берген жауаптары әрқашан сенімді бола бермеуі мүмкін [2].

Жасанды интеллект технологияларын дамытудың және халық шаруашылығының әртүрлі салаларына енгізудің маңыздылығы 2030 жылға дейінгі кезеңге жасанды интеллектті дамытудың жасанды – ұлттық стратегиясының технологияларын енгізумен және дамытумен байланысты Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатын іске асырудың негізгі бағыттарында көрінеді

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жасанды интеллект технологияларына мыналар жатады: электронды көру, өңдеу, сөйлеуді тану және синтездеу, шешім қабылдау және басқарудың басқа да перспективалық әдістері бар.

Автомобиль көлігінде жасанды интеллектті қолдану автомобиль көлігінде жасынды интелект қолданылған жағдайда жасанды интелект жүйелері көлік құралының әртүрлі компоненттеріне, мысалы, қозғалтқышқа, датчиктерге, камераларға және бағдарламалық жасақтамаға біріктірілген, бұл автомобильдерге нақты уақыт режимінде секундтың бір бөлігінде шешім қабылдауға және тиісті әрекеттерді жасауға мүмкіндік береді, соның ішінде жол-көлік оқиғаларының алдын алу үшін.

Жасанды интеллект жүйені қайта бағдарламалаусыз жасанды интеллект өнімділігін жақсартуға мүмкіндік беретін нейрондық желі әдісімен машиналық оқытуға негізделген, яғни нейрондық желі объектілерді жіктеуге және тануға, олардың арасындағы байланысты анықтауға үйренеді және күн сайын ол одан да жақсы жұмыс істейді. Нейрондық желіні схемалық түрде олардың кірістері мен шығыстары арасындағы белгілі бір байланысы бар жасанды нейрондар жиынтығы ретінде ұсынуға болады: нейрондардың кіріс қабаты, нейрондардың шығыс қабаты және нейрондардың ішкі (жасырын) қабаттары. Нейрондық

желіні оқыту принципі нейрондық желі пайдаланушыға қолайлы қате мәнімен жұмыс істейтін нейрондық желі салмақтарының сандық мәндерін таңдау болып табылады.

Нейрондық желі әдетте мұғаліммен бірге оқытылады, яғни нейрондық желі дұрыс шешім нәтижелері бар мысалдарды қамтитын мәліметтер жиынтығын алады: сұрақтарға жауаптар, белгілер, сегменттер, сыныптар. Әрі қарай, нейрондық желі нәтижені жаңа деректер жиынтығында өздігінен қайталауға тырысады. Нейрондық желілерді оқыту процесі келесі ретпен жүзеге асырылады [3].

- оқыту үшін ақпарат массивін дайындау;
- нейрондық желінің түбегейлі жаңа архитектурасын құру немесе бұрыннан бар архитектурасын бейімдеу;
- машиналық оқыту алгоритмдерін қолдану арқылы нейрондық желінің оңтайлы параметрлерін таңдау.

Нейрондық желіні оқыту процесі итеративті - мақсаттар үшін жұмыс сапасын арттыруды мерзімді түрде жүзеге асыру қажет нейрондық желіні жетілдіру, өйткені жаңа деректер массивтері пайда болады: жаңа көлік құралдарының маркалары мен модельдері, жаңа шетелдік нөмірлер, жол ережесіндегі өзгерістер және т.б.

Оқу процесінде көлік құралдарын тану дәлдігі 95% - дан асты, соның ішінде ауа-райының қиын жағдайлары. Мұндай көрсеткіштер мұндай есептер үшін қолданыстағы шешімдерден едәуір асып түседі – олар әдетте есептеу қуаттылығына қойылатын айтарлықтай үлкен талаптарда 95% дәлдіктен аспайды. [4].

Егер автомобиль көлігінде жасанды интеллектті қолдануды қарастыратын болсақ, онда артықшылықтардың бірі-қозғалыс ыңғайлылығын арттыру, қауіпсіздікті арттыру және адами факторды азайту (адам факторы жолдағы қателіктердің және соның салдарынан жол-көлік оқиғаларының пайда болуының басты себебі болып табылады).

Күшейту үшін жасанды интеллектті қолданудың бірнеше әдісі бар көлік оның ішінде:

- нақты уақыттағы мониторинг: жасынды интелект негізіндегі жүйелер мүмкін нақты режимде көлік құралдарын бақылау үшін уақыт белгілеу, ықтимал проблемалар туралы ерте ескертуді қамтамасыз ету және жылдам және тиімді жауап беруге мүмкіндік беру;
- жүргізушілерге көмек көрсетудің жетілдірілген жүйелері: жолдан шығу туралы ескерту, соқтығысудың алдын алу және адаптивті круиздік бақылау сияқты жасанды интеллектке негізделген жүйелер жүргізушілерге қауіпсіз шешімдер қабылдауға және апаттардың алдын алуға көмектесу үшін пайдаланылуы мүмкін;
- болжалды аналитика: болжалды аналитикалық жүйелер және ықтимал қауіпсіздік қауіптерін анықтау үшін пайдаланылуы мүмкін және проблемалар

туындағанға дейін, сондай-ақ жоспарлар мен рәсімдерді әзірлеу үшін оларды жұмсарту немесе алдын алу.

- қозғалыс жайлылығын арттыру: арнайы камера үнемі жүргізушіні бақылайды және оның жағдайын талдайды және көптеген көрсеткіштер (мысалы, қозғалыстар, жыпылықтау жиілігі, мимика), электроника адамның шаршау дәрежесін анықтайды. Ал егер жасанды интеллект жүргізуші екенін байқаса ол ұйықтай бастаса, ол адамды ояту туралы сигнал беретін сезім.

- көлік құралын ұрлауға қарсы іс-қимыл: Жасанда интеллект, ең алдымен, нөмірге назар аудара отырып, автомобильдің жолын жасайды және белгілі бір машина туралы басқа да маңызды ақпаратты береді, сонымен қатар жасанды интеллект қабылданбаған суреттерді талдауға мүмкіндік береді (мысалы, нөмір анық оқылмаған жерде), бұл полиция жұмысына да көмектеседі; жүргізуді оңтайландыру: және және, схема деректерін талдау көлік қозғалысы, жол жағдайлары және жүргізушілердің мінез-құлқы, жанармай шығынын азайту және атмосфералық шығарындыларды азайту үшін оңтайлы маршрут пен жүргізу стратегияларын құру бойынша ұсыныстар бере алады.

Қорытындылай келе, автомобиль көлігінде қауіпсіздікті қолдану қауіпсіздікті қамтамасыз етудің барлық мәселелерін жоққа шығармайтынын, бірақ оны пайдалану жол жағдайына қатысты деректер массивін өңдеуге және көлік құралының неғұрлым қауіпсіз қозғалысын қамтамасыз етуге және соның салдарынан жол-көлік оқиғаларының санын азайтуға мүмкіндік беретінін атап өткім келеді. Бұл технологиялар өмір сапасы мен қауіпсіздігін арттыру құралы ретінде қалалық ортаның цифрлық трансформациясының ажырамас бөлігі болуы тиіс. Өз кезегінде, интернет заттары және ақылды қалалар сияқты технологиялар Автомобиль көлігінде оқыту және қауіпсіздік саласында қажетті деректерді жеткізуші бола алады және болуы керек.

Библиографиялық тізім:

1. Жасанды интеллект: мүдде мен міндет <https://egemen.kz/article/380882-zhasandy-intellekt-mudde-men-mindet> «Жасанды интеллект: мүдде мен міндет» Бибігүл Разахова:

2. «Egemen Qazaqstan» <https://egemen.kz/article/350707-zhasandy-intellekt-zhardemi-men-zardaby> «Жасанды интеллект: Жәрдемі мен зардабы» Айтолған Жүнісхан

3. Как нейросети управляют дорожным движением в России : официальный сайт [Электронный ресурс]. – РБК. – Режим доступа: <https://trends.rbc.ru/trends/industry/65168cdc9a794764f1ad0469> (дата обращения: 09.10.2023 г.).

4. Искусственный интеллект и транспорт: новые технологии безопасности и комфорта : официальный сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://neuralinsight.ru/iskusstvennyj-intellekt-i-transport/> (дата обращения: 09.10.2023 г.)

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА
В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ В ОБЛАСТИ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ:
ВЫЗОВЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ
ОРИЕНТИРЫ КАЗАХСТАНА**

Амангельдиев Д.А.,

*начальник Факультета профессиональной подготовки
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева,
доктор философии (PhD), полковник полиции
(Казахстан, г.Актобе)*

В условиях стремительного развития цифровых технологий искусственный интеллект (ИИ) становится неотъемлемым инструментом в научных исследованиях, включая сферу правоохранительной деятельности. В Республике Казахстан внедрение ИИ в правоохранительные органы рассматривается как приоритетное направление государственной политики, что отражено в Посланиях Президента и национальных стратегических документах. Настоящая статья анализирует текущие инициативы, нормативно-правовую базу и перспективы использования ИИ в научных исследованиях, направленных на повышение эффективности правоохранительной системы.

Современные вызовы в области обеспечения общественной безопасности требуют интеграции передовых технологий в деятельность правоохранительных органов. Искусственный интеллект, обладая способностью к обработке больших объемов данных и выявлению скрытых закономерностей, предоставляет новые возможности для научных исследований в сфере криминологии, оперативно-розыскной деятельности и профилактики правонарушений.

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев в своем Послании от 11 декабря 2024 года подчеркнул необходимость построения экономики, основанной на знаниях и инновациях, акцентируя внимание на развитии ИИ как ключевого фактора цифровой трансформации страны [1]. В рамках реализации этой стратегии была утверждена Концепция развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы, предусматривающая создание институциональной среды, развитие человеческого капитала и внедрение ИИ в различные сферы, включая правоохранительную деятельность [2].

Использование ИИ в научных исследованиях правоохранительной деятельности включает:

- Анализ криминологических данных: ИИ позволяет выявлять тенденции и прогнозировать преступность на основе анализа больших данных.

Современные технологии искусственного интеллекта (ИИ) находят всё более широкое применение в сфере правоохранительной деятельности. Одним из наиболее перспективных направлений является анализ криминологических данных для выявления тенденций и прогнозирования преступности.

ИИ-системы способны обрабатывать большие массивы информации (Big Data), включая данные о зарегистрированных преступлениях, геолокации, временных параметрах, профилях правонарушителей и жертв, а также результаты судебных решений и оперативной работы. Алгоритмы машинного обучения позволяют не только систематизировать эти данные, но и выявлять скрытые взаимосвязи между различными показателями.

Например, анализ паттернов совершения преступлений по районам города и временным интервалам может дать возможность предсказать, где и когда наиболее вероятны новые правонарушения. Такие данные позволяют правоохранительным органам оперативно распределять ресурсы, усиливать патрулирование в потенциально опасных зонах, а также своевременно реализовывать профилактические меры.

Кроме того, ИИ может использоваться для криминологического профилирования, выявления повторяющихся моделей поведения и построения прогнозов рецидивной преступности. Это особенно актуально при контроле за лицами, находящимися под условно-досрочным освобождением или административным надзором.

Таким образом, использование искусственного интеллекта в анализе криминологических данных повышает обоснованность управленческих решений, способствует более эффективному распределению ресурсов и снижению уровня преступности.

- Разработка профилактических мер: Моделирование социальных процессов с использованием ИИ способствует разработке эффективных стратегий профилактики правонарушений.

Искусственный интеллект (ИИ) становится важным инструментом в разработке эффективных стратегий профилактики правонарушений. Одним из ключевых направлений его применения является моделирование социальных процессов – то есть создание цифровых моделей поведения отдельных лиц, социальных групп и сообществ на основе анализа множества факторов.

ИИ способен анализировать большие объемы данных, включая демографические сведения, уровень образования, занятость, социально-экономическое положение населения, поведенческие паттерны, информацию о правонарушениях и их участниках. С помощью таких данных можно выявлять факторы, повышающие риск вовлечения в противоправную деятельность, и предсказывать потенциальные «точки напряжения» в обществе.

На основе результатов моделирования органы внутренних дел могут разрабатывать и внедрять адресные профилактические меры. К примеру:

- в районах с высокой безработицей и криминогенной активностью можно организовать программы занятости и профилактическое патрулирование;

- в молодежной среде – реализовывать образовательные и воспитательные проекты;

- для рецидивистов – усилить индивидуальный контроль и реабилитационные программы.

ИИ также может быть использован для оценки эффективности уже принятых профилактических программ, что позволяет своевременно корректировать меры воздействия. Это способствует повышению уровня правовой культуры и снижению рецидивной преступности.

Моделирование социальных процессов с применением ИИ открывает новые возможности для системного и научно обоснованного подхода к профилактике правонарушений, ориентированного на долгосрочный результат и устойчивую общественную безопасность.

- Оптимизация оперативно-розыскной деятельности: ИИ может использоваться для анализа информации, поступающей от различных источников, с целью выявления потенциальных угроз.

В современных условиях искусственный интеллект (ИИ) становится неотъемлемым инструментом в системе обеспечения правопорядка и безопасности. Особенно перспективным является его применение в оперативно-розыскной деятельности (ОРД), где ИИ позволяет повысить эффективность сбора, обработки и анализа информации, поступающей из различных источников.

Традиционные методы оперативного анализа требуют значительных временных и человеческих ресурсов. Использование ИИ позволяет автоматизировать эти процессы и в кратчайшие сроки выявлять закономерности, скрытые связи и потенциальные угрозы. В частности, ИИ может:

- Обрабатывать большие массивы текстовой, аудио- и видеоинформации из открытых и закрытых источников;

- Сопоставлять информацию из баз данных (например, судимостей, перемещений, телефонных соединений, соцсетей);

- Определять поведенческие паттерны и прогнозировать риски совершения преступлений;

- Помогать оперативным сотрудникам формировать профиль правонарушителя.

На практике ИИ способен, к примеру, выявить возможную террористическую угрозу по анализу поисковых запросов, резкого изменения поведения в социальных сетях или аномальных маршрутов перемещений. Также системы машинного обучения успешно применяются для распознавания лиц, номеров транспортных средств, аудиозаписей, что облегчает установление подозреваемых и сбор доказательств.

Кроме того, ИИ может быть интегрирован в системы ситуационного мониторинга для круглосуточного анализа обстановки в реальном времени и немедленного реагирования на возникающие риски.

Внедрение ИИ в ОРД существенно повышает качество аналитической работы, оперативность реагирования и уровень превентивных мер, обеспечивая более эффективную защиту правопорядка и общественной безопасности.

Этические и правовые аспекты. Внедрение ИИ в правоохранительную сферу требует учета этических и правовых аспектов. В 2023 году в Казахстане при поддержке ЮНЕСКО была проведена международная конференция, посвященная вопросам этики ИИ в судебной и правоохранительной системе, где подчеркивалась необходимость разработки нормативных актов, регулирующих использование ИИ с учетом прав человека и принципов прозрачности [3].

Для эффективного использования ИИ в научных исследованиях правоохранительной деятельности рекомендуется:

1. Развитие кадрового потенциала: Обучение специалистов правоохранительных органов навыкам работы с ИИ и аналитическими инструментами.

Современная правоохранительная система сталкивается с растущими вызовами цифровой эпохи: киберпреступность, мошенничество с использованием технологий, распространение деструктивного контента в интернете. Для эффективного противодействия этим угрозам недостаточно традиционных подходов – необходима цифровая трансформация, в основе которой лежит развитие кадрового потенциала.

Одним из ключевых направлений становится обучение сотрудников органов внутренних дел (ОВД) навыкам работы с искусственным интеллектом (ИИ) и аналитическими инструментами. Это включает:

- Знание основ ИИ и машинного обучения;
- Навыки работы с большими данными (Big Data), включая их сбор, обработку и анализ;
- Умение использовать аналитические платформы (например, IBM i2 Analyst's Notebook, Palantir, отечественные системы анализа информации);
- Понимание цифровой безопасности и работы с данными в правовом поле.

Подготовка сотрудников должна осуществляться как в рамках базового полицейского образования, так и через систему повышения квалификации. Особенно важно включить данные модули в учебные программы вузов МВД, а также создать онлайн-курсы, доступные для сотрудников из различных регионов.

Также необходимо участие в совместных проектах с вузами, исследовательскими центрами и IT-компаниями для создания адаптированных тренингов по применению ИИ в практике ОВД.

Повышение цифровой грамотности и развитие аналитических навыков у сотрудников обеспечат:

- Повышение эффективности расследований;
- Способность прогнозировать преступные действия на основе цифрового следа;
- Готовность работать в условиях информационного общества.

Таким образом, развитие кадрового потенциала становится основой устойчивого внедрения ИИ в правоохранительную деятельность, что в конечном итоге ведет к укреплению общественной безопасности и доверию к полиции.

2. Создание научно-исследовательских центров: Формирование специализированных подразделений, занимающихся разработкой и внедрением ИИ в правоохранительную практику.

Одной из ключевых составляющих успешной интеграции искусственного интеллекта (ИИ) в правоохранительную практику является создание специализированных научно-исследовательских центров, которые будут сосредоточены на разработке и внедрении ИИ в систему органов внутренних дел (ОВД). Эти центры могут играть решающую роль в создании инновационных решений, способных значительно повысить эффективность работы правоохранительных органов.

1. Цели и задачи научно-исследовательских центров.

Целью создания таких центров является развитие технологических решений на базе ИИ для улучшения различных аспектов правоохранительной деятельности, таких как криминологический анализ, борьба с киберпреступностью, предотвращение правонарушений и повышение оперативности работы полиции. Задачи, стоящие перед такими подразделениями, включают:

- Разработка алгоритмов для обработки и анализа больших данных (Big Data), что позволит оперативно выявлять закономерности и предсказывать угрозы.
- Создание и совершенствование аналитических платформ для работы с данными, поступающими от различных источников, таких как видеонаблюдение, социальные сети, базы данных.
- Разработка и внедрение ИИ-систем для предсказания криминальных явлений, повышения эффективности расследований и оптимизации работы правоохранительных органов.
- Проведение научных исследований в области ИИ с учетом правовых, этических и социальных аспектов внедрения новых технологий в работу полиции.

2. Структура и работа центров.

Создание таких исследовательских подразделений требует наличия квалифицированных специалистов, включая исследователей в области ИТ, аналитиков данных, специалистов в области права, криминологии и этики. Важно, чтобы эти центры не только разрабатывали технологические решения, но и проводили глубокие исследования их юридических и этических аспектов.

Это позволит предотвратить риски злоупотреблений с использованием ИИ, соблюдая принципы правового государства.

Структурно такие центры могут включать несколько ключевых направлений:

- Криминологическое направление – анализ преступности с использованием ИИ, прогнозирование и предотвращение правонарушений.

- Киберпреступность – разработка инструментов для борьбы с киберпреступлениями и защиты данных.

- Этические и правовые аспекты – исследование влияния ИИ на права человека, защиту персональных данных и соблюдение законности в правоохранительной деятельности.

- Технологическая база – создание и тестирование новых ИТ-решений, включая разработки в области машинного обучения и нейронных сетей.

3. Влияние на правоохранительную практику.

Создание научно-исследовательских центров в области ИИ для ОВД способствует внедрению новых технологий в работу органов полиции, что, в свою очередь, повышает их эффективность. Например, внедрение ИИ в систему обработки и анализа данных позволит значительно ускорить процесс расследования преступлений, а системы прогнозирования смогут помогать правоохранителям в предотвращении преступлений.

Кроме того, специализированные научные центры будут служить важными образовательными учреждениями, где сотрудники правоохранительных органов смогут повышать свою квалификацию в области технологий и применять новые знания в своей практике.

4. Практическое внедрение.

Для эффективного внедрения ИИ в работу правоохранительных органов необходимо наладить тесное сотрудничество между исследовательскими центрами, университетами, IT-компаниями и органами власти. Это сотрудничество обеспечит не только разработку эффективных решений, но и их внедрение в реальную практику.

Такие центры могут стать основой для создания инновационной правовой системы, где современные технологии будут интегрированы в повседневную работу полиции, улучшая безопасность, оперативность и точность работы правоохранительных органов.

3. Межведомственное сотрудничество: Укрепление взаимодействия между научными учреждениями, правоохранительными органами и IT-компаниями для совместной реализации проектов.

Межведомственное сотрудничество в контексте использования инновационных технологий, включая искусственный интеллект (ИИ), является важным элементом для повышения эффективности работы правоохранительных органов. Одним из ключевых направлений для успешного внедрения современных технологий в правоохранительную практику является укрепление взаимодействия между научными учреждениями, правоохранительными

органами и IT-компаниями. Это сотрудничество может значительно ускорить внедрение новых решений и технологий в правоохранительные структуры, улучшить оперативность работы и повысить безопасность граждан.

1. Значение межведомственного сотрудничества.

В условиях быстрого технологического прогресса внедрение инноваций в работу правоохранительных органов требует междисциплинарного подхода и активного сотрудничества всех заинтересованных сторон. Научные учреждения обладают необходимыми знаниями и исследовательской базой для разработки новых технологий, в то время как IT-компании обладают ресурсами и опытом в области разработки программного обеспечения и аппаратных решений. Правоохранительные органы, в свою очередь, обладают практическим опытом и знаниями о реальных проблемах, с которыми они сталкиваются в своей деятельности. Согласованное взаимодействие этих трех сторон позволяет создать эффективные технологические решения, соответствующие потребностям безопасности и правопорядка.

2. Основные направления сотрудничества.

Межведомственное сотрудничество должно быть организовано по нескольким ключевым направлениям:

- Научные исследования и разработки: Научные учреждения играют центральную роль в разработке новых технологий для правоохранительных органов. Исследования в области ИТ и ИИ позволяют создать алгоритмы и системы, способные значительно повысить эффективность работы полиции, такие как системы прогнозирования преступности, автоматизированные системы анализа данных и распознавания лиц. Сотрудничество научных учреждений с IT-компаниями и правоохранительными органами способствует интеграции этих технологий в реальную практику.

- Разработка программного обеспечения: IT-компании обладают опытом в создании программных решений для различных областей деятельности, включая правоохранительную сферу. Взаимодействие с правоохранительными органами позволяет разрабатывать программные продукты, которые соответствуют реальным потребностям сотрудников полиции, таким как системы мониторинга, анализа данных и коммуникации. Совместное сотрудничество с научными учреждениями позволяет создавать более эффективные и инновационные решения.

- Обучение и повышение квалификации: для успешного внедрения новых технологий в правоохранительные органы необходимо обучать сотрудников. Сотрудничество с научными учреждениями и IT-компаниями может обеспечить программы подготовки и повышения квалификации, которые будут направлены на обучение правоохранителей работе с новыми технологиями, таким как системы ИИ, аналитика больших данных и кибербезопасность.

3. Преимущества межведомственного сотрудничества.

Укрепление взаимодействия между научными учреждениями, правоохранительными органами и IT-компаниями дает несколько важных

преимуществ:

- Обмен знаниями и опытом: сотрудничество между этими институтами позволяет обмениваться знаниями, опытом и экспертными мнениями. Научные учреждения могут предложить теоретическую основу и новые подходы, IT-компании – решения на базе технологий, а правоохранительные органы – практическую информацию о реальных проблемах. Это способствует более точному и эффективному решению задач.

- Совместная реализация инновационных проектов: Синергия между научными учреждениями, IT-компаниями и правоохранительными органами позволяет разрабатывать и внедрять новые технологии в правоохранительную практику. Например, совместная работа может привести к созданию интегрированных платформ для обмена данными и анализа преступности, что способствует более быстрому и эффективному реагированию на угрозы безопасности.

- Снижение затрат и повышение эффективности: сотрудничество позволяет сократить дублирование усилий, что ведет к сокращению затрат на разработку и внедрение технологий. Правоохранительные органы могут использовать уже готовые решения, адаптированные для их нужд, при этом IT-компании и научные учреждения могут предоставить инновационные разработки, которые будут максимально эффективно решать проблемы правопорядка.

4. Примеры успешного межведомственного сотрудничества.

Существуют успешные примеры межведомственного сотрудничества в других странах, которые могут служить ориентиром для внедрения аналогичных практик в Казахстане. Например, в некоторых странах Европейского Союза научные учреждения, правоохранительные органы и IT-компании активно сотрудничают для разработки программных решений в области кибербезопасности и мониторинга, что позволяет эффективно бороться с киберпреступностью и предотвращать угрозы. Подобные примеры могут быть адаптированы для нужд Казахстана с учетом специфики национальных реалий.

Межведомственное сотрудничество между научными учреждениями, правоохранительными органами и IT-компаниями является необходимым условием для успешного внедрения инновационных технологий в работу полиции. Это сотрудничество способствует разработке эффективных решений для повышения безопасности, ускоряет внедрение новейших технологий и улучшает взаимодействие между различными структурами. Для этого необходимо продолжить развитие партнерских отношений и создать условия для обмена знаниями и опытом, что, в свою очередь, приведет к улучшению качества правоохранительной деятельности и повышению уровня безопасности в стране.

Интеграция искусственного интеллекта в научные исследования правоохранительной деятельности открывает новые горизонты для повышения эффективности и качества работы правоохранительных органов. При этом

необходимо обеспечить соблюдение этических норм и правовых стандартов, а также инвестировать в развитие человеческого капитала и научной инфраструктуры.

Библиографический список:

1. Президенту представлены отечественные разработки в сфере искусственного интеллекта. Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 11 декабря 2024 года. www.akorda.kz/ru/prezidentu-predstavleny-otechestvennye-razrabotki-v-sfere-iskusstvennogo-intellekta-11115956?utm_source=chatgpt.com

2. Об утверждении Концепции развития искусственного интеллекта на 2024–2029 годы. ИПС «Әділет». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000592>

3. ЮНЕСКО подчеркивает важность этики Искусственного Интеллекта в Казахстане. 22 мая 2023 года. www.unesco.org/ru/articles/yunesko-podcherkivaet-vazhnost-etiki-iskusstvennogo-intellekta-v-kazakhstane?utm_source=chatgpt.com

ӘОЖ 340

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНДА ҒЫЛЫМИ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

*Ауелова А.А., Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
Ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл бойынша
мамандарды даярлау орталығының
аға оқытушы-әдіскері, полиция майоры*

*Турсунова Т.Т., Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
Кәсіби даярлық факультетінің аға оқытушы-әдіскері,
полиция подполковнигі
(Қазақстан, Алматы қ.)*

Осы Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының кадрмен қамтамасыз ету және кадр саясаты субъектілерінің жұмыс сапасы нәтижелерін бағалау әдістемесі (бұдан әрі — Әдістеме) ішкі істер органдарында кадрмен қамтамасыз ету және кадр саясаты субъектілерінің жұмыс сапасы бойынша шаралардың тиімділігін анықтауға арналған. Кадр саясатының субъектілері Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің және оның қарамағындағы ведомстволарының аумақтық органдарының, мамандандырылған күзет қызметінің, жоғары оқу орындарының (бұдан әрі — ішкі істер органдарының аумақтық бөліністері) бірінші басшылары және олардың орынбасарлары болып

табылады. Ішкі істер органдары қызметкерлерін (бұдан әрі — қызметкерлер) кәсіби даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің (бұдан әрі — ИМ) білім беру ұйымдарында, Қазақстан Республикасының басқа да білім беру ұйымдары мен мекемелерінде және шетелде жүзеге асырылады. Қызметкерлердің кәсіби даярлығының міндеттеріне оқыту нәтижелеріне және (немесе) кәсіби құзыреттіліктеріне, біліктілік сипаттамаларына және біліктілік талаптарына сәйкес білім мен дағдылардың қосымша көлемін алу жатады. Қызметкерлерді қайта даярлау міндеттеріне қызметкерлердің бойында қызметтік жұмыстың жаңа түрін немесе жаңа лауазымдық міндеттерді орындау үшін қажетті қосымша кәсіби құзырет-тіліктерін қалыптастыру жатады.

Қызметкерлердің біліктілігін арттырудың міндеттеріне олардың лауазымдық міндеттерін тиімді орындау үшін қойылған біліктілік талаптарына сәйкес кәсіби құзыреттіліктерін дамыту жатады. Қызметкерлерді кәсіби даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру ұйымдастырушылық, оқу іс-шараларының жүйесін, оның ішінде ішкі істер органдарына жүктелген міндеттерді орындау үшін, қызметтік жұмысының ерекшеліктерін ескере отырып, қажетті білімді, дағдылар мен машықтарды меңгеруге, тереңдетуге және кеңейтуге бағытталған ішкі істер органдары бөліністерінің базасында кәсіби қыз-меттік және дене шынықтыру даярлығы шеңберінде көздейді. Қызмет-керлерді кәсіби даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттырудың білім беру процесінің мазмұны тиісті білім беру бағдарламаларымен анықталады.

Білім беру бағдарламасын ИМ білім беру ұйымдары әзірлейді, Ғылыми, Оқу-әдістемелік кеңестер отырысында қаралады және ИМ тиісті құрылымдық бөліністерімен келісілгеннен кейін білім беру ұйымының бастығы бекітеді. Кәсіби даярлау, қайта даярлау және біліктілікті арттыру курстарының мазмұны мен көлемін ИМ-нің құрылым-дық бөліністерімен және ведомстволарымен бірлесіп, ИМ-нің білім беру ұйымы айқындайды және мыналарды қамтиды. Ішкі істер органдарының қызметіне қатардағы, кіші және орта басшы құрам лауазымдарына алғашқы қабылданатын адамдардың бастапқы кәсіби даярлығы түріндегі кәсіби даярлық, «Ішкі істер органдарына қабылданатын адамдар үшін алғашқы кәсіптік даярлыққа іріктеу қағидалары және одан өту шарттары, сондай-ақ оларды алғашқы кәсіптік даярлықтан шығару негіздері» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2020 жылғы 13 наурыздағы № 211 бұйрығына (Нормативтік құқықтық актілерінің мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 20123 болып тіркелген) сәйкес ИМ білім беру ұйымдарында, сондай-ақ ИО қызметкерлерінің кәсіби қызметтік және дене шынықтыру даярлығы түрінде ИО бөліністерінің базасында жүзеге асырылады.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі рефор-малар — ел өркендеуінің берік негізі» атты Жолдауында саяси жаңғыруды біртіндеп жүзеге асыру мемлекетіміздің стратегиялық бағдарының басым міндеттерінің бірі екені, әділ әрі мықты мемлекет құрудың бірден-бір

дұрыс жолы барлық өзгерісті еліміздің өзіне тән ерекшелігін ескере отырып, біртіндеп жүзеге асыру қажет екені айтылған болатын. «Жаңа Қазақстан: Жаңару және жаңғыру жолы» Жолдауында осы міндеттерді дер кезінде жүзеге асыру бағыттары айқындалды. Ішкі істер министрлігінің М. Есболатов атындағы Алматы академиясында да Жаңа Қазақстан құруға бағытталған жұмыстар атқарылып жатыр. Жаңарудың негізгі тетігі білікті кадрларға тікелей байланысты. Бұл орайда ішкі істер органдарында жүзеге асырылып жатқан реформалар аясында полиция кадрларын даярлауда да жетістік пен жаңашылдық жетерлік.

Қазақстанның ішкі істер органдары үшін заман талабын терең түсінетін, жаңаша ойлайтын және қолынан іс келетін кәсіби басшылар даярлау қолға алынды. Полиция басшыларынан талап етілетін міндеттердің бірі — азаматтардың конституциялық құқығын қорғауда қоғамдық қауіп-сіздіктің сервистік моделін меңгере отырып, азаматтардың полицияға деген сенімін арттыру, халықпен ашық диалог орната білу. Бұл мақсатта 2021 жылдың наурыз айында Алматы академиясының базасында ішкі істер органдарының басшы құрамын және орта басшы құрамын даярлайтын екі факультет ашылған болатын. Оны ашпас бұрын оқыту процесін жетілдіру үшін шетелдердің озық тәжірибесіне сүйеніп, кәсіби білім берудің ұтымды механизмдерін зерделедік. Аталған факультеттердің ең басты тиімділігі — құқық қорғау органдарындағы реформаларды жергілікті жерден бастап жүзеге асыра алатын, кәсіби басшылар даярлау. Қазіргі уақытта құқық қорғау органдарына қойылатын ерекше міндеттерді талапқа сай орындау, полиция мен қоғам арасында әріптестік орнату, яғни полиция қызметінің жаңа стандарттарына көшуді жергілікті жерлерде жүзеге асыратын аталған факультеттерді бітірген басшылар болмақ. Сондықтан да ішкі істер органдарының жоғары және орта буын басшыларын даярлайтын факультеттерге қабылдау қатаң конкурстық жүйеде жүзеге асырылады. Алматы академиясының № 1 және 2 факультеттерін ойдағыдай аяқтау жоғары лауазымдарға таға-йындалудың шарты болып табылады. Факультеттер ашылғаннан бері білім алған түлектер Солтүстік Қазақстан, Павлодар және Атырау облыстарындағы облыстық полиция департаменттерінің бірінші басшысы лауазымдарына тағайындалды.

Сонымен қатар 5 тыңдаушы полиция департаменттері басшыларының орынбасары лауазымына тағайындалды. Мұнда оқығандар полицияның бірінші басшысына қажет менеджмент, әкімшілік-шаруашылық қызмет, қаржылық-құқықтық сауат-тылық саласынан да арнайы білім алып шығады. Сонымен қатар дағдарыстық жағдайда бірінші басшы ретінде қалай әрекет етудің тиімді жақтарын да оқып-үйренеді. Мысалы, биылғы қаңтар оқиғасы кезінде факультеттің түлектері өздерінің басқару қабілеттерін іс жүзінде көрсете білді. Олар оқыту барысында сіңірген заңдылық пен тәртіпті қамтамасыз ету кезінде Қазақстан халқына деген адалдығын, психологиялық күйзеліске төзімділігін және басқа да қасиеттің іс жүзінде пайдалана алды деп сеніммен айтуға болады. Тағы бір атап өтетін мәселе – факультет тыңдаушыларына HR менеджмент,

шешендік өнер, бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс істеу тәсілдері жайлы да білім беріледі. Себебі қазіргі басшылардан халық ал-дында шешен сөйлей алу мен БАҚ-пен шебер байланыс орнату талап етіледі. Кезінде ата-бабаларымыздың от тілді шешендердің бірауыз жүйелі сөзімен бір елдің дауына нүкте қой-ған қасиетке ие екенін ескерсек, бұл қасиеттің қадірі қазір арта түспесе кеміген жоқ. Сондай-ақ ішкі істер органдарының барлық жұмыстары мен реформаларын халыққа жеткізетін — бұқаралық ақпарат құралдары. Сондықтан басшы кадрлардың БАҚ-пен іскерлік байланыс орната алуларының ма-ңызы зор. Аталған факультеттер ашылған уақыттан бері жоғары басшы құрамды оқытатын № 1 факультетті 19 адам, орта басшы құрамды даярлайтын № 2 факультетті 39 адам бітіріп шықты.

Полиция қызметкерінің жаңа стандартын бекіту, халықпен жұмыс істеудің жаңа заманауи форматтарын енгізу, полицияны бағалаудың критерийлерін түбегейлі өзгерту болса, бұл орайда білікті де білімді ма-мандар даярлаудың атқаратын рөлі зор. Кадр әлеуетін арттыруға оқу орындарындағы оқыту процесі мен ғылыми-зерттеу жұмыстарын жетілдірудің нәтижесінде қол жеткізуге болады. Өйткені білікті кадрлар даярлау ішкі істер органдары жүйесін реформалау мен дамытудың негізгі бағыттарының бірі. Алматы академиясында магистратура мен докторантура бойынша білім алу мүмкіндігі де бар. Атап айтқанда, құқық қорғау органдарының қызметкерлерін жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламалары бойынша бейіндік және ғылыми-педагогикалық магистратураға, сонымен қатар PhD докторантурасына қабылдайды. Бүгінде діни экстремизмнің қаупі туралы жиі айтылып жүр. Бұл орайда академияның экстремизмге қарсы іс-қимыл бойынша мамандарды даяр-лау орталығында маңызды дәрістер ұйымдастырылып, арнайы мамандар дін мен саясаттың өзара байланысын қарастырып, экстремизмнің мәнін тек философиялық және тарихи тұрғыдан ғана емес, саяси тұрғыдан да талдайтын сабақтар өтуде. Мұнда діни экстремизмнің саяси аспектілері мен оның пайда болу себептерін түсіндіреді. Сабақ барысында тыңдаушылар терроризмді насихаттайтын негізгі интернет сервисер және оларды бұғаттау тәсілдерін, WhatsApp, Viber, iMessage, Facebook сияқты танымал мессенджерлерде шифрлау әдістерін үйренеді. Ақпарат алмасу мен сауданың негізгі алаңы болып табылатын әлеуметтік желілер мен әртүрлі интернет платформаға қа-тысты мұндай білім түлектер үшін өте қажет. Қазір цифрлану дәуірі десек, бұл орайда IT мамандарын даярлауға да ерекше назар аударылмақ. Бүкіл әлемді тығырыққа тіреп отырған киберқылмыстардың алдын алуда, ашуда осы саланы жақсы меңгерген мамандар ішкі істер органдарына ауадай қажет. Осы талап үдесінен шығу мақсатында интер-нет алаяқтық саласындағы қылмыспен күрестің өзектілігін ескере отырып, криминалдық полиция бөлімдерінің мамандарына арналған білік-тілікті арттыру курстарында киберқылмыстарды ашу тәсілдері оқытылады. Академияда сондай-ақ «Детектив» және «Жедел іздестіру - із кесуші» атты ғылыми үйірмелер жұмыс істейді. Ғылыми үйірмелердегі сабақтар магистратура мен докторантурада оқытындар мен жоғары оқу орнынан кейінгі

білім алушылардың ғылыми әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

Академияның оқытушы құрамының білімін жетілдіруге де баса назар аударылады. Бұл орайда «Болашақ» бағдарламасы бойынша М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінде ғылыми тағылымдамадан өту жүйелі жолға қойылған. Бүгінде екі оқытушы аталған университетте үш айлық тағылымдамадан өтіп, оқу-әдістемелік және ғылыми-зерттеу қызметімен танысуда.

Академия АҚШ, Германия, Франция, Италия сияқты елдердің полиция қызметкерлерінің кәсіби біліктілігін арттырудағы «Халықпен жұмыс» арнайы теориялық курсына басшылыққа алып, жұмыс істеуде. Сонымен қатар оқу орнында Қазақстан полициясының беделін көтеру мақсатында да түрлі имидждік жұмыстар жүйелі түрде ұйымдастырылады. Бұл жұмыстар Жаңа Қазақстан құру жолында белсенді түрде қолға алынып жатқан іс-шаралар аясында қарқын ала түсті. Дегенмен полицияның беделін арттыру аясында олардың әлеуметтік жағдайын арттыру мәселесі үнемі жалғасын тауып отыруы керек. Қазіргі уақытта ішкі істер органдарындағы ведомстволық оқу орындары педагогтерінің мәртебесін көтерудің тағы бір алғышарты - олардың еңбекақы мөлшерін арттыру. Бұл бізге педагогикалық қызметке тәжірибе-білім мамандарды тартуға мол мүмкіндік береді. Сонымен қатар ішкі істер органдары қызметкерлерінің ішінде пәтер жалдап тұратындарға өтемақы төлеу жеңілдігі ведомстволық оқу орындарының қызметкерлеріне де көрсетілсе, жас мамандардың жұмыс істеуге деген құлшынысын арттырып, ғылыми және оқытушылық қызметпен кәсіби түрде айналысуға мүмкіндік тудырады еді.

Білім беру «Қазақстан — 2030» ұзақ мерзімді Стратегиясының маңызды басымдықтарының бірі болып танылды. Қазақстандағы білім беру реформаларының жалпы мақсаты білім беру жүйесін жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға бейімдеу болып табылады. Қазақстан Президенті республиканы әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына енгізу туралы міндет қойған болатын. Білім беру жүйесін жетілдіру осы мақсатқа қол жеткізуде маңызды рөл атқарады. Халықаралық тәжірибе ерте балалық шақтан ересек жасқа дейін адами капиталға, атап айтқанда, білім беруге бөлінетін инвестицияның экономика мен қоғамға елеулі қайтарымы болатынын дәлелдеп отыр.

Адами капиталға бөлінетін инвестициялар жылдам өзгеретін әлемде бейім-деле алатын техникалық прогрессивті, өнімді жұмыс күшін құру үшін аса қажет. Болашақтың табысты экономикасы білім беруіне, халықтың дағдылары мен қабілетіне инвестициялайтындар болмақ. Білім беруді әлеуметтік қажеттіліктерге жұмсалатын шығындар ретінде ғана емес, экономикалық инвестициялар ретінде түсіну қажет. Білім беру мен экономикалық өсуді байланыстыратын көптеген дәлелдер бар: макро- және микроэкономикадағы халықаралық зерттеулерді шолу білім берудің, табыстың және өнімділіктің арасында тығыз байланыстың бар екенін дәлелдеп отыр. Бұл ретте оқытудың бастапқы кезеңіне инвестициялаудың зор қайтарымы болатыны байқалады; зерттеулер білім беруді дамытуға жұмсалған инвестицияның маңызды

жақтарын растайды. Экономикалық пайдадан бөлек білім беру басқа да әлеуметтік пайдаларды келтіреді, әлеуметтік капиталдың - азамат-тардың көп үлесінің қатысуымен құралған, әлеуметтік бірлігі мен интеграциясы жоғары, құқық бұзушылық деңгейі төмен қоғамның қалыптасуына ықпал етеді. Жастайынан білім алу әлеуметтік, эмоционалдық және басқа да өмірге қажетті дағдыларды қалыптастыруда маңызды рөлге ие. Білім беру қызметінің барлық спектрларын одан әрі дамытудың сенімді дәлелдері осында. Қазақстанның білім беруді түбегейлі жаңғыртуы: білім беруге салынатын инвестицияны айтарлықтай және тұрақты ұлғайтуы, оның сапасын жақсартуы қажет.

Сондықтан жаңа ұлттық пайымдау ұсынылады: 2020 жылға қарай Қазақстан — білімді мемлекет, ақылмен құрылған экономика және біліктілігі жоғары жұмыс күші. Білім берудің дамуы еліміздің болашақ экономикалық, саяси және әлеуметтік-мәдени өркендеуі сүйенетін тұғырнамасы болуы тиіс. Білім беру саласындағы Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатын іске асырудың ұйымдастырушылық негізі қазақстандық білімді жаң-ғыртудың жалғастырылуын қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдар-ламасы (бұдан әрі - Бағдарлама) болуы тиіс. Бағдарлама білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұйымдастырушылық негізі ретінде білім беру мен тәрбиенің, басқару жүйесінің, білім беру қызметі субъекті-лерінің құқықтық-ұйымдастырушылық нысандарының және қаржы экономикалық тетіктерінің құрылымындағы, мазмұны мен технологияларындағы өзгерістерді қамтитын ресурстары мен мерзімі бойынша бір-бірімен өзара байланыстағы іс-шаралар кешені болып табылады.

Қазақстан Республикасында ел басшылығының адами капиталды дамытудың қажеттілігі мен маңыздылығын түсініп, білім беру жүйесін реформалауды бастауға және жүргізуге жан-жақты қолдау көрсетуінің нәтижесінде білім беруді қарқынды дамыту мен жаңғырту мүмкін болып отыр. 2005 жылдан бастап Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005–2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасында техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2008–2012 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2007–2011 жылдарға арналған «Қазақстан балалары» бағдарламасы, Балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамтамасыз ету жөніндегі 2010–2014 жылдарға арналған «Балапан» бағдарламасы қабылданды. Дарынды жас қазақстандықтарға әлемнің үздік универ-ситеттерінде білім алуға мүмкіндік беретін Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашақ» халықаралық стипендиясын іске асыру еліміздегі адами капиталдың дамуына қосылған елеулі үлес болды. Қазақстан қазіргі уақытта білім беру, адам мен бала құқығын қорғау саласындағы негізгі халықаралық құжаттарға қатысушы болып табылады. Бұл - Жалпыға бірдей адам құқықтары декларациясы, Бала құқықтары туралы конвенция, Адамның экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарының Халықаралық декларациясы, Еуропа өңірінде жоғары білім беруге жататын біліктілікті тану

туралы Лиссабон конвенциясы, Болон декларациясы және т.б. Адами ресурстарды дамыту еліміздің 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарындағы басымдықтардың бірі ретінде айқындалған. Білім беруге инвестиция салу арқылы адами капиталды сапалы дамытуда нақты қол жеткен мақсаттар бар. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005–2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру нәтижесінде 2010 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша білім берудің барлық деңгейі тиісті ұйымдар желісімен институционалды қамтамасыз етілген. Білім берудің құрылымы Халықаралық білім берудің стандартты жіктеуішіне сәйкес келтірілді. Оқытудың 12 жылдық моделін енгізу үшін жағдайлар жасалуда. Техникалық және кәсіптік білім қайта құрылымдалды. Мамандарды үш деңгейлі даярлау енгізілді: бакалавр – магистр – PhD докторы. Мамандықтардың ірілендірілген топтарынан тұратын Қазақстан Республикасы жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім мамандықтарының жіктеуіші бекітілді.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары қызметкерлерін кәсіби даярлау, қайта даярлау және олардың біліктілігін арттырудың мазмұны мен жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2016 жылғы 20 сәуірдегі № 422 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 20 мамырда № 13722 болып тіркелді.

2. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарындағы кадр саясатын іске асырудың кейбір мәселелері туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 7 желтоқсандағы № 998 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2015 жылы 30 желтоқсанда 12679 болып тіркелді.

3. Сайтбеков А. Полиция кадрларын даярлау: Жетістік пен жаңашылдық. ҚР ІІМ Алматы академиясының басшысы, полиция полковнигі – Алматы қ. – 2023ж.

ӘОЖ 378.015

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ, ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ БАЛАМА ӘДІСТЕРІ

Базарбаева Л.А.,
*педагогикалық ғылымдар магистры,
аға оқытушы (Қазақстан, Алматы қ.)*

Қазіргі уақытта көптеген оқытушылар тек бір әдісті қолданумен

шектелмейді, бірақ көбінесе оларды ағылшын тілін оқытудың барлық аспектілерін қамту үшін біріктіреді. Ағылшын тілін оқытудың инновациялық әдістерінің көптеген әдістері лингвистердің тілдің қандай бөліктерден тұратындығы, жалпы шет тілін үйрену процесі қалай жүретіні және қандай жаттығулар мен тапсырмалар ағылшын тілін үйренуге тиімді ықпал ететіндігі туралы әртүрлі көзқарастарының салдары болып табылады. Негізгі әдістердің бірі-оқыту әдісі-бұл оқытушы мен білім алушы арасындағы оқу мақсаттары мен міндеттерін тиімді шешуге бағытталған өзара іс-әрекет. Әдетте, әдісті жүзеге асыру әртүрлі әдістерді, оқыту әдістері мен тәсілдерін қолдану арқылы жүзеге асырылады. Ғылыми әдебиеттерде оқыту әдістерінің жіктелуі бар, олар ағылшын тілін оқытудың дәстүрлі, балама және инновациялық әдістеріне бөлінеді. Дәстүрлі әдістерге классикалық (іргелі) әдіс және грамматикалық аударма әдісі.

Көптеген балама әдістер бар, мысалы, топтық әдіс, толық физикалық реакция әдісі ("жалпы физикалық жауап"), тікелей әдіс, аралас әдіс және басқалар. [1; 25]

Ағылшын тілін оқытудың инновациялық әдістеріне келесі әдістерді жатқызуға болады: кейс әдісі, сценарий әдісі (story line method), модельдеу әдісі, компьютерлік қолдау (CALL) арқылы оқыту және басқалары. Аталған әдістердің көпшілігі осы мақалада қарастырылады. Ең көне әдістердің бірі-классикалық немесе іргелі әдіс. Бұл әдістің негізгі бағыты тілдің грамматикалық негіздерін үйренуге бағытталған. Бұл әдіс мектеп пен жоғары оқу орындарында жиі қолданылады. Классикалық әдіспен ағылшын тілін үйрену схемасы келесідей: грамматикалық негіздерді үйрену, содан кейін теориялық мысалдарда үйренген ережелерді қарастыру және соңында жаттығуларды орындау арқылы бекіту. Классикалық әдістің негізгі кемшілігі-сөйлеу тәжірибесінің болмауы және практикалық тапсырмалардың жеткіліксіз болуы.

Ағылшын тілін оқытудың грамматикалық аударма әдісі ағылшын тілін оқытудың инновациялық әдістерінің теориясы мен әдістері аударманың грамматикалық дұрыстығына бағытталған. Бұл әдісті жақтаушылар тіл грамматикалық ережелерден тұрады деген пікірді қолдайды. Оқуға баса назар аударылады жазу не оқу, сөйлеу және тыңдау минималды мәнге ие немесе бұл аспектілер мүлдем қарастырылмайды. Ағылшын тілі, осы әдіске сәйкес, грамматикалық ережелер мен нормаларды талдау және оларды аударма үшін қолдану арқылы жақсы үйренеді. Барлық грамматикалық ережелер мен сөздерді жаттап алу керек.

Ағылшын тілін үйренудің негізгі формасы-тілді "қоршау", ана тілінде сөйлейтіндердің сөйлеуін тыңдау, фильмдер көру, жарнамалық белгілерді оқу және т.б. Бұл әдістеменің жақтаушылары тілдің құрылымын түсіну, әрдайым білім алушы оны өз сөйлеуінде қолдануды үйренгенге дейін пайда болады деп сендіреді. Ең танымал әдістердің бірі коммуникативті әдіс, оның негізгі шарты-оқушылардың әрқайсысының жоғары сөйлеу белсенділігі. Коммуникативті әдісті жақтаушылар тіл, ең алдымен, қарым – қатынас құралы және тілді

үйренудің ең жақсы тәсілі-бұл оқушылардың сөйлеуі мен өзара әрекеттесуіне бағытталған жаттығулар мен әрекеттер деп санайды. Тілдік кедергіні жеңу – коммуникативті әдісті қолданатын оқытушылардың басты мақсаты. Коммуникативті әдіспен жұппен жұмыс істеу немесе топтық жұмыс, сондай-ақ арнайы материалдарды, мысалы, бейнелерді, аудио материалдарды пайдалану ұсынылады. [1;37]

Осы әдісті қолданған кезде оқытушының сабақтағы рөлі білім алушылар арасындағы белсенді қарым-қатынасты қамтамасыз етуге, оқушыларды қарым-қатынас үшін қажетті лексикамен таныстыруға және сөйлесу тәжірибесінен кейінгі негізгі қателіктерді талдауға дейін азаяды.

Құрылымдық әдіс тілді байланыс үшін қолданылатын құрылымдар жүйесі ретінде қарастырады. Бұл тәсілдің жақтаушылары тілді сәтті үйрену грамматикалық құрылымдарды бекіту үшін әртүрлі күрделіліктегі жаттығуларды орындау арқылы жүреді деп санайды. Құрылымдық әдістің негізгі кемшілігі тілді үйренудің ұзақ мерзімділігі: барлық грамматикалық ережелер, шақтар және т.б.

Артықшылығы бұл әдіспен ағылшын тілін үйренудің беріктігі. Жобалық әдіс ағылшын тілі мұғалімдерінде де оң нәтиже берді. Жобалық әдіс белгілі бір мәселені шешу мақсатында студенттердің көмегісіз орындайтын әртүрлі жұмыс түрлерін, мысалы, зерттеу, іздеу жұмыстарын орындау арқылы шет тілін оқытуды қамтиды [2, 26]. Жобалар мүлдем басқа форматта болуы мүмкін: Мультимедиялық презентациялар, рөлдік ойындар, кроссвордтар, викториналар, зерттеулер. Жобалық әдісті жақтаушылардың пікірінше, шет тілін белсенді қолдану арқылы ғана сәтті үйренуге болады.

Presentation, Practice and Production (PPP) әдісі оқытудың дедуктивті әдісі. Тілді үйрену процесі үш негізгі кезеңнен тұрады: алдымен жаңа сөздермен, өрнектермен контексте танысу жүреді, оның көмегімен жаңа лексиканың мағынасын болжауға болады. Мысалы, бейімделген мәтінді оқығанда, содан кейін үйренген лексика жаттығуларда, тесттерде қолданылады, онда жауап нұсқалары бар, содан кейін ғана білім алушылар үйренген материалды еркін түрде, мысалы, рөлдік ойындар, презентациялар, ақпаратты іздеу техникасы Information gap. Материалды жаттығулар мен тесттер түрінде бекіту кезеңінде оқытушы білім алушылардың не істейтінін және осы тапсырмаларды қандай ретпен орындайтынын толық бақылайды.

Сценарий әдісі ("story line method") білім алушыларды нақты өмірлік жағдайларға мүмкіндігінше жақын сценарийлерді қолдану және тілдік дағдыларды жетілдіру арқылы тілдік ортаға батыруға мүмкіндік береді. Сценарийлік тәсілді жақтаушылардың пікірінше, шынайы жағдайлар әрдайым білім алушылардың жеке қызығушылығын тудырады және проблемалық мәселелерді шешуде арнайы ойлау техникасын дамытуға көмектеседі. Сценарийлердің мазмұны шынайы өмірдегі қарым-қатынастың табиғи процесін көрсетуі маңызды. Бұл әдістеде мәтіндік оқулықтар мен басқа оқу материалдары ешқашан қолданылмайды. Сценарий әдісіне негізделген сабақта

оқытушының рөлі іс-әрекеттің шеңберін анықтау және белгілеу және жеке эпизодтарды ұсыну болып табылады. Осындай логикаға сүйене отырып, тілді үйрену өрнектерді, сөз тіркестерін, идиомаларды жаттау және есте сақтау арқылы жүреді. [3; 201]

Функционалды әдіспен ("функционалды қолдану") функционалды сөздер (функционалды сөздер), атап айтқанда сөйлемдердің грамматикалық құрылысына қажетті сөздер тілдің негізі ретінде қарастырылады. Функционалды сөздер мақалалар, жалғаулар мен есімдіктер, көмекші етістіктер, предлогтар болуы мүмкін. Бұл әдіс, әдетте, зерттеуге арналған өзіндік техниканы ұсынбайды, көбінесе осы әдісті қолданған кезде презентация, практика және өндіріс әдісімен ұсынылған әдістер мен әдістер қолданылады.

Тикелей әдіс (басқа атау – Берлиц әдісі) білім алушыны шет тілінде ойлауға үйретуге бағытталған, ал ана тілі оқу процесінен толығымен алынып тасталады. Барлық диалогтар, оқытушының нұсқаулары, тапсырмаларды орындауға нұсқаулар шет тілінде беріледі. Бұл әдістің басты артықшылығы-тілдік ортаға толық ену. Модельдеу әдісінде көмекші материал ретінде ағылшын тілін үйренуге ғана емес, сонымен қатар, мысалы, экономикалық салада өз дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін әртүрлі бизнес ойындары қолданылады. Симуляциялық ойындардың басты құндылығы бұл тәрбиешіге провинциялық қаладағы шағын пиццерияның қожайынынан бастап жаһандық мұнай компаниясының президентіне дейін әртүрлі рөлдерді көруге мүмкіндік береді. Бұл әдіспен белгілі бір кәсіпорынның жұмыс істеу жүйесін зерттеу өте оңай. Модельдеу әдісіндегі әдістер мен жаттығулар оқушылардың қызығушылығының жоғары деңгейімен сипатталады: олар ойынға толығымен еніп, өз рөліне үйреніп, өз жұмысының нәтижелері үшін шын жүректен тамыр жайады. Осы әдістеменің арқасында білім алушыларда стратегиялық ойлау дағдылары қалыптасады, келіссөздер жүргізу дағдылары, іскер серіктестердің сенімдері алынады. [3; 65]

Қазір компьютерлік модельдеу, соның ішінде ағылшын тілін үйренуге бағытталған модельдеу де танымал бола бастады. Guided Discovery әдісімен білім алушылар оқытушы арнайы таңдаған материалды зерттеу арқылы грамматикалық ережелер мен құрылымдардың қалай жұмыс істейтінін өздері анықтауы керек. Бұл әдісті қолданудың мысалы сабақтың келесі үзіндісі болуы мүмкін: оқытушы білім алушыларларға мәтінді мұқият оқып, оны жұппен талқылайтын, мәтін бойынша сұрақтарға жауап беретін, мәтіндегі оқиғалардың хронологиялық тізбегін құруға арналған жаттығулар жасайтын және тек соңында оқытушы өткен шақты қолданудың бірнеше мысалдары бар мәтіннің үзіндісін ұсынады. жетекші сұрақтар мәтіннің мағынасында, іс-әрекеттер орын алған уақыт, осылайша оқытушыларға ағылшын тіліндегі қарапайым өткен шақтың жұмыс істеу ерекшеліктерін дербес түсінуге мүмкіндік береді.

Мәтін мәндік оқыту әдісінің (Content-based learning) жақтаушыларының пікірінше, ағылшын тілін үйренудің ең жақсы тәсілі – білім алушыларға тілді үйренуге мүмкіндік беріп қана қоймай, ой-өрісін кеңейтетін қызықты

тақырыптар, әңгімелер, әңгімелер беру. Тақырыптар мен әңгімелер әдетте білім алушылар басқа пәндерде оқитын тақырыптар бойынша ұсынылады. Жақында ағылшын тілін қарқынды оқыту әдісі үлкен танымалдылыққа ие болды. Бұл әдіс білім алушылардың нақты тілдік дағдыларды қысқа мерзімде игеруін қамтиды. Көбінесе қарқынды курс тек белгілі бір кәсіби салаға бағытталған: іскерлік хат алмасу, келіссөздер жүргізу, келісімшарттар жасау және тағы басқалар.

Бірінші кезекте шет елдерде кең таралған кейс әдісі белгілі бір мамандық бойынша білімді ағылшын тілінде меңгеруге бағытталған. Бұл әдістің теориялық дамуын С.Фолтис (C.Faltis) және П.Дафф (P. Duff) жасады. Кейс әдісі - бұл бизнес, саясат, экономикалық қызмет салаларындағы нақты жағдайларды талдау негізінде шет тілін оқытудың белгілі бір әдісі. Ағылшын тілі сабақтарында оқытушы кейс әдісін қолданғанда, ол екі қосымша мақсатқа жетуге тырысады: білім алушының коммуникативтік құзыреттілігін жетілдіру, сондай-ақ кәсіби қасиеттерін қалыптастыру және дамыту. Жалпы, кейс әдісі теориялық білімді практикада қолдануға және кәсіби салада ағылшын тілін білуді жақсартуға ықпал ететін өте тиімді құрал ретінде танылады. [4; 80]

Шетелдік әдебиеттерде "Mix and Match" (тағы бір атауы – eclectic method) деп аталатын әдіс кең таралған, ол жаттығулар мен әдістерді бір уақытта әртүрлі тәсілдерден біріктіруді білдіреді. Көптеген оқу материалдарында, оқу бағдарламаларында сіз осы техниканың қолданылуын көре аласыз, өйткені құрастырушылар белгілі бір әдістің әмбебаптығына толық сенімді емес, сондықтан ағылшын тілін оқыту процесін жетілдіру үшін барлық жерде әдістер мен әдістердің қоспасы қолданылады.

Осылайша, қазіргі кездегі ағылшын тілін оқытудың әртүрлі әдістері мен әдістері оқу процесінде әдістердің, технологиялардың және жаттығулардың оңтайлы үйлесімін қажет етеді. [5; 130]

Библиографиялық тізім:

1. Гузиекова С. М., Хачак С. К. “Инновационные подходы в методике преподавания иностранных языков” - 2013. - №2 (117).
2. Сабирова Р. И. “Современные методы преподавания английского языка”. Молодой ученый. - 2019. - №32. - С. 149152.
3. Слэй Наталия “Сценарий как средство обучения иностранному языку” CCS&ES. - 2018. - №3.
4. Faltis C. “Case study methods in researching language and education Encyclopedia of Language and Education”. - 1997. - № 8.
5. С. Ю. Николаевой, “Методика обучения иностранным языкам в средних учебных заведениях / кол. авторов под руководством”. - М.: Ленвит, 2020.

ЗАМАНАУИ ТЕХНИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ОҚЫТУДЫҢ БАСТАПҚЫ КЕЗЕҢІНДЕ ҚАРУДЫ ОҚЫТУ

*Балмуханов Е.К., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы,
полиция майоры (Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Оқытудың және бағыттамааны жетілдірудің оңтайлы нұсқасы мазмұнның, нысандардың барлық байлығын пайдалануды көздейді. Білім беру. Бұл бапта тыңдаушыларды даярлаудың бастапқы кезеңінде атуға үйрету әдістемелерінің бірі қарастырылады, онда атысты «қарапайымнан күрделіге» кезең-кезеңмен оқыту мәселелері баяндалады, сондай-ақ атыс техникасын пысықтау үшін жаттығулар ұсынылады. Атыс даярлығы - ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби шеберлігінің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі. Оның мақсаты атыс қаруын шебер меңгеруге үйрету, қызметкерлерде қаруды заңды қолдануда қажетті іскерлік пен дағдыларды қалыптастыру, әртүрлі жағдайда атыс жүргізу және атыс кезінде қарумен шебер әрекет ету болып табылады.

Осы мақсаттарды іске асыру үшін ішкі істер органдарына алғаш рет қабылданатын тыңдаушылар Қазақстан Республикасы ІІМ заң институтының кәсіптік даярлау факультеті базасында кәсіптік оқытудан өтеді. Әрбір полиция қызметкері алдымен қарудың материалдық бөлігін, оқ-дәрілер мен қол гранаталарымен, олардың тактикалық-техникалық сипаттамаларын, олармен жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік шараларын, атыс негіздерін білдіреді. Келесі кезең - атыс қаруынан атудың қажетті шеберліктері мен дағдыларын игеру, түрлі жағдайларда және атыс жүргізу, атыс кезінде қарумен шебер әрекет ету [1].

Бағыттамааны оқытудың және жетілдірудің оңтайлы нұсқасы мазмұндағы барлық мүмкіндіктер, нысандарды, әдістер мен құралдарды, сондай-ақ тиімді оқыту процесінің негізгі заңдылықтарынан туындайтын қағидаттарды пайдалануды көздейді. Қазіргі уақытқа дейін оқытушылардың (жаттықтырушылардың) көпшілігі қолданатын бастапқы оқытудың негізгі әдісі біртұтас-бөлік болып табылады. Оның мәні мынадан тұрады: алдымен атқыш жалпы ату техникасымен танысады, содан кейін техниканың жекелеген элементтерін үйренеді, содан кейін алынған тәжірибені ескере отырып, жалпы ату техникасын неғұрлым сапалы деңгейде қайта зерделейді. Оқытудың мұндай жүйелілігі кез

келген жағдайдан (жатып, тізеден, тұрғаннан) тапаншадан аруды үйретуде бірдей қолданылады [1, с. 58]. Бағыттамааларға қойылатын талаптардың ұдайы өсуіне байланысты бірқатар оқытушылар (жаттықтырушылар) әртүрлі оқыту мен жаттықтырудың тиісті құралдары мен әдістерін қолданды. Оларға қатарлас пайдалануға негізделген әдісті - ағартуды жатқызуға болады [2].

Тапаншадан да, автоматтан да ату техникасын оқытуда шартты түрде үш кезеңді бөліп көрсетуге болады. Бірінші кезең - көздеуге үйрету, яғни дайындауды зерделеу, дем алуды басқару, көздеудің өзі (көздеу құралдарын біріктіру) және кейіннен көздеу және нысанада ұстау. Екінші кезең - түсуді басқаруды дайындаудан бөлек, содан кейін онымен бір мезгілде үйрету.

Үшінші кезең - көздеу және түсіруді басқаруды игеру, яғни тұтастай алғанда көздеу атысын орындау техникасын оқыту. Бұдан әрі техниканың жекелеген элементтерін пысықтаумен қатар бағыттаушыға қажетті дене және психикалық қасиеттерді, тактикалық дұрыс шешім қабылдай білуді дамыта отырып, атыс техникасы жетілдіріледі. Аруды орындау техникасын оқыту, әдетте, алдымен жеңілдетілген жағдайларда өтеді. Ис-қимылдарды орындауға арналған уақыт шектелмейді, ату тапаншадан тіректен, қысқартылған қашықтықтан, ақ қағаз парағы бойынша және т.б. жүргізіледі. Атыс техникасын меңгеруіне қарай жағдай күрделенеді.

Оқытудың неғұрлым күрделі кезеңі қарудан тәжірибелік оқ атуға үйрету болып табылады. Бұл бұлшық ет аппаратына статикалық сипаттағы ерекше жүктемелерге, нерв жүйесінің жоғары кернеуіне, атысты орындау кезіндегі тыныс алудың кідіруіне, есту қатты тітіркенуіне байланысты. Бағыттамааның әрекеттері біркелкілікпен, атысты орындау сәтінде аяқ, дене және қол бұлшық еттерінің жұмысымен сипатталады. Атысты орындау үдерісі қозғалыстарды жіңішке үйлестіруді, бұлшық ет күштерінің шамасын саралай білуді талап етеді. Бірінші жауынгерлік атысты жүргізу сәтіне дейін патронсыз «бос» қарумен тәсілдерді орындауда жеткілікті дағдыларды алу қажет. Қаруды патронсыз «бос» тәсілдермен орындау міндетін шешу үшін қазіргі уақытта көптеген түрлі оптикалық-электрондық және интерактивті лазерлік тренажерлар бар [3].

Интерактивті лазерлік тирін қолданамын, оның мүмкіндіктері бастапқы кезеңде қаруды қолдану дағдыларын, атап айтқанда түрлі жағдайдан ату үшін дайындау, көздеу, тыныс алу, оқ ату кезінде шүріппені бірқалыпты түсіру процесін, ал ең бастысы - қауіпсіздік шараларын 100% сақтауды және жарақаттануды болдырмауды, пысықтауды орындауды жеткізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді бірнеше рет қайталау арқылы маңызды сәттердің бірі атқыштың психологиялық дайындығы болып табылады. Интерактивті лазерлік тирлер психологиялық дайындық мәселесін шешуге, алғашқы атысты жасауға мүмкіндік береді. Тындаушылар алдымен ату жағдайын қабылдау, қаруды қолында ұстау, түсіру ілмегін дұрыс басу дағдыларын алады, бұл ретте қарудан қорқу, алғашқы атысты жүргізу сияқты фактор жоқ [4].

Дұрыс тұру бағыттамааның жалпы тұрақтылығын арттыруға және оның шаршауын төмендетуге, сондай-ақ қарудың параллель тербелісін азайтуға

айтарлықтай ықпал етеді. Бұл бұлшық еттердің әртүрлі бөліктерінде артық кернеусіз дененің табиғи жағдайы жағдайында ғана мүмкін болады. Атыс үшін жағдайдың дұрыстығын пысықтау үшін мынадай жаттығу пайдаланылады: - тренажерді үздіксіз сәулеге қосу арқылы тыңдаушы атыс үшін жағдайды қабылдайды және тапаншаны нысананың ортасына бағыттайды. Тыңдаушы бұлшық ет жұмысымен тапаншаны нысананың ортасында ұстауға тырысады, ол лазердің қызыл нүктесін ондаған аймақтан шықпайтындай етіп ұстауы тиіс.

Жаттығуды орындау уақыты - 60 сек., үзіліс - 30 сек., сабақтағы қайталаулар саны - 10. Қару-жарақ. Тапаншаның ұсталуына көбінесе атыстың нәтижесі де, тұтастай алғанда атыстың тұрақтылығы да байланысты, өйткені қаруды біркелкі ұстау біркелкі көздеумен бірге оқтың таралуын төмендетуге және тиісінше жалпы нәтиженің артуына алып келеді [5]

Егер параллель ауытқулардың шамасы жағдайға байланысты болса, онда қарудың бұрыштық ауытқуларының шамасын анықтайды, олар бұлшық еттің бірдей ауытқуларының шамасы кезінде параллель ауытқулардан шамамен бес есе артық. Сондықтан тапаншаның біркелкі, дұрыс ұсталуын жасау алдағы уақытта атыс нәтижелерін анықтайтын болады. Тапанша тұтқасының дұрыс тұтқасын пысықтау үшін мынадай жаттығу орындалады: тренажер режимі - үздіксіз сәуле, № 4 кеуде нысанасы, атыс шебінен нысанаға дейінгі қашықтық - 8 м (25 м атысты имитациялау). Тыңдаушы тапаншаны нысанаға бағыттайды, нысанадағы лазерлік нүкте діріл бастағанға дейін тапаншаның тұтқасын қысады, содан кейін лазерлік нүктенің дірілін жою үшін қолымен дұрыс ұстауы қажет. Тыңдаушы тапанша тұтқасы қақпағының күшін тіркейді және тапаншаны ұстап тұра отырып, лазерлік нүктенің жүріс-тұрысын бақылайды. Жаттығуды орындау уақыты - 60 сек., үзіліс - 30 сек., сабақтағы қайталаулар саны - 10. Тыныс алу. Дұрыс тыныс алу, әсіресе атыстардың үлкен сериясы кезінде жоғары нәтижелерге ықпал етеді. Түсуді ұзақ өңдеу біліктілігі төмен атқыштардың өзіне тән қатесі болып табылады, олар ол неғұрлым дәл көздеген сайын, атудың нәтижесі соғұрлым жақсы болады деп санайды. Бастауыш бағыттаушы негізге алатын тыныс алудың шамамен сызбасы белгілі. Көздеу және ату кезінде дұрыс тыныс алуды пысықтау үшін қолданылатын жаттығу мынадай: - тыңдаушы тренажерді үздіксіз сәулеге қосып, дұрыс тіректі қабылдайды. Дұрыс ұстау қажет, тапаншаны көтереді, дұрыс тыныс алуды орнатады. Тапаншаны бір нүктеде ұстап, демін тығып және нысанадағы лазерлік нүктенің қозғалысын бақылай отырып, бағыттаушы тік жазықтықта қарудың тербеліс бақылауы тиіс.

Жаттығу атыстарын орындау уақыты - 12 сек., ату саны - 15. Көздеу. Тегіс ұшаны ұстап тұру дағдыларын пысықтау және бекіту үшін біз мынадай тәсілдерді қолданамыз. Ақ парақ (қабырға) пайдаланылады. Тренажер режимі - үздіксіз сәуле, нысанаға дейінгі қашықтық 8 м, Тыңдаушы атыс үшін жағдайды қабылдайды, тапанша тұтқасының дұрыс қақпағын жүзеге асырады [6]

Тапаншаны ақ параққа бағыттайды және ұшы ойығымен біріктіреді (тегіс ұшы дұрыс алған кезде қызыл лазерлік нүкте дәл ұштың үстінде болуы тиіс).

Жаттығуды орындау уақыты - 60 сек., үзіліс - 20 сек., сабақтағы қайталаулар саны кемінде 10 рет.

Бағыттаманың корпусын бірқалыпты бұру арқылы тегіс бұлшық етті ұстау алдыңғы жаттығудың ұқсас жағдайларында пысықталады. Атқыш тапаншаны ақ параққа бағыттап, мушканы кентіректің ойығымен біріктіреді. Тегіс ұшаны дұрыс алған кезде қызыл лазерлік нүкте дәл ұштың үстінде болуы тиіс. Одан әрі оқитын адам тегіс мушканы үздіксіз бақылай отырып, корпусының оңға-солға бірқалыпты бұрылуын орындайды. Жаттығуды орындау уақыты - 60 сек., үзіліс - 20 сек., сабақтағы қайталаулар саны - кемінде 10 рет. Темекіні түсіру. Түсіруді басқару - бұл даярлық деңгейіне, жеке ерекшеліктеріне және т.б. байланысты болатын (біркелкі, баяулатылған, жылдамдатылған, пульсацияланған, баяу қайтарылатын) түсіру тәсілін таңдау міндеті бар дербес жүйе. Тегіс ұшаны ұстау, дұрыс тыныс алу және темекіні бірқалыпты түсіру үшін тыңдаушы тренажерді импульстік сәулеге қосып, қаруды одан 5 м қашықтықта орналасқан ақ параққа бағыттайды. Оқты көтеріп және тиісті жағдайды қабылдап, атқыш тынысын тығып және тегіс бұлшық етті ұстап, тұтас кесілген жердегі бұлшық еттің жағдайын үздіксіз бақылай отырып, тұтас бұлшықетті бірқалыпты түсіреді. Темекіні бірқалыпты түсіру кезінде лазерлік нүкте мылтықта болуы тиіс, ал түсіру ілмегін кенеттен басқанда лазерлік нүкте мылтықтан ығысады. Оқытушы жаттығудың дұрыс орындалуын бақылайды. Егер ату сәтінде нысанадағы лазерлік сәуле қысық сызық берсе, онда түсуге кенеттен басу болды. Егер ату сәтінде нысанада анық қызыл нүкте пайда болса, онда жауынгерлік взводтан шүріппенің түсуі бірқалыпты болды. Атысты орындау уақыты - 40 сек., атыс саны - 15. Интерактивті және жауынгерлік тирде практикалық сабақтарды кезектестіру интерактивті тирде сабақтарда жауынгерлік атыс кезінде тыңдаушылардың жіберген қателіктерін жоюға мүмкіндік береді, бұл дағдылар деңгейін арттырады.

Жоғарыда қаралған атуға үйрету әдістемесі және тыңдаушыларды атуға бастапқы оқытуда жұмыс істеу үшін ұсынылған жаттығуларды техникалық оқыту құралдарының мүмкіндіктерін пайдалана отырып қолданамын, бұл тыңдаушыны даярлау уақытын едәуір қысқартуға мүмкіндік береді (атуға үйретудің бастапқы кезеңінде), атыс элементтерін жақсы меңгеруге ықпал етеді және тыңдаушыларды жауынгерлік қарумен жұмыс істеуге бейімдейді.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз.
2. Қазақстан Республикасының «Құқық қорғау туралы» заңы 2011 жылғы 06 қаңтардағы №380-IVЗ.
3. Қазақстан Республикасының «ПОО туралы» заңы 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V.
4. Қазақстан Республикасының «Ұлттық гвардия туралы» заңы. 2015 жылғы 10 қаңтардағы № 274-V.

5. Таукенов Т.М., Бидайбеков Н.А. Атыс даярлығы: Сызбаша альбом. Костанай, 2016. – 47 с.

6. А.А. Кушкимбаев «ПО-да ұрыстық қаруды атуды оқытудың заманауи әдістері» (мем.тілде) // «Заң ғылыми және білім: өзекті мәселелер мен инновациялар» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары, 03.05.2024 ж. //-167 б.

УДК 007

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ СИСТЕМЫ МВД

*Березуцкая Ю.П., доцент кафедры
Психологии и педагогики в ОВД
Барнаульского юридического института
МВД Российской Федерации,
кандидат педагогических наук, доцент
(Россия, г.Барнаул)*

Современное образовательное пространство, как в мире, так и в России, активно использует дистанционные образовательные технологии. За последние двадцать лет процессы информатизации стали масштабными. Опыт ограничительных мер, связанных с пандемией коронавируса, только ускорил процесс глобальной информатизации всех образовательных систем. Сейчас например, возможность получать профессиональное образование, повышая квалификацию, без отрыва от работы, становится обыденностью. Особое значение это имеет для сотрудников органов внутренних дел, у которых из-за служебных обязанностей часто очень мало времени для своего профессионального развития.

Дистанционное обучение — это, по сути, комплекс образовательных технологий, направленных на организацию образовательного процесса посредством взаимодействия обучающихся и педагога независимо от места их нахождения и распределения во времени на основе современных педагогических и информационных технологий.

Главная задача дистанционного обучения — предоставить обучающимся возможность учиться по месту проживания или нахождения, а также осваивать дополнительные образовательные программы.

Дистанционное обучение использует компьютеры и телекоммуникационные сети. IT-технологии устраняют трудности, связанные с расстоянием, и ускоряют взаимодействие между преподавателем и обучающимся.

В связи с ростом требований к сотрудникам органов внутренних дел,

охраняющим правопорядок и безопасность, а также с нехваткой времени для обновления знаний и повышения квалификации, непрерывное улучшение качества информационно-образовательных ресурсов становится всё более важным. [1]

В связи с этим положением, необходимо отметить, что в рамках подготовки сотрудников органов внутренних дел, в настоящее время, активно развивается единая информационно-коммуникационная система, позволяющая поддерживать общую платформу информационного образовательного пространства.

В частности, достаточно богатый опыт практического обучения в самых различных форматах: видеоконференцсвязь, видеолекции, вебинары, консультации и т.д. с помощью дистанционных образовательных ресурсов наработан преподавателями и специалистами Барнаульского юридического института МВД России.

Тем не менее, несмотря на весь имеющийся опыт в сфере информатизации образования и профессиональной подготовки, вопрос улучшения процесса профессионального образования сотрудников органов внутренних дел всё ещё актуален. Как и у других форм обучения, у дистанционных образовательных технологий есть свои преимущества и недостатки. [2]

Наличие данной проблемы стимулирует к активному поиску решений, которые обеспечат эффективность образовательного процесса и рост взаимной удовлетворенности результатами у всех участников образовательной деятельности.

Рост требований к профессиональной компетентности сотрудников правоохранительных органов обусловлен многими объективными причинами. Среди таких причин можно выделить:

- быстрое обновление информации;
- постоянные изменения в окружающей среде;
- особая социальная значимость той роли, которую выполняют сотрудники органов внутренних дел и т.д.

Все перечисленные обстоятельства побуждают многих учёных и практиков активизировать свои усилия на развитии самых доступных, экономичных и мобильных формах актуализации имеющихся знаний представителей данной категории населения.

В современных условиях дистанционное обучение может быть реализовано на различных платформах, в частности, довольно распространённой образовательной платформой является Moodle – система, которая достаточно давно и успешно выступает в качестве важнейшего информационного ресурса в образовательной практике ведомственных вузов МВД, среди которых можно назвать Барнаульский юридический институт МВД России. Постоянное техническое обновление упомянутой системы позволяет включать в её опции широкие функциональные возможности для успешного

проведения образовательного процесса.

Простота и доступность получения знаний для любого сотрудника, делает платформу Moodle вполне привлекательной для любого участника процесса обучения, поскольку достаточен сам факт включения слушателя в состав группы конкретной образовательной программы для того, чтобы получить доступ в личный кабинет.

В личном кабинете слушателя заблаговременно размещаются все составляющие образовательного контента: лекционные материалы, справочные документы и источники, пособия и учебники, в том числе и из единой библиотеки полицейского, которая также размещена в открытом доступе в данной системе, вопросы и задания для самостоятельной подготовки, видео-ресурсы и т.д.

Для проведения видео-конференц-мероприятий в БЮИ МВД России установлено программное обеспечение BigBlueButton, что позволяет осуществлять различные формы взаимодействия с использованием видео-связи.

Нарабатываемые опытным путём, результаты развития системы дистанционного обучения, в настоящий момент, структурно представлены следующими основными блоками:

- общая информация о реализуемой программе (цель, задачи, пояснительная записка, содержание учебно-тематического плана и т.д.);
- график прохождения обучения;
- отдельную опцию (форум) для установления коммуникации в процессе обучения;
- лекционные материалы в текстовом формате для самостоятельного изучения;
- презентации, иллюстративные материалы по темам (дополняющими лекционное содержание);
- практические задания с предусмотренной возможностью для дальнейшей проверки и оценки;
- вопросы для самоанализа по темам (по каждой отдельно);
- видео-материалы;
- различные другие информационные ресурсы, включая содержание базы единой библиотеки полицейского и др.

Среди наиболее важных выявленных проблем в системе дистанционного обучения можно отметить такие, как:

- технические трудности, периодически возникающие в системе;
- дефицит соответствующей профессиональной готовности педагогов, не обладающих углубленной информационно-технической компетентностью, позволяющей свободно оперировать и устранять возникающие проблемы в дистанционно системе обучения;
- проблемы поддержания устойчивой интернет-коммуникации, а также различия в программном обеспечении, приводящие к конфликту программ и усложняющие процесс обучения;

- недостатки, допущенные при разработке содержательной и методической составляющей курса и т.д.;
- подчас затяжной характер выполнения работ обучающимися;
- сложности размещения отдельных составляющих образовательного контента, например, тестовых материалов;
- существенное увеличение учебно-методической работы в сочетании с загруженностью таковой в рамках реализации традиционного очного обучения и т.д.

Выявленные проблемы ориентируют на постановку соответствующих целей и задач по дальнейшему совершенствованию системы дистанционного обучения сотрудников органов внутренних дел в контексте современного цифрового обновления образования.

Библиографический список:

1. Александров А.Н., Клыкова Е.В. Применение дистанционных образовательных технологий в профессиональном обучении сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации (из опыта Бел ЮИ МВД России имени И.Д. Путилина) // Проблемы правоохранительной деятельности. 2021. № 2. С. 48–53

2. Безгачев Ф.В. Вопросы организации дистанционного обучения в системе органов внутренних дел // Педагогические науки. 2017. № 9. [Электронный ресурс] – Режим электронного доступа: <https://novaum.ru/public/p374>.

УДК 007

РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ И ЦИФРОВОЙ ЭТИКИ В ПОДГОТОВКЕ ЮРИДИЧЕСКИХ КАДРОВ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

***Бортникова К.М.,** слушатель Факультета подготовки курсантов (слушателей) Калининградского филиала Санкт - Петербургского университета МВД России*

***Петровская А.В.** – научный руководитель, начальник кафедры Общеправовых дисциплин Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России, кандидат юридических наук, доцент (Россия, г.Калининград)*

С развитием информационного общества и телекоммуникационных технологий появилась необходимость модернизации деятельности

правоохранительных органов с учетом современной специфики. В 2019 году в Министерстве внутренних дел Российской Федерации было принято решение о создании подразделений, которые будут специализироваться на противодействии преступлениям, совершаемым с использованием IT-технологий. Создание профильных подразделений обусловлено статистикой преступлений, совершенных при помощи телекоммуникационных технологий и сети Интернет[3]. Уже в 2020 году число таких преступлений выросло в России на 73% по сравнению с предшествующим годом. Об этом сообщил на расширенном заседании коллегии Следственного комитета Российской Федерации глава ведомства Александр Бастрыкин [4].

Статья 11 Федерального закона «О полиции» закрепляет использование достижений науки и техники, современных технологий и информационных систем. В данной статье обозначены основные формы использования телекоммуникационных технологий и современной техники. Применение современных технологий и использование сети интернет становится неотъемлемой частью деятельности сотрудников полиции, не только потому что там совершается большинство преступлений и противоправных действий. Сотрудникам полиции необходимо уметь работать с электронным документооборотом, принимать заявления о совершенных преступлениях и правонарушениях, которые поступили посредством сети Интернет, проводить профилактическую работу с интернет-пользователями, замечать подозрительные материалы, которые направлены на вовлечение граждан в противозаконную деятельность или деятельность экстремистской направленности [6].

В последние годы набирает популярность ведение так называемых интернет-войн, которые заключаются в размещении недостоверной информации, чаще всего направленной на дискредитацию государства и органов государственной власти. Сотрудники правоохранительных органов должны быть морально и психологически подготовлены к данной информации и обладать навыками самоконтроля, умениями сдерживать свои эмоции в целях проверки информации и оказания помощи гражданам для минимизации последствий психологического воздействия на них в сети Интернет.

В 2022 году в структуре МВД России указом Президента Российской Федерации Владимира Путина создано управление по организации борьбы с противоправным использованием информационно-коммуникационных технологий [5].

Приоритетной задачей деятельности органов внутренних дел является профилактика правонарушений и преступлений. В связи с этим повышение уровня цифрового сознания граждан, включая цифровую правовую культуру, рассматривается как ключевой фактор превенции противоправных деяний, совершаемых в сети Интернет [8].

Становление цифровой реальности обуславливает не только необходимость нормативного закрепления цифровых прав, но и трансформацию

отношения граждан к цифровому пространству. В цифровой среде возрастает значимость самоконтроля при совершении действий, поскольку каждое «цифровое» действие, как и в реальном мире, имеет определенные последствия. Специфической особенностью цифрового пространства является высокая степень сохраняемости информации, что существенно затрудняет удаление или сокрытие данных.

Современная специфика деятельности сотрудников полиции заключается в расширении функционала, включающего не только предотвращение и расследование преступлений, связанных с информационными технологиями, но и осуществление профилактических мероприятий в цифровой среде. Ключевой задачей сотрудника полиции является владение актуальными знаниями о современных видах мошенничества и противоправных деяниях в сети Интернет, а также умение эффективно доводить до граждан информацию о необходимости формирования цифрового сознания с учетом специфики современной цифровой среды.

В рамках проведенного нами исследования была разработана рабочая программа и методические рекомендации, направленные на формирование грамотного цифрового сознания у молодежи. Эффективность программы оценивалась в ходе эксперимента, проведенного среди обучающихся 9-х кадетских классов лицея № 17 г. Калининграда (группа 1) и курсантов 132 учебной группы Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России (группа 2), численностью 20 человек в каждой группе.

Оценка уровня цифрового сознания проводилась посредством вводного и контрольного тестирования с использованием google-форм, включающего 20 вопросов. В рамках разработанной программы было проведено два занятия.

Первое занятие было посвящено основам информационной безопасности, в том числе определению понятия цифрового пространства, информационной гигиены, а также изучению правил безопасного использования интернет-ресурсов и защиты персональных данных.

Второе занятие было сфокусировано на изучении современных способов мошенничества, используемых злоумышленниками в сети Интернет, психологических приемах, применяемых для манипулирования пользователями, а также на способах вербовки в террористические и экстремистские организации.

Анализ результатов тестирования после проведения занятий выявил положительную динамику в обеих группах. В частности, в группе 1 значительно расширились знания о современных видах мошенничества, увеличилось число пользователей, использующих настройки приватности в социальных сетях и имеющих дополнительный почтовый ящик для регистрации на цифровых ресурсах. Было установлено, что группа 1 в силу возраста является более восприимчивой к влиянию злоумышленников.

Сравнение результатов тестирования между группами показало, что

группа 2 демонстрирует более высокий исходный уровень цифровой грамотности, обусловленный спецификой их профессиональной подготовки. При этом результаты контрольного тестирования группы 2 соответствуют требованиям, предъявляемым к сотрудникам правоохранительных органов в сфере информационной безопасности.

Сформированное цифровое сознание, включающее базовые знания информационной безопасности, правил защиты персональных данных, грамотное использование технологий, онлайн-коммуникации, соблюдение цифровой этики и осведомленность о кибермошенничествах, критически важно для адаптации к жизнедеятельности в информационном обществе. Это требует систематического включения вопросов информационной безопасности в образовательные программы и воспитательный процесс для поддержания высокой цифровой грамотности. Одновременно модернизация правоохранительных органов требует не только технологического оснащения, но и развития цифрового сознания у сотрудников для эффективного противодействия растущей киберпреступности.

Необходима комплексная стратегия, направленная на повышение цифровой грамотности как среди сотрудников полиции, так и среди граждан. Иными словами, успешная адаптация к информационному обществу и эффективная борьба с киберугрозами невозможны без целенаправленного развития цифрового сознания у всех участников [8].

В целях реализации данной стратегии предлагается:

1. Совершенствование профилактической деятельности органов внутренних дел. Необходимо разработать и внедрить программы углубленного информирования населения о состоянии киберпреступности, методах совершения противоправных деяний в сети Интернет и способах защиты от них. Программы должны включать не только рекомендации для потенциальных жертв, но и раскрытие технических аспектов, используемых злоумышленниками (например, методы переименования веб-сайтов, создания одноразовых IP-адресов). Для оптимизации ресурсов целесообразно привлекать к реализации данных программ институты гражданского общества, взаимодействующие с правоохранительными структурами.

2. Приоритизация работы с уязвимыми группами населения. Особое внимание следует уделить повышению цифровой грамотности молодежи и лиц пожилого возраста, являющихся наиболее уязвимыми категориями населения в силу недостатка жизненного опыта или навыков использования современных информационных технологий. Для молодежи необходимо разрабатывать интерактивные формы обучения, направленные на формирование критического мышления и способности к оценке достоверности информации. Для лиц пожилого возраста целесообразно проведение специализированных тренингов и распространение информационных материалов в местах их частого посещения с привлечением обучающихся образовательных организаций системы МВД России.

3. Развитие цифровой правовой культуры. На современном этапе развития цифрового пространства необходима активизация деятельности, направленной на повышение уровня цифрового правосознания населения. Это предполагает проведение просветительских мероприятий, посвященных вопросам защиты персональных данных, верификации информации, противодействия нарушениям прав пользователей в цифровой среде, а также информирование о механизмах защиты прав и законных интересов в сети Интернет.

Эффективная реализация предложенной стратегии позволит сформировать в обществе высокий уровень цифрового сознания, способствующий повышению безопасности граждан в цифровой среде, а следовательно, снижению уровня киберпреступности. Общество, обладающее необходимыми знаниями и компетенциями в цифровой сфере, сможет более эффективно противодействовать киберугрозам и минимизировать негативные последствия, связанные с их реализацией.

В заключение определим ключевую роль государства и, в частности, правоохранительных органов в адаптации к новым реалиям цифровой среды.

В связи с этим предлагаем следующие меры по совершенствованию воспитательного процесса сотрудников полиции:

1. Внесение изменений в Кодекс этики и служебного поведения сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации. С целью регламентации поведения сотрудников в цифровом пространстве необходимо включить отдельной главы, посвященной цифровому этикету и вопросам информационной безопасности.

2. Внедрение в воспитательный процесс комплекса мероприятий, направленных на развитие информационного правосознания. Данный комплекс должен содержать мероприятия на темы, посвященные информационной гигиене, обеспечению безопасности персональных данных, психологической устойчивости к негативному контенту в сети Интернет, а также развитию навыков критического мышления и медиаграмотности для распознавания фейковых новостей и понимания механизмов информационной войны.

3. Включение вопросов цифровой грамотности и информационной безопасности в программы правовой подготовки сотрудников органов внутренних дел. Данные темы должны стать обязательными для изучения в рамках аттестации сотрудников, что позволит обеспечить необходимый уровень их компетентности в данной сфере.

4. Реализация программы профилактических мероприятий, направленной на повышение уровня цифрового сознания граждан. Такая программа должна включать материалы, посвященные информационной гигиене, безопасному хранению персональных данных, психологической подготовке к негативным высказываниям в сети Интернет, а также развитию навыков критического мышления и медиаграмотности. Для повышения эффективности реализации программы предлагается привлекать институты гражданского общества,

взаимодействующие с органами внутренних дел, а также курсантов и преподавателей образовательных организаций системы МВД России. Эффективность предложенных мер подтверждается результатами контрольного тестирования групп 1 и 2, продемонстрировавшими положительную динамику развития цифрового сознания. Следовательно, реализация данных мер в гражданском обществе позволит повысить уровень цифровой грамотности всех граждан, сформировать у них навыки безопасного и ответственного использования цифровых технологий, что в конечном итоге будет способствовать снижению уровня киберпреступности и укреплению правопорядка в информационном пространстве.

Реализация стратегии, включающей просветительскую деятельность, работу с уязвимыми группами населения и развитие цифровой правовой культуры, также необходима и для формирования положительного имиджа сотрудников правоохранительных органов как экспертов в сфере кибербезопасности и защитников прав граждан в цифровой среде. Это повысит эффективность правоохранительной системы и укрепит доверие граждан к структурам государственной власти, что является ключевым для построения правового государства в условиях цифровой трансформации.

Параллельно в целях подготовки юридических кадров нового поколения крайне важно формировать их цифровую грамотность и этику. Интеграция специализированных учебных программ, направленных на безопасное и ответственное использование технологий, защиту данных, критическое мышление и противодействие дезинформации, позволит подготовить юристов, способных эффективно решать правовые задачи в цифровой реальности и обеспечивать защиту прав и интересов граждан и организаций. Таким образом, системный подход к развитию цифровой грамотности и этики, охватывающий как правоохранительные органы, так и юридическое образование, является необходимым условием для успешной адаптации к цифровому обществу и защиты прав и законных интересов граждан в новой цифровой реальности.

Библиографический список:

1. Постановление Правительства Российской Федерации от 15 апреля 2014 г. № 313 «Об утверждении государственной программы Российской Федерации «Информационное общество» (с изм. и доп.) // СПС «КонсультантПлюс».
2. Федеральный закон от 27 июля 2006 г. № 149-ФЗ «Об информации, информационных технологиях и о защите информации» (с изм. и доп.) // СПС «КонсультантПлюс».
3. Гаврилов Ю.А. В МВД появятся подразделения для борьбы с IT-преступностью / Юрий Гаврилов // Российская газета. 2019. № 248 (8006).

4. Бастрыкин призвал следователей «врываться в интернет» для борьбы с преступностью // Комсомольская правда. - URL: <https://www.kp.ru/online/news/4211275>/<https://www.kp.ru/online/news/4211275>.

5. Бортникова К.М. Информационная гигиена как одна из проблем реализации цифровизации / К.М. Бортникова // Право и государство: теория и практика. 2022. № 2. С. 94-97. - EDN NOLQYI.

6. Малолетко Н.Е. Информационное общество и современная полиция / Н.Е. Малолетко, Т.И. Воробьева // Актуальные проблемы и перспективы развития экономики: российский и зарубежный опыт. 2019. № 4(23). С. 24-31. - EDN LSTYSH.

7. Смирнова В.Р., Шарыпова Т.Н. Понятие информационного общества. Его основные характеристики // Colloquium-journal. 2021. № 12 (99). - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-informatsionnogo-obschestva-ego-osnovnye-harakteristiki>

8. Ходякова Н.В. [и др.] Организация учебного процесса в образовательных организациях высшего образования МВД России: учебное пособие / под ред. Н.В. Ходяковой. М.: Академия управления МВД России, 2023. 152 с.

УДК 340

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

***Власова Е.Л.**, кандидат педагогических наук, доцент кафедры
Административного права и административной деятельности
ОВД Восточно-Сибирского института МВД России
(Россия, г.Иркутск)*

В Указе Президента Российской Федерации от 21 июля 2020 г. № 474 «О национальных целях развития Российской Федерации на период до 2030 года», одной из основных национальных целей развития определена цифровая трансформация, включающая достижение «цифровой зрелости» ключевых отраслей экономики и социальной сферы, в том числе образования.

Цифровая трансформация, проникая во все аспекты образовательной деятельности, предоставляет уникальные инструменты для повышения доступности и качества образования, позволяя каждому обучающемуся осваивать знания в удобном темпе и формате, исходя из его личных потребностей и способностей. Однако, вместе с этим, цифровая трансформация ставит перед образованием новые вопросы, требующие тщательного анализа и взвешенных решений.

Именно образование формирует фундамент для развития человеческого

капитала, определяя конкурентоспособность страны в эпоху глобальных технологических перемен. Инвестиции в образовательные технологии и создание инновационных образовательных программ становятся ключевыми факторами успеха в достижении устойчивого социально-экономического прогресса.

В контексте цифровой трансформации образования акцент смещается на персонализированное обучение, адаптивные образовательные платформы и использование больших данных для улучшения образовательных траекторий. Национальный проект Российской Федерации «Образование» является базовым проектно-стратегическим документом рассматриваемой цифровой трансформации российского образования и ставит своей целью обеспечение глобальной конкурентоспособности российского образования, вхождение РФ в число 10-ти ведущих стран мира по качеству общего образования, а также воспитание гармонично развитой и социально ответственной личности на основе духовно-нравственных ценностей народов РФ, исторических и национально-культурных традиций.

Одной из ключевых задач национального проекта является повышение качества образования на всех уровнях. Это касается не только обучающихся, но и педагогов, которым также необходима своевременная переподготовка и повышение квалификации.

Развитие системы профессионального образования является еще одним приоритетным направлением национального проекта. Цель – подготовка квалифицированных кадров, востребованных на рынке труда. Для этого модернизируется материально-техническая база профессиональных образовательных учреждений, обновляются учебные программы с учетом требований работодателей, внедряются дуальные формы обучения, сочетающие теоретическую подготовку с практической работой на предприятиях.

Стоит согласиться с О.В. Чистяковой, которая считает, что «перспективной считается реализация национальных проектов, которые позволят развить инфраструктуру для коммерциализации прикладных научных разработок, содействия молодым учёным и предпринимателям» [6, с. 1005].

Если говорить об общем образовании в России, то да, можно сказать, что Россия вошла в десятку ведущих стран мира по качеству общего образования, создано 791,7 тыс. новых мест в школах, более 84% детей в возрасте от 5 до 18 лет охвачены дополнительным образованием, 52% школьников и 81% педагогов активно используют сервисы федеральной платформы цифровой образовательной среды.

Кроме того, по всей России реализуется масштабная программа развития системы среднего профессионального образования «Профессионалитет».

В рамках национального проекта «Кадры» планируется создание тесного взаимодействия системы образования, в которую входят школы, колледжи и вузы, и реального сектора экономики.

Разрабатываются программы профориентации молодёжи. Например,

«Лучший по профессии», «Больше, чем работа», Всероссийская ярмарка трудоустройства, Фестиваль профессий и другие. Для организации взаимодействия между работодателями, образовательными учреждениями и службами занятости создаются соответствующие кадровые центры, в том числе, единая цифровая платформа «Работа России», которая должна содержать актуальную информацию.

«Работа в России» – единая цифровая платформа в сфере занятости и трудовых отношений. Это федеральная государственная информационная система, проект Федеральной службы по труду и занятости.

Думается, что в ближайшей десятилетней перспективе будет актуален главный тренд – непрерывное образование, а также преемственность всех его уровне в среде, детерминированной новыми технологиями. [5, с. 87].

Огромное количество национальных проектов, у каждого из которых амбициозные цели, конкретные сроки исполнения, вынуждают государства и компании трансформировать организацию производства в парадигме «цифровой индустрии» (Industry 4.0). Цифровая индустрия Industry 4.0 – это интеграция инструментов и технологий, таких как большие данные, облачные системы, роботы, 3D-печать, 3D-моделирование и так далее, которые объединены в глобальную систему передачи цифровых данных, обеспечивают полную скоординированность и высокую автономность.

В образовании направление Industry 4.0 предполагает цифровую трансформацию, которая включает в себя: улучшение и развитие материальной инфраструктуры (создание дата-центров, разработка и развитие новых каналов связи и устройств для применения цифровых учебно-методологических материалов); разработку и внедрение цифровых программ (создание, тестирование и применение учебно-методических материалов с применением технологий машинного обучения, искусственного интеллекта и т.д.); совершенствование и развитие онлайн-обучения, постепенная замена бумажных носителей электронными; разработку и внедрение новых систем управления обучением (программы по администрированию и контролю учебных курсов); создание новых моделей учебного заведения (использование инструментов и устройств Индустрии 4.0); повышение квалификации педагогов в сфере цифровых технологий (далее – ЦТ).

Также в рамках направления Industry 4.0 в образовании используются, например, STEAM-технологии, которые позволяют сформировать у обучающихся необходимые для Индустрии 4.0 навыки и компетенции [1, с. 325].

Однако, проблема то в том, что обеспечение образовательных организаций ЦТ само по себе не гарантирует повышение образовательных результатов. Большинство ученых считают, что цифровизация, напротив, не упрощает различные общественные процессы, а создает качественно новую социальную проблему, сложную для оперативного реагирования.

В процессе преодоления «технологической цифровой пропасти»

увеличивается новая цифровая пропасть. Это относится к возникающим неравенствами между теми, кто способен творчески использовать ЦТ для выполнения научных работ, таких как исследования, наблюдения, конструирования, и теми, кто способен использовать ЦТ только для элементарных операций [2, с. 303].

Подготовка профессиональных кадров в рамках цифрового общества предполагает качественную переподготовку профессорско-преподавательского состава (далее – ППС), что включает в себя повышение цифровой грамотности; обладание навыком оцифровки учебно-методических материалов и пособий для использования их в своей педагогической деятельности; навыками создания электронных учебных материалов с использованием интерактивных технологий и программируемого обучения, навыком создания массовых открытых образовательных курсов и возможностью качественно организовать обучение онлайн и/или в смешанном формате, при этом, сохраняя навыки эффективной коммуникации. По данным Росстата, на начало 2023 года в России числилось более 2,3 миллиона педагогов. Среди них более 620 тысяч воспитателей детсадов; более 1,2 миллиона школьных учителей; более 154 тысяч преподавателей и мастеров среднего профессионального образования; более 178 тысяч преподавателей вузов. Кроме того, в стране работало более 211 тысяч педагогов дополнительного образования. Максимальный средний возраст наблюдается у профессоров — 61–62 года. Минимальный средний возраст — у ассистентов, 35 лет. Разница между ними более 25 лет, то есть, чем выше должность, тем выше и средний возраст преподавателя. Исключение составляют заведующие кафедрами и деканы. По исследованию Университета МИСИС, почти 30% преподавателей вузов России старше 60 лет. За последние 30 лет их доля выросла почти в 4 раза.

В настоящее время основной задачей ВУЗов страны является определение эффективности цифровой образовательной среды. Выделим некоторые задачи, которые помогают определить эффективность цифровой образовательной среды:

1) разработка и апробация цифровых учебно-методических комплексов, включает оценку результативности и практичности цифровых ресурсов, инструментов и сервисов на экспериментальных площадках, создаваемых на базе образовательных организаций. Например, разработка интерактивных образовательных программ, ориентированных на интерактивное обучение и включающие в себя учебные игры, визуальные модели, симуляции и другие формы интерактивных образовательных ресурсов;

2) Создание системы оценивания эффективности и качества работы как студентов, так и преподавателей. Если для оценки качества подготовки студентов традиционно используется показатель качества – оценки «2», «3», «4», «5», то для оценки эффективности учебной работы преподавателей можно, например, определить эффективность учебной работы преподавателя при изучении студентами одной дисциплины как отношение среднего балла оценок,

полученных на экзамене (зачёте), к оценке, полученной преподавателем за выполнение тестовых заданий. Также оценку качества обучения студентов и эффективности учебной работы преподавателей можно проводить с учётом не только результатов их тестирования, но и объёма проведённых аудиторных занятий;

3) Разработка системы оценивания профессионализма выпускников. Показателями успешного развития цифровой образовательной среды считаются уровень профессионализма выпускников, их самореализация в будущей деятельности и способность стать конкурентоспособными на рынке труда. Для разработки системы оценивания профессионализма выпускников в контексте успешного развития цифровой образовательной среды можно рассмотреть следующие аспекты:- определение критериев и показателей. Они должны отражать уровень профессионализма, способность к самореализации в будущей деятельности и конкурентоспособности на рынке труда. Например, для педагогов это могут быть знания предмета, владение методиками и технологиями, информационно-коммуникационными технологиями, дисциплинированность, самокритичность, готовность к сотрудничеству и другие [4, с. 101].

Далее, использование цифровых следов. Это результаты образовательной и профессиональной деятельности в цифровом формате, которые позволяют определить уровень компетентности, сформировать траекторию обучения, возможности и стратегии дальнейшего развития.

Далее, разработка диагностического инструментария. Он должен помочь определить уровни сформированности профессионально важных качеств будущих специалистов для работы в цифровой образовательной среде. Например, для этого можно использовать рефлексивный инструментарий. Также для оценки профессионализма выпускников можно использовать электронное портфолио, в котором сохраняются студенческие работы, обзоры и оценки любых участников образовательного процесса.

В данный момент цифровизация высшего образования в России является одной из основных задач цифровой экономики. На пути к осуществлению поставленной цели встречается ряд описанных выше трудностей. Для того, чтобы справиться с ними, понадобится не один год, многомиллионные финансовые вложения и скоординированная работа десятков тысяч человек.

Библиографический список:

1. Анисимова Т. И. STEAM-образование как инновационная технология для Индустрии 4.0 / Т. И. Анисимова, О. В. Шатунова, Ф. М. Сабирова // Научный диалог. 2018. № 11. С. 322-332.
2. Белоусова Т.П. Цифровая трансформация высшего образования в России / Т.П. Белоусова // Педагогический журнал. 2023. Т. 13. № 2А-3А. С. 303-309.

3. Воронина Н.Ф. Человеческий потенциал в образовании как основа становления цифровой экономики / Н.Ф. Воронина // Baikal Research Journal. 2024. Т. 15, № 3. С. 1177-1186.

4. Колоскова Г.А. Цифровая образовательная среда вуза как условие формирования профессиональных компетенций студентов / Г.А. Колоскова // Вопросы методики преподавания в вузе. 2021. №37. С. 99-106.

5. Савельева М.В. Искусственный интеллект как участник современных правоотношений / М.В. Савельева // Академический юридический журнал. 2024. Т. 25, № 1. С. 86-94.

6. Чистякова О.В. Интеграция науки, образования и бизнеса для обеспечения технологического суверенитета России / О.В. Чистякова // Baikal Research Journal. 2024. Т. 15, № 3. С. 1001-1014.

ӘОЖ 37.01

ЗАМАНАУИ ҒЫЛЫМ МЕН ТЕХНИКА ТІЛІНІҢ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОРНЫ

*Губашева А.С., Қазақстан Республикасы
Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің
Шекара академиясының оқытушысы,
педагогика ғылымдарының магистрі
(Қазақстан, Алматы қ.)*

Тәуелсіздіктің нығаюы, дамыған елге айналуымыз үшін еліміз алға батыл қадам басып, жоғары технологияларды меңгеруі, озық стратегиялармен жарақтануы, халықаралық коммерциялық және концептуалды жобаларды ілгерілетуі маңызды.

Қазіргі күнде білім беру саласындағы тың өзгерістер мен жаңалықтардың болуы заман талабына да байланысты болса керек. Қоғамның өз біліммен толыққанды сусындаған тұлға тәрбиелеу керектігін көрсетіп отыр. Бүгінгі таңда әлемде болып жатқан қарқынды өзгерістер еліміздің білім беру жүйесін қайта құру қажет екенін көрсетеді. Білім беру саласына өзгеріс енгізу - болашақ ұрпағымыздың терең де жан-жақты білім алып, өмір көшінен қалмауы болып саналады.

Ғылым мен техникалық прогрестің дамуы, қоғамның өзгеруі, жаһандану заманының басталуы білім мазмұнын жаңартуға мол мүмкіндіктер туғызды. Білім теңіз, оның тереңін жетік білетін, сырын меңгерген адамдарды дайындайтын ұстаз. Әрбір ұстаз өз Отанын шексіз сүйетін, білімді, іскер, адамгершілігі мол, парасатты, мәдениеті жан-жақты жетілген ұрпақ дайындауға міндетті. Ол үшін оқытушы өзі оқытатын пәндердің ғылыми әдістемелік

деңгейін ғылыми ұйымдастырғанда, яғни сабақта әртүрлі әдіс-тәсілді кешенді жоспармен пайдаланғанда ғана қолы жетеді[1].

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы - маман даярлауда «Өмірлік білімнен өмір бойы білім алу» қағидасына лайықты болуға тиіс. Әр ұстаз – ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, жан-жақты шебер, еңбекқор, терең қазыналы білімпаз, кез-келген ортаның ұйытқысы болу керек.

Оқыту ісіндегі жаңа тәсілдермен сабақ берудің мақсаты- пәнді жан-жақты түсіну қабілетін дамыту болып саналады. Сонымен бірге білімдерін кез-келген ортада қолдана алуы, іске жаратуы деп ойлаймын.

Сабақтың оқыту әдістерін үнемі түрлендіріп отыру қажет. Оқыту ісінде алдыңғы қатарлы озық іс-тәжірибелер мен жаңа технологияларды пайдалану, олардың ең тиімділерін сұрыптап қолдану. Оқытушы мен білім алушының арасында жылы қарым-қатынас болуы шарт. Білім алушының қажеттілігі мен қызығушылығына көңіл аударуды күшейтіп, жеке тұлғаның барлық дағдыларын дамытып, оның толық ашылуына мүмкіндік жасау. Еліміздің білім беру жүйесінде сындарлы оқыту теориясын қолдану білімді де саналы, тәрбиелі, өз елін сүйетін, рухани құндылықтарды бойына сіңірген жастар өсіп шығатыны анық.

Кез-келген елдің экономикалық қуаты, халқының өмір суру деңгейінің жоғарылығы, дүние жүзі қоғамдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталмақ. Жалпы қоғам дамуы мен жаңа технологияны ендіру сапалығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі. Экономикасы күшті дамыған елдердің көрсетіп отырған білім деңгейлерінен көруге болады. Ендеше қазіргі заманның ақпараттық технологиясын толық игеру міндеті тұр. Тұтас алғанда әлемдік технологиялық даму деңгейіне сәйкес өзіміздің жаңа экономикамызға қажетті білімнің баршаға ортақ базасын ұдайы жаңартып отыру үшін ілгері талаптар қойып, тиісті инфрақұрылым қалыптастыру керек[2].

Қазіргі заманғы ғылыми-техникалық үрдістің қарқыны – ұстаздың білім беру жүйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Ол – жаңа техника-технологияны жақсы меңгерген жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Ол үшін білім беру саласында қазіргі дидактикалық мүмкіншіліктер мен жаңа идеяларды және инновациялық технологияларды тиімді пайдалану қажет, мұның бірі – компьютерді қолдану.

Қоғамда болып жатқан түбегейлі қайта құрулар (өзгерістер), қазіргі заманда адамдардың ынта-ықыласын және шығармашылық әрекетін ескеріп, білімге және өмірге жаңа тұрғыдан қарауды талап етіп отыр. Қазіргі кезде адамның жаңа жағдайды бағдарлауы, түсінуі және оны өзгертуге атсалысуы басты мәселе болып отыр.

Осыған байланысты оқытудағы инновация көкейкесті мәселе болып отыр. Оқытудағы инновация қазір жаһандану үрдісімен әлеуметтік болмыс формалары және білімді кіріктірумен тығыз байланысты. Қазіргі таңда теория

мен практикада байқалып отырған қарама-қайшылықтарды шешіп, талдаудың қажеттілігі баршамызға мәлім, бір жағынан бүтін оқу-тәрбие үрдісі болса, екінші жағынан сол үрдістің тиімділігін арттыруда инновациялық технологияны пайдаланудың қажеттілігінен туындап отыр. Сонымен, жаңару белгілі бір уақытта пайда болып, сол кезеңнің келелі міндеттерін озық шешіп нормаға практикаға айналады немесе ескіріп бірте-бірте дамуға кедергі жасауы да мүмкін[3].

Педагогикалық жаңалықтарды ашу, меңгеру, қолдану жөніндегі білім жүйесі әдіснамалық зерттеулердің инновациялық-педагогикалық жаңа объектісі болып табылады.

Инновациялық үрдіс қазіргі білім мен практиканың жалпы даму тенденциясына бағынады. Жүйелі пәнаралық байланыс, кешенді білімге сүйеніп, ізгілікке бет бұру теория мен практиканың қазіргі даму жолына сәйкес жүзеге асырылады.

Қазіргі инновациялық үрдісте белсенділік, ынта, ізденушілік мәселелері педагогтарды қызықтырып, оқытушы – зерттеуші – практик ретінде көріне бастады. Мұның өзі іргелі теориялық зерттеулерде эксперименттік – практикалық жұмыстарды жүргізуге мәжбүр етеді.

Жаңа технологиялардың пайда болуы және оларды іске асыру әрекеті оған тән құралдар мен механизмдерді өзгертіп қана қою емес, құндылықтар бағытын, білім, білік, дағдыларды қайта құрумен сипатталады.

Жоғары оқу орнының білім алу жүйесіндегі маманның кәсіби құзырлығының қалыптасуын біз кәсіби іскерліктің қалыптасуы мен дамуының кезеңдік міндеттерін кәсіби міндеттерді шешуге теориялық және практикалық мүмкіндігі мен дайындығының бірлігінен көрінетін нәтижеге бағытталған қозғалыс циклдері ретінде түсінеміз. Жоғары оқу орны оқытушысының ең жоғарғы міндеті - курсанттардың өз кәсіби құзырлығын тұрақтандыру, толықтыру, трансформациялау механизмдерінің жұмысын басқару мүмкіндігінің кезең-кезеңімен қалыптасуына психологиялық-педагогикалық жағдайлар тұғызу. Жағдайларды жақсарту кезеңдері - курсант іс-әрекетін оқытушының басқаруы, кәсіби құзырлық механизмдерін оқытушы мен курсанттың біріге басқаруы, өзіндік кәсіби даму үдерісін болашақ маманның өзі басқаруы деп атап көрсеткен жөн[4].

Оқудың дәстүрлі (қайта жасау- репродуктивті) технологиясы білім, ептілік және дағдыларды ұсынуға бағытталған. Ол өтіліп жатқан материалдың игерілуін, қайта жасау деңгейіндегі білім сапасының бағалануын қамтамасыз етеді. Бұл технологияның ежелгі түрі. Ол бүгінгі таңда да кең таралған. Оның мәні: жаңаны игерту–бекіту–қадағалау–бағалау сұлбасы (схема) бойынша оқу процесін жүргізу. Технология негізіне табысты өмір тіршілігін қамтамасыз ететіндей білім ауқымын анықтауға мүмкіндік беретін және оны білім алушыға жеткізу жолын көрсететін білімдік бағыт-бағдарлама (парадигма) алынады. Осыған орай оқу- оқытудың басты әдістері ретінде:

1) көрнекілік және онымен бірге жүретін түсіндіру;

2) курсанттың жетекші іс-әрекеттері түрлеріне – тыңдау мен есте қалдыру;

3) басты талап және тиімділіктің негізгі көрсеткішіне – игерілгенді қалтқысыз қайталап жаңғырту ептілігі алынады.

Оқытушы қызметтері – түсіндіру, әрекеттерді көрсету, курсанттар орындағандарды бағалау және реттеу, түзету. Оқу технологиясы бірқатар маңызды да ұнамды тараптарымен еленген. Олар – үнемділігі, күрделі материалды түсінуді жеңілдетуі, білім-тәрбие процесін тиімді басқаруды қамтамасыз етуі, білім ұсынудың жаңа әдіс –тәсілдерін пайдалануға икемді келуі. Сонымен бірге дәстүрлі технология біршама кемшіліктерге де жол береді – оқу процесін дараландыру мен жіктеуге қолайсыз, білім алушылардың ойлау қабілетін дамытуға мүмкіншілігі кем.

Оқу технологиясы оқытушы басшылығында өтетін курсанттардың оқу міндеттерін шешуге орайластырылған өзіндік ізденіс іс-әрекеттерін ұйымдастыруға негізделеді. Оқу ізденістері барысында білім алушыларда жаңа білім, ептілік және дағдылар қалыптасып, қабілеттері, танымдық белсенділігі, қызығуы, ой-өрісі, шығармашыл ойы және басқа да тұлғалық маңызды сапалары дамиды.

Жалпы түрінде проблемді технология сипаты келесідей: оқытушы білімді дайын күйінде ұсынбай, курсанттар алдына міндет (проблема) қояды, оған қызықтырады және оның шешу әдіс-тәсілдерін табуға ынталандырады. Ал курсанттар оқытушының тікелей басшылығында не өз бетінше олардың шешімін табудың жолдары мен әдістерін зерттейді, яғни болжам түзеді, оның шынайылығын тексеру тәсілдерін белгілейді әрі талқылайды, дәйектейді, нәтижелерін талдайды, пікір жүргізеді, дәлелдейді. Проблемді оқу басқа да технологиялар сияқты өзінің ұнамды да болымсыз тараптарына ие. Оның тиімділігі: курсанттарға тек қажетті білім, ептілік және дағдылар жүйесін меңгеруге жәрдемдесіп қоймастан, олардың ақыл-ой дамуына жол ашады, өз шығармашылық қуатымен берік білім қалыптастыруға көмектеседі, өз оқу еңбегіне қызығу ұмтылысын дамытады, оқу нәтижесінің бекінуін қамтамасыз етеді. Кемшілігі: жоспарланған нәтижеге жету көп уақытты талап етеді, сонымен бірге, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін жүйелі басқару қиын[5].

Модуль құрамы: әрекеттің мақсаттық жоспары, ақпарат қоры, дидактикалық мақсатқа жетудің әдістемелік көрсетпелері. Бұл технологияға орай оқу мазмұны өз алдына белгілі жинақы құрамға келтірілген ақпараттық топ (блок) күйінде беріледі. Ол ақпарат оқу мазмұнының көлемін ғана емес, әдістері мен олардың игерілу деңгейін де көрсететін дидактикалық мақсатқа сәйкес меңгеріледі.

Модульдік оқуда өзіндік жұмыстарға аса көп уақыт бөлінеді. Бұл курсантқа оқу әрекеттеріне кірісумен өз мүмкіндіктерін сезінуге, білім игеру деңгейін өзі анықтауына, өз білімдері мен ептіліктеріндегі кемшіліктерді байқауына жәрдемдеседі.

Модульдік оқу дәстүрлі білім игеру жүйесімен байланыста пайдаланылуы мүмкін. Модульдер оқу жүйесінің қалаған ұйымдастырылу формасында орын тауып, оның сапасын жақсартуға және тиімділігін арттыруға қолданылуы ықтимал. Шоғырластырылған оқу технологиясы педагогикада ежелден танымал пәнге шомдыру әдісіне негізделген.

Жаңа технологияны қолдануда курсанттардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, үлкен ізденіспен, шығармашылыққа жетелеуге де болады. Нәтижесінде курсант:

- Компьютерде еркін жұмыс жасайды;
- Оқыту процесінде жаңа технологияларды қолдана отырып білімін шыңдайды;

- Жаңа оқыту үрдісін қалыптастырады;
- Өздігінен ізденімпаздық қабілеті артады;
- Ақпараттық сауаттылығы мен ақпараттық мәдениеті қалыптасады.

Қорытындылай келе, біздің өмірімізде маңызды рөл атқаратын бір маңызды критерийді атап өткім келеді: барлығы өз қолымызда. Егер біз IT-ді және басқа артықшылықтарды тек пайдалы мақсаттарда және мөлшерде қолданатын болсақ, онда өмір біз үшін ғана емес, болашақ ұрпақ үшін де жеңілдейді және олар біздің немқұрайлығымыз бен жалқаулығымыздан зардап шекпейтін болады. Қазіргі XXI ғасыр бізге мүмкіндік заманы болып келеді.

Дамыған, бәсекелестікке қабілетті 50 елдің қатарында, тұғыры биік тәуелсіз еліміздің білім беруді дамытуға арналған реформаларын жүзеге асыруда, ынтымақпен табысты еңбек ете берейік! Сондықтан біз алдымызға келген үлкен мүмкіндіктерді пайдалана білуіміз қажет. Сонда ғана біз жарқын болашаққа аяқ баса аламыз және дамимыз!

Библиографиялық тізім:

1. Құнанбаев А. Ы. Қазақстанның білім беру жүйесі: даму тенденциялары мен стратегиялық бағыттары / А. Ы. Құнанбаев. — Алматы: Ғылым, 2021. — 330 б.
2. Жақыпов Б. М. Жаңа білім беру технологиялары мен әдістері / Б. М. Жақыпов. — Астана: Республикалық оқу орталығы, 2020. — 245 б.
3. Сейдахметова Г. Б. Инновациялық білім беру: теориясы мен практикасы / Г. Б. Сейдахметова. — Алматы: Ұлттық кітапхана, 2022. — 280 б.
4. Иманалиев С. Ж. Жаңартылған білім беру бағдарламалары: тәжірибе мен нәтиже / С. Ж. Иманалиев. — Алматы: Экономика, 2020. — 210 б.
5. Аманжолова А. С. Ғылым мен білімнің интеграциясы: болашақ ұрпақтың тәрбиесі / А. С. Аманжолова. — Астана: Қазмедиа, 2021. — 320 б.

ЖАЛПЫ ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҚТАРДЫ ӨТКІЗУДІҢ БАҒЫТТАРЫ

*Джигитова Р.Н., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы,
полиция подполковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ)*
*Абилова А.С. Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы,
полиция подполковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ)*

«Білім беру мен басқарудың дәстүрлі мазмұнын өзгертіп, жаңа мыңжылдық білім ордасына түбірлі бетбұрысқа батыл қадам жасауға тура келеді. Біреулер оны ертеңге қалдырады, біреулер бүгін бастайды. Кей баланың бағы бүгін жанады, басқасына 100 жылдан кейін сәті түседі».

(Д.И. Менделеев)

XXI ғасыр – бұл ғылым мен білімнің дамуына айрықша назар аударылатын кезең. Осыған орай жас ұрпаққа заманауи талаптарға сай білім беру жолында түбегейлі өзгерістер енгізілуде. Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, шығармашылық қабілеті жоғары жеке тұлғаны қалыптастыру. Бұл – мемлекет үшін маңызды міндеттердің бірі.

Мақсатты білім беру – бұл тұлғаның әлеуетін толық ашуға ықпал ететін, оның дамуына бағытталған жүйелі процесс. Бүгінгі таңда адамзат баласының білім мен тәрбие саласындағы озық ізденістері мен тәжірибелерін жаңғырта отырып, педагогикалық үрдісті жетілдіру, жаңа тәсілдерді енгізу өзекті мәселе болып отыр.

Міржақып Дулатұлының: «Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз – оқу. Надан жұрттың күні – қараң, келешегі – тұман» – деген сөзі білім мен ғылымның ел болашағы үшін қаншалықты маңызды екенін айқын көрсетеді.

Қазіргі таңда білім беру сапасын арттырудың сан түрлі жолдары бар. Ең негізгісі – ұстаз бен оқушының шығармашылықпен бірлесе отырып жұмыс жасауы. Білім сапасы – бұл курсанттар мен түлектердің алған білімінің тереңдігі мен білім беру қызметінің тиімділігін сипаттайтын негізгі көрсеткіш.

Сапалы білім беру – әлемдік өркениетке қол жеткізудің басты шарты. Ол

ғылыми негізделген, жүйелі бағдарламаға сүйене отырып, теориялық және практикалық сабақтардың өзара сабақтастығы арқылы жүзеге асады. Болашақ мамандардың кәсіби бағдарын қалыптастыру, дүниетанымын кеңейту осы жүйенің басты мақсаты болып табылады.[1]

Қазіргі кезеңде Қазақстанның білім беру жүйесіне қойылатын талаптар айтарлықтай күшейіп отыр. Заманауи білім берудің басты мақсаты – жылдам дамып келе жатқан әлеуметтік ортада тиімді өмір сүруге бейімделген, өз мүддесін ғана емес, қоғам игілігін де көздейтін, жоғары білімді әрі белсенді азаматты қалыптастыру.

Білім беру бағдарламалары үздіксіз өзгерістерге бейім болуды және жаңа білімді меңгеруге қабілеттілікті басты ұстаным ретінде қарастыруы қажет. Осы тұста оқыту мен тәрбиелеудің өзара сабақтастығы – сапалы білім берудің өзегі саналады.

Болашақ құқық қорғау органдарының кәсіби мамандарын дайындау барысында теориялық білім мен практикалық машықты үйлесімді түрде ұштастыру аса маңызды. Тек осындай үйлесім арқылы ғана бүгінгі курсантты ертеңгі бәсекеге қабілетті, жоғары сұранысқа ие маман ретінде қалыптастыру мүмкін болады.

Сапалы кадрлар даярлау үшін жоғары оқу орындарындағы профессорлық-оқытушылық құрамды тәжірибелі сала мамандарымен толықтыру – басты міндеттердің бірі. Сонымен қатар, оқу-тәрбие үдерісіне инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу, ғылыми жаңалықтар мен заманауи әдістемелерді тиімді пайдалану – білім сапасын арттыруға тікелей ықпал етеді.

Болашақ маманның кәсіби даярлығы оның теориялық білімінің тереңдігімен ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларды шығармашылықпен қолдана алуымен айқындалады. Мұндай дайындық деңгейі түлектің кәсіби шеберлігін арттырып, кез келген жағдайда тиімді шешім қабылдау қабілетін қалыптастырады.

Мемлекеттік білім беру стандарты курсанттарда нақты кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруды көздейді. Бұл олардың моральдық тұрақтылығын нығайтып, қызметтік міндеттерін жоғары жауапкершілікпен атқаруға мүмкіндік береді. Қазіргі заманның түлегі икемді, бейімделгіш болуға тиіс, яғни ол тек алған білімін тәжірибеде қолданумен шектелмей, күрделі мәселелерді тиімді шешудің жолдарын таба білуі қажет.[2]

Қазіргі кезеңде тәжірибелік сабақтар курсанттардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Мұндай сабақтардың басты міндеті – теориялық білімдерді нақтылау, тереңдету және оларды практикалық жағдайларда тиімді қолдануға үйрету.

Тәжірибелік сабақтардың негізгі мақсаттарына мыналар жатады:

- курсанттардың теориялық тұрғыдағы білімдерін жүйелеп, бекітіп, оны тереңірек меңгеруіне ықпал жасау;

- нақты практикалық жағдайларда туындайтын мәселелерді шешу тәсілдерін меңгерту, сондай-ақ түрлі тапсырмаларды орындау дағдыларын дамыту;

- нормативтік-құқықтық құжаттармен, бұйрықтармен және нұсқаулық материалдармен жұмыс жасауға үйрету арқылы кәсіби бағыттылығын нығайту.

Курсанттардың тәжірибелік сабақтарға деген қызығушылығын арттыру және танымдық белсенділігін ояту үшін пәнаралық білімге негізделген слайдтар түрінде қойылған сұрақтар қолданылады. Бұл әдіс олардың теорияны практикамен ұштастырып, білімді кең ауқымда қолдануына мүмкіндік береді.

Сабақ барысында оқытудың заманауи белсенді тәсілдері пайдаланылады: проблемалық оқыту, танымдық әрекеттің курсанттың болашақ кәсіби қызметімен тығыз байланысы, өзара оқыту элементтері, даралап оқыту, дербестікке баулу, оқу мотивациясын арттыру және эмоционалды әсер ету тәсілдері.

Курсанттардың белсенділігінің төрт негізгі қыры айқын көрініс табады: ойлау белсенділігі, практикалық әрекет, сөйлеу мәдениеті және ақпаратты жеке-эмоционалды қабылдау. Бұл бағыттар болашақ маманның жан-жақты дамуына негіз қалайды.

Оқу процесіне компьютерлік құралдарды кеңінен енгізу оларды техникалық оқыту құралы ретінде пайдалануға және келесі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

- курсанттардың назарын белсендіру;
- көрнекі бейнелерді ақпарат тасымалдаушысы ретінде пайдалану;
- студенттерді материалды жүйелеуге үйрету;
- курсанттардың негізгі бөлектеу қабілетін дамыту;
- ақпараттың жеткілікті үлкен көлемін игеруге мүмкіндік береді;
- курсанттардың эмоционалды саласына әсері;
- курсанттардың оқытылатын пәнге қызығушылығын арттыру;
- жоғары білімнің білікті кадрларын даярлау мақсатында білім алуда қызығушылық пен табандылыққа тәрбиелеу.

Курсанттардың білім сапасын арттыру үдерісінде оқытушы олардың тұлғалық және танымдық дамуының негізгі көрсеткіштерін – дербестік, проблемалық жағдаяттарға бейімделу, шығармашылық ізденіс, сондай-ақ диалектикалық ойлау қабілетін ескеріп, жекелей және дара бағытталған жұмыстар жүргізеді. Білім берудің мазмұнын жаңарту – заманауи педагогикалық технологияларды қолдануды қажет етеді. Дегенмен, жаңа әдістер мен тәсілдерді енгізу барысында дұрыс түсінбеушілік туындаса, бұл оқыту үдерісіне кері әсерін тигізуі мүмкін. Осындай тиімді технологиялардың бірі – оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту әдісі.

Болашақ құқық қорғау қызметкерлерін кәсіби қызметке дайындау мақсатында олардың интеллектуалдық қабілеттерін жетілдіру – басты міндеттердің бірі. Бұл – аналитикалық, жобалау және конструктивтік дағдыларды дамытуды көздейді. Осыған орай, сабақтағы тапсырмалар

курсанттарды құбылыстар мен процестерді, жағдаяттар мен мінез-құлық формаларын талдауға, өз іс-әрекетін зерделеу арқылы тәжірибелік мәселелердің шешу жолдарын анықтауға итермелеуі тиіс.

Курсанттардың кәсіби даярлығын қалыптастыруда практикалық оқытудың негізгі әдістерінің бірі – жағдаяттық тапсырмаларды талдау және оларды шешу болып табылады. Бұл әдіс тәжірибелік сабақтарда кеңінен қолданылып жүр және болашақ мамандарды нақты жағдайларда шешім қабылдауға дайындайды.

Сабақ соңында білім деңгейін бағалау мақсатында курсанттарға тест тапсырмаларын орындау ұсынылады. Тестілеу – курсанттардың пән бойынша меңгерген білім көлемін нақты әрі сапалы бағалауға мүмкіндік беретін тиімді бақылау түрі. Әрбір тапсырманы орындау нәтижесі бойынша курсанттың білім деңгейі жеке бағаланады, ал сабақтың қорытынды бағасы жинақталған тапсырмалар нәтижесіне сүйене отырып қойылады.[3]

Сабақтың құрылымы келесідей:

- Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау, зерттелетін мәселенің өзектілігін негіздеу;

- тәжірибелік сабақта ұтымды жұмыс істеу үшін қажетті теориялық білімнің бастапқы білім деңгейін тексеру;

- курсанттардың өз бетінше жұмыс жасаудағы қателіктерін болдырмау, тәжірибелік сабақты өткізуде байқау, педантиканы дамыту мақсатында тақырып бойынша педагогикалық көрсету және білімдерін тереңдету;

- курсанттардың өзіндік жұмысы;

- тест тапсырмаларын шешу түріндегі білімнің соңғы деңгейін бақылау;

- сабақтың қорытындысын шығару.[4]

Курсанттардың тәжірибелік сабақтар нәтижесінде меңгеруі тиіс жалпы құзыреттер:

- 1.Болашақ кәсіби қызметтің мәнін және оның қоғам үшін маңызын терең түсініп, оған тұрақты қызығушылық таныту.

- 2.Өз кәсіби іс-әрекетін дұрыс ұйымдастырып, типтік тапсырмаларды шешудің тиімді әдістерін таңдау, олардың орындалу сапасын бағалай білу.

- 3.Кәсіби және жеке даму мақсатында қажетті ақпаратты іздеу, талдау және оны орынды қолдана алу.

- 4.Кәсіби қызмет барысында заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану қабілеті.

- 5.Командалық ортада жұмыс істей алу, әріптестермен, басшылармен және қоғаммен нәтижелі қарым-қатынас орната білу.[5]

Осы аталған құзыреттер курсанттардың кәсіби қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Тәжірибелік сабақтар оқу үдерісінде айрықша орын алады, себебі олар пәндік материалды терең меңгеруге мүмкіндік беріп қана қоймай, курсанттардың ғылыми-танымдық ойлауын дамытуға, болашақта кездесетін нақты жағдайларға бейімделу қабілетін қалыптастыруға септігін тигізеді.

Бұл сабақтар аудиториялық жұмыстың маңызды бөлігін қамтып, оқыту

барысында білім алушының алған теориялық білімін тәжірибеде қолдану дағдысын қалыптастыруға бағытталған. Сонымен қатар, тәжірибелік сабақтар курсант пен оқытушы арасындағы белсенді қарым-қатынасты нығайтып, бірлескен талдау мен кәсіби мәселелерді шешу үдерісін қалыптастырады.

Қорытындылай келе, тәжірибелік сабақтарда тиімді оқыту әдіс-тәсілдерін қолдану – курсанттардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың дербес білім алуына, шығармашылық қабілетін дамытуына үлкен септігін тигізеді. Мұндай тәсілдер оқу процесін қызықты әрі жеңіл қабылданатын деңгейге жеткізеді, ұжымдық жұмысқа үйретіп, білімнің сапасы мен тереңдігін арттыруға мүмкіндік береді.

Нәтижесінде курсанттар өз ойларын ашық жеткізіп, өзара тыңдауды үйренеді, топ ішінде сенімді, ынтымақтастық атмосферасы қалыптасады. Осы сынды әдістерді басқа пәндерге де енгізу – оқыту сапасын арттырудың тиімді жолы екенін айта кеткен жөн. Тек осылай ғана біз жан-жақты дамыған, рухани бай, кәсіби бәсекеге қабілетті, болашағы айқын тұлғаны қалыптастыра аламыз деген сеніміміз зор.

Библиографиялық тізім:

1. Еременко Л. Е. колледжде практикалық оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері [Мәтін] / / Инновациялық педагогикалық технологиялар: халықаралық материалдар. ғылыми. конф. (Қазан, 2014). - Қазан: Бук, 2014.
2. Морева Н. а.Орта кәсіптік білім беру педагогикасы : оқу. жәрдемақы / Н.А. Морева. - 2-ші басылым. – М., 2001.
3. Семушина Л. Г. Орта арнаулы оқу орындарында оқытудың мазмұны мен технологиясы: Оқу. оқу құралы. білім беру мекемелері / Л. Г. Семушина, Н.Г. Ярошенко. – М.: Шеберлік, 2001. – 272 б.
4. А.Т. Кабдығалиева, Г.М. Еспанова//Білім сапасын арттыруда сабақты зерттеудің маңызы. Әдістемелік құрал
5. Орта білім беру ұйымдарында сабақтарды қысқа мерзімді жоспарлау бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана қаласы: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 112 бет

УДК 340

ПРЕПОДАВАНИЕ ЛЕКЦИЙ ПО ОБЩЕЮРИДИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ В СИСТЕМЕ ВЕДОМСТВЕННЫХ ВУЗОВ: ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ

***Жайлаубаева Ш.Ж.**, старший преподаватель
кафедры Общеюридических дисциплин
Актюбинского юридического института*

Совершенствование образовательной сферы – это задача политического и социального характера, занимающая одно из ключевых мест в списке приоритетов государства в Республике Казахстан. Реализация этой задачи невозможна без обновления системы высшего образования и поиска инновационных подходов к улучшению его качества. Основным показателем успешности образовательных преобразований является ситуация, при которой каждый житель Казахстана, обладающий соответствующим уровнем образования и профессиональной подготовкой, будет неизменно конкурентоспособен на рынке труда.

Модернизация и оптимизация системы высшего образования в структуре Министерства внутренних дел Республики Казахстан играет ключевую роль в подготовке квалифицированных кадров, акцентируя внимание на практической применимости получаемых знаний и навыков для будущих сотрудников[1].

В образовательном процессе ведомственных вузов определяющая роль отводится преподавателю, который должен быть не просто источником информации, а настоящим наставником, передающим не только знания, но и моральные принципы, формирующие личность будущего сотрудника органов внутренних дел. Преподаватель выступает в роли «проводника», транслирующего как профессиональные навыки, так и этические нормы.

Следовательно, главной задачей профессорско-преподавательского состава специализированных учебных заведений является подготовка компетентных сотрудников органов внутренних дел, активно проявляющих инициативу и неравнодушных к проблемам общества, обладающих высокой правовой культурой и нравственными ориентирами, а также проявляющих уважение к законодательству, правам и свободам граждан.

В связи с вышеизложенным, необходимо непрерывно развивать и улучшать профессиональные навыки в области юриспруденции, что напрямую влияет на качество законодательных актов и общий уровень работы с документацией в государственных органах.

В данном аспекте, профильные образовательные учреждения системы МВД должны уделять особое внимание качественной и оперативной подготовке будущих сотрудников полиции, а также созданию для них учебно-методических материалов, необходимых для полноценной реализации правоприменительной деятельности. Одним из ключевых факторов усвоения знаний, получения базовой информации и ее закрепления для последующего применения в практической деятельности, традиционно является лекционное занятие[2].

Лекция представляет собой фундаментальную форму обучения в высших учебных заведениях, характеризующуюся особым методом подачи материала, позволяющим охватить значительный объем новых знаний.

Термин «лекция» берет свое начало от латинского «lectio», означающего «чтение». Ключевая цель преподавателя при подготовке лекционного материала – формирование и поддержание среды, стимулирующей активность слушателя.

Стоит подчеркнуть, что важнейшей задачей специализированных учебных заведений всегда было построение образовательного процесса, ориентированного на практические потребности, начиная с первого года обучения. Своевременная и эффективная корректировка этого процесса, в соответствии с изменениями в правоохранительной системе, а также обучение высокопрофессиональным преподавательским составом, обладающим значительным опытом работы в органах внутренних дел, также имеет огромное значение. Как показывает практика, обеспечение именно этого «трехстороннего» подхода в учебном процессе ведомственных вузов поддерживало стабильность всей системы подготовки полицейских кадров[3].

Следовательно, каждому преподавателю специализированного учебного заведения при подготовке лекций важно осознавать, что вся процедура разработки лекции должна в полной мере соответствовать программе конкретной дисциплины, принимая во внимание особенности образовательного контента данного учебного заведения.

В этом контексте, лекция обладает рядом преимуществ по сравнению с другими формами аудиторных занятий:

- Это быстрый способ передачи академических знаний, наиболее экономичный и результативный метод обучения, который позволяет оперативно отвечать на вопросы, возникающие у обучающихся;

- Возможность варьировать подходы к представлению материала, от информативного до проблемно-ориентированного построения лекции, что способствует развитию познавательного мышления у обучающихся;

Живое общение, которое нельзя заменить учебником, способно увлечь и пробудить искренний интерес у обучающихся;

Преподаватель может указать направление для самостоятельного изучения материала учебной дисциплины обучающимися.

В процессе прослушивания лекций, в особенности вводных, у студентов закономерно возникают вопросы:

- Что представляет собой данная учебная дисциплина?
- Насколько преподаватель сможет заинтересовать своим предметом?
- Какую практическую пользу я получу в результате изучения?
- Какое значение предмет имеет для моей будущей карьеры?
- Соответствует ли дисциплина моим ожиданиям?

Содержание лекции должно быть организовано по принципу трехчастной структуры: введение, основная часть и заключение [4].

Введение выполняет функцию привлечения внимания аудитории и создания позитивного настроения для восприятия информации. Оно включает в себя:

- Определение темы лекции, подчеркивание ее важности для будущей профессии, актуальности и целей;
 - Представление плана лекции с перечислением ключевых вопросов;
- Обзор рекомендованной литературы для самостоятельного изучения материала.

Основная часть представляет собой детальное раскрытие лекционного материала, строго придерживающееся заранее определенного плана. Она содержит ключевые концепции и фактические данные, всесторонне освещающие тему, а также их анализ и критическую оценку. Различные методы аргументации и обоснования теоретических утверждений используются в зависимости от типа лекции.

В заключительной части лекции происходит суммирование пройденного материала, обобщение ключевых моментов и формулировка окончательных выводов по теме. Также в этой части преподаватель отвечает на вопросы студентов, возникшие в процессе лекции [5].

Важно подчеркнуть, что лекция служит введением в предмет, очерчивая основные задачи курса и кратко представляя его содержание. Она демонстрирует современное состояние науки в данной области и предлагает список основной и дополнительной литературы для дальнейшего изучения.

В зависимости от структуры затрагиваемых на лекциях тем и их целевой направленности, лекции классифицируются по дидактическим задачам на вводные, тематические, обзорные и заключительные (итоговые).

Вводная лекция призвана облегчить самостоятельное изучение предмета, знакомя с его сутью, ключевыми понятиями и проблемами, характерными чертами и важностью.

Обзорная лекция проводится по завершении изучения дисциплины, обычно на старших курсах перед государственной аттестацией, с целью упорядочить полученные знания, обобщить материал, углубленно рассмотреть сложные вопросы и восполнить пробелы, оставшиеся после тематических лекций.

Тематическая лекция, являющаяся основой курса или спецкурса, представляет собой систематическое и детальное изучение отдельных тем учебной дисциплины.

Заключительная (итоговая) лекция служит для подведения итогов всего курса, углубления и обобщения ранее полученных знаний, а также логической систематизации всего изученного материала [6].

Существуют различные типы лекций, классифицируемые по методу подачи материала, включая бинарные и проблемные лекции.

В бинарной лекции сложный учебный материал представляется студентам в форме живой дискуссии между двумя преподавателями. Это имитирует реальные профессиональные сценарии, когда теоретики и практики обсуждают теоретические вопросы с разных точек зрения.

Этот формат лекций, благодаря своей интерактивности и практической направленности, особенно актуален для специализированных учебных заведений, таких как учреждения МВД. В целях усиления практической ориентации обучения и улучшения профессиональной подготовки студентов, возможно увеличение числа приглашенных практических работников для проведения занятий. Привлечение к учебному процессу практических специалистов, обладателей ученых степеней, а также опытных ветеранов положительно скажется на подготовке будущих сотрудников органов внутренних дел [7].

Лекция, построенная на проблемном подходе, открывается обозначением сложной задачи, которую необходимо разрешить в процессе раскрытия темы. Отличие проблемных вопросов от обычных состоит в том, что заключенная в них трудность не имеет стандартного решения, и, следовательно, готовые алгоритмы из прошлого опыта неприменимы.

Использование проблемной лекции способствует реализации трех ключевых образовательных задач:

1. Овладение слушателями теоретическими знаниями;
2. Совершенствование аналитического мышления;
3. Стимулирование познавательной активности и интереса к учебному материалу, подкрепленного профессиональной мотивацией будущего специалиста.

Эффективность проблемной лекции в плане достижения поставленных задач зависит от синергии между лектором и слушателем. Именно в совместной работе преподавателя и обучающихся достигается главная цель проблемного обучения – всестороннее развитие личности специалиста, как в общекультурном, так и в профессиональном плане.

Ключевым фактором организации и стимуляции восприятия информации курсантами является лаконичность изложения, подкрепленная отступлениями от основного материала и визуальной поддержкой. Под визуализацией подразумевается использование наглядных средств, таких как слайды презентаций, тематические стенды и короткие видеоролики.

Для успешной реализации целей, стоящих перед лекцией, включая поддержание дисциплины, обеспечение глубокого усвоения материала, соблюдение временных рамок для каждого вопроса, а также формирование устойчивого интереса к предмету у обучающихся, преподаватели специализированных учебных заведений активно применяют разнообразные педагогические методы и приемы.

Часто встречается сценарий, когда в каждой учебной группе есть один-два студента, которые заметно превосходят остальных своей вовлеченностью и тягой к знаниям. В то же время, большая часть группы остается пассивной и демонстрирует незначительный прогресс, зачастую ограничиваясь простым присутствием на лекциях без активного участия.

Преподаватель, как правило, подсознательно сосредотачивает свое внимание именно на этих наиболее активных студентах, адресуя им основную часть материала и надеясь, что остальные также усваивают информацию, хотя бы частично. В результате такого подхода формируется другая группа студентов, так называемая «массовка», которые остаются в тени. Негативные последствия существования таких групп для учебного процесса могут включать:

- Недостаточное восприятие преподаваемого материала;
- Образование зон, в которых внимание преподавателя отсутствует;
- Появление студентов, создающих шум и нарушающих дисциплину;
- Срыв занятий;
- Отвлечение преподавателя от изложения материала.

Чтобы избежать подобных неблагоприятных ситуаций на лекции, предлагается простой, но эффективный метод предотвращения подобных инцидентов в ходе учебного процесса. Например, предположим, что преподаватель, представляя лекционный материал, заметил подобное «скопление» во время занятия. У него есть два варианта действий:

1) Игнорировать их и продолжать изложение материала, полагая, что часть студентов все же его слушает;

2) Прервать лекцию, подойти к нарушителям порядка и сделать им замечание.

В первом подходе достоинство заключается в непрерывности подачи информации преподавателем, но недостаток – в возможном снижении концентрации внимания обучающихся. Во втором подходе преимущество состоит в возможности оперативного реагирования лектора на нарушения дисциплины и проведения воспитательной работы, однако это может привести к отвлечению от основной темы, особенно учитывая ограниченное время на ее освоение. Мною же предлагается комбинированный метод, который объединит сильные стороны обоих подходов, создав новый, более эффективный педагогический прием.

Когда преподаватель, читающий лекцию, замечает группу студентов, увлеченно беседующих на посторонние темы (обычно это происходит в последних рядах), он, не прерывая объяснение теории, приводит практический пример, четко и громко называя фамилию одного из этих студентов в качестве персонажа. При этом преподаватель продолжает наблюдать за их реакцией.

Естественная реакция на упоминание фамилии, а именно, настороженность из-за возможного «вызова», провоцирует у этого курсанта и окружающих его обучающихся повышенную концентрацию на учебе. Использование подобного метода позволяет:

- Поддерживать единообразие подачи лекционного материала.
- Укреплять понимание теории посредством наглядных примеров.
- Обеспечивать активное участие всех присутствующих в образовательном процессе.

➤ Реализовывать воспитательные задачи непосредственно в рамках учебного занятия.

Этот метод ценен своей адаптивностью, позволяя использовать его в различных формах обучения при возникновении потребности. Мы искренне верим, что грамотное и оперативное внедрение этого подхода поможет преподавателям, заинтересованным в его использовании, эффективно организовать учебный процесс [8].

Следовательно, ключевая задача преподавателя заключается в том, чтобы найти именно ту актуальную проблему, которая стимулирует мышление и волевые усилия ученика, направляя его на углубленное изучение материала. Важно «заразить» обучающегося идеей, вовлечь его в процессы развития общества и права, свидетелями которых мы являемся в настоящее время.

В заключение стоит подчеркнуть, что целью данной работы является попытка активизировать творческий потенциал педагогов в образовательной сфере. Это направлено на то, чтобы сделать учебный материал более актуальным, связать его с современными реалиями и учитывать динамику развития передовых образовательных технологий.

Библиографический список:

1. Бекишева С.Д. О методике проведения лекции с использованием технических средств обучения. Проблемы и перспективы развития юридического образования в условиях модернизации национальной системы образования: Материалы Республиканской научно-практической конференции. г.Караганда, 25.05.2007г. Стр.79.
2. [http:// psycho-teaching/ com/ anajit/ prepodavaie.psychoiogii/ metodika](http://psycho-teaching.com/anajit/prepodavaie.psychoiogii/metodika)
3. Бабаева С.Б., Оңалбаева Ж.К, Жалпы педагогика: Оқулық – Алматы: «Заң әдебиеті», 2005.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. Минск, 1993.
5. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологии. Владос, 2001.
6. Кожевников С.Н. О развитии познавательных интересов у студентов юридического вуза // Право и образование. 2008.
7. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. М., 1972. С. 170 - 176.
8. Пен С.Г. Интенсификация обучения путем реализации инновационных подходов к методике проведения учебных занятий. Сборник «Пути повышения качества профессиональной подготовки слушателей и курсантов учебных заведений МВД РК». – Караганда: Карагандинский юридический институт МВД РК им.Б.Бейсенова. -113 стр.

УДК 159.9

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У МАГИСТРАНТОВ
В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ
«ПСИХОЛОГИЯ УПРАВЛЕНИЯ»**

Жандарбекова Г.Б., доцент кафедры

Педагогики и психологии,

кандидат педагогических наук

Ибраева Н.Ж., старший научный сотрудник

отдела ОНиРИР, магистр юридических наук,

подполковник полиции Костанайской академии МВД

Республики Казахстан им.Ш.Кабылбаева

(Казахстан, г.Костанай)

Сегодня наша страна, Республика Казахстан, прилагает все усилия для вхождения в тридцать развитых стран мира, с учетом глобальных вызовов и в условиях развития информационного общества. Одним из важнейших требований современности, по словам нашего Президента К.-Ж.Токаева является «...перезагрузка государственного управления... Новому Казахстану нужны новые государственные управленцы...» [1]. Управление является одним из стратегических курсов развития любого государства – управлять, значит предвидеть.

По определению, управление – это наука как управлять ресурсами предприятий, правительств и других организаций посредством делового администрирования[2]. Необходимо отметить, что неотъемлемой частью данной науки является психология управления.Ее«...следует рассматривать как особую прикладную междисциплинарную науку, рассматривающую общие психологические аспекты социального управления во всех сферах жизнедеятельности человека. Она изучает психологические закономерности процесса управления людьми и группами людей» [3].

На протяжении всей нашей жизни мы следуем канонам данной науки, даже сами того не замечая. Психология управления присутствует в любой

человеческой общности, начиная с самого раннего детства. Необходимость знаний в данной области особенно требуется людям, которые в силу своего характера, знаний и желания хотят занимать лидирующее положение в профессиональной, общественной жизни. Термин «лидерство» обозначает способность человека оказывать влияние на коллектив или группу людей с целью достижения целей. Как научить человека управлять достойно, как стать авторитетным руководителем, формальным и неформальным лидером в одном лице - на все эти вопросы и отвечает дисциплина «Психология управления».

Необходимость изучения психологии управления, как никогда актуальна в современных социально-экономических условиях. Нашей стране необходимы руководители-профессионалы во всех сферах жизнедеятельности.

В данной статье мы хотим рассмотреть вопросы, касающиеся воспитания лидерских качеств у магистрантов, которые в недалеком будущем могут стать руководителями в органах внутренних дел. Ведь обучение в магистратуре должно обеспечивать не только получение новых знаний, но и формировать личностные характеристики, которые могут способствовать эффективному управлению в будущей профессиональной деятельности.

Современные образовательные стандарты предполагают развитие не только профессиональных компетенций, но и компетенций универсальных. К универсальным компетенциям относятся критическое мышление, креативность, умение учиться, концентрация и управление вниманием, сотрудничество и умение работать в команде, навык решения проблем и принятия решения в неопределенных условиях. Все они необходимы руководителям для эффективной работы в коллективе, независимо от того, в какой сфере они работают. Поэтому обучение магистрантов в данном направлении – это возможность формировать и развивать лидерские качества.

Специалисты приходят к выводу, что не существует идеального решения для всех обучающихся и любого преподаваемого материала. В некоторых случаях практические занятия действительно более эффективны, но это вовсе не значит, что они подойдут всем или что человеку всегда будет нужен исключительно «опытный» подход, что бы он ни изучал[5].

Рисунок 1. Пирамида NTL

Как эффективно проводить обучение, чтобы успешно обучать, и формировать лидерские качества?

Во-первых, это могут быть ролевые и деловые игры, где можно моделировать различные управленческие ситуации с принятием решений и обсуждением этих решений. В процессе отрабатываются важные навыки, необходимые для каждого будущего руководителя: стратегическое мышление, уверенность, продуктивность, ответственность за результат, требовательность и др.

Во-вторых, это групповые проекты, которые способствуют развитию организаторских и коммуникативных способностей, умению выражать и отстаивать свои мысли. Форма группового продукта – это плакат, постер или документ, где группа магистрантов может представить свое видение того или иного проблемного вопроса.

В-третьих, это кейсы, с реальными управленческими задачами, при решении которых, магистранты могут отработать навыки принятия решений, вплоть до кризисных или чрезвычайных ситуаций.

В-четвертых, по нашему мнению, наиболее эффективное обучение, это проведение тренингов лидерства и командообразования, на которых отрабатываются такие качества, как инициативность, уверенность, способность принимать различные решения, в зависимости от ситуации.

В-пятых, это диагностика лидерского потенциала, которая позволяет магистрантам понять, какие у них сильные и слабые стороны, как будущего руководителя и что им необходимо еще, для того, чтобы быть высокоэффективным управленцем.

Немаловажную роль, также играет и умение выступать перед аудиторией,

ведь это неотъемлемая часть деятельности высокоэффективного руководителя. Страх публичных выступлений и как его преодолеть, задача не простая. Необходимы тренинги, на которых будет отрабатываться этот навык – навык публичного выступления. Одной из важной составляющей является ораторское искусство, которое предусматривает следующее:

- умение грамотно формулировать мысли;
- умение убеждать слушателей;
- харизма;
- уверенность в себе и др.

От того насколько человек способен убедить аудиторию и донести в полном объеме информацию, зависит его признание, как человека, обладающего ораторским искусством.

Тема формирование лидерских качеств очень обширна. Это и лидерская эффективность, управление командой, управление конфликтами, проектное мышление и многое другое. Изучение психологии управления магистрантами, дает огромную возможность сформировать у них лидерские качества. Важно, чтобы магистранты осознавали, что не только обучение на занятиях, но и постоянное саморазвитие и самообучение в совокупности делает их настоящими лидеров-управленцев, способных решать любые задачи.

Главной задачей любого руководителя является “добиваться эффективной работы” и для этого ему нужно оказывать влияние на людей, чтобы они действовали определенным образом. Фактически, руководитель должен добиваться того, чтобы что-то было выполнено посредством других людей. [6].

Библиографический список:

1. Послание Главы государства К.-Ж.Токаева народу Казахстана.
<https://wwtw.akorda.kz>
2. Wikipedia. — 2023-09-02.
3. Психология управления: курс лекций / Н. С. Шатравко, Т.А. Захаренко. – Горки: БГСХА, 2016. – 143 с.
4. <http://edu.pacc.ru>
5. <https://skillbox.ru/media/education/piramida-deyla-pravda-li-cto-obuchenie-na-praktike-luchshe-lyuboy-teorii/>
6. <https://vc.ru/hr/153008-kto-takoi-nastoyashii-rukovoditel-i-kakimi-kachestvami-on-dolzhen-obladat>

УДК 34

О НЕКОТОРЫХ МЕТОДАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ЮРИДИЧЕСКОГО ЦИКЛА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

*Ивушкина О.В., начальник кафедры
Уголовного права и криминологии
(профессор кафедры Уголовного процесса)
Восточно-Сибирского института МВД России,
кандидат юридических наук, доцент,
подполковник полиции (Россия, г. Иркутск)*

Одной из основных целей образования в России является обеспечение соответствия его качества перспективным задачам российского общества и экономики в интересах инновационного, социально ориентированного развития страны. Достижение данной цели невозможно без использования интерактивных методов обучения, главной характерной чертой которых является наличие личностно ориентированного подхода, предполагающего обучение слушателя и курсанта в сотрудничестве с преподавателем [1, с. 6].

Огромный спектр деятельности человека в обществе, включая область законодательной, исполнительной и судебной власти, службу в правоохранительных органах, требует наличия юридического образования [2, с. 143].

В связи с этим, на современном этапе развития образования, требуется особый подход к методике преподавания дисциплин юридического цикла в образовательных организациях правоохранительных органов.

Исходя из этого, методика обучения праву в полной мере заняла свое достойное место в системе вузовского образования при подготовке будущих специалистов правоохранительной системы. С использованием приемов, выработанных методикой обучения праву, может быть эффективно выстроен образовательный процесс и сформированы необходимые профессиональные компетенции будущих юристов. Преподаватель, ориентируясь на результат своей работы, использует необходимые технологии обучения и воспитания будущих профессионалов.

Методика обучения юриспруденции обращает внимание на необходимость выработки специальных приемов, направленных на формирование профессиональных компетенций. Например, выпускник должен быть способен осуществлять критический анализ проблемных ситуаций на основе системного подхода, вырабатывать стратегию действий; способен оперировать основными общеправовыми понятиями и категориями, анализировать и толковать нормы права, давать юридическую оценку фактам и обстоятельствам.

Применение различных методик преподавания юридических дисциплин имеет общественное значение, поскольку является необходимым компонентом современного образования, а также имеет большое научное и практическое значение для образовательной деятельности в целом и направлено на:

- повышение качества юридической образовательной деятельности;

- повышение специальной подготовки и профессиональной ориентации обучаемых;
- передачу знаний, умений, ценностей в процессе обучения и воспитания;
- получение удовольствия от образования (естественно, включает эмоции в учебную деятельность);
- развитие индивидуальных способностей.

Так, например кафедрой уголовного права и криминологии Восточно-Сибирского института МВД России выявлен следующий положительный опыт в преподавании учебных дисциплин.

При преподавании дисциплин юридического цикла вместо фабул уголовных дел в отдельных случаях используются сюжеты сказок и других литературных произведений.

Метод юридического анализа сюжетов сказок используется в рамках преподавания учебной дисциплины «Уголовное право» на 2 и 3 курсах очной формы обучения с 2020 года и зарекомендовал себя с положительной стороны.

По результатам анализа успеваемости курсантов можно сделать вывод о лучшем восприятии изучаемого материала при применении данного метода. Этот же вывод подтверждается результатами анкетирования обучающихся. В опросе принимали участие курсанты 3 курса, изучающие Особенную часть уголовного права. Из 41 обучающегося на курсе курсанта участие в анкетировании принял 31 человек. 87,1% отметили, что учебный материал усваивается лучше при его разборе на основе сказок, 12,9% указали, что не увидели различий в результатах усвоения материала на основе сказок и на основе задач, в том числе основанных на приговорах судов. Среди критериев, по которым обучающиеся дали высокую оценку методике, названы творческий подход, наглядность, доступность материала, повышенная заинтересованность, более эмоциональный настрой, возможность экстраполяции «волшебной» жизни в реальную, яркие образы героев сюжета, с которыми и над которыми хочется работать, активная работа воображения, способствующая запоминанию, образность, интерактивность, простота усвоения информации, более глубокое погружение в ситуацию, доступный язык изложения, визуализация и ассоциация.

61,3% обучающихся отметили повышение уровня своей подготовки по дисциплине, 22,5% указали, что уровень их подготовки остался прежним, 9,7% затруднились ответить, 6,5% указали, что их подготовка ухудшилась, однако, по причинам, не связанным с выбранной преподавателем методикой. Среди индикаторов, по которым обучающиеся определили повышение уровня своей подготовки, отмечены заинтересованность, взаимосвязь между изучаемыми темами, возможность проведения аналогии. 100% опрошенных указали, что продолжили бы изучение дисциплины, используя метод юридического анализа сюжетов сказок.

Предложенный метод был описан в научных публикациях и обсужден на научно-методических конференциях.

Кроме того, данный метод вошел в учебно-методическое пособие «Современные методики обучения уголовно-правовым дисциплинам», изданное на базе Иркутского государственного университета коллективом авторов разных вузов г. Иркутска (Аверинская С.А., Бархатова Е.Н., Георгиевский Э.В. Современные методики обучения уголовно-правовым дисциплинам: учебно-методическое пособие. Иркутск: ИГУ, 2024. 70 с.).

В мае 2024 года методическая разработка практического занятия с описанием рассматриваемого метода направлена в Сибирский юридический институт МВД России для участия в открытом конкурсе на лучшую методическую разработку занятия, посвященного 180-летию со дня рождения Анатолия Федоровича Кони.

Кроме того, на практических занятиях используется метод самостоятельной разработки задач и обмена ими.

Все обучающиеся таким образом вовлечены в составление и решение задач. Благодаря творческому подходу к формированию текста задачи, у курсантов – адресатов данной задачи, а также у остальной группы появляется заинтересованность в ее решении и обсуждении. Зачастую при решении типовых задач из сборников такая заинтересованность утрачивается, поскольку аудитории предлагается стандарт. В данном случае подход не стандартен и сами задачи являются оригинальными.

В рамках опроса и оценки уровня умения выделять наиболее значимые признаки состава конкретного преступления на семинарских и практических занятиях используются возможности нейросетей. Так, с помощью нейросети Kandinsky, обучающимися путем словесного запроса формируется изображение. Данное изображение демонстрируется на практическом занятии с помощью видеопроектора. Задача остальных обучающихся и преподавателя определить норму УК РФ, зашифрованную в изображении. При использовании данного метода оценивается уровень знаний обучающимися основных признаков изучаемых составов преступлений и уровень умений сформулировать запрос, используя данные признаки. Задача усложняется за счет того, что в бот Kandinsky нельзя ввести название статьи УК РФ, т. к. нейросеть воспринимает данную информацию как агрессивную и блокирует ее. В связи с чем обучающимся необходимы хорошие знания уголовно-правовой характеристики соответствующих составов преступлений как для того, чтобы составить ребус, так и для его решения.

Методика «Пробный экзамен-спектакль». В качестве контроля знаний перед промежуточной аттестацией обучающимся предлагается подготовить театральную постановку, в которой отразить проблемные вопросы уголовного права. В перспективе предполагается, что в ней должны быть отражены также вопросы уголовного процесса, криминалистики, оперативно-разыскной деятельности, криминологии и других сопутствующих дисциплин. Спектакль является полноценным зрелищным мероприятием с использованием костюмов, грима, декораций. Данный метод призван помочь обучающимся вспомнить

изученный материал, акцентировать внимание на проблемных вопросах. Слабо успевающим обучающимся спектакль может помочь в усвоении пороговых знаний, умений и навыков и их демонстрации в последствии на экзамене. На момент подготовки справки осуществляется подготовка к спектаклю двумя учебными группами, изучающими учебную дисциплину «Уголовное право».

В настоящее время в основе действующего образовательного стандарта заложены принципы переориентирования и смещения акцента в методике преподавания правовых дисциплин со знаний на умения и навыки. Понимание на уровне применения, формирования знаний через их отработку – это основа. Данный подход не является исключением и для тех знаний, которые носят сугубо теоретизированный характер. Именно поэтому в педагогике разработаны различные интерактивные методики преподавания, которые возможно подстроить с учетом современных потребностей как науки, так и практики.

Обновление образования требует использования нетрадиционных методов и форм организации обучения, в том числе интегративных, в результате использования которых у слушателей возникает целостное восприятие мира, симбиоз теоретических знаний и специфики применения их на практике.

В качестве инновации в рамках преподавания и освоения материала в рамках изучения темы «Личность преступника» в учебной дисциплине «Криминология» в Восточно-Сибирском институте МВД России используется форма интегрированного (с элементами бинарного – использование межпредметных связей) занятия – комплексный, междисциплинарный подход на основе корреляционного внедрения знаний различных дисциплин с одной стороны и использование технологии «профайлинга» как новой в криминологии в рамках изучения личности преступника с другой, с учетом его возможностей при внедрении в другие дисциплины наук криминального цикла, что обусловлено современными потребностями практики раскрытия и расследования преступлений, установления виновного лица и принятия мер для предотвращения или пресечения преступного поведения с учетом понимания его причин.

Указанная методика представляет собой комбинированную лекцию с применением современных информационно-образовательных технологий и интерактивных методик преподавания. Это способствует индивидуализации обучения, развивает мотив речевой и мыслительной деятельности курсантов (слушателей), оказывает эмоциональное воздействие, повышает эффективность обучения в рамках данной дисциплины и усвоение необходимого материала.

Однако, исключительно теоретическое обучение, на наш взгляд, недостаточно эффективно. Именно поэтому учебные планы в обязательном порядке предусматривают прохождение практики. Представляется, что практика должна проходить параллельно с теоретическим обучением в течение всего периода обучения в образовательной организации.

Организация прохождения практики для обучающихся юридического профиля с точки зрения дисциплин уголовно-правового цикла может быть

спланирована следующим образом: расследование уголовного дела и раскрытие преступления, деятельность по профилактике преступности.

Так, например, кафедрой уголовного права и криминологии совместно с кафедрой информационных технологий разработана обучающая программа для ЭВМ: «Я знаю закон». Программа представляет собой интерактивный обучающий инструмент, предназначенный для проверки и закрепления знаний обучающихся по дисциплине «Уголовное право». Программа позволяет оценить знания сотрудника полиции, требующиеся для применения правовых норм и юридических терминов, а также правильной квалификации деяний.

Полагаем, интерактивная работа в условиях, максимально приближенных к условиям территориального органа, позволит обучающимся приобрести необходимые навыки, повысит качество подготовки специалистов, будет способствовать адаптации в правоохранительной среде [3, с. 16].

Таким образом, для подготовки будущего специалиста правоохранительной системы наиболее важными элементами являются специальные юридические знания, общепрофессиональные навыки, развитие соответствующих личностных качеств обучающегося с целью выработки профессиональных знаний и умений.

Библиографический список:

1. Асташкина А.В. Творческое задание как интерактивный метод обучения при преподавании гражданского права//Особенности преподавания юридических дисциплин в отраслевых и ведомственных вузах: сб. материалов круглого стола (г. Москва, 28.04 2016 г.) / [под общ. ред. О.Д. Жука; отв. сост. А.П. Горелик]; Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации. – М., 2016. – 204 с.
2. Пешкова О.А. Методы преподавания юридических дисциплин на современном этапе развития образования // Особенности преподавания юридических дисциплин в отраслевых и ведомственных вузах: сб. материалов круглого стола (г. Москва, 28.04 2016 г.) / [под общ. ред. О.Д. Жука; отв. сост. А.П. Горелик]; Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации. – М., 2016. – 204 с.
3. Бархатова Е.Н. Особенности организации образовательной деятельности с элементами практики//Материалы 28 Всероссийской научно-методической конференции: подготовка кадров для силовых структур: современные направления и образовательные технологии. Иркутск. 2023. С. 16-18.

ӨЖ 374.19

ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ

ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Исибаева Е.И., Қ.Жұбанов атындағы

Ақтөбе өңірлік университетінің

Құқытану кафедрасының доценті,

тарих ғылымдарының кандидаты

Адаев О.Ш., Қ.Жұбанов атындағы

Ақтөбе өңірлік университетінің

Құқытану кафедрасының аға оқытушысы,

заң ғылымдарының магистрі

(Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Заң пәндерін оқытуда инновациялық әдістерді қолдану – бұл білім беру үдерісін жетілдіруге, студенттердің құқықтық сауаттылығын арттыруға және олардың сыни ойлау қабілетін дамытуға бағытталған тәсілдер [1,9]. Бұл әдістер білім алушыларға тек теориялық білімді меңгерумен шектеліп қана қоймай, оларды тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді. Қазіргі қоғам дамуының басты белгілерінің бірі-оның инновациялық даму. Бұл үдеріс білім беру саласында, атап айтқанда жоғары білім беруде де толық көлемде іске асырылуда, өйткені дәл осы сала әр мемлекет экономикасының үдемелі қозғалысын айқындайды. Оқу орындарын компьютерлендіру деңгейін арттыру, ғылыми-зерттеу қызметін жандандыру, университеттегі инновациялық құрылымдарды құру арқылы жүзеге асырылатын жоғары білім беру жүйесінің инновациялық бағыты мемлекетіміздің стратегиялық басымдықтарының бірі болып табылады. Инновациялық білімге көшу талабы қазіргі заманның жағдайына байланысты.

Қазір жоғары оқу орындарының алдында білім беру сапасын үнемі арттыру, оның мазмұнын жаңғырту, білім беру инновацияларын әзірлеу және енгізу міндеті тұр. Білім берудегі инновациялар-бұл білім беру қызметінде уақыт талаптарына сәйкес оқу процесін жаңартуға, жаңғыртуға, түрлендіруге бағытталған жаңа тәсілдерді, идеяларды, әдістер мен әдістерді, технологияларды құру, енгізу және тарату процесі. Атап айтқанда, жоғары оқу орындары үшін студенттердің кәсіби міндеттерді талдауға жүйелі көзқарасын, стратегиялық ойлауын, әлеуметтік ұтқырлық қабілетін, өзін-өзі оқытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге және белсенді жұмыс өмірінде өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын қалыптастыру айқындаушы болуға тиіс. Инновациялық әдіс оқытуда жаңа, тиімді тәсілдер мен әдістемелерді қолдану арқылы білім беру процесін жетілдіруге бағытталған. Мұндай әдістердің мақсаты — студенттердің белсенділігін арттыру, білім сапасын жақсарту және оқу процесін қызықты, тиімді әрі заманауи ету. Заң ғылымдарын оқытудың қазіргі әдістемесі, Заңгерлерге арналған көптеген басқа гуманитарлық пәндер сияқты, жалпы дидактикалық (кез-келген оқу пәндерін оқытуда қолданылуы мүмкін) және арнайы дидактикалық (белгілі бір оқу пәнінің немесе бірқатар байланысты пәндердің ерекшеліктерін көрсететін) оқытудың әртүрлі тәсілдерінің, әдістері

мен құралдары қолданылуы мүмкін[2,110]. Инновациялық әдістерге мыналар жатады:

1.Активті оқыту әдістері — студенттердің пікірталасқа қатысуы, топтық жұмыс, сұрақ-жауап сессиялары.

2.Жобалық оқыту — студенттер нақты жобалар арқылы тәжірибе жинақтап, дағдыларын дамыту.

3.Мультимедиялық және сандық технологияларды қолдану — видео, презентациялар, білім беру бағдарламалары арқылы оқыту.

4.Аралас оқыту (Blended learning) — дәстүрлі және онлайн оқытудың үйлесімі.

5.Геймификация — ойын элементтерін оқыту процесіне енгізу, оқуды қызықты әрі мотивациялы ету.

6.Сындық ойлау мен шығармашылықты дамыту — студенттерді әр түрлі мәселелерді шешуге және жаңа идеяларды ұсынуға қабілеттерін арттыру.Құқықтық пәндерді инновациялық оқыту және құқықтық тәрбие-бұл құқықтық оқыту мен тәрбиенің диагностикалық нәтижесіне тез және тиімді қол жеткізуге мүмкіндік беретін оқу және оқудан тыс іс-әрекеттер мен операциялар жүйесінде көрсетілген инновациялардың жиынтығы.Білім беру мекемесінде оқу және тәрбие процесінің мазмұнын іске асыру кезінде студенттердің стратегиялық ойлауына, әлеуметтік ұтқырлыққа, өзін-өзі оқытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге қабілеттілігін қалыптастыру басым міндеттері болып табылады, сондықтан тақырыптары мен мазмұны заң ғылымдары мәселелеріне немесе құқықтық тәрбие бойынша сабақтан тыс жұмыстарға негізделген.Құқықтану мамандығында оқу процессінде салалық пән сабақтарын ұйымдастыру кезінде оқытудың инновациялық тәсілдерін, тәсілдері мен құралдарын қолданған жөн,

Инновациялық әдістер білім алушының қажеттіліктеріне, оқыту контекстіне және мақсаттарына байланысты әртүрлі болуы мүмкін[3,472].

Білім алушыларға тек теориялық білімді меңгерумен шектеліп қана қоймай, оларды тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді.

Ол - Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану:

Онлайн платформалар: Moodle, Google Classroom, Zoom сияқты платформалар арқылы дәрістерді онлайн өткізу, интерактивті тапсырмалар мен тесттер қолдану.Ақпараттық коммуникациялық технологияларды (АКТ) заң пәндерінде пайдалану бүгінгі таңда өте маңызды. Олар құқықтық білімді жетілдіруге, құқық қорғау органдарының жұмысын оңтайландыруға және сот жүйесін автоматтандыруға ықпал етеді. Ақпараттық коммуникациялардың құқық саласындағы қолданылуы бірнеше бағытты қамтиды:

1.Заңгерлердің кәсіби дайындығын арттыруда ақпараттық технологиялар заңгерлер үшін түрлі құқықтық ресурстарға, базаларға қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Онлайн заң кітапханалары, заңды нормативтік актілер мен сот тәжірибелерінің электрондық базалары заңгерлерге өз бетінше оқу процесіне, болашақта өз жұмысына қажетті ақпаратты жылдам табуға мүмкіндік

береді[4,37].Мәселен, ол оқу процессінде оқу пәндері бойынша дайындалу қажеттілігі.

2.Сот ісін жүргізуде электронды сот ісін жүргізу жүйесі қылмыстық, азаматтық және әкімшілік істер бойынша процестерді автоматтандыруды, тергеу мен сот отырыстарын қашықтан өткізу мүмкіндіктерін қарастырады. Бұл уақытты үнемдеуге және жұмыс тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

3.Құқық қорғау органдарының жұмысын жеңілдетуде полиция, прокуратура, және басқа да құқық қорғау органдары АКТ-ларды қолдану арқылы қылмыстарды анықтау, тергеу және қылмыстық әрекеттерді бақылаудағы тиімділігін арттыра алады. Электронды дәлелдемелерді жинау, деректерді сақтау және өңдеу тәртібін жеңілдетеді. Оқу процессінде қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу оқу пәндері бойынша.

4.Құқықтық ақпараттар мен кеңес беру: Ақпараттық технологиялар азаматтарға құқықтық кеңестер беруге мүмкіндік туғызады. Интернетте құқықтық платформалар, чат-боттар, онлайн консультациялар арқылы азаматтар өз құқықтары мен міндеттерін білуге, сонымен қатар заңды сұрақтар бойынша жауап алуға мүмкіндік алады.

5.Жаңа құқықтық қатынастарды реттеу: АКТ интернет-құқық, ақпараттық қауіпсіздік және киберқұқық мәселелерін шешуге арналған заңдарды әзірлеуде қолданылады. Киберқұқықтар мен деректерді қорғау бойынша халықаралық деңгейде құқықтық механизмдер жасалып жатыр.

Ақпараттық коммуникациялық технологиялар заң саласын жаңартуға және оның тиімділігін арттыруға үлкен ықпал етеді. Осы бағытта заңнамалар мен мемлекеттік органдарды дамыту қажет.

Видеоконференциялар мен вебинарлар: Заңгерлер мен сарапшылармен виртуалды кездесулер ұйымдастыру, студенттердің түрлі заң мәселелері бойынша пікір алмасуына мүмкіндік беру.Видеоконференциялар мен вебинарлар заң мамандықтарында оқу процесін тиімді және интерактивті ету үшін маңызды құралдар болып табылады. Олар студенттерге және оқытушыларға географиялық немесе уақыттық шектеулерден тәуелсіз білім алу мүмкіндігін береді. Бұл әсіресе қазіргі заманғы қашықтықтан оқыту мен онлайн білім беру кезінде маңызды.

Вебинарлар мен видеоконференциялар заңды оқытуда жаңа құқықтық мәселелер мен жаңалықтарды талқылауға, практикалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Олар студенттер мен мамандарға әлемнің кез келген жерінен қатысуға мүмкіндік береді.Болашақ заңгерлерге оқу процессінде ашықтық және қолжетімділік тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді:

Практикалық тәжірибе: Видеоконференциялар оқу процесінде рөлдік ойындар, нақты іс-тәжірибелерді талқылау, мысалы, сот отырыстары мен келіссөздер жүргізу сияқты интерактивті оқыту әдістерін енгізуге ықпал етеді. Мұндай кездесулер заңгерлердің кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қашықтықтан оқу мүмкіндігі: Вебинарлар қашықтықтан білім алушылар

үшін маңызды ресурс болып табылады, себебі олар оқу материалдарын әрдайым қолжетімді етіп, тыңдаушылардың сұрақтарына нақты уақытта жауап бере алады.

Құқықтық ақпаратты жаңарту: Вебинарлар мен видеоконференциялар заң саласындағы өзгерістер мен жаңалықтарды, мысалы, заңнамалық актілердің өзгерістерін немесе сот тәжірибесінің жаңартуларын жылдам таратуға мүмкіндік береді.

Ғылыми және академиялық талқылаулар: Заң саласындағы ғылыми зерттеулерді немесе академиялық мақалаларды талқылау үшін видеоконференциялар жақсы алаң бола алады. Бұл заңгерлер мен студенттерге халықаралық тәжірибені салыстырып, білім алмасуға мүмкіндік береді.

Осылайша, видеоконференциялар мен вебинарлар заң мамандықтары бойынша білім алуды жетілдіруге және заманауи технологияларды оқыту процесіне енгізуге мүмкіндік береді.

Кейс-стади әдісі:

Кейс стади (немесе кейс-стади) әдісі – студенттерді нақты жағдайлар немесе мәселелер негізінде оқыту тәсілі. Бұл әдіс заң пәндерін оқытуда өте тиімді, себебі ол студенттерге теориялық білімді нақты өмірдегі тәжірибелермен байланыстыруға мүмкіндік береді[5,32].

Кейс стади әдісінің ерекшеліктері мен тиімділігі келесі бағыттарда байқалады:

1.Нақты жағдайларды талдауда студенттер нақты құқықтық жағдайларға байланысты мәселелерді талдайды. Бұл әдіс теорияны нақты өмірмен байланыстырып, заңгерлердің күнделікті жұмысы үшін маңызды дағдыларды дамытуға көмектеседі.

2.Сындық ойлау кезінде кейс стади студенттерді оқиғалар мен жағдайларға жан-жақты көзқараспен қарауға, әртүрлі шешімдерді сараптауға үйретеді. Бұл әдіс олардың құқықтық мәселені терең түсінуін және оның шешімін іздеуде шығармашылық қабілеттерін дамытады.

3.Топтық жұмыс кезінде кейс стади әдісі студенттерге топта жұмыс істей отырып, пікір алмасуға, бір-бірінің көзқарастарын тыңдауға және бірлескен шешімдер шығаруға мүмкіндік береді. Бұл командалық жұмыс дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4.Құқықтық дағдыларды дамытуда кейс стади әдісі құқықтық нормаларды дұрыс қолдануды, заңды интерпретациялауды және дұрыс шешім қабылдауды үйретеді.

5.Проблемаларды шешу дағдыларын дамытуда студенттер нақты құқықтық жағдайды шешуге тырысады, бұл олардың проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіреді.

Кейс стади әдісін қолдану кезінде студенттерге құқықтық жағдайлар, сот істері, заңнама өзгерістері немесе нақты құқықтық даулар ұсынылады. Оларды талдай отырып, студенттер әртүрлі шешімдер мен тұжырымдарға келуі мүмкін, бұл құқықтық ойлау қабілетін дамытады.

Қорыта айтқанда, кейс стади әдісі заң пәндерін оқытуда маңызды құрал болып табылады, өйткені ол теорияны практикамен байланыстырып, студенттердің құқықтық сауаттылығын және дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл әдіс студенттерге нақты құқықтық мәселелер мен жағдайлардан мысалдар келтіру арқылы шешім қабылдауды үйретеді. Студенттер кейстерді талдай отырып, нақты заңнамалық актілерді қолдану жолдарын іздейді, сыни ойлау қабілеттерін дамытады.

Рөлдік ойындар:

Заң пәндерін оқытуда рөлдік ойындар (рольдік ойындар) әдісін пайдалану – студенттерге заңдық жағдайларды нақты өмірде қалай шешуге болатынын үйретудің тиімді тәсілі болып табылады. Бұл әдіс заңды түсінуді, дағдыларды қалыптастыруды және кәсіби ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Рөлдік ойындардың негізгі мақсаттары мен артықшылықтары:

Құқықтық білімді тереңдетуде студенттер нақты құқықтық мәселелерді шешуге, заңды дұрыс түсінуге және қолдануға мүмкіндік алады.

Тәжірибелік дағдыларды дамытуда заң пәндерінде теориялық біліммен қатар, нақты жағдайларды талқылау және оларды шешу дағдылары да қажет. Рөлдік ойындар осы дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Ал, студенттерге кәсіби қатынастарды дамытуда құқықтық процедуралар мен сот отырыстарында қатысушылардың рөлдерінде бола отырып, өзара әрекеттесудің маңыздылығын үйренеді. Айта кету керек көптеген жоғарғы оқу орындарында құқықтану мамандықтары студенттеріне арналған сот оқу залдары бар. Оқу сот залдарында болашақ заңгерлер ойын барысында студенттер заңдық мәселелер бойынша пікірталас жүргізеді, осы арқылы өз ойларын еркін білдіруді үйренеді. Студенттер заңды дұрыс қолдану және кәсіби этиканы сақтау жолдарын ұғынады. Мәселен атап өтсек сол рөлдік ойындарды өткізуді мына кезеңдер арқылы өткізеді:

Оқытушы нақты құқықтық жағдайды сипаттайды (мысалы, қылмыстық іс, азаматтық дау, әкімшілік құқық бұзушылық және т.б.).

Рөлдерді бөлу: Студенттер арасында әр түрлі рөлдер (сот, прокурор, адвокат, куәгер, жауапкер, және т.б.) бөлінеді.

Ойынды өткізу: Әр студент өз рөлін орындап, жағдайды шешу үшін әрекет етеді.

Талқылау: Ойынды аяқтағаннан кейін, студенттер бірлесіп ойынның нәтижелерін талқылайды, не дұрыс болды, не жетіспеді, қандай қателіктер жіберілді және болашақта не істеу керектігі туралы пікірлер айтылады.

Мысалы:

Сот процесі: Студенттер сот процесін модельдеп, прокурор, адвокат, сот, куәгер және жауапкер рөлдерінде болады.

Келіссөздер: Коммерциялық дау немесе келісімшарт мәселелерін шешуде студенттер арасындағы келіссөздер жүргізіледі.

Құқық қорғау органы қызметкерлерінің әрекеттері: Студенттер полиция

қызметкерлері, тергеушілер немесе заңгерлер ретінде құқық қорғау жүйесіндегі түрлі рөлдерді орындауы мүмкін.

Рөлдік ойындар заң пәндерін оқытуда тек теориялық біліммен шектелмей, практикалық дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс студенттерге құқықтық ойлауды дамытуға, дауларды шешуге және кәсіби қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге өте пайдалы. Заң пәндерін оқытуда рөлдік ойындар (мысалы, сот процесін моделдеу) студенттерге нақты өмірдегі жағдайларды нақты көріністе көруге мүмкіндік береді. Мұнда студенттер заңгер, прокурор, судья немесе куәгер сияқты рөлдерде ойнап, заң саласындағы практикалық дағдыларды меңгереді.

4. Геймификация (ойын элементтерін енгізу):

Бұл әдіс оқу процесіне ойын элементтерін қосу арқылы студенттердің қызығушылығын арттырады. Мысалы, студенттерге құқықтық проблемаларды шешу үшін баллдар мен сыйақылар беріледі.

5. Интерактивті оқыту:

Оқу барысында студенттердің белсенділігін арттыру үшін интерактивті әдістер қолдану маңызды. Бұл әдіс пікірталастар, сұрақ-жауап сессиялары, топтық жұмыстар арқылы жүзеге асырылады.

6. Жобалық әдіс:

Студенттер өздігінен жұмыс істеп, белгілі бір құқықтық мәселені терең зерттеу арқылы жобалар жасайды. Бұл әдіс студенттердің зерттеу қабілеттерін, ақпаратты жинау және өңдеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

7. Мультимедиялық құралдарды қолдану:

Заң пәндерінде студенттер үшін құқықтық процестердің, заңдардың немесе сот үкімдерінің анимациялар мен инфографика арқылы көрсетілуі түсінік алуды жеңілдетеді.

Бұл инновациялық әдістерді қолдану студенттердің құқықтық білімдерін тереңдетіп, кәсіби дағдыларын дамытуға септігін тигізеді, сонымен қатар оқу үдерісіне қызығушылықтарын арттырады [6, 42].

Сонымен мемлекетіміздегі жоғары оқу орындарында заңгерлерді кәсіби даярлаудың заманауи жүйесін жетілдіру және реформалау өте маңызды ғылыми-білім беру проблемасы болып табылады. Оны ең жақсы отандық және шетелдік білім беру тәжірибесін ескере отырып, құқықтық оқытудың тиімді жүйесін құрудағы барлық талаптарды, Жоғары заң білімінде оқытудың ең тиімді әдістері мен нысандарын әзірлеумен қолдануды ескере отырып, жан-жақты шешуге болады.

Библиографиялық тізім:

1. Барнс Л.Б., Кристенсен К.Р., Хансен Э.Д.Ж. Преподавание и метод конкретных ситуации (конкретные ситуации и дополнительная литература): Пер. с англ. А.И. Наумова - М.: Гардирики, 2000. - С. 9-10

2. Шаронова С.А. Деловые игры: Учеб. пособие – М: Изд-во РУДН, 2004. -

3. Долида, В. В. Использование инновационных методов при преподавании юридических дисциплин / В. В. Долида. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2019. — № 20 (258). — С. 472-474.

4. Садовникова Г.Д. Особенности преподавания дисциплин государственно-правового цикла с использованием интерактивного метода // Актуальные проблемы российского права. 2017. № 2 (75). – С. 37–44.

5. Симанович Л.Н. Применение метода кейс-стади в обучении гражданскому праву для внедрения кейс-технологий и развития аналитического мышления // Образование. Наука. Научные кадры. 2017. № 4. – С. 32–34.

6. Тумаков А.В. Использование интерактивных методов обучения слушателей иностранных государств при изучении отдельных правовых дисциплин // Вестник Московского университета МВД России. 2016. № 6. – С. 42–44.

ӘОЖ 340

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ЖАУЫНГЕРЛІК ДАЯРЛАУ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ ӨЗІН-ӨЗІ ҚОРҒАУ ӘДІСТЕРІ

Каирбаев Ж.К., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Дене шынықтыру кафедрасының аға оқытушысы,
полиция подполковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Қазіргі заман талабына сай ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби даярлығына қойылатын талаптар артып келеді. Қоғамдағы қылмыстық ахуалдың ушығуы, құқық бұзушылықтардың күрделене түсуі, қызметтік міндеттерді орындау барысында туындайтын қауіп-қатерлер, әрбір қызметкерден жедел әрекет ету қабілетін, дене және психологиялық тұрғыдан дайын болуын талап етеді. Бұл орайда өзін-өзі қорғау әдістерін меңгеру – ішкі істер органдары қызметкерлерінің жауынгерлік даярлығының маңызды бөлігі ретінде қарастырылады.

Өзін-өзі қорғау – қызметкердің өзінің және айналасындағы азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғау мақсатында жүргізетін әрекеттер жиынтығы. Бұл әдістер жүйелі түрде үйретіліп, арнайы даярлық бағдарламасына енгізілуі тиіс. Өзін-өзі қорғау дағдылары тек қана жауынгерлік арсеналдың бір элементі емес,

ол – қызметкердің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін, кәсіби шеберлігін айқындайтын маңызды құрал.

Өзін-өзі қорғау – бұл адамның сыртқы қауіп-қатерден өзін қорғау қабілетін қамтамасыз ететін әрекеттер кешені. Ішкі істер органдары үшін бұл ұғым тек азаматтық қорғану деңгейінде емес, кәсіби, заңды және этикалық шеңберде орындалатын арнайы әдістер жүйесі ретінде қарастырылады.

Қызметтік жағдайда өзін-өзі қорғаудың негізгі бағыттары:

- шабуылды тойтару;
- күш қолданбай қарсыласты бейтараптандыру;
- қолмен немесе арнайы құралдармен ұстау;
- қарсыласу жағдайларында өзіне және әріптестеріне зиян келтірмеу.

Бұл әдістердің ішінде ең жиі қолданылатындары — қолды босату, қарудан қорғану, шабуылдаушыны бейтараптандыру, шабуылды болдырмау және оны ауыздықтау тәсілдері.

Ішкі істер органдары қызметкерлері өзін-өзі қорғау кезінде келесі принциптерді сақтауы қажет:

- заңдылық;
- тиімділік;
- қауіпсіздік;
- пропорционалдылық;
- қажеттілік шегінде әрекет ету.

Ішкі істер органдарындағы жауынгерлік даярлық – бұл тек дене шынықтырумен шектелмейтін, қызметкерді нақты қауіп-қатерлерге қарсы тұруға үйрететін кешенді дайындық. Бұл жүйенің негізгі элементтерінің бірі – өзін-өзі қорғау әдістері. Олар теориялық біліммен қатар, тәжірибелік машықты жетілдіруді көздейді.

Өзін-өзі қорғау әдістерін меңгеру келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- күтпеген жағдайда тез әрекет ету;
- қарсыласқа физикалық зиян келтірмей бейтараптандыру;
- азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- психологиялық тұрақтылықты сақтау.

Жауынгерлік даярлық сабағында өзін-өзі қорғау әдістері міндетті түрде тактикалық және психологиялық даярлықпен ұштасып жүргізілуі тиіс. Қызметкерлер түрлі жағдаяттарда (біреудің қарулы шабуылы, көпшілік арасындағы тәртіпсіздік, қашқан құқық бұзушыны ұстау) өзін-өзі қорғау дағдыларын нақты қолдана білуі керек.

Өзін-өзі қорғау әдістерін оқыту — жоспарлы, жүйелі әрі қауіпсіз түрде ұйымдастырылуы тиіс. Сабақтардың мазмұны нақты қызметтік жағдаяттарға бейімделуі қажет. Қызметкерлер тек қана техникалық тәсілді үйреніп қана қоймай, оны тез, дұрыс және қауіпсіз орындауға дағдылануы тиіс.

Оқыту кезеңдері:

1.Теориялық бөлім – әдістердің заңдылық негізі мен қолдану жағдайларын түсіндіру;

2.Техникалық үлгі – нұсқаушының немесе жаттықтырушының орындауымен көрсету;

3.Практикалық пысықтау – жұппен немесе топпен жаттығу;

4.Жағдаяттық жаттығулар – нақты қызметтік іс-қимылдарды модельдеу;

5.Бақылау және түзету – жаттығу нәтижелерін талдау және жетілдіру.

Жаттығу түрлері:

- Статикалық (қимылсыз) және динамикалық (қозғалыстағы) әдістер;
- бейтараптандыру тәсілдері;
- қарсы шабуылдан қорғану;
- қару мен құралдарды қолдану арқылы қорғану;
- топтық жағдайда өзара көмек көрсету әдістері.

Жаттығу барысында қауіпсіздік талаптары қатаң сақталуы тиіс: арнайы қорғаныс құралдары (шлем, төсқорғау, қолғап), дұрыс қыздыру жаттығулары және шектен тыс физикалық жүктемеден сақтану қажет.

Қызметтік тәжірибе көрсеткендей, ішкі істер органдары қызметкерлері өзін-өзі қорғау тәсілдерін жиі қолдануға мәжбүр болады. Мысалы:

- құқық бұзушыны ұстау кезінде;
- қарсылық көрсетілген кезде;
- азаматтарды қорғау барысында;
- қоғамдық тәртіпсіздіктер кезінде.

Өзін-өзі қорғаудың тиімділігі қызметкердің әдісті жылдам, нақты әрі заң шеңберінде қолдануына байланысты. Бұл өз кезегінде кәсіби дайындық деңгейіне, дене даярлығына және психологиялық тұрақтылыққа тікелей тәуелді.

Өзін-өзі қорғаудың дұрыс қолданылуы келесі артықшылықтарды береді:

- физикалық күшті оңтайлы пайдалану;
- жарақат алудың алдын алу;
- құқықтық салдарға ұрынбау;
- жағдайды бақылауда ұстау.

Қорытындылай келе, қазіргі қоғамда ішкі істер органдары қызметкерлерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, олардың кәсіби және моральдық бейнесін сақтау – мемлекеттік маңызы бар міндеттердің бірі. Осы тұрғыдан алғанда, өзін-өзі қорғау әдістерін меңгеру қызметтік міндеттерді тиімді орындаудың, азаматтардың қауіпсіздігін сақтаудың және қызметкердің өз өмірін қорғаудың басты шарты болып табылады.

Өзін-өзі қорғау әдістері тек дене даярлығы ғана емес, ол – тактикалық ойлау, шапшаң шешім қабылдау, психологиялық тұрақтылық пен кәсіби тәртіптің үйлесімділігі. Осы әдістерді оқу бағдарламасына тиімді енгізу, сабақтардың сапасын арттыру, қызметтік жағдайға барынша жақындату – болашақта ішкі істер органдары жүйесінде кәсіби кадрларды даярлаудың жаңа сатысына жол ашады.

Библиографиялық тізім:

- 1.Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. – Астана, 2020.
- 2.ҚР ПМ оқу орындарына арналған «Жауынгерлік дайындық» оқу бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2021.
- 3.Жекпе-жек пен өзін-өзі қорғау әдістемесі. Оқу құралы / Ә. Аманжолов, Т. Базарбаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
- 4.Михайлов В.И. Специальная физическая подготовка сотрудников ОВД. – М.: Академия МВД, 2018.
- 5.Қадырбаев Н.Ж. Қызметтік-қолданбалы дене дайындығы. – Астана: Заң ғылымдары академиясы, 2020.

УДК 378.1

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ С ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДОЙ ВУЗА МВД РОССИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

*Калимуллина А.Ф., преподаватель кафедры
Иностранных и русского языков
Уфимского юридического института
МВД Российской Федерации (Россия, г.Уфа)*

Процесс цифровизации постепенно охватывает различные сферы деятельности, в частности правоохранительную деятельность.

В связи с этим возникает необходимость совершенствования способов организации образовательного процесса в вузах МВД России.

Сегодня существуют так называемые цифровые (ЦОС) или электронные информационно-образовательные среды (ЭИОС), ориентированные на интерактивность и оптимизацию учебного процесса.

Подобные «обучающие оболочки» [1] характеризуются следующими свойствами:

1. применение программно-телекоммуникационного обеспечения;

2. разработка единой педагогической системы;
3. преобразование предметной среды посредством использования современных мультимедийных средств;
4. развитие автономии обучающихся вследствие доступности необходимых электронных ресурсов;
5. создание автоматизированного места для обучения;
6. формирование условий для активного взаимодействия всех участников образовательного процесса [2, с. 304].

Структурно ЭИОС вуза МВД России подразделяется на различные аспекты и включает себя многообразие учебных элементов: опрос, анкета, глоссарий, задание, обратная связь, лекция, семинар, тест и др.

В образовательных организациях МВД России при реализации очной и заочной формы обучения применяются синхронный, асинхронный и смешанная форматы [2, с. 305].

Понятие «синхронный» подразумевает одновременную работу преподавателя и обучающихся, т.е. стандартное проведение занятия в режиме онлайн.

При асинхронном обучении важное значение приобретает самостоятельное изучение материала, выполнение необходимых контрольных и тестовых заданий практически без участия преподавателя.

Смешанная форма также делает упор на самостоятельную подготовку обучающегося, однако в данном случае также предполагается посещение онлайн-занятий [3].

Необходимо подчеркнуть, что ЭИОС успешно применяется как при заочном, так и при очном обучении. Заочная форма обычно предполагает синхронный и смешанный формат работы в ЭИОС, в то время как очная форма – асинхронный, в связи с тем, что акцент сделан на очных занятиях, а ЭИОС в данном случае выступает как дополнительная возможность отработки изученного материала. Рассмотрим специфику ЭИОС на примере курса по учебной дисциплине «Иностранный язык».

Во-первых, основным видом аудиторной работы в данном курсе является практическое занятие. В связи с этим преподавателями редко применяются такие элементы, как «лекция» и «семинар».

Во-вторых, внутри самого курса информация представлена сжато и структурированно. К основным разделам относятся общая характеристика курса (его краткое описание), методические материалы (рабочая программа, методические рекомендации и т.д.), список литературы, ссылка на информационно-коммуникационный сервис для проведения занятий в онлайн-формате, промежуточная аттестация. Подразделы включают себя тематические блоки с практическими заданиями, контрольными работами и тестированием.

При создании курса чаще всего применяются такие элементы, как глоссарий, задание и тест.

Глоссарий, который обучающиеся могут создавать самостоятельно,

представляет собой мини-словарь из профессионально-ориентированной лексики. Кроме того, внутри него предусмотрен так называемый автосвязывающий фильтр, при включении которого запись в глоссарии может быть автоматически привязана к конкретному слову или фразе.

Задание используется внутри тематического блока. Данный элемент позволяет добавлять коммуникативные упражнения с возможностью дальнейшей оценки и отзыва. В виде задания может использоваться любой цифровой контент: документ в формате Word, таблица, изображение, аудио- или видеофайл. При этом в самом задании также предусмотрен текстовый редактор для ввода ответа.

Элемент «тест» широко функционален: с его помощью можно создавать вопросы на множественный выбор, на соответствие, на выбор верного или неверного ответа и т.д. Более того, вопросы можно перемешивать, задать ограничение по времени на выполнение теста, настроить количество попыток. Проверка автоматическая, но преподаватель может указать минимальную необходимую для успешного прохождения теста оценку в процентах или в числовом варианте.

Следует также подчеркнуть, что в рамках курса «Иностранный язык» предусмотрена также внеаудиторная работа обучающихся (для очной формы) – внеаудиторное чтение (самостоятельное чтение и разбор аутентичного текста по специальности). В данном случае ЭИОС позволяет в асинхронном формате прикреплять различную литературу и иные источники, которые обучающиеся в любое удобное для себя время могут изучить, выбрать подходящий их интересам текст.

Таким образом, с целью повышения качества подготовки сотрудников органов внутренних дел целесообразно при обучении использовать возможности, предлагаемые ЭИОС: при проведении офлайн занятий с обучающимися задействовать дополнительные источники, задания для вовлечения в работу и развития их самостоятельности; при заочном формате – для оптимизации образовательного процесса.

Библиографический список:

1. Килина О.А. Возможности применения электронной информационно-образовательной среды в процессе обучения иностранному языку в образовательных организациях МВД России // Теория права и межгосударственных отношений. 2022. Т. 1, № 6 (26). С. 543–547.

2. Панова О.С. Дистанционные образовательные технологии в системе профессиональной подготовки сотрудников ОВД России / О. С. Панова, С. А. Яковцов // Kant. 2022. № 3 (44). С. 303–307.

3. Данелян Р.Н. Применение дистанционных форм обучения в рамках дополнительного профессионального обучения в образовательных учреждениях МВД России // Концепт. 2014. Т. 25. - С. 306–310.

**СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И МОДЕЛИ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СИСТЕМЕ
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

*Каратикенова Д.К., преподаватель-методист
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева,
магистр юридических наук, майор полиции
(Казахстан, г.Актобе)*

В условиях реформирования правоохранительной системы Республики Казахстан возрастает значимость качественной подготовки кадров для органов внутренних дел. Повышение требований к профессиональной деятельности сотрудников требует от образовательных учреждений МВД Республики Казахстан внедрения современных методов и моделей оценки качества образовательного процесса. Система оценки должна быть ориентирована на результат, соответствовать специфике правоохранительной службы и обеспечивать обратную связь для повышения эффективности образовательной деятельности.

Качество образования определяется как степень соответствия результатов образовательного процесса государственным стандартам, профессиональным требованиям и ожиданиям общества. В мировой практике используются различные модели оценки, включая модель CIPP (Stufflebeam), модель Киркпатрика, а также компетентностно-ориентированные подходы [1].

В образовательных учреждениях МВД Республики Казахстан применяются комбинированные методы: входной, текущий и итоговый контроль знаний, оценка сформированности профессиональных компетенций, анкетирование курсантов и преподавателей, экспертные оценки учебных программ и мониторинг результатов стажировок [2].

Модель CIPP позволяет осуществлять всестороннюю оценку образовательного процесса. В контексте МВД Республики Казахстан: Context — анализируются потребности кадров; Input — оцениваются ресурсы; Process — контролируется ход учебного процесса; Product — оцениваются результаты обучения [3].

Современные цифровые инструменты внедряются в учреждениях МВД для автоматизации процессов контроля: электронные платформы, системы тестирования, видеонаблюдение, электронные портфолио [4].

Сохраняются проблемы: формальный характер самооценки, слабая

цифровизация, дефицит экспертов, отсутствие единых стандартов [5].

Необходимы меры по разработке ведомственных критериев оценки, цифровизации мониторинга, созданию института внутренней и внешней экспертизы, повышению квалификации преподавателей [6].

Современные методы и модели оценки качества образовательного процесса в системе МВД РК должны основываться на системном и цифровом подходе. Эффективная система оценки становится инструментом стратегического управления качеством образования и подготовки сотрудников правоохранительных органов.

Эффективность образовательного процесса в структуре МВД РК зависит от системности оценки и согласованности механизмов контроля качества. Оценка должна охватывать как академические результаты, так и практические навыки, в том числе юридическую подготовку, физическую выносливость и готовность к стрессовым ситуациям.

Существенную роль играет формирование мотивации у курсантов. Для этого необходимо внедрение таких методов, как проектное обучение, ситуационные задачи, деловые игры, которые позволяют оценить не только теоретическую, но и прикладную подготовку сотрудников правоохранительных органов.

В зарубежных полицейских академиях активно используются модели, основанные на формирующем и итоговом оценивании с включением элементов самоанализа. Такие подходы могут быть адаптированы и в условиях МВД Республики Казахстан с учетом национальной специфики и служебной нагрузки.

Ключевыми индикаторами качества подготовки являются не только оценки, полученные курсантами, но и последующие служебные успехи, прохождение аттестаций, результаты профессиональных экзаменов, жалобы со стороны населения и внутренняя служебная проверка. Эти данные позволяют формировать обратную связь и корректировать учебные программы.

Отдельного внимания заслуживает подготовка преподавательского состава. Для повышения уровня преподавания в системе МВД РК необходимо организовать регулярные курсы повышения квалификации, стажировки, обмен опытом с зарубежными коллегами, участие в научных конференциях и публикациях.

Актуальным является внедрение адаптивных цифровых платформ, которые предоставляют индивидуальные траектории обучения, автоматическую диагностику пробелов в знаниях и поддержку преподавателей в оценке успеваемости.

Дополнительно рекомендуется внедрение системы внутреннего аудита качества, независимых аккредитационных процедур, формирование рейтингования преподавателей и подразделений, участие обучающихся в управлении качеством образовательного процесса.

Таким образом, переход к гибкой, цифровой и объективной модели

оценки качества образования является ключевым условием повышения эффективности работы системы МВД Республики Казахстан в целом.

Библиографический список:

1. Кабдуллина М.С. Компетентностный подход в оценке образовательных результатов. – Алматы: Академия МВД РК, 2022.
2. Алибеков Ж.Н. Мониторинг эффективности профессиональной подготовки в системе МВД РК // Вестник Академии МВД. – 2023. – №2.
3. Stufflebeam D.L. The CIPP Evaluation Model: How to Evaluate for Improvement and Accountability. – Evaluation Center, 2003.
4. Смагулов А.Т. Цифровые инструменты контроля качества образования в ведомственных вузах // Право и безопасность. – 2024. – №1.
5. Министерство образования РК. Национальный доклад о состоянии образования. – Астана, 2023.
6. Мухтарова Г.А. Развитие системы оценки качества образования в силовых структурах Казахстана // Образование и наука. – 2022. – №4.

УДК 811.161

TEACHING LINGUISTIC DISCIPLINES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS IN ORDER TO FORM A PROFESSIONAL WORLDVIEW AMONG LAWYERS (USING THE EXAMPLE OF BILINGUAL CADETS FROM THE REPUBLIC OF SAKHA (YAKUTIA))

Jul. G. Kozhina,

*Head of Foreign Languages Department
of the Far Eastern Law Institute
of the Internal Affairs of the Russian Federation
named after I.F.Shilov
kandidat nauk, degree in Pedagogy,
Associate professor,
(Khabarovsk, Russia)*

Кожина Ю.Г., *заведующий кафедрой
иностранных языков
Дальневосточного юридического института
МВД России им. И.Ф. Шилова,
кандидат педагогических наук, доцент*

The relevance of bilingual education is determined, first of all, by the universal global trend towards integration in the economic, cultural and political spheres, which in the educational sphere leads to a tendency to integrate subject knowledge, focus on cognition of a holistic picture of the world, as well as increase motivation in language learning.

Bilingualism by its nature is the result of integration processes in the development of various ethnic groups. In fact, it is nothing more than a linguistic tool for the closest coexistence of different nations, and often the coexistence of one people within another. Over several centuries of the development of the Russian Empire, which was characterized by exceptional national diversity and strict centralization, bilingualism has become an indisputable fact of the cultural and linguistic life of the peoples inhabiting it. The Sakha language in the Republic of Sakha (Yakutia), along with the Russian language, has the status of the state language, determined on the basis of paragraph 2. Article 68 of the Constitution of the Russian Federation

Analyzing the experience of working with this category of students, it should be said that the Republic of Sakha (Yakutia), known as the largest administrative-territorial unit in the world and the largest subject of the Russian Federation, is also one of the largest multinational subjects and belongs to ethnically mixed regions. The core of the multinational society of the Republic of Sakha (Yakutia) is the Russian language, which forms a common civic, cultural, and educational space. Russian has been the language of interethnic communication in Yakutia for about four hundred years and plays a fundamental role as the state language. In the early twentieth century, the founder of Yakut literature, A.E.Kulakovsky, in a "Message to the Yakut Intelligentsia", persistently argued that the Russian language was the only means of introducing people to Russian and world culture. Yakutia has long been one of those regions where a significant part of the population is fluent in two languages.

Family readings play a great role in the formation of language culture, self-education and self-improvement of the individual. Along with the All-Russian List of "100 books", the republic has created a list of 100 children's books recommended for children's and youth reading. Since reading helps to improve literacy, the All-Russian campaign "Total Dictation" is gaining popularity, which is attended by government members, employees of ministries and departments, schoolchildren, and students.

The Institute of Sociology of the Russian Academy of Sciences and the Information Center of the President of the RS (Ya) conducted a survey, which showed: Yakuts who actively speak Russian - 89.4%, passively – 10.3%. This fact confirms that almost all yakuts speak Russian.

Russian and native languages are currently being introduced into the federal state educational standards of general education, which create the necessary conditions for mastering the Russian language. Along with proficiency in Russian, it is important to preserve bilingualism, since future specialists will have to work in a bilingual

environment, which means that it is necessary to form a positive balanced bilingualism, develop cognitive and speech competencies that guarantee the possibility of professional realization, the possibility of organizing effective interaction with native speakers of the Yakut language, as well as the competitiveness of a specialist in the modern world.

K. D. Ushinsky believed that to develop the language ability in a student is, first of all, to develop the thinking ability. In the process of teaching Russian, students improve their mental operations developed in the lessons of their native language and other subjects (the ability to observe, the ability to compare, analyze, synthesize, abstract from specific facts). Teaching Russian is of great importance in the development of logical thinking. This largely determines how the educational adaptation of cadets is built.

The teacher needs to take into account the psychophysiological factor: adolescents and young people have a slower natural basic rhythm of the electroencephalogram according to climatic conditions. They find it difficult to adapt to the programs of Russian-speaking disciplines, they experience a language barrier, are shy, feel uncomfortable. V.F. Afanasyev writes: "Slowness is a feature of the psychological makeup of the inhabitants of the North ... it is associated with such qualities as thoughtfulness, prudence, thoroughness" (1.p. 8).

"We should not forget that slowness has its strengths. Due to the strength of local connections in the cerebral cortex, slow people tend to be slow in words and judgments, which allows them to get clear ideas about surrounding objects and phenomena," says E.P. Nikiforova (4, p. 16) and emphasizes that the indigenous inhabitants of the North have an almost photographic perception of the terrain, the ability to navigate, read the footprints of people, animals, knowledge of the anatomy, character and habits of animals.

Teachers should take into account these features of bilingual cadets from the Republic of Sakha (Yakutia). They are characterized by observation, excellent knowledge of nature, flora and fauna, and help students describe objects, processes, and environmental phenomena in detail, and notice invisible touches, colors, and nuances in them. These abilities of Yakut students need to be developed and improved throughout their academic activities. This largely determines how the educational adaptation of first-year cadets who arrived from a territory with two official languages will be implemented. There are about 20% of such students at the institute, which is a significant part, and therefore requires the use of adaptation techniques to the language environment.

Based on the above-mentioned problems, it is necessary to highlight the peculiarities of the teacher's work in the process of individual work with bilingual cadets:

- knowledge in the field of ethnopsychology and ethnopedagogy, their implementation in the process of adaptation, education and training of cadets;
- the ability to use the help of the ethnic environment and the means of adaptation to the educational process in the pedagogical process;

- the ability to put into practice the interaction of the principles of ethnopedagogy and modern pedagogical technologies developed by scientific pedagogy;

- knowledge of the culture of the given people;
- the ability to build "living knowledge" through the self-development of cadets, co-creation and collaboration;
- the ability to organize the activities of participants in the pedagogical process in line with dialogical interaction.

Thus, when organizing the educational activities of cadets, it is necessary to take into account the following:

1. the teacher should contribute to the development of national identity of each cadet, introduce them not only to external forms and value attitude to the spiritual foundations of national culture;

2. the teacher should develop awareness of the diversity of cultures, acceptance of their equality;

3. the teacher motivates the self-education of the cadets, which implies the expansion of horizons, the formation of a worldview, including a professional one.

In this regard, teaching linguistic disciplines in educational institutions of the Ministry of Internal Affairs, focusing on the goal of forming a professional worldview among lawyers, can use methods and techniques of intellectual and speech development in the process of learning the Russian language and linguistic disciplines; take into account the data of modern linguistic, psychological and methodological sciences, which contribute to the purposeful development of communicative skills; purposefully use methods and techniques for developing the cognitive activity of cadets; effectively use intellectual and linguistic exercises in practical Russian language classes.

When using the methodology of intellectual and speech development, the teacher must take into account the age, national characteristics of the character and psychology of the students. In this regard, several methodological techniques can be distinguished:

- explanatory: teacher's messages; independent text analysis;
- heuristic: conversation; independent analysis of language material;
- imitation, that is, reproduction of ready-made speech samples;
- consolidation of skills in exercises: language, conditional speech and speech exercises are distinguished (5. from 5-97).

In order to enhance the developmental function of learning, the activity of the student himself with the studied material is fundamentally important. The content of educational activities should be primarily a generalization, which is most often made in the form of a conclusion that students draw based on the analysis of several examples illustrating the same linguistic phenomenon. There are such forms of generalization as grouping and classification (for example, orthograms depending on their type and type, or words depending on their belonging to parts of speech or other grammatical features), ordering (for example, the arrangement of words depending on

the sequence of their formation or on the strengthening / weakening of the feature they express), continuation a list of linguistically homogeneous elements, or, conversely, the exclusion of an extra element that does not correspond to this series. Generalizations are highly effective when students are brought to linguistic norms and rules through exercises, through the use of mental experiment (transformation of words, phrases, sentences, followed by a comparison of the original and transformed forms). Completing control and self-verification tasks increases the effectiveness of the generalizations made by students.

It is also important to establish logical relationships between the task and the ultimate goal of the action (for example, when describing events or translating direct speech into indirect speech), checking the result of the action (self-monitoring, working in small groups). For productive learning and intellectual development, it is important to establish broader connections between different sections of the course (phonetics and word formation, word formation and vocabulary, morphology and syntax), as well as interdisciplinary connections, for example, with the basics of office management.

When studying the discipline "Russian language in professional activity", attention is paid to written speech, which is characterized by the fact that the writer does not see the person to whom the speech is intended. It is designed for visual perception and makes it possible to return to what was written in order to improve the text. Written speech requires maximum completeness of linguistic means, correct direct word order.

Oral speech prepares cadets to master the skills of writing. Written speech helps to consolidate the skills of oral speech, facilitating their conscious mastery, since in the process of learning oral speech it not only relies on students' speech memory, but also uses visual images that create conditions for a deeper analysis of the studied language material. Therefore, the studied linguistic phenomena are assimilated and consolidated in the process of both oral and written exercises.

An effective means of mastering the language of business speech is problematic learning, creating a difficult situation in the classroom, which encourages students to search, prove, and substantiate their assumptions. Problematic tasks are those that cadets perceive as feasible for themselves, but for which they lack some knowledge or skills, for example, a task describing an appearance or an object. Following a problematic situation that creates psychological prerequisites

When studying syntax, the analysis of semantic and grammatical relationships between the components of a phrase, sentence, and text significantly contributes to stimulating mental development. Students need to be introduced to the system of relationships between the grammatical meanings of words in a phrase and the ways they are expressed. For example, when working on the adverbial turnover, the establishment of relations between the main action, expressed by the predicate, and the additional, expressed by the adverbial participle or the adverbial turnover is of exceptional importance. The main features of this work are to strengthen the activity of students in analyzing and synthesizing linguistic facts, more regular and careful

monitoring of all their actions, differentiated and gradually reduced assistance in case of difficulties. The main condition for effective work with bilingual cadets from the Republic of Sakha (Yakutia) requires an individual approach to students and the creation of effective didactic means of individual learning.

Study of the topics "Official documents: typology, content, composition, language design" and "Editing texts of documents. Eliminating typical mistakes in business speech" requires the teacher to use methodological techniques that link linguistic work on words and sentences with the development of thinking and speech. It should be noted such as complex (logical-linguistic) analysis of lexical and grammatical means of a coherent text, editing incorrectly constructed sentences or sentences with erroneous, illogical use of words, stylistic dictation, restoration of deformed complex sentences, disclosure of direct and figurative meanings of proverbs, sayings, aphorisms, expressive means of language.

To improve the speech development of bilingual cadets, it is necessary to create and fully utilize natural communicative and speech situations within the framework of educational, cognitive, and communicative activities of students.

The result of the training is not only intellectual knowledge and the practical ability to use it in oral and written speech, but also the cadet's ability to observe, analyze, and draw conclusions based on acquired knowledge, that is, the formed skills of educational and professional activities and different levels of competence.

References:

1. Afanas'ev V.F. Etnopedagogika nerusskih narodov Sibiri i Dal'nego Vostoka. Yakutsk, 1979. s.143.
2. Vasil'eva S.P., Bryzgalova S.M i dr. Konceptsiya shkol'nogo yazykovogo obrazovaniya Respubliki Saha(Ya). Yakutsk, 2001. 28 s
3. Zakir'yanov K.Z. Dvuyazychie i nacional'naya shkola. Ufa: BGU, 1991. 75 s.
4. Nikiforova E.P. Lingvopsihologicheskie osnovy metodiki obucheniya pis'mennoj russkoj rechi uchashchihsya yakutskoj shkol'y. M., 2000. 145-146 s.
5. Russkij yazyk v delovoj dokumentacii: plany prakticheskikh zanyatij /Yu.G. Kozhina Dal'nevostochnyj yurid.in-t MVD RF imeni I.F. Shilova, 2024 – 14s

ӘОЖ 340

ЗАҢ ҒЫЛЫМЫ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ: ИННОВАЦИЯЛАР

Қопбай Ж., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң

*институтының 1 курс магистранты,
полиция аға лейтенанты
Ибраева А.К. – ғылыми жетекші,
Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Жалпы заң пәндері кафедрасының бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор,
полиция полковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазіргі заманның динамикалық өзгерістерін ескере отырып, құқық саласы мен білім беру жүйесі де жаңа талаптарға бейімделуде. Әсіресе, заң ғылымы мен білім беру саласындағы инновациялар құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету мен қоғамдағы құқықтық мәдениетті арттыруда маңызды рөл атқарады. Ғаламдық жаһандану, цифрландыру және жаңа технологиялардың дамуымен қатар, құқықтық жүйе мен білім беру процесінде де инновациялық өзгерістердің қажеттілігі туындады. Бұл мақалада заң ғылымы мен білім беру жүйесіндегі инновациялардың маңызы, олардың салдарлары және осы салалардағы жаңа үрдістер мен жетістіктер талданады.

Құқық саласының дамуының қазіргі бағыттары мен әдістері қоғамдағы әлеуметтік өзгерістермен тығыз байланысты. Бұған құқықтық технологиялардың дамуы, жаңа оқу әдістерінің енгізілуі, заңгерлер мен студенттердің білім деңгейінің артуы сияқты факторлар әсер етеді. Құқықтық ғылым мен білім беру саласында қазіргі уақытта бірнеше маңызды инновациялар жүзеге асырылуда. Мысалы, заң оқу орындары онлайн-курстарды енгізіп, заманауи технологияларды қолдану арқылы білім беру сапасын арттыруда. Сонымен қатар, құқықтық пәндер жаңа ақпараттық технологиялармен үйлесімді түрде оқытылуда. Бұл студенттерге құқықтық білімді терең меңгеруге мүмкіндік беріп, тәжірибелік дағдыларды дамытуға бағытталған.

Жаңа құқықтық білім беру әдістері, әсіресе заңгерлерді даярлау процесінде, тәжірибелік оқытуды маңызды элементке айналдырады. Құқықтық симуляциялар мен виртуалды сот процестері студенттерге теориялық білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Осы орайда құқықтық робототехника, жасанды интеллект, және үлкен деректерді талдау сияқты жаңа технологиялардың құқық саласында қолданылуы ерекше орын алады. Бұл технологиялар құқықтық қызметтерді автоматтандыру мен оңтайландыруға ықпал етіп, заңгерлерге үлкен ақпарат көлемімен жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, құқықтық білім беруде мультимедиялық құралдардың қолданылуы да маңызды жаңалық болып табылады. Бейнемазмұн, анимациялар, инфографика секілді құралдар студенттерге құқықтық мәселелерді түсінуде үлкен көмек көрсетеді. Интернет-ресурстар мен онлайн платформалар арқылы

оқу мүмкіндігі де білім беру процесін қолжетімді әрі тиімді етеді. Оқытудың бұл жаңа тәсілдері, әсіресе қашықтан оқыту жүйесін енгізу барысында, заң білімін кеңейтуге және оны барлық адамдар үшін қолжетімді етуге жол ашады.

Құқықтық ғылым мен білім беру саласындағы инновациялар - бұл заңгерлердің білімін жетілдіру, құқық қорғау жүйесін жетілдіру және заманауи қоғамдағы құқықтық қызметтерді тиімді басқаруды қамтамасыз ету үшін енгізілген жаңа әдіс-тәсілдер мен технологиялар. Заң ғылымында дәстүрлі әдістерден жаңа білім беру құралдары мен ақпараттық технологияларға дейін көптеген инновациялар орын алуда.

Заң білімінде жаңа технологиялар мен инновациялардың қолданылуы құқықтық білім беру әдісін сапалы түрде өзгертуге мүмкіндік берді. Оқу процесінде ақпараттық технологиялар, онлайн платформалар мен мультимедиялық құралдардың қолданылуы студенттер үшін оқуды жеңілдетеді және тиімді етеді. Оқытушылар мен студенттер үшін жаңа оқу құралдары мен әдіс-тәсілдер оқу процесін жаңартады, құқықтық теорияны студенттерге жеңіл әрі қызықты етеді [1].

Цифрландыру мен заң біліміндегі онлайн-оқыту. Қазіргі уақытта заң факультеттері қашықтықтан білім беру және онлайн оқыту платформаларын белсенді түрде қолдануда. Қазақстанда және әлемнің басқа да елдерінде осы әдіс-тәсілдер құқықтық білім берудің жаңа стандарттарын қалыптастырып келеді. Мысалы, Coursera, edX, Khan Academy сияқты платформалар арқылы студенттер әлемнің кез келген жерінен құқықтық білім алуға мүмкіндік алады. Бұл оқу әдісі жаңа форматтағы құқықтық білімді кеңейтуге және оны қолжетімді етуге жағдай жасайды. Онлайн платформалар арқылы оқу студенттердің өзіне ыңғайлы уақытта білім алуына мүмкіндік береді, бұл әсіресе жұмыс істейтін адамдар үшін өте тиімді.

Құқықтық технологиялар саласындағы тағы бір маңызды инновация - LegalTech немесе құқықтық робототехника мен жасанды интеллекттің құқық саласында қолданылуы. LegalTech жүйелері құқықтық қызметтерді автоматтандыруға, құжаттарды талдауға және шешімдер қабылдауға көмектеседі. Заңгерлер мен құқық қорғау органдарының қызметкерлері жасанды интеллекттің көмегімен үлкен деректермен жұмыс істеп, құжаттарды жүйелі түрде өңдеуге және алдын ала шешімдер қабылдауға мүмкіндік алады. Бұл технологиялар құқықтық қызметтердің жылдамдығын арттырады және қателіктердің санын азайтады [2].

Құқықтық білім беруде мультимедиялық құралдар мен симуляциялар, яғни виртуалды сот процестері мен келіссөздер сияқты тәжірибелік оқыту әдістері кеңінен қолданылады. Студенттер виртуалды жағдайларда жұмыс істеп, теориялық білімдерін тәжірибеде қолдана алады. Бұл оқу әдісі құқықтық оқытудың тиімділігін арттырып, студенттердің кәсіби дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, виртуалды соттарда студенттер шынайы жағдайларға ұқсас жағдайда шешім қабылдай алады, бұл олардың болашақта заңгерлік қызметін жақсы атқаруына көмектеседі [3].

Заманауи заң білімінде жаңа пәндер мен курстар енгізілуде. Бұл курстар студенттерге құқықтық жүйедегі жаңалықтар мен технологияларды түсіну үшін маңызды. Қазақстандағы және әлемдік деңгейде құқықтық білім беруде ең көп таралған жаңа пәндер мыналар:

- Цифрлық құқық: Бұл пән ақпараттық қауіпсіздік, интернет-құқық, деректерді қорғау, киберқылмыс сияқты маңызды салаларды қамтиды.

- Құқықтық қауіпсіздік: Бұл пәнде мемлекет қауіпсіздігі мен құқық қорғау жүйесінің жұмысын реттейтін құқықтық нормалар оқытылады.

- Құқықтық робототехника: Бұл сала құқықтық қызметтерді автоматтандыру, робототехниканы заңды түрде басқару және заңды жауапкершілік мәселелерін қамтиды.

- Құқықтық инновациялар: Бұл пән құқықтық жүйедегі жаңа тұжырымдамалар мен өзгерістерді талқылайды.

Құқықтық білім беруде мұндай жаңа курстар студенттердің құқық саласындағы терең білім алуына және олардың кәсіби біліктілігін арттыруға көмектеседі [4].

Заң ғылымы мен білім берудегі инновациялардың маңызы - тек теориялық білімді арттырумен ғана емес, сонымен қатар құқық қорғау жүйесі мен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуде де үлкен маңызға ие. Инновациялар құқықтық қызметтерді тиімді етуге, құқық қорғау органдарының жұмысын жақсартуға және заңгерлердің кәсіби деңгейін көтеруге ықпал етеді. Сонымен қатар, құқықтық білім беру әдістері мен құралдарын жаңарту қоғамдық құқықтық мәдениетті арттыруға және халықтың заңға деген сенімін нығайтуға мүмкіндік береді.

Құқықтық білім беруде тағы бір маңызды аспект – жаңа пәндер мен курстардың енгізілуі. Мысалы, цифрлық құқық, құқықтық қауіпсіздік, құқықтық робототехника, құқықтық инновациялар сияқты жаңа бағыттар оқу бағдарламаларына енгізілген. Бұл курстар студенттерге жаңа салалардағы білімді меңгеруге мүмкіндік береді, ал соның нәтижесінде олар нарықтың талаптарына сай кәсіби біліктілікке ие болады.

Заң ғылымы мен білім беру жүйесіндегі инновациялар тек білім беру сапасын жақсартумен ғана емес, сонымен қатар құқықтық жүйенің тиімділігін арттыруға да ықпал етеді. Құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, қоғамдық қатынастарды реттеу және құқық қорғау органдарының жұмысы инновациялар арқылы едәуір жақсарады. Құқықтық білім берудің қазіргі заманғы тәсілдері заңгерлер мен құқық қорғау қызметкерлерін әлемдік тәжірибеге сай даярлау арқылы олардың кәсіби деңгейін арттырады.

Құқықтық технологиялардың дамуымен құқықтық жүйенің тиімділігін арттыруға болады. Заңгерлер жаңа технологиялар мен әдістерді қолдана отырып, заңдық мәселелерді шешу кезінде көбірек деректерді өңдей алады, бұл қателіктердің санын азайтып, шешім қабылдаудың жылдамдығын арттырады. Мұндай технологиялар құқықтық қызметтердің қолжетімділігін арттырады және оны арзан әрі тиімді етеді.

Құқықтық білім беру мен ғылым саласындағы инновациялар қазіргі қоғамның талаптарына толық жауап береді. Жаңа технологиялар, оқу әдістері мен құралдар құқықтық білімді кеңейтуді, құқық қорғау жүйесін жетілдіруді және заңгерлердің біліктілігін арттыруды қамтамасыз етеді. Заманауи заң ғылымы мен білім беру әдістері әлемдік тәжірибеге сай болуды, жаңа салалар мен пәндерді енгізуді талап етеді. Бұл инновациялар құқықтық жүйенің тиімділігін арттырып, қоғамдағы құқықтық тәртіпті нығайтуға септігін тигізеді.

Қорытындылай келе, заң ғылымы мен білім беру саласындағы инновациялар құқықтық жүйенің тиімділігін арттыруға, заңгерлердің біліктілігін көтеруге және жалпы құқықтық мәдениетті дамытуға мүмкіндік береді. Бұл саладағы инновациялар, әсіресе ақпараттық технологияларды қолдану, құқықтық білімді жаңартуға және жетілдіруге үлкен ықпал етеді. Заңгерлер мен студенттерге арналған заманауи әдістер мен құралдар олардың құқықтық білім алу процесін жеңілдетіп, тиімдірек етеді. Осылайша, заң ғылымы мен білім беру саласындағы инновациялар құқықтық жүйенің дамуына және қоғамдағы құқықтық тәртіптің нығаюына елеулі әсер етеді.

Библиографиялық тізім:

1. Давидов В.Я. "Современные проблемы теории права и государства." – М., 2015.
2. Гарвард университеті. "LegalTech: жаңа технологиялар мен құқық." [https://www.harvard.edu]
3. Hughes C. "Innovation in Legal Education." - Legal Education Review, 2020.
4. Қазақстан Республикасының "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы (2018).

ӘОЖ 371

КУРСАНТТАРДЫҢ ДЕНЕ ҚАСИЕТТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

Қосмұратов А.Қ., Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Дене шынықтыру кафедрасының доценті,
полиция майоры (Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Қазақстан Республикасы ИМ жүйесіндегі білім беру ұйымдарының курсанттары үшін психофизикалық қасиеттердің оптималды дамуы олардың кәсіптік оқуының жылдамдығы мен кәсіби дағдыларды меңгеруі, тұрақты және жоғары жұмысқа қабілеттіліктің қалыптасуы, сондай-ақ жеке қауіпсіздік пен азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету шарттарын құруымен анықталады.

Кәсіби қызметтің қолайсыз жағдайлары (гипокинезия, ыңғайсыз жұмыс позасы, қылмыскерлердің физикалық шабуыл қаупі және т.б.) организмнің функцияларында қосымша кернеулер туғызады және қозғалыс параметрлерін нашарлатады.

Қазіргі зерттеулер курсанттар арасында тұрақты физикалық жаттығулардың оң әсерін жан-жақты дәлелдеді. Кәсіби дайындықтың түрлі факторларының ауқымды болуында жылдамдық, жалпы төзімділік және координациялық қабілеттерді дамыту маңызды, өйткені олар мамандардың кез келген санатында бейтарап адаптациялық мүмкіндіктердің негізгі физикалық қасиеттері болып табылады.

Күштік қабілеттер бұлшықет кернеулеріне байланысты анықталады және бұлшықеттердің белсенді күйінің әртүрлі өзгерістеріне сәйкес келеді. Бұлшықет кернеулері динамикалық және статикалық қысылу режимдерінде көрініс табады, мұндағы бірінші режим бұлшықеттердің ұзындығының өзгеруімен сипатталып, негізінен жылдамдық-күштік қабілеттерге тән, ал екінші режим – бұлшықеттер ұзындығы тұрақты болып, өз кезегінде нақты күштік қабілеттердің артықшылығы болып саналады.

Дайындауда күштік қабілеттерді дамытуда екі негізгі әдіс айқындалады: максималды күш жұмсалған жаттығулар мен шекті емес ауырлықтарды қолдану әдісі. Біріншісі – максималды немесе максималдыға жақын (максималды мәннің 90-95%-ы) ауырлықтармен қозғалыс әрекеттерін орындауды көздейді. Бұл нерв-бұлшықет аппараттың максималды жинақтауын және күштік қабілеттердің ең жоғары өсуін қамтамасыз етеді. Бұлшықеттердің шекті кернеуі үлкен психикалық кернеуді талап етеді, нервтік орталықтардың шамадан тыс қозуын тудырады, нәтижесінде тиісті жаттығуды орындауға қажет емес «артық» бұлшықет топтары да жұмысқа қосылып, қозғалыс техникасын жетілдіруді қиындатады. Сондықтан, жаттығуларды қайталау толық қалпына келтіруден кейін ғана мүмкін болып, бұл көп уақытты қажет етеді.

Курсанттарды даярлауда күштік жаттығулардың стратегиялық мақсаты екі басты міндетті шешуге бағытталған. Біріншісі – денені жалпы нығайту, әсіресе тыныс алу және жүрек-қан тамыр жүйелерін, бұл жүктемелерден кейін организмнің тез қалпына келуіне ықпал етеді. Екіншісі – «энергетикалық жарылыс» деп аталатын, яғни белгілі бір қабыл немесе кәсіптік әрекет кезінде организмнің максималды жинақтауына күштің мүмкіндіктерді пайдалану қабілетін қалыптастыру. Мұнда күш қысқа, бірақ өте күшті болуы тиіс[1].

Күштік жаттығулар курсанттардың жаттығуында екі негізгі тапсырманы шешуге стратегиялық бағытталған. Біріншісі – дененің жалпы нығаюы, әсіресе тыныс алу және жүрек-қан тамыр жүйелерінің күшеюі, бұл жаттығулардан кейін организмнің тез қалпына келуіне ықпал етеді. Екіншісі – «энергетикалық жарылыс» деп аталатын қабілеттілікті қалыптастыру, яғни қандай да бір әдіс немесе кәсіби әрекетті орындау кезінде организмнің күштік мүмкіндіктерін максималды жинақтау қабілетін қалыптастыру. Бұл жағдайда күш-жігер қысқа, бірақ өте қуатты болуы керек.

Күштік дайындық құралдарын жаттығуға белгілі бір ретпен енгізу қажет, организмге күштік әсерлерді үнемі арттырып отыру қажет. Күштік жаттығулардың жаттығу әсерінің көлемі қолданылатын құралдардың күштік әлеуетімен, жүктеме көлемінің оның жүзеге асу уақытына қатынасымен, қайталаулар арасында демалыс интервалдарымен анықталады. Күштік жаттығуларды қолданудың ең жақсы нұсқасы – оларды айналымды жүйе бойынша орындау, жаттығулар арасында белсенді демалыс жасау. Басқа нұсқа – арнайы бұлшықет топтарына локальды әсер ету, күштік жаттығуларды сериямен орындау, әр серия арасында белсенді демалыс жасау. Күштік қасиеттерді дамытуда монотонды жұмыстың алдын алу үшін жаттығуларды өзгерту ұсынылады, бірақ олардың бағытын сол күйінде қалдыру қажет.

Изотоникалық жаттығуларды орындау кезінде келесі ережелерді сақтау керек: тәсілдердің саны 4-6-дан аспауы керек және әр тәсілде 10-12 қайталаудан артық болмауы керек. Изометриялық кешен үшін ең көп рұқсат етілген тәсілдердің саны – 3-4, әр тәсілде қайталаулардың максималды саны – 5-8 рет. Сонымен қатар, бұл жаттығуларды ұзақ үзіліс жасағаннан кейін және физикалық тұрғыдан дайын емес адамдарға енгізбеу керек. Әйелдерге арналған жаттығуларды қысқа сериялардан бастау қажет.

Жылдамдық бірнеше жылдамдық қабілеттерінің жиынтығы арқылы көрінеді, оның ішінде: а) қозғалыс реакцияларының жылдамдығы;

б) сыртқы қарсылықсыз бір қозғалыстың жылдамдығы;

в) қозғалыстардың жиілігі (темп). Жылдамдықты сипаттайтын көптеген физикалық қасиеттер басқа физикалық қасиеттердің, әсіресе икемділік қасиетінің құрамдас элементтері болып табылады. Жылдамдықты дамыту әртүрлі қозғалыс тапсырмаларын шешу арқылы жүзеге асырылады, олардың шешімінің табысы қозғалыс әрекетін орындауға кеткен минималды уақытпен анықталады. Жылдамдықты дамытуға арналған қозғалыс тапсырмаларын таңдау бірқатар әдістемелік ережелерді сақтау қажеттілігін талап етеді, олар бір жағынан қозғалыс әрекетінің техникасын жоғары меңгеруді, екінші жағынан жоғары физикалық еңбек қабілеттілігін қамтамасыз ететін организмнің оңтайлы функционалдық күйін талап етеді. Бірінші талаптар тобы тапсырмаларды шешуді қозғалыс әрекеттерін орындау уақытын азайту арқылы қиындатуды қарастырады, бірақ қозғалыс әрекетінің техникасы оның жылдамдық параметрлерін шектемеуі қажет. Екінші талаптар тобы қозғалыс тапсырмаларын шаршаудың алғашқы белгілері пайда болғанға дейін шешуді қарастырады, бұл қозғалыс уақытын ұлғайтуға байланысты және оның орындалу уақыттық параметрлерін бекітуге әкеледі.

Қозғалыс реакциясының жылдамдығы қандай да бір сигналдың берілуінен бастап қозғалыстың басталуына дейінгі минималды уақытпен сипатталады және бұл сенсорлық реакция болып табылады. Қарапайым және күрделі қозғалыс реакциялары ажыратылады. Қарапайым реакциялардың уақыты күрделі реакциялардан айтарлықтай қысқа. Қарапайым реакция – бұл күтілетін сигналға алдын ала анықталған қозғалыспен жауап беру. Күрделі

реакциялар таңдау реакцияларына және қозғалатын объектіге реакцияларға бөлінеді. Таңдау реакциясы – бұл бірнеше сигналдың біріне алдын ала белгіленген қозғалыспен жауап беру. Жылдамдықты дамыту үшін қажетті шарттар – адамда жоғары еңбек қабілеттілігі мен жоғары эмоционалдық деңгей, берілген нәтиже бойынша жаттығуды орындауға деген ұмтылыс. Жылдамдықтың көрінуінде физикалық әртүрлі қабілеттердің байланысының болмауы педагогикалық әсерлерді таңдауды қиындатады. Зерттеулер көрсеткендей, қозғалыс реакциясының уақыты жеке қысқарту жылдамдығымен байланысты емес, ал соңғысы әрдайым қозғалыстардың максималды жиілігін анықтамайды. Сыртқы сигналға (тітіркендіргішке) жақсы реакция болуы мүмкін, бірақ қозғалыс жиілігі төмен болуы мүмкін және керісінше [2].

Жылдамдық-күш қабілеттері бұлшықет жиырылуының әртүрлі режимдерінде көрініс табады және дененің кеңістікте тез қозғалуын қамтамасыз етеді. Олардың ең кең тараған көрінісі – бұл так называемая жарылғыш күш, яғни минималды уақытта максималды қысымдардың дамуы (мысалы, секіру).

Жылдамдық-күш қабілеттерін дамытуда ең сипаттама әдістері қайталанатын жаттығулар мен айналымды жаттығулар әдістері болып табылады.

Қайталанатын жаттығулар әдісі белгілі бір бұлшықет топтарын таңдап дамытуды қамтамасыз етеді, бірақ жаттығушылардың жұмыс қабілеттілігін қалпына келтіруге көп уақыт жұмсалады.

Айналымды жаттығулар әдісі әртүрлі бұлшықет топтарына кешенді әсер етуін қамтамасыз етеді. Жаттығуларды осылай таңдайды, әр келесі серияда жаңа бұлшықет тобы қатысады, жұмыс пен демалыстың қатал кезектесуінде жүктеме көлемін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді. Мұндай режим тыңыс алу, қан айналымы және энергия алмасу жүйелерінің функционалды мүмкіндіктерінің айтарлықтай артуын қамтамасыз етеді, бірақ қайталанатын әдіспен салыстырғанда мұнда белгілі бір бұлшықет топтарына локальды бағытталған әсер ету мүмкіндігі шектелген.

Жылдамдық-күш қабілеттерін дамытуға бағытталған жаттығулар екі түрге бөлінеді: негізінен жылдамдық сипатындағы жаттығулар және негізінен күш сипатындағы жаттығулар. Жаттығуларды орындау кезінде ауыртпалық тұрақты немесе өзгермелі болуы мүмкін. Жылдамдық-күш қабілеттерін мақсатты түрде дамыту кезінде барлық жаттығуларды, ауыртпалықтың мөлшеріне және сипатына қарамастан, мүмкіндігінше жылдам орындау керек деген әдістемелік ережені басшылыққа алу қажет.

Төзімділік физикалық қабілеттердің жиынтығы арқылы көрінеді, яғни жұмыс істеу ұзақтығын әртүрлі қуат аймақтарында: максималды, субмаксималды, үлкен және орташа жүктемелерде сақтау. Бұл қабілеттердің барлығы бірдей өлшемшартқа ие – қуаттың төмендеуі басталғанға дейін жұмыс істеген уақыттың шектік ұзақтығы. Төзімділікті жаттықтыру негізінен төмен күшпен бірнеше рет қайталанатын бұлшықет жиырылулары арқылы жүзеге асады, олар көбінесе баяу бұлшықет талшықтарының белсенділігімен

қамтамасыз етіледі. Жаттығу нәтижесінде төзімділіктің дамуы бұлшықеттердің жұмыс көлемімен бірге жүреді, бұл күш, жылдамдық-күш және тотығу қасиеттердің жоғарылауына әкеледі. Бұл өзгерістер ұзақ әрі қарқынды жұмыс кезінде ішкі бұлшықет үйлесімділігі деңгейінде бірқатар компенсациялық механизмдердің пайда болуына әкеледі (энергия шығынын үнемдеу).

Физикалық тәрбиенің теориясы мен практикасына жалпы және арнайы төзімділік бөлінеді. Жалпы төзімділік дегеніміз – негізгі өмірлік маңызды органдар мен құрылымдардың оптималды функционалдық белсенділігімен ұзақ уақыт жұмыс істеу. Бұл жұмыс режимі көбінесе орташа жүктемелер аймағында қозғалыс әрекеттерін орындаумен қамтамасыз етіледі. Арнайы төзімділік қозғалыс тапсырмасын орындауға байланысты шаршау дәрежесіне тәуелді болады.

Арнайы төзімділік мынадай түрлерге бөлінеді:

а) қозғалыс әрекетінің белгісі бойынша, қозғалыс тапсырмасын шешуге арналған әрекет (мысалы, секіру төзімділігі);

б) қозғалыс әрекетінің жағдайы бойынша, қозғалыс тапсырмасын шешу үшін орындалатын әрекет (мысалы, ойын төзімділігі);

в) басқа физикалық қабілеттермен (қасиеттермен) өзара әрекеттесу белгісі бойынша, қозғалыс тапсырмасын сәтті шешу үшін қажет (мысалы, күш төзімділігі).

Төзімділікті дамыту психикалық және биологиялық процестерді компенсаторлық шаршау фазасында немесе алдындағы фазаның соңында іске қосу арқылы қозғалыс тапсырмаларын шешу жолымен жүзеге асады, бірақ міндетті түрде компенсаторлық шаршау фазасына өтуі қажет. Тапсырмаларды шешу шарттары жұмысқа әртүрлі жүктемелер мен қозғалыс әрекетінің құрылымының өзгеруімен әртүрлілік сипатын қамтамасыз етуі керек.

Толық шаршауға дейінгі механикалық жұмыс ұзақтығын үш фазаларға бөлуге болады: бастапқы шаршау, компенсацияланған шаршау және декомпенсацияланған шаршау. Бірінші фаза шаршаудың алғашқы белгілерінің пайда болуымен сипатталады, екінші фаза – шаршаудың тереңдеуімен, жұмыс қарқындылығын қосымша ерік-жігермен сақтау және қозғалыс әрекетінің құрылымын ішінара өзгерту (мысалы, жүгіру кезінде қадам ұзындығын қысқарту және темпті арттыру). Үшінші фаза жоғары шаршау деңгейімен сипатталады, бұл жұмыс қарқындылығының төмендеуіне, тіпті оның тоқтауына әкеледі.

Төзімділікті дамытуда жетекші рөлді қатаң реттелген жаттығу әдісі атқарады, ол жүктеменің көлемі мен мөлшерін нақты анықтауға мүмкіндік береді. Жаттығуды немесе сериялық орындауды жүрек соғу жиілігі 110-120 соққы/мин болғанда бастауға болады. Демалу үзілістерінде тыңыс алу жаттығуларын, бұлшықет босату және буындардағы қозғалыс белсенділігін дамыту жаттығуларын орындауға болады. Субмаксималды жүктемелерде төзімділікті дамытуны қозғалыс координациясын дамыту жаттығуларынан немесе қозғалыс әрекеттерін үйретуден кейін шаршау белгілері пайда бола

бастағанда бастауға болады. Жаттығулардың ұзақтығы, саны және демалу аралығы олардың алдындағы жұмыс түріне байланысты болуы керек.

Төзімділікті дамыту үшін сондай-ақ ойын әдісі пайдаланылады, ол жоғарылатылған эмоциялылық арқылы көбірек жұмыс көлеміне жетуге мүмкіндік береді.

Икемділік — бұл координациялық қабілеттердің жиынтығы, сондай-ақ қажетті қозғалыс амплитудасымен (буындардағы қозғалғыштықпен) қозғалыс әрекеттерін орындау қабілеті. Икемділік жаттығуларды үйрену және қозғалыс тапсырмаларын шешу арқылы дамытуға болады, олар құрылымын үнемі өзгерту қажет етеді. Оқытуда үйретілетін жаттығудың жаңалығы және оны қолдану шарттары міндетті талап болып табылады. Жаңалық элементі жаттығудың координациялық қиындығымен және оның орындалуын қиындататын сыртқы жағдайлармен қолдау табады. Қозғалыс тапсырмаларын шешу үйренілген қозғалыс әрекеттерін таныс емес жағдайларда орындауды білдіреді.

Қозғалыс әрекеттерін орындауда кеңістіктік, күштік және уақыттық параметрлерді қайта жаңғырту олардың дәлдігімен көрінеді. Бұл параметрлердің дамуы сезімтал (сенсорлық) қозғалыс реттеу механизмдерін жетілдірумен анықталады. Әр түрлі буындардағы кеңістіктік орын ауыстыру дәлдігі (қарапайым координация) алдын ала орнатылған позалар параметрлерін орындау жаттығулары кезінде прогрессивті түрде артады. Қозғалыс әрекетінің күштік және уақыттық параметрлерін қайта жаңғырту дәлдігі бұлшықет күштерін қажетті тапсырма немесе оны орындау жағдайларына байланысты ажырату қабілетімен сипатталады.

Толық қозғалыс әрекетінде үш негізгі координациялық қабілет — кеңістіктік, күштік және уақыттық параметрлердің дәлдігі бір мезгілде дамиды. Сонымен бірге, дұрыс таңдалған құрал (жаттығу) біреуіне ерекше әсер етуге мүмкіндік береді. Шаршау деңгейінің көтерілуі қайта жаңғырту дәлдігінде қателіктер санының күрт артуына әкеледі, және егер жаттығуды орындау жалғасатын болса, қателіктердің бекітілуі мүмкін.

Дене тұрақтылығын сақтау (теңдік) кез келген қозғалыс әрекетін орындау кезінде қажет. Статикалық және динамикалық теңдікті ажыратады. Біріншісі адамның белгілі бір дене күйін ұзақ уақыт сақтағанда байқалады (мысалы, гимнастикада лопаткаларда тұру), екіншісі — адамның қозғалыстарын бағытты сақтау кезінде, дене күйін үнемі өзгеріп отыратын жағдайда (мысалы, шаңғыда жүру).

Динамикалық теңдікті жетілдіру цикликалық сипаттағы жаттығулар арқылы жүзеге асырылады (мысалы, еңкейген беткейде жүру немесе жүгіру, қолдау алаңының ені азайған жағдайда). Тепе-теңдігін сақтай білу аппаратқа әсер еткеннен кейін дене күйін немесе қозғалыстардың бағытын сақтау арқылы сипатталады (мысалы, айналғаннан кейін). Осы мақсаттар үшін тік және көлденең жағдайларда бұрылыстар, айналу жаттығулары қолданылады (мысалы, гимнастикалық орындықта домалау жасағаннан кейін жүру). Статикалық теңдік дағдыларын координациялық қиындықты кезең-кезеңімен

арттыру арқылы қалыптастырады, ал динамикалық теңдікті – жаттығуларды орындау жағдайларын біртіндеп өзгерту арқылы[3].

Ептілік – бұл адамның қажетті қозғалыс амплитудасымен қозғалыс әрекеттерін орындау қабілеті. Ол буындардағы қозғалғыштықтың және бұлшықет жүйесінің күйін сипаттайды. Соңғысы бұлшықет талшықтарының механикалық қасиеттерімен (олардың созылуға төзімділігі) және қозғалыс әрекетін орындау кезінде бұлшықет тонусын реттеу арқылы байланысты. Дамымаған ептілік қозғалыс координациясына кедергі жасайды, дененің кеңістіктік орын ауыстыру мүмкіндіктерін және оның бөліктерін шектейді.

Әрекетсіз және белсенді ептілікті ажыратады. Әрекетсіз ептілік сыртқы күштердің әсерінен орындалатын қозғалыстардың амплитудасымен анықталады. Белсенді ептілік өз бұлшықеттерінің кернеуі арқылы орындалатын қозғалыстардың амплитудасымен сипатталады. Әрекетсіз ептіліктің мөлшері әрдайым белсенді жоғары болады. Шаршау әсерінен белсенді ептілік азаяды, ал әрекетсіз ептілік артады. Ептіліктің даму деңгейі қозғалыс амплитудасымен бағаланады, ол бұрыштық градуспен немесе сызықтық өлшемдермен өлшенеді. Физикалық тәрбиелеу тәжірибесінде жалпы және арнайы ептілік ажыратылады. Біріншісі – тірек-қозғалыс аппаратының ең ірі буындарында қозғалыс амплитудасының максималды мөлшері, екіншісі – нақты қозғалыс әрекетінің техникасына сәйкес қозғалыс амплитудасы.

Ептілікті негізінен қайталау әдісі арқылы дамытады, мұнда созылу жаттығулары сериялармен орындалады. Белсенді және әрекетсіз ептілікті параллель дамыту қажет. Ептіліктің даму деңгейі қозғалыс әрекетінің техникасын меңгеру үшін қажетті максималды амплитуданы жоғары болуын қамтамасыз етеді. Бұл ептіліктің арнайы қорын қалыптастырады.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты, Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының курсанттарын физикалық даярлау кезінде ең тиімді әдіс дифференциалды тәсілді қолдану болып табылады.

Қорытындылай келе, курсанттардың кәсіби даярлығында дене қасиеттерін жүйелі түрде дамыту – олардың болашақта қызметтік міндеттерді табысты орындауының кепілі. Дене дайындығы сабақтарының мазмұнын жаңғырту, заманауи әдістерді енгізу және ғылыми негізделген жаттығу жүйесін қолдану арқылы курсанттардың жалпы физикалық деңгейін көтеруге болады.

Библиографиялық тізім:

1. Назаров Р.Д. Спортивная подготовка сотрудников правоохранительных органов. – М.: Академия МВД, 2020.
2. Смағұлов Ж.Ф. Курсанттардың дене дайындығын жетілдіру әдістемесі. – Алматы: ҚҚТУ, 2022.
3. Қабылов Т.А. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Астана: Білім, 2021.

О РАБОТЕ ШКОЛЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ И САМОРАЗВИТИЯ «МАКСИМА»

*Курсакова Е.Н., начальник кафедры
Психологии и педагогики в ОВД
Барнаульского юридического института
МВД Российской Федерации,
кандидат исторических наук, доцент,
магистр психологии (Россия, г.Барнаул)*

Вопрос о психологическом здоровье сотрудников ОВД является в последнее десятилетие особенно актуальным. Исследования психологических аспектов данной профессии установили, что она требует от человека высокой эмоциональной, интеллектуальной и физической напряженности в течение длительного времени.

Все вышеописанное в полной мере относится и к сотрудникам, проходящим службу в должностях профессорско-преподавательского состава образовательных организаций системы МВД России. Это аттестованные сотрудники и к ним предъявляются все те же профессиональные требования, что и к любому другому сотруднику органов внутренних дел. Кроме того, данные лица проходят службу в должностях преподавателя, старшего преподавателя, доцента, профессора, которые имеют свою специфику.

На сегодняшний день первое место по количеству опубликованных исследований, посвященных проблеме профессионального стресса и профессионального выгорания, занимают работы, касающиеся труда педагогов. Факторами, обуславливающими выгорание преподавателей, называют высокую психическую нагрузку, ответственность за обучающихся, ролевые конфликты, дисбаланс между интеллектуальными-энергетическими затратами и морально-материальным вознаграждением.

Сотрудниками кафедры психологии и педагогики в органах внутренних дел Барнаульского юридического института МВД России в 2023 году было проведено эмпирическое исследование взаимосвязи стресса и психологического здоровья педагогов образовательных организаций МВД России [1]. Во время исследования использовался комплекс пяти апробированных и валидных методик, направленных на диагностику стрессовых состояний. В исследовании приняло участие 40 респондентов. Все участники были разделены на 2 группы (по 20 человек в каждой): аттестованные преподаватели и преподаватели гражданских вузов.

Согласно результатам исследования психическое здоровье педагогов определяется, прежде всего, их восприимчивостью к профессиональному стрессу, связанному с недостаточным умением общаться, принимать ценности других людей, адекватно оценивать ситуацию без ущерба для своего здоровья и работоспособности, негибкостью поведения и пассивностью по отношению к активным формам отдыха и восстановления жизненных сил.

По итогам проведенного исследования было рекомендовано в целях снижения негативных последствий влияния профессионального стресса на психическое здоровье профессорско-преподавательского состава образовательных организаций МВД России не только проводить психологическую коррекцию нуждающихся, но и реализовывать специальные программы по профилактике стресса, формированию культуры психологического здоровья, навыков стрессоустойчивости, саморазвития.

Учитывая все вышесказанное, кафедра психологии и педагогики в органах внутренних дел Барнаульского юридического института МВД России в 2023 учебном году инициировала реализацию экспериментального проекта Школа психологического здоровья и саморазвития МАКСИМА. Целью Школы явилось развитие способности педагогов адаптироваться к возможным тревожным событиям, повышение удовлетворенности процессом труда и его результатами, профилактика деформации индивидуально-психологических свойств сотрудников и работников, налаживание межличностного неконфликтного взаимодействия.

Однако в рамках работы данной Школы преподаватели кафедры и приглашенные специалисты проводили занятия не только с постоянным составом, но и с переменным. И это не случайно.

Задачей вузов МВД России является не только организация образовательного процесса, обеспечивающая высокое качество образования обучающихся будущих сотрудников службы участковых уполномоченных полиции, но и создание условий для реализации личностного потенциала обучающихся, формирования и развития их профессиональных компетенций и профессионально-важных качеств. Сохранение и поддержание психологического здоровья обучающихся также важно, как и их профессиональное становление. В системе образования психологическое здоровье должно обеспечить полноценное становление обучающихся как субъектов развития и саморазвития.

Барнаульский юридический институт МВД России в соответствии с Приказом МВД России готовит участковых уполномоченных полиции по направлению подготовки 40.03.02 Обеспечение законности и правопорядка. Среди прочих универсальных компетенций выпускников и индикаторов их достижения есть компетенция Самоорганизация и саморазвитие (в том числе здоровьесбережение)» под УК-6 «Способен управлять своим временем, выстраивать и реализовывать траекторию саморазвития на основе принципов образования в течение всей жизни».

В психологической литературе саморазвитие определяется как сознательная деятельность человека, направленная на возможно более полную реализацию себя как личности; как форма жизнетворчества человека, культивирования собственной уникальности путем расширения собственных возможностей. В качестве отличительных черт саморазвития личности исследователи называют активность, самостоятельность, ответственность, инициативность, сознательность, целеполагание, саморегуляцию и др.

Таким образом, цель проекта нами была сформулирована следующая: сохранение и поддержание высокого уровня психологической культуры постоянного и переменного состава БЮИ МВД России, как фактора профессиональной, педагогической и социальной успешности личности, создание здоровьесозидающей образовательной среды.

Основными направлениями работы «Школы психологического здоровья и саморазвития МАКСИМА» стали следующие:

1. Мероприятия, направленные на формирование устойчивой мотивации к сохранению и восстановлению психологического здоровья и саморазвитие личности.

2. Участие в реализации программы воспитания через содействие формированию психологически здоровой, с высоким уровнем нравственного сознания, социально-адаптированной и активной личности.

Для профессорско-преподавательского состава института, обучающихся факультета первоначальной подготовки и обучающихся 1,2 курсов ФПСПиС проводятся следующие мероприятия:

- мастер-класс «Почувствуй жизнь», который проводится приглашенным специалистом Майоровой Натальей Александровной доцентом Алтайского государственного университета, тренером Центра инноваций социальной сферы для субъектов малого и среднего предпринимательства, сертифицированным коучем по международным стандартам MCC ICF, сертифицированным бизнес-тренером, ментором, супервизором, модератором, процессором метода Spiritual Option. Специалистом освещается процесс формирования и расстановки целей, правила целеполагания, возможные ошибки при целеполагании, методы, помогающие правильно ставить цель, даются советы для успешного целеполагания.

- занятия по теме «Формирование высокой психологической устойчивости. Приемы самообладания», которые проводит преподаватель кафедры психологии и педагогики в органах внутренних дел Н.Ю. Варгасова.

встреча профессорско-преподавательского состава института и обучающихся по профессиональной программе «Профессиональная подготовка лиц среднего и старшего начальствующего состава, впервые принятых на службу в органы внутренних дел Российской Федерации и имеющих высшее или среднее профессиональное (неюридическое) образование, по должности служащего «Полицейский» со специалистами психологической клиники «Каритас+» (г. Барнаул) О.Н. Гореловой психологом-консультантом, гештальт-

терапевтом, специалистом по работе с метафорическими ассоциативными картами, создателем и ведущей трансформационных игр и И.С. Селезневой руководителем клиники, психологом. На встрече по теме: «Путешествие Героя - модель жизненного пути» специалисты познакомили присутствующих с методикой Джозефа Кэмпбелла, американского исследователя мифологии, а также с уникальными современными методами помощи при последствиях психологических травм (разъяснены возможности психотерапии, аппаратные технологии - метод ДПДГ (Метод десенсибилизации и переработки движением глаз), метод биоакустической коррекции). Добровольцы непосредственно во время встречи смогли пройти короткий сеанс на аппаратах и поделиться своими ощущениями с аудиторией.

- занятие с педагогами и курсантами 1 курса ФПСПиС по мнемотехнике, которое проводит сертифицированный педагог по мнемотехнике (ментальная арифметика) из АлтГУ Пирогова Алина Георгиевна. Присутствующие получают общее представление о нетрадиционной и эффективной системе обучения быстрому счёту, освоение которой позволяет успешно развивать познавательные способности, достигать высоких результатов в логико-математическом развитии. Во время работы со специальными счетами (абакус) усиленная работа обоих полушарий мозга помогает креативнее решать жизненные задачи, применять нестандартные подходы, концентрироваться, смотреть на проблему шире и строить логические цепочки для ее решения. Еще один плюс — развитие сразу нескольких видов памяти: долговременной, кратковременной и фотографической.

- мастер-класс по Арт-терапии «Коллаж обновленной реальности или мечты» для слушателей ФПП и всех желающих проводит практический психолог, мастер тренинговых программ по танцевальной, семейной терапии, психокоррекции подросткового возраста Маркина М.В. Цель занятия - обобщение и распространение методики арт-терапии (арт-технологии коллажирования), гармонизация состояния через развитие способности самовыражения и самопознания, выражение и исследование чувств и эмоций.

Этой же цели была посвящена еще одна встреча. Старший преподаватель Алтайского государственного института культуры Гекман Н.А. был проведен мастер-класс «Методы арт-терапии для преодоления психологического напряжения» для курсантов 1151, 1155 учебных групп и профессорско-преподавательского состава.

Для обучающихся учебных групп 3305, 3307, 3308 факультета профессиональной подготовки и педагогов прошли занятия по теме «Архитектурно-ландшафтные ансамбли России – источники вдохновения». Лектор – кандидат искусствоведения, доцент кафедры культурологии и дизайна Алтайского государственного университета рассказала присутствующим о местах Северного Кавказа, связанных с именем Михаила Лермонтова, таких как Эолова Арфа в Пятигорске, Елизаветинский источник, Грот Лермонтова, Провал, Дом Лермонтова, Грот Дианы. Кавказ – место, любимое поэтом, здесь

он трудился над своими произведениями и наслаждался красотами края. Кавказские горы были неоднократно воспеты Лермонтовым в его стихах и рассказах. Здесь же он и погиб на дуэли.

С курсантами 1 курса был проведен психологический тренинг по саморегуляции. Занятие провели выпускники кафедры общей и прикладной психологии Алтайского государственного университета. Во время занятия были отработаны техники визуализации, медитации, концентрации, а также упражнения на технику дыхания. Курсанты овладели навыками саморегуляции, позволяющими в их профессиональной деятельности легко общаться, справиться с трудностями, с негативными переживаниями.

Все мероприятия находят положительный отклик у аудитории, как профессорско-преподавательского состава, так и у обучающихся. В процессе занятий по представленным темам приобретенные обучающимися знания, умения и навыки будут способствовать сохранению и восстановлению психологического здоровья; снижению уровня тревожности; формированию позитивного отношения к окружающему миру; гармонизации взаимоотношений личности в коллективе; формированию навыков стрессоустойчивости. Поскольку саморазвитие входит в число приоритетных ценностей современного человека, в настоящее время быть успешным сотрудником в системе органов внутренних дел, высоко классным специалистом и в тоже время психологически здоровой личностью сможет не только тот, кто имеет хорошую профессиональную подготовку, но, прежде всего, тот, кто владеет навыками саморазвития как личностного, так и профессионального. Становление профессионала возможно лишь в результате единства этих двух составляющих: профессионального и личностного развития. Данной задаче в полной мере соответствует работа Школы психологического здоровья и саморазвития Максима.

Библиографический список:

1. Курсакова Е.Н. Профессиональный стресс и психологическое здоровье профессорско-преподавательского состава образовательных организаций системы МВД России: монография / Е.Н. Курсакова, Т.В. Мальцева, В.Е. Петров. – Рязань: ИП Колупаева Е.В., 2024. – 170 с.

УДК 34.01

ЦИФРОВИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ИЗМЕНЕНИЯ ПРАВОСОЗНАНИЯ: АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ

Кравцов И.П., студент 1 курса
Смоленского филиала
Международного юридического института

Богатчикова К.С. - научный руководитель,
доцент Общеинститутской кафедры
теории права и государственно-правовых дисциплин
Смоленского филиала Международного
юридического института, кандидат юридических наук
(Россия г., Смоленск)

Цифровизация затрагивает многие сферы жизни человека, правовая среда в этом плане не становится исключением. Стоит отметить, что цифровизация в первую очередь делает информацию более доступной, а изменение доступа к информации не могло не затронуть право и как следствие правосознание индивидуумов.

Цифровизация позволяет гражданам получать доступ к правовой информации, нормативным актам и судебным решениям, что способствует повышению правовой грамотности и осведомленности о своих правах и обязанностях, но здесь же стоит отметить и обратную сторону медали.

Так с повышением уровня цифровизации возникает девиация личности у подрастающего поколения. Молодые люди, получают знания о собственных правах, но забывают получить информацию о своих же обязанностях, в следствие чего происходит перелом общественных норм. Так, самым ярким на наш взгляд примером, будет является видеоизменения психолого-правовой основы школ.

Подрастающие индивидуумы, злоупотребляют своими правами, тем самым ломают, укрепившиеся в столетиях, общественную мораль по отношению к преподавателям.

Так, исходя из анализа последней редакции федерального закона №273 «об образовании» мы можем увидеть довольно странную поправку в федеральный закон. [2] А именно, законодатель добавляет в статью 41 часть 4 санкционные меры по отношению к ученикам, а именно, теперь педагогам официально можно делать замечания провинившимся ученикам. На наш взгляд, данная редакция федерального закона, является не чем иным, как ярким примером видеоизменения роли педагога в учебной среде. Так, если раньше статус и авторитет педагога был неприкасаемым, то теперь с повышением уровня цифровизации и как следствием деформации правосознания у подрастающего поколения, в образовательной среде возникли прецеденты в которых ученики прямо заявляли, что педагог не имеет право делать им замечания. Здесь стоит отметить, что с юридической точки зрения такие ученики безусловно были правы, но вот с моральной точки зрения, мы видим скорее разрушения статуса и авторитета педагога, чем правильный посыл в защите прав ученика.

Не уходя далеко от образовательной среды, стоит рассмотреть и ещё один пример, связанный с деформацией правосознания субъектов учебной системы. В декабре 2023 года президент Российской Федерации Владимир Владимирович Путин, подписал федеральный закон №618 «о внесении

изменений в федеральный закон «об образовании»». [3] Стоит отметить, что ряд положений, обозначенных в федеральном законе направлен на защиту учителей от всех форм физического и психического насилия и оскорбления личности. То, есть фактически, образовательная система столкнулась с ярко выраженной агрессией со стороны родителей и детей по отношению к педагогам. На наш взгляд, это ещё один яркий пример перелома статуса и авторитета педагога учебного заведения. По мнению Куликовой Татьяны Александровны, такая деформация в сфере образования связана в первую очередь с девиацией поведения молодых родителей по отношению к педагогам. [5, с. 238] На наш взгляд, именно цифровизация, а если быть точнее, свобода информации, возникшая из-за цифровизации видоизменяет правосознание молодых родителей и как следствие затрагивает поведение, и мораль их детей.

Нельзя не отметить, что у цифровизации есть и положительные аспекты. Так, цифровизация привнесла в наш мир социальные медиа, то есть платформы социальных сетей, где введётся активное обсуждения права. Безусловно, данная инновация может повысить и повышает уровень правосознания граждан, но здесь же выявляются и минусы данной инновации. Так, не все люди намерены обсуждать право исключительно в дипломатическом контексте, существует ряд людей готовых применить силу для достижения своих целей. Для таких людей, цифровизация стала помощником, так как обсуждение агрессивных, не законных идей с применением насилия, гораздо безопаснее на расстоянии, сюда так же добавляется критерий массовости и в некотором роде анонимности.

Так, цифровизация видоизменила и в некотором плане усовершенствовала тенденцию терроризма. Стоит понимать, что сам по себе терроризм далеко не новая тенденция в мировом порядке, но новой отраслью терроризма выступает, цифровой терроризм (кибератаки). Кибератаки это новая тенденция в современном мире, которая стала возможна только благодаря прогрессу цифровизации.

Кибератаки как новая современная тенденция крайне опасное явление, учитывая, что это всё тот же терроризм, направленный на достижение целей крайне агрессивным путём.

Не отходя далеко от терроризма, стоит рассмотреть и другую негативную тенденцию, а именно диверсию.

Диверсия согласно Уголовному кодексу Российской Федерации – это совершение взрыва, поджога или иных действий, направленных на разрушение или повреждение предприятий, сооружений, объектов транспортной инфраструктуры и транспортных средств, средств связи, объектов жизнеобеспечения населения либо на нанесение вреда здоровью людей и (или) компонентам природной среды, если эти действия совершены в целях подрыва экономической безопасности и (или) обороноспособности Российской Федерации [1].

Нельзя не отметить, что в ходе последних мировых событий такая тенденция только набирает обороты, особо ярко это можно видеть, анализируя

статистику уголовных преступлений за 2022-2023 года. Так исходя из данных Генпрокуратуры, в 2022 году зафиксировано рекордное как минимум за последние семь лет число диверсий — 23 [4].

На окончания 2023 года, согласно статистике Генпрокуратуры, было совершено 27 диверсий и 26 диверсий было предотвращено сотрудниками правоохранительных органов. Нельзя не отметить, что стремительный рост данной тенденции, стал возможен только благодаря цифровизации, а именно, из-за привлечения украинскими спецслужбами молодых граждан нашей страны к диверсионным действиям, путём уговоров и шантажа через социальные сети. То есть, все диалоги и обсуждения планов, диверсии, происходило в социальных сетях.

Здесь же стоит отметить и ещё одну негативную тенденцию, связанную с социальными сетями, а именно распространение наркотических веществ. Так, с приходом в нашу жизнь социальных сетей, преступления, связанные с наркотическим оборотом, получили для себя ряд упрощений. А именно, новый рынок сбыта, анонимность и массовость. Говоря о новом рынке сбыта, мы понимаем рекламу наркотических веществ в открытом доступе, безусловно силовые структуры борется с такими рекламами, но это не имеет должный эффект. Так как, социальные сети по своей сути подарили производителям наркотиков анонимность, не только в рекламных компаниях своего товара, но и в распространение запрещённых веществ. Так, распространением наркотических средств занимается исполнитель, который не знает не имён не адресов создателей наркотиков, что значительно утяжеляет работу правоохранительных органов, а учитывая тот факт, что исполнителей становится крайне много, перекрыть все пути распространения запрещённых веществ практически невозможно.

Стоит понимать, что развитие всех вышеописанных нами тенденций, возможно лишь в том случае, если за данными тенденциями идут люди. А как правило, за такими тенденциями идут индивидуумы, обладающие крайне низким правосознанием, за чистую это люди не достигшие 25-летнего возраста, но влечённые легким, по их мнению, заработком денег.

На наш взгляд, полное искоренение вышеописанных тенденций невозможно, так как нельзя добиться от каждого индивидуума в отдельности высокого уровня правосознания, но можно и нужно повышать общий уровень правосознания у общества. Повышения уровня общественного правосознания снизит влияния негативных тенденций на общество и государство, а также вернёт мораль в образовательные учреждения нашей страны и в будущем поможет избежать возникновения нежелательных прецедентов и противозаконных тенденций.

Библиографический список:

1. "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ

(ред. от 28.12.2024) (с изм. и доп., вступ. в силу с 08.01.2025) /Ресурсы интернет: - URL: <https://www.consultant.ru> (Дата обращения: 15.02.2025).

2. Федеральный закон "Об образовании в Российской Федерации" от 29.12.2012 N 273-ФЗ (ред. от 28.12.2025) /Ресурсы интернет: - URL: <https://www.consultant.ru> (Дата обращения: 15.02.2025).

3. Федеральный закон от 19.12.2023 N 618-ФЗ "О внесении изменений в Федеральный закон "Об образовании в Российской Федерации" /Ресурсы интернет: - URL: <https://www.consultant.ru> (Дата обращения: 15.02.2025).

4. Статистические данные Генеральной прокуратуры Российской Федерации/Ресурсы интернет – URL: <https://epp.genproc.gov.ru> (Дата обращения: 15.02.2025).

5. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. Заведений. — М.: Издат. центр «Академия», 2014. – 238 с.

УДК 378.147:34

ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ЮРИДИЧЕСКИХ КАДРОВ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР

*Лаврушко Е.А., магистр юридических наук,
соискатель ученой степени кандидата юридических наук
ФГБОУ ВО «Оренбургский государственный университет»
(Россия, г.Оренбург)*

Одним из приоритетных направлений современного государства является развитие образования и науки. Качественная и эффективная организация образовательного процесса является залогом стабильного развития и функционирования общества. Образование на современном этапе существования государства и общества является высшей ценностью, благодаря которой развивается и продолжает существовать наша планета. Мы живем в цифровую эпоху, где процессы цифровизации носят глобальный характер. Цифровизация затрагивает все сферы деятельности общества, в том числе образование, и становится базой развития самого общества и общественных отношений.

Образование играет особую роль в процессе цифровой трансформации, выступая как фактор обеспечения необходимых условий, предпосылок и

интеллектуального фона для уверенного перехода в цифровую эпоху, где приоритетной задачей становится подготовка высококвалифицированных специалистов, соответствующих «цифровому» времени [1].

Целью нашего исследования является: дать оценку реального состояния системы образования в процессе трансформации и цифровизации, выявить основные проблемы, тормозящие ее развитие, а также определить перспективы цифровизации в сфере образования, в частности при подготовке юридических кадров.

Современное общество, в том числе и его различные сферы жизнедеятельности невозможно представить без использования в повседневной жизни современных цифровых технологий. Данная тенденция охватила практически все области общественных отношений. К сферам, которые наиболее охватила тенденция массового перехода к цифровым технологиям относятся: образование и наука, здравоохранение, работа государственных и правоохранительных органов, сфера услуг и т.д. Весьма вызывающими интерес и противоречивые взгляды по поводу перехода к цифровым технологиям являются сферы образования и права [1].

Современный мир ставит перед образованием новые задачи. «Цифра», с одной стороны, помогает их решать, с другой – создает новые вызовы. Государству, IT-компаниям и педагогическому сообществу предстоит вместе формировать новые методики обучения, искать оптимальный баланс цифрового и классического образования.

Особенно всем знакомо обучение в дистанционном режиме, когда такой формат в условиях предупреждения распространения Covid - 19 стал наиболее оптимальным способом предотвращения массовых заболеваний студентов.

Этот год, по сути, явился цифровым прорывом в образовательной среде вузов, который привел к заметному нарушению традиционного ритма жизни, труда, общения, образовательной деятельности.

Проанализировав ряд мнений специалистов в области образования, организации учебного процесса, в том числе и в высшей школе, можно с уверенностью сказать, что суждения о необходимости внедрения цифровых технологий в образовательный процесс разнообразны. Целью преобразования образовательного процесса является применение возможностей цифровых технологий с максимальной эффективностью. В свою очередь, целью развития технологий в сфере образования является полная их адаптация и максимально удобное встраивание в процесс обучения для максимально комфортного решения поставленных педагогических задач.

С началом процесса внедрения современных технологий существенно расширились образовательные возможности учреждений. В частности, активно развиваются такие форматы обучения, как корпоративное онлайн-обучение, перевернутое образование, всевозможные мобильные платформы, микрообучение и другие [2].

Кроме этого, актуальность темы исследования перехода к процессу

цифровизации в сфере юридического образования обусловлена:

- во-первых, в связи с разработкой, использованием и глобальным переходом к работе с электронными базами данных в различных государственных организациях, судебных и правоохранительных органах: например, ведение учета уголовных дел; нотариального реестра; подача гражданами электронных обращений, заявлений, исков, жалоб и т.д.; внедрение платформы «Электронное уголовное дело» и многих других сервисов, способствующих упрощению работы в различных сферах оказания государственных услуг;

- во-вторых, актуальность обусловлена участвовавшими в связи с этим фактами использования цифровых технологий с целью нарушения прав человека и гражданина, а зачастую в противоправных и преступных целях, например, совершение киберпреступлений, интернет – мошенничество, создание и использование фейковых страниц, призывающих к совершению противозаконных деяний, либо же с использованием чужих личных персональных данных;

- в-третьих, в связи с распространением тенденции использования в учебных заведениях современных цифровых технологий в процессе обучения. Особенно данная тенденция получила широкое распространение в высших учебных заведениях [2].

В соответствии с концепцией государства о триединстве образования, науки и производства, использование и переход данных сфер к применению современных цифровых технологий также взаимосвязан и взаимообусловлен.

Например, в процессе обучения юристов в высшей школе, необходимо уделять должное внимание не только теоретической части образования, но и практической с использованием информационных ресурсов нового поколения. Кроме этого, в последнее время весьма быстрыми темпами нарастает тенденция использования преподавателями высшей школы информационно-коммуникационных технологий (далее - ИКТ) в процессе обучения, что очень эффективно и положительно влияет на усвоение студентами учебного материала. Так, например, использование презентаций (слайдов) в процессе проведения лекционных занятий способствует зрительному восприятию материала и эффективному анализу, и усвоению полученной на занятии информации. Однако, по мнению экспертов в области педагогики высшей школы и видных ученых, использование ИКТ в образовательном процессе имеет также и свои негативные стороны. Например, к таковым относятся:

- отсутствие продолжительного времени, а также порой потеря регулярного контакта и связей преподавателя и студентов, например, в случаях, когда преподаватель принимает задания у студентов и проверяет их «онлайн». Решением данной проблемы может стать наличие обратной связи на занятиях и совместное проведение работы над ошибками с преподавателем [3].

- постепенная утрата роли педагога и его необходимости в образовательном процессе студента.

С целью профилактики наступления данной проблемы, преподавателю необходимо соблюдать баланс «связь с преподавателем – самообучение с помощью ИКТ», причем данные две составляющие должны соотноситься в равных долях.

В соответствии с нарастающей в мире тенденцией использования современных цифровых технологий в образовании, появилось такое научное понятие, как цифровая дидактика. Цифровая дидактика — это отрасль педагогики, нацеленная на организацию образовательного процесса в условиях цифровизации общества. Данная научная дисциплина не только пользуется традиционными для дидактики принципами и основными понятиями, но трансформирует и дополняет их, адаптируя под современные реалии. Цифровая дидактика является основой для построения современных методик и стратегий обучения.

Внедрение электронных образовательных ресурсов предоставляет студентам и преподавателям удобный доступ к широкому выбору учебных материалов [3].

Одним из распространенных новшеств, вводимых в сфере организации образовательного процесса в высшей школе, за последние несколько лет, является внедрение современных цифровых технологий, таких как использование специальных образовательных платформ, веб-страниц, сайтов, которые направлены на подачу образовательных материалов, электронное оценивание студентов, цифровое проведение промежуточного контроля и экзаменов. Это существенно облегчает работу преподавателей, ускоряет процесс сдачи промежуточного контроля и экзаменационной сессии, соответственно такое нововведение является полезным для современной системы образования. Все это влияет на эффективность получения студентами высшего образования. Приобретение высшего образования за последние годы стало наиболее ценным инструментом каждого профессионала в своем деле.

Согласно статистическим опросам, большинство респондентов рассказали, насколько важную роль играет наличие высшего образования в современном обществе. В первую очередь, это улучшает качество жизни, стабилизирует экономическое положение, делает его обладателя конкурентоспособным на рынке труда не только в своем государстве, но и за рубежом, позволяет развиваться в творческом направлении и т.д.[3]

Если говорить об обучении будущих юристов, то преподаватели в данной сфере должны также «идти в ногу со временем», то есть изучать тонкости и аспекты применения современных цифровых технологий в сфере права, оказания государственных услуг с целью дальнейшего обучения студентов. В последнее время наиболее активно развивается процесс цифровизации в области юриспруденции. В первую очередь, если рассматривать деятельность правоохранительных органов, то можно выделить существенные изменения в делопроизводстве органов полиции, прокуратуры и судов, которые все чаще переходят на электронный формат работы. Развивается также и преступность в

государстве и обществе, так как регулярно пополняются ряды преступлений в уголовном законодательстве. К примеру, интернет-мошенничество, набирающее популярность в последнее время является преступлением нового поколения, раскрыть которое без специальных знаний в информационных областях практически невозможно. В соответствии с этим, государству необходимо более совершенствовать навыки профилактики и противодействия преступлениям, совершаемым посредством цифровых технологий. Этого можно добиться двумя путями:

- по линии образования и науки: внедрением в учебные программы дисциплин, способствующих развитию знаний, умений и навыков рассмотрения интернет-преступлений у будущих специалистов-юристов в данной сфере;

- по линии права: совершенствованием технических возможностей, позволяющих раскрывать и расследовать преступления с использованием современных информационных ресурсов.

В заключении хотелось бы отметить, что процесс перехода к использованию современных цифровых технологий в сфере образования, науки и права имеет свои, как преимущества, так и недостатки. К недостаткам можно отнести:

- не всегда эффективная, качественная и стабильная работа сети Интернет;
- отсутствие совершенства технических возможностей в некоторых аспектах работы с электронными носителями;

- отсутствие либо нехватка необходимых навыков в использовании информационных ресурсов;

- увеличение случаев совершения киберпреступлений в связи с переходом к работе с цифровыми источниками;

- не частое соблюдение преподавателями в учебных заведениях эффективной пропорции «связь с преподавателем – самообучение с помощью ИКТ» в процессе обучения, когда происходит утрата общения преподавателя со студентами [4].

Однако преимуществами использования современных цифровых технологий являются: ускорение и упрощение процедуры получения государственных услуг гражданами государства; удобство в применении информационных ресурсов; получение эффекта наглядности и доступности к методическим материалам в процессе обучения студентов; возможность оперативного обмена информацией и т.д.

Кроме этого, применение современных образовательных технологий, в том числе цифровых, дифференцированных подходов также положительно влияют на усвоение учебного материала. По нашему мнению, необходимо улучшать оказание образовательных услуг путем достижения следующих целей:

- применение технологии «связь теории с практикой»;

- использование дифференцированных подходов в процессе обучения;

- применение современных образовательных технологий, в том числе

цифровых в форме образовательных страниц, обучающих сайтов и т.д.;

-закрепление изученного на лекции материала путем решения ситуационных задач, рассмотрения пример из жизни, изучения конкретных дел из практики и с помощью иных эффективных приемов и способов, обозначенных в современной методической литературе;

-постепенное, поэтапное «внедрение» будущего специалиста в свою профессию, с помощью проведения различных бесед и занятий, посвященных рассмотрению вопросов значимости, выбранной студентами профессии.

Данные и другие меры смогли бы стать эффективным дополнением к переходу к современным цифровым технологиям, так как развитие тенденции перехода к самостоятельному освоению учебного материала обучающимися смогло бы положительно повлиять на процесс цифровизации современного образования [5].

Таким образом, все эти и другие современные образовательные подходы могут способствовать дальнейшему развитию системы образования, ведь она должна, как и другие сферы развиваться, но, тем не менее, должны учитываться также и традиционные методы обучения, так как они несут в себе не менее ценный и эффективный опыт. Развитие и улучшение качества современного образования является залогом успешного будущего каждого из нас.

Библиографический список:

1.Алиева Э.Ф., Алексеева А.С., Ванданова Э.Л., Карташова Е.В., Резапкина Г.В. Цифровая переподготовка: обучение руководителей образовательных организаций // Образовательная политика. 2020. № 1 (81). С. 54–61.

2.Информационные и коммуникационные технологии: учебное пособие – Алматы: Қазақ университеті, 2020. - 299 с.

3.Информационные технологии в юридической деятельности: учебное наглядное пособие / С. А. Алексеев, Т. Л. Васютина, А.А. Гончар, Л. А. Домбровская, Р. Е. Стахно, Н. А. Яковлева. – СПб.: Наукоемкие технологии, 2018. – 105с.

4.Информационные технологии в юридической деятельности: учебное пособие / С.А. Баранов, Ю.Э. Солодков, В.И. Демаков, Е.Ю. Ларионова, Е.Е. Кургалеева. – Иркутск: ФГКОУ ВО ВСИ МВД России, 2015. – 200 с.

5.Уваров А.Ю. Модель цифровой школы и цифровая трансформация образования. // Исследователь/Researcher. 2019. №1-2 (25-26).

ӘОЖ 355:37

ӘСКЕРИ ОРТАДА КӘСІБИ ТІЛДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТІЛДІК

ТРЕНИНГТЕРДІҢ РОЛІ

*Мамаева Г.Б., Қазақстан Республикасы
Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің
Шекара академиясының профессоры,
филология ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
(Қазақстан, Алматы қ.)*

*Садвакасова М.М., Қазақстан Республикасы
Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің
Шекара академиясының оқытушысы,
педагогикалық ғылымдар магистры
(Қазақстан, Алматы қ.)*

Қазіргі таңда барлық әскери құрылымдарда мамандарға қойылатын басты талап - мемлекеттік тілді жетік білу, қызметтік құжаттарды сауатты ресімдеу, кәсіби тілде терминдерді қолдана отырып еркін қарым-қатынасжасау. Қатынас құжаттарының барлығы қазақ тіліне көшірілгендіктен кадрларды іріктеу ісінде де осы талапқа сай келетін мамандарды лауазымдарға тағайындап жатады. Сондықтан қуатты құрылымдардағы басты мақсат – әскери құрылымдарда қызметтік құжаттарды ресімдейтін тәжірибелі мамандардың кәсіби тілін жетілдіру. Өйткені қазақ тілін көпшілік білуі мүмкін, бірақ кәсіби салада қарым-қатынас жасау сол көптің қолынан келе бермейді. Өйткені әскери қызметтің әрбір саласында (әскери тактика, атыс дайындығы, инженерлік жабдықтау, әскери психология, т.б.) қамтылған терминдерді игеріп, сол салалар төңірегінде ойын еркін жеткізу үшін арнайы кәсіби тілдік дағды қажет. Осыған сай әскери оқу орындарында жоғары білімді азаматтарға (тәжірибелі, білікті офицерлер) кәсіби білім беру, кәсіби тілдегі біліктілігін көтеру үшін оқытудың үздік әдістерін қолдану мақсаты көзделеді.

Әскери қызметтегі тілдік саясатты дамытып, қазақ тілінің жаппай қолданыс аясын кеңейту, әскери құрылымдарда қызмет атқаратын әскери қызметшілердің кәсіби тілдік деңгейін көтеру мақсатында әскери оқу орындарында «Кәсіби қазақ тілі» атты біліктілікті арттыру курсы өткізілуде. Бұл курстың басты мақсаты: әскери қызметшілердің қызметтік құжаттарды сауатты ресімдеу, жеке құрам алдында ойын (бұйрық, әмір, өкім беру) кәсіби тілде еркін жеткізу, кәсіби тақырыпта мәтін түзу дағдыларын (копирайтинг) кеңейту, тереңдету және жетілдіру, орыс тіліндегі ресми құжаттар мен ғылыми әдебиеттерді қазақ тіліне сауатты аудару мүмкіндігін арттыру. Курс практикалық сабақ, дәріс түрінде емес, тренинг түрінде өтеді. Яғни практикалық сабаққа қарағанда, тілдік тренинг нәтижесі бойынша білім алушылар қызметтік жауынгерлік іс-құжаттарын қазақ тілінде ресімдеп, ғылыми стильде кәсіби мәтін түзіп, күрделі сөйлемдерді (орыс тілінен қазақ тіліне) аударып, жазбаша сауаттылықтарын қалыптастырады. Яғни тілдің кең өріс алуы жағдайында

барлық әскери құрылымдарда тілдік тренингті өткізудің маңызы зор.

Тренинг (training) – ағылшынның оқыту, тәрбиелеу деген сөзі, білім, білік, дағды, сондай-ақ әлеуметтік мақсаттарын дамытуға бағытталған оқытудың белсенді әдісі [1, 222 б]. Г.Селевко ғылыми тілде тренингке көптеген түсінік береді: қайталау, жаттықтыру арқылы әрекетті қалыптастыратын оқыту практикасы; кәсіби және тұлғалық даму тәсілі; адамның өз әрекетін жоспарлау амалы; адамға ықпал ететін қарқынды әдістердің кешені; тұлға мен топқа психологиялық-әлеуметтік-педагогикалық ықпал ету практикасы; тұлғааралық және кәсіби құзыретті дамытуды көздейтін оқыту формасы, т.б. [2, 200 б].

А.Әлімов тренингтерде қолданылатын интербелсенді тәсілдерге іскерлік және рөлдік ойындар, нақты жағдайлар мен ситуацияларды талдау, топтық пікірталастар, презентацияларды жатқызады. Презентацияларды өткізу дағдыларын қалыптастыру, жаңа дағдыларға үйрену, іскерлік қатынас жасау, басқару дағдыларын қалыптастыру, келіссөз жүргізу тренингтері, видеотренингтер сияқты түрлерін жіктеп көрсетеді [3, 257 б]. Ғалымдардың пікірлеріне талдау жасай келе «тренингке» берілген анықтамалардың көптүрлілігін байқауға болады. Дегенмен тренингтің басты құндылығы – практикалық бағыттылығы, қолданбалы сипаты. Яғни тренингке қатысушы алған білімнен кейін пайдалана алатын білім, білік, дағдыны игереді [4, 311 б].

Педагогикадағы оқытудың белсенді түрі ретінде жалпы тренинг туралы деректер ауқымды және жан-жақты зерттелген. Оның ішінде білім алушылардың дағдыларын қалыптастыратын коммуникативтік (қатысымдық) тренингке тілдік тренинг жатады. Қатысымдық тренингте адамдарды тілі арқылы мінез-құлқын айқындауға (психолингвистика), әр түрлі адамдармен тіл табыса алуға үйретеді, қарым-қатынастағы маңызды қасиеттерді қалыптастырады, жанжал кезінде өзін ұстау тәртібін меңгертіп, тілдесу арқылы адамдарға қалай әсер етіп, пікір алмасу тәртібін, дұрыс сөйлеу әдебін жеткізеді [5, 44 б].

Сонымен қатар шет тілін меңгертудің тиімді технологиясы ретінде тренинг өткізіледі. Н.В.Самоукина шет тілін меңгертудің тренингін үш кезеңге бөледі [4, 44 б]:

- ақпараттық кезең – теориялық ақпаратпен таныстыру кезеңі. Мұнда әдетте шағын дәріс беріліп, грамматика бойынша материал түсіндіріледі. Оқытушы түсінігін бергенде презентацияны, көрнекі құралдарды, үлестірме материалдарды пайдаланады;

- интерактивті кезеңде жаңа білімдер мен дағдыларды қалыптастыратын әр түрлі жаттығулар (туынды жаттығулар, арнайы жаттығулар, шолу жаттығулары) орындалады. Бірнеше рет қайталанатын жаттығулар – арнайы жаттығулар, арнайы жаттығулардың ішінде бұрынғы жаттығулардың қайталануы – туынды жаттығулары; шолу жаттығулары – тренингтің қорытынды кезеңінде өтеді;

- нәтижелі кезең тренингке қатысушылардың белсенділігімен ерекшеленеді, оқытушы үйлестіруші және бақылаушы функция атқарады. Бұл

кезеңде тілдік қатысымды қалыптастыруға бағытталған әдістер кеңінен қолданылады [6, 172 б].

Мақалада білім алушыларға (тәжірибелі офицерлік құрамға) кәсіби тілді меңгерту үшін практикалық сабақтарға қарағанда тілдік тренингтің тиімділігі мен оның басқа сабақтұрлерінен ерекшеліктері көрсетіледі.

Тренинг, қатысымдық тренинг, тілдік тренинг, шет тілін меңгерту тренингі туралы ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалып, ондағы тақырыпқа қатысты элементтері синтезделді, яғни кәсіби тілді меңгертудегі тренингтің тиімділігі көрсетілді.

Тренинг – қарым-қатынаста тұлғааралық және кәсіби құзыреттілікті дамыту мақсатын көздейтін интерактивті білім беру формасы. Ол теориялық материалды да, адамның белгілі бір дағдысы мен қабілетін қалыптастыратын және дамытатын практикалық жұмысты да қамтиды. Оның көмегімен берілетін білімнің практикалық бөлігіне көбірек көңіл бөлінеді. Тренинг әрдайым тиімді, оның міндеттері өмірде кездесетін проблемаларды бастан кешіріп, күнделікті өмірге келтіруге арналған.

Тренингте келесі әдістер қолданылады: ойын (іскери, рольдік ойын), кейстер, топтық пікірталас, ми шабуылы, видеоталдау, модерация, т.б. И.Вачковтың пікірінше, тренингтің бірегей қалыптасқан түрлері жоқ. Бірақ ғалым тренингтің негізгі үш түрін бөліп қарастырады: дағдылық (бизнес тренинг, қатысымдық тренинг, т.б.), психотерапевтік, әлеуметтік-психологиялық тренинг. Тренингтің бір түрі посттренинг күнделікті кәсіби қызмет кезінде, қатысушылардың тренингте алған білім, білік, дағдыны қалыптастыратын қызметкерлермен жасалатын жұмыс жүйесі. Посттренинг семинар, шеберлік сабағы, тренингтің бөліктерін қайталау, коучинг және тәлімгерлік, тренермен электрондық хат алмасу, т.б. түрде болады [7, 221 б].

Әскери оқу орындарында әскери қызметшілердің кәсіби тілін қалыптастыру мақсатында өткізілетін тілдік тренинг өткізу тәжірибесі енді қалыптасып келеді. Бастапқыда білім алушы әскери қызметшілердің (қызмет өтілі бар офицерлер) жазбаша сауаттылығын, аударма жасау дағдыларын, әскери шешендік өнерін қалыптастыратын «Қазақ тілі» сабақтары өткізілсе, ендігі кезеңде қазақ тілінің кең өріс алуына байланысты кәсіби салада тек қазақ тілінде қарым-қатынас жасау талаптары қойылғалы бері (кәсіби тілде ауызша сөйлеу және хат алмасу) «Кәсіби қазақ тілі» біліктілікті арттыру курстары, яғни тілдік тренинг өтуде. «Кәсіби қазақ тілі» пәнінен тілдік тренингте:

-әскери қызметшілердің кәсіби тіл туралы түсініктерін қалыптастырып, кәсіби қызметте жазылатын ғылыми және ресми стильдегі мәтіндердің құрастырылу ерекшеліктерімен танысады;

- кәсіби мәтін түзу кезінде актив қолданылатын терминдер мен кәсіби сөздердің нормаланған, ҚР Үкіметі жанындағы Республикалық терминологиялық комиссиясы бекіткен нұсқаларымен таныстыра отырып сөздік қорын кәсіби сөздермен толдықтырады және байытады;

- қызметтік құжаттарды және кәсіби мәтіндерді ресімдеудің

грамматикалық, стильдік талаптарымен таныстыра отырып ресми стильде күрделі сөйлем құрау, кәсіби мәтін түзу дағдылары жетілдіріледі;

- қазақ тілі мен орыс тілінің мәтін түзу және сөйлем құрау ерекшеліктерімен таныстыра отырып (сөйлемдегі сөздердің орын тәртібі) орыс тілінен қазақ тіліне күрделі сөйлемдерді еркін түрде аудару дағдылары дамытылады;

- қазақ тілінде кәсіби мәтін түзу кезінде жазба тілдің орфографиялық нормаларын меңгерте отырып (бас әріптің жазылу емлесі, бірге, бөлек және дефис арқылы жазылатын сөздер, пунктуация, т.б.) жазбаша сауаттылықтары қалыптастырылады.

«Кәсіби қазақ тілі» пәнінен тілдік тренингке шектеулі адамдар саны (ары кеткенде 20 адам) қатысады. Өйткені тілдік тренингтің басты ерекшелігі – топ болып жұмыс жасау, өзара пікірталасу, жарысу, топтар арасындағы бәсекелестік, топтың беделі үшін алға ұмтылу және білімді молынан меңгеру. Сол үшін әр топқа төрт бес адамнан жиналып, топтар арасында тілдік жарыстар өткізіледі. Қатысушылар арасында өтіп жатқан мәселеге қатысты енжарлар мен селқос қарайтындарға орын жоқ. Олар жалпы топпен араласып, басқа қатысушылармен белсенді өзара қарым-қатынас жасап, үлкен нәтижеге қол жеткізеді.

Ал тренингті өткізушінің басты міндеті - ақпаратты көпшілікке жеткізу емес, әскери саладағы тілдің өзекті проблемаларын алға қойып, оның шешімін білім алушылардың өздеріне табуға, топ болып жұмыс істеуге мүмкіндік беру. Жақсы тренер (тренингті өткізуші) теориялық ақпаратты жеткізбейді, қағидаға негізделген сабақ өткізбейді. Тәжірибелі тренер проблеманы алға қоя отырып мәселенің шешімін бірлесіп табуға мүмкіндік береді, адамдарға жігер бере отырып жаңа білім алуға, оны практикада бекітуге, ескірген ұстанымдардан арылуға үйретеді. Мұндай күрделі жұмысты атқарудатренердің көмекшісі де болуы мүмкін. Нашар тренердің басты белгісі – тренерлердің кәсіпқойлығының төмендігі, қатысушылардың тренингке келу мақсатын түсінбеуі және білім алуға деген ықыластарының болмауы.

Әрбір тренерге тренинг өткізу үшін алғырлық, өжеттік, тапқырлық, бастамашылдық, терең білім, біліктілік, т.б. қасиеттер керек. Өйткені таныс емес ортада, тәжірибелі, ересек мамандар алдында білім беруден басқа сол білімді жеткізу амалын құрастыру басты мәселе болып табылады. Білім алушылардың жас ерекшеліктеріне қарай ақпаратты қабылдау, одан түйін шығару, тәжірибемен байланыстыра алу мүмкіндігі жас адамдардікіндей емес, олардың тақырыпқа деген қызығушылығын арттыру да қиын. Сондықтан тренер барлық шығармашылық қабілеттерін қосып, аудиторияны игере алуы қажет.

Тәжірибелі тренер ескі бағдарламаны тренингтік қызмет көрсетудің талаптарына үйлестіре алады. Бұл белгілі бір мақсатты көздеген аудиторияны тыңдатуға мүмкіндік береді. Нәтижелі тренингтің басты ерекшелігі – тақырыптар мен жаттығулардың жаңалығы, тренер тұлғасының өзі. Ең үздік тренинг – бұл тек оқытушы ғана емес, топтағы барлық қатысушылардың жаппай

әрекет етуі. Тілдік тренингтің тиімділігін бағалау үшін тренинг аяқталған соң қатысушылардан сауалнама алып, іс-шараның өту сапасына қорытынды шығаруға болады.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, тренингтің тиімді өтуі 80 пайыз тренерге байланысты. Өйткені ол білім берудің тиімді формасын таңдап, білім алушыларды сәттілікке жетелейді. Тренер топтағы қатысушылар арасында сенімді қатынасты құра біліп, олар бір-біріне «сен» деп қатынас жасай алуы қажет. Бұл тұлғааралық қарым-қатынас кедергілерін жояды. Ондай қатынасты қалыптастырмаса, тренинг барысында олар бір-бірінен ұялып, өз пікірін ашық айта алуға қорқады. Топ жұмыс істемей, ақпарат білім алушыларға жетпейді.

Тренингтің нәтижелі болуы іс-шараны дұрыс жоспарлап, мақсаты мен міндеттерін дұрыс таңдауға байланысты. Тілдік тренингте басты мақсат білім алушылардың тілдік дағдыларын жетілдіру болғандықтан осыған сай тың тақырыптар іріктеледі. Әдетте «Кәсіби қазақ тілі» курсына әскери қызметшілердің практикалық тәжірибесінде жиі кездесетін тақырыптар - сөйлемдердің ішіне тыныс белгілерінің қойылу тәртібі, әскери құрылым атауларының бас әріппен жазылу емлесі, кәсіби терминдердің дұрыс қолданылуы, т.б.

Бағдарламаны құрастырған кезде іс-шараға қатысатын ұжымның білім және білік деңгейі де ескерілгені жөн. Әдетте тілдік тренингте тілді жетік білетін азаматтар қатысатындықтан олардың деңгейіне қарай тапсырмалар іріктеледі. Ішінара қазақ тілін ортадан жоғары деңгейде игерген (B2), орта мектепті орысша тәмамдап, бірақ қазақ тілін кәсіби тұрғыда игеруге мақсат қойған азаматтар да кездесіп қалады. Мұндай жағдайда тапсырма тілдік деңгейге қарай икемделіп, үйлестіріліп беріледі. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, мұндай деңгейлі азаматтар тренинг соңында жоғарғы деңгейдегі әскери қызметшілерден үйреніп, тілді едәуір қарқынды игеріп, жоғарғы көрсеткішке қол жеткізеді.

Дәріс және семинар сабақтарға қарағанда тренингте білім алушылар ақпаратты алып қана қоймай, тәжірибе жүзінде дағдыларын да қалыптастырады, практикалық әрекетке көп мүмкіндік беріледі (пікірталас, рольдік ойын, жаттығулар).

Әрбір тілдік тренингтің өз кезеңі болады:

- алдымен тренингке қатысушылардың тілдік деңгейін, сауаттылығын айқындау мақсатында тестілеу өткізіледі. Тест нәтижесінде қорытынды тестілеу салыстыру мақсатында алынады;

- тестілеуден кейін білім алушылармен таныса отырып олардың сөйлеу деңгейін анықтау үшін ауызша әр түрлі тақырыптарда сұрақтар қойылады;

- тілдік тренингтің кіріспе бөлімінде білім алушылардың курсқа келу мақсатын, тілдік тренингте қандай мақсатты көздейтінін айқындап алған жөн;

- бірінші күні тілдің қоғамдағы ролін айқындау үшін тіл саясаты, қазақ тілінің түркі тілдерінің ішіндегі роліне, жалпы сөйлеу мәдениеті туралы пікірталас өткізіледі. Мұнда әдетте ақпарат берілмейді, пікірталас аясындағы мәліметтерді топ өзара айқындап, белгілейді;

- негізгі бөлімінде білім алушылардың сөздік қорын кәсіби терминдермен толықтыру мақсатында кәсіби тақырыптар меңгертіледі. Әрбір шекарашыға ортақ «Шекара қызметінің тактикасы», «Шекара күзетін инженерлік жабдықтау», «Шекаралық бақылау қызметі», т.б. лексикалық тақырыптар өтіледі. Мұнда әр түрлі рольдік ойындар ойналып, кейс-стади, ПОПС, синквейн, т.б. әдіс-тәсілдер қолданылады. Ал жазбаша сауаттылығын қалыптастыру мақсатында өтілетін грамматикалық тақырыптар проблемалық әдіс түрінде меңгертіледі. Білім алушылар практика жүзінде (орындаған жазбаша тапсырмалар нәтижесі бойынша) теорияны топ болып өздері шығарып, сұрақтарына жауап таба алады;

- тренингтің қорытынды бөлімінде меңгерілген лексикалық және грамматикалық тақырыптар әр түрлі ойындар (журналистен сұхбат алу, саңырау телефон, казино, т.б.) арқылы бекітіледі. Курс соңында оқытушы (коучер, тренер десе де болады) алған білімдерін тексеру мақсатында кіріспе тестілеуден қайта өткізеді. Қорытынды тестілеу білім алушылардың алған білімдерінің деңгейін айқындап береді.

Негізгі бөлімде өткен әрбір тапсырманың соңында қатысушылар қай тапсырманы орындау оңай болғанын, қайсысы қиындық тудырғанымен бөлісуі қажет. Тренингте стресті жағдай да туындатуға болады. Осылай адам жағымсыз эмоцияны басынан өткеріп, шынайы өмірде осындай жағдайға тап болғанда қалай әрекет ету қажеттігін үйренеді.

Қорыта келе тілдік тренинг:

- білім алушылардың білімін, жазбаша және ауызша сауаттылығын тереңдетеді;

- тіл төңірегіндегі ой-өрісін кеңейтеді;

- ойын жағдайында маңызды өмірлік сәттерді басынан кешіріп, шынайы өмірде болатын жағдайлардағы әрекеттерді орындайды.

- жаңа ортада қызықты адамдармен танысып, оқу үдерісінде олармен жақындасып, қарым-қатынас жасауды үйренеді;

- курстастарының тәжірибесін біліп, көріп, өмірде, жұмыста, шығармашылықта қажетті идеяларды алады;

- кәсіби тілін жетілдіруге деген мотивациясы пайда болады;

- ішкі кедергілерін жеңіп, «мен кәсіби тілде сөйлей аламын», «мен қызметтік құжатты сауатты жаза аламын» деген өзіне сенімділігі пайда болады;

- жылдық жоспар, есеп жазу, т.б. күнделікті күйбең тірліктен арылып, әрі білім алады, әрі демалады;

- топ әрбір тапсырманы орындағаннан кейін қорытынды бөлімде тренердің берген бағалауына, қорытындысына қарай өзіне сырттай қарап, баға беруді, кемшіліктерін түсінуді де үйренеді.

Қорыта келе, тренинг – адамның ары қарай дамуының негізі. Тілдік тренинг арқылы әрбір офицер (келісімшарт қызметкері болсын) өз мақсатына және армандарына қол жеткізеді, іскери қатысым дағдыларын қалыптастыра отырып еркін қарым-қатынас жасауға үйренеді. Сондықтан әскери

құрылымдарда практик офицерлермен тілдік тренингтерді молынан өткізе отырып мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейтіп қана қойымай, әскери қызметшілердің өз бетінше жетілуіне көптеген мүмкіндіктер бере аламыз.

Библиографиялық тізім:

1. Нұршайықов Ә. Ақиқат пен аңыз. – Алматы: Атамұра. – 2004. – 400 бет.
2. Маркосян Г. Формула ПОПС как когнитивный формат совершенствования навыков письменной речи / Школа «АЙБ». Армения. – 2018. С. 4-12.
3. Новиков А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий. – М.: Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 стр.
4. Селевко Г.К.иЭнциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т.1-М.: Народное образование, 2005, -556 стр.
5. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. - Алматы. – 2009. – 263 бет.
6. Самоукина Н.В. Живой театр тренинга. Технологии, упражнения, игры, сценарии. – СПб.: Питер, 2014. – 311 с.
7. Сухова Л.В. Переводчик. Введение в профессию: когнитивный и коммуникативный тренинг, саморегуляция: Учебное пособие по формированию профессионально важных качеств устного переводчика. Самара: Самар. гуманит. акад., 2003. — 44 с.
8. Солдатов А. Я. – бизнес-тренер: Секреты обучения взрослой аудитории. – М.: Альпина Диджитал, 2017. – 172 с.
9. Вачков И. Основы технологии группового тренинга. – М.: Издательство «Ось-89», 1999 г. - 221 с.

УДК 343

ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ КРИМИНАЛИСТИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РОССИИ

*Мельник С.Л., заведующая кафедрой
Организации судебной и прокурорской деятельности
Смоленского государственного университета,
кандидат юридических наук, доцент, (Россия, г.Смоленск)*

Современные вызовы в сфере борьбы с преступностью требуют от юристов и криминалистов не только глубоких теоретических знаний, но и уверенных практических навыков. В связи с этим ключевой задачей высшего юридического образования становится внедрение практико-ориентированного подхода в преподавание криминалистики. В нашем мире преступность

становится все более технологичной: по данным МВД РФ, в 2023 году количество киберпреступлений выросло на 27% по сравнению с 2022 годом[1]. В таких условиях традиционное теоретическое преподавание криминалистики уже не отвечает требованиям времени.

Актуальная парадигма юридического образования, в соответствии с компетентностным подходом (В.И. Байденко, Дж. Равен), требует формирования у студентов не только теоретических знаний, но и профессиональных навыков (*hard skills*) и надпрофессиональных компетенций (*soft skills*) [2.с.5].

Криминалистика как наука и учебная дисциплина имеет научный и прикладной характер, поскольку её основная цель – вооружить будущих специалистов методами раскрытия и расследования преступлений. Однако традиционное обучение, основанное на лекционно-семинарской системе, зачастую не обеспечивает достаточного уровня практической подготовки.

В контексте криминалистики компетентностный подход предполагает интеграцию деятельностного подхода (А.Н. Леонтьев), где усвоение знаний происходит через моделирование профессиональных ситуаций [Зс.30]; применение контекстного обучения (А.А. Вербицкий), ориентированного на воспроизведение реальных условий следственной работы [4.с.].

Эмпирические исследования проведенные И.А. Возгриным и В.П. Лавровым подтверждают, что эффективность усвоения криминалистических методик повышается на 40-60% при использовании симуляционных технологий по сравнению с традиционными лекционными формами [5. 87].

В статье мы рассмотрим основные методы и технологии практико-ориентированного преподавания криминалистики, проанализируем проблемы их внедрения в российских вузах и предложим некоторые пути их решения.

Исследование НИУ ВШЭ (2023) показало, что только 43% выпускников юридических вузов чувствуют себя уверенно при проведении реальных следственных действий[6]. Это подтверждает необходимость внедрения практико-ориентированных методов обучения.

Практико-ориентированное обучение – это образовательная модель, направленная на формирование у студентов профессиональных компетенций через решение реальных задач; моделирование профессиональных ситуаций; использование современных технологий; взаимодействие с практикующими экспертами.

В криминалистике такой подход предполагает: имитацию следственных действий (осмотр места происшествия, допрос, обыск), работу с криминалистической техникой (дактилоскопия, баллистика, цифровая криминалистика), анализ реальных уголовных дел (разбор ошибок и успешных практик).

Согласно Приказу Министерства образования и науки № 1061 от 2013 года (в редакции от 13.12.2021) «Об утверждении перечней специальностей и направлений подготовки высшего образования», до 50% программы

«Юриспруденции» должно составлять практическое обучение. Однако аудит Рособрнадзора (2022) выявил, что в 68% вузов этот показатель не превышает 25%[7].

Приведем пример, в МГЮА им. Кутафина с 2021 года действует программа «Следователь-практик», где 60% времени отводится на работу с криминалистическим чемоданом (используется в 92% реальных осмотров места происшествия), компьютерные симуляторы допросов (разработаны совместно с Генпрокуратурой) [8].

Согласно Федеральному государственному образовательному стандарту ВО, по направлению «Юриспруденция», введенному приказом Министерства образования и науки от 13.08.2020 года № 1011, не менее 30% учебного времени должно отводиться на практические занятия. Однако в реальности многие вузы ограничиваются формальным подходом по целому ряду причин, в числе которых можно назвать – недостаток оборудования криминалистических лабораторий и кабинетов, отсутствие связи с правоохранительными органами, преподавание «по-старинке», когда теория преобладает над практикой.

Среди современных, практико-ориентированных направлений подготовки по дисциплине «криминалистика» следует, с нашей точки зрения, назвать кейс-метод (разбор уголовных дел), когда студенты изучают материалы реальных расследований, выявляют ошибки, предлагают альтернативные решения (например, разбор дела о мошенничестве с использованием цифровых технологий). Или такой кейс-метод как «реальная статистика». Так, в СПбГУ используют архив из 120 реальных дел из которых 45% – экономические преступления, 30% – киберпреступления, 25% – насильственные преступления[9]. Студенты проводят анализ ошибок, совершаемых органами следствия при изъятии цифровых доказательств, применяют программу «Криптоаналитик» для расшифровки переписки и т.д.

Следующим видом практико-ориентированного направления подготовки студентов следует назвать деловые игры и симуляции, например, симуляция допроса (ролевые игры с участием «подозреваемого» и «следователя»), виртуальный осмотр места преступления (использование VR-технологий).

К практико-ориентируемому обучению следует отнести и проведение дактилоскопирования студентов друг друга как традиционными способами (с использованием валика и типографской краски, так и с помощью сканеров); баллистическое исследование стрелянных пуль и гильз на поиск следов выстрела с использованием светового и сравнительного микроскопа.

Важнейшее значение при подготовке молодых специалистов в высшем учебном заведении имеет взаимодействие с правоохранительными органами. Это могут быть экскурсии в экспертно-криминалистические центры, мастер-классы от действующих следователей, практики в следственном комитете, МДВ, прокуратуре.

Но в настоящее время вузы сталкиваются с рядом проблем при внедрении новых, современных форм обучения студентов, среди которых следует назвать:

1. Недостаточная материально-техническая база. Многие вузы не имеют современных криминалистических лабораторий из-за недостаточного финансирования (особенно это касается небольших учебных заведений в провинциальных городах). Отсутствие VR-тренажёров, 3D-сканеров, цифровых криминалистических комплексов.

2. Дефицит преподавателей-практиков, ибо большинство преподавателей – теоретики без опыта практической (следственной, оперативной или экспертной) работы. По данным опроса Ассоциации юристов России (2024) 82% преподавателей криминалистики не имеют стажа следственной работы и только 11% вузов привлекают действующих следователей при проведении практических занятий[10].

3. Формализация практики. Производственная практика часто сводится к «бумажной работе» по составлению большого количества отчетной документации, без реального участия студентов в производстве следственных действий.

Мы видим следующие пути решения озвученных проблем. Так, недостаток технического оснащения вузов можно решить путем создания межвузовских криминалистических центров с современным оборудованием, а также путем привлечения грантов и государственного финансирования.

Проблему кадров-практиков можно решить привлечением к образовательному процессу следователей, вышедших в отставку. Здесь остро стоит вопрос о повышении заработной платы всему профессорско-преподавательскому составу вузов, включая неостепенных преподавателей, тогда они охотно придут делиться своим богатым опытом с молодым поколением студентов. Полагаем, что для таких следователей целесообразно проводить курсы повышения квалификации по основам педагогики. Еще одним видом решения этой насущной проблемы является привлечение практикующих экспертов в качестве совместителей, которые могли бы проводить практические занятия и чтение лекций в онлайн режиме.

Еще одним решением проблемы практико-ориентирующего направления подготовки является разработка практических модулей в виде сквозных практикумов (например, расследования кражи по предложенному условию задачи), включение в программу обязательных симуляционных курсов.

Таким образом, практико-ориентированный подход в преподавании криминалистики – необходимое условие подготовки квалифицированных юристов. Его внедрение требует модернизации учебных программ, укрепления связи вузов с правоохранительными органами, оснащения вузов современной криминалистической техникой.

Только так можно обеспечить реальную готовность выпускников к профессиональной деятельности в условиях цифровизации, профессионализма и усложнения преступности.

Полагаем, что для преодоления разрыва между образованием и практикой необходимо увеличить финансирование лабораторий (норматив – не менее 500

тыс. руб./вуз/год), ввести обязательную педагогическую практику для следователей, разработать федеральный стандарт практической подготовки ФГОС 4.0 по юриспруденции с обязательным требованием к практической подготовке.

Одно несомненно, что Правительство РФ также озабочено качеством получаемого высшего образования. Министерство образования и науки разработало пилотный проект по изменению уровней профессионального образования на 2023-2026 гг., который по планам министерства позволит апробировать новые уровни системы высшего образования и позволит поднять его на новый, современный уровень[11]. Одно бесспорно, без консолидации усилий Минобрнауки, правоохранительных ведомств и бизнеса решить проблему качественной подготовки выпускников, не удастся.

Библиографический список:

1. Число киберпреступлений в России [Электронный ресурс], URL: <https://tass.ru/proisshestiya/22978955> (дата обращения 10.04.2025)

2. Байдено В.И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (Методологические и методические вопросы) [Электронный ресурс], URL: https://fgosvo.ru/uploadfiles/Library/Baidenko/Compet_podhod_2005.pdf

3. Леонтьев А.Н. Деятельностный подход к изучению личности. [Электронный ресурс], URL: <https://studfile.net/preview/17902068/page:30/> (дата обращения 09.04.2025).

4. Вербицкий А.А. Теория и технологии контекстного образования [Электронный ресурс], URL: [https://publ.lib.ru/ARCHIVES/V/VERBICKIY_Andrey_Aleksandrovich_\(pedagog.\(2017\).pdf](https://publ.lib.ru/ARCHIVES/V/VERBICKIY_Andrey_Aleksandrovich_(pedagog.(2017).pdf) (дата обращения 09.04.2025)

5. Возгрин И.А. Научные основы криминалистической методики расследования преступлений. Ч.1, СПб, 1992.

6. Отчет НИУ ВШЭ «Юридическое образование 2023» [Электронный ресурс], URL: https://www.researchgate.net/publication/374551666_Gotovim_uristov_budusego_materialy_programmy_Cifrovoy_urist_obobsennyye_dla_masstabirovaniya (дата обращения 10.04.2025)

7. Новые правила аккредитации образовательной деятельности вступили в силу

[Электронный ресурс], URL: <https://obrnadzor.gov.ru/news/novye-pravila-akkreditaczii-obrazovatelnoj-deyatelnosti-vstupili-v-silu/> (дата обращения 12.04.2025)

8. Электронный ресурс: URL: <https://msal.ru/structure/kafedry-vypuskayushchie/kafedra-kriminalistiki/nauchnaya-deyatelnost23/?ysclid=m9harzldge221563341> (дата обращения 12.04.2025)

9. Электронный ресурс: URL: <https://spbu.ru/universitet/obedinennyy-arkhiv?ysclid=m9hb9ogpe7280106203>(дата обращения 12.04.2025)

10. Электронный ресурс: URL: <https://alrf.ru/news/assotsiatsiya-yuristov-rossii-i-rossiyskaya-akademiya-nauk-podpisali-soglashenie-o-sotrudnichestve/>

11. Пояснительная записка к проекту Постановления Правительства РФ «О проведении пилотного проекта по изменению системы уровней профессионального образования...» Электронный ресурс URL: <https://base.garant.ru/56958681/> (дата обращения 12.04.2025)

ӘОЖ 81

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

*Мендыбаева С.А, Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Кәсіби-психологиялық даярлық кафедрасының
оқытушысы, полиция подполковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

«Адам мәдениетінің алғышарты – дұрыс сөйлей білу. Дұрыс сөйлей білмеген адам күлдіремін деп күйдіреді, сүйіндіремін деп сүріндіреді, білдіремін деп бүлдіреді, қуантам деп қуартады, келтірем деп кетіреді, емірентемін деп езілтеді, жұбатам деп жылатады. Сөйтіп, тілін білмеген түбін білмейді» деп Ғабит Мүсірепов айтқандай, сөз мағынасын терең түсіну, оның астарын ашу, жүйелі сөйлеуге үйрету басты парызымыз деп санаймын. «Сөйлеу мәдениеті және іскерлік қарым-қатынас» курсы туралы кеңінен мәлімет бергім келеді. Бұл курстың мақсаты – шешендік өнердің алуан сипаттарын, тарихын, шешендік сөздің түрлері мен ерекшеліктерін, іскерлік қарым-қатынас әдебін, іскер маманның тыңдау білігін, сөйлеу өнерін жете меңгеруге, шаршы топ алдында сөз сөйлеу мәдениетін, ресми-іскерлік қарым-қатынаста өзін ұстай білуге, шешендік өнер қағидаларын меңгеруге көмектесу[1].

«Біліп айтқан сөзге құн жетпейді, Тауып айтқан сөзге шын жетпейді. Өзің

білмесең, білгендерден үйрен, Үйренгеннен ештеңен кетпейді» - деп Төле бидің болмаса, «Қол бастау қиын емес, Көк найзалы ерің болса. Жол бастау қиын емес, Соңына ерген елің болса. Бәрінен де сөз бастау қиын. Тауып айтсаң, мереке қылады, Тауып айтпасаң, келеке қылады» - деп Досбол шешен айтқандай, шаршы топ алдында сөз бастау, ортаны өзіңе қаратып игеріп кету оңай емес екендігін көріп жүрміз.

А.П.Чехов айтқандай: «Зиялы адамның татымсыз да нашар сөйлеуі – сауатсыз адамның оқи, жаза алмауымен бірдей». Демек, мемлекеттік қызметші мен оқытушының арасында сөйлеу мәдениеті мен іскери-шешендік тіл өнерін игерту барысында сенімді қарым-қатынастың қалыптасуын талап етеді. Ол үшін оқытушы – тек ақпарат көзі ғана емес, мемлекеттік қызметшілердің қажетті материалдарды іздеп тауып, саралап іс жүзінде, мамандығына сай пайдалануға үйретуші маман болуы қажет. Сондықтан бұл курсқа дәріс беретін оқытушының жауапкершілігі жоғары, ғылым жаңалықтарынан хабары бар, өзінің біліктілігін үздіксіз жетілдіріп, үнемі ізденісте болуы қажет. Ақпаратты технологияларды пайдалану арқылы сабақтарды жаңаша ұйымдастыру, теориялық, ғылыми-педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сүйене отырып, ақпараттық технологиялар мен инновациялық оқыту әдістері арқылы тыңдаушыларға патшаның тағынан шешеннің бағын жоғары бағалаған, сөз өнердің бастауы деп таныған халқымыздың даналық қасиетін терең түсіну үшін тіл – құралды ұғындыру.

Атақты шешен Цицерон айтқандай, «Ақындық туа бітті өнер болса, шешендік – жүре келе қалыптасатын қасиет». Олай болса, сөйлеу мәдениеті мен шешендік өнерді игертуде тыңдаушының сұранысына, қажеттілігіне қарай инновациялық әдістерді оқу үдерісінде тиімді пайдалану негізгі міндет болып табылады[2].

ПО қызметкерлерінің кәсіби қызметіндегі сөйдеу мәдениетін қалыптастыру тәсілдері Инновациялық әдістердің ең негізділерінің бірі – «Интерактивті оқыту әдісі». Интерактивті деген сөзге түсінік бере кетсек, *inter – өзара, бір – бірімен, аст – әрекет ету, яғни әңгімелесу, пікірлесу, диалог* ұғымында қолданылады. Бұл тәсілді қолдану тыңдарманмен бірге, оқытушының да біліктілігін арттырады. Ең басты артықшылықтары мынадан көрінеді: ақпараттың көлемі, игеру тереңдігі, материалды қабылдау, оқытуды бақылау, оқытудың мотивтік ерекшелігі, бағалау. Интерактивті тәсілдің қазір қолданылып жүрген когнитивтік (ұжымдық ойлау), эксперименттік (жеке тәжірибе), рөлдік (ойын), фасилитация (раелдылық) сияқты 4 бағыты бар. Ең негізгі қағидасы – педагогикалық қарым-қатынас пен қарым-қатынас диалогы арқылы тілді дамыту. Сабақты түрлендіріп, мазмұнын байытып, әрбір өткен сабақты нақты би – шешендердің шешендік сөздерімен, аңыздармен жүйелеп түсіндіріп, сол арқылы қазақ тілінің сөздік қорының бай екендігіне, оның дыбысталуындағы әуезділігіне, құдіреттілігіне көздерін жеткіземін.

Оқытудың төмендегідей талаптары бар: оқылым – тақырып бойынша шешендік сөздерді оқып, мағынасын түсінуі; тілдесім – берілген сұраққа толық

жауап беруге, бірін бірі толықтыруға; айтылым – белгілі бағыт бойынша диалог пен монолог түрінде тілдесу, байланыстырып сөйлеуге үйренеді; жазылым – сауаттылыққа, жүйелікке; тыңдалым – бейнетаспа немесе аудиотаспа материалдарын игеру болып табылады. Қорыта келгенде, оқытудың интерактивті тәсілдері ақпаратты тиімді игеруге жағдай жасап қана қоймайды, сондай-ақ тіл үйренушілердің техникалық мәдениет дағдысын қалыптастырады, терең меңгерудің мүмкіндігін туғызады, іскерлік пен дағдыны саналы меңгертуге қатысады, бастысы оқу үдерісінде берік ұстаным мен тілді игерудің тәсілі болып табылады.

Тыңдаушылар практикалық дәріс үстінде мультимедиялық проектор, электрондық оқулықтар, интерактивті тақта, электрондық қалта сөздіктерін қолданып, компьютермен жеке тапсырмалар алып, бірлескен топтық, ұжымдық жұмыс жүргізеді.

ПО қызметкерлерінің кәсіби қызметіндегі сөйдеу мәдениетін қалыптастыру тәсілдері Тіл үйренуде мультимедиялық, коммуникативтік, интерактивті – диалогтік, модульдік, психологиялық дамыта оқыту әдістері пайдаланылады.

Оқытуды ойын түрінде ұйымдастыру және мамандыққа қатысты сюжеттік-рөлдік, іскерлік ойындар, пікірталастар, дөңгелек үстел, мәтін бойынша сұхбат, тренингтер («Танысу», «Шаттық шеңберінде», «Жүректен жүрекке»), блиц-турнир сұрақтарын өткізіп отыру тыңдаушылар белсенділігін арттырады. Оқытушы бұл әдіс-тәсілдерді қолдануда мемлекеттік қызметшілердің мәтіндерді талдай білуіне, еркін көзқарасын білдіріп, пікірін қысылмай ашық айтуға, берілген тапсырмалардың, жағдаяттардың (ситуация) нақты шешімін тауып, іс-әрекетке өз бағасын беруіне үнемі көңіл бөліп отырғанда ғана, сабақ өз мақсатына жете алады.

ПО қызметкерлерінің кәсіби қызметіндегі сөйдеу мәдениетін қалыптастыру тәсілдері дегеніміз- сабақ барысында қызметкерлер интернет арқылы өзіне қажетті мәліметті сол сағатта ала алады. Интернет (ғаламтор) – адамзаттың ақпараттық технология саласындағы жетістіктерінің бірі екендігіне әрі өздері керекті уақытында қолдана алатындығына көз жеткізеді. Қосымша материалдар іздейді, алынған материалдарды саралайды, талдайды. Мысалы, «Телефонмен сөйлесе білеміз бе?» тақырыбында телефонмен сөйлесу мәдениетін меңгерумен қатар, оның шығу тарихымен таныса отырып, сабақ соңында тыңдаушыларға «Ұялы телефон, оның пайдасы мен зияны қандай?», «Күнделікті өміріңізде Сіз үшін телефон қандай рөл атқарады?» тақырыбында пікірталас ұйымдастырдым.

Тыңдаушылар 3 топқа бөлінді. Оның біріншісі – жақтаушы, екіншісі – даттаушы, үшіншісі – сарапшылар. Оларды жинақтап, қорғауға уақыт беріледі. Әрі интернет желісі арқылы ұялы телефон жайында ақпарат пайдалана алады. Пікірталас қызу өтті. Әр топ өздерінің пікірлерін нақты өмірден мысалдар келтіре дәлелдеп отырды. Жалпы, тыңдаушылар пікірталас арқылы тосын (экспромт) сөйлеуге, өз пікірін дәлелдеуге ойын жеткізе білуде қисынды түйін

жасауға, ақпараттық кеңістікті кеңінен пайдалануға үйренеді. Тілі дамиды, сөйлеу мәдениеті қалыптасады, күнделікті тұтынып жүрген заты (ұялы телефон) туралы мәліметті кеңінен біледі[3].

Сабақта интерактивті тақтаны пайдаланудың да атқаратын рөлі зор. Өтіліп отырған тақырыпты құлағымен естіп, көзімен көріп, әрі сауатты жазуға үйренеді. Мысалы, тақырыпқа сай «Мақалды дұрыс қолдан» ойыны арқылы мақал-мәтелдің тақырыбын түсініп, оны өмірдегі жағдайларда қолдану кезінде мәтін құру тапсырылады. «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді» деген мақалды алар болсақ, тыңдаушы әуелі мағынасын айтып, мәнін ашып, соған сай мәтін құрайды. Ал, «Сөзді тап» ойынында мақал-мәтелдің түсіп қалған бір сөзін табады. Мысалы, «Тыңдаушысы болмаса ... (сөз) жетім». Екінші түрі – мақалды жалғастыру. Мұндай ойындар ой жалғастыруға, сөйлемді дұрыс құрауға, сөздік қорларын молайтуға, байланыстырып сөйлеуге халық ауыз әдебиетінің асыл маржаны – мақал-мәтелдерді түсініп, меңгеруге септігін тигізеді.

Электрондық оқулықтың да тыңдармандардың тілін дамытуда тигізер пайдасы мол. Шапшаң әрі дұрыс жауап беруді қажет етеді. Берілген тапсырманы оқиды және орындайды, қайталайды, т. б. жұмыстар жүргізіледі. Уақыт тиімді пайдаланылады.

Шешендік сөздерді рөлге бөліп оқыту да – тиімді әдістердің бірі. Сол арқылы сөйлеу мәдениеті мен ой-өрісі, тілі дамиды, дүниетанымы жетіледі, түсінігі молаяды. Сөйлеп тұрған өзін шешенге, батырға, кейіпкерге теңейді және кейіпкердің жақсы мінез-құлқын, адамгершілік қасиеттерін бойларына сіңіріп отырады деп есептеймін.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйініне келер болсам, ІІО қызметкерлерінің кәсіби қызметіндегі сөйдеу мәдениетін қалыптастыру тәсілдері яғни, «Сөйлеу мәдениеті және іскерлік қарым-қатынас» курсы арқылы, тыңдаушыларға еліміздің тарихы, оның ғасырлар қойнауында қалған сөз маржандарын, сөз өнерін жан-жақты игертумен қазақ халқының жаратылысынан шешендік өнерге бейім екендігін таныту. Оның қиыннан қиыстырған, шешеннің төге сөйлейтін тапқыр да ақылды, бейнелі де бедерлі, аталы да баталы, нақыл, қанатты ойларын жеткізу.

Ал би – шешендердің даулы мәселені түйінді төрт-ақ ауыз сөзбен тыңдырып отырғандығын, ертедегі бір бидің өзі – осы күнгі соттың да, прокурордың да, полицияның да (қаншама мекеме, ұйым басшылығының) қызметін атқарғандығын, билердің кесімі, бітімі көпшіліктің көзінше ашық аспан астында айдан анық жария боп отырғандығын, ешқандай құпия, алдын ала ымыраласу, пәтуаласу болмағандығын билер өзінің сөзін, билік шешімін: «Ал, халайық, бұған не дейсіңдер, ризамысыңдар?» – деп көпшілікке салып, мақұлдасқандығын, сондықтан да халық өзінің от ауызды, орақ тілді, қара қылды қақ жара әділ билік айтатын би-шешендерді ханнан бетер қадірлеп, сыйлап, олардың айтқан кесімді, бітімді сөздерін жадында сақтап, бізге жеткізгендігін ұғындырдым[4].

Ұлтымыздың қайраткер ұлы, халық батыры Б.Момышұлы: «Өз тілімнің сұлулығын сезбей, өзге тілдің сұлулығын сезіну екіталай» дегендей, мемлекеттік қызметшілер тек тілді үйреніп қана қоймайды, дауыс ырғағын келістіре сөйлеуге дағдыланады, яғни сазды үнмен қазақ тілінің сондай көркем де әсем екендігіне өзгелердің де көзін жеткізеді, көпшілік алдында еркін сөйлеуге үйренеді. Қысқасы, сауатты да, шешен сөйлей білу – заман талабы.

Библиографиялық тізім:

1. Сыздық Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. –Алматы: Ана тілі, 2021 ж. – 319 б.
2. Негимов С. Шешендік өнер. -Алматы, 2023.
3. Қыдыршаев А., Төлегенова Д. Іскерлік шешендіктану қағидалары. – Орал, 2023.
4. Төленбергенова Н.Т. Мемлекеттік қызметшінің ресми тілдік тұлғасы: дискурстық әдістемесі. – Астана: МБА, 2022.

ӘОЖ 371

ҚАЗІРГІ ҚОҒАМ ӨМІРІНДЕ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТТЫҢ РӨЛІ

***Мерғалиев А.А.,** Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Дене шынықтыру даярлығы кафедрасының бастығы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция полковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

***Бурабаева М.А.,** Ақтөбе қаласы
Ф.Оңғарсынова атындағы
№41 мектеп-гимназиясының
дене шынықтыру пәні мұғалімі*

Қазіргі қоғамда спорт өмірдің әртүрлі салаларына еніп, маңызды рөл атқарады. Бұл ұлттар арасындағы қарым-қатынасқа, адамдардың әлеуметтік жағдайына айтарлықтай әсер етеді және олардың өмір салтын, сәнін және этикалық құндылықтарын қалыптастырады. Сонымен қатар, жаман әдеттердің алдын-алудан басқа, дене шынықтыру сабақтары халық арасында ойын-сауық сұраныстарын қанағаттандырады.

Қазіргі ХХІ ғасырда іс жүзінде әрбір адам дене шынықтыру мен спортқа қатысады, яғни жарыстар, эстафеталар және флэшмобтар сияқты түрлі іс-шараларға қатысады. Бұл Олимпиада ойындары, әлем және Еуропа

чемпионаттары, сондай-ақ Дүниежүзілік универсиадалар сияқты ірі халықаралық жарыстарға деген қызығушылықтың артуымен расталады. Әлемнің көрнекті спортшыларын бақылай отырып, адамдар ұмытылмас із қалдыратын ерекше эмоцияларды бастан кешіреді. Мұндай үлкен оқиғалар адамдарды дене шынықтырумен және спортпен шұғылдануға ынталандырады.

Дене шынықтыру мен спортқа қатысу ХХІ ғасырда қазіргі қоғам алдында тұрған отырықшы өмір салты, жаман әдеттер және девиантты мінез-құлық сияқты бірқатар өзекті мәселелерді шешуге көмектеседі [1].

Спорт пен дене шынықтыру жеке тұлғаны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, өйткені спортшы әртүрлі әлеуметтік жағдайларға тап болған кезде құнды өмірлік тәжірибе жинақтайды.

Жас спортшы жаңа әлеуметтік ортаға кіргенде, ол спорт секциясы немесе мектеп болсын, жаттықтырушылар, төрешілер және спорт ұжымы сияқты жаңа әлеуметтік элементтермен қоршалған. Бұл адамдар жаңа әлеуметтік рөлді сәтті бейімдеу және жүзеге асыру үшін қажетті мәдени нормалар мен мінез-құлықтарды тәрбиелеуге және қалыптастыруға жауапты. Бастапқы әлеуметтену жеке тұлғаны қалыптастыруда ерекше рөл атқарады, оның ішінде психофизикалық және адамгершілік қасиеттер [2].

Бұл процеске ата-аналар да, мектеп те, әлеуметтік дене шынықтыру және спорт институттары да қатысады. Бастапқы әлеуметтену агенттері қатарындағы рөлдер мен позициялардың таралуы біркелкі емес: ата-аналар мен жаттықтырушылар айтарлықтай әсер етеді, ал спортшының құрдастары, ата-аналар мен жаттықтырушылар кешірмейтін көптеген нәрселерді кешіре отырып, ерекше әсер етеді.

Қазіргі уақытта дене шынықтыру және спорт қоғамға көпжақты әсер ететін әмбебап әлеуметтік құбылыс болып табылады. Негізгі әсер жеке тұлғаны тәрбиелеуге және көптеген аурулардың алдын-алуға бағытталған. Дене шынықтыру және спортпен үнемі айналысу дененің функционалдығын жақсартуға, метаболизм процестерін белсендіруге, метаболизм мен энергияны тұрақтандыруға ықпал етеді. Физикалық белсенділік болмаған кезде бұлшықет атрофиясы пайда болады, сүйектің беріктігі және орталық жүйке, тыныс алу, жүрек-қан тамырлары және басқа жүйелердің қызметі нашарлайды, бұл дененің жалпы тонусы мен белсенділігінің төмендеуіне әкеледі.

Көптеген медицина мамандары көптеген аурулардың алдын-алу үшін, сондай-ақ операциядан, жарақаттан немесе аурудан кейінгі оңалту процесінің бөлігі ретінде спортпен шұғылдандуды ұсынады. Жүгіру және шаңғы тебу сияқты циклдік спорт түрлері барлық дерлік жас топтары үшін ұсынылады, өйткені олар тірек-қимыл жүйесіне оң әсер етеді және жүктеменің дұрыс мөлшерімен барлық бұлшықет топтарын белсендіреді. Тұрақты дене шынықтыру сабақтары қазіргі қоғам үшін маңызды стресске төзімділіктің артуына ықпал етеді [3].

Дегенмен, шамадан тыс физикалық белсенділікпен байланысты тәуекелдерді де ескеру керек, әсіресе қазіргі заманғы сұлулық мәдениеті

аясында, адамдар көбінесе дене шынықтыруды дұрыс түсінбестен идеалдарға ұмтылады. Жаттығуды теріс пайдалану ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін, сондықтан жаттықтырушылар немесе фитнес нұсқаушылары сияқты дене шынықтыру мамандары әзірлеген жеке жаттығу бағдарламаларын таңдау маңызды. Алайда, ХХІ ғасырда білікті мамандардың, жаттықтырушылар мен спортшылардың шетелге кетуіне байланысты дене шынықтыру мен спорт үшін күрделі проблема бар [4].

Бұл біздің мамандарымыз бен спортшыларымызды даярлаудың жоғары деңгейінен, сондай-ақ елімізде толыққанды жұмыс істеу үшін жағдайдың жеткіліксіздігінен туындап отыр.

Спорт және дене шынықтыру сабақтары балалар мен жасөспірімдердің өмірінде ғана емес, ересек жастағы адамдар үшін де маңызды рөл атқарады. Жаттығу қартаю процесін баяулатады және артрит, артроз, гипертония және т.б. сияқты жасқа байланысты әртүрлі аурулардың пайда болуына жол бермейді. Алайда, физикалық белсенділіктің сипаты мен қарқындылығы, сондай-ақ олардың жүйелілігі әр адамның жас ерекшеліктеріне байланысты екенін түсіну керек.

Спорт физикалық және спорттық дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар адамгершілік, эстетикалық және интеллектуалдық қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді. Спорттың сауықтыру - рекреациялық функциясы адам ағзасының функционалдығына, әсіресе оның денсаулығы мен дамуы үшін маңызды болып табылатын балалар мен жасөспірімдерде оң әсер етеді.

Дене шынықтыру мен спорттың тұрақты сабақтарына басты назар әртүрлі спорт секцияларына белсенді қатысатын жастарға аударылады. Ересек жастағы адамдарда физикалық жаттығулар сирек кездеседі. Бұл өмірдің осы кезеңінде адамдар көбінесе жұмыспен қамтылуға және ашық ауада демалуға және жаттығуға уақыт қалдырмай, денсаулық жағдайына тиісті назар аудармайтындығына байланысты болуы мүмкін. Егде жастағы адамдар көбінесе жалпы стереотиптерге байланысты дене шынықтыру мен спортпен шұғылданудан аулақ болады, бұл олардың жасына байланысты емес деп санайды және олардың жасына сәйкес келетін жаттығулар мен жаттығулар туралы білмейді. Алайда, ересектер арасында бұл стереотиптерді жою үшін дене шынықтыру мен спортты насихаттауды арттыру қажет. Бұл үгіт-насихат әр адам, жасына қарамастан, дене шынықтырумен айналыса алады және барлық азаматтарға қол жетімді болуы керек деген идеяны алға тартуы керек. Дене шынықтыру мен спорттың дамуына қамқорлық гуманистік мұраттарды, құндылықтар мен нормаларды іске асыратын және адамдардың қабілеттерін дамытуды, олардың мүдделері мен қажеттіліктерін қанағаттандыруды, сондай-ақ адам әлеуетін жандандыруды ынталандыратын мемлекеттің әлеуметтік саясатында шешуші рөл атқарады.

Экономикалық модельдің нарықтық модельге ауысуымен және елде әмбебап құндылықтар мен идеалдардың қабылдануымен дене шынықтыру мен спорт жаңа талаптарға тап болады.

Бұл жаңа жағдайда бұл жүйе бүкіл қоғамның әл-ауқатының жалпы аспектілеріне ғана емес, сонымен қатар әр адамға жеке көзқарасқа ерекше мән бере отырып, жеке тұлғаны дамыту мәселелерін шешуге бағытталған.

Біздің еліміз спорт секциялары мен құрылыстарына қол жеткізу үшін түрлі жеңілдіктер бере отырып, халық арасында спортпен шұғылдануды насихаттауға белсенді жәрдемдеседі. Мамандандырылған балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері салынууда, бұл мектеп оқушыларына әртүрлі секциялардан таңдау мүмкіндігін қамтамасыз етеді, сондай-ақ спорт нысандарына бару үшін зейнеткерлерге жеңілдіктер беріледі. Бұл әр түрлі жас топтарының қажеттіліктерін ескере отырып, елдің дене шынықтыру мен спортқа жоғары мән беретіндігін көрсетеді. Алайда халықтың физикалық белсенділігін арттыру үшін елдің күш жігері жеткіліксіз; адамдардың спортпен шұғылдануға және қозғалуға деген тәуелсіз тілегі де маңызды. Қазіргі уақытта көптеген адамдар көп күш жұмсамай-ақ спорттық хабарларды пассивті түрде бақылауды жөн көреді. Дене шынықтыру және спорт ХХІ ғасырда қоғам тарапынан қомақты инвестиция тарта отырып, маңызды бизнеске айналды.

Дене шынықтыру мен спортты экономикалық тұрғыдан қарастырған кезде қоғамның осы салаға салған инвестициялары бірнеше есе өтелетіні белгілі болады. Негізгі артықшылықтар, ең алдымен, денсаулықты жақсарту және өмір сүру ұзақтығын арттыру, содан кейін экономикалық және беделді артықшылықтар. Сонымен қатар, спорттық іс-шаралар, спортшылар, командалар, ұйымдастырушылар мен төрешілер арасындағы бәсекелестік пен ынтымақтастықтың әртүрлі қатынастарын тудырады, олар спорт шеңберінен асатын әлеуметтік қатынастардың кең жүйесіне енгізілген.

Қорытындылай келе, дене шынықтыру мен спорт бүкіл әлемде кеңейіп келе жатқанын және күн сайын спорттық іс-шараларға көбірек адамдар қатысып, олардың қатысуына ұмтылатынын атап өтуге болады. Қазіргі уақытта біздің елімізде салауатты өмір салтына деген қызығушылық артып келеді. Шын мәнінде, біз Қазақстандағы жаңа әлеуметтік құбылыс туралы айта аламыз, ол азаматтардың материалдық әл-ауқаттың негізі ретінде денсаулықты сақтауға деген айқын экономикалық қызығушылығында көрінеді.

Отандық дене шынықтыру - спорт қозғалысының үздік тәжірибелерін сақтау және жандандыру, сондай - ақ халықтың барлық топтарын белсенді дене белсенділігі мен спортпен шұғылдануға барынша тартуға мүмкіндік беретін дене шынықтыру мен сауықтырудың жаңа тиімді әдістерін іздеуді жалғастыру маңызды.

Библиографиялық тізім:

1. В.И. Аркаев «Основы физической культуры и спортивной тренировки». М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2009 ж.
2. Л.М. Матвеев «Теория и методика физической культуры». М.: Физкультура и спорт, 2008.

3. М.И. Новиков «Теория и методика физической культуры и спорта: учебное пособие». М.: Физкультура и спорт, 2015 ж.
4. Г.М. Сулейманов «Спортивная медицина». М.: Советский спорт, 1985ж.

УДК 378

INTENSIVE FOREIGN LANGUAGE TRAINING FOR LAW ENFORCEMENT OFFICERS

Yul.V. Muzyka

*senior lecturer of the Department of foreign languages
of the Far Eastern Law Institute of the
Ministry of Internal Affairs of the
Russian Federation named after I. F. Shilov,
lecture-researcher*

Музыка Ю.В., старший преподаватель,
преподаватель - исследователь
Дальневосточного юридического института
МВД России имени И.Ф. Шилова
(Россия, г.Хабаровск)

The modern education system of the Russian Federation requires competent law enforcement officers not only professional training capable of meeting the challenges of the time, theoretical knowledge in the field of law, but also knowledge of foreign languages.

In order to achieve a successful career and promotion, a police officer may be placed in such a condition that he or she has to study one or more foreign languages within a short period of time. So, V.M. Blinov and V.V. Kraevsky believes that the

central problem of pedagogy today is to increase the intensity of education. A.A. Leontiev understood the process of intensification as a learning process in the group that gets the required knowledge, skills and skills for each individual student.

Observing the psychological characteristics of intensive study of foreign language in higher education we can highlight three main characteristics: concentration per unit of time, distribution and intensity, which in turn includes four parameters: the amount of material to be taught, the number and variation of receptions, the density of instruction, the intensification of the mental reserves of the individual. In the course of foreign language training of future law enforcement officers, intensive training should not be related to the minimization but to the maximization of the joint efforts of the learner and the teacher. For the first time, intensive foreign language training courses of law enforcement officers were opened in Russia in the 1970s.

The history of the development of intensive education is contained in the Sugestopedic methodology of G.K. Lozanova. This intensive training model was developed for adult students who needed to learn a foreign language in short-term courses of 927 days for 4 hours each. Practice had shown that the Sugestopedic method was known as quiet effective, namely, increased motivation of students, remove psychological barriers in the context of communicative act, master certain vocabulary, and increase communication.

However, one of the drawbacks of the Sugestopedic course was that it was unable to provide the basic standard of speech, the necessary consistency between product and prescription skills, communication skills and skills, the necessary guidance in language phenomena. Intensive methods of the 21st-century were driven by social needs, public and public interests, and the development of related sciences such as social psychology, personal psychology, etc. Modern intensive teaching methods are oriented towards adult audience, which includes law enforcement officials that are more motivated to learning. Adult audiences are being more likely to establish links between image, practice and verbal and logical thinking, improving the transition of intelligence to a new, higher stage of development, characterized not only by the ability to solve the problems but also by the ability to create problems. Intensive foreign language training at the Far Eastern Home Ministry Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation named after I.F. Shilov has the following characteristics:

1. activation of educational activities, including communicative activity;
2. the principle of collective interaction;
3. concentration of the volume of the material being learned;
4. quantity and variability of techniques and exercises;
5. communicative environment in the classroom;
6. illustrative non-textual component of teaching aids;
7. friendly psychological climate in the classroom.

Let us consider some of these characteristics more precise.

1. Activation of educational activity, including communicative activity, implies

active participation of foreign language students in educational activities. This activity should be motivated and interesting. Group interaction of students stimulates their activity, contributes to the creation of an atmosphere of mutual understanding, mutual assistance, and interest of everyone in the result of the activity. Activation of activity in a group also largely depends on the teacher, who creates an atmosphere of cooperation, goodwill, and competition.

Here we should dwell on the problem of motivation for studying a foreign language at the Ministry of Internal Affairs University. This issue is quite complex, since the disciplines "Foreign Language" and "Foreign Language in the Sphere of Jurisprudence" are not core subjects for law enforcement officers studying at the Ministry of Internal Affairs University. In order to create general motivation for studying the subject "Foreign Language", teachers in class show its importance as an important component of humanitarian education, as well as its role as a means of translating authentic specialized texts, contacts with people from other countries, and a means of career advancement. For this purpose, teachers of the Department of Foreign Languages develop interesting, visual, educational, and methodologically competent teaching aids in English.

Back in the 19th century, the Russian teacher V.N. Soroka-Rosinsky expressed the idea of creating interesting, visual textbooks in his pedagogical works. Another Russian teacher P.P. Blonsky in his works calls for making textbooks exciting, a favorite book of the student, since the textbook was and remains the most important means of learning.

In 2016, teachers of the Department of Foreign Languages created a manual "English for Law Enforcement Officers", designed for professional training and improving knowledge of a foreign language of law enforcement officers for junior and middle command staff, who are being hired for the first time for the internal affairs agencies. The main objective of the manual is to form and develop communication skills for their application in situations determined by the specifics of the professional activities of the police officers.

The manual is designed for 40 hours of classroom training, allowing the police officers repeat or refresh quickly their knowledge of basic grammar and phonetic topics, master the vocabulary on the topics: "Contacts with Foreign Citizens", "A Foreigner's Request for Help", "Orientation in the City", "Interaction with Foreign Citizens Not Related to Illegal Actions", "Maintenance of Public Order", "Road Safety", "Description of a Person's Appearance", "Interviewing a Victim or Witness of a Crime".

In addition to the grammatical and lexical material, conversational clichés and expressions presented in tables and diagrams, the manual is supplied with rich illustrative material, allowing this extra-textual component to be used as a didactic tool for teaching, developing and educating students. The illustrative material of the manual is intended not only to make the textbook exciting, but also has the practical purpose of familiarizing students with foreign-speaking countries. The experience of productive use of the illustrative component of the textbook has shown that the use of

the extra-textual component also gives awareness of aesthetic and spiritual values.

2. The principle of collective interaction.

Many studies have been conducted on this topic, the author will not dwell on this characteristic in detail, and here it is necessary to note the differences in the level of awareness of the participants in collective interaction on a particular issue. These differences make communication in the classroom more motivated and interesting for all participants. The success of collective interaction is determined largely by the state of psychological comfort, relaxedness, which can be realized in the classroom.

3. Volume of the material to be learned.

It is especially important to emphasize the advisability of concentrating language material, primarily grammar, at the beginning of the course of study. This creates the necessary conditions for natural communication. Teachers suggest introducing a large volume of new material (for example, all types of pronouns, the most commonly used tenses, etc.), provided that it (the material) is combined into a certain system and a sufficiently long period is provided for its consolidation. It is also important that the lexical material be defined by one general topic (for example, "Interrogation", "Identification of a criminal", "Road accident". Words, as well as grammatical phenomena, are presented in a coherent text, the meaning of which will ensure the process of understanding of the meaning of a new linguistic phenomenon.

4. The number and variability of techniques and exercises.

The strength of the assimilation of language material depends primarily on the number and variety of exercises.

A special place in intensive foreign language training in classes at the University of the Ministry of Internal Affairs of Russia is given to the process of dealing with presentations and video materials. The value of the presentations created by the teachers of the department is presented compactly, in the right sequence, without unnecessary details. A text is "inserted" under the presentation, which corresponds maximally to the topic of the lesson from an informative and lexical point of view. The text can be changed or removed, and students will have the opportunity to read it independently out the slides.

In conclusion, we should highlight that the popularity of the intensive method is largely due to its high efficiency. Students at the initial stage of training already master successfully the large volume of language material; they learn language and vocabulary and apply it successfully in practice. With the help of the intensive method, it is possible to train employees with both zero knowledge and profound knowledge of a foreign language.

Bibliographic list:

1. Blonsky P.P. How I Became a Teacher. Selected Pedagogical and Psychological Works. In 2 volumes / Ed. 4. A.V. Petrovsky. Moscow: Pedagogy, 1979. 304 p.

2. Blonsky P.P. On National Education - M.: Type. T-va Kushnerev and K°, 1915. - 40 p.

3. Kitaygorodskaya G.A. Methodological Foundations of Intensive Teaching of Foreign Languages. M.: Publishing House of Moscow University. 2007. 175 p.

4. Soroka-Rosinsky V.N. Pedagogical Works / compiled by A.T. Gubko; USSR Academy of Pedagogical Sciences. - M.: Pedagogy, 1991.

УДК 343.9

СОВРЕМЕННАЯ МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ КРИМИНАЛИСТИКИ В УСЛОВИЯХ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО ПОЛИГОНА

*Мухамедьярова Б.М., старший преподаватель
кафедры Уголовного процесса и криминалистики
Актюбинского юридического института
имени М.Букенбаева, подполковник полиции
(Казахстан, г.Актобе)*

В наше время наука криминалистики требует решения сложных и многогранных проблем. Развитие новых технологий и методов в области расследования преступлений и анализа доказательств играет решающую роль, особенно в повышении качества криминалистического обучения. Поскольку в процессе обучения недостаточно только теоретических знаний, возрастает актуальность использования специальных полигонов для овладения практическими навыками. В этой статье мы проанализируем современные методики обучения в условиях криминалистического полигона и рассмотрим их эффективность и преимущества. Это направление особенно важно с учетом стремительно меняющихся условий преступной среды и вызовов, стоящих перед правоохранительными органами.

Бурное развитие мира современных технологий и научных открытий вызывает особенно актуальные вопросы и в области криминалистики. Каждая новая методика и инновационное решение открывают новые пути расследования уголовных событий и способствуют всестороннему совершенствованию образовательного процесса. В данном контексте видно, что важность обучения в условиях криминалистического полигона играет особую роль в формировании не только знаний (теоретических, семинарских), но и практических умений и аналитического мышления. Каждый слушатель, то есть курсант и преподаватель, с помощью современных средств стремится достичь высоких высот в сочетании науки и практики, расширяя свои возможности и совершенствуя практические навыки. В этой статье мы подробно рассмотрим влияние и практическое применение именно таких современных методик и проанализируем новые направления и возможности подготовки будущих специалистов. Этот подход становится особенно актуальным при подготовке кадров для работы в условиях цифровой трансформации правосудия. [1]

Современное развитие науки и техники оказывает значительное влияние на методы и подходы преподавания в вузах, особенно в таких областях юридических дисциплин, как криминалистика. Одним из наиболее эффективных методов практико – ориентированного обучения является использование криминалистического полигона – специально оборудованной площадки, имитирующей реальные условия совершения преступлений и проведения следственных действий. Применение таких полигонов позволяет обучающимся и курсантам формировать практические навыки, необходимые для решения проблем криминалистического характера, и углублять теоретические знания. Таким образом, внедрение полигонного обучения – это шаг к приближению образовательного процесса к реальным условиям профессиональной деятельности. [2]

Во многих учебных заведениях традиционные лекционные занятия и учебные материалы использовались в качестве основного средства обучения. Однако разделение теории и практики создает трудности в развитии у слушателей навыков действий в реальных ситуациях. Современные методологии, включая интерактивные симуляторы, компьютерные симуляции и платформы виртуальной реальности, позволяют учащимся моделировать реальные ситуации. Эти подходы способствуют развитию у учащихся критического мышления, аналитических навыков и умений принимать практические решения. Также они позволяют реализовать принцип активного обучения, формируя у будущих специалистов готовность к нестандартным вызовам. [3]

В условиях криминалистического полигона слушатели и курсанты могут отработать методы осмотра места происшествия, регистрации и получения вещественных доказательств, смоделировать различные виды преступлений и проанализировать следующую информацию. Это не только способствует формированию профессиональных компетенций, но и развивает аналитическое мышление, умение работать в команде и принимать обоснованные решения в ситуациях, близких к реальности. Такой опыт невозможно получить в рамках только аудиторных занятий, что подчеркивает уникальность полигонного подхода. [4]

Значение криминалистического полигона в образовательном процессе: криминалистический полигон – инновационная форма обучения, сочетающая теоретическую подготовку с практическим применением знаний. Его применение позволяет реализовать принципы наглядности и практико-ориентирования, что особенно важно при изучении сложных и многогранных дисциплин, таких как криминалистика. К основным задачам, решаемым криминалистическим полигоном, относятся:

Отработка навыков осмотра места происшествия. Слушатели и курсанты изучают методы проверки, регистрируют ситуацию, получают вещественные доказательства и составляют соответствующую документацию. Это формирует базовые навыки, без которых невозможно полноценное участие

в следственных действиях.

Моделирование различных видов преступлений. Проведение учебных мероприятий позволяет изучить особенности расследования преступлений против личности, имущественных преступлений и других категорий преступных деяний. В процессе обучения возможна корректировка действий по ходу сценария, что делает методику гибкой и адаптивной.

Формирование профессиональных компетенций. Практическая работа на полигоне помогает развить навыки анализа информации о следах, выявления причинно-следственных связей и оценки доказательств. Это обеспечивает глубокую связь между теорией и реальной следственной практикой.

Развитие междисциплинарного подхода. Деятельность на криминалистическом полигоне требует интеграции знаний из смежных областей, таких как криминалистика, право, психология и информационные технологии. Это способствует более целостному восприятию процесса расследования. [5]

Таким образом, криминалистический полигон является эффективным инструментом формирования практических навыков и профессиональных компетенций будущих специалистов в области криминалистики. Это не только углубляет теоретические знания, но и позволяет применять их в условиях, максимально приближенных к реальным, что повышает качество подготовки студентов и их готовность к практической деятельности в правоохранительных органах. Кроме того, использование полигонов способствует формированию профессионального мышления и ответственности.

Роль криминалистического полигона

Криминалистический полигон – это специально оборудованная учебная площадка, имитирующая различные ситуации. На таких полигонах предоставляется возможность в полном объеме реконструировать уголовные происшествия и следственный процесс. Учащиеся в условиях полигона:

- выполняют практические упражнения и осваивают конкретные методы расследования;
- в процессе анализа и сбора доказательств выявляют ошибки и изучают способы их исправления;
- овладевают быстрой адаптацией к различным ситуациям с помощью интерактивной симуляции. [6]

Этот формат обучения становится особенно востребованным в связи с возрастающей сложностью преступных схем и необходимостью постоянного совершенствования профессиональных навыков сотрудников.

Симуляции, 3D-моделирование и приложения виртуальной реальности, разработанные с помощью современных технологий, должны повысить эффективность обучения и дать возможность слушателям и курсантам оттачивать свои практические навыки, внедряя приложения и мобильные платформы, имитирующие реальные ситуации в виртуальной среде. Такой подход способствует овладению различными аспектами процесса

расследования с помощью симуляций в реальном времени. Использование цифровых технологий обеспечивает гибкость образовательного процесса и открывает новые перспективы для развития криминалистики.

Мультимедийные обучающие инструменты.

Связь между теорией и практикой может быть укреплена с помощью видеоуроков, онлайн-вебинаров, интерактивных презентаций и обсуждения смоделированных преступных ситуаций. Такие средства повышают зрительное восприятие учащихся и способствуют легкому усвоению сложных понятий. В перспективе такие технологии могут быть интегрированы в персонализированные образовательные траектории.

Индивидуальные траектории обучения.

Важно формировать индивидуальные траектории обучения, адаптированные к уровню обучения и потребностям каждого слушателя. В этом направлении рекомендуется четко оценивать уровень знаний учащихся, выявлять преимущества и недостатки с помощью адаптивных систем обучения, модулей тестирования и обратной связи. Это позволит выстраивать гибкую и эффективную систему подготовки специалистов, способную оперативно реагировать на изменения в криминальной среде.

Инновационные исследовательские проекты.

Необходимо предоставить слушателям и курсантам возможность самостоятельно или в группе проводить исследовательские проекты. В этих проектах должны быть использованы современные технологии, новые методы и инструменты, предусмотрена возможность проведения экспериментов на конкретных условиях. Это стимулирует интерес к научной деятельности и способствует внедрению инноваций в практику.

Структура практических занятий.

Обучение на криминалистическом полигоне состоит из нескольких этапов:

Теоретическая часть. Учащиеся сначала осваивают основные понятия и методы в области криминалистики. Здесь будут представлены основные принципы и технические средства расследования уголовных событий. Это обеспечивает базу для последующего успешного применения знаний на практике.

Практическое упражнение. Процесс обучения на криминалистическом полигоне рекомендуется дополнять дополнительными практическими занятиями, основанными на реальных условиях. По разным сценариям проводится четкий процесс расследования. Учащиеся активно участвуют на каждом этапе следственного процесса – сборе доказательств, их анализе, реконструкции и обобщении. Такой формат способствует выработке умений действовать в стрессовых и нестандартных ситуациях. [7]

Обратная связь и анализ. После каждого обучения преподаватели и наставники анализируют работу слушателей и курсантов и предлагают способы исправления ошибок путем внедрения системы обратной связи. На этом этапе

слушатели и курсанты выявляют свои сильные и слабые стороны, получают предложения о том, как совершенствоваться в будущем, и предлагают пути дальнейшего развития – это, безусловно, делает процесс обучения более эффективным. Такой аналитический подход формирует устойчивую мотивацию к профессиональному росту и самосовершенствованию.

Использование криминалистического полигона как современного образовательного инструмента демонстрирует высокую эффективность в формировании профессиональных компетенций у будущих специалистов. Такой формат позволяет соединить теоретические знания с практическими навыками, обеспечивая глубокое погружение в реальную следственную практику. Внедрение инновационных технологий, мультимедийных средств и персонализированных траекторий обучения делает образовательный процесс гибким, адаптивным и направленным на развитие аналитического мышления и готовности к нестандартным ситуациям. Перспективы дальнейшего развития заключаются в интеграции цифровых решений, расширении возможностей симуляции и стимулировании исследовательской активности обучающихся, что соответствует требованиям цифровой трансформации правоохранительной деятельности. [8]

Библиографический список:

1. Агапов А.И. Криминалистика. – М.: Юрайт, 2021.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учебник. – М.: Норма, 2020.
3. Громов И.Н. Практическая криминалистика: Методика расследования. – СПб.: Питер, 2022.
4. Зинин А.Н. Инновационные методы в обучении юридическим дисциплинам. – М.: Проспект, 2020.
5. Калиновский К.Б. Применение симуляционных технологий в подготовке следователей. // Вестник криминалистики. – 2021. – №3.
6. Никитин В.В. Методика моделирования следственных ситуаций на учебных полигонах. – Екатеринбург: УрГЮУ, 2019.
7. Петрова Л.А. Цифровизация образования и ее влияние на подготовку специалистов в правоохранительной сфере. – Казань: Казанский юридический институт МВД России, 2023.
8. Соловьев А.М. Криминалистика: современные подходы и технологии. – М.: Юстицинформ, 2022.

УДК 371

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ КУРСОВ
ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПРОФЕССОРСКО-
ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ**

ЗАВЕДЕНИЙ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

*Найманбаев М.Ж., начальник Центра по подготовке специалистов по профилактике бытового насилия
Факультета дополнительного образования
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева
магистр юридических наук (Казахстан, г.Актобе)*

Повышение квалификации является одним из основных видов профессионального обучения преподавателей учебных заведений для развития уровня их теоретических знаний и компетенций, совершенствования практических навыков и умений, в соответствии с требованиями государственных образовательных стандартов к качеству образования в Вузах Республики Казахстан.

Совокупность профессиональных знаний и владение информационно-коммуникативными техническими навыками крайне важно для профессионально-личностного роста преподавателей специальных высших учебных заведений и повышения качества подготовки курсантов и слушателей.

В настоящее время организация и проведения курсов повышения квалификации профессорско-преподавательского состава специальных учебных заведений МВД является первостепенной основой совершенствования учебного процесса.

Так, согласно Закона Республики Казахстан «Об образовании», педагог - это лицо, имеющее педагогическое или иное профессиональное образование по соответствующему профилю и осуществляющее профессиональную деятельность педагога по обучению и воспитанию обучающихся и (или) воспитанников, методическому сопровождению или организации образовательной деятельности.[1] Педагогические работники обязаны постоянно совершенствовать свое профессиональное мастерство, интеллектуальный, творческий и общенаучный уровень и имеют право на повышение квалификации не реже одного раза в пять лет продолжительностью не более четырех месяцев.

Также в соответствии с Законом Республики Казахстан «О статусе педагога», педагог в целях поддержания и развития ранее приобретенных профессиональных компетенций проходит курсы повышения квалификации. Порядок прохождения которых определяется уполномоченным органом в области образования. [2]

В свою очередь, повышение квалификации является основной формой дополнительного профессионального образования и представляет собой непрерывный процесс обучения, направленный на совершенствование профессиональных компетенций специалистов, имеющих профильное образование и присвоенную профессиональную квалификацию. Также

повышение квалификации педагогических работников в Республике Казахстан проводится с отрывом от основной работы или с применением дистанционно-образовательных технологий.

Продолжительность обучения устанавливается учебным заведением в зависимости от учебной программы, с учетом мнения заказчика. Учебные программы курсов повышения квалификации, в том числе дистанционного обучения, могут иметь продолжительность не менее 36 часов.

Основными задачами учебных заведений повышения квалификации и переподготовки педагогических работников являются:

- создание условий для реализации образовательных программ повышения квалификации, стажировки, переподготовки;
- повышение профессиональной компетентности профессорско-преподавательского состава;
- внедрение инновационных технологий в программы курсов повышения квалификации с учетом потребностей национальной системы образования;
- организация и проведение научных исследований и опытно-конструкторских работ в области повышения квалификации и переподготовки;
- изучение, обобщение, внедрение и обмен лучшим отечественным и зарубежным опытом повышения квалификации педагогических кадров;
- повышение статуса преподавателя (педагога), путем совершенствования его интеллектуального, профессионального уровня и личностных качеств.

В совокупности все эти современные подходы, как и традиционные, позволят улучшить качество курсов повышения квалификации за счет увеличения процентного соотношения применения практических, организационных и информационно-коммуникативных технологий в учебном процессе.

Система повышения квалификации педагогических кадров Республики Казахстан ориентирована на решение вопросов формирования личности педагога новой формации, способного к постоянному саморазвитию и совершенствованию профессиональной компетентности для реализации новых задач в условиях модернизации современного образования.

Одним из основных нормативно-правовых актов регламентирующее деятельность курсов повышения квалификации в системе органов внутренних дел является приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Содержания и Правил осуществления профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации сотрудников органов внутренних дел Республики Казахстан» от 20 апреля 2016 года № 422, где указано, что к задачам повышения квалификации сотрудников органов внутренних дел относятся развитие профессиональных компетенций в соответствии с предъявляемыми квалификационными требованиями для эффективного выполнения ими своих должностных обязанностей.[3]

Содержание и объем курсов повышения квалификации определяются организацией образования МВД совместно со структурными подразделениями

и ведомствами МВД и включают:

1) основные направления внешней и внутренней политики Республики Казахстан, определенные в нормативных правовых актах, посланиях и выступлениях Главы государства;

2) формы и методы эффективного управления коллективом и организационно-контрольной работы;

3) вопросы совершенствования правоприменительной деятельности с учетом изменений и дополнений в действующем законодательстве;

4) вопросы изучения передового опыта работы правоохранительных органов, в том числе зарубежного опыта;

5) вопросы формирования эффективных управленческих и оперативных навыков, способствующих успешной реализации задач, стоящих перед правоохранительными органами;

6) вопросы становления, состояния и эффективности местной полицейской службы в системе органов внутренних дел;

7) актуальные проблемы правоохранительной деятельности, мировой и отечественный опыт охраны общественного порядка и общественной безопасности, а также противодействие преступности.

Повышение квалификации профессорско-преподавательского состава является составной частью системы совершенствования профессиональной подготовки кадров. Одним из основных направлений ее решения в современных условиях становится обеспечение условий для эффективной работы по повышению педагогического мастерства преподавателя непосредственно в каждом учебном заведении МВД.

Профессиональному росту преподавателей способствует широкое привлечение практических работников органов внутренних дел к проведению практических занятий со слушателями и курсантами учебного заведения.

Повышение профессионализма профессорско-преподавательского состава учебных заведений МВД поднимет престиж и положение не только преподавателя, но и в целом ведомственного образования в республике.

В условиях современной перестройки системы ведомственного образования МВД на организаторские умения преподавателя ложится большая нагрузка.

Для реализации поставленных задач в образовательной среде дополнительного профессионального образования задействовано большое количество специализированных научно-исследовательских и учебных заведений Казахстана, и особенно профильные высшие учебные заведения, чей вклад, бесспорно, серьезно влияет на качественную составляющую в процессе обучения.

С точки зрения педагогических аспектов, мы отмечаем стабильно хорошие показатели, которые длительное время демонстрируют заинтересованность руководителей государственных служб правоохранительного блока повышать в среде сотрудников профессиональный

уровень знаний, поддерживать здоровую конкурентность среди специалистов, стремление улучшать кадровый потенциал, кадровый резерв и мотивацию к обучению своих подчиненных новым перспективным направлениям науки.

Большая роль в данном процессе отводится, безусловно, Министерству внутренних дел Республики Казахстан, благодаря чему мы можем получать самую актуальную информацию о новых требованиях, предъявляемых к системе обучения и образования, рекомендациях по их реализации и, что очень важно принимать активное участие в разработках и внедрениях новейших методик в системе дополнительного профессионального образования. Хочется подчеркнуть, что Министерство внутренних дел Республики Казахстан заинтересовано в постоянном тесном и взаимном сотрудничестве с Министерством науки и высшего образования Республики Казахстан в области разработки, корректировки, совершенствования и апробации приемов, методов и подходов в сфере качественной подготовки современного конкурентоспособного персонала для выполнения государственных задач. От того набора стратегических решений, формулировки целей и путей по их достижению во многом будет зависеть успех сложной и кропотливой работы всех специалистов, занятых в образовательном и воспитательном процессе.

В процессе осуществления органами внутренних дел функций правоохранительной направленности изменяются, усложняются и совершенствуются приемы, формы, методы, техника такой деятельности, что постоянно повышает и расширяет квалификационные требования к личному составу. А поскольку принцип соответствия требований по должности определенной квалификации остается во всех случаях неизменным, постольку и сотрудникам необходимо постоянно повышать свою квалификацию, которая осуществляется в целях последовательного и постоянного пополнения и обновления профессиональных знаний, приобретения новых умений и навыков, использования передового опыта в работе.

Требование к преподавателю быть специалистом, профессионалом по подготовке кадров для органов внутренних дел по организации и осуществлению эффективного учебно-воспитательного процесса побуждает отказаться от узких представлений о его профессионализме (в частности, как о человеке, хорошо знающем только преподаваемый предмет) и четко, обоснованно раскрыть суть и содержание профессионализма преподавателя, а затем и построить работу по овладению им и его совершенствованию.

Успешное прохождение повышения квалификации (портфель достижений), наличие сертификатов и практическое внедрение полученных навыков в учебно-воспитательный процесс способствуют формированию профессиональной компетентности преподавателя.

Библиографический список:

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-ІІІ. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2025 г.).

2. Закон Республики Казахстан «О статусе педагога» от 27 декабря 2019 года №293-VІ ЗРК. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.01.2025 г.).

3. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан «Об утверждении Содержания и Правил осуществления профессиональной подготовки, переподготовки и повышения квалификации сотрудников органов внутренних дел Республики Казахстан» от 20 апреля 2016 года №422. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 27.05.2020 г.).

ӘОЖ 007

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

***Нұрбек С.А.,** Қазақстан Республикасы ІІМ
Б.Момышұлы атындағы Оқу орталығының
Атыс және дене даярлығы циклының
оқытушысы, полиция капитаны
(Қазақстан, Шымкент қ.)*

Ақпараттық технологияларды қолдану қазіргі кезде құқық қорғау қызметінің ажырамас бөлігіне айналды. Компьютерлік жүйелер мен бағдарламалық қамтамасыз етуді енгізу құқық қорғау органдары жұмысының тиімділігін едәуір күшейтуге және олардың жеделдігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологиялар құқық қорғау органдарына үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеуге, сақтауға және беруге мүмкіндік береді. Арнайы мәліметтер базасы мен бағдарламалық жасақтаманы қолдану арқылы құқық қорғау органдары қажетті ақпаратты тез және дәл таба алады, оны талдай алады және тиісті шешімдер қабылдай алады.

Құқық қорғау қызметіндегі ақпараттық технологиялардың негізгі құралдарының бірі - бейнебақылау. Бейнебақылау жүйелерінің көмегімен қоғамдық тәртіпті тұрақты бақылауды қамтамасыз етуге және заңсыз әрекеттерді анықтауға болады. Бейнежазбалар қылмыстарды тергеу кезінде маңызды дәлел бола алады[1].

Сонымен қатар, ақпараттық технологиялар көптеген процестерді автоматтандыруға мүмкіндік береді, олардың орындалуын тездетеді және жұмысты жеңілдетеді. Мысалы, электрондық дерекқорлар адамдарды оңай және жылдам анықтауға, олардың жеке деректерін және соттылық тарихын тексеруге мүмкіндік береді.

Құқық қорғау органдарында ақпараттық технологияларды қолдану 20 ғасырдың екінші жартысында басталды. Соңғы онжылдықтарда ақпараттық технологиялар құқық қорғау органдары жұмысының ажырамас бөлігіне айналды, бұл олардың өз міндеттерін тиімдірек орындауын қамтамасыз етті.

21 ғасырдың басында көптеген құқық қорғау органдары деректерді есепке алу және сақтау, сондай-ақ ақпаратқа жедел қол жеткізу үшін өз жұмысына әртүрлі ақпараттық жүйелерді белсенді түрде енгізе бастады. Цифрлық технологиялардың дамуымен құқық қорғау органдары қылмыстық статистиканы талдау, жедел іздестіру шараларын жүргізу және қылмыстарды ашу үшін арнайы бағдарламалық жасақтаманы қолдана бастады.

Бүгінгі таңда құқық қорғау органдары үлкен көлемдегі деректерді өңдеу үшін ақпараттық-аналитикалық жүйелерді, бейнебақылау жүйелерін, бетті тану және автомобиль нөмірлерін анықтау технологияларын, электрондық құжат айналымы жүйелерін, мамандандырылған мәліметтер базасын және қылмыспен тиімді күресуге және қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге көмектесетін көптеген басқа құралдарды кеңінен қолданады.

Тиімділікті арттыру және жұмысты жақсарту үшін құқық қорғау органдарында қолданылатын бірқатар заманауи инновациялар бар:

1. деректердің үлкен көлемін талдау және қылмыстарды анықтау үшін технологиялар мен жасанды интеллектті пайдалану. Бұған заңдылықтарды анықтау және қылмыстарды болжау үшін машиналық оқыту алгоритмдерін қолдану кіреді;

2. тиімді ынтымақтастық пен іс-қимылды үйлестіру үшін әртүрлі құқық қорғау органдары арасында электрондық құжат және электрондық ақпарат алмасу;

3. қоғамдық тәртіпті бақылау, қылмыскерлерді іздеу және құтқару жұмыстарын жүргізу үшін пилотсыз аппараттарды (дрондарды) пайдалану;

4. қылмыскерлерді сәйкестендіру және бұқаралық іс-шараларда қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін тұлғаны тану жүйесін енгізу;

5. құқық қорғау органдары мен азаматтардың іс-әрекеттерін тіркеу үшін бейне және аудио жазбаларды пайдалану, бұл ашықтыққа ықпал етеді және азаматтардың құқықтарының бұзылуына жол бермейді [2].

Осы және басқа да инновациялар құқық қорғау органдарына өз функцияларын тиімдірек орындауға және қоғамды қауіпсіз етуге мүмкіндік береді.

Құқық қорғау қызметінде ақпараттық технологияларды қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Негізгі артықшылықтардың бірі-құқық қорғау органдарының тиімділігін арттыру. Ақпараттық технологияларды қолдану арқылы деректерді тезірек және дәл жинауға және талдауға болады, бұл қылмыстарды тергеуді жеделдетуге және қылмыстық әрекеттерді тиімді анықтауға және алдын алуға мүмкіндік береді[1].

Тағы бір артықшылығы - қауіпсіздік пен ақпаратты қорғауды арттыру. Заманауи ақпараттық технологиялар деректерді қорғалған Электрондық базаларда сақтауға мүмкіндік береді, бұл олардың жоғалу немесе рұқсатсыз қол жеткізу қаупін азайтады. Сонымен қатар, бейнебақылау жүйелері мен басқа да қауіпсіздік құралдарын пайдалану бақылауды жақсартуға және ықтимал қылмыстардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологияларды қолдану құқық қорғау органдары қызметкерлерінің жоғары біліктілігін талап етеді. Ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану үшін қызметкерлер тиісті дағдылар мен білімге ие болуы керек[5].

Ақпараттық технологиялар құқық қорғау органдары үшін деректерді тиімді басқаруға, ақпаратты киберқауіптерден қорғауға, бейнебақылау жүргізуге, деректерді талдауға және жедел жұмысты автоматтандыруға көмектесетін таптырмас құралға айналды. Бұл олардың қылмысқа қарсы күрестегі тиімділігі мен тиімділігін едәуір арттырады.

Деректерді талдау және құқық қорғау органдары үшін болжау шынымен де шешуші рөл атқарады. Бұл қылмыстың алдын алуға және қылмыспен күресу стратегияларын жақсартуға көмектеседі.

Құқық қорғау органдарындағы киберқауіпсіздік ақпараттық жүйелер мен олардың қызметі шеңберінде деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі басымдықтарының бірін құрайды. Ақпараттық қауіпсіздік технологияларының қарқынды дамуына байланысты құқық қорғау органдары кибершабуылдар, сезімтал ақпаратты ұрлау, бұзу және басқа да компьютерлік қылмыстар түріндегі қауіптерге тап болады.

Киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін құқық қорғау органдары ақпараттық жүйелерді қорғаудың заманауи технологиялары мен әдістерін қолдануы, қауіп-қатерлерге тұрақты мониторинг пен талдау жүргізуі, қызметкерлерді киберқауіпсіздік негіздеріне үйретуі, сондай-ақ қауіптер туралы ақпарат алмасу және киберқылмысқа бірлесіп қарсы тұру үшін басқа ұйымдармен және компаниялармен ынтымақтасуы тиіс.

Сондай-ақ, киберқылмыспен күресудің заңнамалық тетіктерін құру, қауіпсіздік жүйелеріне тұрақты аудит жүргізу, деректердің бұзылуынан қорғауды нығайту және техникалық құралдармен қауіпсіз жұмыс істеуді қамтамасыз ету қажет. Сонымен қатар, қауіпсіздік инциденттеріне жедел жауап

беру және білікті киберқауіпсіздік мамандарын тарта отырып, киберқылмыстарға тергеу жүргізу маңызды[5].

Биометриялық жүйелер олардың қауіпсіздігі мен тиімділігін қамтамасыз ету үшін бүкіл әлемдегі құқық қорғау органдарында кеңінен қолданылады. Бұл жүйелер саусақ іздері, бетті сканерлеу, дауыс және басқа параметрлер сияқты бірегей биометриялық мәліметтерге сүйене отырып, адамның жеке басын анықтауға мүмкіндік береді.

Құқық қорғау органдарында биометриялық жүйелерді қолданудың бірқатар артықшылықтары бар, мысалы:

1. жеке тұлғаны сәйкестендірудің сенімділігі мен дәлдігін арттыру. Биометриялық деректердің бірегейлігінің арқасында оларды қолдан жасау немесе алаяқтық жасау мүмкіндігі алынып тасталады;

2. тұлғаны тезірек және тиімді тексеру. Биометриялық жүйелер биометриялық деректерді дерекқорға жылдам және автоматты түрде сәйкестендіруге және күдікті немесе қылмыскерлерді анықтауға мүмкіндік береді;

3. қауіпсіздік пен қол жеткізуді басқаруды жақсарту. Биометриялық жүйелердің арқасында рұқсатсыз кіруге жол бермей, шектеулі аймақтар мен кеңістіктерге қол жеткізуді тиімді басқаруға болады [5];

4. қателер мен түсініспеушіліктер қаупін азайту. Биометриялық жүйелерді пайдалану жеке тұлғаны тану кезінде қателік жіберу мүмкіндігін жоққа шығарады және операциялық іс-шараларды жүргізудің дәлдігін арттырады[3].

Алайда, құқық қорғау органдарында биометриялық жүйелерді қолдану белгілі бір тәуекелдер мен проблемаларды тудырады, мысалы, азаматтардың жеке деректерін қорғау, сондай-ақ бұл ақпаратты теріс пайдалану мүмкіндігі. Сондықтан осы органдарда биометриялық жүйелердің қолданылуын қатаң реттеу және бақылау, деректерді қорғау және құпиялылық туралы заңдардың орындалуын қамтамасыз ету қажет.

Қазіргі заманғы технологиялар сот сараптамасы процесінде маңызды рөл атқарады. Олар соттарға негізделген және әділ шешімдер қабылдауға көмектесетін дәлірек, жылдам және сенімді зерттеулер мен талдаулар жасауға мүмкіндік береді. Сот сараптамасында қолданылатын технологиялардың кейбір түрлеріне мыналар жатады:

1. компьютерлік модельдеу және апаттарды қайта құру: мамандандырылған бағдарламалық жасақтаманың көмегімен сарапшылар қолда бар дәлелдер мен мәліметтер негізінде оқиғаларды қайта жасай алады;

2. криминалистикалық талдаулар: саусақ іздерін анықтауға, ДНҚ талдауға, бетті тануға және басқа сәйкестендіру әдістеріне арналған автоматтандырылған жүйелер;

3. кибер сараптама: сандық дәлелдерді талдау, компьютерлер мен мобилді құрылғылардан деректерді алу және талдау, киберқылмыстарды бағалау;

4. өлім немесе жарақат алу себептерін анықтау үшін озық медициналық технологияларды қолданатын медициналық сараптама;

5. құжаттарды сараптау: құжаттар мен қолтаңбалардың түпнұсқалығын талдау үшін арнайы бағдарламалық жасақтаманы пайдалану[2].

Бұл технологиялар сот сараптамасын объективті, тиімді және дәл етуге көмектеседі, бұл сайып келгенде сот процестерінде әділеттілікке қол жеткізуге ықпал етеді.

Ақпараттық технологияларды қолдануда құқық қорғау органдарының қызметкерлерін оқыту мен даярлаудың рөлі құқық қорғау қызметінің тиімділігі үшін өте маңызды. Ақпараттық технологиялар өмірдің барлық салаларына енетін қазіргі әлемде құқық қорғау органдары соңғы тенденциялардан хабардар болып, қылмыстық істерді шешу үшін заманауи құралдар мен бағдарламалық жасақтаманы қолдануы керек[4].

Құқық қорғау органдарының қызметкерлерін ақпараттық технологиялар саласында оқыту және даярлау оларға тергеудің, деректерді талдаудың және киберқауіпсіздікті қамтамасыз етудің заманауи әдістерін тиімді қолдану үшін қажетті жаңа дағдылар мен дағдыларды меңгеруге көмектеседі. Сонымен қатар, осы саладағы оқыту қызметкерлерге құқық қорғау органдарының жедел және сапалы жұмысына ықпал ететін қылмыстар мен қылмыскерлер туралы мәліметтерді жинау, сақтау және өңдеу үшін ақпараттық жүйелерді тиімді пайдалануға көмектеседі.

Құқық қорғау органдары киберқылмыс және әлеуметтік медианы заңсыз әрекеттер үшін пайдалану сияқты ақпараттық технологияларды дамытуға байланысты үнемі қиындықтарға тап болады.

Қорытындылай келе, ақпараттық технологиялар құқық қорғау органдарының қызметінде маңызды рөл атқаратынын атап өтуге болады. Олар құқық қорғау органдары қызметкерлерінің жұмыс тиімділігін едәуір арттыруға, қылмыстық көріністерге жедел ден қоюды жақсартуға және азаматтардың қауіпсіздік деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды енгізу, мысалы: үлкен деректерді талдау, бетті тану, бейнені бақылау және талдау жүйелері, генетикалық мәліметтер базасы, коммуникациялар мен әлеуметтік желілерді талдауға арналған бағдарламалық кешендер, сондай-ақ қылмыстарды болжау және ауытқуларды анықтауға арналған машиналық оқыту алгоритмдері ақпаратты жинау, өңдеу және талдау процестерін жеделдетуге мүмкіндік береді, бұл уақытты едәуір қысқартады, қылмыстарды тергеу және қылмыстық элементтерді тезірек анықтауға көмектеседі. Сондай-ақ цифрландыру тиімді есепке алу-тіркеу, іс қағаздарын жүргізуге және ақпараттың құпиялылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, ақпараттық технологияларды қолдану арқылы құқық қорғау органдарының қызметкерлері жедел ақпарат ала алады және өзара тезірек және сапалы қарым-қатынас жасай алады. Бұл олардың іс-әрекеттерінің кәсібилігі мен жеделдігін арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, құқық қорғау органдарында ақпараттық технологияларды дамыту қылмысқа қарсы күрестің тиімділігін арттыру және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, сондай-ақ олардың қызметіндегі ашықтық пен жауапкершілікті арттыру үшін қажетті шарт болып табылады.

Библиографиялық тізім:

1. Катерников Д. П. Информационные технологии в правоохранительных органах: проблемы и перспективы [Электронный ресурс] - <https://moluch.ru/archive/413/90992>.

2. Иванов А. С. Роль информационных технологий в современной деятельности правоохранительных органов [Электронный ресурс] - <https://moluch.ru/archive/312/70742>.

3. Петров В. Н. Эффективное использование информационных технологий в правоохранительной деятельности [Электронный ресурс] - <https://moluch.ru/archive/679/756843>.

4. Информационные технологии в деятельности правоохранительных органов // Информационные технологии и вычислительные системы [Электронный ресурс] - <http://www.itvs.org/article1245>.

5. Проблемы и перспективы использования информационных технологий в правоохранительной сфере // Information Security [Электронный ресурс] - <https://www.securitylab.ru>.

УДК 34

ВОЙНА И ПЕРЕСТРОЙКА БЮРОКРАТИЧЕСКОГО АППАРАТА В 1941 ГОДУ

*Прохоров Р.С., преподаватель кафедры
Теории права и государственно-правовых дисциплин
Международного юридического института,
аспирант 1 курса
(Россия, г.Москва)*

Великая Отечественная война, начавшаяся 22 июня 1941 года и в настоящее время является крупнейшей геополитической и национальной трагедией для советского государства и многонационального народа. Развязавшая войну Фашистская Германия со своими союзниками нанесли Союзу Советских Социалистических Республик (далее – СССР) колоссальный экономический и людской урон, выразившийся в разрушении промышленных объектов, разграблении природных ресурсов на территории европейской части СССР, а также огромного числа погибших, убитых и насильно увезенных из страны.

В отличие от предыдущих войн, Великая Отечественная война со

стороны захватчиков отличалась по отношению к военнослужащим и мирному населению жестокостью, подкрепленной античеловеческой расовой теорией обоснования якобы «справедливости ведения войны».

Кроме того, война потребовала оперативной перестройки экономической и социальной составляющих государства, а также аккумуляции промышленных и человеческих ресурсов в условиях длительности её ведения. Но изменения, которые произошли в СССР на начальном этапе ведения войны, были бы бессмысленными, если бы не произошли изменения в системе государственного управления СССР.

Важно отметить, что в период Великой Отечественной войны в СССР функционировали органы государственной власти как установленные действующей Конституцией Союза Советских Социалистических Республик от 05.12.1936 (далее – Конституция СССР), такие как например, Верховный Совет СССР, Совет Народных Комиссаров и органы управления, которые не были установлены Конституцией СССР. Такие органы власти как Ставка Верховного главнокомандования[1] (далее – Ставка ВГК) и Государственный комитет обороны (далее – ГКО) имели «чрезвычайный» характер деятельности, а их создание и деятельность базировались на действующем законодательстве.

Поэтому, высказывания об антиконституционном характере деятельности указанных выше органов власти являются несостоятельными, в силу не только законодательных основ, но условий, в которых оказался СССР. В сторону обоснования законности создания и деятельности Ставки ВГК и ГКО, можно указать, что Указ Президиума ВС СССР от 22.06.1941 (с изм. от 07.07.1943) «О военном положении» [2] принят на основании статьи 49 Конституции СССР[3], что говорит об объявлении на местностях СССР такого режима как «Военное положение», которое устанавливает особый режим функционирования территории.

Так К.А. Алябушев в своем научном исследовании приходит к двойственному заключению, при котором, с одной стороны бюрократический аппарат «встал на путь» тотальной централизации власти в сочетании с уменьшением прав и свобод, что является закономерным для авторитарных и тоталитарных политических режимов, с другой стороны, установление такого порядка управления явилось объективным в условиях ведения войны [4].

Необходимо учесть, что Великая Отечественная война, как самый длительный и кровопролитный период Второй мировой войны не имеет аналогов при анализе исторического опыта. Бюрократический аппарат исходя из конституционных основ его построения в СССР не имел общих черт с существующими тогда государствами. А факт того, что в руках Иосифа Виссарионовича Сталина, в период руководства страной сосредоточилась значительная полнота власти, не может являться основанием для придания политическому режиму СССР того исторического периода авторитарного или тоталитарного характера, в силу как было сказано выше тяжести ведения войны.

Кроме того, в настоящий момент на территории Российской Федерации

действует ФКЗ от 30.01.2002 № 1-ФКЗ «О военном положении», по которому в соответствии с пунктом 1 статьи 5: «военное положение включает в себя комплекс экономических, политических, административных, военных и иных мер...» [5].

В условиях проведения 22.02.2022 года Специальной военной операции, был издан Указ Президента Российской Федерации от 19.10.2022 № 756 «О введении военного положения на территориях Донецкой Народной Республики, Луганской Народной Республики, Запорожской и Херсонской областей» [6], а в развитии данного Указа издан Указ Президента Российской Федерации от 19.10.2022 № 757 «О мерах, осуществляемых в субъектах Российской Федерации в связи с Указом Президента Российской Федерации от 19.10.2022 г. № 756» (далее – Указ Президента РФ от 19.10.2022 № 757) [7].

Несмотря на то, что Специальная военная операция не может быть сравнима с Великой Отечественной войной, принятие указанных выше нормативных правовых актов, говорит режиме «Военное положение», как «экстраординарном» и соответствует историческим реалиям обоих периодов.

Важно отметить характер ГКО как орган военного времени, который прекратил свою деятельность 04.09.1945 года.

Однако Чрезвычайные органы государственного управления являясь по своей сущности органами внеконституционного характера, не отменили и не подменили в полном смысле органы власти, установленные Конституцией СССР. Несмотря на то, что роль Верховного совета СССР и Президиума снизилась, одновременно роль Совета Народных комиссаров, в особенности, отдельных комиссариатов значительно увеличилась как исполнительного и распорядительного органа.

Как справедливо отмечает в своем научном исследовании кандидат педагогических наук С.С. Ичитовкин: «В целом государственный аппарат СССР был эффективно приспособлен к условиям военного времени, решения принимались с максимальной быстротой, за исполнением принятых решений устанавливался особо строгий контроль» [8].

Несмотря на федеративное устройство СССР и вхождение в его состав РСФСР, которая была субъектом с федеративным устройством, структура государственного управления не была громоздкой.

Во главе всей системы государственного управления стоял ГКО, целью которого было концентрирование в «единых руках» всей полноты как военной, так и административной власти и преодоление растерянности в органах партийного и государственного аппаратов.

Для управления войсками была создана Ставка ВГК, которая представляла собой коллективный централизованный орган управления всеми видами войск РККА и «партизанским движением», с сочетанием коллегиальным и единоличным принципами управления. Важно отметить, что Генеральный штаб РККА выступал фактически превратился в рабочий аппарат Ставки ВГК. Особое место занимает партизанское движение на оккупированных территориях

СССР, поскольку его организацией и функционированием занимались представители как государственного, так и партийного бюрократического аппаратов.

Как справедливо отмечает О. Н. Литвинова организация партизанского движения является заслугой лиц, находящихся на различных должностях в структуре партийной бюрократии [9].

Важно понимать, что государственный и партийный бюрократические аппараты в 30-е и 40-е годы XX века проходили процесс сращивания, в данном историческом периоде, указанный процесс имел четкое разделение на государственное управление со стороны государственного аппарата и подбор кадров со стороны партийного аппарата.

Любая война – это не только боевые столкновения, но столкновения экономик. Исторический опыт показывает, что порой значение имеет не превосходство в военной силе, а в экономическом потенциале. И Великая Отечественная война не стала исключением.

Исходя из сказанного, произошло изменение функций Государственной плановой комиссии Совета народных комиссаров СССР, так как в силу военного времени, возникла объективная потребность в оперативном решении вопросов планирования и снабжения промышленности, особенно её отдельных элементов, которые представляли стратегическое значение для государства. Подверглась изменению и структура комиссии, в которой были созданы такие отделы как, например, вооружения, боеприпасов, авиационной и танковой промышленности.

Плановая модель ведения экономики СССР в период войны показала свое преимущество перед экономическими моделями противоборствующей стороны.

Необходимо отметить, что советское военно-политическое руководство учло исторические уроки, в частности Первую Мировую войну. Несмотря на то, что Первая и Вторая Мировые войны не подлежат сравнению в силу различности исторических эпох, целей ведения войны и тем военным концепциям, которые господствовали, необходимо учесть экономическую составляющую войн.

Так как в период Первой мировой войны воюющие стороны в силу стремительного технического прогресса и теорий ведения войны, оказались в «плёну» воззрений на «стремительный характер» войны и не осуществили перестройку экономики и государственного аппарата под условия ведения войны, война отразилась на них по-разному.

Во время Второй Мировой войны и в предшествующий ей период СССР, провел масштабную индустриализацию, одной из целей которой был перевод экономики на «военный период», что подразумевает совершенно иной подход к её ведению и оперативную эвакуацию производства с потенциально оккупированных территорий, что не смогло сделать правительство Российской империи. Перевод экономики Российской империи на условия ведения

длительной войны сопровождался в частности, бюрократическими препятствиями.

В целях способствования оперативному решению вопросов, возникавших в период ведения войны, особенно начальный период, в составе ГКО по преимуществу были представители от исполнительно-распорядительного сектора государственного управления, а также кандидаты и действующие члены Политбюро ЦК ВКП(б).

Однако при достаточно высокой скорости принятия решений, ГКО не мог охватить весь спектр вопросов, учитывая такую объективную причину как значительная территория СССР быстро меняющаяся обстановка в прифронтовых зонах. В этой связи создаются местные органы чрезвычайной власти, получившие наименование «Городские комитеты обороны» на основании Постановления ГКО от 22.10.1941 №830сс «О городских комитетах обороны»[10]. В Постановлении указано 46 городов СССР, которые находились вблизи фронта или входили в радиус действий вражеской авиации [11]

В качестве сравнения необходимо отметить, что Указ Президента РФ от 19.10.2022 № 757 предписывает на территории субъектов, указанных в данном указе мероприятий по осуществлению территориальной обороны.

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод о том, что в условиях длительной, жестокой и глобальной войны система государственного управления СССР, сформированная в начале войны, показала себя эффективно и соответствовала тем историческим условиям, в которых она функционировала. При этом важным аспектом является сочетание чрезвычайных (надконституционных) и органов власти, действующих на основании Конституции СССР, при снижении роли последних, что, однако не создало условий, при которых в частности, ГКО подменил собой органы государственного управления, предусмотренные Конституцией СССР.

Библиографический список:

[1] Постановление СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 23.06.1941 «О Ставке Главного Командования Вооруженных Сил Союза ССР».

[2] Указ Президиума ВС СССР от 22.06.1941 (с изм. от 07.07.1943) «О военном положении»// «Ведомости ВС СССР», 1941, № 29.

[3] Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик от 05.12.1936 // «Известия ЦИК СССР и ВЦИК», № 283, 06.12.1936

[4] Алябушев К. А. Основные события, связанные с перестройкой системы государственного управления в СССР в первые годы великой отечественной войны // Вопросы студенческой науки. Выпуск №4 (32), апрель 2019.

[5] Федеральный конституционный закон от 30.01.2002 № 1-ФКЗ (ред. от 13.12.2024 № 4-ФКЗ) «О военном положении» // «Российская газета», № 21,

02.02.2002.

[6] Указ Президента Российской Федерации от 19.10.2022 № 756 «О введении военного положения на территориях Донецкой Народной Республики, Луганской Народной Республики, Запорожской и Херсонской областей» // «Российская газета», № 238, 20.10.2022.

[7] Указ Президента Российской Федерации от 19.10.2022 № 757 «О мерах, осуществляемых в субъектах Российской Федерации в связи с Указом Президента Российской Федерации от 19.10.2022 г. № 756» (в ред. Указа Президента РФ от 25.08.2023 № 641) // «Российская газета», № 238, 20.10.2022.

[8] Ичитовкин С.С. канд. пед. наук. Изменения в государственном аппарате в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. // Международный научный журнал «Символ науки», 12-2-2 / 2024

[9] Литвинова О. Н. Партизаны и Коммунистическая партия: особенности взаимодействия на оккупированных территориях Брянщины в годы Великой Отечественной войны // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета, 2016

[10] Постановление Государственного Комитета Обороны о городских комитетах обороны № 830сс. Москва, Кремль, 22 октября 1941 г.

[11] Данилов В.Н. Советское государство в Великой Отечественной войне: феномен чрезвычайных органов власти 1941-1945гг. М., 2002. С.56.

УДК 377

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН

***Рамазанов А.В.**, старший преподаватель кафедры
Гражданско-правовых дисциплин
Казанского юридического института
МВД Российской Федерации
к.э.н., доцент (Россия, г.Казань)*

Современные образовательные стандарты предусматривают практикоориентированный подход в обучении, результативность которого оценивается посредством компетенций, особенности достижения которых предусматриваются в рабочей программе учебной дисциплины и в фонде оценочных средств [1; 2]. На практике в фондах оценочных средств отражены вопросы, в том числе тестовые, и задачи, в которых рассматриваются типовые ситуации по изучаемым темам дисциплины.

Опыт кафедры гражданско-правовых дисциплин Казанского юридического института МВД России в подготовке учебно-методической

документации и проведении учебных занятий сводится к:

- использованию зала судебных заседаний, закрепленного за кафедрой, в котором проводятся как учебные занятия, так и олимпиады, и конкурсы;
- применению наглядных схем, рисунков, таблиц, позволяющих системно и более наглядно продемонстрировать значимые положения по изучаемой теме;
- задействованию QR-кодов в учебных и учебно-методических пособиях, которые переправляют обучающегося (читателя) на действующие документы (образцы гражданско-правовых договоров) по изучаемой теме;
- практике в Юридической клинике Казанского юридического института МВД России для курсантов третьего курса обучения, ранее изучивших дисциплину «Гражданское право» и на текущий момент изучающих дисциплину «Гражданское процессуальное право (Гражданский процесс)»;
- и др.

Привитие у обучающихся интереса к гражданско-правовым дисциплинам должно строиться на демонстрации возможностей применения получаемых знаний в повседневной жизни и в служебной деятельности, что во многом зависит от преподавателя, приводимых им примерах, особенностях проведения лекционных, семинарских и практических занятий.

При проведении занятий семинарского типа (семинарские и практические занятия) рекомендовано не просто заслушивать ответы на учебные вопросы (выступления с докладом, просмотр презентаций), разбирать учебные задачи, но и знакомить обучающихся с документами по теме учебного занятия. В таблице 1 отобразим возможный перечень документов, которые могут быть использованы на практикоориентированных занятиях (см.табл.1).

Таблица 1. Возможный перечень шаблонов эмпирических документов, используемых при изучении гражданско-правовых дисциплин

Наименование дисциплины	Возможные виды эмпирического документа
Гражданское право	Договор купли-продажи Договор аренды Наследственный договор Договор займа
Гражданское процессуальное право (Гражданский процесс)	Исковое заявление Определение суда Решение суда Ходатайство Заявление об отводе Протокол судебного заседания
Трудовое право	Трудовой договор (Служебный контракт) Приказ о назначении на должность Соглашение сторон о расторжении трудового

	договора
Семейное право	Брачный договор Соглашение о разделе имущества супругов Соглашение о выплате алиментов

Очевидно, что в таблице 1 представлен не весь перечень гражданско-правовых дисциплин и эмпирических документов (договоров), но, несмотря на это, на семинарских и практических занятиях шаблоны эмпирических документов следует применять посредством:

- составления гражданско-правового документа (например, договора займа или брачного контракта) «с нуля» с обязательным отражением существенных условий договора;
- выявления ошибок в предоставленном для рассмотрения готовом документе, в том числе тех, которые могут повлечь правовые последствия в виде признания документа недействительным;
- заключения дополнительного соглашения к имеющемуся договору, исходя из заданных преподавателем условий.

В условиях цифровизации образовательного процесса применение электронных документов, доступных при переходе по ссылке через QR-code, оптимизирует документооборот в учебном процессе и повышает его эффективность.

Помимо представленных в таблице 1 эмпирических документов, немаловажное значение имеют материалы правоприменительной и судебной практики по изучаемым темам дисциплины, что позволяет добиться междисциплинарного подхода в образовании. Классическим вариантом демонстрации подготовленности обучающегося к занятиям семинарского типа является готовность и способность ответить на учебные вопросы, качество раскрытия которых можно оценить наличием примеров из правоприменительной и судебной практики. Например, когда обучающийся по дисциплине «Гражданское право» раскрывает сущность обязательственных правоотношений, то примеры из судебной практики Верховного суда Российской Федерации (Обзор Пленума ВС РФ) об особенностях рассмотрения гражданских дел, связанных с удовлетворением исковых требований кредитора к заемщику (должнику) и об отказе в удовлетворении таких требований, а также примеры из правоприменительной практики, например, о противоправных действиях коллекторов, позволят более комплексно раскрыть изучаемый учебный вопрос.

Применение междисциплинарного подхода в обучении курсантов 3 года обучения в КЮИ МВД России ярко проявляется, на наш взгляд, в функционировании Юридической клиники КЮИ МВД России, в рамках деятельности, которой малоимущим гражданам, иным категориям граждан, установленным федеральным российским законодательством, гарантируется предоставление бесплатной юридической помощи. Перечень вопросов, с

которыми обращаются граждане в Юридическую клинику, достаточно широкий, и включает жилищные, земельные, наследственные споры, вопросы действий (бездействия) органов государственной власти (и органов местного самоуправления), и др.

Поскольку юридическая профессия требует не только знания норм материального и процессуального права, навыков их применения, но и должной аргументации своей правовой позиции, то при устных опросах, выступлениях, обучающихся с докладом (презентацией) качество их выступлений следует оценивать не только по формальному критерию, но и по ответам, качеству ответов на дополнительные вопросы по раскрываемой теме от преподавателя и обучающихся.

На практике качество усвоения обучающимися изученных дисциплин определяется уровнем остаточных знаний, которые, как правило, определяются посредством тестирования. Несомненно, так называемое «знание наизусть» норм материального и процессуального права позволяет в большинстве случаев продемонстрировать достаточный уровень остаточных знаний, но в том случае, если проверка таковых знаний проводится в ближайший временной период (по наблюдениям автора не более 1 года). По истечении этого срока уровень остаточных знаний снижается. Закреплению уровня остаточных знаний может способствовать не «стандартное» изучение «наизусть», а знание особенностей применения законодательных норм на практике при различных внешних и внутренних факторах. Соответственно, проверка уровня остаточных знаний должна строиться не только на знании базовых норм права, но и на понимании обучающимися особенностей и возможностей применения этих норм на практике.

Библиографический список:

1. Федеральный закон № 273-ФЗ от 29.12.2012 г. «Об образовании в Российской Федерации».
2. Приказ Минобрнауки России от 06.04.2021 №245 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по образовательным программам высшего образования - программам бакалавриата, программам специалитета, программам магистратуры».

ӘОЖ 340

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ҚҰҚЫҚТЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚИТУ ӘДІСТЕМЕСІ

*Рсымбетов Е.Е., Қазақстан Республикасы ІІМ
Б.Момышұлы атындағы Оқу орталығының
Атыс және дене даярлығы циклының*

Қазақстанның құқықтық мемлекет ретінде қалыптасуы, оны әлемдік қоғамдастықтың ажырамас бөлігі ретінде қалыптастыру тиімді кәсіби қызмет пен дамуға қабілетті жоғары білімді, бәсекеге қабілетті мамандарсыз мүмкін емес. Олардың дайындық деңгейі ұлттық экономиканың даму қажеттіліктеріне және еңбек нарығының қазіргі сұраныстарына сәйкес келуі керек. Жоғары білім беруді жаңғырту және дамыту озық және үздіксіз сипатта болуы тиіс. Жоғары білім беру сапасын арттыру мемлекеттің экономикалық өсуін қамтамасыз ету, қоғамның әлеуметтік мәселелерін шешу үшін қажет, өйткені сапалы жоғары білім мемлекеттің тұрақты демократиялық және құқықтық дамуын қамтамасыз етудің қажетті шарты болып табылады.

Білім беру процесі ғылыми-әдістемелік және педагогикалық іс-шаралар жүйесі арқылы жүзеге асырылатын және білім алушылардың білімін, іскерлігін және басқа да құзыреттерін көбейтуге, беруге, игеруге және пайдалануға, сондай-ақ үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыруға бағытталған жоғары білім беру саласындағы зияткерлік, шығармашылық қызметті көздейді [1]. Бұл ретте ғылыми-педагогикалық қызметкердің білім алушыларды дербес шығармашылық қызметке ынталандыру қабілеті маңызды мәнге ие болады. Алайда, мұндай оқу қызметі оқытушының тікелей қатысуынсыз оның әдістемелік басшылығымен және бақылауымен жүргізілуі керек.

Қазіргі кезде құқықтық білім беруді тереңдетіп дамыту үрдісі байқалады, заң пәндерін оқытудың педагогикасы мен әдістемесінде айтарлықтай өзгерістер бар. Бұл қоғамдағы гуманистік құндылықтардың көбеюіне, қоршаған әлемнің ғылыми және әлеуметтік табиғатын түсіну деңгейін көрсететін және оқу пәнін оқытудың тиімділігін арттыру үшін маңызды болатын білім беру әдістемесін жетілдіруге көбірек көңіл бөлуге байланысты.

Қазіргі білім берудің қажетті құрамдас бөлігі бола отырып, құқықтық пәндерді оқытудың ғылыми негізделген сапалы әдістемесі үлкен маңызға ие. Ол білім беру қызметінің сапасын, курсанттың, студенттердің кәсіптік даярлық деңгейін арттыруға, олардың мамандыққа деген қызығушылығын арттыруға бағытталуы тиіс.

Құқықтық пәндерді оқыту әдістемесінің маңызды компоненттерінің қатарына мыналарды жатқызуға болады: пәнді рационализациялау, оқытудың мақсаттары мен міндеттерін қою; пәнді құрылымдау; оқыту әдістері мен әдістерін анықтау; бағалау құралдарын анықтау және пайдалану; оқу қызметін жоспарлау.

Оқыту әдісі - бұл оқытушы мен оқушылардың өзара әрекеттесу процесі, нәтижесінде оқу мазмұнында қарастырылған білім, білік және дағдылар беріледі және игеріледі. Қазіргі педагогикада оқыту әдістерінің көптеген жіктелімдері бар, бірақ ең өзекті әдістердің бірінде барлық әдістер пассивті немесе дәстүрлі, белсенді және интерактивті болып типологияланады. Бұл жіктеу үшін

оқушылардың оқу іс-әрекетіне қатысу деңгейі негіз болып табылады, бұл білім беру тиімділігінің негізгі критерийлерінің бірі болып табылады.

Оқытушы мен білімалушының оқу іс-әрекетінің құралы болып табылатын оқу ақпаратын берудің материалдық құралдарынсыз оқу құқықтық процесін қамтамасыз ету мүмкін емес. Жоғары оқу орындарында құқықтық пәндерді оқу үшін оңтайлы жағдай жасау оқу ақпаратын берудің мынадай материалдық құралдарын пайдалана отырып мүмкін болады:

- баспа оқу ақпараты (Оқу құралдары, оқулықтар, анықтамалықтар, нормативтік-құқықтық актілер, кестелер, плакаттар, ақпараттық стендтер);

- Оқытудың техникалық құралдары (мультимедиялық проектор, слайдтар, бейнефильмдер, дыбыстық жазбалар, электрондық кітапхана және т. б. д.).

Білімалушының оқу іс-әрекетін бақылау, кез-келген ұйымдастырушылық процестің соңғы кезеңі ретінде, аудиториялық және өзіндік жұмыстың сәтті нәтижесін қамтамасыз етуге арналған. Бақылау тек курсанттардың, студенттердің білімін тексеруге ғана емес, оларды белсенді шығармашылық дамуға, зерттелген материалды қайта қарауға, проблемалық құқықтық мәселелерді шығармашылық шешуге және өз қызметінің нәтижелерін түсінуге ынталандыруы маңызды. Әдістеме сөздің нақты мағынасында оқыту мен тәрбиелеу әдістері туралы ілім бар. Оқыту әдістемесінің пәні - белгілі бір оқу пәнін оқыту процесінің өзі. Оның міндеті - осы оқытудың заңдылықтарын зерттеу және олардың негізінде оқытушылардың қызметіне нормативтік талаптарды белгілеу. Басқаша айтқанда, техника - бұл оқытуға қойылатын талаптар жүзеге асырылатын белгілі бір әдістердің жиынтығы [2].

Әдістеме оқыту мен тәрбиелеу әдістері туралы ілім ретінде білім беру мен оқытудың жалпы теориясының бөлігі болып табылады — оқытудың мазмұны, әдістері мен формалары мәселелерінің барлық кешенін жасайтын дидактика. Соңғысы педагогиканың органикалық құрамдас бөлігі ретінде әрекет етеді, оның пәні адамдарды оқыту, оқыту және тәрбиелеу болып табылады. Жекелеген пәндерді оқытудың жеке әдістемелері педагогикалық ғылымдардың жалпы жүйесінің буындары болып табылады. Олар белгілі бір пәндерді оқыту ерекшеліктеріне қатысты педагогика мен дидактиканың негізгі принциптерін қамтиды және қолданады [4].

Жалпы дидактикалық әдістердің, құралдардың, оқыту әдістерінің оңтайлы үйлесімі «оқыту әдістемесі» терминінің мазмұнын ашады. Бұл құралдар мен әдістер дәрістер, семинарлар мен практикалық сабақтар, эссе жазу және қорғау, курстық және дипломдық жұмыстар, ғылыми-зерттеу жұмыстары, практика сияқты дәстүрлі оқыту формаларында қолданылады. Құқықтық пәндерді оқыту әдістемесі оқытудың жоғары теориялық және практикалық деңгейін, ғылыми, оқу материалын ұсынудың қолжетімділігін қамтамасыз етуге арналған [1].

Жоғары білікті мамандарды даярлау процесінде білімалушылардың қызығушылығын, кәсіби уәждемесін қалыптастыруға әсер ететін, сондай-ақ

сыни кәсіби ойлауды дамытуға ықпал ететін оқытушының практикалық дағдылары ғана емес, сонымен бірге ғылыми-педагогикалық қызметкерлердің қызметіндегі инновациялық тәсілдер де маңызды мәнге ие.

Қазіргі уақытта білім беру процесінің тиімділігі көбінесе оқыту әдістемесімен анықталады. Бірыңғай әдістерді кеңінен қолдану және білімалушылардың оқу пәндерін меңгеруін тек жазбаша бақылауға көшу оқытушының тікелей Оқу процесіндегі рөлін ресми түрде төмендетеді. Сонымен қатар, дайындық деңгейі мен оқытудың тиімділігі Оқытушы-білімалушы буынының өзара әрекеттесуіне тікелей байланысты.

Оқу процесінде екі тарапта шығармашылық рөл атқаруы керек. Білімалушылар белгілі бір тапсырма түрін шешуге тырысқанда және олардың экономикалық ойлауын дамыту қарастырылған тапсырмалар санының құрбаны болған кезде трафареттік оқыту деп аталатыннан аулақ болу маңызды [3].

Оқыту әдістері мен формаларын модернизациялау іскерлік, ситуациялық немесе Имитациялық ойындарды, тренингтерді, білімді бақылауға арналған тестілерді, тұжырымдамалық аппаратпен шығармашылық жұмысты, тақырыптық кроссвордтарды шешуді, әртүрлі эксперименттер жүргізуді, әлеуметтанулық зерттеулерді және т. б. қамтиды, икемділік, шығармашылық және сыни ойлау, сондай-ақ назар аудару әдеті көрінеді. Айта кету керек, тіпті ең пассивті тыңдаушылар да қызығушылық танытады.

Қазіргі педагогикалық практика оқытудың әртүрлі әдістемелік әдістерін қолданады, олардың ішінде құқықтық теорияны оқыту үшін ең маңыздысы түсіндіру, логикалық ойлау және коммуникациялық құралдар болып табылады. Құқықтық анықтамалар (мемлекет, мемлекет нысаны, мемлекет функциялары, құқық, заң шығару, нормативтік құқықтық акт, адам құқықтары, адамның міндеттері, құқық саласы, заңды мінез-құлық, құқық бұзушылық, заңды жауапкершілік және т.б.) түсіндіру арқылы ашылуы керек. Құқықтық мәселелерді шешуде, құқықтық мәселенің мәнін анықтау және оған логикалық, негізделген түсініктеме беру қажет болғанда, логикалық ойлау әдісін қолдану керек. Осы техниканың көмегімен оқытушы жекелеген ережелерді түсіндіреді, өзара байланысты бірқатар мәселелерді ойластырады және сол арқылы тыңдаушыларды белгілі бір тұжырымдарға әкеледі. Сонымен қатар, жастарды тиімді құқықтық оқыту үшін ғылыми-педагогикалық қызметкерлердің ауызша коммуникация әдістерін шебер қолдануы да маңызды[5].

Осылайша, жоғары оқу орындарында құқықтық пәндерді оқытуда оқытудың ең тиімді әдістері мен әдістемелік әдістерін шебер қолдану қажет. Оқытушылардың қызметі оқу және ғылыми-зерттеу аспектілерін үйлестіруге, білімалушыларды өзіндік шығармашылық қызметке ынталандыруға, жалпы дидактикалық әдістердің, оқыту құралдары мен әдістерінің оңтайлы үйлесуіне, оқыту мен оқыту әдістемесін жаңғыртуға, оқытудың әртүрлі әдістемелік әдістерін шебер қолдануға бағытталуы тиіс.

Біздің білім беру жүйесі қазіргі заманғы талаптардан әлі де артта қалып отыр, сондықтан отандық білім берудің үздік дәстүрлерін сақтай отырып және

арттыра отырып, қазіргі өмір талаптарына сәйкес білім беру жүйесінің барлық буындарын және білім беру қызметінің барлық салаларын кешенді, жан-жақты жаңартуды көздейтін терең жаңғыртуды қажет етеді.

Библиографиялық тізім:

1. Шульга Н. Е. ЖОО-да заң пәндерін оқыту әдістемесі / Н.Е. Шульга. Мәтін: тікелей // Жас ғалым. — 2019. — № 41 (279). — 269-271 ББ. - URL: <https://moluch.ru/arhive/279/62934/>
2. Болотока Е.Л.Методика преподавания правовых дисциплин/Е.Л.Болотока – М.:МПГУ,2019.
3. Граф.В.Основы самоорганизации учебной деятельности и самостоятельная работа студентов/В.Граф, И.Ильсов,В.Ляудис. М.: Изд-во Моск.ун-та, 2021.
4. Методика преподавания юриспруденции в высшей школе: Учебное пособие./О.Н.Коршунова, В.В.Омельянович, К.И.Тимошук, С.И.Коряченцова, А.Ю.Сергеева; под редакцией О.Н.Коршуновой, В.В.Омельяновича. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Университета Прокуратуры Российской Федерации, 2023. – 119с.
5. Қожасова А.Б., Ладыгина О.А. Заң пәндерін оқыту әдістемесі: оқу құралы. – Қарағанды: Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы. 2023. – 108б.

УДК 37.013

К ВОПРОСУ О СОДЕРЖАНИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ КУРСАНТОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

***Руденко В.П.**, преподаватель кафедры
Уголовно- правовых дисциплин и криминалистики
Донецкого филиала Волгоградской академии
МВД Российской Федерации (Россия, г.Донецк)*

Патриотическое воспитание занимает важное место в системе воспитания и образования в любом учебном заведении нашей страны. По сути говоря, именно оно является основой для будущей безопасности государства и основой формирования должного отношения к государству для будущих поколений. Особенно это касается сотрудников внутренних дел, которые по своей профессии призваны обеспечивать охрану и защиту прав граждан внутри государства и пресекать любые попытки её нарушения. Без сформированной патриотической моральной базы невозможно полноценное выполнение таких обязанностей, чем и обусловлена актуальность настоящей работы.

Цель работы – определить содержание патриотического воспитательного

компонента в обучении сотрудников внутренних дел, а также его влияние на будущую достаточно сложную профессиональную деятельность.

Следует начать с того, что патриотическому воспитанию молодежи в нашей стране традиционно отводится большое количество времени. Основы его начинают закладываться с раннего возраста в семье, когда родители знакомят ребенка с тем, что его окружает: его близкими и родственниками. Это создает основу для формирования уважения к своим корням и тому месту, где он появился на свет. Затем ребенок узнает названия улиц, городов, изучает историю родной страны, региона, города, поселка, что позволяет почувствовать свою принадлежность к стране, населению и традициям.

В основе идеи патриотического воспитания подрастающих граждан нашей страны особенно выделяется необходимость проведения в дошкольных и школьных учреждениях работы по патриотическому воспитанию детей с учетом их возраста, национальной принадлежности и традиций [1, с. 34].

Эстафету семейного патриотического воспитания подхватывают учреждения дошкольного образования, прививая ребенку чувство гордости за свою страну, народ, формируя любовь к Родине и уважение к ее свершениям, традициям, символике. Воспитанники знакомятся с такими понятиями, как гимн, флаг, герб страны и региона, в котором они проживают.

Следующим этапом патриотического воспитания становится школа, изучая данный вопрос более углубленно. Раскрывается сущность, содержание, психолого-педагогические компоненты данного направления.

Повышение эффективности патриотического воспитания школьников зависит от взаимодействия семьи и образовательной организации. Такая немаловажная работа ведется по нескольким направлениям:

1. дидактическое направление;
2. историко-краеведческое направление;
3. героико-мемориальное направление и многие другие [2, с. 85].

Особое и пристальное внимание уделяется содержательному компоненту патриотического воспитания, который рассматривает представления ребенка об окружающем мире, культуре и традициях народа, природе малой родины и деятельности людей в ней, истории, отраженной в названиях значимых исторических объектов, символике страны, области, города, поселка, в котором родился ребенок. Но основным этапом патриотического воспитания становится период обучения в университетах, техникумах, училищах, колледжах и иных.

В рамках данной работы целесообразно рассмотреть содержательный компонент патриотического воспитания, как неотъемлемый элемент процесса становления будущего сотрудника органов внутренних дел.

Стоит отметить, что патриотическое воспитание курсанта как будущего сотрудника ОВД – это целенаправленный, систематический, многоплановый и скоординированный процесс, основная цель которого – формирование чувства патриотизма, как профессионально значимого качества личности [3, с. 152].

Содержательный компонент патриотического воспитания курсантов

органов внутренних дел включает в себя специфические и общепедагогические принципы. К специфическим принципам, в свою очередь, необходимо относить следующие: преемственность, народность, конкретно-исторический подход, государственно-патриотическая и профессиональная направленность, требовательность к подчинённым в сочетании с заботой об их благополучии.

К общепедагогическим принципам относятся: воспитание через совместную деятельность и коллективную работу, опора на личностные положительные качества, индивидуальный подход, субъектность, интегративность, природосообразность, оптимальность [4, с. 205].

Поэтому сущностью содержательного компонента, по аналогии, является формирование у будущих сотрудников ОВД уважительного отношения к своей Родине, символике и традициям, стимулирование интереса к познанию исторического прошлого его семьи, малой Родины, народа и страны. К основной проблематике содержательного компонента допустимо отнести задачи, направленные на формирование исторической ответственности за события, происходящие в обществе. А также формирования гордости за свой народ и свою Родину, ее традициям и культурному наследию, через уважение и чувство сопричастности к подвигам, совершенным в разные исторические периоды.

Ключевой и основополагающей задачей содержательного компонента возможно считать процесс формирования личностно-ценностного фундамента, а также ориентирование курсанта на определение смысла его жизни, как будущего сотрудника системы ОВД.

Исходя из вышеизложенного стоит отметить, что содержательный компонент патриотического воспитания содержит в себе такие элементы:

1. Когнитивно-интеллектуальный: представляет собой углубленное изучение и осмысление основ и сущности патриотизма, а также возможных способов его проявления в ходе деятельности жителей страны; он реализуется через аудиторную (занятия по учебным дисциплинам «История», «История культуры», «История государства и права», и иные) и внеаудиторную (тематические семинары, круглые столы, конференции, беседы на тему патриотизма и любви к Родине) работу.

2. Эмоционально-чувственный: данный компонент способствует формированию у курсантов патриотических убеждений и взглядов; огромную познавательную роль играет создание ролевых педагогических ситуаций, стимулирующих дискуссии, обмен мнениями, отстаивание своей точки зрения, что приводит к формированию внутренней и гражданской позиции.

3. Поведенческий и волевой: стимулирует формирование воли и характера в вопросе патриотизма и межнациональных отношений; способствует включению курсантов в практическую деятельность по формированию привычек, навыков и опыта патриотического поведения.

4. Гражданский: знание и строгое следование законам и постановлениям органов государственной власти, участие в политической жизни страны, активная гражданская позиция, уважение прав и свобод человека, независимо от

его расовой, национальной, языковой и религиозной принадлежности.

5. Национальный: стимулирует формирование культуры межнациональных отношений на основании исторической и культурной общности, включает в себе становление этнической идентичности.

6. Интеллектуальный: знание основных достижений отечественной науки, изучение истории, экономики и иных с точки зрения патриотического видения мира [3, с. 153]

В заключении настоящего исследования видится необходимость обозначения основных направлений патриотического воспитания курсантов ОВД (в рамках исследуемого содержательного компонента): 1) воспитание курсанта в атмосфере гордости за принадлежность к системе ОВД, стремления обогащать и развивать систему и ее боевые традиции; 2) приобщение к познанию ключевых понятий нравственности (героизм, Родина, подвиг, патриотизм) и соответствия ее критериям; 3) воспитание любви к Родине, как многонациональной системе, стремление к межнациональному и межконфессиональному миру, дружбе народов, населяющих нашу страну; 4) уважение исторических и культурных особенностей каждой национальности; 5) исследование истории ОВД, пропаганда подразделений, их традиций, верность им и стремление приумножить их; 6) стремление в полной мере овладеть профессией, постоянно развиваться и совершенствоваться в ней, повышая теоретические знания, практические навыки и технику владения оружием; 7) формирование у курсанта неоспоримой и непоколебимой верности присяге и уставу, а также неукоснительное следование им не только в экстремальных условиях (военные действия, ЧС), но и в мирное время; 8) следование системе преемственности поколений, что включает заботу о ветеранах ОВД и их семьях, память об их подвигах и трудовой славе; 9) развитие всестороннего мышления, позволяющего трезво оценивать государственную политику и придерживаться четкой позиции в вопросе преданности Родине, служебному долгу, Присяге, профессиональным и этическим нормам Кодекса сотрудника ОВД; 10) содействие формированию осознания необходимости защищать свою страну и ее жителей, стремлению к борьбе с преступностью; 11) формирование наиболее важных качеств сотрудника ОВД (выносливость, целеустремленность), способствующих переносить невзгоды в ходе службы.

Таким образом, подводя общий итог настоящего исследования, необходимо отметить, что реализация патриотического компонента в обучении и воспитании курсантов как будущих сотрудников органов внутренних дел реализуется с помощью аудиторных и внеаудиторных мероприятий, что, в свою очередь, основано как на специфических, так и на общепедагогических принципах. Изложенные выше направления деятельности в рамках высших учебных заведений системы МВД, по мнению автора исследования, позволяют сформировать в курсантах настоящих патриотов нашей страны.

Библиографический список:

1. Ивашкина, Н. А. Патриотическое воспитание младших школьников / Н. А. Ивашкина // Начальная школа. – 2007. – № 7. – С. 29-33.

2. Патриотическое воспитание: системы работы, планирование, конспекты уроков, разработки занятий: [пособие] / авт.-сост. И. А. Пашкович. – 2-е изд., стер. – Волгоград: Учитель, 2008. – 169 с.

3. Мазур, М. А. Сущность и значение патриотического воспитания, его структура и основные особенности / М. А. Мазур // Молодой ученый. – 2009. – № 9 (9). – С. 152-155.

4. Мазур, М. А. Сущность и особенности патриотического воспитания сотрудников органов внутренних дел / М. А. Мазур // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2011. – № 129. – С. 203-208.

УДК 378.14

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ КУРСАНТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ МВД РОССИИ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО- ПОЛИГОННОГО КОМПЛЕКСА

*Сабинин А.А., старший преподаватель кафедры
Организации деятельности Госавтоинспекции
Орловского юридического института МВД
Российской Федерации им. В.В. Лукьянова,
подполковник полиции (Россия, г.Орел)*

В современных условиях функционирования Российского государства перед Министерством внутренних дел возникают особые задачи по обеспечению общественного порядка, безопасности граждан и противодействия преступности.

Выполнение комплекса мероприятий противодействия существующим и перспективным рискам и угрозам невозможно без участия профессионально-подготовленных полицейских.

Вопросам подготовки высококвалифицированных кадров для органов

внутренних дел в настоящее время уделяется огромное внимание. На образовательные организации системы Министерства внутренних дел Российской Федерации возлагаются задачи по формированию всего спектра профессиональных компетенций, умений и навыков сотрудников полиции.

Вместе с тем, существующие темпы развития технологического прогресса, стремительное изменение общественных отношений в образовательной сфере диктует требования по постоянному поиску и внедрению новых технологий и методик преподавательской деятельности. В этой связи представляется возможным рассмотреть положительный опыт кафедры организации деятельности Госавтоинспекции Орловского юридического института МВД России им. В. В. Лукьянова (далее кафедры) по формированию профессиональных компетенций курсантов в рамках практико-ориентированного подхода к обучению.

Подготовка будущих сотрудников Госавтоинспекции с учетом требований действующих образовательных стандартов заключается в первую очередь в формировании определенного перечня компетенций как единства умений и опыта, необходимых для принятия решений в неизвестной или нестандартной ситуации [1, с. 18].

Согласимся с мнением о том, что с позиции компетентностного подхода подготовка будущих офицеров определяется с учетом требований служебно-профессиональной деятельности, сформированных компетенций, обеспечивающих эффективность служебной деятельности [2].

В предыдущих работах нами отмечалось, что традиционный подход к образовательной деятельности, а именно усвоение учебного материала на лекционных занятиях и занятиях семинарского типа в учебных аудиториях, позволяет курсантам получить необходимые умения и навыки [3].

Наиболее действенный результат в обозначенной сфере достигается в случае максимального приближения учебных задач к практической деятельности органов внутренних дел. В этой связи большинство практических занятий по учебным дисциплинам, относящимся к направленности образовательной программы (деятельность сотрудника подразделения по обеспечению безопасности дорожного движения) проводится на территории многофункционального межкафедрального учебно-полигонного комплекса. Он представляет собой совмещение имитации улично-дорожной сети со специализированными рабочими местами, а также наличием необходимой дорожно-транспортной инфраструктуры. Общая площадь учебно-полигонного комплекса составляет около 10 тысяч квадратных метров. Его возможности позволяют максимально детально имитировать условия работы сотрудников подразделений Госавтоинспекции МВД России.

Однако, несмотря на несомненные возможности формирования умений и навыков обучающихся, открывающиеся в условиях полигонного комплекса, нельзя не отметить и ряд сложностей, требующих от преподавателя особого подхода к организации и проведению практических занятий.

Так разбросанность, значительная удаленность друг от друга мест проведения занятия, наличие нескольких рабочих зон, проведение динамичных

занятий с использованием специальной техники, а также различных возможностей учебно-полигонного комплекса ставит перед преподавателем ряд проблем в организации и контроле проведения учебного процесса. Отметим так же особенности планирования времени учебного занятия с учетом необходимости доставки обучающихся к месту его проведения.

Для решения обозначенных проблем возможно применение ряда организационных и технических решений.

Так, неотъемлемой частью практического занятия выступает контроль теоретических знаний, обучающихся по изучаемой теме. Данный модуль целесообразно проводить в форме тестирования с применением технологий дистанционного обучения. Тестирование проводится с применением дистанционных онлайн платформ по заранее подготовленным преподавателем тестовым заданиям. Обучающиеся, используя электронное устройство с доступом в сеть «Интернет» (смартфон, планшетный компьютер), переходят по QR коду и индивидуально выполняют решение представленных тестовых заданий. Оценивание при этом происходит в автоматическом режиме с выставлением оценки согласно критериям настройки тестового задания.

Раздача необходимого дидактического материала обучающимся осуществляется при помощи гипермедиа технологий. Каждому обучающемуся выдается таблица с QR кодами, обеспечивающими доступ к учебным заданиям и дидактическому материалу практического занятия, заранее подготовленному преподавателем и размещенному в системе облачного хранения данных. Реализация указанных предложений позволяет в значительной мере упростить доступ обучающихся к необходимым учебным материалам, оптимизировать временные затраты на выполнение практических заданий.

Большое значение в формировании профессиональных компетенций курсантов и слушателей имеет правильно организованная система оценивания выполнения практических заданий и указание на допущенные ошибки и недочеты каждому из обучающихся. Преподавателю необходимо обеспечить пояснение критериев оценивания знаний, умений и навыков, формируемых на практических занятиях. Для сокращения временных затрат на этап оценивания предлагается заранее сформировать соответствующую таблицу. Она заранее загружается в облачное хранилище и редактируется преподавателем в процессе проведения занятия. Вычисление итоговой оценки происходит автоматически в соответствии с настройками формул таблицы в редакторе Microsoft Excel.

Доступ к таблице оценивания обучающийся получает путем сканирования, соответствующего QR кода, полученного перед выполнением практических заданий. Это в значительной мере сократит временные затраты преподавателя при оценивании обучающихся.

Зачастую при отработке учебных вопросов на территории учебного полигона методами ситуационного моделирования возникает необходимость разделения учебной группы на несколько рабочих мест. Это обуславливает сложности в организации контроля действий, обучающихся со стороны

преподавателя и объективности их оценивания. Решение данной проблемы достигается путем применения преподавателем беспилотного летательного аппарата (далее БПЛА).

В рамках изучения дисциплин (модулей) специализации профессорско-преподавательским составом кафедры применяется квадрокоптер DJI Phantom 4 Pro.

Коллектив учебной группы делится на подгруппы и выдвигается на рабочие места. Подгруппы работают самостоятельно (в отсутствие непосредственного руководства преподавателя). Контроль за их действиями подгруппы осуществляется преподавателем с помощью БПЛА - квадрокоптера. Связь с руководителем учебной подгруппы осуществляется с помощью портативных радиостанций.

Управление БПЛА осуществляется попеременно курсантами учебной группы с целью формирования у них профессиональной компетенции (ПК-19) - способностью эффективно использовать при выполнении профессиональных задач специальную технику, применяемую в деятельности правоохранительного органа, по линии которого осуществляется подготовка специалистов. При этом изображение с БПЛА в реальном времени дублируется на электронное устройство преподавателя (планшет).

Преподаватель, используя возможности БПЛА, контролирует ход проведения занятия в реальном времени, в том числе на различных, часто удаленных друг от друга учебных местах. Скорость полета БПЛА позволяет за короткий промежуток времени сменить позицию, осуществить контроль максимального количества рабочих мест, что представляет значительную трудность для преподавателя без применения данного оборудования. Осуществляемая при этом видеозапись с разрешением 4K позволяет обратить внимание каждого обучающегося на допускаемые ими в ходе отработки учебных вопросов ошибки, детально разобрать их, что в целом повышает качество формирования профессиональных компетенций, предусмотренных для соответствующих дисциплин [4]

Преподаватель может оперативно менять условия отработки учебных вопросов, дополнять и расширять поставленные задачи с использованием средств связи.

Отметим недостатки применения БПЛА в образовательном процессе при формировании профессиональных компетенций курсантов. Так, БПЛА имеет ограниченное емкостями аккумуляторов время полета. Так же отмечена зависимость от метеорологических условий – обильные осадки и сильный ветер в значительной мере препятствуют полетам. В этих условиях некоторой заменой БПЛА может выступить портативный видеорегистратор (применяются видеорегистраторы «Дозор 77», стоящие на вооружении сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации). Каждый из обучающихся оснащается портативный видеорегистратором, на который осуществляется запись всех действий курсанта при выполнении учебных заданий.

После отработки учебных вопросов преподавателем проводится комплексный анализ полученной с помощью БПЛА и (или) портативных видеорегистраторов видеозаписи действий, обучающихся с целью выявления недочетов, разбора допущенных ошибок и объективного оценивания действия обучающихся при подведении итогов занятия.

Рассмотренные технологии образовательной деятельности способствуют совершенствованию образовательного процесса и улучшению качества формирования профессиональных компетенций курсантов образовательных организаций МВД России в условиях практико-ориентированного подхода к обучению.

Библиографический список:

1. Авдулов В. А. Формирование профессиональной компетенции курсантов в образовательной среде военного вуза: понятийный анализ / В. А. Авдулов // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Проблемы высшего образования. – 2022. – № 1. – С. 17-19.
2. Елагина В.С., Быков В.П. Формирование профессиональных компетенций курсантов в условиях опережающего обучения в военном вузе // Современные проблемы науки и образования. – 2021. – № 3. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=30703> (дата обращения: 14.05.2024).
3. Сабинин А. А. К вопросу применения беспилотных летательных аппаратов в образовательном процессе при формировании профессиональных компетенций обучающихся образовательных организаций МВД России / А. А. Сабинин // Совершенствование образовательных программ, планирование и реализация учебного процесса: Материалы всероссийской научно-методической конференции, Омск, 28 февраля 2022 года. Том Выпуск 6. – Омск: Омская академия МВД России, 2022. – С. 140-143.
4. Сабинин А. А. Формирование профессиональных компетенций, обучающихся ведомственных образовательных организаций системы МВД России в парадигме практико-ориентированного подхода к обучению / А. А. Сабинин // Современные проблемы науки и образования. – 2022. – № 3. – С. 23.

ӘОЖ 45

АРНАЙЫ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ БАКАЛАВР КУРСАНТТАРЫНА ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫ ЖЕТІЛДІРУ

*Сагинбаева А.У., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының*

Қазіргі әлемдік еңбек нарығына тиісті жоғары білім деңгейі, саналы моральдық құндылықтары және белсенді азаматтық ұстанымы бар, еркін ойлауға және өзін-өзі ұйымдастыруға қабілетті, мәдениеті жоғары, заманауи технологиялармен жұмыс істеу дағдылары бар және өзінің кәсіби міндеттерін тиімді орындай алатын білікті мамандар қажет. Бакалавр мамандығы бойынша білім алушылардың өз бетінше жұмыс істеуге және үлкен көлемдегі ақпаратты зерттеуге дайындығы, оны практикада қолдану, білім беруде инновациялық технологияларды қолдану қабілеті оқу процесін жаңа принциптер бойынша қайта құру қажеттілігімен байланысты бірқатар маңызды психологиялық, педагогикалық, әдістемелік және ұйымдастырушылық мәселелерді шешуді талап етеді.

Білім беру процесін жоспарлаудағы өзіндік жұмыстың бір бөлігінің өсуі бакалавр білім алушыларының өз бетінше оқу, білімді шығармашылықпен қолдану, болашақ кәсіби қызметке бейімделу мақсатында өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру қабілеттерін дамыту қажеттілігін анықтайды[1, 32-40].

Біздің зерттеу контекстінде зерттеуші В.Козаков өзіндік жұмысты нақты ұйымдастыру оқу-педагогикалық процесте маңызды орын алатындығын атап өтті және оны зерттеуші оқу еңбегі жағдайларының сипаттамаларының бірі, жүйені құру процесі, оқу іс-әрекетінің ұйымдастырушылық-психологиялық құрылымының барлық элементтері мен байланыстары ретінде қарастырады. сәйкес өзіндік жұмыстың қажетті сыртқы жағдайларын қамтамасыз етеді басты мақсатқа жету үшін студенттің жеке ерекшеліктерімен – оның тәуелсіздігін қалыптастыру екенін дәлелдеді. Білім алушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру оқытушының еңбек сапасын арттырумен, әдістемелік қамтамасыз етуді дайындаумен және жаңартумен байланысты екенін атап өтеміз, өйткені оқытушы өзіндік жұмысын жанама түрде ұйымдастыруға қатысады, өзіндік жұмыстың көлемі мен мазмұнын жоспарлауды қамтамасыз етеді және жүзеге асырады; өзіндік жұмысты ұйымдастырудың өзі; басшылық (қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін нәтижелерді кейіннен түзете отырып, қызметін бақылау); байланыс (білім алушының өз шешімдері мен шешімдерін қабылдауын қамтамасыз ететін ақпаратты беру). Сонымен бірге білім алушылар үшін өзіндік жұмысты ұйымдастыру өз іс-әрекеттерін жоспарлауды (мақсаттарды таңдау, бағдарлама құру және оларға қол жеткізу әдістерін таңдау); ұйымдастыруды (қойылған міндеттерді шешу үшін сыртқы және ішкі ресурстарды біріктіру және жұмылдыру); басқаруды (ағымдағы өзін-өзі бақылауды және өзін-өзі түзетуді жүзеге асыру), ақпарат беру негізінде байланысты жүзеге асыруды көздейді, шешім қабылдауды қамтамасыз етеді.

Сонымен, В. Козаковтың ғылыми зерттеулерінде «өзіндік жұмыс» ұғымы «тәуелсіз оқыту» ұғымымен анықталады. Ғалым білім алушылардың өзіндік жұмыс процесін оқытудың бір түрі ретінде қарастырады, онда осы іс – әрекеттің

мақсаты бірінші орынға қойылады-пәндік дағдыларды, тәуелсіздікті қалыптастыру; өзіндік жұмыс-бұл оқытудың бір түрі, оның басты мақсаты-оқу сабақтарының барлық түрлерінің мазмұны мен әдістері арқылы делдал болатын оқу субъектісінің жеке, әлеуметтік, кәсіби маңызды қасиеті ретінде тәуелсіздікті қалыптастыру, пәндік білімді, дағдыларды игеруге ықпал етеді[2, 25-29].

Өзіндік жұмыс дегеніміз – бұл білім алушының өзі ұйымдастырған, оның ішкі танымдық мотивтеріне сәйкес ұйымдастырылған оқу әрекеті, ол өзінің көзқарасы бойынша неғұрлым ыңғайлы, ұтымды уақытта жүзеге асырылады, процесте бақыланады (өзін-өзі бақылайды) және оқытушының аудиториядан тыс, жүйелі басқаруы негізінде жүзеге асырылады деген қорытындыға келеді. Білім алушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастырудың келесі педагогикалық технологияларын ұсынады: жобалық, ойын, тұлғаға бағытталған, ақпараттық-коммуникативті. Жобалық технологияны енгізу әдістемесі тиісті проблемалық жағдайды құруды көздейді, оны шешуде білім алушылар академиялық білімнің белгілі бір жиынтығын игере отырып, жобалық іс-әрекеттің құралдарымен проблеманы шешудің теориялық жағын да, алынған нәтижелерді практикалық қолдану мүмкіндіктерін де көрсете алады. Жобалау технологиясын пайдалануға қойылатын негізгі талаптар: 1) интеграцияланған білімді, оны шешу үшін зерттеу ізденісін талап ететін зерттеу, шығармашылық тұрғыда маңызды проблеманың/міндеттің болуы; 2) болжамды нәтижелердің практикалық, теориялық, танымдық маңыздылығы; 3) студенттердің дербес (жеке, жұптық, топтық) қызметі;

4) жобаның мазмұндық бөлігін құрылымдау (кезеңдік нәтижелерді көрсете отырып);

5) зерттеу әдістерін пайдалану: проблеманы айқындау, зерттеу міндеттерін нақтылау, оларды шешу гипотезасын ұсыну, зерттеу әдістерін талқылау, түпкілікті нәтижелерді ресімдеу, алынған деректерді талдау, қорытындыларды шығару, түзету, қорытындылар (зерттеу барысында "ми шабуылы" әдісін пайдалану, "дөңгелек үстел", статистикалық әдістер, шығармашылық есептер, көріністер).

Жобалау технологиясы бойынша бакалавр білім алушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастырған кезде оның күрделілігі мен студенттердің дербестігі деңгейінің біртіндеп өсу принципін ұстану керек, олардың білім мен дағдылардың базалық деңгейін, алдыңғы жобаларды жүзеге асыруда алған тәжірибесі мен дағдыларын ескеру қажет. Сондықтан жеке оқу – зерттеу тапсырмаларын, ал жоғары курстарда оқу-зерттеу жобаларын ұсынған жөн. Жеке оқу-зерттеу тапсырмасы жобалау технологиясының элементі ретінде оқу процесінде алынған білімді тереңдету, жалпылау және бекіту, сондай-ақ осы білімді практикада қолдану мақсатында оқу немесе оқу-зерттеу сипатындағы студенттердің аудиториядан тыс өзіндік жұмысының бір түрі болып табылады. Мұндай міндеттер іздеу, ішінара ғылыми-зерттеу жұмысының элементтерін қамтиды және студентті оқу-зерттеу қызметіне тарту факторы болып табылады, курсанттардың өзіндік жұмысының мазмұнын, технологиясын анықтайды және

оны құрылымдайды.

Жеке және ұжымдық қызметтің бір мезгілде үйлесуі, өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігі, командада жұмыс істеу, нәтижелерді бағалау, олардың қоғамдық маңыздылығы; өз қызметінің нәтижелерін көру мүмкіндігі; білім берудегі заманауи технологиялар жобасында жұмыс істеу процесінде қолдану әлеуеті; ғаламтор желісін пайдалану; өзара іс-қимылдың әртүрлі нысандарын пайдалану[3, 12].

Педагогикалық процестің заңдылықтары мен принциптері. 2. Қазіргі дидактиканың өзекті міндеттері. 3. Білім мазмұны тұлғаның негізгі мәдениетінің негізі ретінде 4. Оқытуды ұйымдастыру формалары. 5. Оқу-танымдық қызмет нәтижелерінің педагогикалық диагностикасы 6. Жеке білім беру жобасын кезең-кезеңімен құру. 1. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалауды жаңғырту; оқушылардың үйірме қызметін ұйымдастыру; оқытуды ұйымдастырудың сабақтан тыс нысандары; сабақтың тәрбиелік мүмкіндіктері; еңбек мәдениетін қалыптастыру құралы ретінде рөлдік ойындар; оқытуда тұлғаға бағытталған тәсілді іске асыру тақырыбында жеке ғылыми-зерттеу жобалары мен презентация дайындау.

Жобалау технологиясы курсанттарды ынталандырады және олардың анымдық мүдделеріне негізделген. Жоба жеке білім беру өнімі ретінде курсанттардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру процесінде осы технологияны таңдаудың негізгі факторы болып табылады. Шағын топтардағы жұмыс курсанттардың белгілі бір ғылыми немесе оқу мәселесін өз бетінше шешу, белгілі бір мәселені шешу, әдетте күрделілігі жоғарылау мақсатында қызметті жүзеге асырудан тұрады. Ұжымдық ынтымақтастықтың жағымды қасиеттерінің қатарында шығармашылық ойлауды дамытуды, коммуникативтік құзыреттіліктерді, ұжымда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруды, өзінің ғылыми белсенділігін арттыруды, курсанттардың жұмыста өзін-өзі көрсетуіне жәрдемдесуді атап өтеміз. Нақты қолданбалы есептерді шешу, белгілі бір құбылыстарды зерттеу, кәсіби бағыттағы проблемалық жағдайларды шешу мақсатында әртүрлі проблемалық топтар құрылуы мүмкін. Атап айтқанда, оқу-зерттеу жобасын дайындауды ұйымдастырудың топтық нысаны рөлдерді бөлуді, жеке курсанттардың бөлінген жұмыс учаскесін орындауын және бірыңғай жалпы нәтижеге қол жеткізу үшін әрқайсысының күш-жігерін біріктіруді көздейді. Сонымен, ойын технологиялары оқытудың тиімді құралы болып табылады, зейінді белсендіреді, пәнді оқуға қызығушылықты арттырады, өткізуге жалпы талаптары бар, нәтижелерді талдауға, талқылауға, айтуға және бағалауға мүмкіндік береді. Ойынның негізгі құрылымдық компоненттері-ойын идеясы (мақсатты анықтау және түсіну), ойын әрекеттері (оқу-танымдық іс-әрекеттің түрін таңдау), дидактикалық тапсырмалар (танымдық мағына), жабдық (интеллектуалды, практикалық немесе пәндік сипаттағы қажетті құралдар), ойын нәтижесі. Ойын іс-шарасын өткізудің басты мақсаты педагогикалық пәндерді оқу процесінде бакалавр студенттерінің дербес оқу-танымдық қызметін жандандыру болып табылады. Негізгі міндеттері-

курсанттардың шығармашылық ойлауын дамыту; танымдық белсенділігін арттыру, атап айтқанда, проблемалық жағдайлардың туындау процесінде, мақсатқа жетуде тәуелсіздікті, табандылықты, бастамашылықты ынталандыру; әртүрлі ақпараттық ресурстар мен технологияларды пайдалану мүмкіндіктерін көрсету[4, 114].

Тиісінше, инновациялық технологиялар курсанттардың жеке басына мақсатты әсер ету мақсатында білім беруде заманауи технологияларды қолдану негізінде өзіндік жұмысты ұйымдастыру құралы ретінде оның белсенділігін, оқудағы дербестігі мен ұтқырлығын қамтамасыз етеді және одан әрі кәсіби қызметке дайындықтың негізін қалады. Қоғамды ақпараттандыру және білім беру процесіне инновацияларды енгізу жағдайында курсанттарды даярлау жүйесінде өз бетінше даярлауды ұйымдастыру маңызды рөл атқарады[5, 64].

Өзін-өзі даярлау кезінде, көп жағдайда, тіпті тиісті ұйымда да, курсант өзін-өзі даярлау күнделікті тәртіпте қарастырылғанына қарамастан, кеңес беру және бақылау мақсатында келетін курстық офицерлер мен кафедралардың профессорлық-оқытушылық құрамының басшылығымен аудиторияларда өткізілетініне қарамастан, әрдайым дайындала бермейді. Курсанттарды өз бетінше даярлау сапасын арттыру үшін әртүрлі заманауи педагогикалық әдістер жәнетехнологиялар, тұлғаға бағдарланған оқыту технологиялары; ынтымақтастық технологиясы; топтық технологиялар, оның ішінде шағын топтарда жұмыс істеу технологиясы және жұпта жұмыс істеу технологиясы; оқытудың ақпараттық-компьютерлік технологиялары (бұдан әрі-акт), оның ішінде мультимедиа технологиялары қолданылады.

Библиографиялық тізім:

1. Нығызбаева Р.Ж., Иманбаева Г.Н., Тусупбекова М.М., Стабаева Л.М., Абиева С.С. Интерактивное обучение в организации самостоятельной работы студентов в вузах Казахстана. 2023;(2) – с. 32-40.
2. Дятлова К.Д. Самостоятельная работа студентов как способ формирования компетенций /К.Д.Дятлова, И.А.Ковпаков //Вестник Нижегородского университета им.Н.И.Лобачевского. – 2012. – №1. – С. 25-29.
3. Тащенко П.Ф., Саблин В.С. Самостоятельная работа слушателей под руководством преподавателя: содержание занятия и методика его проведения. - М.: ВА им. М.В. Фрунзе, 1997. - 32 с.
4. Купавцев Т.С. Педагогическое обеспечение самостоятельной работы курсантов (слушателей) образовательных учреждений МВД России/ диссертация на соискание ученой степени к.п.н.- М., 2004. – 250 с.
5. Елисеев А.П., Федотов А.А. Организация самостоятельной работы курсанта. - Новогорск: АГЗ МЧС России, 2000. - 75 с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЮРИДИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ: ВОЗМОЖНОСТИ И ЭТИЧЕСКИЕ ОГРАНИЧЕНИЯ

Саитова Э.М., *ст.преподаватель кафедры
Юриспруденции Актыобинского регионального
университета им. К.Жубанова,
кандидат юридических наук*
Ниязбаева А.А., *доцент кафедры
Государственного управления, финансов
и маркетинга Актыобинского регионального
университета им. К.Жубанова,
доктор философии (PhD)
(Казахстан, г.Актобе)*

Юридическое образование переживает этап стремительной трансформации под влиянием цифровизации и внедрения технологий ИИ. Идет процесс повсеместного внедрения разных цифровых принципиальных инструментов таких, как нейросети, искусственный интеллект и другое.[1]

Образовательная система РК, являясь важным элементом развития подрастающего поколения граждан, в частности формирования в качестве квалифицированных специалистов, обладающих необходимыми преимуществами на рынке труда, готовых реализовать потенциал в условиях киберпространства.

Использование ИИ в учебном процессе открывает новые возможности для персонализации обучения, моделирования правовых ситуаций, автоматизации рутинных задач и развития практико-ориентированных навыков у студентов. Однако вместе с преимуществами возникают и этические вопросы: объективность алгоритмов, защита персональных данных, академическая добросовестность и роль преподавателя в условиях цифровизации. Невозможно переоценить значимость использования последних достижений в области развития ИИ в образовательную среду. Так, для повышения качества и эффективности обучения назрела необходимость в разработке программ и средств персонализации процесса обучения. В общих чертах, нейронные сети – это математическая модель, массивный вычислительный код, способный выдавать предсказание путем решения поставленной интеллектуальной задачи на основе оценки критериев заданного вопроса, анализируя огромное количество информации, баз данных, искусственный интеллект составляет наиболее реально действительный и верный ответ. Преимущество нейросетей заключается в их обучаемости, они могут обучаться самостоятельно, без непосредственного участия IT-специалиста Machine learning[2,3]. Искусственный интеллект или машинное обучение на данный момент активно применяется в образовании, начиная от ведения и проверки экзаменов,

заканчивая автоматическим подбором материала для обучающихся в тех сферах, где они испытывают трудности в обучении, предлагая обучающемуся более сознательно вникнуть в тему, повысить уровень знаний и способностей, анализируя успеваемость и производительность обучающегося, корректировать его план обучения при постоянном и лояльном контроле «бесчувственной» машины[4,5].

Какие же еще возможности ИИ можно смело использовать в процессе обучения? Например, автоматизация рутинных задач. Преподаватели зачастую тратят свое драгоценное время на контроль успеваемости, проверки типовых заданий, уровень текущих знаний обучающихся и подготовка к занятиям. Для повышения эффективности вышеуказанных процессов, можно делегировать их ИИ. На сегодняшний день уровень развития ИИ позволяет создание персональных планов изучения каждой дисциплины, учитывая образовательные особенности любого обучающегося. ИИ способен анализировать учебную траекторию студентов, определять пробелы в знаниях и предлагать персонализированные задания и материалы. Это особенно актуально в условиях массового образования.

Так, Булаева М.Н. активно использует образовательные приложения для персонализации учебного процесса. Например, в обучении иностранных языков в разных форматах с помощью одного приложения. Технология позволяет распознавать речь обучающегося, анализируя построение предложений, лексики и грамматики, выдавая дополнительные задания схожего содержания для повторного закрепления материала. Данные приложения пользуются большой популярностью из-за того, что становятся рутинным занятием в гаджетах для многих людей. Помимо изучения иностранных языков технология применима ко всем предметам и они уже начинают завоевывать успех как у студентов так и у преподавателей [6].

Искусственный интеллект способен собирать и анализировать большие массивы разрозненных данных, а в дальнейшем получать из этого общую картину ситуации. Системы ИИ могут моделировать правовые кейсы, судебные процессы, переговоры и арбитражные процедуры. Студенты учатся принимать решения в условиях, приближенных к реальным, с последующим анализом ошибок.

ИИ способен выявлять области, в которых у обучающихся есть проблемы. Это помогает проанализировать ситуацию в данный момент времени и выделить где студенту необходима дополнительная помощь. Более того, в каждый последующий момент времени технология может определить необходимость снижать или увеличивать объем этой помощи. Данная концепция может помочь созданию персонализированной траектории обучения с учетом таких параметров как: заинтересованность в теме, психологическое состояние, возможности восприятия той или иной информации в определенном момент времени и др.

Нейросети можно использовать в процессе анализа судебной практики. ИИ способен обрабатывать большие объемы юридических текстов, выявлять закономерности в судебной практике, что повышает аналитические навыки обучающихся и учит их применять прецеденты. Постоянно увеличивающиеся массивы информации и знаний оказывают огромное влияние на мозг человека. Усвоить всю информацию невозможно, но искусственный интеллект может помогать в выполнении различных видов задач, позволяя развивать критическое мышление и креативность обучающихся. Сегодня сквозные технологии могут стать отличными помощниками для сбора и фильтрации информации, которая поможет студентам обучаться эффективнее, а преподавателям повысить качество усвоения учебного материала.

Автоматизируя свои задачи, преподаватель с помощью ИИ может использоваться для автоматической проверки тестов, генерации правовых задач и первичной оценки эссе, что позволяет преподавателям сосредоточиться на более сложных аспектах учебного процесса.

Давайте поговорим об этических ограничениях в области использования ИИ.

Во-первых, участникам образовательного процесса, необходимы гарантии прозрачности используемых алгоритмов. Одним из ключевых требований к ИИ в образовании является прозрачность его решений. Студенты и преподаватели должны понимать, по каким принципам формируется достигнутый результат—будь то оценка или рекомендация. Так же остро стоит вопрос соблюдения конфиденциальности и защиты персональных данных.

Работа ИИ-систем предполагает сбор и обработку большого объема данных обучающихся. Необходимо обеспечить соблюдение норм законодательства о защите данных (например, GDPR, в Казахстане—Закон «О персональных данных»).

В современном образовательном пространстве академическая честность занимает центральное место среди этических принципов. Она представляет собой не просто соблюдение формальных правил, но и глубокую внутреннюю установку обучающегося на честность, уважение и ответственность.

Этические аспекты использования ИИ в образовательном процессе включают уважение к интеллектуальной собственности. Присваивая чужие идеи без указания авторства, человек нарушает основополагающие моральные принципы..

Применение ИИ-инструментов (включая генеративные ИИ-системы) порождает риски нарушения принципов академической добросовестности: автоматическое написание работ, подмена авторства и т.д.

Поэтому соблюдение академической честности - один из ключевых аспектов этики в образовательной среде. Оно подразумевает честное и ответственное поведение при выполнении учебных заданий, написании работ, прохождении экзаменов и использовании источников информации. ИИ может

помочь в решении рутинных задач, как было сказано, например, в обработке большого объема информации, на стадии подбора необходимой литературы.

Так же при чрезмерном использовании ИИ в образовательном процессе возникает риск замещения человеческого взаимодействия. Чрезмерное увлечение автоматизацией может привести к снижению качества межличностного общения между преподавателями обучающимися, что особенно важно в юридической профессии, ориентированной на тесную коммуникацию и ценностные ориентиры.

В заключение своего исследования, можно вывести некоторые рекомендации, связанные с перспективами по внедрению и этическому обоснованию последних достижений ИИ в образовательную среду.

Разработка этического кодекса использования ИИ в образовательной среде

Создание этического кодекса необходимо для установления чётких границ допустимого использования искусственного интеллекта в учебном процессе. Такой документ должен включать принципы прозрачности, в частности, студенты и преподаватели должны знать, когда и как используются ИИ-системы. Ответственность участников образовательного процесса. ИИ не должен заменять критическое мышление и самостоятельную работу. Соблюдение норм академической честности, т.е. ограничение автоматической генерации текстов, контроль за использованием ИИ при сдаче экзаменов и написании самостоятельных и исследовательских работ.

Подготовка преподавателей к работе с ИИ и цифровыми платформами

Переход современного образования в цифровую сферу невозможен без повышения цифровой грамотности преподавателей. Для обеспечения качества такого процесса необходимы внедрения и использования программ повышения квалификации с акцентом на инструменты ИИ (например, ChatGPT, нейросети для анализа данных). Соблюдать определенные методические рекомендации специалистов по использованию ИИ как учебного помощника, а не как замены преподавателя. Формирование у субъектов образовательного процесса критического отношения к ИИ — умение оценивать его возможности и ограничения, ориентироваться в большом объеме данных и уметь выявлять дезинформацию.

Интеграция LegalTech-инструментов в учебные курсы

LegalTech (правовые технологии) — это цифровые решения, упрощающие юридическую практику. Их внедрение в образовательные программы по праву позволяет студентам освоить и успешно использовать в процессе обучения автоматизированный юридический анализ (системы поиска прецедентов, генерации правовых документов). В процессе практических работ можно использовать онлайн-судопроизводство и электронный документооборот не только казахстанского законодательства, но в качестве сравнения с базой нормативно-правовых актов зарубежных стран.

Введение правовых дисциплин, посвящённых цифровым правам, ИИ и технологиям права

Необходимость внедрения и активного использования новых курсов продиктована трансформацией правовой действительности. В образовательные программы могут быть включены различные модификации, такие как: право ИИ и алгоритмическое регулирование — вопросы ответственности, правосубъектности и этики алгоритмов использования ИИ. Цифровые права человека — защита личных данных, цифровая идентичность субъектов, свобода слова в интернете. Технологии в праве — правовые аспекты использования ИИ, LegalTech, криптовалют, блокчейн. Этика киберпространства — обучение студентов распознаванию манипуляций, фейков и алгоритмических искажений.

Искусственный интеллект обладает высоким потенциалом трансформации юридического образования, делая его более адаптивным, аналитическим и ориентированным на практику. Вместе с тем его применение требует тщательной правовой и этической оценки, чтобы сохранить баланс между технологическим прогрессом и гуманитарной сущностью юридической профессии. Важно развивать такую модель внедрения ИИ, при которой технологии будут усиливать, а не заменять преподавательский потенциал и образовательную миссию вузов.

Библиографический список:

1. Шобонов Н.А. Искусственный интеллект в образовании. // Проблемы современного педагогического образования. №79-4. 2023. С. 288-289.

2. Фирсов М.В. Опережающие обучение навыкам будущего (FutureSkills) посредством разработки компьютерных тренажеров и цифровых ассистентов с искусственным интеллектом / М.В. Фирсов, О.Н. Филатова, А.В. Гуцин // Известия Балтийской государственной академии рыбопромыслового флота. — 2020. — №3(53).

3. Филатова О.Н. Применение нейросетей в профессиональном образовании / О.Н. Филатова, М.Н. Булаева, А.В. Гуцин // Проблемы современного педагогического образования. — 2022. — №77-3. — С. 243-245

4. Гуцин А.В. Особенности реализации информационной стратегии высшей образовательной организации / А.В. Гуцин, О.И. Ваганова, О.Н. Филатова // Известия Балтийской государственной академии рыбопромыслового флота. — 2021. — №3(57). — С. 47-51

5. Сябитова, К.С. Искусственный интеллект в системе профессионального образования / К.С. Сябитова, О.Н. Филатова // Профессиональное самоопределение молодежи инновационного региона: проблемы и перспективы. — Красноярск — Челябинск — Нижний Новгород. — Москва. — 2023. — С. 132-134.

6. Булаева, М.Н. Методические рекомендации применения цифровых платформ в профессиональных образовательных организациях обучения / М.Н.

УДК 343.3.7

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ У КУРСАНТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ СИСТЕМЫ МВД РОССИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБЛАСТИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЭКСТРЕМИЗМУ И ТЕРРОРИЗМУ

*Самойлов С.Ф., заместитель начальника кафедры
Социально-гуманитарных дисциплин
Донецкого филиала Волгоградской академии МВД России,
доктор философских наук, полковник полиции
(Россия, г.Донецк)*

В настоящее время угроза, исходящая от различных экстремистки настроенных политических сил, продолжает оставаться одной из глобальных интерсоциальных угроз, с которой приходится сталкиваться правоохранительным системам большинства стран современного мира. В связи с этим перед ведомственными образовательными организациями как России, так и зарубежных стран возникает проблема подготовки специалистов в области противодействия экстремизму и терроризму, как крайней формы проявления экстремистской угрозы. Сложность решения данной задачи обусловлена самим характером экстремистской угрозы, важнейшими чертами которой следует признать ее:

- динамичность,
- идеологическое разнообразие,
- опору на различные социальные группы,
- многообразие форм проявления.
- широкое применение информационно-телекоммуникационных технологий.

Специфика характера экстремизма и терроризма обуславливает необходимость использования российскими ведомственными образовательными организациями при подготовке специалистов в области противодействия экстремизму ни одну, а несколько форм обучения. [1]

В настоящее время подготовка соответствующих специалистов в российских образовательных организациях системы МВД осуществляется:

- в системе дополнительного профессионального образования, которая позволяет в краткие сроки подготовить сотрудников региональных центров по противодействию экстремизму, ранее служивших в иных подразделениях органов внутренних дел или повысить квалификацию действующих

сотрудников центров и других подразделений в области противодействия определенному проявлению экстремисткой угрозы;

– в системе высшего профессионального образования в процессе обучения по специальности «Деятельность оперуполномоченного центров по противодействию экстремизму», которая нацелена на подготовку специалистов, обладающих глубокими знаниями, умениями и навыками, способными противодействовать не только имеющимся проявлениям экстремисткой угрозы, но и обладающих способностью адаптироваться к изменению ее характера путем постоянного самостоятельного повышения своего профессионального уровня;

– в системе высшего профессионального образования в рамках соответствующей профилизации учебных программ по всем реализуемым в той или иной ведомственной образовательной организации специальностям, такого рода подготовка осуществляется в образовательных организациях, за которыми закреплён профиль подготовки «Деятельность подразделений по противодействию экстремизму, терроризму и борьбе с организованной преступностью».

Сложность, динамичность и высокая технологичность современной экстремисткой угрозы достаточно остро ставит перед ведомственными образовательными организациями проблему разработки и реализации инновационных образовательных технологий, которые в максимально сжатые сроки смогли бы сформировать у обучаемых необходимые знания, умения и навыки в области противодействия экстремизму и терроризму. Следует еще раз подчеркнуть, что применение инновационных образовательных технологий для подготовки специалистов в рассматриваемой области является закономерным, поскольку специфика экстремисткой угрозы такова, что сформировать подлинного профессионала, способного адекватным образом реагировать, на постоянное изменение субъектов и форм проявления экстремизма простой передачей, накопленных знания невозможно. В первую очередь это обусловлено принципиальным отставанием образовательной системы от социальной реальности и криминогенной обстановки.

По этой причине единственным средством преодоления данного несоответствия представляется формирование у обучаемых не столько системы знания, сколько навыков нахождения адекватных решений проблемных ситуаций собственными силами. Таким образом, применение инновационных образовательных технологий в процессе подготовки специалистов в области противодействия экстремизму предполагает развитие у обучаемых активного отношения как предлагаемому учебному материалу, так и к решению профессионально значимых проблем.

Важность реализации в ведомственных образовательных организациях инновационных образовательных технологий в области формирования у обучаемых знаний, умений и навыков противодействия экстремизму послужила причиной того, что данная проблематика неоднократно становилась предметом

внимания научного сообщества. Среди многочисленных научных публикаций посвященных данной проблематике следует выделить научно-исследовательские работы Булгакова О.М., Васильевой С.А., Вишневецкого К.В., Войнова П.Н., Жолтовского Ф.М., Зотолокина А.А., Колтуновой В.И., Кириченко Ю.Н., Самойлюка Р.Н., Сафронова А.А., Симоненко А.В., Романенко И.И., Корникова Д.И., Кун А.А., Факова А.М., Ягнаковой Э.З. и др.

Анализ научно-исследовательской литературы в области применения инновационных образовательных технологий в сфере подготовки специалистов по противодействию экстремизму позволяет сделать вывод о том, что в научном сообществе мало внимания уделяется концептуализации применения данных технологий. И действительно, разработка и реализация отдельных инновационных образовательных методик будет гораздо эффективнее, если они будут представлять собой части единой образовательной модели. Одной из таких возможных моделей разработки и реализации инновационных образовательных технологий подготовки специалистов в области противодействия экстремизму и терроризму следует признать практико-ориентированную модель. Сущность данной модели заключается в установлении непосредственной связи между обучаемыми и практическими подразделениями, непосредственно осуществляющими противодействие экстремизму и терроризму.

Конструирование и реализация практико-ориентированной модели внедрения инновационных образовательных технологий в процесс подготовки специалистов в области противодействия экстремизму и терроризму предполагает наличие определенных принципов, к числу которых следует отнести:

- *принцип единства науки, образования и правоохранительной практики*, предполагающий разработку и реализацию инновационных образовательных проектов в опоре с одной стороны на достижение ведомственной науки, а с другой, на опыт и потребности практических органов;

- *принцип равенства субъектов педагогического процесса*, требующий выстраивания отношений между педагогом и обучаемым на базе модели сотрудничества, с целью совместного обнаружения наиболее адекватного решения профессионально значимых задач;

- *принцип самореализации участников педагогического процесса*, нацеливающий как педагога, так и обучаемого на непрерывность образования, и самообразования, а также на раскрытие в самом себе новых творческих способностей, позволяющих решать профессионально значимые проблемы;

- *принцип технологического сопровождения процесса обучения*, требующий в силу широкого применения радикально настроенными лицами возможностей сети Интернет, осуществлять подготовку будущих специалистов в области противодействия экстремизму с использованием информационно-телекоммуникационных технологий.

Одним из средств реализации инновационных образовательных

технологий в области подготовки специалистов в области противодействия экстремизму и терроризму следует признать создание и функционирование в ведомственном вузе на постоянной основе групп взаимодействия с практическими органами.[2] В задачу данных групп, состоящих как из обучаемых, так и из представителей профессорско-преподавательского состава входит выполнение функций кибердружин, осуществляющих мониторинг интернет пространства не только с целью оказания помощи региональным центрам по противодействию экстремизму, но и для использования в научно-исследовательской работе и образовательно-воспитательном процессе. Основными образовательно-воспитательными задачами групп взаимодействия с практическими органами, действующими на базе ведомственных образовательных организаций, следует признать:

- реализацию практико-ориентированного подхода к обучению;
- закрепление у курсантов и слушателей теоретических знаний в области противодействия экстремизму и терроризму;
- формирование у курсантов и слушателей навыков сбора и систематизации эмпирического материала для проводимых научных исследований;
- сбор профессорско-преподавательским составом, участвующим в работе групп, наглядного материала для дальнейшего использования в процессе реализации учебных дисциплин по соответствующему профилю;
- совместную разработку участниками групп новых методов выявления административных правонарушений и преступлений экстремистской направленности.

Приведем примеры инновационных образовательных методик, разработанных на основе опыта противодействия различным проявлениям экстремизма в сети Интернет:

- *методика мировоззренческого анализа*, заключается в демонстрации обучаемым на различном материале, полученном прежде всего из сети Интернет, способам установления характера мировоззрения того или иного лица и определения степени его радикальности,
- *методика определения принадлежности к радикальной или экстремистской среде*, предполагает на основе наличия у курсантов и слушателей достаточно глубоких знаний в области субкультур различных радикальных и экстремистских сред формирования навыков определения принадлежности конкретного лица к атомарному, групповому или организационному уровню праворадикальной, леворадикальной, исламистской или иной среды;
- *мировоззренческий диспут*, предполагает обучения курсантов и слушателей правилам ведения мировоззренческих и идеологических споров в сети Интернет с целью решения различных профессионально значимых задач;
- *моделирование ситуации внедрения*, может применяться для проверки знаний курсантов и слушателей степени их знания о ценностных ориентирах,

сленге, моделях поведения и противоправной деятельности представителей различных радикальных и экстремистских сред;

– *методика анализа интернет ресурсов*, предполагает обучение курсантов и слушателей способам определения степени радикальности того или иного интернет ресурса по характеру размещаемого на нем контента;

– *методика предварительного определения идеологического и правового характера символических изображений и символических действий предположительно экстремистского характера*, заключается в подготовки для обучаемых дидактических материалов, нацеленных на формирование у них способности распознавания различного рода символики и прежде всего запрещенной символики;

– *методика подготовки памяток сотрудникам подразделений по противодействию экстремизму по актуальным экстремистским угрозам*, предполагает формирование у обучаемых в систематическом и предельно сжатом виде предоставлять информацию, представляющую профессиональный интерес в области противодействия экстремизму и терроризму;

– *методика квалификации правонарушений экстремистской направленности, совершаемых в сети Интернет* состоит в обучении курсантов и слушателей не только методам поиска в информационном пространстве запрещенного контента, но и формированию способности давать выявленному материалу представительную правовую квалификацию, при реализации данной методики представляется целесообразным привлекать действующих сотрудников центров по противодействию экстремизму;

– *методика разработки нормативно-правовых документов в области антиэкстремистского законодательства* предполагает формирование у обучаемых знаний в области правового противодействия экстремизму и терроризму посредством подготовки собственного законодательного проекта в соответствующей области, что является осуществимым только при наличии глубоких юридических знаний и владение определенным уровнем юридической техники;

– *методика обмена опытом*, предполагающая проведение совместных межвузовских семинаров, рабочих встреч, круглых столов, конкурсов между участниками кибердружин различных гражданских и ведомственных вузов.

Вышеуказанные и иные инновационные образовательные технологии могут быть реализованы как в процессе преподавания специальных профильных дисциплин, курсов повышения квалификации, но и при чтении базовых юридических дисциплин. Таким образом, инновационные образовательные технологии, разработанные и содержательно наполненные в рамках работы групп по взаимодействию с практическими органами, т.е. в условиях внеаудиторной работы с курсантами и слушателями могут быть реализованы в образовательном процессе, что является одним из проявлений непрерывности ведомственного образования.

Важность разработок инновационных образовательных методик

заключаються в том, што они, с адной стороны пазваляюць, сфарміраваць у курсантаў і слухатэляў неабходныя в іх будучай прафэсійнай дзейнасьці зьнання, навыкі і уменьня, а с другой – улічваць спэцыфіку сьвядомасьці сучаснага навучаючага, якое арыентавана не столькі запамінаньне зьнання, колькі на овладзеньне вызначанымі навыкамі. Но, пажалуй, самым в прапанаванай практыка-арыентаванай мадэлі рэалізацыі іннавацыйных адукацыйных тэхналяў в падрыхтоўцы спэцыялістаў в абласьці процівадзейства экстрэмізму следуе прызнаць прадастаўленьне курсантам і слухатэлям яшчэ в перыяд свайго навучэньня прыбыцца к свай будучай прафэсійнай дзейнасьці.

Бібліяграфічны спісак:

1. Тхазеппов Т.М. (2024). Протыводействие экстремизму и терроризму как педагогическая задача образовательных организаций МВД России. Международный научный вестник, (9), 20-25.
2. Симоненко А.В. (2023). Применение инновационных образовательных технологий в подготовке специалистов по протыводействию экстремизму (на примере Краснодарского университета МВД России). Вестник Краснодарского университета МВД России, (3 (61)), 8-15.

ӨӨЖ 343

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ КРИМИНАЛИСТІК ПОЛИГОНДЫ ПАЙДАЛАНУ

Саханова Н.Т., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Қылмыстық құқық, қылмыстық процесс құқығы
және криминалистика кафедрасының бастығы,
полиция полковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Қылмыс құрылымының қазіргі заманғы өзгерістері оған қарсы күреске тартылған құқық қорғау органдары қызметінің тиімділігін арттыруды табанды түрде талап етеді. Қылмыс динамикалық құбылыс болғандықтан, ол үнемі өзгеріп отырады және "жетілдіріліп отырады", Д. А. Задорскийдің сөзімен: "...күресуге тура келетіндерден бір қадам алға жылжу" үшін полиция қызметкерлерінің кәсіби дайындығын үнемі сапалы жетілдірудің табиғи

қажеттілігі бар[1].

Осыған байланысты мемлекет және Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының басшылығы полиция қызметкерлеріне бірқатар талаптар қояды, онда тергеу және жекелеген тергеу іс-әрекеттерін жүргізу кезінде: оқиға орнын қарау, тінту, заттай дәлелдемелерді алып қою және т. б. сияқты практикалық дағдыларды игеру қажеттігіне ерекше назар аударылады.. Мұндай дағдыларды қалыптастыру көбінесе практикалық іс-әрекеттің өзіне ықпал етеді, бірақ оның негіздері құқықтық бағыттағы оқу орындарында оқу барысында қалыптасады.

Айта кету керек, полиция кадрларын даярлау мен оқыту тек Қазақстанның ғана бірінші кезектегі міндеті болып табылмайды. Алыс және жақын шетелдер де проблемаларды шешуге тырысады, мұнда полицей алған теориялық білімдерін пайдалана отырып, қоғамдық тәртіпті сақтауды жүзеге асырады және мемлекет пен қоғамның мүдделерін қорғайды. Бүкіл әлем мемлекеттерінің өз билігінің лайықты өкілін - қызметі халықтың үнемі өзгеріп отыратын қажеттіліктеріне жауап беретін және қоғамның қауіпсіздікті қамтамасыз ету қажеттіліктерін қанағаттандыратын кәсіби полиция қызметкерін дайындауға деген ұмтылысы негізделген және заңды болып табылады[2].

Осыған байланысты, ведомстволық жоғары оқу орындары осындай "тапсырысты" жүзеге асыра отырып, оқу процесіне практикалық дағдыларды қалыптастыруға ықпал ететін белгілі бір әдістерді енгізеді. Алайда, болашақ тергеушілерді, анықтаушыларды, жедел уәкілдерді, учаскелік инспекторларды оқыту барысында практикалық бағытты жүзеге асыру қиын, өйткені оқу процесі негізінен теориялық білімнің едәуір бөлігіне негізделген. Практикалық сабақтарды өткізу барысында жүзеге асырылатын білімнің үлкен көлемі негізінен өз мақсатына жетеді және тыңдаушылар белгілі бір практикалық дағдыларды меңгереді. Бірақ сабақтардың аудиториялық сипатын, олардың болжамдылығын, оқу-әдістемелік формализмін ескере отырып, студенттерден практикалық іс-әрекетте өз білімдерін дереу жүзеге асыруды талап ету қиын. Дәл осы жағдайлар жоғары оқу орындарының түлектеріне "құқық қорғау қызметі" мамандығы бойынша белгілі бір бейімделу кезеңінсіз оқыған қызмет салаларында өз білімдерін бірден пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Бұл проблема оқу процесінде және практикалық қызметте жедел-тактикалық жаттығулар өткізу, сондай-ақ мамандандырылған криминалистік полигондардың мүмкіндіктерін пайдалану арқылы ішінара жойылады.

Р.С. Белкиннің криминалистік энциклопедиясында криминалистік полигонның анықтамасы берілген: "... дәлелдемелерді табу, алу, бекіту және зерттеу бойынша практикалық сабақтар мен жаттығуларға арналған жаттығу кешені. Криминалистік полигонда (бұдан әрі-КП) орналасқан объектілер әртүрлі тергеу іс-әрекеттерін жүргізу жағдайын елестетуге; қарау, тергеу эксперименті, тінту және т.б., іздерді кешенді бағалауды үйретуге мүмкіндік береді және т. б. үй-жайда және (немесе) ашық жерде құрылады. КП параметрі стационарлық (дүкеннің сауда залы, тұрғын бөлме, қойма бөлмесі және т.б.)

немесе өзгермелі (жылжымалы бөлімдер, ауыстырылатын заттар жиынтығы және т. б.) болуы мүмкін» [3].

Сонымен қатар, Ішкі істер органдарының педагогикалық практикасы сот полигондарының ашық және жабық түрлерін жасау арқылы осы терминді түсіндіруді кеңейтті.

Айта кету керек, сот полигонында өткізілетін практикалық сабақтар қазіргі уақытта ерекше емес.

Ең алдымен практикалық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған заманауи тенденциялар білім беру саласында да, сот-медициналық полигондардың практикалық қызметінде де пайда болады. Мысалы, біздің институт, сондай-ақ Алматы қаласының бірқатар жоғары оқу орындары ведомстволық оқу орындарымен қатар (ҚР ІІМ Алматы және Қарағанды академиялары) өздерінің арсеналында қылмыстық жағдайды имитациялауға мүмкіндік беретін криминалистік полигондар бар (им университеті). Д. Қонаев, АМУ және т.б.). Сонымен қатар, қылмыстық құдалауды жүзеге асыратын Қазақстанның бірқатар практикалық органдары тергеушілермен, анықтаушылармен, жедел уәкілдермен және т.б. практикалық сабақтар өткізу үшін жаттығу кешендерін дайындады, онда оқиға орнында жұмыс істеу дағдылары пысықталуда.

Мұндай кешендер тек жоғары оқу орындарының базасында ғана емес, сонымен қатар ІО, Қазақстан Республикасы прокуратурасының біліктілікті арттыру курстарының міндетті құрамдас бөлігі болып табылады.

Жақын және алыс шетелдерде, мысалы, Ресей Федерациясының, Германияның, Францияның, АҚШ-тың тәжірибесін зерделеу тренажер кешені базасындағы оқытудың практикалық нысаны, бір қарағанда, үйреншікті қызметтен алыс полиция қызметінің түрлі салаларында дағдыларды пысықтауға мүмкіндік береді деп айтуға болады.

Мысалы, АҚШ полициясын оқыту бағдарламасы этикалық дилемма әдісін қолдана отырып, АҚШ полиция қызметкерлерін кәсіби және жеке оқытуды қарастырады. Полиция қызметкерлерінің этикалық мінез-құлқы практикасы белгілі бір қоғамдағы азаматтардың мінез-құлқының жалпы қабылданған стандарттарымен тығыз байланысты және осы стандарттарға тікелей байланысты деп саналатындықтан, тек оқу кезінде ғана емес, сонымен қатар күнделікті жұмыста туындайтын проблемалар мен дилеммаларды шешу қабілетінде үздіксіз және үнемі "полиция қызметкерлерін оқыту" қажет.

Жалпы, АҚШ полициясының қызметін зерттеу оның кәсіби дайындығының өзгеруін анықтауға мүмкіндік беретінін атап өткен жөн. Ол іс жүзінде бағдарланған, үнемді, қарқынды болды.

Дәл осындай жағдай Батыс Еуропа елдерінің полиция органдарында байқалады, онда оқу процесіне оқиға орнын тексеру, қылмыс іздерін табу, белгілеу және алып қою, тінту, тексеру, жауап алу, қарулы қылмыскерді ұстау және т.б. ережелерін оқытудың тренингтік нысаны кіреді. Бұл ретте, шындыққа барынша жақын жағдайларда, полицейлерге кандидаттар тұтқындаудың

зандылығы мәселелері бойынша теориялық білімдерін және үнемі өзгеріп отыратын жағдайда өз іс-әрекеттерін іс жүзінде іске асырады. Қазақстандағы криминалистикалық полигондар негізінде оқыту, сондай-ақ әр түрлі іздермен (қол, аяқ, микрочастиц, бұзып кіру және т. б.), оқиға орнын қарау кезіндегі мінез-құлық ережелерімен жұмыс істеу дағдыларын құмдауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, қолданыстағы криминалистикалық полигондарды талдау бірқатар жалпылама тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді, атап айтқанда: полигондар криминалистика кафедраларында ұйымдастырылған; полигондардың едәуір саны "тұрғын бөлме" макетін имитациялайды; оларда негізінен оқиға орнын қарау дағдылары пысықталады; көп жағдайда полигондар қатардағы аудитория ретінде пайдаланылады.

ПО ведомстволық оқу орындарында криминалистикалық полигонға қатынасы қатаң функционалдық. Криминалистік полигон, мысалы, "тұрғын бөлме" макеті үй-жайлардан тұрады: жатын бөлме мен ас үйі, сондай-ақ орындықтарда тергеу әрекеттерін жүргізуге қатысы жоқ топтың бір бөлігі орналасқан "көрермендер залы". Бөлме қажетті жиһазбен жабдықталған. Практикалық сабақтың тақырыбына байланысты адамның (ер немесе әйел) манекендері студенттердің қарамағына ұсынылуы мүмкін[4].

Мұндай полигондарда криминалистикалық тактика бойынша "тергеу қарау және куәландыру тактикасы", "тінту және алу тактикасы", "айғақтарды сол жерде тексеру тактикасы" тақырыптары бойынша, сондай-ақ криминалистикалық әдістеме мен арнайы курстардың жекелеген тақырыптары бойынша практикалық сабақтар өткізіледі.

Сот-полигонында өткізілетін осындай практикалық сабақтардың мақсаты дәрістер мен семинарларда алынған теориялық білімді шоғырландыруды, тұрғын үйде тергеу әрекеттерін жүргізу дағдылары қалыптастыруды, ғылыми-техникалық құралдар мен әдістерді қолдануды, қылмыс және оған қатысушылар туралы ақпарат алуды және пайдалануды, жекелеген тергеу әрекеттері мен тактикалық операцияларды жүргізу кезінде, процессуалдық және тактикалық шешімдерді негіздеу және қабылдау бойынша тактикалық әдістерді пайдалануды көздейді. Оқиға орнында жедел-тергеу тобының жұмысын ұйымдастыру. Сонымен қатар, сабақтарды өткізудің негізгі әдісі-рөлдік ойын. Сабақтар оқу аудиториясында оқытушының кіріспе сөзінен басталады, онда зертханалық сабақтың тақырыбы, мақсаты және оны өткізу тәртібі көрсетіледі. Алдын-ала сауалнама жүргізгеннен кейін, студенттерге тапсырмалар қойылғаннан кейін, топ сабақты жалғастыру үшін полигонға шығарылады. Сабақтың нәтижелері полигонда да, оқу аудиториясында да болуы мүмкін[5].

Жергілікті жерде сабақ өткізу үшін криминалистік полигонға іргелес аумақ пайдаланылады, онда кафедра қызметкерлері қылмыстық оқиғаны модельдейді. Тиісті нұсқаулықтан кейін және рөлдерді бөлгеннен кейін тиісті тергеу әрекеті, негізінен оқиға орнын тексеру, автокөлікті тексеру, тінту жүргізіледі.

Осындай формада оқытудың бұрыннан келе жатқан дәстүрлері, жағымды

жақтарына қарамастан, белгілі бір кемшіліктерге ие, мысалы:

- * криминалистік полигонда сабақтар өткізу туралы үлгілік әдістемелік ұсынымдардың болмауы, сондай-ақ оларды оқу процесінде пайдалану туралы мәліметтер;

- * криминалистикалық полигондардың криминалистика кафедраларының балансында болуы, соның салдарынан ПО қызметінің басқа бағыттары тек ішінара және эпизодтық пайдаланылады, не мүлдем пайдаланылмайды;

- негізінен жиі қолданылатын макеттерден тұратын статикалық құрылымдар, оларды қолдану икемділігін шектейді;

- * криминалистік полигонды оның статикалық түрінде тұрақты пайдалану оқытушылар мен білім алушылар арасында тәуелділік пен формализмге әкеп соғады және тиісінше оның тиімділігін төмендетеді;

- * криминалистикалық полигондар негізінен "криминалистикалық тактика" криминалистика курсының жеке бөлімі бойынша сабақтар өткізу кезінде пайдаланылады, бұл оны пайдалану деңгейін көтеруге мүмкіндік бермейді;

- * криминалистік полигонда өткізілетін сабақтар туралы деректер білім алушылар арасында таратылады, соның нәтижесінде сабақтардың осы нысаны алдын ала күтпеген элементті жоғалтады, бұл оның нәтижелілігін төмендетеді;

- * ақша қаражатының тапшылығы криминалистік полигонды құралдар мен жабдықтармен үнемі жаңартып отыру қажеттілігін қиындатады[6].

Жоғарыда көрсетілген кемшіліктер криминалистикалық полигонның мүмкіндіктерін жете түсінбеуге және оның әдістемелік әзірленуінің болмауына негізделеді. Әр түрлі әдістемелік оқу құжаттарын зерттеуден көрініп тұрғандай, сот-медициналық полигондар оқу процесін "ілеспе" әдістемелік қамтамасыз ету ретінде қызмет етеді, бұл түбегейлі дұрыс емес. Бұл нысан, сөзсіз, негізгі болуы керек, сәйкесінше, әдістемелік әзірлемелер полигонның мүмкіндіктеріне негізделуі керек.

Сонымен қатар, криминалистік полигонда оқытудың мұндай нысаны өзінің тиімділігін толық көлемде сарқып алған жоқ және оны жетілдіруге болады.

Оқытудың бұл түріне тәуелсіз және мамандандырылған сипат беру, оған арнайы штаттар енгізу қажет болуы мүмкін және оның негізінде әртүрлі мамандықтар бойынша практикалық сабақтар өткізілуі мүмкін: тергеу-криминалистикалық, әкімшілік-құқықтық, жедел-ізвестіру. Яғни, ЖОО құрылымында өзінің штаттық орналасуы, тәуелсіз материалдық, процессуалдық және әдістемелік қамтамасыз етілуі бар арнайы криминалистикалық полигонның ішкі істер органдары жүйесінің моделін құру Ішкі істер органдары қызметкерлерінің барлық санаттары бойынша практикалық сабақтар өткізу мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Полигонның мүмкіндіктерін едәуір кеңейту, мысалы, оған мынадай объектілер мен макеттерді қосу есебінен мүмкін болады: жедел бақылау және басқару орталығы; оқу сыныптары; оқытушылық орталық; ахуалдық орталық;

"кезекші бөлім" макеті; "тұрғын бөлме" макеті; "дәліз" макеті; "ас үй" макеті; "дәріхана" макеті; "шағын маркет" макеті; "айырбастау пункті" макеті; "автомобиль тұрағы" макеті; "теміржол жолаушылар вагоны" макеті; "автобус аялдамасы" макеті; "Автомобиль" макеті-2 жүк - жеңіл); "ұшақ" макеті және т.б.

Бұл тізімді полигонда сабақ өткізудің келесі әдісін ескере отырып жалғастыруға болады.

Криминалистік полигонның қызметтік персоналы оқытушының өтінімі негізінде болжамды сабақ орнын дайындайды. Сонымен қатар, сабақ жүргізетін мұғалім үшін де, оның қатысушылары үшін де белгісіз жерлерде әртүрлі сипаттағы қылмыстың іздері қалады.

Оқытушы топты сабақ орнына жеткізеді және оны бақылау, басқару жедел орталығына келіп қалдырады. Барлық ойын алаңдарын бейне және аудио бақылау құралдарымен жабдықтауға болады. Көрсетілген Орталықтан сабақтардың өткізілуіне басшылық жасау және бақылау жүзеге асырылады.

Сабақтарды аудиторияда немесе ойын алаңында өткізгеннен кейін қателіктер мен жағымды жақтарды көрсете отырып, жаттығулар талқыланады.

Оқушылар санатына сүйене отырып, сіз басқа деңгейлерге ауысып, ойын жаттығуларын күрделілік пен жеңілдету бағытында икемді түрде өзгерте аласыз.

Мысалы, болашақ тергеушілер үшін тапсырмалар тек криминалистік тактикадан, ал аудандық полиция басшыларының деңгейі үшін ұйымдастырушылық сипаттағы міндеттер, аса қауіпті қылмыскерлерді ұстау кезіндегі өзара іс-қимыл ұсынылады. Бұл ретте полигон құрамында жұмыс істейтін, басқарушылық шешімдерді жедел қабылдауға, әртүрлі жағдайларды бақылауға және т. б. арналған ахуалдық орталықты іске қосуға болады[7].

ПО жүйесінде осындай криминалистикалық полигонның жұмыс істеуі мынадай бірқатар артықшылықтарға ие:

- * полигонның жұмыс істеуіне ЖАК-тың, күндізгі және сырттай оқу нысанының білім алушылары және т. б. тартылуы мүмкін;

- * алынатын бағалау, криминалистикалық полигоннан өту кандидаттың ПО-ға қызметке жарамды ма, жоқ па, қандай құрылымда ма, кадр мәселелерін де шешуге мүмкіндік береді;

- * сабақ барысында мұғалім қылмыс іздерінің бар екеніне сенімді бола отырып, бірақ олардың орналасуы мен орналасуын білмейді, яғни бар қылмыс үшін маңызды ақпараттық белгісіздік қасиетіне қол жеткізіледі;

- * криминалистикалық полигонның дербес бөлімше ретіндегі мәртебелік жағдайы онда әртүрлі мамандану өкілдерінің: тергеу - криминалистикалық; жедел-ізвестіру; әкімшілік - құқықтық және т. б. сабақтарын өткізуге мүмкіндік береді;

- сонымен қатар, әртүрлі макеттердің болуы бір уақытта бірнеше түрлі ойын имитацияларын жасауға мүмкіндік береді;

- * бұдан басқа, криминалистикалық полигонның дербестігі кешенді оқу-жаттығуларды өткізу кезінде түрлі мамандандырулар әрекеттерінің бірыңғай

режиссурасын жүргізуге мүмкіндік береді;

* ойын имитацияларын жүргізу кезінде макеттерді Бірыңғай жинақтау және әзірлеу;

* практикалық сабақтарда бірнеше макеттерді қолдану және т. б[8].

Осылайша, сот-полигоны іс жүзінде өзін-өзі қамтамасыз ететін ұйымдық құрылым болып табылады, оның мақсаты білім мен кәсіби тәжірибе негізінде шешуді қажет ететін әртүрлі жағдайларды модельдеу болып табылады.

Библиографиялық тізім:

1.Задорская Д.А. Организация полицейской подготовки в США (Административно-правовой аспект) : Дис. канд. юрид. наук : 12.00.14 : СПб., 2001. - 189 с.

2.Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. — М.: Мегатрон XXI, 2000 г. - <http://determiner.ru/dictionary/864/word/>

3.Нурлыбаева Г.К. Профессионально-личностное обучение руководящего состава сотрудников полиции США с применением метода этических дилемм (Обучение полицейской этике) - <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=15&art=2568>

4.Об особенностях воспитания профессионально-личностных качеств сотрудников органов внутренних дел в белгородском юридическом институте мвд России с использованием возможностей криминалистического полигонного комплекса 2014 / Дмитраков А.М., Озеров И.Н., Чиненов Е.В.

5.Криминалистическая тактика: вопросы преподавания. 2011 / Якушин Станислав Юрьевич

6.Развитие криминалистической теории в России и Соединенных Штатах Америки: сравнительный анализ 2018 / Волчецкая Татьяна Станиславовна

7.Современные направления развития криминалистики как науки и как учебной дисциплины. 2015 / Волчецкая Т.С.

8.Отдельные аспекты методики преподавания дисциплин криминалистического цикла. 2018 / ИONOBA Екатерина Владимировна, Савельева Марина Владимировна, Смушкин Александр Борисович

ӘОЖ 371

ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫ МЕН СПОРТТЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН ӘЗІРЛЕУ

*Сейтимова А.С., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Дене шынықтыру даярлығы кафедрасының
аға оқытушысы, полиция подполковнигі*

Дене дайындығы – күш, төзімділік, жылдамдық, икемділік, ептілік сияқты дене сапаларын дамыту мен негізгі спорттық дағдыларды меңгеруді қамтиды. Оқыту әдістемесінің теориялық негізі педагогика, биомеханика, физиология және психология ғылымдарына сүйенеді. Тиімді әдістеме оқушылардың жас ерекшеліктері мен биологиялық даму заңдылықтарын ескеруі тиіс.

Дене тәрбиесін оқыту әдістемесі келесі принциптерге негізделуі тиіс: Ғылыми негізділік пен қолжетімділік: оқу материалы оқушылардың жасына және дайындығына сай болуы қажет.

Көрнекілік: бейнежазбалар, үлгілер, тренажерларды қолдану. Жүйелілік пен бірізділік: дене сапаларын кешенді дамыту. Жеке бағыттылық: әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру. Мотивация: қызықты ойын түрлері, жарыстар, мадақтаулар арқылы қызығушылықты арттыру.

Оқу процесінің әдістемелік құралдары мен түрлері
Әдістеме келесі құрылымда болуы керек:

Дайындық бөлімі: жалпы дамытушы және арнайы дайындық жаттығулары.

Негізгі бөлім: нақты дене сапаларын дамытуға немесе спорттық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған жаттығулар.

Қорытынды бөлім: тыныс алу жаттығулары, созылу, жаттығу қорытындысын талдау.

Сабақтың түрлері де әртүрлі болуы мүмкін: фронтальді, топтық, жеке, айналмалы жаттығу түрлері, ашық ауадағы сабақтар.

Қазіргі әдістеме цифрлық технологияларды қамтуы тиіс:

- дене белсенділігін қадағалайтын мобильді қосымшалар;
- жаттығу техникасын талдауға арналған бейнежазбалар;
- теориялық білімге арналған интерактивті платформалар[1].

Сондай-ақ пәнаралық тәсілдер тиімді болып табылады — биология, анатомия, психология білімдерін біріктіру арқылы дене тәрбиесінің маңызын терең түсіну.

Талдау мен педагогикалық тәжірибеге сүйене отырып, келесі ұсыныстар жасалды:

- жас ерекшеліктерін ескере отырып, жылдық және күнделікті жоспар құру;
- ойын элементтері мен шағын жарыстар енгізу;
 - денсаулық жағдайын жүйелі түрде бақылау (тесттер, өзіндік бақылау күнделіктері);
- мұғалімдердің біліктілігін арттыру.

Физикалық тәрбие – жас ұрпақты тәрбиелеу мен білім жүйесінің бөлінбес құрамдас бөлігі.

Біздің елімізде ол мектепке дейінгі, жалпы, кәсіптік және жоғары оқу

орындарында мақсатты және жүйелі түрде жүргізіледі. Жалпы білім беретін мектепте физикалық тәрбие толыққанды үдеріс болып табылады және оның бағыттылығы, мазмұны, ұйымдастыру формалары, жүзеге асыру әдістері мен басқа да сипаттамалары негізінде төрт негізгі түрге бөлінеді:

1. «Физикалық мәдениет» оқу пәні;
2. Мектептің оқу күні режимінде өтетін дене шынықтыру-сауықтыру шаралары (лицей, гимназия, колледжде);
3. Сабақтан тыс жаппай спорттық жұмыс;
4. Жалпы мектептегі физикалық-мәдени және спорттық іс-шаралар.

«Физикалық мәдениет» оқу пәні – жалпы білім саласының бір бөлігі болып, білім беру мекемелері тарапынан міндетті түрде жүзеге асырылады және оқушылардың меңгеруіне арналған. Бағдарлама арқылы оқу уақытының көлемі, негізгі білім беру мазмұны, оқу күрделілігі және қорытынды мемлекеттік аттестацияда талап етілетін нәтижелер реттеледі[2].

Осы пән оқушылардың түрлі физикалық мәдениет дағдыларын біртұтас физикалық тәрбие үдерісіне біріктіреді. Бұл жағдай пәннің жалпы білім беру жүйесінде жүйе қалыптастырушы рөлін атқаруға ықпал етіп, жастар арасында физикалық белсенділік пен мәдениетті қалыптастырудың маңызын арттырады. Сонымен қатар, оның мәні мектеп жасындағы балалардың психофизиологиялық жағдайын қалыптастыруда ерекше орын алады.

Барлық аталған мәселелер осы пәннің заманауи теория және әдістемелік негіздерге сүйену қажеттілігін көрсетеді. «Физикалық мәдениет» пәні жалпы білім беру мазмұнының ерекшеліктері мен функциялары тұрғысынан басқа пәндерден айтарлықтай ерекшеленеді. Физикалық тәрбие сабағында оқушылардың морфофункционалдық жағдайына, денсаулығына және психикасына кешенді әсер ететін оқу үдерісі жүзеге асырылады.

Физикалық жаттығулар арқылы қозғалыс әрекеттерін меңгеру, қозғалыс қабілеттерін дамыту және тұлғаның сапаларын қалыптастыру мәселелері физикалық тәрбие теориясы мен әдістемесінде жан-жақты зерттеліп, сипатталды[3].

«Физикалық мәдениет» пәні әлеуметтік-гуманитарлық білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі әрі түлектердің жалпы мәдени және кәсіби даярлығын қамтамасыз ететін маңызды бағыт болып табылады. Ол тәрбиелік, дамытушы және білім беру міндеттерін шешуге арналған. Физикалық тәрбие пәнін оқыту үдерісі барысында студенттер физикалық мәдениет теориясы мен әдістемесі саласындағы білімдерін тереңдетіп, алған білімдерін өздерінің өмірлік және кәсіби қызметтерінде шығармашылық тұрғыдан пайдалануды меңгереді.

Библиографиялық тізім:

1. Железняк Ю.Д., Минбулатов В.М. «Физикалық мәдениет» пәнін оқыту теориясы мен әдістемесі.
2. Ильинич В.И. Студенттің физикалық мәдениеті. – Мәскеу, 2002.

3. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Физикалық тәрбие және спортты оқыту теориясы мен әдістемесі: жоғары оқу орын студенттері үшін оқу құралы. – Мәскеу: «Академия» баспа орталығы.

УДК 372.881.111.1

ИННОВАЦИОННЫЕ ПРАКТИКИ В ОБУЧЕНИИ КУРСАНТОВ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ЮРИДИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ: ПРОЦЕСС, ОРИЕНТИРОВАННЫЙ НА СОТРУДНИЧЕСТВО

*Селиверстова О.В., преподаватель
кафедры Иностранных языков
Дальневосточного юридического института
МВД России имени И.Ф. Шилова (Россия, г.Хабаровск)*

В современном представлении педагогического внимания преподавателей иностранных языков в юридическом институте, направленного на профессиональную подготовку кадров для правоохранительных органов, вектор исследовательских изысканий нацелен на развитие личности как курсанта, так и преподавателя, а также его профессиональное мастерство. основополагающей задачей профессиональной реализации компетенций преподавателей является накопление, оттачивание и преобразование его ценностных и квалификационных качеств в учебном процессе. Преподаватель вуза выступает как наставник обучающихся, взаимодействуя в социальной и воспитательной работе, также, как и их партнер в процессе межличностного общения и совместного сотрудничества. Развитие социальных и профессиональных компетенций педагога в обучении курсантов иностранному языку влечет за собой использование эффективных и инновационных методов, а также личной ответственности в педагогическом искусстве. Постоянно меняющиеся современные подходы и методики влияют на ядро построения практического занятия на иностранном языке и определяют его важнейшие компоненты.

Инновационные методы в изучении иностранного языка побуждают преподавателя к критическому и познавательному переосмыслению традиционно теоретических и практических систем обучения и пересмотру классических подходов к образовательному процессу, включенных в Профессиональный стандарт системы МВД России. Компетентные преподаватели, говорящие на одном и более иностранном языке, способны творчески и креативно организовать учебный процесс в рамках рефлексивного сотрудничества с обучающимися, легко адаптируются к быстро меняющемуся информационному пространству и постоянно совершенствуют как свой уровень владения иностранным языком в области права, так и курсантов.

Педагогический процесс, реализуемый в рамках обучения курсантов иностранному языку, нацелен на взаимное сотрудничество «преподаватель-обучающийся».

В зарубежной научной литературе вопросы сотрудничества между преподавателем и студентом освещаются такими авторами как А. McManus, R.B. Barr, D.W. Johnson, R.T. Johnson, S.D. Brookfield, B.L. Cambridge, C. Meyers, T.B. Jones, K.A. Smith, A.A. Waller и др. В российском научном сообществе взаимоотношения на уровне субъект-субъектного взаимодействия занимались К.А. Абульханова-Славская, Б.Г. Ананьев, П.Б. Гурвич, В.В. Давыдов, И.А. Зимняя, С.Л. Рубинштейн, ЭЛ. Шубина, а также концепт «сотрудничество» в учебном процессе изучали Д.А. Белухина, Е.В. Коротаева, Н.Б. Крылова, Н.И. Репиной, Т.В. Хуторянская, Е.Н. Шиянова и другие. Изыскания ученых глубоко освещают активное и рефлексивное участие обучающегося с уже сформировавшимся мировоззрением в усвоении новой информации, имеющимися знаниями и пониманием происходящих фактов в окружающей его реальности. Такой процесс направлен на то, чтобы установить партнерство между преподавателем и курсантом, а не ориентироваться только на знаниевое содержание урока.

Взаимсотрудничество преподавателя и курсанта предполагает дискуссионную работу на занятиях на иностранном языке, которая позволяет, с одной стороны, усваивать и успешно развивать чтение, говорение, письмо и аудирование, и, с другой стороны, акцентировать внимание на ориентированном на сотрудничество способе обучения в целях воспитания социально-культурных и профессиональных ценностей. Высочайшей приверженностью преподавателей иностранных языков юридического института является их уважение и чуткое отношение к курсантам и их проблемам, потому что преподавательское сообщество ценит позитивное взаимодействие в классе наряду с их основной профессиональной направленностью – борьба с преступностью, беспорядками в обществе или решением других проблем, связанных с правоохранительной деятельностью.

Стоит отметить, что педагогический процесс, ориентированный на модель сотрудничества опирается на эмпатийное взаимодействие, психолого-педагогическую поддержку в общении на иностранном языке, а не только изучение профессиональных аспектов, таких как общественная безопасность, механизмы ареста, поддержание порядка в обществе и т.д. Преподаватели иностранных языков юридического института широко используют выразительную силу убеждения, рассуждения, обмена мнениями, выражения собственной конструктивной точки зрения на проблематику в диалоге с другими курсантами.

Актуальные коммуникативные задачи требуют передовых методов в обучении иностранному языку, которые способствуют реализации фундаментальных ценностей личности, самопознанию, формированию жизненного опыта, партнерства, поиску конструктивных и оригинальных идей,

развитию тематических исследований для воплощения и обсуждения жизненных ситуаций в учебной деятельности, взаимодействию друг с другом. Обучение в сотрудничестве представляет собой отношения на занятии, основанных на пяти принципах: позитивная взаимозависимость на уроке, индивидуальная ответственность, межличностное общение, взаимодействие «с глазу на глаз» и обработка получаемой информации в области изучаемой проблематики [5].

Безусловно, процесс сотрудничества серьезно и глубоко изучаемый отечественными учеными (В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов, Н.В. Кузьмина), подразумевает применение личностных качеств преподавателя, которые выделены в такие компоненты педагогической деятельности, как гностический (знание закономерностей предметного обучения и возможных затруднений курсантов), проектировочный (отбор и композиция учебных задач), конструктивный (умение упрощать и усложнять учебные задачи, планирование процесса обучения и его материально-технической базы), организаторский (включение курсантов в различные виды деятельности, в том числе в исследовательскую) и коммуникативный (актуализация познавательного интереса обучающихся, построение взаимоотношений со всеми субъектами образовательного процесса) [1, С. 124].

При обучении иностранному языку процесс сотрудничества реализуется более эффективно в тесном взаимодействии курсантов в группе между собой, участникам которой четко определяются обучающие коммуникативные задачи, способствующие повышению мотивации к овладению языковых особенностей. Основываясь на пяти принципах [3] (Johnson D.W., Johnson R.T.) такой кооперации, предлагаем использовать в обучении иностранному языку следующие из них:

1. *Позитивная взаимозависимость* способствует преподавателю убедить курсантов, что продуктивность и результативность зависит во многом от вклада и вовлеченности участников в изучении иностранного языка, чтобы добиться успеха. В этом помогает чувство позитивной взаимозависимости, при котором курсанты ценят идеи других и высказывают свои мысли при коммуникации, отсюда возникает приверженность к общему успеху и сотрудничеству.

2. *Личная ответственность* вырабатывается у курсантов в ходе практик в постоянной коммуникации с группой и преподавателем, что позволяет критически размышлять о представленной теме и применять свои знания в ситуативных рассуждениях или по заданной лексико-грамматической тематике. Личная ответственность каждого из участников диалога или монолога позволяет избегать так называемой «социальной лени» (Johnson D.W., Johnson R.T., Smith K.A.) [4], когда в группе часто активничает один обучающийся, владеющий достаточно хорошим уровнем иностранного языка и обладающий рассудительными способностями. В данном случае преподаватель подключает метод индивидуального проектирования (презентации, исследование), дающий возможность совместно с группой или самостоятельно учиться размышлять, а

также усилить партнерскую динамику и индивидуальную результативность.

3. *Межличностное общение* является отличной практикой познания друг друга в группе, своих мотивов, убеждений, умений, что демонстрирует понимание, дружелюбие и эмпатию. При взаимном общении курсанты учатся оценивать новую информацию на иностранном языке, развивать навыки участия в «мозговом штурме», а также проявлять способности лидерских качеств - излагать идеи, обосновывать свою точку зрения по отношению к высказываниям других собеседников, убеждать в своей позиции и т.д. В такой коммуникации развиваются индивидуальные навыки самоанализа и личностной самооценки, языковые, речевые, социокультурные, стратегические или компенсаторные, дискурсивные, предметные компетенции.

4. *Стимулирующее взаимодействие* способствует использованию различных методических структур, которые интегрируют курсантов в единую творческую группу для выполнения лексико-грамматических заданий, разделяющих совместную работу на конкретные подзадания, создавая при этом индивидуальный подход к ним. В данном случае основополагающим компонентом совместного обучения выступает результат позитивного настроя и взаимозависимости, которые стимулируют взаимодействие курсантов при обсуждении возникающих вопросов на иностранном языке. Задача преподавателя – дать понять курсантам, что в совместном обучении важен конечный продукт и коммуникативный процесс в диалоге, ведущий к их успеху при овладении единиц словарного состава языка, которые грамматически изменяются и соединяются в предложения, в связную осмысленную речь [2]. Поэтому, стимулирующее взаимодействие особенно важно и конструктивно при совместной деятельности курсантов на практических занятиях, где они учатся критически осмысливать и интерпретировать реферируемые факты и получают вербально обратную связь.

5. *Исследование информации* способствует курсантам развивать академические навыки для обеспечения когнитивных компетенций, для возможности поразмыслить над качеством их групповой работы, для усиления внутриличностной и межличностной конкуренции в группе. Здесь преподаватель, используя свой опыт, содействует курсантам применять когнитивные особенности при поиске альтернативных решений, где формальность приобретает индивидуальность в дискуссионном формате при изучении иностранного языка. В процессе практического занятия курсанты учатся анализировать информацию (что каждый из них делает полезного для группы, как можно улучшить совместную деятельность); задействуют методы наблюдения, измерения, записи информации; упорядочивают и обобщают полученные знания о новых элементах в языке; воспроизводят творческое мышление; руководствуются правилами логического рассуждения; исследуют прикладной характер текстов, позволяющий расширить лингвистические знания о социуме, включая тематические исследования, реферирование и интерпретацию установленных фактов в том или ином контексте; используют

описательные исследования, которые дают представления о прошлых и актуальных событиях, о межкультурных и социальных отношениях в странах изучаемого языка в рамках страноведческого аспекта и т.д.

Подобранные преподавателем коммуникативные головоломки и методически обоснованные лексико - грамматические упражнения предоставляются для изучения курсантам в целях совместного обсуждения и выявления ключевых моментов изучаемой темы. Задания могут сопровождаться парной работой или совместно с группой и преподавателем, и в такой учебной коллаборации курсанты делятся своими мыслями, обмениваются идеями, обдумывают собственные точки зрения по проблематике или научные гипотезы известных исследователей, анализируют дискуссионный обзор мнениями, проясняют сомнения и т.д.

Процесс взаимодействия на практических занятиях по иностранному языку определяет цель структурированности предложенных учебных заданий в группе; принципы и стратегии при освоении лексико-грамматических видов упражнений; эффективность участия курсантов в диалоге, монологе с элементами игровой формы. Просмотровый способ изучения иностранного языка посредством демонстрации фильма сосредоточивает внимание обучающихся на лексико-грамматическом материале с элементами обсуждения персонажей, их характеристики; происходит интерпретативный обмен информационными источниками, раскрывающий умения курсантов оспаривать выводы, рассуждения друг друга и детально понимать рассматриваемые вопросы.

Предоставляемый широкий диапазон методических возможностей в рамках взаимного сотрудничества с курсантами безграничен, реализуется в непрерывной коммуникативной деятельности и подразумевает совместное обсуждение поставленных проблем на занятии: практикуется ранжирование упражнений (согласие, сравнение, противоречие, несогласие, объяснение причин); происходит столкновение с различиями во мнениях; делаются устные выступления курсантов и аргументируются высказывания и т.д.

Стратегия обучения иностранному языку во взаимодействии предназначена для установления на практическом занятии отношения посредничества со стороны преподавателя и основного участника – курсанта. Совместное сотрудничество предстает неким фасилитатором для групповой работы наряду с развитием межличностной конкуренции, индивидуальных, языковых и интеллектуальных способностей, а также когнитивных интересов в коммуникации. Однако без какого-либо понимания о взаимном сотрудничестве между группой курсантов и преподавателем в использовании данного метода обучения иностранному языку бесполезно. Коммуникация на иностранном языке осуществляется и приобретает эффективность при постоянном вызове, ориентированном на столкновение мнений, взглядов, на развитие дивергентного мышления, навыков взаимодействия в межличностном общении и т.д. Обучение иностранному языку в области права, основанное на практике взаимодействия,

не должно быть ограничено только фиксированным учебным процессом, оно предполагает ситуативные, спонтанные вариативные методы, множество альтернатив, применяющихся для оценки деятельности курсантов.

Библиографический список:

1. Введение в педагогическую профессию: учебное пособие / под ред. док. пед. наук. Н. В. Сердюк и др. – Москва: Академия управления МВД России, 2021. – 148 с.
2. Мерцалова Г.Н. Лекции по языкознанию / Тульский государственный педагогический университет им Л.Н. Толстого/ URL: https://tspu.ru/res/lang/yazykozna/jaz_zn_8.htm. (Дата обращения: 10.10.2021).
3. Johnson D., & Johnson F. Joining together: Group theory and group skills (4th ed.). 2017. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. P. 11.
4. Johnson, D.W., Johnson, R.T., & Smith K. Cooperative Learning Returns To College: What Evidence Is There That It Works? Change, 1998. P. 27-35.
5. Karrie A. Jones and Jennifer L. Jones. Making Cooperative Learning Work in the College Classroom: An Application of the ‘Five Pillars’ of Cooperative Learning to Post-Secondary Instruction / The Journal of Effective Teaching. Vol. 8. № 2. 2008. P. 61-76.

ӘОЖ 45

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА КУРСАНТТАРМЕН ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖҮРГІЗУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

*Сембаева М.Б., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Оқу-саптық бөлінісінің курс бастығының орынбасары,
заң ғылымдарының магистры, полиция майоры
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Тәрбие жұмысы жедел-қызметтік жұмыстың нәтижелілігіне, қызметтік тәртіп пен заңдылықты нығайтуға, сондай-ақ ұжымдардағы моральдық-психологиялық ахуалды нығайтуға оң әсер ететін жеке құрамды оқыту мен тәрбиелеудің ең пәрменді нысандарының бірі болып табылады.

Тәрбие жұмысы қызметкерлердің санасында және мінез-құлқында қоғамдық маңызы бар мұраттарды, патриотизм идеяларын, Отанға қызмет ету

мотивтерін бекіту негізінде патриоттық сезімдерін, жоғары кәсіби, рухани-адамгершілік, моральдық-психологиялық қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған[1].

Курсанттардың кәсіби тәрбиесі туралы айтатын болсақ, оның бүкіл тәрбие үдерісіндегі басым рөлін атап өту маңызды, бұл полицей жұмысының бірегейлігі мен айрықша күрделілігіне байланысты. Азаматтық кәсіптерден айырмашылығы, полиция қызметкері-бұл әлдеқайда үлкен құқықтарға ие адам, оның кәсіби қызметі басқа адамдардың құқықтарын шектеу мүмкіндігімен, кейде қажеттілігімен байланысты. Іс жүзінде полиция қызметкері кез-келген уақытта құқықтық тәртіпті қорғауға қабілетті болуы керек, бұл оның бүкіл өмірінде көрінеді: жұмыста, күнделікті өмірде, бос уақытта. Сондықтан кәсіби тәрбие курсанттарды адалдық, әдептілік, заңға бағыну, аскетизм сияқты кәсіби маңызды қасиеттерді қалыптастыра отырып, олардың қиын миссиясына дайындауы керек. Оқу процесінде курсанттар күрделі оқу міндеттерін шешуге ішкі көзқарас пен сенімділікке ие болады, бұл үшін стандартты емес шешімдерді іздейді, оларда өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігі қалыптасады, сонымен қатар, курсанттардың сыныптан тыс жұмыстарында ақыл-ой тәрбиесі мүмкін. Ол зияткерлік ойындар мен кәсіби білім конкурстарын өткізу арқылы жүзеге асырылуы мүмкін[2, 234].

ЖОО-да оқу әрбір жас адамның өміріндегі маңызды кезең болып табылады. Дәл осы уақытта адамның тұлға ретінде қалыптасуы, одан әрі кәсіби қызмет құрылатын білім, Дағдылар мен дағдыларды игеру жүреді. Оқу кезеңі кәсіби өзін-өзі анықтаумен, кәсіби маңызды қасиеттерді дамытумен, жеке мағыналар мен құндылық бағдарларының жүйесін қалыптастырумен, оқу жағдайлары мен қоршаған ортаға бейімделумен сипатталады.

Курсанттардың оқу орнының ортасына бейімделу проблемасы қазіргі заманғы шындықта өте маңызды, өйткені оның сәтті өтуі өз саласында бәсекеге қабілетті, білікті және сауатты мамандарды тиісті дәрежеде тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Кәсіби дайындықтың өзекті мәселелерінің бірі курсанттарды жоғары оқу орнында оқуға бейімдеу және болашақ құқық қорғау органының маңызды құрамдас бөлігі ретінде бейімделуді қалыптастыру болып табылады.

Ведомстволық жоғары оқу орындарында оқыту жүйесінің алдында жас маманға дербес кәсіби қызметте оңтайлы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін осындай дайындықпен курсанттарды кәсіби бейімдеу мәселелерін шешу міндеті тұр. Бұл жаңа психологиялық құралдарды, тәсілдерді ғылыми іздестіруді және бейімделудің неғұрлым тиімді жолдарын әзірлеуді ынталандырады, бұл Қазақстан Республикасы ІІМ кадр құрамын даярлау сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Ғылыми әдебиеттерде курсанттар мен студенттердің білім беру процесіне бейімделу мерзімдерінің кең тізімі берілген: алты айдан үш-бес жылға дейін; бейімделу кезеңдері ұсынылған: дайындық, бастапқы бейімделу, тұрақтандыру, бейімделуден кейінгі. Курсанттардың білім беру процесіне педагогикалық

бейімделуінің жетекші критерийлері: курсанттардың оқу үлгерімі, олардың интеллектуалдық және жеке әлеуеті, әлеуметтік-психологиялық мәртебесі және оқу процесіндегі динамикасы; оқу және оқудан тыс, қызметтік қызметі.

Оқу орындарындағы бейімделуді мыналарға бөлу керек:

- оқу-академиялық: жаңа білімді қабылдауға бейімделуді көздейді, ол негізгі білім деңгейімен және оқуға деген көзқараспен анықталады;

- оқу-белсенділік: білім алушының өз бетінше жұмыс істеу дағдысын меңгеруін, жұмыстың жаңа ЖОО нысандарына бейімделуін білдіреді;

-оқу-кәсіби: курсанттың таңдаған мамандығы бойынша қызығушылықтары мен қабілеттерінің сәйкестігін сипаттайды[3, 219].

Сондай-ақ, күш құрылымдары үшін мамандарды кәсіби даярлау азаматтық оқу орындарынан айтарлықтай ерекшеленетін арнайы бағдарламалар бойынша құрылғанын атап өткен жөн. Негізгі айырмашылық-оқытудың жабық түрі, яғни курсанттардың оқу орнының аумағында тұруы, оның аумағынан тиісті бұйрықсыз кету құқығы шектеулі. Курсанттардың күнделікті режимі қатаң реттеу мен сипатталады, бұл еркін қызмет мүмкіндігін болдырмайды. Ішкі істер органдарының болашақ қызметкеріне тәртіп пен тәртіп туралы хабардарлықты, сондай-ақ өзін-өзі бақылау мен жауапкершілік сезімін ояту мақсатында оқытудың жабық түрі мен қатаң тәртібі енгізілді.

Казармалық режим ерте тұруды қамтамасыз етеді, бұл қосымша жүктеме және бос уақытқа үйренген курсанттың денесін тез қалпына келтіру қажеттілігі. Мұндай бейімделу организмнің кеш оянуына бейім биоритмдер мен адамдарда ұзағырақ және қиынырақ өтеді. Оқытудың бастапқы кезеңдерінде үнемі шиеленісу, жауапкершілік сезімін күрт арттыру курсанттардың психологиялық жағдайына әсер ететіні сөзсіз.

Оқытудың басында күнделікті киімдер де оңай емес, оның барысында курсанттардың эмоционалды күйзелісі салыстырмалы түрде жоғары деңгейде, ұйқы күнделікті нормаға жетпейді. Бұл назар аударуға және физикалық шаршаудың жиналуына әкеледі.Бейімделуді зерттеу болашақта курсанттардың оқу орны ішіндегі қоршаған ортаны қабылдауын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар кешенін ұсынуға көмектеседі.

Бейімделудің мәні мен мазмұнын әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде зерттеудің теориялық талдауы қазіргі уақытта "бейімделу" ұғымы адам мен қоғам туралы көптеген ғылымдар белгілі бір дәрежеде зерттейтін техникалық-әмбебап категориялардың бірі екенін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл АЖОО жүйесінде, оның ішінде Қазақстан Республикасы ІІМ жүйесінде курсанттардың педагогикалық бейімделуін ғылыми зерттеудің бастапқы кезеңі туралы айтады. Курсанттардың білім беру процесіне педагогикалық бейімделуінде біз бейімделудің төрт өнімді түрін ажыратамыз:

- 1) қызметтік қызмет;
- 2) оқу қызметі;
- 3) тәрбие қызметі;
- 4) квази-кәсіби қызмет.

Сондай-ақ, теориялық материалды жалпылау мыналарды анықтауға мүмкіндік берді: бейімделу кезеңінде курсанттарды педагогикалық сүйемелдеу: 1) кең, объективті, мағынада – контекстінде өзекті және оңтайлы бейімделу педагогикалық шарттары іске асырылатын ЖОО білім беру жүйесінің ішкі жүйесі ретінде; 2) тар, субъективті, мағынада – жеңілдету, қолдау (тікелей көмекші қызмет) ретінде түсіндірген жөн.

Ғылыми зерттеу нысаны ретінде психологиялық бейімделуді талдай отырып, бұл процесті зерттеу қазіргі психологиялық зерттеулерде маңызды орын алатынын көруге болады, бірақ "бейімделу" туралы нақты түсінік жоқ. Жеке психологиялық мектептердің өкілдері психологиялық бейімделудің әртүрлі анықтамаларын ұсынады.

Курсанттардың жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие процесіне бейімделуі курсанттың танымдық, аффективті, мотивациялық-белсенділік және мінез-құлық компоненттерін қалыптастыру, сондай-ақ бейімделудің интеграциялық қасиеті ретінде бейімделу арқылы оның ортамен белсенді үйлесімді өзара әрекеттесуін орнату деп түсініледі.

Дәстүр бойынша бейімделу ол жүзеге асырылатын ортадан қол үзбей қарастырылады. Психологиялық бейімделуді қарастыру жеке адам мен ортаның екі жақты өзара әрекеттесуіне байланысты бірқатар ерекшеліктерді зерттеуді қамтиды.

Жабық типтегі оқу орны жағдайында курсанттардың оқу процесіне әлеуметтік-психологиялық бейімделуі болашақ маманның кәсіби өзін-өзі көрсетуіне және өзін-өзі жүзеге асыруына, болашақ офицердің жеке басының кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруға ықпал ететін оқытушылар құрамы мен курсанттар арасындағы өзара қарым-қатынас пен өзара әрекеттестіктің жиынтығына байланысты.

ПМ ведомстволық жоғары оқу орындарында оқудың күрделілігі бір мезгілде бірінші курс студентіне бейімделудің бірнеше түріне әсер етуден тұрады:

1) Жаңа ортаның нормалары мен құндылықтарын игеру процесін сипаттайтын, әлеуметтік рөл мен қарым-қатынас шеңберінің өзгеруін, дүниетанымдық және әлеуметтік көзқарастардың қалыптасуын, мінез-құлықты реттеудің күрделенуін, оқу ұжымында өзін-өзі растауға ұмтылуды көрсететін әлеуметтік-психологиялық;

2) ойлау мен сөйлеудің қайта құрылуын, зейін, есте сақтау функцияларының өзгеруін, эмоционалдық шиеленістің жоғарылауын көрсететін психофизиологиялық;

3) адамның кәсіби ортаға кіруін және оның нормалары мен құндылықтарын меңгеруін көрсететін кәсіби;

4) курсанттың оқитудың жаңа жүйесіне бейімделу ерекшеліктерімен және үлкен көлемдегі білімді игеру қажеттілігімен байланысты педагогикалық [4, 3-10].

Жасыратыны жоқ, құқық қорғау органдарының алдында тұрған

міндеттерді орындау көбінесе олардың кадрлық құрамы мен кәсібилігіне байланысты, бұл құқық қорғау органдарының қызметкерлерін кәсіби даярлауға байланысты мәселелерді одан әрі өзектендіруге әкеледі. Құқық қорғау органдарының қызметкерлері тарапынан заңдылықты бұзудың көптеген фактілерінен көрінетін соңғы уақыттағы оқиғалар азаматтық қоғамды елдегі құқық қорғау органдарының қызметкерлерін кәсіби даярлаудың проблемалары мен перспективаларына мұқият қарауға мәжбүр етеді.

Курсанттың оқу орнының жағдайына әлеуметтік-психологиялық бейімделуінің маңызды критерийлері оның диспозициялық сипаттамалары, құндылық-бағдарлық бағыты және әлеуметтік-психологиялық климаты болып табылады.

Осылайша, осы мақала аясында курсанттардың бейімделуіне кәсіби маңызды қасиеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру процесі ретінде болашақ маманның кәсіби көрінісі мен өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін оқытушылар мен курсанттардың өзара қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуіне байланысты деп қорытынды жасауға болады.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің м.а. «Ішкі істер органдарының жеке құрамымен тәрбиелік, психологиялық және идеологиялық жұмысты ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» 2022 жылғы 30 қарашадағы № 921 бұйрығы.

2. Ульянова И.В. Проблемы образовательного пространства вузов МВД России и пути их решения // Философские исследования и современность: Выпуск 3. Сборник научных трудов. – Москва: Издательский дом Академии им. Н.Е. Жуковского, 2014. – С. 250.

3. Свиарева О.В. Научная разработанность темы «Педагогическое сопровождение курсантов ведомственных образовательных организаций в период адаптации к образовательному процессу» // Современные проблемы науки и образования. – 2016. – №3.

4. Молдабаев С.С. К академическому образованию и подготовке кадров правоохранительных органов необходимы новые подходы /С.С. Молдабаев //Антикоррупционная политика. - 2015. - № 3. - С. 3-10.

ӘОЖ 45

АРНАЙЫ ВЕДОМСТВОЛЫҚ ОҚУ ОРЫНДАРЫ КУРСАНТТАРЫНЫҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БЕЙІМДЕЛМЕУ ЖАҒДАЙЛАРЫН ЕҢСЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Төлепберген О.С., Қазақстан Республикасы ІІМ

Арнайы ведомстволық оқу орындары курсанттарының оқу процесінде бейімделмеу жағдайларын еңсеру ерекшеліктері ретінде оқу процесінде курсанттардың оқу процесіне бейімделуін зерттеу нәтижелерін түсіндірумен байланысты, мұнда оқу іс-әрекетінде қиындықтарға тап болған, бейімделу аясында оқу тиімділігі мен өзіндік тиімділіктің теріс динамикасында көрінетін адамдар айқын көрінеді.

Оқыту және дамыту барысында адамның ресурстық мүмкіндіктері оның алдына қойылған кәсіби мәселені шешу үшін қажетті және жеткілікті деңгейге жеткізіледі. Қазіргі уақытта тәуелсіз, зерттелмеген проблема курсанттардың бейімделу процесін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу процесін құрайды. Курсанттың жеке басының психикалық дамуын болжау мүмкіндігі болып табылады. Бұл жағдайда дәстүрлі түрде кәсіби жарамдылықты диагностикалаудан және "тәуекел тобын" анықтаудан тұратын дезадаптивті жағдайлардың алдын алуға негізінен бір ғылыми-әдістемелік тәсіл қолданылады [1, 22 - 27].

Әдебиеттерді талдау көрсеткендей, «бейімделу» ұғымы абстракция болып табылады және оның мазмұнын, курсанттардың бейімделу тосқауылын жеңудің сындарлы жолдарын жасауға көмектесетін мәнін ашу маңызды болады. Әрине, біз жеке тұлғаның дамуы мен бейімделу деңгейі курсанттардың бүкіл оқу кезеңінде сәйкес келмеуі, қайғы-қасірет пен қолайсыздықты тудыруы, дене мен жаңа әлеуметтік талаптар арасындағы тепе-теңдікке қол жеткізудегі ыңғайсыздықты тек бастапқы кезеңде ғана емес, сонымен қатар кейінгі оқу курстарында да байқаймыз. «Бейімделу» қоршаған орта мен жеке тұлғаның талаптарын көрсететіні анық. Сонымен ғалым Кузнецов П. С. [2, 16], «бейімделу процесінің мазмұнына дәстүрлі тәсілдер (гомеостаз, бейімделу, қосу) жеке тұлғаның әлеуметтік орта жағдайларына тікелей бейімделуінен асып түспейді» деп атап өтті. Педагогикалық психология саласындағы зерттеушілер үшін белгілі бір перспективалар бейімделуді қанағаттану және даму ретінде түсіндіретін тәсілдерге ие. Осылайша, біз объективті қарама-қайшылықты байқаймыз, бұл жеңу және бейімделу стресс жағдайында адамның мінез-құлық көріністерін анықтайтын әртүрлі процестерге жатады.

Жеңу мен бейімделудің өзара байланысы курсанттардың белсенділік факторымен анықталған жеке тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту үшін қажетті шарт болып табылатындығына келісеміз және Г.И.Царегородцев бастаған ғалымдар тобы ұсынатын анықтаманы ұстанамыз.

Тұтастай алғанда, бейімделу ұғымы белгілі бір өзара әрекеттесу кезінде әртүрлі жүйелердің болуы мен дамуын қамтамасыз ететін негізгі заңдылықтарды көрсетедішікі сыртқы өмір сүру жағдайлары. Эмпирикалық

деректерді алу үшін: сауалнама әдісі, ашық бақылау және психологиялық тестілеу қолданылды, бұл бізге бейімделу коэффициентінің мәндерін талдау арқылы курсанттардың бейімделу қабілеттерінің деңгейін анықтауға, жеке қасиеттердің бейімделу коэффициентімен өзара байланысының дәрежесін анықтауға, курсанттардың жеке басының жетекші мотивінің доминантын анықтауға, тұлғаның басым күресу-стресстік мінез-құлық стратегияларын анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу, бейімделу деңгейлері мен әр адамға сәйкес келетін қасиеттерге, мотивациялық тенденцияларға, оқу үлгеріміне және стресстік жағдайдағы мінез-құлық түрлеріне бейімделушілерді бөлуге мүмкіндік береді, бұл әлеуметтік-психологиялық көмектің жүйелік технологиясының барлық компоненттерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді [3, 47-49]. Тиісінше, оқу іс-әрекеті шеңберінде курсанттардың жеке басын психологиялық қолдаудың нәтижесі психологиядағы жүйелік және жүйелік-генетикалық тәсіл әдіснамасын қолдана отырып, кәсіби құзыреттіліктердің қалыптасуын анықтайтын курсанттардың жеке қасиеттерін дамыту аясында бейімделу қабілеттерінің жоғары деңгейі болуы керек, бұл оқу қызметін біртұтас психологиялық білім ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. білім берудің әртүрлі деңгейлерінде сипаттамалары бар және өзіндік ерекшеліктері бар.

Әлеуметтік-психологиялық бейімделудің маңызды жеке факторлары-интеллект (әсіресе әлеуметтік), адамдардың мінез-құлқын дұрыс түсіну қабілеті. Бұл қабілет тиімді тұлғааралық қарым-қатынас пен табысты әлеуметтік бейімделу үшін қажет. Жеке психологиялық қасиеттер курсанттың ықтимал бейімделуін жағдайдың объективті ауырлығына және оның маңыздылығын субъективті бағалауға қарамастан, өз ресурстарын жұмылдыру, оңтайлы мінез-құлық стратегияларын барабар модельдеу және жағдайдың ықтимал өзгерістеріне икемді жауап беру қабілеті ретінде анықтайды. Бейімделу курсанттың өзін-өзі жүзеге асыруы мен өзін-өзі дамытуының сәттілігіне ықпал ететін буферлік аймақтың жеке қасиеті және сипаттамасы ретінде. Сондықтан бүгінгі күні ПМ жүйесінің жоғары оқу орындарындағы курсанттардың оқу-қызметтік қызметі аясында әлеуметтік-психологиялық бейімделу мен бейімделу құбылысын зерттеу қажет.

Соңғы жылдары жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде курсанттарды бейімдеу мәселесін барабар шешуге мүмкіндік беретін жаңа тұжырымдамаларды белсенді іздеу жүргізілуде. Курсанттардың бейімделу процесінің ерекшеліктерін талдау ПМ-нің жоғары оқу орындарында осы процесті жүзеге асырудың ерекше ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді, олардың негізінде тек ішкі істер органдарына тән тіршілік жағдайлары: өмір мен өмірдің ерекше ритағы мен реттелуі; өзекті қажеттіліктерді іске асыру құралдарындағы шектеулер; тұлғааралық және топшілік қарым-қатынастарды ұйымдастырудың ерекше принциптері; оқу қызметін үйлестіре отырып, күнделікті нарядтарда қызмет ету; қарым-қатынаста бағынуды сақтау қажеттілігі; таныс микроәлеуметтік ортадан алшақтау; курсанттардың оқу

процесі қатаң реттеледі; сабақтарға дайындық тек арнайы бөлінген сағаттарда өтеді; оқу орнындағы күн тәртібі мен режимін үнемі сақтау қажеттілігі. Курсанттардың оқу іс-әрекетінен объективті себептермен (нарядтар, қызмет) жүйелі түрде алшақтық орын алады, бұл ретте курсант оқудағы олқылықтарды дербес қалпына келтіруі тиіс; оқудан тыс іс-әрекет факторлары: аумақты жинау, күшейтілген дене дайындығы[4, 28-33].

Е. М. Земцованың пікірінше ПИМ жоғары оқу орнында оқудың күрделілігі бейімделудің әртүрлі түрлерінің бірінші курсантына бір мезгілде өзара әрекеттесу болып табылады:

1) Әлеуметтік-психологиялық (жеке тұлғаның жаңа ортаның негізгі нормаларын, үлгілерін, құндылықтарын игеру процесін сипаттайды, әлеуметтік рөлдің өзгеруін, қарым-қатынас шеңберінің өзгеруін, қажеттіліктер мен құндылықтарды түзетуді; дүниетанымдық және әлеуметтік көзқарастарды қалыптастыруды, өзін-өзі тануды дамытуды және өзін-өзі бағалауды нақтылауды, мінез-құлықты реттеуді қиындатуды, оқу ұжымында өзін-өзі растауға ұмтылуды көрсетеді);

2) психофизиологиялық (ойлау мен сөйлеудің қайта құрылуын, зейін, есте сақтау функцияларының жоғарылауын, ерік-жігерді сынау мен жаттықтыруды, эмоционалдық шиеленістің артуын, қабілеттердің іске асырылуын көрсетеді);

3) кәсіби (адамның кәсіби ортаға кіруін және оның нормалары мен құндылықтарын игеруді білдіреді);

4) педагогикалық (курсанттың оқытудың жаңа жүйесіне бейімделу ерекшеліктерімен, үлкен көлемдегі білімді игеру қажеттілігімен байланысты; оқытушылардың ЖОО ұжымдары бейімделу процесін жеделдете алатын жаңа нысандар мен жұмыс әдістерін іздеуді көздейді) [5, 114-115].

ПИМ жүйесінің білім беру мекемелерінде оқытудың бірінші курсы дәстүрлі түрде төмен үлгеріммен және курсанттардың жоғары үлесімен сипатталады. Көптеген социологиялық сауалнамалардың нәтижелеріне сәйкес, курсанттардың оқу курсы тиімді игеруіне кедергі келтіретін ең көп таралған кедергілер: өзін-өзі тәрбиелеудің төмен деңгейі; командирлердің жоғары талапшылығы, орта мектептің білім беру технологияларына айтарлықтай қарама-қайшы келетін оқыту әдістемесінің күрт өзгеруі; нарядтардың болуымен, ант қабылдаумен және оқудың бірінші жылындағы казармалық жағдаймен көрінетін өмір салтын түбегейлі өзгерту; жаңа адамдармен тығыз қарым-қатынас орнату және қолдау қажеттілігі және көріп отырғаныңыздай, оқу процесінің бастапқы кезеңінде туындайтын проблемалар басым.

Осылайша, ПИМ жүйесінің білім беру мекемесінде алғашқы білім мен кәсіби дағдыларды алу кезінде курсанттардың негізгі қиындықтары психологиялық және әдістемелік сипатта болады. Осы қиындықтарды шешу курсанттардың оқу-ұйымдастырушылық және дидактикалық бейімделуін, сондай-ақ оқытушылардың білім алушылармен педагогикалық қарым-қатынасының сипаты диалогтық демократиялық бейімделуді талап етеді.

Жоғарыда айтылғандар арнайы оқу орындарының курсанттарының оқу қызметі жағдайында дезадаптация жағдайларын еңсерудің ғылыми негізделген жолдарын анықтауға мүмкіндік береді.

Библиографиялық тізім:

6. Поваренков, Ю.П. Индивидуально-психологическое содержание профессионально важных качеств субъекта труда / Ю.П. Поваренков // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2006. № 2. С. 22-27.

7. Кузнецов, П.С. Адаптация как функция развития личности: под ред. Р.Х. Тугушева. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1991. – 73 с.

8. Царегородцев, Г.И. Филосовские проблемы теории адаптации / под ред. Г.И. Царегородцева М., 1975г.-215 с.

9. Бантюкова, Е.М. Психологическое сопровождение курсантов / Е.М. Бантюкова // Актуальные проблемы гуманитарных социально-экономических наук: материалы XII Международной научно-практической конференции, посвященной 90-летию Вольского военного института материального обеспечения, Вольск. – 2018. – № 12. С. 28–33.

10. Земцова Е.М. Адаптация курсантов к обучению в военном вузе средствами преподавательского курса физики: дис. ... канд. пед. наук. Ульяновск, 2005. 303 с.

ӘОЖ 378.147:355.02

ҒЫЛЫМИ-ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ДАМУ – БОЛАШАҚ ОФИЦЕРЛЕРДІҢ КӘСІБИ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ

*Хитматов А.М., Қазақстан Республикасы
Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің
Шекара академиясының № 1 факультетінің
11-і арнайы кафедрасының аға оқытушысы
(Қазақстан, Алматы қ.)*

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының жоғары әскери оқу орындары түбегейлі өзгерістер кезеңін бастан өткеріп отыр. Бұл үдеріс халықаралық және өңірлік қауіпсіздік жағдайының күрделенуімен, әскери технологиялар саласындағы серпінді дамуымен, сондай-ақ ұлттық қауіпсіздік пен қорғаныс қабілетіне қойылатын жаңа талаптармен тығыз байланысты. Соның нәтижесінде болашақ офицерлер — тыңдаушылардың кәсіби

даярлығына деген талаптар едәуір күшейіп отыр.

Бүгінгі тыңдаушы тек теориялық біліммен шектелмей, нақты өмірлік жағдаяттарда шұғыл әрі дәл шешім қабылдай алатын, талдау мен болжау жүргізе алатын, әскери ұжыммен тиімді жұмыс істей алатын, дербес бастама көтеріп, ұлттық қауіпсіздік жүйесінің күрделі міндеттерін шеше алатын жан-жақты маман болуы тиіс.

Осындай жоғары деңгейлі дайындықты қамтамасыз ету үшін әскери білім беру мекемелерінде инновациялық әдістерді, оның ішінде жобалық оқыту технологияларын енгізу өзекті болып отыр. Бұл тәсіл тыңдаушыларға білімді игеруден бөлек, оны практикалық міндеттерді шешу барысында қолдануға, зерттеу жүргізуге, нәтижелерін қорғай білуге үйретеді. Бұл құзыреттілікке негізделген білім беру парадигмасының нақты көрінісі және Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының талаптарына толық сәйкес келеді [1].

Жобалық әдіс педагогикалық ғылымда XX ғасырдың басынан таныс. Оны алғаш дамытқан американдық философ әрі педагог Джон Дьюи өмірмен тығыз байланысты оқытуды басты қағида ретінде қарастырды. Қазіргі таңда бұл әдіс әлемнің көптеген дамыған елдерінің әскери оқу орындарында кеңінен қолданылып келеді. Жобалық оқыту – бұл тыңдаушының зерттеу жүргізіп, нақты өнім немесе шешім ұсыну арқылы кәсіби мәселелерді дербес шешуге бағытталған қызметі.

Жоғары әскери оқу орындарында жобалық әдісті енгізу тыңдаушылардың кәсіби құзыреттерін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Бұл олардың ақпаратты талдау, бағалау, жүйелеу, логикалық ойлау, шығармашылық және топпен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, жобалық жұмыс тыңдаушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырып, олардың болашақта магистратура немесе ғылыми-зерттеу орталықтарында жұмыс істеуіне жол ашады [2].

Жобалық жұмыспен айналысу тыңдаушылар үшін теория мен практиканы ұштастырудың тамаша мүмкіндігі. Мысалы, әскери логистика, стратегиялық жоспарлау, тактикалық операцияларды модельдеу, киберқауіпсіздік, әскери дрондарды пайдалану сияқты өзекті бағыттар бойынша жобалар әзірлеуге болады. Мұндай жобалар тыңдаушылардың нақты жағдаяттарға бейімделуіне, әскери-саяси шешімдердің тиімділігін бағалауына мүмкіндік береді.

Бұған қоса, жобалық әдіс тыңдаушылардың көшбасшылық қасиеттерін, жауапкершілігін, бастамашылдығын және кәсіби мотивациясын арттырады. Зерттеу нәтижелері макет, аналитикалық есеп, бейнеролик, тактикалық схема, бағдарламалық қамтамасыз ету, стратегиялық жоспар немесе нұсқаулық сипатында болуы мүмкін.

АҚШ, Ұлыбритания, Израиль, Германия сияқты елдердің әскери академияларында жобалық әдіс оқу үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады [3]. Мысалы, Вест-Пойнт әскери академиясында тыңдаушылар стратегиялық симуляцияларға қатысып, шешім қабылдау процесінде өз

жобаларын қорғайды. Израиль әскери білім беру жүйесінде жобалық әдіс миссияларды жоспарлауға, қарсы әрекеттерді болжауға бағытталған. Бұл тәжірибелер Қазақстан үшін үлгі бола алады.

Жобалық әдісті енгізуде бірқатар қиындықтар туындайды. Біріншіден, оқытушылардың бір бөлігі дәстүрлі әдістерге үйреніп қалған, жобалық оқыту бойынша арнайы даярлықтан өтпеген. Екіншіден, кейбір жобалар өмірмен байланысы аз формальды сипатта болуы мүмкін. Үшіншіден, әдістемелік база жеткіліксіз – типтік жобалар, бағалау критерийлері, нұсқаулық материалдар жетіспейді.

Осыған орай, бірлескен ғылыми-әдістемелік кеңестер, әдістемелік құралдар әзірлеу, оқу-тәжірибелік базаны нығайту қажет. Сондай-ақ тыңдаушылардың оқу жүктемесінің көптігі, ресурстардың шектеулігі, ведомстволық оқу орындары арасындағы тәжірибе алмасудың аздығы да жобалық қызметтің дамуына кедергі келтіруде.

Әскери жоғарғы оқу орындарында тыңдаушылардың ғылыми-жобалық қызметін дамыту бойынша бірнеше маңызды ұсыныстарды ұсынуға болады. Ең алдымен, жобалық қызметті тиімді жүзеге асыру үшін әдістемелік қамтамасыз ету жүйесін жетілдіру қажет. Бұл бағытта типтік жобалар үлгілері, әдістемелік нұсқаулықтар мен бағалау критерийлері әзірленіп, оқу процесіне енгізілуі тиіс. Сонымен қатар, оқытушыларды жобалық әдіске оқыту, олардың ғылыми жетекшілік, кеңес беру және сарапшылық қабілеттерін арттыру мақсатында семинарлар мен біліктілікті арттыру курстары ұйымдастырылғаны жөн.

Тыңдаушылардың зерттеушілік белсенділігін арттыру үшін әскери оқу орнында ғылыми үйірмелер мен зертханалар жұмысын жандандыру, ғылыми-тәжірибелік конференциялар мен жобалық байқаулар жиі өткізіліп тұруы қажет. Жобалардың тақырыптары әскери саладағы нақты практикалық мәселелерге бағытталуы тиіс. Мысалы, шекара қауіпсіздігі, заманауи әскери технологияларды қолдану, жасанды интеллект және киберқауіпсіздік салаларындағы зерттеулер тыңдаушылардың кәсіби қызығушылығын арттырып, білімді өмірмен байланыстыруға мүмкіндік береді.

Жобалық қызметті оқу үрдісіне табысты енгізу үшін арнайы пәндер мен модульдер оқу жоспарларына қосылып, жобаның нәтижелері қорытынды аттестация жүйесіне кіріктірілуі қажет. Бұл тыңдаушылардың жобалық жұмысқа деген жауапкершілігін арттырып, бағалаудың объективтілігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, оқу орындарында материалдық-техникалық база да жоба жұмысына бейімделіп, зерттеу жүргізуге арналған арнайы кабинеттер, заманауи компьютерлік техника мен бағдарламалармен жабдықталған интерактивті зертханалар құрылуы керек.

Жобалық қызметтің әлеуетін толық пайдалану үшін кафедрааралық және пәнаралық ынтымақтастықты күшейту аса маңызды. Бұл тәсіл тыңдаушылардың кешенді ойлау дағдыларын дамытып, әртүрлі саладағы білімді интеграциялауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, әскери оқу орындары мен тәжірибелік бөлімшелер арасында тығыз байланыс орнатып, нақты

жауынгерлік жағдайлар мен тапсырмалар негізінде жобалар әзірлеу ұсынылады. Бұл өз кезегінде болашақ офицерлерді нақты қызметке бейімдеуге үлкен септігін тигізеді.

Қорыта келе, Қазақстан Республикасының жоғары әскери оқу орындарындағы тыңдаушылардың ғылыми-жобалық қызметін дамыту – бұл әскери кадрларды даярлау жүйесін жаңғыртудың стратегиялық маңызды бағыты. Жүйелі және кешенді қолдау жағдайында жобалық оқыту әскери білім беру мазмұнын сапалы жаңа деңгейге көтереді.

Библиографиялық тізім:

1. ҚР БҒМ. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана: 2023.
2. Шолпанқұлова Г.Б. Жоғары білім берудегі жобалық оқытудың әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
3. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – California: Buck Institute for Education, 2000.

УДК 378

ОБРАЗОВАНИЕ И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

Чупринюк Н.А.,

*начальник Учебно-методического центра
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева,
полковник полиции (Казахстан, г.Актобе)*

Образование представляет собой системообразующий элемент развития человеческого капитала, выполняющий две взаимодополняющие функции: культурно-просветительскую и профессионально-прикладную.

В аспекте культурного развития образовательный процесс:

- Формирует когнитивные способности и критическое мышление;
- Расширяет мировоззрение через анализ исторических парадигм и современных тенденций;

- Развивает способность к межкультурной коммуникации;

Профессиональная составляющая включает:

- Формирование hard и soft skills;

- Освоение цифровых компетенций;

- Адаптацию к требованиям современного рынка труда.

Начальное образование закладывает базис:

- Социокультурные нормы и ценности;

- Гражданскую идентичность;

- Языковую и историческую грамотность.

Последующие образовательные этапы развивают:

- Специализированные знания;

- Навыки проектного мышления;

- Способность к инновационной деятельности.

Современная система образования трансформируется в lifelong learning-модель, сочетающую фундаментальные знания с гибкими навыками для успешной адаптации в VUCA-мире.

На этапе профессионального образования происходит качественный переход от общеобразовательной подготовки к формированию компетентных специалистов, способных создавать инновационные продукты и решения. Этот образовательный уровень характеризуется:

1. Специализированной подготовкой:

- углубленное изучение отраслевых дисциплин

- овладение профессиональными стандартами

- формирование прикладных навыков

2. Развитием профессионального мышления:

- анализ отраслевых кейсов

- решение практико-ориентированных задач

- проектная деятельность

3. Формированием метакомпетенций:

- адаптивность к технологическим изменениям

- управление профессиональным развитием

- междисциплинарное взаимодействие

Профессиональное образование выполняет ключевую функцию в экономической системе, обеспечивая:

- Подготовку кадрового резерва;

- Внедрение инновационных практик;

- Развитие профессиональных сообществ.

Современные тенденции требуют трансформации традиционных моделей в гибкие образовательные траектории, сочетающие:

- Цифровые технологии обучения;

- Практико-ориентированные форматы;

- Индивидуальные образовательные маршруты.

С момента зарождения первого в мире прототипа высшей школы «Да

Сюз» - прошло почти 3 тысячи лет [1]. За это время высшее образование внесло неоценимый вклад в развитие человеческой цивилизации. Сейчас в более 31 тысяче университетов мира обучается 235 миллионов студентов. Количество студентов в мире с каждым годом растет и вновь удвоится в ближайшее десятилетие. Около 40% взрослого населения мира получили высшее образование, которое стало для людей фактором личного социального благополучия, персонального роста и стабильности, а также фактором повышения уровня экономического развития стран, через повышение производительности труда.

В 2023 году система высшего образования Казахстана отметила 95-летний юбилей. На сегодняшний день в стране функционирует 118 вузов, в которых получают образование 609 тысяч студентов. Из них 228 тысяч обучаются за счет государственного образовательного гранта.

Ключевые показатели:

- Уровень валового охвата высшим образованием составляет 62%
- Этот показатель отражает долю молодежи соответствующей возрастной группы, продолжающей обучение после школы

Международные сравнения:

Казахстан уступает по данному показателю ряду стран:

- Россия – 82%;
- Южная Корея – 94%;
- Ирландия – 78%;
- Беларусь – 81%.

Анализ ситуации:

1.Исторические достижения:

- Сформирована разветвленная сеть вузов
- Сохраняется высокий спрос на высшее образование

2.Актуальные вызовы:

- Необходимость повышения доступности образования
- Важность улучшения качества подготовки специалистов
- Задача достижения международных стандартов

Перспективы развития:

- Оптимизация системы грантового финансирования
- Внедрение инновационных образовательных технологий
- Укрепление связи между вузами и работодателями [2].

В новом тысячелетии выросла численность населения со сроком жизни 100 лет. В связи с чем период активной экономической деятельности человека увеличился с 35–40 лет до 50–60 лет, что обуславливается продолжительностью трудовой карьеры, также увеличение новых профессий которые принимаю масштабный процесс в мире, при этом на одном этапе базового образования в условиях постоянного изменения рынка труда, исчезновения привычных и появления новых направлений, стимулов жизнедеятельности человека. В последнее десятилетие обучение в течение всей жизни, остается актуальным

трендом, повышается конкурентоспособность человечества через развитие интеллекта, структурированного мышления, способности к адаптации и самоорганизации, расширение круга знакомств, возможностей и представлений о мире, улучшение психологического здоровья.

Одним из основных и неотъемлемых конституционных прав граждан Республики Казахстан является получение бесплатного образования, данное право осуществляется через систему образования, а именно, получения среднего и высшего образования, которое регулируется нормативно правовыми актами Республики Казахстан: Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года, который устанавливает юридические признаки образования и уровень среднее, высшее и послевузовское образование при подтверждении экзаменами и удостоверен официальным документом (аттестатом, дипломом) [3].

При проведении анализа при получении и развитии непрерывного образования в мире является:

1) Современная образовательная парадигма переживает трансформацию, стирая границы между формальным и неформальным обучением. Ключевым направлением этой эволюции становится:

1. Система академических кредитов:

- Валидация компетенций, полученных вне традиционных образовательных программ;

- Механизмы перезачета результатов неформального обучения;

- Кумулятивный учет образовательных достижений.

2. Гибкие образовательные траектории:

- Модульный принцип формирования учебных программ;

- Индивидуальные образовательные маршруты;

- Возможность поэтапного освоения квалификаций.

3. Технологические решения:

- Цифровые платформы учета образовательных активностей

- Системы распознавания prior learning

- Электронные портфолио компетенций

Особую значимость приобретают:

- Межведомственные стандарты признания неформального образования;

- Интегрированные системы оценки компетенций;

- Механизмы академической мобильности.

Эффекты интеграции:

- Повышение доступности образования;

- Сокращение временных затрат на получение квалификации;

- Оптимизация образовательных ресурсов;

- Персонализация обучения.

Данная модель создает условия для:

- Реализации концепции обучения в течение всей жизни;

- Формирования индивидуальных образовательных траекторий;

- Повышения конкурентоспособности человеческого капитала.

Ключевые аспекты:

- Академическая мобильность
- Валидация компетенций
- Гибкие образовательные стандарты
- Цифровая трансформация образования
- Персонализированное обучение

2) Современные тенденции в образовании характеризуются стремительной цифровизацией, что приводит к:

1.Изменению требований к навыкам обучающихся:

- Необходимость постоянного освоения цифровых инструментов;
- Возрастающая роль самообучения техническим компетенциям;
- Важность гибридных (формально-неформальных) моделей освоения ИТ-

навыков.

2.Трансформации образовательных подходов:

- Интеграция цифровых платформ в традиционный учебный процесс
- Активное использование МООС и микрообучения
- Развитие адаптивных образовательных технологий

3.Новым требованиям к педагогическим кадрам:

- Владение цифровыми педагогическими инструментами
- Способность к курированию смешанного обучения
- Навыки оценки цифровых компетенций учащихся

Ключевые последствия:

- Стирание границ между формальным и неформальным обучением цифровым навыкам;

- Необходимость создания систем валидации ИТ-компетенций;
- Важность развития цифровой инфраструктуры образовательных учреждений;

Перспективные направления:

- Разработка гибких моделей признания цифровых навыков;
- Создание центров сертификации ИТ-компетенций;
- Внедрение систем цифрового сопровождения образовательных траекторий.

3) Возможность интегрироваться в рынок труда путем признания результатов неформального образования.

В Казахстане, в рамках Государственной программы развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017-2021 годы «Еңбек», осуществлялась подготовка кадров по техническому и профессиональному образованию. Обучение проводилось для лиц, не имеющих профессионального образования, безработных и малообеспеченных или членов многодетных семей [4].

В Казахстане с 2022 года внедрена организация профессионального обучения по трем направления для безработных граждан:

- обучение согласно запросам организаций, где работодатель гарантирует

трудоустройство сотрудников, прошедших обучение. на основании запроса между сторонами работодателем и учебным заведением (центр занятости, безработный, работодатель и учебная организация) заключается 4-х сторонний социальный контракт, предусматривающий права и обязанности сторон. На 1 января 2025 года на обучение по запросам работодателей направлено 15 тысяч человек.

- обучение на рабочем месте у работодателя организуется на базе предприятий с закреплением квалифицированного наставника. В период обучения работодатель заключает с безработным трудовой договор и трудоустраивает его на временное рабочее время. На 1 января 2025 года данным видом обучения охвачено 2,5 тысяч человек.

- онлайн-обучение на базе Электронной биржи труда (далее - ЭБТ). Для подготовки и переподготовки кадров по востребованным профессиям и навыкам в Казахстане в 2021 году создана платформа для онлайн-обучения – Skills Enbek, которая является казахстанским аналогом международных обучающих площадок, предоставляющих доступ к онлайн-курсам по принципу маркетплейса которая на 2025 год уже дала положительные результаты [5].

Человек на протяжении всей своей жизни получает образование расширяя кругозор изучая традиции, культуру как своей страны, так и всего мира, применяя в своей деятельности посещение выставок и семинаров, изучая научно-публикационную и классическую литературу это все непрерывное образование и являются неисчерпанным источником в совершенствовании новой личности того или иного государства.

С учётом потребностей и возможностей, учащихся образование может быть получено в разных формах: высшее образование в Казахстане можно получить на базе общего среднего образования (11 классов), начального профессионального, среднего профессионального (последнее образование) и высшего образования; в очной, заочной, вечерней, дистанционной форме и экстернатом; платно и бесплатно и др. Допускается сочетание различных форм получения образования. Для всех форм получения образования в пределах конкретной основной общеобразовательной или основной профессиональной образовательной программы действует единый государственный образовательный стандарт.

Н.Г.Чернышевский писал: *«Не нужно доказывать, что образование — самое великое благо для человека. Без образования люди грубы, и бедны, и несчастны»* [6].

Образование в наши современные дни играет большую роль в жизни и деятельности человека, с помощью которого человек добивается больших вершин, появляется стимул быть востребованным и профессиональным специалистом в своей сфере деятельности. Лозунг о роли образования в современном обществе звучит таким образом: *«Образование должно развивать в человеке способность верить в себя, помочь ему достигать всех своих поставленных целей, а также обладать уверенным и реалистичным взглядом,*

двигаясь вперед».

Соответственно, в ходе образовательного процесса человек вырабатывает и применяет адаптацию в социальной среде, свободно и открыто выступать на публике, высказывая свои мысли и точку зрения. Стремление учиться чему-то новому повышать планку по самооценке обеспечивать свой комфорт яркую и насыщенную жизнь это стимул каждого обучающегося.

Даниэль Дефо писал: Душа, помещённая в тело, подобна не огранённому алмазу, и она должна быть отполирована, иначе она никогда не сможет засиять, и очевидно, что если разум отличает нас от животных, то образованность делает это отличие ещё большим и помогает нам уйти от животных дальше, чем другие».

Важные аргументы, о которых стоит помнить, когда становится тяжело или появляется шальная мысль: «А зачем вообще учиться?»:

- обучение, особенно высшее образование, помогает построить успешную карьеру и достичь профессиональных высот;

- образованный человек уверен в себе и своих силах, умеет ставить цели, достигать их и решать жизненные задачи;

- обучение формирует такие личные качества человека, как самодисциплинированность, воспитанность, уравновешенность, гибкость взглядов, любознательность, общительность и целеустремленность;

- постоянное обучение — это ключ к насыщенной и яркой жизни.

Один из трендов современного мира — идея о непрерывном обучении. Это значит, что человеку необходимо учиться всю жизнь, чтобы поддерживать знания на должном уровне, изучать новое и шагать в ногу с техническим прогрессом.

Функции образования в современном обществе:

При выполнении трех функций образование учитываются их роли в жизни современного общества:

Экономическая роль системы образования заключается в том, чтобы сформировать общественные группы, в которых люди получают современные и эффективные знания и смогут применить их в работе, улучшая экономические показатели страны и мирового сообщества.

Социальная роль где входе образовательного процесса человек получает социальные навыки применяя взаимодействие с обществом.

Культурная роль которая воспитывает у человека культурные ценности той или иной традиции страны, раскрывая творческие способности.

Основные тенденции развития образования:

В недалеком прошлом образование являлось роскошью доступно только для высших слоев общества, в данное время образование является основным и неотъемлемым конституционным правом человека где среднее и высшее образование может получить любой человек несмотря на его слой в обществе.

В данное время выросла продолжительность сроков обучения, например, при получении среднего образования гражданин учился 10 лет, в

данное время 12 лет, в связи с чем требования и профессионализм к образовательному процессу увеличился.

Образование становится более гуманным. Сегодня в центре внимания не учебная программа, а личность самих учащихся. Обучение выстраивают с учётом их интересов, особенностей и запросов.

Увеличение преподаваемых гуманитарных дисциплин как социология, политология, экономика, правоведение, где в современном обществе большую роль играют социальные навыки, или *soft skills*, как умение общаться и взаимодействовать. Образование приобретает интернациональный характер. Это значит, что образовательные системы разных стран ищут точки соприкосновения, разрабатывают единые модели (Болонский процесс), развивают программы студенческого обмена и запускают другие инициативы. Что ещё раз доказывает высокую роль образования в жизни общества.

Образование становится технологическим. В каждом учебном заведении (средние школы, высшие учебные заведения) оснащены компьютерными классами и современными программами применимые для обучения в новом формате, многие вузы предлагают полностью дистанционное обучение, внедряют адаптивное образование. Развитие технического прогресса активно влияет на обучение.

Дистанционное обучение в образовании играет не маловажную роль перед которой ставятся задачи

- увеличить процент самостоятельной работы в школах и вузах;
- сохранять и передавать ценный опыт старших поколений;
- повышать уровень накопленных знаний;
- развивать внутренний потенциал учащихся;
- давать образование, которое является современным и прогрессивным;
- усиливать цивилизованные, гуманные, демократические и моральные принципы.

На основании вышеизложенного можно прийти к выводу, что образование в современном обществе — воспитать уверенных в себе людей, которые способны эффективно справляться с вызовами времени.

В Казахстане без высшего образования никуда? Да, в современном обществе работники, закончившие вуз, могут претендовать на более высокие должности и зарплату. Так что роль образования в жизни человека важна и это доказывают многочисленные примеры.

Библиографический список:

1. Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023 – 2029 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248. (<https://adilet.zan.kz>)

2. Закон РК «Об образовании» от 27.07.2007 года (с изменениями и дополнениями на 2024 год)

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 8 июля 2021 года № 471 «Об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование)»

4. Н.Г.Чернышевский Том 3 «Литературная критика»

5. Цитата из романа «Ромбинзон круза» Даниэль Дефо

6. Роль образования в развитии общества и жизни современного человека
<http://zaochnik.ru>

УДК 340.1

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Шаевич А.А., старший преподаватель кафедры
Информационных технологий
Восточно-Сибирского института МВД России,
кандидат юридических наук, доцент
(Россия, г.Иркутск)*

Профессиональная компетентность сотрудников правоохранительных органов, включая их способность к решению служебных задач, находится в прямой корреляции с уровнем усвоения юридических знаний и навыков. Однако специфика деятельности в данной сфере, сопряженная не только с правоприменительной практикой, но и с необходимостью постоянного взаимодействия с людьми, обуславливает недостаточность сугубо нормативно-правовой подготовки. Особую значимость данный тезис приобретает применительно к следственной деятельности. Так, например, как ранее уже отмечалось: в силу своего процессуального и служебного положения следователь должен являться участникам уголовного процесса как интеллектual, обладающий прочными знаниями и одновременно житейской мудростью, психолог-человековед, вследствие чего коммуникативная сторона его профессиональной деятельности становится главенствующей [1, с. 199]. Не менее важными, кроме следователя или дознавателя, эти качества будут для оперуполномоченного, инспектора по делам несовершеннолетних, участкового уполномоченного, а также дежурного в дежурной части и др. Аналогично на эту тему высказываются и другие авторы: профессиональная компетентность юриста, кем бы он ни был – судьей, адвокатом, детективом, сотрудником полиции и т.д., находится в прямой зависимости от его психологической компетентности [2, с. 359].

С нашей точки зрения, тезис о неразрывной связи профессиональной компетентности с юридической и психологической составляющими, представляется аксиоматичным и не требует дополнительного доказательства.

Понимание этого учеными и практиками заставляло искать способы применения знаний в области психологии для обеспечения более эффективного решения различных задач юридической деятельности уже достаточно давно. В дальнейшем, синтез юридической и психологической наук послужил основой для формирования нового междисциплинарного направления, получившего название "Юридическая психология". Данная дисциплина представляет собой самостоятельную научную область, которая возникла на стыке двух фундаментальных отраслей знания – юриспруденции и психологии.

В современном понимании юридическая психология выступает не просто совокупностью элементов обеих наук, а качественно новым научным феноменом, изучающим закономерности психологических процессов в правовой сфере. Её структурные элементы включают анализ как деятельности сотрудников правоохранительных органов, так и психологических механизмов противоправных действий, что подчеркивает необходимость синтеза юридических и психологических знаний. Это особенно значимо в контексте подготовки специалистов правоохранительной системы, где требуется комплексное понимание как правовых норм, так и психологических механизмов их реализации. А некоторые авторы даже определяют Юридическую психологию как одну «из фундаментальных учебных дисциплин в процессе подготовки будущих юристов» [3, с. 608].

Однако её формирование данной на пересечении двух фундаментальных наук, исследующих различные аспекты человеческой деятельности и поведения, обусловило возникновение неутраченных научных дискуссий относительно её методологического базиса [4-6 и др.].

Такая ситуация представляется вполне закономерной, поскольку как психология, так и юриспруденция включают в себя значительное число специализированных отраслей, число которых постоянно увеличивается за счёт появления новых научных направлений.

Хотя детальное рассмотрение методологических проблем юридической психологии выходит за рамки настоящего исследования, следует обратить внимание на важное замечание Ф.С. Сафуанова. В контексте обсуждения методологических вопросов учёный отмечает, что юридическая психология получила большее развитие не как самостоятельная наука, а как учебная дисциплина, ориентированная на популяризацию психологических знаний в образовательном процессе [7]. Данное утверждение актуализирует необходимость определения критериев оценки степени разработанности учебной дисциплины.

Анализ проблемы выявил, что реализация задач, поставленных перед юридической психологией как учебной дисциплиной в процессе подготовки будущих юристов, сталкивается с рядом существенных сложностей. Одним из ключевых вопросов является оптимальная последовательность освоения учебных дисциплин и уровень базовой подготовки студентов на момент начала изучения юридической психологии.

Теоретически данную дисциплину целесообразно позиционировать как одну из завершающих в процессе профессиональной подготовки. Во-первых, студенты должны предварительно освоить фундаментальные понятия общей психологии, что создаёт необходимую базу для понимания специфики психологических процессов в юридической сфере. Во-вторых, эффективное освоение ряда тем требует предварительного изучения профильных юридических дисциплин. Например, полноценное усвоение раздела "Психология следственных действий" возможно только после освоения таких курсов, как "Уголовный процесс" и "Криминалистика".

Однако анализ образовательной практики демонстрирует неоднородность подходов к организации учебного процесса. В качестве положительного примера можно привести опыт факультета права Дагестанского государственного педагогического университета, где изучение юридической психологии осуществляется после освоения базовых психологических дисциплин: "Общей психологии", "Социальной психологии", "Возрастной и педагогической психологии" [8, с. 197].

Тем не менее, некоторые юридические факультеты сталкиваются с проблемой первичного знакомства студентов с психологическим знанием именно в рамках курса юридической психологии [9, с. 48]. Аналогичные трудности возникают и при нарушении логической последовательности изучения юридических дисциплин. Несмотря на общепризнанную целесообразность преподавания юридической психологии на заключительных этапах обучения, что позволяет завершить формирование профессионального правосознания и развить навыки работы с людьми [10, с. 211], многие студенты приступают к её изучению без необходимой базовой подготовки по уголовному процессу и криминалистике, основывая свои представления о следственной деятельности исключительно на художественных образах.

В качестве отдельного вопроса можно выделить тематическое наполнение учебных пособий по данной дисциплине. Анализ их содержания, показал, что современные учебные пособия по юридической психологии демонстрируют значительную вариативность в подходах к структурированию материала и расстановке акцентов.

С одной стороны – это можно воспринимать в качестве положительного фактора, т.к. стимулирует появление инновационных учебных материалов, включающих последние достижения как юридической науки, так и психологических исследований, дает педагогам свободу в формировании авторских курсов, а разнообразие методологических подходов позволяет преподавателям выбирать наиболее подходящие учебные материалы в зависимости от специализации вуза, уровня подготовки студентов и акцентов образовательной программы. С другой – отсутствие единых стандартов качества приводит к существенным различиям в глубине и достоверности изложения материала, что может негативно сказаться на уровне подготовки выпускников, при использовании нескольких разнонаправленных

пособий у студентов может сформироваться мозаичное, а не системное представление о дисциплине, а как следствие, вариативность содержания осложняет разработку унифицированных критериев проверки усвоения материала. Сложившаяся ситуация требует взвешенного подхода: с одной стороны, необходимо сохранить преимущества вариативности, с другой - разработать четкие методические рекомендации по отбору содержания и унифицированные требования к качеству учебных материалов.

Структурные противоречия, выявленные в организации преподавания юридической психологии, отражают более глубокую проблему — дисбаланс между теоретической и практико-ориентированной составляющими юридического образования.

Таким образом, формирование профессиональной компетентности будущих юристов должно базироваться на синтезе фундаментальных знаний о личности и её психологических особенностях с практическими навыками их применения в правовой сфере. Это подразумевает не просто изучение теоретических основ, но и развитие способности к их интерпретации в контексте конкретных юридических ситуаций.

В этой связи представляется целесообразным внедрение активных методов обучения, таких как кейс-технологии, ролевые игры и ситуационные задачи, которые позволяют смоделировать реальные условия профессиональной деятельности. Использование кейсов, основанных на реальных судебных делах или следственных ситуациях, помогает обучающимся анализировать психологические аспекты поведения участников правоотношений, прогнозировать возможные реакции и вырабатывать стратегии конструктивного взаимодействия. Симуляционные тренинги, в свою очередь, предоставляют уникальную возможность "прожить" профессиональные ситуации, что особенно важно для развития эмпатии, коммуникативных навыков и стрессоустойчивости. Такие методики способствуют формированию у студентов не только профессиональных, но и личностных качеств, необходимых для работы в условиях современной правоприменительной практики. Например, при изучении темы «Психологические аспекты производства следственных действий» студенты могут быть вовлечены в разбор практических кейсов, где им предстоит учитывать особенности психических процессов участников, прогнозировать возможные реакции и находить оптимальные способы установления конструктивного взаимодействия.

Кроме того, необходимо обратить внимание на развитие навыков рефлексивного анализа. Способность юриста осознавать собственные психологические состояния и их влияние на профессиональную деятельность является важнейшим элементом профессиональной зрелости. Для этого могут быть использованы такие методы, как тренинги межличностного взаимодействия, супервизии и самонаблюдения, которые помогают студентам лучше понять себя как субъекта профессиональной деятельности. Включение подобных активных методов обучения в образовательный процесс позволяет

решать задачу не только профессиональной подготовки, но и личностного развития будущих юристов. Это особенно важно в свете того, что профессиональная деятельность в юридической сфере предъявляет высокие требования не только к компетенциям специалиста, но и к его морально-этическим установкам, эмоциональной зрелости и способности к принятию взвешенных решений.

Особую роль играет интеграция знаний из смежных дисциплин. Например, понимание психологических механизмов девиантного поведения может существенно обогатить изучение криминологии, а знания о психических состояниях и процессах личности окажутся полезными при анализе вопросов виктимологии. Таким образом, междисциплинарный подход должен стать ключевым принципом построения учебного процесса, что позволит сформировать у студентов системное видение профессиональной деятельности.

Важно также отметить, что современные условия требуют постоянного обновления содержания образования. Динамично развивающиеся общественные отношения, изменения в законодательстве и технологиях ставят перед юридической психологией новые задачи. Поэтому программы обучения должны быть гибкими и адаптивными, включая актуальные исследования и практические разработки. Например, включение блоков, связанных с широким внедрением в процессуальную деятельность систем видео-конференц-связи и других современных технологий, может стать важным шагом в подготовке современного юриста. Таким образом, юридическая психология, занимая пограничное положение между правом и психологией, призвана стать не «дополнением», а системообразующим элементом подготовки кадров для правоохранительных органов.

Библиографический список:

1. Черевко И. М. Психологические основы коммуникативной стороны профессиональной деятельности следователя / И. М. Черевко, С. Л. Никонович, А. А. Шаевич // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2016. – № 7-1(69). – С. 198-201.

2. Симонова Т. А. Реализация содержания высшего образования в практических заданиях по дисциплине "юридическая психология" / Т. А. Симонова // Педагогика и психология в деятельности сотрудников правоохранительных органов: интеграция теории и практики: Материалы всероссийской научно-практической конференции, Санкт-Петербург, 31 октября 2019 года / Под общей редакцией А.С. Душкина, Н.Ф. Гейжан. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации, 2019. – С. 358-361.

3. Старов А. А. Персонологический взгляд на психообразование студентов в рамках изучения дисциплины "Юридическая психология":

аналитический обзор / А. А. Старов // Образование, технологии и общество на смене эпох: Материалы XX международного конгресса с элементами научной школы для молодых ученых. В 2-х томах, Москва, 28–29 марта 2024 года. – Москва: Московский университет им. С.Ю. Витте, 2024. – С. 606-613.

4. Сочивко Д. В. Проблема методологии прикладной (юридической) психологии / Д. В. Сочивко // Прикладная юридическая психология. – 2011. – № 2. – С. 8-18.

5. Шлее И. П. Некоторые вопросы формирования методологии юридической психологии / И. П. Шлее // Социогуманитарный вестник. – 2015. – № 2(15). – С. 85-87.

6. Ильина В. А. К вопросу о предмете юридической психологии / В. А. Ильина // Психология и право. – 2018. – Т. 8. – № 2. – С. 89-100.

7. Сафуанов Ф.С. Существует ли специальная методология юридической психологии? Приглашение к дискуссии//Прикладная юридическая психология. 2011. № 1. С. 8—19.

8 Муталимова А. М. Интерактивные формы обучения в практике преподавания юридической психологии / А. М. Муталимова // Педагогический опыт: теория, методика, практика. – 2015. – Т. 1. – № 3(4). – С. 196-198.

9 Мальцева Т. В. К проблеме преподавания юридической психологии как учебной дисциплины юридического вуза / Т. В. Мальцева // Вестник Московского университета МВД России. – 2013. – № 9. – С. 47-49.

10 Бочарова Н. Н. О методологических проблемах преподавания курса "юридическая психология" на юридическом факультете / Н. Н. Бочарова // The global systemic crisis: new milestone in development or an impasse? Davos (Switzerland), 28 июля 2015 года / ISAE "Consilium". – Davos (Switzerland): Международное научное объединение экономистов "Консилиум", 2015. – С. 209-211 с. 211

ӘОЖ 371

ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ НЫСАНДАРЫ

***Шоқыбасов М.Ұ.,** Қазақстан Республикасы ІІМ
Б.Момышұлы атындағы Оқу орталығының
Атыс және дене даярлығы циклы бастығының
міндетін уақытша атқарушы, полиция майоры
(Қазақстан, Шымкент қ.)*

Қазіргі уақытта жоғары әскери оқу орындары қажетті білім мен практикалық кәсіби дағдыларды ғана емес, сонымен қатар «қазіргі жағдайда еркін ойлауға және өзін-өзі ұйымдастыруға» қабілетті жауапты офицерді

тәрбиелеуді мақсат етіп отыр [1]. Жоғары оқу орындары өздерінің кәсіби қызметінде және жалпы адамзаттық өмірде (ар-ұждан, ар-ождан, әділеттілік), мәдени және ұлттық құндылықтарды (еңбекқорлық, бостандыққа деген сүйіспеншілік, толеранттылық және т.б.) басшылыққа алатын әлеуметтік белсенді тұлғаны тәрбиелеуді мақсат етеді. Мұндай тұлға өз қызметінің нәтижелері үшін жауап бере алады. Педагогика тұрғысынан тәрбие жұмысының мәні - әлеуметтік тәжірибені беру болып табылады. Бұл процестің мәні - әлеуметтік тәжірибедегі сыртқы, объективті, ең жақсы нәрсе субъективті, яғни адамның көзқарасы мен сеніміне, іс-әрекеті мен мінез-құлқына айналуы [2].

Біздің ойымызша, жоғары әскери оқу орындарында тәрбие жұмысының мазмұны мен формаларын анықтау кезінде курсанттың «портретін» құру қажет, ол әрқайсысының ерекшеліктерін анықтауға, кейбір формалар мен әдістердің кейбіреулерінде Неге оң нәтиже беретінін және басқаларында нәтиже жоқ екенін түсінуге мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, курсантты белгілі бір тәуелсіздік пен болашақ кәсіби іс-әрекет дағдыларын игеретін тұлға ретінде сипаттауға болады[3].

Сондай-ақ, осы кезеңде өзін-өзі анықтау процесі жүреді. Бұл жаста адамның бағдарлары, оның өмірлік жоспарлары, шешім қабылдау қабілеті және олар үшін жауапкершілік, әлеуметтік рөлдерді қабылдау және тиісті мінез-құлық үлгілерін қалыптастыру анықталады. Оқу орындарындағы тәрбие жұмысының маңызы ұлттық идеяны ілгерілетуден тұрады. Ұлттық идеяны курсанттардың санасына біріктіру жоғары әскери білім беру жүйесінде жүргізілетін тәрбие жұмысының орталығында. Мақсатқа жету үшін тәрбие жұмысының әртүрлі формалары қолданылады. Әскери ЖОО-да тәрбие жұмысы бірнеше деңгейде жүзеге асырылады:

- 1) ЖОО деңгейінде және факультет деңгейінде;
- 2) әскери ЖОО-ның Ғылыми кеңесі деңгейінде;
- 3) кафедра деңгейінде [4].

ЖОО-дағы тәрбие процесінің сәттілігі оқыту мен тәрбиелеудің бірлігімен анықталады. Тәрбиелік оқыту принципі оқу-ғылыми және ғылыми ұжымдарды оқу процесінде курсанттар мен тыңдаушыларды тәрбиелеудің маңызды субъектілеріне айналдырады.

ЖОО кафедралары тек ғылыми-әдістемелік қана емес, сонымен қатар ЖОО-ның тәрбие орталығы болып табылады. Курсанттарды әскери-арнайы және жалпы білім беретін даярлауды жүзеге асыратын кафедралар оқыту барысында оқу пәндерінің педагогикалық әлеуетін іске асыру арқылы тәрбие жұмысын жүргізеді.

Педагогикадағы тәрбие жұмысының формалары дәстүрлі түрде үш топқа бөлінеді:

- бұқаралық (көптеген қатысушыларды қамтитын іс-шаралар).
- топтық (топтарға бөлінген қатысушылардың белгілі бір санының жұмысын қамтитын іс - шаралар);
- жеке (қатысушылар бір-бірден өнер көрсететін іс-шаралар) [5].

Тәрбие жұмысының барлық формаларын «іс-әрекет» жалпы терминімен біріктіруге болады, ол білім беру процесінің сегменттері ретінде әрекет ететін, мақсатты, мазмұнды және ұйымдастырушылық бірлікпен сипатталатын және ұжым мен адамға тікелей тәрбиелік әсер ететін нақты оқу әрекеттерін түсінеді.

Әскери университеттегі тәрбие жұмысының әртүрлі формалары өз мазмұнына ие. Тәрбие жұмысының бұқаралық нысандары барлық деңгейде (факультет, ғылыми кеңес, кафедралар) жүзеге асырылады және мынадай іс - шараларды қамтиды:

- кәсіптік бағдар беру іс-шаралары (курсанттардың жауынгерлік іс-қимыл ардагерлерімен кездесулері, полк офицерлерінің дәрістері және т. б.);

- ғылыми конференциялар (әскери университет шеңберіндегі дәстүрлі ғылыми іс-шаралар);

- ақпараттандыру күндері;

- курсанттардың шығармашылық жұмыстарының конкурстары;

- Қазақстан тарихындағы маңызды күндерге арналған спорттық мерекелер;

- әртүрлі пәндер бойынша олимпиадалар және т.б[1].

Тәрбие жұмысының топтық формалары барлық деңгейлерде жүзеге асырылады және мыналарды қамтуы мүмкін:

- әңгімелесу;

- пікірталастар;

- әскери-ғылыми үйірмелер;

- дөңгелек үстелдер;

- КВН және т.б. тәрбие жұмысының жеке формалары көбінесе кафедралар мен факультеттер деңгейінде жүзеге асырылады[6].

Бөлімшелерде және кафедраларда жеке-тәрбие жұмысы бақылау арқылы жүзеге асырылады. Курстық офицерлер, тәлімгерлер мен оқытушылар курсанттардың мінез-құлқын, іс-әрекетін, көңіл-күйін үнемі қадағалап отырады. Барлық деректер білім алушылардың әрқайсысын егжей тегжейлі және терең зерттеу мақсатында жазылады және жинақталады;

- жеке әңгімелесу. Тәжірибе көрсеткендей, жеке әңгімелесу әскери ЖОО жағдайында жабық ұжыммен алғашқы танысу кезінде тиімді. Әңгіме бос уақытында ашық диалог түрінде өтуі мүмкін. Әңгімеге дайындық кезінде курстық офицерлер мен оқытушылар жоспар құрып, мақсат пен сұрақтарды әр курсанттың жеке ерекшеліктеріне сәйкес тұжырымдауы керек.

Әңгімелесу нәтижелері әрбір курсант үшін жеке толтырылатын арнайы бланкілерге енгізіледі;

- жеке тапсырмалар мен тапсырмалар. Кейбір курсанттар кітапхана (бүкіл оқу бөлімі үшін кітапханадан кітап алатын адам), журналистер (журналды толтыратын адам), банщиктер және т.б.;

- тестілеу және сауалнама. Жұмыстың бұл нысаны бөлімшеде одан әрі тәрбие жұмысын ұйымдастыру үшін үлкен әлеуетке ие және білім алушыларды жақсырақ тануға көмектеседі;

- сержанттар құрамын, бөлімшелердің бейресми көшбасшыларын тәрбие жұмысына тарту;

- презентациялар. Курсанттардың өздері әскери-саяси жұмыстың тиісті тақырыптары бойынша түрлі материалдарды дайындау және таныстыру арқылы курстастарымен тәрбие жұмысының үзінділерін жүргізе алады. Әрине, бұл жұмысты курстық офицер, тәлімгер немесе оқытушы алдын-ала тексеріп, бағалауы керек.

Оқу іс-әрекетін ұйымдастыру және өткізу әдістемесі екі жолмен жүзеге асырылуы мүмкін:

1) дәстүр бойынша, іс-шараны дайындау және өткізу бойынша жұмыстың көп бөлігін оқытушы орындаған кезде, ал курсанттар оны дайындауға мүлдем қатыспаған кезде немесе кейде әртүрлі кезеңдерде тартылған кезде;

2) ұжымдық шығармашылық әдісінің негізінде, әзірлеудің, дайындаудың және өткізудің барлық кезеңдері іс-шаралар оқытушылар мен курсанттардың бірлескен шығармашылық ізденісімен жүзеге асырылады.

Әскери ЖОО-дағы тәрбие жұмысының негізгі мақсаты - жеке және кәсіби даму, өзін-өзі сәйкестендіру, қоғамдағы өз орнын, құндылықтарын анықтау, әлеуметтік мақұлданған мінез-құлық нысандарын қабылдау үшін қолайлы орта құру болып табылады. Курсанттармен тәрбие жұмысының мазмұны мен нысандары осы міндеттерге дәл сәйкес келеді.

Библиографиялық тізім:

1. Алпысов С.Т., Горохов А.С., Буняшин И.В. Оқу орындарының тәрбие үдерісінде әскери-патриоттық жұмысты ұйымдастыру. М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан Университетінің Хабаршысы №3 (48) – 2020.

2. Колесник Ю. В., Нерьянов Ю. М., Компаниец В. М. Качество подготовки специалистов - главная составляющая Болонского процесса // Медицинское образование. 2011. № 2. С. 71-74.

3. Теория и методика профессионального образования: учеб. пособие: З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Турин [и др.]; под ред. З. Н. Курлянд. М. : Знание, 2012. 390 с.

4. Витвицкая С. С. Структура и критерии готовности магистров образования к педагогической деятельности // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. 2013. № 2 (13). С. 59-63.

5. Царева Н. А. Особенности организации воспитательной работы в военном вузе // Здоровье и образование в XXI веке, 2016. Т. 18. № 12. С. 98-102.

6. Нор К. Е., Ивлева В. С. Формы воспитательной работы в образовательной организации высшего образования // Социально-экономический и гуманитарный журнал. 2022. № 2 (24). С. 176-188.

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ЮРИДИЧЕСКИХ КАДРОВ ДЛЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

*Шукаева И.Н., преподаватель кафедры
Организации деятельности ГИБДД
Орловского юридического института
МВД Российской Федерации
им. В.В. Лукьянова (Россия, г.Орел)*

Основной целью подготовки кадров в системе МВД России является формирование высококвалифицированных специалистов, способных эффективно решать задачи по обеспечению правопорядка и безопасности граждан. Это требует не только глубоких знаний в области права, криминалистики и оперативно-розыскной деятельности, но и развитых навыков аналитического мышления, принятия решений в сложных ситуациях и умения работать в команде.

Современные проблемы, стоящие перед системой МВД, такие как рост киберпреступности, экстремизма и терроризма, требуют от сотрудников правоохранительных органов постоянного повышения квалификации и освоения новых знаний и навыков.

Задачи подготовки кадров включают в себя:

- обеспечение соответствия уровня профессиональной подготовки сотрудников современным требованиям;
- развитие у курсантов и слушателей необходимых компетенций для успешного выполнения служебных обязанностей;
- формирование у будущих сотрудников высоких моральных и этических качеств, гражданской ответственности и патриотизма;
- внедрение в образовательный процесс инновационных технологий и методов обучения.

Текущая подготовка кадров является актуальным вопросом педагогики в системе профессионального обучения для правоохранительных органов. В ней рассматриваются теоретические основы педагогического процесса, специфика в ведомственных учебных заведениях, инновационные методы обучения, психолого-педагогические особенности формирования профессиональных компетенций, а также проблемы интеграции современных педагогических технологий в систему ведомственного образования.

Внедрение инновационных технологий становится ключевым фактором в улучшении образовательного процесса, позволяя более эффективно обучать слушателей специфике выбранной специализации, а также способствует

повышению культуры и развитию интеллекта[4].

Педагогика в системе профессиональной подготовки сотрудников правоохранительных органов опирается на ряд основополагающих принципов[1]. Ключевым является принцип практико-ориентированного обучения, который предполагает тесную связь теории с практикой. Будущие специалисты должны не только осваивать теоретические знания, но и получать практические навыки, необходимые для успешной работы в правоохранительных органах.

Другим важным принципом является индивидуализация обучения, учитывающая особенности личности каждого курсанта[1]. Каждый человек уникален, обладает своими сильными и слабыми сторонами, поэтому образовательный процесс должен быть адаптирован к индивидуальным потребностям обучающихся. Особое внимание уделяется формированию профессиональных компетенций, которые включают в себя не только знания и навыки, но и личностные качества, такие как ответственность, честность, стрессоустойчивость, умение работать в команде.

Образовательный процесс в ведомственных учебных заведениях имеет ряд особенностей, которые отличают его от традиционного образования.

В первую очередь, он отличается высокой степенью специализации, направленной на подготовку специалистов с узкой профильной направленностью. Учебные планы и программы ведомственных учебных заведений разработаны с учетом специфики работы в правоохранительных органах[3].

Важным аспектом является военная дисциплина, которая является неотъемлемой частью образовательного процесса. Курсанты должны соблюдать строгий режим дня, подчиняться правилам и требованиям, что формирует у них дисциплинированность и чувство ответственности.

В ведомственных учебных заведениях широко используются практические занятия, которые позволяют курсантам приобрести практические навыки и опыт работы в реальных условиях. В учебный процесс интегрированы симуляционные модели, которые позволяют курсантам отработать алгоритмы действий в различных критических ситуациях.

Современная педагогика предлагает множество инновационных методов обучения, которые могут быть эффективно использованы в системе подготовки правоохранительных кадров.

Одним из таких методов является дистанционное обучение, которое позволяет курсантам получать образование независимо от их местоположения и графика работы. Дистанционные образовательные платформы предоставляют доступ к учебным материалам, онлайн-курсам, интерактивным тренажерам, что делает учебный процесс более гибким и доступным.

В системе подготовки правоохранительных кадров также находят применение интерактивные методы обучения. К ним относятся:

- методы проектного обучения;

- ситуационные игры;
- кейсовые методы;
- дебаты.

Эти методы стимулируют активное участие курсантов в учебном процессе, развивают их критическое мышление, умение анализировать информацию, принимать решения в сложных ситуациях.

Формирование профессиональных компетенций будущих правоохранителей – это сложный и многогранный процесс, который требует комплексного подхода. В основе этого процесса лежит психолого-педагогическое сопровождение, которое включает в себя разнообразные методы и приемы, направленные на развитие личности курсанта, формирование у него необходимых психологических качеств и профессиональных компетенций.

Особое внимание уделяется формированию нравственных качеств, таких как честность, беспристрастность, справедливость, ответственность. Эти качества являются основой профессиональной этики правоохранителя и гарантируют его непредвзятое и правомерное выполнение служебных обязанностей.

Важную роль играет развитие коммуникативных навыков, что позволяет будущим правоохранителям эффективно общаться с разными категориями граждан, устанавливать контакт, выстраивать доверительные отношения.

Практико-ориентированный подход является ключевым элементом в обучении будущих правоохранителей. Он предполагает тесную связь теории с практикой, что позволяет курсантам приобретать практические навыки и опыт работы в реальных условиях.

В систему образования интегрированы практические занятия, которые могут проводиться в учебных полигонах, специализированных тренажерах, на базе правоохранительных органов. Эти занятия позволяют курсантам отработать алгоритмы действий в различных критических ситуациях, улучшить координацию движений, приобрести навыки оказания первой помощи.

В рамках практико-ориентированного подхода широко используются симуляционные модели, которые позволяют курсантам отработать алгоритмы действий в различных критических ситуациях. Эти модели могут быть реализованы в виде:

- симуляционных игр;
- виртуальных тренажеров.
- в рамках ролевых игр.

Все это способствует формированию практических навыков и уверенности в собственных силах у будущих правоохранителей.

Несмотря на очевидные преимущества современных педагогических технологий, их интеграция в систему ведомственного образования сопряжена с рядом проблем.

- Отсутствие единых стандартов. Нехватка единых стандартов в сфере применения современных педагогических технологий в ведомственном

образовании создает барьеры для их широкого внедрения. Каждое учебное заведение может использовать различные методы и приемы, что усложняет процесс обмена опытом и внедрения инноваций.

- Недостаток финансирования. Внедрение современных педагогических технологий требует значительных финансовых вложений. Это касается и приобретения необходимого оборудования, и разработки учебных материалов, и обучения преподавательского состава. Недостаток финансирования часто становится препятствием для внедрения инноваций.

- Сопротивление изменений. Не все преподаватели готовы к переходу на новые методы обучения. У них может быть недостаточно опыта работы с современными технологиями, а также может быть нежелание изменять устоявшийся учебный процесс.

Подготовка кадров для правоохранительных органов МВД России основывается на следующих ключевых педагогических принципах:

Гуманизация: признание ценности личности каждого сотрудника, уважение его прав и свобод, создание благоприятной образовательной среды, способствующей развитию творческого потенциала и самореализации. Это предполагает формирование у будущих сотрудников эмпатии, умения понимать и учитывать интересы граждан, соблюдать законность и справедливость.

Индивидуализация: учет индивидуальных особенностей, способностей и потребностей каждого обучающегося. Это требует разработки индивидуальных образовательных траекторий, применения дифференцированных методов обучения, организации самостоятельной работы, направленной на развитие сильных сторон и компенсацию слабых сторон.

Профессиональная направленность: ориентация образовательного процесса на формирование у курсантов и слушателей профессиональных знаний, умений и навыков, необходимых для успешного выполнения служебных обязанностей. Это предполагает использование практико-ориентированных методов обучения, моделирование реальных ситуаций, организацию стажировок в практических подразделениях МВД.

Соблюдение этих принципов позволяет создать эффективную систему подготовки кадров, способную обеспечить правоохранительные органы высококвалифицированными и компетентными сотрудниками.

В образовательных учреждениях МВД России активно применяются современные методы обучения, направленные на развитие у курсантов и слушателей аналитического мышления, умения принимать решения в сложных ситуациях и работать в команде. К таким методам относятся:

Активные методы: лекции-дискуссии, семинары-дебаты, деловые игры, тренинги, разбор конкретных ситуаций (case-study). Эти методы позволяют вовлечь обучающихся в активный процесс познания, стимулировать их самостоятельность и инициативность.

Интерактивные методы: групповые дискуссии, мозговой штурм, ролевые игры, работа в малых группах, использование мультимедийных средств

обучения. Эти методы способствуют развитию коммуникативных навыков, умения сотрудничать и находить компромиссы.

Проблемно-ориентированные методы: решение проблемных задач, выполнение исследовательских проектов, участие в научно-практических конференциях. Эти методы позволяют развивать у обучающихся навыки самостоятельного поиска информации, анализа данных и принятия обоснованных решений. Применение этих методов обучения способствует формированию у будущих сотрудников правоохранительных органов необходимых профессиональных компетенций и готовности к выполнению служебных задач в условиях современной оперативной обстановки.

Преподавательский состав играет ключевую роль в формировании профессиональной компетентности будущих сотрудников правоохранительных органов. От их профессионализма, педагогического мастерства и личностных качеств во многом зависит качество подготовки кадров для системы МВД.

К преподавателям образовательных учреждений МВД предъявляются следующие требования:

- Высшее образование, соответствующее профилю преподаваемой дисциплины.
- Ученая степень или ученое звание (желательно).
- Опыт практической работы в правоохранительных органах (желательно).
- Педагогическое мастерство, владение современными методами обучения.
- Высокие моральные и этические качества, гражданская ответственность и патриотизм.

Преподаватели должны не только обладать глубокими знаниями в своей области, но и уметь эффективно передавать их обучающимся, стимулировать их интерес к учебе, формировать у них профессиональные навыки и высокие моральные качества.

Практическая подготовка является неотъемлемой частью подготовки кадров для правоохранительных органов. Она позволяет курсантам и слушателям применить полученные теоретические знания на практике, приобрести необходимые профессиональные навыки и адаптироваться к условиям реальной служебной деятельности.

Формы практической подготовки:

Стажировки. Прохождение стажировок в практических подразделениях МВД, где курсанты и слушатели участвуют в оперативно-служебной деятельности под руководством опытных сотрудников[5].

Участие в оперативно-служебной деятельности. Привлечение курсантов и слушателей к участию в охране общественного порядка, обеспечении безопасности дорожного движения, раскрытии и расследовании преступлений.

Моделирование ситуаций. Создание учебных ситуаций, максимально приближенных к реальным условиям служебной деятельности, для отработки

действий в различных ситуациях (задержание преступников, оказание первой помощи пострадавшим, проведение досмотра и т.д.).

Практическая подготовка позволяет сформировать у будущих сотрудников уверенность в своих силах, умение быстро и правильно оценивать обстановку, принимать решения и действовать в соответствии с законом.

Служба в правоохранительных органах связана с высоким уровнем стресса, необходимостью принимать сложные решения в экстремальных ситуациях, контактами с правонарушителями и пострадавшими. Поэтому психологическая подготовка кадров является важным элементом профессиональной подготовки сотрудников МВД.

Задачи психологической подготовки:

Развитие стрессоустойчивости и умения сохранять самообладание в сложных ситуациях.

Формирование навыков эффективной коммуникации с гражданами, коллегами и руководством.

Предотвращение профессиональной деформации и эмоционального выгорания.

Обучение методам саморегуляции и психоэмоциональной разгрузки.

В рамках психологической подготовки используются различные методы, такие как тренинги, ролевые игры, психологическое консультирование, аутотренинг и другие. Особое внимание уделяется формированию у будущих сотрудников навыков оказания психологической помощи пострадавшим и коллегам.

В современном мире инновационные технологии играют все более важную роль в образовательном процессе. В образовательных организациях МВД России активно внедряются такие технологии, как:

Дистанционное обучение: использование онлайн-платформ, видеоконференций и других средств дистанционной связи для организации обучения курсантов и слушателей, находящихся на удалении от образовательного учреждения. Дистанционное обучение позволяет расширить доступ к образованию, повысить его гибкость и эффективность.

Использование виртуальной реальности: Создание виртуальных тренажеров и симуляторов, позволяющих курсантам и слушателям отрабатывать действия в различных ситуациях, максимально приближенных к реальным условиям служебной деятельности. Виртуальная реальность позволяет повысить реалистичность обучения и снизить риск травматизма.

Разработка электронных ресурсов: создание электронных учебников, пособий, тестов и других образовательных материалов, доступных в электронном виде. Электронные ресурсы позволяют сделать обучение более интерактивным и наглядным, облегчить поиск необходимой информации и контроль знаний.

Внедрение инновационных технологий в образовательный процесс позволяет повысить качество подготовки кадров для правоохранительных

органов и обеспечить их соответствие современным требованиям и вызовам[2].

Система подготовки кадров для правоохранительных органов МВД России постоянно развивается и совершенствуется. Перспективы развития системы связаны с:

- совершенствованием образовательных стандартов, направленным на повышение качества подготовки специалистов, отвечающих современным требованиям;

- повышением эффективности обучения за счет внедрения инновационных технологий и методов обучения, активного использования практико-ориентированного подхода и индивидуализации образовательного процесса;

- внедрением передового опыта подготовки кадров для правоохранительных органов, как отечественного, так и зарубежного.

Укреплением связи образовательных организаций МВД с практическими подразделениями, расширением возможностей для стажировок и участия курсантов и слушателей в оперативно-служебной деятельности.

Развитием системы повышения квалификации и переподготовки кадров, обеспечивающей постоянное обновление знаний и навыков сотрудников правоохранительных органов.

Реализация этих перспектив позволит создать эффективную систему подготовки кадров, способную обеспечить правоохранительные органы высококвалифицированными и компетентными сотрудниками, готовыми к выполнению задач по обеспечению правопорядка и безопасности граждан.

Совершенствование педагогического процесса в подготовке кадров для правоохранительных органов требует комплексного подхода. Важным направлением является развитие ведомственного образования на основе инноваций, которое включает в себя:

- активное внедрение в учебный процесс современных педагогических технологий: дистанционного обучения, интерактивных методов обучения, симуляционных моделей;

- развитие системы профессиональной переподготовки и повышения квалификации преподавательского состава. Преподаватели должны быть готовы к работе с новыми методами обучения, владеть современными педагогическими технологиями.

- создание условий для эффективного использования современных педагогических технологий: оснащение учебных заведений необходимым оборудованием, разработка современных учебных планов и программ.

Помимо инноваций, необходимо уделить внимание психолого-педагогическому сопровождению курсантов, что позволит усилить их мотивацию к обучению, сформировать у них необходимые психологические качества и профессиональные компетенции.

В целом, совершенствование педагогического процесса в подготовке кадров для правоохранительных органов является ключевым фактором

повышения эффективности работы правоохранительных органов и обеспечения безопасности граждан.

Библиографический список:

1. Агапов П. В., Кузнецов И. С. (2019). Психологическая подготовка сотрудников МВД к действиям в экстремальных ситуациях. Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, (4), 158-163.

2. Воронин М. В., Сидоров П. И. (2020). Компетентностный подход в подготовке кадров для органов внутренних дел. Образование и наука, 22 (3), 112-128.

3. Егоров А. Г., Петров В. Л. (2021). Инновационные технологии в профессиональном обучении сотрудников МВД. Современные проблемы науки и образования, (2), 76.

4. Иванов С. П., Смирнов К. А. (2022). Правовые аспекты профессиональной подготовки сотрудников правоохранительных органов. Российское правоведение, (1), 55-62.

5. Козлов И. И., Новиков Р. А. (2018). Воспитательная работа в системе подготовки кадров для МВД России. Психология и педагогика служебной деятельности, (3), 98-103.

6. Лебедев А. С., Орлов Д. В. (2019). Психологический отбор кандидатов на службу в органы внутренних дел. Прикладная юридическая психология, (2), 87-94.

7. Морозов Н. П., Тихонов С. В. (2020). Практико-ориентированное обучение в системе подготовки сотрудников МВД. Профессиональное образование в России и за рубежом, (1), 45-52.

8. Сергеев В. Н., Федоров А. К. (2021). Современные подходы к управлению кадровым потенциалом в органах внутренних дел. Управление в органах внутренних дел, (4), 34-41.

9. Яковлев П. Р., Васильев М. С. (2022). Перспективы развития системы профессиональной подготовки кадров для МВД России. Вестник экономической безопасности, (3), 123-130.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС/УГОЛОВНОЕ ПРАВО И УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

УДК 340

THE CONCEPT OF MASS RIOTS

*Алиев А.К., начальник Учебного центра
МВД Республики Казахстан им. Б.Момышулы,
соискатель аспирантуры Ташкентского
государственного юридического университета,
полковник полиции (Казахстан, г.Шымкент)*

Traditionally, the number of mass riots committed in the countries of the world is much less compared to other criminal acts. But the relevance of this crime is explained by the fact that the facts of their commission are of particular social importance, because a large number of persons participate in them; their actions cause a large amount of material damage, a large number of victims, violation of public safety, destabilization of the situation in settlements, creation of conditions for committing other violence and various crimes, etc. Currently, there are very few cases

of mass riots, but each such incident is widely covered by the media and attracts the attention of a large segment of the population (for example, the recent events in Kazakhstan, the demonstrations in Nukus).

It should be noted that in the first years of independence, a very difficult period of transition to a market economy prevailed in Uzbekistan. As a result of the illegal actions of some people who tried to use this situation for their own interests, the number of serious crimes such as drug addiction, religious extremism, invasion has increased.

We can see the clear facts about this in the terrorism, subversion and various mass disturbances committed in the territory of the republic during 1989-2010. We are witness to the fact that most of them died bravely as a result of the high level of bravery and selflessness of the internal affairs officers against these atrocities.

We can see this in the following concrete examples:

On June 3-12, 1989, mass riots occurred in the Fergana region, in which citizens belonging to the Turkish-Meskhethian nationality living in the cities of Margilon, Tasloq, Kokan, Fergana, and Kuvasoi, as well as in the districts of Fergana, Okhunboboev, and Uzbekistan were killed, robbery were committed against their property, and their houses were burned [1]. More than 70,000 citizens took part in these riots, which were prevented from further developing by the officers of the internal affairs agencies, and as a result of practical efforts carried out day and night, the riots were completely eliminated;

On February 19-21, 1990, mass riots took place in the Boka district of the Tashkent region, and quarrels about the "40th anniversary of October" state farm and Turkish mosques living in the village of "Karabog" escalated [2]. These problems were completely eliminated by the selfless services of the internal affairs bodies, and about 2,000 Turkish mosques were evacuated from the dangerous zone to the territory of the Parkent district and placed in the "Kumushkon" sanatorium.

On March 2-3 of this year, 4 people, including 1 police officer, were killed as a result of a group of people demanding the removal of Turkish mosques from the territory of the sanatorium and continuing public riots. During the elimination of these disturbances, hundreds of internal affairs officers received various degrees of physical injuries;

On December 9, 1991, about 1,000 believers and local residents gathered around the mosques located in the city of Namangan by the members of the "Wahhabi" religious extremist movement, blocked the main roads in the city, urged the residents to organize a mass strike, and also surrounded the building of the regional government. gathered the population and demanded the arrival of the first President of the Republic of Uzbekistan I. Karimov. Special preventive-practical measures will be carried out immediately by the employees of the internal affairs bodies, and this process will be prevented from turning into public disturbances [3].

On May 12, 2005, in the center of Andijan city, about 200 supporters of the "Akromi" religious extremist movement and their family members gathered, and in order to cover up their heinous deeds, they tried to spread false information among the

population, create chaos, and as a result, create a commotion among the world's mass media[4].

In the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan of 1994, which is in force today, the content of mass riots was formed as Chapter XVII "Crimes against public safety". Therefore, public safety appears as the object of this aggression. Additional subject matter may include human health, property rights, constitutional rights and liberties.

It should be said that the concept of "mass riots" has organically entered the criminal law tradition, while the complexity of forming the structure of this crime in the legislation is explained by the problems of the legal nature of this crime [5].

According to V.S.Komisarov's honest point of view, the high level of social danger of mass riots can be justified by a number of arguments: firstly, there will be a large mass of people that is difficult to control, and secondly, the spontaneous, sudden occurrence of people's behavior, the movement of crowd participants, mass causes destruction and property damage, health damage, often death of people, power and administration, transportation and other systems necessary for life; thirdly, there is a negative trend of expansion of public unrest in the conditions of economic, political, social and psychological instability in the current society[6].

It should be noted that, as an alternative to the activities of state and local authorities, the organization of mass riots creates the direct rule of the "crowd", and their commission leads to new crimes in an unstable situation: robbery, assault, murder, defamation and other serious violent crimes.

Currently, there are several unsolved problems related to the theory of this concept of crime. In particular, we agree with the following opinion of V. V. Malinovsky: the concept of "mass riots" remains controversial in the theory of criminal law today, this is related to the complex structure of the objective aspect of the crime. It is related to the historical roots of this crime, mass riots were initially formed as a complex crime consisting of a number of acts that are part of other independent crimes, moreover, this composition is universal, allowing to prosecute those who committed mass violent attacks in a certain area at a certain time.

At the same time, according to the dictionary of S. Ojegov, public unrest is a protest in a violent form, expressing the dissatisfaction of the society to the authorities[7].

Historically, riots have been a manifestation of the complex criminal activities of criminal entities. According to Article 244 of the Criminal Code, their necessary sign is manifested in the performance of certain actions predetermined by the law through the (mass) joint criminal activity of a number of persons.

Mass riots are concerted actions of a large number of people who grossly violate the established order of behavior in a certain area. The code of conduct is the rules of conduct duly approved by law, as well as in crowded places (markets, stadiums, cultural parks, etc.) and may be determined by legislation on holding public events[8].

The legislature does not specify how many people must participate in riots to be

recognized as mass riots. A. Solovyov writes in this regard: "...for the presence of this sign of the objective side of the content, the number of people at any time blocks traffic, pedestrian traffic, disrupts the holding of a public event, disrupts the work of various institutions and organizations, that is, the situation in a certain important area is out of control should be enough for. [9].

In our opinion, the term "mass" is conditionally evaluated and the number of participants can be very different, but the mandatory condition - according to the doctrine of participation, the minimum number of persons who committed the crime in a group of persons must be two or more.

According to V.Ya. Kozachenko, "mass riots represent a classic form of participation in the theory of crime in the form of joint execution. Incitement to mass riots and participation in the form of assistance can usually be carried out by involving specific persons after the crime has been organized". Apparently, these opinions are not correct, because this act can be performed in two forms: 1) the traditional form, in which all participants act as executors together; 2) as a form of organized criminal activity, the act is carried out by a group of individuals with a high degree of organization, with the distribution of roles for each of them. Seemingly spontaneous outbursts can be prepared in advance and carefully planned.

Often there is no need for an organizer, as the provocateur contributes to the organization of riots by shouting inciting slogans. Sometimes one "successful" slogan is enough for the crowd to rebel and take action.

The organization of mass riots does not mean the creation of a criminal association, but is a special case in criminal law that determines the punishment of the organized activity of a group of persons, a group of persons with prior collusion or an organized group, which consists in preparing for or committing a certain crime.

A necessary condition is that riots must be accompanied by one of the signs specified by law: violence against a person by using or threatening to use weapons or other objects used as weapons, destruction, arson, damage or destruction of property, resistance to the authority. In our opinion, the use of cold weapons or other items used as weapons by the mob (such as throwing stones, etc.) is also socially dangerous and this action should be prosecuted.

Part 1 of Article 244 of the Criminal Code establishes criminal liability for public incitement to mass riots and violence against citizens, that is, in essence, actions that encourage the commission of the specified crime, for which criminal liability should be determined at the preparatory stage.

According to A.Solovyov, "these calls should be heard at public events or crowded places". Naturally, this condition is necessary, because appeals can be made not only verbally, but also in written, electronic and other forms, in public, during riots or before.

We classify mass riots as organized criminal activity as an independent group of crimes, and We agree with the researcher V.V. Malinovsky's opinion that the legislator defines the criminal or destructive activity of criminal subjects for society as criminal.

Regarding the improvement of Article 244 of the Criminal Code, in our opinion, the content should be supplemented with the following qualifier: "if the same act was committed on the basis of political, ideological, racial, national or religious enmity or on the basis of enmity against a certain social group", because this act is an example of an open, active manifestation of resistance to the authorities, individuals and legal entities. Also, if the riots have resulted in the death of people, it is permissible to define a separate qualifying content. At this point, it must be said that members of the mob who commit riots know that they are endangering the lives of others by their criminal behavior.

In conclusion, it should be noted that the composition of mass riots has undergone significant changes since the date of its initial consolidation in national criminal law, but it continues to evolve, as required by the practice of national law enforcement.

References:

1. <https://bviiib.uz/uz/menu/iib-tarihi>
2. Экстремизм и другие криминальные явления. М.: Российская криминологическая ассоциация, 2008. С. 225
3. Уголовное право России. Особенная часть: Учебник для вузов / Под ред. д.ю.н., проф. Г.Н. Борзенкова и д.ю.н., проф. В.С. Комисарова. М., 2005. Второй полум. С. 43 - 44.
4. Малиновский В.В. Организационная деятельность в уголовном праве России (виды и характеристика): Монография / Отв. ред. А.И. Чучаев. М.: Проспект, 2009. С. 117
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: Азбуковник, 1999. С. 45
6. Соловьев А. Массовые беспорядки: организация, участие, призывы к неподчинению // Российская юстиция. 2000. N 7. С. 47
7. Уголовное право. Особенная часть: Учебник / Отв. ред. И.Я. Козаченко, Г.П. Новоселов. 4-е изд., изм. и доп. М., 2008. С. 497
8. Соловьев А. Массовые беспорядки: организация, участие, призывы к неподчинению // Российская юстиция. 2000. N 7. С. 47
9. Малиновский В.В. Организационная деятельность в уголовном праве России (виды и характеристика): Монография / Отв. ред. А.И. Чучаев. М.: Проспект, 2009. С. 117

ӘОЖ 340

РОБОТ ИТТЕР: ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕ

*Алтынбеков К.А., Қазақстан Республикасы
Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің Шекара академиясының*

Өткен он жылдықта болған оқиғалардың талдауы бізге «ақпараттық-техникалық секіріс» деп аталатын құбылыстың орын алғанын көрсетеді. Ақпараттық-техникалық секіріс (әрі қарай - АТС) - ақпараттық және компьютерлік технологиялардың мүмкіндіктері мен өнімділігінің күрт артуы, бұл көбінесе экономикада, қоғамда және мәдениетте елеулі өзгерістерге әкеледі. Бұл процесс жасанды интеллект, үлкен деректерді өңдеу, бұлтты есептеулер және заттар интернеті сияқты жаңа технологияларды енгізуді қамтуы мүмкін, олар жұмыс істеу және өзара әрекеттесу әдістерін өзгертеді.

Нәтижесінде АТС робототехника саласының жылдам дамуына және біртұтас робототехникалық кешендердің жасалуының негізі болды. Қазіргі таңда осы кешендердің дамуының болашағына арналған зерттеулер белсенді түрде жүргізілуде, атап айтқанда робот жануарларды жасау. Жасалған робот иттердің бір мысалы, олар әртүрлі салаларда, оның ішінде ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде кеңінен қолданылуда. Бұл құрылғылар көптеген функциялар мен мүмкіндіктерге ие, олар өздігінен жетілдіріліп, қоршаған ортамен өзара әрекеттесе алады және маңызды әрі ерекше міндеттерді шешуге көмектеседі.

Робот ит дегеніміз не? Робот ит – бұл автономды немесе қашықтан басқарылатын роботтандырылған кешен, ол нағыз иттердің мінез-құлқын имитациялауға қабілетті. Қазіргі заманғы технологиялар, жасанды интеллект, машинамен оқыту және терең оқыту арқасында бұл роботтандырылған кешен күрделі ландшафттар бойынша қозғала алады, объектілермен өзара әрекеттесе алады, сондай-ақ әртүрлі пәрмендерді орындай алады (Сурет 1, 2).[1]

Сурет 1. – Робот ит

Сурет 2. – Шасси негізіндегі робот ит

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында шешілетін міндеттер мыналар болуы мүмкін:

«Патрульдеу және күзету». Робот иттердің орындайтын басты міндеттерінің бірі – қорғалатын объектілерді, Мемлекеттік шекараның белгіленген учаскелерін патрульдеу. Олар маңызды инфрақұрылым элементтерін, мысалы, әуежайларды, өткізу пунктерін, әскери бөлімдердің аумақтарын және басқа да стратегиялық маңызы бар объектілерді бақылауға арналған. Орнатылған камералар мен сенсорлардың көмегімен робот иттер күдікті әрекеттерді нақты уақыт режимінде анықтап, бұл туралы операторларға хабарлай алады (сурет 3).

Сурет 3. – Робот ит

Бақылау үшін пайдаланылатын робот ит «Іздеу және құтқару». Төтенше жағдайларда, мысалы, жер сілкіністері немесе техногендік апаттар кезінде робот иттер аман қалғандарды іздеуге арналған операцияларды жүргізе алады. Олар қираған ғимараттардың үйінділеріне еніп, камералар мен сенсорлардың көмегімен ақпарат алуға қабілетті, бұл іздеу процестерін айтарлықтай жылдамдатып, құтқарушылар үшін қауіптерді

азайтады (сурет 4).[2]

Сурет 4. – Үйінділерді тексеру кезінде робот ит

«Жарылғыш құрылғылар мен есірткі заттарын анықтау». Робот иттер жарылғыш заттар мен есірткілерді анықтау үшін арнайы датчиктермен жабдықталуы мүмкін. Сондай-ақ олар күдікті объектілерді тексеруге қабілетті, осылайша азаматтар мен құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етеді (сурет 5).

Сурет 5. – Робот иттің қашықтан бақылау үшін пайдалы жүктемесі: лидар, видеокамера, термовизор және жарықдиодты прожектор

«Арнайы операциялар» Ең көп сұранысқа ие қолданбалардың бірі – бұл робот иттерді Қарулы Күштердің әскери бөлімдерімен өзара әрекеттесу контекстінде пайдалану мүмкіндігі. Олар күрделі тапсырмаларды орындау үшін, мысал келтірсек: оқ-дәрілерді жеткізу, барлау әрекеттерін жүргізу және жауынгерлерге күрделі шайқас жағдайларында ату қолдауын көрсету үшін пайдаланылуы мүмкін (сурет 6, 7, 8).

Сурет 6, 7. – «Аванпост» фильмінен кадрлар. Соғыс бөлімшесін робот ит 7,62 мм калибрлі Калашников пулеметі арқасына бекітілген

Сурет 8. – Робот ит АК-74-тен соғыс кезінде оқ атуда

Қазіргі заманғы Қазақстан Республикасының шекараны қорғау тәсілдері мен оның техникалық қамтамасыздандырылуының дамуын ескере отырып, робот иттер Шекара қызметінің бөлімшелерінің қызметтік іс-әрекеттерінде кеңінен қолданылуы мүмкін.[3]

№	Артықшылықтар	Кемшіліктер

1	Жасанды интеллект, үйрену қабілеті	Жоғары құны, әзірлеу және қызмет көрсету шығындары
2	360 градусқа қарап тұратын камера	Бағдарламалық қамтамасыздандыруға байланысты киберқатерлер
3	Термовизор	
4	Газ талдағыш	
5	Дауыс командасын айыра алады және орындайды	
6	Шаршамайды	
7	Жүру қоры 13 сағатқа дейін	
8	Жылдамдық сағатына 15 км дейін	
9	Адамға қауіп төндірмейді	
10	Барлық оқиғаларды аудио және бейнемазмұн ретінде жазу мүмкіндігі	
11	Қолайсыз жағдайларда жұмыс істей алады (мысалы, ластанған жерлерде)	
12	Қатты климаттық жағдайда жұмыс істей алады: -50-ден +60 градусқа дейін	
13	Деректерді адамнан тезірек өңдей алады және талдайды	

Робот иттер – бұл робототехнологиялар саласындағы маңызды қадам, олар ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету сапасын айтарлықтай жақсарта алады. Олардың енгізілуі қызметтік иттерге түсетін жүктемені айтарлықтай азайтады. Робот иттер қазіргі уақытта қауіпті тапсырмаларды орындауға қабілеті, адамдар үшін қауіптерді азайту және нақты уақыт режимінде ақпарат өңдеу сияқты айтарлықтай артықшылықтарды көрсетеді.

Бұл құрылғылар жеткілікті жоғары мобильділікке ие, күрделі жағдайларда жұмыс істей алады және дәстүрлі түрде адамдар орындайтын функцияларды тиімді атқара алады. Жетілдірілген сенсорлар, жасанды интеллект және машиналық оқыту қауіптерді анықтау, Мемлекеттік шекараның бұзылу әрекеттерін бақылау, аумақтарды мониторинг жасау және төтенше жағдайларда көмек көрсету сияқты функцияларды жүзеге асыру үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Жоғары бейімделгіштік және тез үйрену қабілеті арқасында бұл құрылғылар әртүрлі тапсырмалар үшін оң қолдануы мүмкін, бұл қазіргі заманғы қауіпсіздік жүйелерінің маңызды бөлігі болып есептеледі. Олардың әлеуеті сөзсіз зор, ал болашақта осы салада тағы да үлкен өзгерістер күтуге болады, бұл қоғамның жалпы қауіпсіздігі мен қорғалуын жақсартуға мүмкіндік береді.

Библиографиялық тізім:

1. Макаренко С.И. Робототехникалық кешендер әскери мақсатта - қазіргі жағдайы мен даму болашағы. Басқару жүйелері, байланыс және қауіпсіздік, №2, 2016. Б.73-132. [1]

2. Фазлетдинов И.Р. Робототехникалық кешендерді әскери мақсатта қолдану перспективасы. Стратегиялық тағайындауы бар зымыран әскерлері үшін. Әскери ой, №5 - 2022. Б. 105-111. [2]

3. Скиба В.А. және басқалар. Робототехникалық кешендер әскери мақсатта: оқу құралы. Балашиха: ВА РВСН им. Петра Великого, 2021. [3]

ӘОЖ 343.1

ҚАРТТАРҒА ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ЖАСАУ ТӘСІЛДЕРІ

*Битенова М.К., Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
магистранты, полиция аға лейтенанты
Акимжанов Е.С. – ғылыми жетекші,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
Кәсіби даярлық факультетінің бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты,
полиция полковнигі (Қазақстан, Қостанай қ.)*

Зорлық-зомбылық - азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзудың ең көп таралған түрлерінің бірі. Жынысына, жасына, денсаулық жағдайына немесе кез келген басқа факторларға қарамастан кез келген адам зорлық-зомбылықтың кез келген түрінен тиімді қорғалуға құқылы. Бұл әсіресе отбасылық қатынастар саласына қатысты. Оның жабылуына байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылық көбінесе құқық қорғау органдарының, құқық

қорғаушылардың, әлеуметтік қызметтердің және басқа да алдын алу субъектілерінің, сондай-ақ жұртшылықтың назарынан тыс қалады. Отбасы мүшелеріне және жақын адамдарына жасалған зорлық - зомбылық әрекеттері ең көп таралған қылмыстық құқық бұзушылықтардың бірі болып табылады, өйткені ол тұрмыстық зорлық-зомбылықпен, әлеуетті немесе нақты жәбірленуші туыстары мен жақындары деп санайтындардың өмірі мен денсаулығына қол сұғумен байланысты.

Отбасы әрқашан жеке адам мен қоғамның өмірінде маңызды рөл атқарды, өйткені көп жағдайда бұл отбасында жылулық, жайлылық пен қауіпсіздіктің негізгі сезімдері болуы керек. Дегенмен, отбасы әрқашан адамның артар тірегі бола бермейді. Көптеген жағдайларда ол агрессияның жазасыз көрінісі үшін орынға айналады. Отбасының әлсіз мүшелеріне немесе жақын адамдарына – әйелдерге, балаларға, мүгедектерге және қарттарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі ерекше өткір тұр. Осы санаттардың соңғысына қатысты қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы тұру мәселесі мақалада талқыланады.

Зорлық-зомбылық көріністеріне қарсы іс-қимыл контекстінде, ең алдымен, белгіленген қылмыстық құқық бұзушылықтардың қалай жасалатыны туралы сұрақ туындайды, бұл ішкі істер органдарының және профилактиканың басқа субъектілерінің алдын алу және жолын кесу қызметінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты дәлелдеу процесінің контекстінде қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау тәсілдері туралы мәліметтерді талдау негізінде егде жастағы адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау тәсілдерінің тиісті жіктемесін жасау болып табылады. Қарт адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы іс-қимыл жөніндегі Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік-құқықтық базалары жеткілікті дәрежеде әзірленді. Алайда, құқықтық нормалардың тиімді іске асырылуына халықтың құқықтық санасының төмен деңгейі, көмекке жүгінудің мүмкін немесе мүмкін еместігі кедергі келтіреді [1]. Жәбірленушілер әрқашан өздеріне қатысты жасалған әрекеттерді өздерінің құқықтық ақпаратсыздығына байланысты заңсыз деп бағалай бермейді. Заңсыз әрекеттерді (тұрмыстық зорлық-зомбылықты) жасау үшін құқық бұзушы күн сайын өзгеріп отыратын оларды жасаудың әртүрлі тәсілдерін таңдайды.

Құқық бұзушылықты жасау тәсілі - бұл қылмыстық-құқықтық, қылмыстық процесс және криминалистика аспектілерді көрсететін күрделі құрылым. Бұл ретте, пәнаралық бөліністе әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша немесе қылмыстық істер бойынша сот ісін жүргізуде дәлелдемелерді анықтау, жинау және зерттеу әдістерін әзірлеу үшін оның қалыптасу заңдылықтарын, оның қайталану себептері мен нысандарын білу негізінде шындықтың күрделі құбылысы ретінде қарастыруға болады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеуде оның әдісі мен қолданылуы туралы ілімнің негізі оның тұрақтылығы мен қайталануы болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық әлеуметтік және экономикалық даму дәрежесіне қарамастан әлемнің барлық елдерінде қоғамдық тәртіпке қауіп төндіреді. Бұл әсіресе қарқынды әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өзгерістерден туындаған әлеуметтік тұрақсыздық кезеңдерінде жиі кездеседі. Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселесін шешу, оның ішінде қазірдің өзінде жасалып жатқан әрекеттердің жолын кесу немесе олардың алғашқы не қайта жасалуының алдын алу арқылы әрекет етудің ғана емес, сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерін білікті ашуды қамтамасыз етудің пәрменді тетіктерін әзірлеу болып табылады. Бұл толығымен болмаса да, іс-әрекеттің сыртқы көрінісінің формасын және оған ғана тән жеке ерекшеліктерді көрсететін әдіс. Сонымен қатар, қылмыстық құқық бұзушылық жасау тәсілі оны жасаған субъектінің физикалық немесе психикалық жағдайын көрсетуі мүмкін. Мұндай тәуелділік тұрмыстық зорлық – зомбылықты жасау тәсілі объективті шындық құбылысы, тиісті қылмыстық құқық бұзушылық оқиғасының басқа элементтерінің белгілерімен тығыз байланысты заңсыз әрекеттің негізгі сипаттамаларының бірі болып табылатындығымен түсіндіріледі. Заңсыз мінез-құлық актілерінің сипатын зерттей отырып, іс-әрекеттің мотиві мен мақсатын жоғары ықтималдықпен болжауға, оны жасаған адаммен психологиялық байланыс орнату жолдарын анықтауға, белгілі бір жағдайға қарсы тұру әдістерін таңдауға немесе қайталанудың алдын алуға болады, бұл әсіресе тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты. Сонымен қатар, қылмыстық құқық бұзушылықты жасау тәсілі – бұл адамның іс-әрекетінің жиынтығы немесе жиынтығы емес, белгілі бір жүйені құрайтын мінез-құлықтың нақты және тұтас құрылымы [2].

Тұрмыстық зорлық - зомбылық кезінде отбасындағы жағдай агрессивтілікпен және құрметсіздікпен сипатталады. Ол, әдетте, отбасында, ортақ пәтерде немесе бірге тұратын жерлерде (үйде, ортақ аулада және т.б.) адамдардың өзара қарым-қатынасы жағдайында ұзақ уақыт бойы жиналатын өмірлік қиындықтардың тұтас кешенін қамтиды. Тәжірибені талдау тұрмыстық зорлық-зомбылық негізінен қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі немесе оның құрбаны тіркелген жерлерде немесе олар бірге тұратын жерлерде жасалады деп айтуға мүмкіндік береді [3]. Мұндай жағдай куәгерлерсіз тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға ғана емес, сонымен бірге заңсыз әрекеттің өзін де, оның салдарын да мұқият жасыруға мүмкіндік береді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық белгілері, сондай-ақ оны жасау тәсілі арасында өзара байланыс бар: әдісті бағалау белгілері бойынша; әдісті білу зорлық-зомбылық белгілерін барынша толық анықтауға мүмкіндік береді; әдіспен белгілер арқылы жалпы оқиғаның мән-жайлары белгіленеді, бұл қылмыстық құқық бұзушылықты жасау тәсілін анықтауға, олардың жолын кесуге, алғашқы немесе қайталап жасауға қарсы тұруға мүмкіндік береді. Тұрмыстық зорлық-зомбылық тәсілінің мәні, орны мен функциялары қылмыстың сапалы өзгеруіне, заңсыз және қылмыстық әрекеттер жүзеге асырылатын және дамитын жағдайларға байланысты осы санатты жаңа түсінуді және одан әрі дамытуды

талап етеді.

Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің тәжірибесіне сүйене отырып [3], сондай-ақ Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының сайтында жарияланған үкімдердің іріктемесімен танысу нәтижелерін назарға ала отырып, [4] біз "тұрмыстық зорлық-зомбылық" негізгі сұрау салуы бойынша 30 қылмыстық істі талдадық, бұл өзекті заңнамалық тұжырымға сәйкес келеді. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаудың екі тобы типтік болып табылатындығын атап өтуге болады:

1) Алдын ала дайындалған тұрмыстық зорлық – зомбылық-жағдайлардың тек 12% ғана тән. Негізінен, бұл жүйелі зорлық-зомбылық әрекеттерінен зардап шеккен адам бұрын бірнеше рет жасаған адамның денсаулығына кісі өлтіру немесе қасақана ауыр зиян келтіретін жағдайлар туралы тұрмыстық зорлық-зомбылық. Мезгіл-мезгіл қайталанатын тозудан зардап шегетін егде жастағы адамдар, егер олар құқық бұзушыдан құтылудың басқа мүмкіндігін көрмесе, заңсыз әрекетке жауап береді. Мысалы, бұл егде жастағы тәуелді адамның өз үйінен кететін жері жоқ және құқық бұзушымен бірге тұру қауіпсіз емес жағдайларға тән; сонымен қатар, бұл тіпті бөлек тұрған кезде де қудалау туралы болуы мүмкін, мысалы, егде жастағы ата-аналардың ересек балалары азаптаушылардың пайдасына өз мүлкін басқарудан бас тартады;

2) Алдын ала дайындықсыз тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлардың басым көпшілігінде (88%) жасалады. Зорлық-зомбылық субъектісі тарапынан да, жәбірленуші тарапынан да ниеттің болмауы, егер ол өзінің қорғаныс әрекеттерімен қажетті қорғаныстан асып кетсе және өзі қылмыстық құқық бұзушылық жасаса, көбінесе кенеттен пайда болған ниетпен байланысты. Зорлық – зомбылыққа қол сұғуды жүзеге асыруға көбінесе ерлі-зайыптылық немесе отбасылық өмірге байланысты негізсіз үміттер себеп болады-қаржылық қиындықтар, тұрмыстық қалаулардың сәйкес келмеуі, зорлық-зомбылық құрбанының денсаулық жағдайының ерекшелігі, құрметтемеушілік туралы нақты немесе жалған куәландыратын кез-келген әрекет.

Ғылыми әдебиеттерде егде жастағы адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлеріне (және, тиісінше, жасау тәсілдеріне) бірнеше тәсілдер ерекшеленеді. Беларуссиялық зерттеуші О.В.Катушоноктың ғылыми еңбектерінде ұсынылған физикалық, психикалық, экономикалық, жыныстық әсерді бөліп көрсетуге келісу керек [5]. Алайда, ғалым кейіннен әлеуметтік, медициналық және діни әсер ету арқылы тізімді кеңейтілген түсіндіруді ұсынады, бұл негізсіз болып көрінеді, өйткені медициналық әсер физикалық және психикалық зорлық-зомбылықтың мазмұнымен қамтылған, ал әлеуметтік әсер негізінен психикалық зорлық-зомбылықты көрсетеді.

В.С.Харламов қарттарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық негізінен "физикалық әсер ету, психологиялық немесе эмоционалдық зорлық-зомбылық, қаржылық және материалдық зорлық-зомбылық, жыныстық зорлық-зомбылық, күтімнің болмауы" ретінде көрінетінін атап өтті [6]. Бұл пікір сонымен қатар сұрақтар туғызады, өйткені іс жүзінде күтімнің болмауы іс-әрекеттің ерекшеліктеріне байланысты физикалық, психикалық және экономикалық

зорлық-зомбылықтың көріністеріне жатқызуға болады.

Осылайша, егде жастағы адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық – зомбылық тәсілдерінің жіктелуі зорлық-зомбылықтың түріне байланысты-психикалық, физикалық, экономикалық, сирек-жыныстық.

Егде жастағы адамдарға қатысты ең көп тарағаны-ауызша қорлау, қорқыту, үйден шығару түрінде көрінетін психикалық зорлық-зомбылық [7]. Сонымен қатар, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау тәсілі ретінде ауызша қорлау оны жасаудың барлық жағдайларына тән [8].

Сондай-ақ, жасау жиілігі бойынша физикалық зорлық-зомбылық жиі кездеседі. Ең типтік тәсілдер-итеру, соққылар, денеге зақым келтіру, заттармен ұру, мойынға тұншықтыру.

Егде жастағы адамдарға қатысты экономикалық зорлық-зомбылық сирек кездеседі, бірақ көбінесе айтарлықтай ауыр. Зейнетақы төлемдері онша жоғары болмағандықтан, қол сұғушылық субъектілері жинаған қаражатқа немесе олардың мүлкіне өмір бойы билік етуді талап етеді. Экономикалық зорлық-зомбылық жасау тәсілдеріне қасақана тұрғын үйден айыру, азық-түлікке, дәрі-дәрмектерге, киімге, күтімге деген негізгі қажеттіліктерді қанағаттандырмау, құжаттарды алып қою, күтімсіз қалдыру жатады [9].

Жыныстық зорлық-зомбылыққа келетін болсақ, оның егде жастағы адамдарға қатысты көріністері минималды және негізінен физикалық зорлық-зомбылықпен байланысты.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының сайтында ұсынылған сот актілерінің материалдары бойынша [4] егде жастағы адамдарға олардың физикалық әлсіздігіне байланысты физикалық зорлық-зомбылық негізінен құралдарды қолданбай (бұлшықет күшін қолдану), мысалы, қолдарымен, аяқтарымен соққы беру арқылы жасалатыны анықталды. Жағдайлардың шамамен төрттен бірінде қылмыстық құқық бұзушылық құралдары – қару (атыс немесе суық – 7% жағдайда), шаруашылық-тұрмыстық мақсаттағы заттар және кездейсоқ заттар – 18% жағдайда қолданылады. Әдетте, мұндай құралдарды тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау үшін арнайы әзірленбеген және алдын-ала дайындалмаған және кездейсоқ қылмыскерде болған. Қарт адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық – зомбылықтың өзге де түрлері құралдарды қолданбай жүзеге асырылады, талданған 30 қылмыстық істің ішінде қаруды, қандай да бір өзге заттарды қолдану туралы мәліметтер анықталған жоқ.

Қорытындылай келе, тұрмыстық зорлық-зомбылықты жіктеуді және тәсілдерін зерттей отырып, жәбірленушілердің белгілі бір тобы контекстіндегі олардың ерекшеліктері туралы білім тиісті қылмыстық құқық бұзушылықтар оқиғасы туралы құнды мәліметтер алуға мүмкіндік беретінін атап өткен жөн. Жоғарыда айтылғандар егде жастағы адамдарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық мысалында суреттелген.

Дайындық әдісіне байланысты егде жастағы адамдарға қатысты жасалған тұрмыстық зорлық-зомбылық алдын-ала дайындықпен де (жағдайлардың 12%), сондай-ақ алдын-ала дайындықсыз, яғни алдын-ала ниетсіз (жағдайлардың 88%)

жасалуы мүмкін екендігі анықталды. Қылмыстық құқық бұзушылықтардың зерттелетін санатын жасау тәсілдерінің жіктелуі зорлық-зомбылық түріне, атап айтқанда оның көріну формасына (психикалық, физикалық, экономикалық немесе жыныстық) байланысты.

Сонымен қатар, сот практикасын талдау нәтижелері бойынша көбінесе егде жастағы адамдарға қатысты психикалық сипаттағы тұрмыстық зорлық-зомбылық жасалатыны анықталды. Сондай-ақ, $\frac{3}{4}$ жағдайда физикалық зорлық-зомбылық жасау құрал-саймандарды қолданбай жасалатыны анықталды, ал егер олар қолданылса, олар көбінесе тұрмыстық заттар немесе кездейсоқ заттар болып табылады. Зорлық-зомбылықтың басқа түрлері үшін қандай да бір құралдарды қолдану туралы деректер анықталған жоқ. Бұл тұрмыстық зорлық-зомбылық субъектілерімен салыстырғанда егде жастағы адамдардың физикалық әлсіздігімен байланысты.

Библиографиялық тізім:

1. Жоғарғы Сот – отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушыларға жазаны күшейтіп, "қамау үйлерін" құрғаны үшін [Электрондық ресурс] // қол жеткізу режимі: <https://sud.kz/rus/news/verhovnyu-sud-za-usilenie-nakazaniya-pravonarushitelyam-v-sfere-semeyno-bytovogo-nasiliya-i> (өтініш берген күні: 17.04.2025)

2. Жордания И.Ш. қылмыс жасау тәсілінің психологиялық-құқықтық құрылымы. Тбилиси: Сабчота Сакартвело, 1977. — 233 б.

3. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл: отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы. Арнайы баяндама-Астана, 2024. — 106 б.

4. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты: сот актілерінің банкі [Электрондық ресурс] / / қол жеткізу режимі: <https://www.sud.gov.kz/rus/bank> (өтініш берген күні: 17.04.2025)

5. Катушонок О.В. отбасылық геронтологиялық зорлық-зомбылық түсінігі мен формалары // заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту мәселелері: ғылым, практика, тенденциялар: сенбі ғылыми. тр. / Ғылыми.- тәжірибе. заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту проблемаларының орталығы генерал. прокуратура Беларусь Республикасы; редкол.: В.В.Марчук [және басқалар]. - Минск: Басылым. БМУ орталығы, 2017. - Жоқ. 10. — 394 б.

6. Харламов В.С. тұрмыстық зорлық-зомбылық. Үй шаруашылығын криминологиялық қорғаудың отандық және шетелдік құралдары / / Ресей ИМ Санкт-Петербург университетінің Калининград филиалының Хабаршысы. 2017. № 1 (47). - 65-68 б.

7. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болған қарттар Қызылорда дағдарыс орталығына жиі түседі [Электрондық ресурс] / / қол жеткізу режимі: <https://www.zakon.kz/redaktsiia-zakonkz/4949168-stariki-zhertvy-bytovogo-nasiliya-vse.html> (өтініш берген күні: 17.04.2025)

8.Верещагина А.В., Ковалев В. Б., Самыгин С.И. отбасындағы қарттарға қатысты зорлық-зомбылық әлеуметтік проблема ретінде // Гуманитарлық, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік ғылымдар. 2017. № 1. — 23-27 б.

9.С.М.Рахметов Қазақстан Республикасының отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі заңнамасын жетілдіру мәселелері // Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының хабаршысы. 2020. № 5 (63). — 127-134 б.

УДК 343

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ДОСТОВЕРНОСТИ РЕЗУЛЬТАТОВ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ С УЧАСТИЕМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

*Гутяр Д.А., магистрант Академии
правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан
(Казахстан, г.Астана)*

Современное общество ежедневно сталкивается с рядом социальных проблем, которые, к сожалению, приводят к деформации общества. На сегодняшний день обеспокоенность вызывает вопрос семейно-бытового насилия в отношении женщин и детей. Особенно остро стоит вопрос защиты несовершеннолетних, вовлечённых в орбиту досудебного расследования в качестве потерпевших. Как известно, в подростковом возрасте у ребёнка формируется личность; любые психологические, физические и социальные изменения могут привести к необратимым последствиям. Следствием стрессовых ситуаций, в которых находится неокрепшая психика ребёнка, может

повлечь дальнейшее поведенческое нарушение, проблемы со здоровьем и развитие деструктивного поведения во взрослой жизни.

Как отмечает В.Е. Эминов: «Человек не рождается личностью, а становится ею только в ходе своей социальной жизни, поэтому вне общества формирование личности невозможно. Следовательно, человек не рождается преступником, а становится им в результате неблагоприятного нравственного формирования его личности» [1, с. 107].

Таким образом, учитывая особенности «хрустальной» психики ребёнка и риск негативных последствий для неё, необходимо уметь не только защищать права при досудебном расследовании, но и устранять все возможные моменты тревожности и создания психологического переживания в процессе расследования уголовных дел у несовершеннолетнего.

В этой связи роль органов прокуратуры как надзорного органа значительно возрастает. Основными задачами, возложенными Конституцией Республики Казахстан [2] на органы прокуратуры, является осуществление высшего надзора. На ежедневной основе сотрудники прокуратуры контролируют действия и решения органа досудебного расследования для исключения нарушения законности.

Преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних относятся к числу наиболее опасных деяний, причиняющих не только физические, но и моральные страдания детям, впоследствии нарушающие их нормальное развитие. Прокуратурой оказано отдельное внимание таким преступлениям, доказательством чему выступает нововведённая инструкция, утверждённая Генеральным прокурором, «Об организации прокурорского надзора за соблюдением законности досудебного расследования по делам о преступлениях против половой неприкосновенности несовершеннолетних» [3].

Данная инструкция регламентирует организацию и осуществление надзора за соблюдением законности досудебного расследования по делам о преступлениях против половой неприкосновенности несовершеннолетних. Согласно данной инструкции, по делам данной категории назначается процессуальный прокурор в течение суток, который обеспечивает постоянный надзор за каждым действием и процессуальным решением органа, осуществляющего досудебное расследование.

Кроме этого, руководитель органа прокуратуры для качественного проведения досудебного расследования обеспечивает участие процессуального прокурора во всех следственных действиях с участием несовершеннолетнего. Также в инструкции уделяется особое внимание исключению психотравмирующего воздействия в процессе досудебного расследования, однако в практической деятельности всё происходит наоборот.

Нередко бывают случаи, когда допрашиваемый является малолетним. Соответственно, ребёнку тяжело рассказать взрослым о страшной и травмирующей ситуации, особенно если речь идёт о сексуальном насилии.

Согласно нормам Уголовно-процессуального кодекса (далее - УПК РК), а именно статьи 317 УПК РК, при допросе несовершеннолетнего свидетеля или потерпевшего присутствуют его законные представители и педагог [4]. Помимо этого, согласно вышеуказанной инструкции [3], необходимо обеспечить участие процессуального прокурора с предварительной консультацией с психологом и педагогом, а также последующее их участие в ходе следствия. К сожалению, этими специалистами оказываются такие люди, которые не имеют представления о том, как работать с жертвами насилия. На практике во время проведения допроса педагог или привлечённый психолог часто сидит в стороне и никак не поддерживает ребёнка - просто не имеет знаний, каким образом это сделать. Также необходимо учесть, что психологи могут меняться, и это затрудняет ребёнку давать какие-либо показания.

Таким образом, в проведении допроса участвуют более четырёх человек, и не всегда эти люди обладают соответствующими познаниями в области психологии детей.

Важно понимать, что показания потерпевшего играют одну из ключевых ролей при расследовании уголовного дела и последующем его рассмотрении в суде.

Следовательно, правоохранительным органам необходимо обеспечить соответствующую обстановку для правильного взаимодействия с ребёнком с целью получения правдивых показаний, исключения стрессовой ситуации, появления стеснения и страха при проведении допроса.

При проведении следственных действий главной ценностью должны выступать интересы маленького потерпевшего и его физическое и психическое здоровье. Поэтому нужно задать вопрос: нужно ли привлекать стольких специалистов и правоохранительных органов для проведения допроса, и сможет ли ребёнок детально рассказать последовательность совершаемых в отношении него противоправных действий? Так, по мнению Г.А. Мироновой, более целесообразно отказаться от допроса в качестве свидетеля и потерпевшего детей в возрасте до семи лет, заменив его беседой с психологом [5, с. 11, 15–16].

Учитывая наличие специальных знаний и навыков в области психологии, психологам легче установить контакт и взаимодействие с ребёнком, правильно расположить его к общению, признать способность малолетнего потерпевшего воспринимать обстоятельства, имеющие значение для дела, и давать достоверные показания.

В процессе проведения допроса необходимо контролировать и отслеживать состояние ребёнка, уметь поддерживать «баланс». Для этого необходимы определённые знания, умение учитывать возрастные особенности ребёнка, подбирать понятные слова, не пугая и не давя на него. Для достижения положительных результатов в процессе нужно использовать игровые методики, рисунки, терапии - через них малолетний сможет выразить то, что не может сказать словами.

В ряде стран допрос у детей проводится не следователем, а специально обученными психологами с целью исключения травматизации и повышения достоверности информации.

Рассмотрим опыт Швеции. Там считают, что допрос испуганного ребёнка группой незнакомцев может нанести психотравмирующие последствия, что приведёт к чувству ужаса.

Практики в Швеции считают, что у них есть правильная формула, чтобы сделать процесс более комфортным для ребёнка. Система называется Barnahus (детский дом). Barnahus-это дружественный к детям междисциплинарный центр в рамках детских служб, где специалисты работают в партнёрстве с полицией, государственными прокурорами и медицинскими работниками в рамках тщательных расследований жестокого обращения с детьми.

Дом спроектирован таким образом, чтобы максимизировать комфорт для детей, которые также могут получить доступ к лечебным услугам для себя и своих семей. В Barnahus есть офисы и конференц-залы для всех профессионалов, а также отдельные залы ожидания для детей и молодёжи, которые меблированы и спроектированы с учётом их нужд [6].

Аналогичная практика имеется и в Норвегии, где допрос ребёнка, являющегося жертвой или свидетелем насилия, проводится в специализированных центрах Barnahus (Дом ребёнка), созданных для обеспечения безопасности и дружественной среды. Допрос ребёнка проводит психолог или специалист в области детской психологии, а следователь и прокурор наблюдают за процессом через стекло или видеосвязь [7].

Таким образом, практика, сложившаяся в Швеции и Норвегии, позволяет установить доверительный контакт с ребёнком и получить максимально достоверные показания без давления и запугивания. При этом все участники процесса наблюдают за допросом через одностороннее зеркало или с помощью видеотрансляции, не создавая для ребёнка дополнительного стресса.

Такой формат позволяет провести допрос всего один раз, что крайне важно, ведь многократные расспросы могут нанести ребёнку тяжёлую психологическую травму.

Согласно инструкции Генерального прокурора, для исключения неоднократных допросов несовершеннолетних потерпевших, а также в целях исключения психотравмирующего воздействия процессуальному прокурору необходимо ориентировать орган досудебного расследования на возбуждение ходатайства перед следственным судом о депонировании показаний несовершеннолетнего потерпевшего [3].

Учитывая нормы Уголовно-процессуального кодекса, допрос следственным судьёй потерпевшего и свидетеля производится в присутствии прокурора, подозреваемого (при его наличии), его адвоката, участвующего в качестве защитника, адвоката, являющегося представителем потерпевшего, а в случае необходимости - и других участников процесса [4].

На сегодняшний день сложилась практика, при которой ходатайство о депонировании показаний направляется в следственный суд после проведения первоначального допроса следователем с участием прокурора и других лиц. Таким образом, ребёнку повторно приходится погружаться в «официальную» обстановку и пересказывать обстоятельства насилия несколько раз.

Помимо этого, подозреваемый не вызывается на допрос, если его присутствие угрожает безопасности потерпевшего, свидетеля [4]. Однако данное решение на практике принимает не ребёнок - его мнение не всегда учитывается, такие решения принимают другие участники процесса либо суд, но уже в процессе депонирования. Таким образом, перед проведением депонирования, в процессе ожидания судьи, ребёнок, как минимум, зрительно контактирует с обидчиком.

Исходя из вышеизложенного анализа, можно предложить следующие меры и рекомендации для обеспечения безопасного участия ребёнка в досудебном расследовании в Республике Казахстан:

1. Рассмотреть вопрос внедрения модели специализированных центров по типу Barnahus. Создать в Казахстане межведомственные центры по принципу Barnahus, где в дружественной обстановке допросы несовершеннолетних проводил бы специально обученный психолог, а следователь, прокурор и другие участники наблюдали за процессом через одностороннее стекло или видеосвязь.

2. Повышение квалификации специалистов. Организовать обязательное обучение для педагогов, психологов и прокуроров по вопросам работы с несовершеннолетними жертвами насилия. Разработать сертифицированные программы, включающие игровые и арт-терапевтические методики.

3. Ограничение круга лиц, присутствующих при допросе. Установить норму, по которой при допросе несовершеннолетнего может присутствовать только психолог, процессуальный прокурор и, при необходимости, защитник - без лишнего количества лиц, чтобы не создавать стрессовую атмосферу.

4. С учётом рекомендаций психолога проводить депонирование показаний до первого официального допроса.

5. Соблюдение дистанции между потерпевшим и подозреваемым на практике. Усилить контроль за обеспечением физической и визуальной изоляции ребёнка от подозреваемого на всех стадиях следствия, включая ожидание судебного заседания по депонированию.

Таким образом, семейно-бытовое насилие в отношении несовершеннолетних представляет собой одну из самых острых социальных проблем современного общества. Учитывая уязвимость детской психики и тяжёлые последствия, которые может повлечь за собой не только само насилие, но и процесс расследования, необходимо реформировать существующую практику допросов несовершеннолетних в Казахстане.

Реализация предложенных мер обеспечит создание в Казахстане дружественной к детям системы правосудия, ориентированной не только на

восстановление нарушенных прав, но и на сохранение психологического здоровья несовершеннолетних.

Библиографический список:

1. В.Е. Эминов. Личность преступника и ее формирование // Актуальные проблемы российского права. №1, 2015. – С. 107.
2. Конституция Республики Казахстан принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года. [Электронный ресурс]. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_
3. Инструкция по организации надзора за соблюдением законности досудебного расследования по делам о преступлениях против половой неприкосновенности несовершеннолетних. Утверждена приказом Генерального Прокурора Республики Казахстан от 05.09.2023 года № 167. [Электронный ресурс]. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38993098&pos=10;-
4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗРК. [Электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>
5. Миронова Г.А. Показания несовершеннолетнего потерпевшего: проблемы формирования, исследования и использования в доказывании по уголовному делу: авто-реф. Дис. ...канд.юрид.наук. - Омск, 2022. -22 с.
6. Interviewing children: good practice in Sweden <https://www.communitycare.co.uk/2011/09/02/interviewing-children-good-practice-in-sweden/>
7. The Children shouse Bergen. The work of the Children's Housesen compass essixcore activities: Judicial (forensic) interviews Medical examinations Treatment/ Follow-up/ Prevention Advice/ Guidance Professional development Information/ Education [https:// www. statensbarnehus.no/ barnehus/statens-barnehus-bergen/information-in-english/?utm_source=chatgpt.com](https://www.statensbarnehus.no/barnehus/statens-barnehus-bergen/information-in-english/?utm_source=chatgpt.com)

УДК 343

РОЛЬ ЮВЕНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ В СИСТЕМЕ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

*Длимов А.А., старший преподаватель
кафедры Уголовного процесса и криминалистики
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева,
магистр юридических наук,
подполковник полиции (Казахстан, г.Актобе)*

Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних в Республике Казахстан остаётся одной из приоритетных задач в системе обеспечения общественной безопасности и устойчивого развития общества. В условиях растущего влияния социальных сетей, цифровой среды и ослабления института семьи всё более актуальным становится вопрос о повышении качества и эффективности профилактических мероприятий, проводимых в образовательных учреждениях и иных детско-подростковых коллективах.

Особое место в данной системе занимает работа инспекторов по делам несовершеннолетних, являющихся ключевыми фигурами в структуре ювенальной полиции. В их полномочия входит не только административный надзор за несовершеннолетними, состоящими на учёте, но и организация профилактической работы с детьми и подростками, находящимися в группе риска. Одним из действенных и наглядных методов профилактики, применяемых на практике, является демонстрация видеоматериалов, отражающих реальные последствия противоправных действий, таких как кражи, хулиганство, распространение наркотиков, участие в драках, вандализм и другие правонарушения.

Данный метод способствует формированию у подростков чётких представлений о правовых последствиях своего поведения, развивает критическое мышление и стимулирует осознанное отношение к нормам закона. Однако эффективность таких мероприятий напрямую зависит от качества их подготовки, уровня взаимодействия ИДН с педагогами и психологами, а также от правильно выстроенного алгоритма проведения.

Актуальность настоящего исследования заключается в необходимости систематизации и анализа профилактических практик, применяемых сотрудниками ювенальной полиции Казахстана, с акцентом на демонстрацию видеороликов как современного и доступного инструмента правового воспитания. Целью статьи является рассмотрение пошагового алгоритма реализации данного мероприятия, а также оценка его эффективности в рамках общего профилактического подхода.

Прежде чем перейти к теоретической и практической части рассмотрим небольшой анализ статистических данных правонарушений в республике.

Проблематика предупреждения правонарушений среди несовершеннолетних занимает одно из центральных мест в системе обеспечения национальной безопасности, устойчивого правопорядка и реализации политики правового просвещения в Республике Казахстан. В условиях трансформации социокультурных ориентиров, усиления воздействия медиасреды на подрастающее поколение и растущей фрагментации институтов первичной социализации возрастает необходимость системной, научно обоснованной и дифференцированной профилактической деятельности, направленной на предупреждение противоправного поведения несовершеннолетних[1].

Согласно концепции уголовной политики Республики Казахстан, одной из приоритетных задач органов внутренних дел является формирование

эффективных механизмов раннего предупреждения преступности среди несовершеннолетних, ориентированных не на репрессивный подход, а на воспитательно-просветительскую, восстановительную и правозащитную модели[2]. В данном контексте деятельность ювенальной полиции приобретает особое значение как элемент правоохранительной системы, ориентированный на взаимодействие с уязвимыми социальными группами, в первую очередь — с несовершеннолетними, подверженными риску девиантного и делинквентного поведения.

Институт инспекторов по делам несовершеннолетних, функционирующий в структуре органов внутренних дел, выполняет широкий спектр задач, в том числе проведение индивидуальной профилактической работы, организация профилактических мероприятий в образовательных учреждениях, участие в межведомственных комиссиях и взаимодействие с социальными службами[3]. Современные вызовы требуют от сотрудников ИДН не только юридической подготовки, но и высокой коммуникативной компетентности, психологической устойчивости, а также способности использовать интерактивные и мультимедийные средства в профилактической работе.

Одним из эффективных инструментов профилактики является демонстрация видеоматериалов, специально адаптированных под возрастную категорию целевой аудитории[4]. Метод визуального правового просвещения позволяет не только донести информацию о юридических последствиях тех или иных деяний, но и эмоционально вовлечь подростков, стимулируя их к рефлексии, обсуждению и формированию осознанного отношения к правовым нормам. Это особенно важно с учётом того, что подростковая аудитория склонна воспринимать информацию преимущественно через визуальные образы, а не абстрактно-логические конструкции.

С позиции юридической науки метод визуально-интерактивной профилактики можно рассматривать как элемент прикладной криминологической превенции, ориентированной на снижение криминогенного потенциала в детско-подростковой среде. Такой подход соответствует принципам вторичной профилактики, направленной на предотвращение правонарушений среди лиц, находящихся в зоне риска, но ещё не совершивших преступления.

Следует отметить, что эффективность видеоматериала как профилактического средства во многом зависит от качества его содержания, структуры, длительности, а также умения лектора (в лице сотрудника ИДН) грамотно его подать, интерпретировать и вызвать отклик у целевой аудитории. Таким образом, метод требует стандартизации, методического сопровождения и внедрения в систему подготовки сотрудников ювенальной полиции.

Организация профилактического мероприятия с показом видеороликов сотрудниками ИДН включает в себя несколько последовательных шагов, каждый из которых играет важную роль в достижении конечного результата —

формирования у школьников устойчивых правовых установок.

1. Подготовительный этап:

На этом этапе сотрудник ИДН подбирает и подготавливает один качественный и полезный видеоролик, соответствующих тематике правонарушений (например: кража, хулиганство, ДТП с детьми, вовлечение в преступные группы и др.). Видеоматериалы должны быть короткими (5–10 минут), эмоционально насыщенными и наглядно демонстрирующими последствия противоправного поведения;

2. Согласование с образовательным учреждением:

Сотрудник ИДН связывается с администрацией школы для согласования даты и времени мероприятия. Рекомендуемый охват аудитории — учащиеся 5–7 классов. Администрация должна обеспечить актовый зал, экран или монитор, наличие интернета или возможность подключения флеш-накопителя.

3. Введение и установление дисциплины:

Перед началом демонстрации сотрудник ИДН устанавливает контакт с аудиторией. Необходимо сразу дать понять, что мероприятие проводится представителем власти, а его слова имеют важное значение. Используются команды («Сесть», «Встать», «Пересесть» и др.) для организации порядка. При нарушении дисциплины возможен вывод ученика с последующим истребованием объяснительной. Далее — короткое вступление: суть темы, актуальность, краткая статистика (не более 3–5 минут).

4. Демонстрация видеоролика:

Видеоролик длится 5–10 минут — это оптимальное время концентрации внимания учеников. Важно, чтобы содержание ролика соответствовало возрасту, имело социальную значимость и вызывало эмоциональный отклик.

5. Обратная связь:

После просмотра проводится обсуждение. Сотрудник ИДН задаёт вопросы по содержанию видео, предлагает ученикам высказать своё мнение. Поддерживается лёгкая дискуссия, стимулируется критическое мышление. Такой диалог позволяет лучше усвоить полученную информацию.

6. Повторный просмотр с акцентами:

ИДН перематывает ролик и делает акцент на ключевых моментах, делая паузы в местах, где демонстрируются типичные ошибки подростков. Снова задаются вопросы, чтобы вовлечь учеников в анализ ситуации, после чего сотрудник даёт пояснение. Это способствует лучшему запоминанию информации.

7. Подведение итогов:

Завершающий этап включает формулирование основных выводов. Сотрудник ИДН озвучивает, к примеру, 10 основных правил поведения в общественных местах, 7 ключевых норм дорожной безопасности и т.п. Это позволяет систематизировать полученные знания.

8. Анализ реакции аудитории:

На протяжении всего мероприятия инспектор наблюдает за реакцией

аудитории, следит за вниманием, эмоциональной вовлечённостью, уровнем понимания. Это помогает оценить эффективность проведённой работы и, при необходимости, скорректировать подход в будущем.

В условиях современных социокультурных трансформаций и нестабильности подростковой среды становится очевидной необходимость пересмотра и усиления традиционных подходов к профилактике правонарушений среди несовершеннолетних. Одним из действенных инструментов, сочетающим наглядность, интерактивность и эмоциональную вовлечённость, является метод демонстрации видеоматериалов, сопровождаемый профессиональным комментарием и диалогом с аудиторией.

Роль сотрудника ювенальной полиции — инспектора по делам несовершеннолетних — в данном процессе выходит за рамки формального контроля. Он становится лектором, наставником, коммуникатором и медиатором между правовой реальностью и подростковым восприятием. Правильно выстроенная структура мероприятия, поэтапный алгоритм действий, а также внимательное отношение к психолого-педагогическим аспектам аудитории позволяют существенно повысить эффективность профилактической работы.

Анализ предлагаемой модели показывает, что при соблюдении ключевых принципов (последовательность, адаптивность, рефлексия и взаимодействие) данный метод может стать универсальным инструментом в работе сотрудников ИДН по формированию у подростков устойчивых правовых установок. Вместе с тем, практическая реализация требует дальнейшей институциональной поддержки, разработки стандартов, методических пособий и постоянного повышения квалификации специалистов.

Таким образом, предложенная модель демонстрации видеороликов как форма профилактики правонарушений может быть рекомендована к внедрению в качестве компонента интегрированной программы правового просвещения несовершеннолетних в Республике Казахстан.

Библиографический список:

1. Бекетаев М. «Ювенальная юстиция: международный опыт и казахстанская модель развития» // Право и государство. – 2021. – № 2. – С. 37;
2. Жунусов Е.К., Ахметова А.М. «Социально-правовая профилактика девиантного поведения подростков» // Психология и право. – 2020. – № 4(24). – С. 92;
3. Мусатаева А.Ж. «Роль полиции в профилактике правонарушений несовершеннолетних» // Юридический вестник Казахстана. – 2022. – № 1. – С. 55;
4. UNICEF. Child Justice in the Context of Kazakhstan: Analytical Overview. – Almaty, 2020.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Жабагинова И.Т., магистрант
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева,
майор полиции

Каирова Н.И. - научный руководитель,
начальник кафедры Общеобразовательных дисциплин
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева,
кандидат юридических наук., профессор
(Казахстан, г.Актобе)

Семейно-бытовое насилие охватывает широкий спектр насильственных действий в рамках семейных или близких отношений и включает физическое, психологическое, сексуальное и экономическое насилие. По данным Всемирной организации здравоохранения, каждая третья женщина в мире сталкивается с насилием в семье хотя бы раз в жизни. Актуальность данной темы обусловлена необходимостью системного подхода к защите прав человека и формированию механизмов превенции насилия на мировом уровне.

Семья является главным и наиболее важным элементом структуры общества, она не избавлена от криминогенных факторов и обстоятельств, вызывающих конфликты в быту.

Обратимся к общей характеристике элементов составного понятия «насилие в семье» и рассмотрим его первую часть – «насилие». Так в словаре С.И. Ожегова приводится определение понятия «насилия», как «применение физической силы к кому-нибудь, принудительное воздействие, притеснение и беззаконие». Под насилием в широком смысле принято понимать применение физической силы или принудительное воздействие на кого-либо.

Права человека женщин и девочек являются неотъемлемой, составной и неделимой частью всеобщих прав человека. Полное и равное участие женщин в политической, гражданской, экономической, общественной и культурной жизни на национальном, региональном и международном уровнях, а также ликвидация всех форм дискриминации по признаку пола являются первоочередными целями международного сообщества.

Насилие по признаку пола и все формы сексуального домогательства и эксплуатации, включая те из них, которые проистекают из культурных предрассудков и незаконной международной торговли женщинами, несовместимы с достоинством и ценностью человеческой личности и должны

быть искоренены. Этого можно достичь путем принятия правовых мер и посредством национальных действий и международного сотрудничества в таких областях, как экономическое и социальное развитие, просвещение, безопасное материнство и здравоохранение, а также социальная поддержка.

Права человека женщин должны составлять неотъемлемую часть деятельности Организации Объединенных Наций в области прав человека, включая содействие соблюдению всех договоров о правах человека, относящихся к женщинам.

Всемирная конференция по правам человека настоятельно призывает правительства, учреждения, межправительственные и неправительственные организации активизировать свои усилия по защите и поощрению прав женщин и девочек.

Законодательные подходы. Различные страны реализуют правовые механизмы защиты жертв семейно-бытового насилия, среди которых можно выделить:

- Швеция: В законодательстве акцент сделан на защите прав женщин и детей. Введено понятие "повторяющегося насилия", позволяющее наказывать агрессора за систематические действия.
- Канада: Приняты федеральные и провинциальные программы, включающие обязательное обучение полиции, судей и социальных работников вопросам домашнего насилия.
- Австралия: Законодательство штатов предусматривает ордера на защиту, оперативное вмешательство и жесткие санкции против нарушителей.
- Испания: Создано специализированное законодательство (Ley Orgánica 1/2004), направленное на всестороннюю защиту женщин от гендерного насилия, включая психологическое давление.

Институциональные и социальные механизмы. Эффективная борьба с насилием невозможна без межведомственного взаимодействия и социальной поддержки:

- Многоуровневая помощь: Создание кризисных центров, горячих линий, шелтеров и реабилитационных программ.
- Межведомственное взаимодействие: Полиция, социальные службы, здравоохранение и юстиция действуют скоординированно (например, в Норвегии работают мультидисциплинарные группы).
- Образование и просвещение: В Финляндии и Нидерландах реализуются школьные программы, направленные на формирование ненасильственных моделей поведения с раннего возраста.

Большую роль играют профилактика и просветительская работа:

- Медиа-кампании: В Великобритании и Франции проводятся национальные кампании по изменению общественного восприятия проблемы насилия.

- Работа с агрессорами: В ряде стран (например, в Германии) применяются коррекционные программы для лиц, совершивших насилие, с целью предупреждения рецидива.

- Правовая информированность населения: Создание доступных правовых ресурсов и проведение тренингов среди уязвимых групп населения.

Одним из важнейших шагов в борьбе с семейно-бытовым насилием стало принятие международных соглашений и стандартов. В этом контексте стоит отметить Конвенцию Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием (Стамбульская конвенция), подписанную в 2011 году. Она является первым международным обязательным документом, который требует от государств-участников принять эффективные меры по предотвращению и пресечению семейно-бытового насилия.

В странах Европейского Союза также наблюдается активная работа по принятию законов, направленных на защиту жертв насилия. В Швеции, например, с 1998 года действует закон, согласно которому полиция обязана вмешиваться в случае подозрения на насилие в семье, даже если жертва не подает заявление. Это обеспечило значительно более быстрый отклик властей и повышенную защиту пострадавших.

В разных странах активно развиваются программы для жертв семейно-бытового насилия. В Австралии, например, существуют так называемые "safe houses" — специализированные приюты для женщин и детей, подвергшихся насилию. Эти центры предлагают не только временное убежище, но и психологическую, правовую и социальную помощь.

В Канаде работает несколько федеральных и провинциальных программ, которые помогают женщинам, ставшим жертвами насилия, в том числе через предоставление консультаций и правовую помощь, а также образовательные и трудовые программы. Примечательно, что канадская модель включает в себя активное вовлечение мужской аудитории в профилактические мероприятия, направленные на изменение восприятия мужчин в отношении насилия. Также активно развиваются программы по образованию мужчин в области контроля агрессии и предотвращения насилия в отношениях. Программа "Men's Program" предлагает мужчинам, совершившим насилие, курсы по изменению поведения, направленные на развитие эмоциональной осведомленности и устранение причин агрессивного поведения.

Профилактика семейно-бытового насилия играет важную роль в его предотвращении. В Новой Зеландии с 2014 года действует национальная кампания "It's Not OK", направленная на изменение общественного мнения о насилии в семье. Эта кампания, включающая различные медиа-инициативы и образовательные программы, способствует повышению осведомленности общества о проблемах насилия в семье и обучает граждан распознавать признаки насилия и вовремя вмешиваться.

В Великобритании для профилактики насилия активно используются специальные курсы для мужчин, в рамках которых обучают контролировать

агрессию и избегать насильственного поведения. Эти программы проводятся как для тех, кто уже совершил насилие, так и для тех, кто проявляет агрессивные наклонности.

Несмотря на различные культурные и социальные контексты, международный опыт показывает, что успешная борьба с семейно-бытовым насилием основывается на комплексном подходе, включающем:

- Разработку и внедрение четкого законодательства, которое не только наказывает виновных, но и защищает права жертв;
- Создание эффективных механизмов поддержки жертв, включая доступ к медицинской, правовой и психологической помощи;
- Проведение образовательных и профилактических кампаний для изменения общественного восприятия насилия в семье;
- Обучение специалистов, работающих в данной области, для своевременного и грамотного реагирования на случаи насилия.

Республика Казахстан активно участвует в международных инициативах, направленных на борьбу с насилием в семье. В 2018 году страна подписала Стамбульскую конвенцию и продолжает активно работать в рамках международных соглашений, направленных на предотвращение насилия в отношении женщин и домашнего насилия, что демонстрирует стремление государства улучшать свою правовую базу в этой области.

Кроме того, Казахстан принимает участие в программах ООН, направленных на борьбу с насилием в семье, и поддерживает инициативы по обмену опытом с другими странами, занимающимися проблемами семейно-бытового насилия.

В Казахстане существует ряд государственных и общественных программ, направленных на помощь жертвам насилия. Одним из ключевых шагов стало создание сети приютов и кризисных центров, где женщины и дети, подвергшиеся насилию, могут найти временное убежище и получить необходимую помощь. Активно проводятся общественные кампании, направленные на повышение осведомленности населения о проблемах семейно-бытового насилия. В 2024 году в рамках международной кампании "16 дней против насилия в отношении женщин" в Казахстане были проведены многочисленные мероприятия, включая лекции, тренинги, выставки и медийные кампании, посвященные проблемам насилия в семье.

Международный опыт демонстрирует, что противодействие семейно-бытовому насилию требует комплексного подхода: эффективного законодательства, институциональной поддержки, профилактических программ и активной работы с обществом. Несмотря на успехи, остается необходимость адаптации этих практик с учетом культурных и правовых реалий конкретных стран. Заимствование лучших международных практик может существенно повысить уровень защиты жертв и сократить уровень насилия.

Библиографический список:

1. World Health Organization. (2021). Violence against women prevalence estimates. [Электронный ресурс]: Режим доступа - <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women#:~:text=Estimates%20published%20by%20WHO%20indicate,sexual%20violence%20in%20their%20lifetime.>

2. European Institute for Gender Equality. (2023). Combating domestic violence: European approaches. [Электронный ресурс]: Режим доступа - https://eige.europa.eu/newsroom/news/introducing-latest-gender-equality-index-thematic-focus-vital-reminder-end-violence-against-women?language_content_entity=en

3. Council of Europe. (2011). Istanbul Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence. [Электронный ресурс]: Режим доступа - <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence>

4. García, M., & Vega, J. (2020). Spain's legislative response to gender-based violence. *Journal of Gender Law*, 15(2). [Электронный ресурс]: Режим доступа -

5. Australian Government. (2022). National Plan to End Violence against Women and Children 2022–2032. [Электронный ресурс]: Режим доступа - <https://www.dss.gov.au/national-plan-end-gender-based-violence/resource/national-plan-end-violence-against-women-and-children-2022-2032>

6. Council of Europe (2011). Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). [Электронный ресурс]: Режим доступа https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d1/Istanbul_Convention_English.pdf

7. "It's Not OK" Campaign. New Zealand Ministry of Social Development. [Электронный ресурс]: Режим доступа - <https://www.msd.govt.nz/about-msd-and-our-work/work-programmes/initiatives/family-and-sexual-violence/itsnotok.html>

8. Women's Legal Education and Action Fund (LEAF), Canada. [Электронный ресурс]: Режим доступа - <https://ca.linkedin.com/company/women-s-legal-education-and-action-fund-leaf->

9. The Swedish Domestic Violence Act (1998). [Электронный ресурс]: Режим доступа - https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/2016.5495_mh0216777enn_pdfweb_20170215100606.

10. Australian Institute of Family Studies. (2015). Domestic Violence Prevention: Australian Perspectives. [Электронный ресурс]: Режим доступа - <https://www.ombudsman.wa.gov.au/Publications/Documents/reports/FDVROs/FDVROs-Part-1-Family-and-Domestic-Violence-in-Western-Australia.>

11. Всемирная конференция по правам человека 25 июня 1993 года г. Вена. [Электронный ресурс]: Режим доступа-//<https://www.un.org/ru/conferences/human-rights/vienna1993>
12. Стамбульская конвенция Совета Европы о предотвращении насилия в отношении женщин и домашнем насилии (2011). [Электронный ресурс]: Режим доступа-// <https://rm.coe.int/168046253f>
13. Кампания "16 дней против насилия в отношении женщин", Казахстан, (2024)[Электронный ресурс]: Режим доступа-//<https://profsoyuz.kz/ru/2024/12/16-dnej-protiv-nasilija-v-otnoshenii-zhenshhin>

ӘОЖ 343

КИБЕРҚЫЛМЫСТАРДЫ ТЕРГЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жұмағұлов А.Ғ., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
1 курс магистранты, полиция капитаны
Саханова Н.Т. – ғылыми жетекші, Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Қылмыстық процесс және криминалистика
кафедрасының бастығы,
қауымдастырылған профессор, полиция полковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Цифрлық трансформация дәуірінде киберқылмыс қарқынды дамып

келеді, бұл құқық қорғау органдарының жұмысын қиындатады. Дәстүрлі тергеу әдістері көбінесе тиімді емес, бұл жаңа тәсілдердің дамуын ынталандырады. Цифрлық криминалистиканың болашағының негізгі тенденциялары автоматтандыру, интеграция және, үлкен деректерді талдау және цифрлық жүйелердегі ауытқуларды анықтау үшін инновациялық алгоритмдерді қолдану болып табылады.

Сандық криминалистика-бұл сандық құрылғылар мен киберкеңістікті пайдаланумен байланысты қылмыстарды тергеумен айналысатын криминалистика саласы. Технологияның дамуымен киберқылмыстарды тергеу әдістері үнемі жетілдіріліп отырады.

Киберқауіпсіздік сарапшылары кездесетін негізгі қиындықтар:

- * Деректер көлемінің өсуі-қылмыскерлердің сандық іздері талдау үшін күрделене түсуде.

- * Шифрлау және анонимділік – VPN, TOR және криптовалюталарды пайдалану қылмыскерлерді бақылауды қиындатады.

- * Білікті кадрлардың жетіспеушілігі – цифрлық криминалистика саласындағы мамандарға жоғары сұраныс.

- * Құқықтық кедергілер - заңнама әрдайым технологиялық өзгерістерге ілесе бермейді.

Киберқылмыстарды тергеудің перспективалық әдістері.

Жасанды интеллект және машиналық оқыту: ЖИ деректердің үлкен көлемін талдауға және адамға қол жетімді емес заңдылықтарды анықтауға қабілетті. Машиналық оқыту үшін қолданылады:

- алаяқтық операцияларды анықтау;
- желідегі пайдаланушылардың мінез-құлқын талдау;
- ықтимал шабуылдарды болжау.

Блокчейн жазбалардың мөлдірлігі мен өзгермейтіндігін қамтамасыз етеді, бұл оны пайдалы етеді:

- қаржылық операцияларды қадағалау;
- сандық дәлелдемелерді жалғандықтан қорғау;
- құжаттардың түпнұсқалығын тексеру.

Autopsy, EnCase және FTK сияқты бағдарламалық жасақтама кешендерін пайдалану сияқты сандық іздерді автоматтандырылған талдау қатты дискілерден, мобильді құрылғылардан және бұлтты сақтаулардан деректерді тиімді талдауға мүмкіндік береді.

Айта кету керек, ғылыми-техникалық революцияның төртінші кезеңінің қазіргі шындықтары ақпараттық-телекоммуникациялық технологияларды қолдану арқылы жасалған қылмыстар санының өсуіне әкеледі. Мәселен, Бас прокуратураның соңғы бес жылдағы статистикалық деректері киберкеңістіктегі қылмыстар санының он еседен астам өскенін айғақтайды. Мұндай қылмыстарды анықтаудың, ашудың және тергеудің тиімді әдістері мен құралдарын іздеу контекстінде цифрлық криминалистиканы зерттеу мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің ажырамас бөлігі болып табылады.

Криминалистиканы цифрландыру мәселелерін терең зерттейтін профессор В.Б. Вехов «электрондық криминалистика» терминін айналымға енгізуді ұсынады, ол ғылыми ережелер жүйесін және олардың негізінде әзірленетін компьютерлік ақпаратты, оны өңдеу және қорғау құралдарын жинау, зерттеу және пайдалану жөніндегі техникалық құралдар, әдістер мен ұсыныстарды түсінеді. Ол жеке криминалистикалық теория шеңберінде криминалистикалық зерттеуді және компьютерлік ақпаратты, оны өңдеу құралдарын пайдалануды біріктіруді ұсынады; электрондық дәлелдемелер алуға бағытталған тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасы; қылмыстарды тергеудің автоматтандырылған әдістемелерін әзірлеу [1].

Қылмыстарды ашу, тергеу және сотта қылмыстық істерді қарау процесінде цифрлық технологияларды қолдануға байланысты бірнеше қалыптасқан бағыттарды шартты түрде бөліп көрсетуге болады:

1.Процессуалдық және өзге де құжаттардың электрондық нұсқаларын дайындау, оларды кейіннен басып шығару және принтерде көшіру.

2.Сандық фотосурет және бейнежазба процедуралық әрекеттерді қосымша бекітудің бір түрі ретінде.

3.Құқық қорғау органдарының бөлімшелері мен жекелеген ведомстволары арасында электрондық құжаттарды жіберу және алмасу.

4.Арнайы компьютерлік бағдарламаларды пайдалану арқылы тергеушінің жұмыс орнын (АЖО) автоматтандыру.

5.Әртүрлі сот сараптамаларын жүргізу үшін компьютерлік бағдарламаларды пайдалану.

6.Соттарда қылмыстық істерді қараудың әртүрлі кезеңдерінде цифрлық технологияларды пайдалану (сот отырыстарының бейнежазбалары мен онлайн-конференциялары, процестік құжаттарды сотқа электронды түрде беру, сот құжаттарының өту тәртібін қадағалау мүмкіндігі, ҚР Жоғарғы Сотының ақпараттық порталдары).

7.«Электрондық қылмыстық істер» қылмыстарын тергеу практикасына енгізу, бұл қағазбастылықтың электрондық құжат айналымына толық көшуін болжайды [2]

С.В.Зуев «Қылмыстық сот ісін жүргізудің цифрлық ортасы: проблемалар мен перспективалар» мақаласында бүгінгі таңда ең перспективалы бағыт техникалық құралдардың көмегімен тергеу әрекеттерін тіркеуге және нәтижелерді электронды түрде сақтауға, іс жүргізу әрекеттерін жүргізудің қашықтықтан нысандарын кеңінен қолдануға көшу болып табылатынын көрсетеді. «Электрондық қылмыстық іс» пилоттық жобасын әзірлеуді және оны Ресей Федерациясының жекелеген субъектілерінде сынақтан өткізуді ұсынады [3].

Қазіргі уақытта Қазақстанда қылмыстық сот ісін жүргізуді терең цифрландыру. 100 пайыз электрондық тергеуді енгізу, қылмысты тіркеген сәттен бастап оны сотқа жібергенге дейін «Электрондық іс» режимінде қылмыстық істерді қалыптастыруға көшу қалады.

Бүгінгі таңда тергеу тәжірибесінде бірқатар тергеу әрекеттері (жауап алу, беттестіру, сәйкестендіру, заттар мен құжаттарды қарау және т.б.), қаулылар шығару (қылмыстық іс қозғау туралы, айыпталушы ретінде тарту туралы, бұлтартпау шарасын таңдау туралы және т. б.) кезінде электрондық құжаттар жасалады. Компьютер жазу машинасы ретінде қолданылады, шаблондардың болуы құжатты құрастыру жұмысын едәуір жеңілдетеді. Электрондық қылмыстық іс режимін енгізу кезінде бұл құжаттарды қағаз тасығышқа көшірудің қажеті болмас еді. Тергеушілер тергеушінің, куәнің, айыпталушының және тергеу әрекетінің басқа да қатысушыларының қолын электрондық құжатқа енгізу үшін "Стилус" арнайы графикалық планшетімен қамтамасыз етілген.

Оқиға орнын тексеру, тергеу эксперименті, сайттағы айғақтарды тексеру сияқты тергеу әрекеттері бейнекамераға жазу және табылған заттай дәлелдемелер ретінде арнайы техникалық құралдар арқылы цифрландыруды толық қамтамасыз ету фотоаппараттар арқылы фотосуреттерді түсіру. Қылмыстық сот ісін жүргізуде іске қатысы бар тергеу әрекеттерінің фото кестелері электрондық қылмыстық іске жүктелуі мүмкін. Бұл дәлелдемелерді жүйелеу, ақпаратқа қол жеткізуді жеңілдету және тергеу процесінің ашықтығын қамтамасыз ету үшін жасалады. Веб-СДТБТ базаларына (сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімі) фото кестелер PDF форматында жүктеледі. Яғни PDF форматында жүктелген фото кестелерді өзгерту мүмкін емес болып табылады[4].

Сандық фотосурет және бейнежазба оларды электронды түрде бекіту құралы бола алады. Оқиға орнын тексерудің дәстүрлі хаттамасын жасаудың қажеті жоқ, тек тексеруге қатысушылар мен оның нәтижелерін (қандай іздер табылғаны және алынғаны туралы) көрсете отырып, қысқаша хаттама ресімдеу жеткілікті. Тергеушінің рөлі тексеруді ұйымдастыруға және жүргізу тәртібіне, цифрлық фотосурет немесе бейнежазба қоса берілген электрондық құжатты ресімдеуге, оларды құжаттардың электрондық базасына жіберуге дейін азаяды. Криминалист маманға цифрлық фотосуретті қолдану, қылмыс іздерін табу және тіркеу, оларды алып қою және орау міндеті жүктеледі[5; 6].

Мүмкін, жұмыс көлемін ескере отырып, криминалист мамандарды көбірек тарту қажет болуы мүмкін. Оқиға орнынан алынған объектілер бұдан әрі сараптама қызметінің атына сот сараптамасын тағайындау туралы электрондық қаулы түрінде қоса берілуі мүмкін.

Соңғы жылдары Қазақстанда киберқылмысқа тиімді қарсы тұруға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған цифрлық криминалистиканың белсенді дамуы байқалады. 2023 жылғы мамырда Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі елдегі алғашқы цифрлық криминалистикалық зертхана — Digital Crime Lab (DCL) ұсынды. Бұл заманауи зертхана дәлелдерді талдауға арналған және сандық іздерді қолдана отырып, қылмыстарды тергеуге мамандандырылған. Жаңа технологиялардың арқасында мамандар фото және бейнематериалдарда биометриялық белгілер бойынша компьютерлік-техникалық зерттеулер мен тұлғаларды сәйкестендіруді жедел

жүргізе алады.

Қазіргі уақытта киберқылмыстарды тергеу және бастапқы материалдарды жинау, сондай-ақ дәлелдемелерді алу үшін ҚР ІІО қызметкерлерінің біліктілігін арттыру шеңберінде киберқылмыстарды анықтау және тергеу бойынша мамандандырылған оқытудан өту қажет. Оқыту бағдарламасы цифрлық криминалистика, зиянды бағдарламаны талдау және интернет-алаяқтыққа қарсы іс-қимыл әдістерін зерттеуді қамтиды. Қаржылық киберқылмыстарды, соның ішінде банктік карталар мен криптовалюталармен алаяқтықты тергеуге ерекше назар аударылады. Қызметкерлер заманауи кибер барлау құралдарын және қараңғы желідегі қылмыскерлерді бақылау әдістерін меңгереді. Тұрақты курстар мен семинарлар жедел қызметкерлерге интернеттегі қылмыстың жаңа түрлеріне бейімделуге көмектеседі. Дайындық шеңберінде нақты қылмыстардың жағдайлары қарастырылады және тиімді қарсы стратегияларды әзірлеу үшін шабуылдарды модельдеу қолданылады. Заманауи технологиялар ІІО қызметкерлерінен цифрлық дәлелдемелер мен оларды жинау әдістерін терең түсінуді талап етеді. Киберқылмыстарды тергеу ғана емес, сонымен қатар азаматтар арасында жеке деректерді қорғау бойынша профилактикалық жұмыс жүргізу маңызды. Киберқауіпсіздік саласында ІІО қызметкерлерін оқыту елдің цифрлық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады.

Қазақстанда интернет-алаяқтықты тергеу кезінде IT-мамандар белсенді түрде тартылмайды, бұл мұндай қылмыстарды анықтау мен жолын кесудің тиімділігіне теріс әсер етуі мүмкін. Қазіргі киберқылмыстар технологияны терең түсінуді талап етеді, сондықтан IT сарапшыларымен ынтымақтастық тергеудің ажырамас бөлігіне айналады. Компьютерлік технологиялар бойынша мамандарды тарту құқық қорғау органдарына қылмыстарды ашып қана қоймай, киберқауіптерден алдын алу шараларын әзірлеуге көмектеседі. Мамандандырылған кибер бөлімшелер құру – киберқауіпсіздік және цифрлық криминалистика бойынша сарапшылар жұмыс істейтін мамандандырылған бөлімдерді енгізу. IT-мамандарды тарту – деректерді талдау және қылмыскерлерді іздеу үшін жеке IT-компаниялармен, университеттермен және ақпараттық қауіпсіздік саласындағы сарапшылармен ынтымақтастық орнату.

Сандық криминалистика-бұл тергеу әдістерін үнемі жетілдіруді қажет ететін қарқынды дамып келе жатқан сала. Жасанды интеллект, блокчейн және деректерді талдаудың автоматтандырылған жүйелері киберқылмыспен күресте жаңа мүмкіндіктер ашады. Алайда, бұл технологияларды тиімді қолдану үшін мамандардың, заң шығарушылардың және ғылыми қоғамдастықтың бірлескен күш-жігері қажет. Тек кешенді тәсіл құқық қорғау органдарына қазіргі заманғы киберқауіптерге тиімді қарсы тұруға мүмкіндік береді[7].

Библиографиялық тізім:

1. Вехов В.Б. XXI ғасырдағы электронды криминалистика: даму

тенденциялары /Криминалистика-Шекарасыз ғылым: дәстүрлер мен инновациялар: жыл сайынғы Бүкілресейлік ғылымның материалдары.- тәжірибе. конф., Санкт-Петербург, 2 қараша 2018 / құрамы . О.С. Лейнова. Санкт-Петербург.: Ресей Федерациясы ИМ Санкт-Петербург университеті, 2019. 51-54 бет.

2. Сотников К.И. сандық криминалистика: тұжырымдама, орын, перспективалар /Криминалистика-Шекарасыз ғылым: дәстүрлер мен инновациялар: материалдар бүкіл әлем. ғылыми.- тәжірибе. конф., Санкт-Петербург, 26 қараша 2021 ж. Санкт-Петербург.: Ресей Федерациясы ИМ Санкт-Петербург университеті, 2022. 327-330 ББ.

3. Зуев С.В. қылмыстық сот ісін жүргізудің цифрлық ортасы: мәселелері мен болашағы // Сібір Заң газеті. 2018. № 4. 118-123 ББ.

4. Скобелин С.Ю. сандық сот сараптамасы: даму нысаны мен бағыттары // ресейлік тергеуші. 2020. № 4. Б. 42-44.

5. Гриб В.Г., Тюнис М.А. Криминалистика және цифрлық технологиялар // ресейлік тергеуші. 2019. № 4. Б. 9 - 12.

6. Яковлев А.Н. цифрлық криминалистика және оның қазіргі ақпараттық қоғамдағы қылмыстарды тергеудегі маңызы / / ақпараттандыру жағдайында тергеу қызметін жетілдіру: СБ.материалдар халықаралық. ғылыми.- тәжірибе. конф. (Минск, 12-13 сәуір 2018 ж.) /Беларусь Республикасының Тергеу комитеті; редкол.: С.Я. Аземша [және т. б.]. Минск: "өнеркәсіптік-сауда құқығы" журналының редакциясы, 2018. Б. 357-362.

7. Мещеряков В.А. Сандық криминалистика // криминалист кітапханасы. 2014. № 4 (15). 231-241 ББ.

ӘОЖ 340

НОРМАТИВТІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕРДІҢ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ САРАПТАМАСЫ

*Елеусизова М.Б., Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Жалпы заң пәндері кафедрасының оқытушысы,
заң ғылымдарының магистры, полиция майоры,
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Демократиялық мемлекеттің құрылуы әлеуметтік-экономикалық саламен тығыз байланысты елдің дамуы және мемлекеттік басқару сапасын арттыру. Алайда, шешім аталған міндетке белгілі бір кедергілер, оның ішінде сыбайлас жемқорлық, көріну кедергі келтіреді мемлекеттік аппарат қызметінің қандай да

бір салаларында азаматтардың құқықтарына нұқсан келтіру. Сыбайлас жемқорлықты жеңу бірқатар шараларды қолдануды талап етеді олардың негізгі орындарының бірі заңдардың сыбайлас жемқорлықты жеңу механизмі және экономикалық және экономикалық реттеуде маңызды рөл атқаратын өзге де құқықтық актілерді әлеуметтік қызмет. Оларда кездесетін сыбайлас жемқорлық сипаттағы ережелер көбінесе сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және құқық бұзушылықтарға "жол ашады", заңсыз актілер мен құжаттарды қабылдау [1]. Нормативтік-құқықтық актілерде (НҚА) сыбайлас жемқорлық көріністері көп жағдайда құқық шығарумен және құқық қолданумен байланысты, өйткені Нормативтік-құқықтық актілер барменшік түріне қарамастан барлық азаматтар мен органдар үшін билік сипаты, содан кейін құқықтық ережелерді бұзу, қолданыстағы заңнамадан ауытқу-бұл және сыбайлас жемқорлықтың көрінісі бар [2]. Нормативтік құқықтық актіні қабылдау кезінде оның табиғаты мен мазмұнын жақсы білу керек және оларға қателіктер жібермеу, сонымен бірге актілердің жоғары сапасы мыналарға итермелейтінін ұмытпау жоғары құқықтық сана және қатаң заңды әрекеттер. Нормативтік құқықтық актілер мемлекет пен қоғамның өмірінде ерекше орын алады. 4-бап 1998 жылғы 24 наурыздағы Нормативтік-құқықтық актілер туралы" ҚР Заңының иерархиясы анықталды:

1. ҚР Конституциясы жоғары заңдық күшке ие, содан кейін өзгерістер енгізетін заңдар және Конституцияға толықтырулар; Қазақстан Республикасының конституциялық заңдары мен жарлықтары

2. Конституциялық заң күші бар Қазақстан Республикасының Президенті;

3. Кодекстер, Қазақстан Республикасының заңдары, сондай-ақ Президенттің жарлықтары

4. Заң күші бар Қазақстан; Республика Парламентінің нормативтік қаулылары

5. Қазақстан және оның Палаталарының нормативтік жарлықтары;

6. Қазақстан Республикасы Президентінің нормативтік жарлықтары;

7. Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулылары; нормативтік құқықтық бұйрықтар

8. Қазақстан Республикасы министрлерінің және орталық мемлекеттік органдардың өзге де басшыларының-орталық мемлекеттік органдардың нормативтік құқықтық қаулылары,

9. Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының нормативтік қаулылары және Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің нормативтік мәслихаттардың құқықтық шешімдері, әкімдіктердің нормативтік құқықтық қаулылары, нормативтік әкімдердің құқықтық шешімдері.

Бұл ретте төмен тұрған нормативтік құқықтық актілердің әрқайсысы жоғары деңгейдегі нормативтік құқықтық актілерге қайшы келмеуге тиіс. Нормативтік құқықтық актілерге белгілі бір тұрақты белгілер тән [3].

Біріншіден, нормативтік-құқықтық акт-бұл белгілі бір түрдегі жазбаша құжатондағы ақпаратты білдірудің ерекше формасы. Бұл форма мыналарды қамтиды:актінің мәтінін құрылымдау және оны заң техникасы қағидалары бойынша құру;

- ұзақ немесе біржолғы сипаттағы мінез-құлық ережелерін тұжырымдау; нормативтік тіл;

- нақты құқықтық ұғымдар мен терминдерді қолдану; міндетті ұғымдарды сақтау

- әр актіге тән деректемелер.

Екіншіден, нормативтік құқықтық акт ресми сипатқа ие, ол атынан шығарыладыорган, ұйым немесе мемлекет. Аталған субъектілердің өкілеттігі қабылдауқұқықтық актілер Конституциямен, заңмен, Ережемен, яғни мәртебелік актімен алдын-ала белгіленеді.Осыдан маңызды ереже шығады-әр субъект тек сол түрлерді шығаруға құқылыған бекітілген Құқықтық актілер[4].Нормативті болған кезде "құқық өз мүддесінде" құбылысын талдауға ерекше назар аудару керек-құқықтық актілер сыбайлас жемқорлық әрекеттерін заңдастыру мақсатында қабылданады және қолданылады,рейдерлік және т. б. бұл құжаттардың заңды күшін ресімдеуге және тануға қатысты,мүлікпен жасалатын мәмілелер және т. б.[5], тыйым салулар мен санкцияларды кедергі жасау үшін пайдалануменшік иелерінің, қызмет алатын клиенттердің құқықтары мен заңды мүдделерін іске асыру. Мұндайквази заңдық әрекеттер мен актілерді қайшылыққа байланысты заңсыз деп санау керекқұқықтық жүйенің жария-құқықтық мүдделері мен конституциялық қағидаттарына негізделеді[6].

Үшіншіден, нормативтік-құқықтық актілерді шығаруға құзыреті шегінде қатаң түрде жол беріледіжүргізу және өкілеттік пәндері шеңберінде әрекет ететін органдар, ұйымдар.Кәсіпорындар, мекемелер, ұйымдар заң мен жарғы шеңберінде жергілікті актілерді қабылдайды,олар туралы ережелер[7].

Төртіншіден, нормативтік-құқықтық акт қоғамдық реттеуге арналғанқарым-қатынас. Бұған әртүрлі тәсілдер арқылы қол жеткізіледі: құқықтық нормаларды белгілеу арқылы,құқықтық қатынастардың пайда болуы, өзгеруі және тоқтатылуы, танылуы, құрылуы және өзгеруіқұқықтық нормаларды, құқықтық нормаларды іске асыруды қамтамасыз ету арқылызаңды мүдделерді қорғау.

Бесіншіден, құқықтық акт жалпыға бірдей міндетті. Бұл оның ресми түрде танылғанын білдіредімемлекет және оның институттары. Оны жеке және заңды тұлғалар орындауға міндетті,онымен бірге олар өз актілері мен заңды әрекеттерін анықтауы керек.Құқықтық актілерді елемей, оларды бұзу, оларды іске асыруға кедергі жасаузаңдылықты бұзу. Олар актілердің тепе-теңдігін қалпына келтірудің әртүрлі тәсілдерін, олардыңзаң күші мен беделі, бір жағынан, тәртіптік шараларды қолдану,кінәлі тұлғаларға әкімшілік, азаматтық-құқықтық, қылмыстық жауаптылықбасқа[8].

Алтыншыдан, "актінің заңды күші" ұғымының көмегімен мыналардың арақатынасы белгіленеді: басқа актілерге бағыну, жүйелік байланыстар мен тәуелділіктер көрсетіледі: жалпы заңнамаға және оның салаларына, құқықтық жүйеге жатады. Нормативтік құқықтық актіні шығару кезінде көрсетілген белгілерді ескеру қажет, олардан шегіну кезінде ол сыбайлас жемқорлық факторларына толы болады[9].

Қазақстан Республикасында өткізу жөніндегі нормативтік база (заңнамалық акт) Нормативтік-құқықтық актілерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама жоқ, ал Ресейде Федерация оны өткізу тәртібі 17 шілдедегі федералды заңмен нақты реттелген 2009 ж. 172-ФЗ "нормативтік құқықтық актілер мен жобалардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамасы туралы нормативтік құқықтық актілер". Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама жүргізу тәртібі регламенттелген нормативтік құқықтық мониторинг жүргізу бойынша әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасы Әділет министрінің м. а. 28 бұйрығымен бекітілген Құқықтық актілер 2011 жылғы қазанда НҚА-ның Сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқық нормаларын анықтау бойынша талдауы мыналардан тұрады: екі кезең. Бірінші кезең[10]. Нормативтік құқықтық актілерді алдын ала талдау. Бағаланады нормативтік құқықтық актімен реттелетін құқықтық қатынастардың сыбайлас жемқорлыққа бейімділігі; нақты салада қалыптасқан сыбайлас жемқорлық практикасы; жұмыс істеп тұрған сыбайлас жемқорлық схемалар; Қылмыстық көзделген сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар туралы Құқықтық статистика ҚР Кодексімен және "әкімшілік құқық бұзушылық туралы" ҚР Кодексімен мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғалары; мемлекеттік органдардың нақты қызметі: сыбайлас жемқорлық көріністеріне неғұрлым бейім органдар мен лауазымды адамдар мен тәсілдер: сыбайлас жемқорлықтың көріністері[11]. Бұл кезеңде талдаушылар осындай типтік емес элементтерді анықтайды: мәртебесіне қайшы келетін өкілеттіктер; параллель өкілеттіктер; актілерді әзірлеу, олардың қолданылуын бақылау және санкциялау жөніндегі өкілеттіктерді қоса атқару; жауапты мемлекеттік органды не оған жататын субъектіні белгілеу: нұсқама; қадағалау және бақылау тетіктерінің болмауы/жеткіліксіздігі; болмауы/қоғамдық билік органдарының шешімдері мен әрекеттеріне шағымдану тетіктерінің жеткіліксіздігі[12].

Екінші кезең. Сыбайлас жемқорлықты мәні бойынша бағалау. Негізділікті қамтамасыз ету мақсатында, НҚА-ның Сыбайлас жемқорлықты бағалау нәтижелерінің объективтілігі мен тексерілгіштігі: норма төменде келтірілген сыбайлас жемқорлық факторларының болуына талданады. Кезінден нормативтік құқықтық актінің жобасында мынадай сыбайлас жемқорлық белгілері анықталған:

- "құзырет шегінен тыс нормативтік құқықтық актіні қабылдау";
- "толтыру заңнамалық олқылықтар болмаған кезде заңға тәуелді актілердің көмегімен тиісті өкілеттіктердің делегациясы"; "артық әкімшілік кедергілердің болуы";

- "әкімшілік рәсімдердің болмауы немесе тиісінше реттелмеуі"; " болмауы

барабар ашықтық " деп танылады.

- сыбайлас жемқорлық талаптарына сәйкес келеді, бұл оның жоғары сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін көрсетеді қолдану және пайдалану.

Сыбайлас жемқорлық факторларын бағалай отырып, сарапшы мемлекеттік қызметшілердің анықталғандарды пайдалану мүмкіндігінің нақты дәрежесі орынсыз пайда алу үшін нормативтік формулалардың сипаттамалары [13]. Сыбайлас жемқорлық факторының атауы оның тұжырымдамасында ашылады, ұсыныстар беріледі оның анықталуына сыбайлас жемқорлық әрекеттері мен салдары жатады. Сыбайлас жемқорлық факторлары:

- дискрециялық өкілеттіктердің кеңдігі;

- "құқылы" формуласы бойынша құзыретті анықтау;

- адамға өзіне тиесілі құқықты іске асыру үшін қойылатын жоғары талаптар;

- құқықтар көлемінің таңдамалы өзгеруі;

- мемлекеттік билік органдарының өтініш берушінің құқығын теріс пайдалануы;

- әкімшілік рәсімдердің болмауы немесе тиісінше реттелмеуі;

- конкурстық (аукциондық) рәсімдердің болмауы немесе тиісінше реттелмеуі;

- Мемлекеттік қызметтің функцияларын, міндеттерін, құқықтары мен жауапкершілігін тиісінше айқындамау қызметшілердің (лауазымды адамдардың);

- Мүмкіндік жасауға туғызатын құқықтық-лингвистикалық сыбайлас жемқорлық сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар; сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға мүмкіндік туғызатын құқық нормаларының қайшылықтары;

- сыбайлас жемқорлық жасауға мүмкіндік туғызатын реттеудегі олқылықтың болуы

- құқық бұзушылықтар; нормативтік құқықтық актіде артық бланкеттік және сілтемелік нормалардың болуы; нормативтік құқықтық актіні құзырет шегінен тыс қабылдау;

- заң болмаған жағдайда заңға тәуелді актілердің көмегімен заңнамалық олқылықтарды толтыру-тиісті өкілеттіктер делегациясының; жалған мақсаттар мен басымдықтар;

- мүдделер теңгерімінің бұзылуы; барабар ашықтықтың болмауы;

- бақылау механизмдерінің жеткіліксіздігі;

- "жүктелген" сыбайлас жемқорлық;

- шамадан тыс әкімшілік кедергілердің болуы.

Құқықтың сыбайлас жемқорлық нормалары анықталған және өткізу нәтижелері туралы анықтама жасалған кездесарапшы сыбайлас жемқорлыққа

қарсы сараптаманы қабылдауға болатынын көрсетеді. Норма шығару қызметіндегі сыбайлас жемқорлықтың барлық парадоксы мынаданормативтік-құқықтық актілерде қамтылған сыбайлас жемқорлық факторлары мыналармен бірге басталадысыбайлас жемқорлық және лауазымды тұлғалардың қызметінде сыбайлас жемқорлық көріністеріне әкеледі[14].

Біздің ойымызша, ең нақты алдын-алу, сақтық шарасы, біреуінентараптар жәнесыбайлас жемқорлыққа бағытталған фактілерді анықтауға бағытталған шара, нормативтік-құқықтық актілердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамасы болып табылады. Жоқ болуына байланысты. Өткізуді регламенттейтін нормативтік-құқықтық актінісыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама туралы "заң қабылдау қажет деп санаймызсыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптама"[15].

Еңбекке дайындық сатысында сыбайлас жемқорлыққа қарсы Нормативтік құқықтық актілерқарсы сараптама жүргізу мәселелері қаралды. Жеке тұлғаның құқықтары мен міндеттеріарнайы әдебиеттерді жеткілікті көлемде талдау негізіндеавтор сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманың одан әрі бағыттарын анықтады.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана, 2023.
2. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. – Астана, 2015.
3. «Мемлекеттік қызмет туралы» ҚР Заңы. – Астана, 2015.
4. ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің ресми сайты – <https://www.gov.kz/memleket/entities/anticor>
5. Исаев А.Е. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат: теория және тәжірибе. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
6. Айтқалиева, Л.Р. Сыбайлас жемқорлықпен күрестің құқықтық негіздері. – Астана: Юрист, 2020.
7. Ахметов, Д.С. Мемлекеттік басқару жүйесіндегі сыбайлас жемқорлықпен күрес. – Алматы: Норма, 2022.
8. OECD Anti-Corruption Reports – <https://www.oecd.org/corruption>
9. Transparency International: Corruption Perceptions Index – <https://www.transparency.org>
10. Жамалбеков М.Ж. Сыбайлас жемқорлық: түсінігі, себептері, күрес жолдары. – Шымкент, 2021.
11. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі (ерекше бөлім). – Астана, 2023.
12. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Antikor, 2022.
13. Нұрғалиев К.Ш. Жастар арасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет. – Алматы: Білім, 2020.

14. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру: оқу құралы / құраст. А. Сапарғалиев. – Нұр-Сұлтан: Еуразия университеті баспасы, 2021.

15. Құқық және мемлекет журналы, арнайы сыбайлас жемқорлыққа қарсы нөмірлері. – 2022–2024 жж.

УДК 343.132.8

ИНСТИТУТ ПОНЯТЫХ: НЕОБХОДИМОСТЬ ИЛИ ФОРМАЛЬНОСТЬ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Кабдраш А.М., магистрант
*Академии правоохранительных органов
при Генеральной Прокуратуре Республики Казахстан,
подполковник полиции*
Ешиназаров А.А. - научный руководитель,
*заведующий кафедрой
Академии правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан
(Казахстан, г.Астана)*

Институт понятий традиционно считается одним из гарантов законности при производстве отдельных следственных действий в уголовном процессе. Понятым является незаинтересованное лицо, привлекаемое для засвидетельствования факта, хода и результатов следственного действия, с последующим удостоверением этого в протоколе (ст.82 УПК РК) [1]. Участие не менее двух понятий предусмотрено действующим уголовно-процессуальным законодательством Казахстана при производстве ряда процессуальных действий, таких как осмотр места происшествия, обыск, выемка, личный обыск, опознание, следственный эксперимент и др. – всего девяти видов следственных действий, требующих обязательного присутствия понятий [2]. Таким образом, законами заложена презумпция, что присутствие посторонних свидетелей повышает достоверность фиксации доказательств и доверие к действиям правоохранительных органов.

Однако в последнее десятилетие, на фоне цифровизации правоохранительной деятельности, активного внедрения аудио- и видеозаписи, а также иных технических средств фиксации, встает вопрос: не превратился ли институт понятий из необходимого гаранта в формальность, затрудняющую расследование? Ещё в 2012 году первый заместитель Генерального прокурора РК Иоганн Меркель отмечал, что планируется переход от института понятий к видеофиксации, что «значительно упростит работу полиции и надзорных органов». В качестве примера он привёл ситуацию, когда ночью в степи задерживается нарушитель: поиск понятий в таких условиях затруднителен, из-

за чего впоследствии обвинение может «рухнуть» в суде, если процессуальные требования не соблюдены; поэтому необходимо, чтобы следственное действие фиксировалось на видео и этого было достаточно для суда [3]. Данное высказывание отражает зарождающуюся в органах прокуратуры позицию о целесообразности реформирования устоявшегося порядка.

С другой стороны, идея отказа от понятых вызывает дискуссии в юридическом сообществе. При разработке нового УПК РК (принят в 2014 г.) Коллегия адвокатов Казахстана высказала резко отрицательное мнение относительно предложения упразднить понятых, назвав такую меру «совершенно необоснованной» и напротив предложив более чётко урегулировать статус понятых в законе. Адвокаты настаивали как на сохранении института, так и на введении дополнительных гарантий: например, ограничить участие одного лица в роли понятого не более чем двумя случаями и предусмотреть обязательный допрос понятого в суде [4]. Таким образом, проблема носит далеко не сугубо технический характер – она затрагивает баланс между эффективностью расследования и обеспечением прав подозреваемых, доверие общества к органам уголовного преследования.

В данной статье последовательно рассматриваются историко-правовые аспекты появления института понятых, его современное нормативное регулирование в Казахстане, практические проблемы применения, в том числе примеры судебной практики. Основной целью является оценка, является ли институт понятых сегодня необходимостью либо пережитком прошлого (формальностью) в условиях, когда технические средства фиксации доступны практически каждому следователю. На основе этой оценки формулируются предложения по изменению уголовно-процессуального законодательства РК.

Исторически, институт понятых возник как мера укрепления доверия к результатам следственных действий в условиях отсутствия технических средств фиксации. Впервые прообраз понятых упоминается еще в средневековых источниках права – например, в Статуте Великого княжества Литовского и Соборном уложении Русского государства 1649 года, где для удостоверения обысков и иных действий привлекались специальные свидетели [5]. В последующем, в Российской империи и особенно в советский период, роль понятых закрепилась в уголовно-процессуальных кодексах. Первопричиной появления института принято считать кризис доверия народа к представителям власти, стремление обеспечить общественный контроль за действиями дознания и следствия [5]. Иными словами, общественные свидетели при процессуальных действиях должны были служить гарантией против злоупотреблений и фальсификации доказательств.

В уголовном процессе Казахской ССР, как составной части союзной системы, институт понятых также играл значимую роль. Уголовно-процессуальный кодекс КазССР 1961 года предусматривал обязательное присутствие понятых при производстве обысков, выемок и некоторых других действий. Эта модель перешла по наследству и в законодательство

независимого Казахстана. УПК Республики Казахстан 1997 года содержал нормы о понятых (ст.86, 93 УПК) и требования их участия при проведении ключевых следственных мероприятий. Таким образом, вплоть до начала ХХI века понятые рассматривались законодателем как необходимый элемент процедуры, без которого получение доказательств признавалось ненадлежащим.

В то же время еще в дореволюционной юридической литературе и практике обсуждались недостатки данного института. В России ХIХ века привлечение посторонних свидетелей рассматривалось некоторыми реформаторами как излишне усложняющее процессуальные действия. Тем не менее, до появления надёжных способов технической регистрации доказательств альтернативы понятым фактически не было. Значимость их была бесспорна: в условиях ХIХ века, когда у органов расследования не было иных средств фиксации, кроме разве что фотографии, понятые являлись крайней необходимостью [6].

Таким образом, историко-правовой анализ показывает, что институт понятых возник и развивался как ответ на объективные условия – недостаток технологий и дефицит общественного доверия. Его сохранение на протяжении веков было оправдано уровнем развития средств доказывания. Однако по мере научно-технического прогресса уже в конце ХХ – начале ХХI века предпосылки, породившие данный институт, начали меняться.

Переходя на современное состояние: законодательство и доктрина, то действующий Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан 2014 года (с изм. и доп. по сост. на 2025 г.) сохранил институт понятых практически в неизменном виде. Понятой определяется как лицо, привлекаемое для удостоверения факта, хода и результатов следственного действия, не заинтересованное в исходе дела и способное правильно воспринимать происходящее (ст.82 УПК РК) [1]. Закон предусматривает, что во всех случаях, когда Кодекс прямо указывает на обязательность понятых, должно участвовать не менее двух таких лиц (ст.82 ч.3 УПК). Перечень соответствующих следственных действий включает осмотр, освидетельствование, опознание, обыск и выемку, личный обыск, осмотр и выемку почтово-телеграфных отправок, прослушивание фонограмм, проверку показаний на месте, следственный эксперимент – всего девять случаев [2]. В каждом из них закон требует присутствия понятых, за исключением ситуаций, когда применяются альтернативы, прямо предусмотренные законом.

Необходимо отметить, что в отличие от некоторых других стран, в Казахстане на законодательном уровне пока не закреплено прямое разрешение заменить понятых техническими средствами. К примеру, в уголовном процессе Российской Федерации с 2018 года внесены поправки: теперь следственные действия могут проводиться без понятых, если осуществляется непрерывная видеозапись (ч.2 ст.170 УПК РФ) [7]. В Казахстане же подобных норм не принято, хотя дискуссии о них ведутся с начала 2010-х годов. Проект реформы

УПК в 2013–2014 гг. предполагал нововведение об обязательной видеофиксации следственных действий и отказе от понятых, но тогда эта идея не была реализована, встретив сопротивление ряда институтов гражданского общества (в частности, адвокатуры) [4].

В научно-правовой доктрине и среди практиков Казахстана нет единого мнения относительно дальнейшей судьбы института понятых. Можно выделить две противоположные позиции:

1) Необходимость сохранения понятых. Этой точки зрения в основном придерживаются представители адвокатуры и правозащитного сообщества. Их аргументы сводятся к тому, что понятые продолжают выполнять важную гарантийную функцию защиты прав подозреваемых и обвиняемых. Наличие посторонних свидетелей дисциплинирует следователей, снижает риск фальсификации материалов дела. Кроме того, участие понятых повышает доверие суда к полученным доказательствам. Сторонники сохранения указывают, что технические средства не способны полностью заменить человеческое присутствие, поскольку камеры могут не охватить всех деталей, а цифровые записи теоретически могут быть подделаны или отвергнуты из-за процессуальных нарушений при их ведении. Вместо отмены предлагается реформировать институт: строго регламентировать требования к понятым (возраст, отсутствие связей с правоохранительными органами, ограничение многократного участия и т.д.), предусмотреть их ответственность и участие в судебном разбирательстве [4]. Именно такой подход отражен в позиции Коллегии адвокатов РК, настаивавшей не только на сохранении, но и на «детальном урегулировании в законе требований к этим субъектам процесса» [4].

2) Отказ от института понятых как устаревшего. Данной позиции придерживаются многие следователи, прокуроры, ученые-правоведы, ориентированные на повышение эффективности и оперативности досудебного расследования. Они указывают, что сегодня институт понятых фактически стал тормозом для следствия и мало способствует объективности, а порой даже вреден. В работах отмечается, что сохранение понятых выглядит как недоверие государства и общества к органам уголовного преследования в целом, анахронизм в эпоху всеобщей цифровизации [8]. Более того, граждане все менее заинтересованы выступать понятыми: люди опасаются за свою безопасность, не желают тратить время, боятся впоследствии оказаться втянутыми в судебные разбирательства. Нередки ситуации, когда обеспечить участие понятых практически невозможно (например, отдаленная местность ночью, как в приведенном примере И. Меркеля) либо нецелесообразно с этической точки зрения (осмотр трупа, интимные обыски и т.п.) [8]. Благодаря развитию научно-технического прогресса, подчёркивают сторонники реформы, сегодня есть возможность объективно зафиксировать ход следственных действий с помощью аудио-, видеозаписи и иных технических средств, и этого достаточно для суда [8]. Действительно, современные видеокамеры, носимые видеорегистраторы на

форме сотрудников, специальные технические комплексы позволяют записывать все детали процессуальных действий в режиме реального времени. Эти данные могут приобщаться к протоколу и выступать надёжным доказательством.

Казахстанские исследователи, анализируя зарубежный опыт, также обращают внимание, что институт понятых – специфическое наследие советско-царской системы, тогда как в странах дальнего зарубежья его аналогов либо нет, либо они давно трансформированы. Например, Д. Тастемир отмечает, что в XIX веке понятые были крайне необходимы, но сейчас технические возможности практически безграничны – от видео- и звукозаписи до сложных средств фиксации обстановки, поэтому отдельные архаичные элементы процесса можно и нужно пересмотреть [6]. В качестве основных доводов в поддержку отказа приводятся экономическая неэффективность (требуется задействовать тысячи граждан ежегодно в роли понятых, отвлекая их от работы, что суммарно выливается в огромные человеко-часы непроизводительных затрат [6]) и низкая результативность понятых. Последнее проявляется в том, что понятые зачастую являются формальными свидетелями: известны случаи привлечения так называемых «карманных» понятых – знакомых или даже подставных лиц, готовых подписать протокол не глядя [6]. Кроме того, как признают сами правоохранители, понятые не гарантируют абсолютной объективности: они могут чего-то не заметить, неправильно понять происходящее или даже попасть под давление заинтересованных лиц задним числом [9]. Судебная практика Казахстана подтверждает, что человеческий фактор серьезно ограничивает пользу понятых: из-за невнимательности или субъективного восприятия понятые далеко не всегда способны подробно воспроизвести обстоятельства следственного действия, тогда как аудио- и видеозаписи фиксируют события объективно [9].

Учитывая вышеизложенное, современная доктрина постепенно склоняется к мнению, что необходимость института понятых в его классическом виде отпала. Тем не менее, для перехода к новому порядку требуется надлежащее законодательное оформление и создание технических условий, о чем речь пойдет ниже.

Так, практика применения института понятых в Казахстане обнаруживает целый ряд проблем, подтверждающих доводы о его формальном характере. Во-первых, все чаще фиксируются ситуации, когда понятые выполняют свою роль лишь номинально. Например, правоохранители нередко привлекают одних и тех же лиц в качестве понятых по многим делам – фактически профессиональных понятых. В СМИ освещались случаи, когда в отдельных регионах студенты за небольшое вознаграждение соглашались регулярно выступать понятыми по вызову полиции, что, безусловно, противоречит духу закона [10]. Такие «карманные» понятые, не проявляя реального интереса к происходящему, лишь подписывают бумаги, а при допросе в суде часто не могут вспомнить деталей. Это подрывает ценность их свидетельств.

Во-вторых, возникают скандальные случаи, когда сами сотрудники правоохранительных органов или их пособники выступают понятыми, что недопустимо. Так, в одном из недавних уголовных дел выяснилось, что понятым был бывший сотрудник полиции, состоявший на probation за преступление. Его привлекли в качестве понятого его же бывшие коллеги при задержании гражданина, обвиняемого в хранении наркотиков. Апелляционной инстанцией установлено, что такой понятый не отвечал требованиям закона о независимости, и его участие сделало протокол следственного действия недопустимым доказательством [11]. Нормативное постановление Верховного Суда РК от 20 апреля 2006 г. № 4 (п.20) прямо признаёт недопустимым протокол следственного действия, если в роли понятых выступают лица, связанные с правоохранительными органами [11]. В указанном деле также вскрылись и другие нарушения: второй понятой показал, что обыск начался ещё до того, как понятых фактически привлекли (т.е. они не присутствовали с начала действия), однако его слова изначально не были учтены следствием [12]. В итоге Верховный Суд отменил вынесенный обвинительный приговор (11 лет лишения свободы) и направил дело на новое рассмотрение, предотвращая судебную ошибку [12]. Данный пример наглядно демонстрирует, что наличие понятых само по себе не гарантирует соблюдения законности – при недобросовестном подходе понятые могут быть использованы для видимости соблюдения процедуры, тогда как фактически протокол фальсифицируется.

В-третьих, даже добросовестные понятые не всегда могут помочь правосудию вследствие естественных ограничений. В стрессовой обстановке (например, при обнаружении трупа, в ходе динамичного задержания преступника и т.п.) понятые часто остаются пассивными наблюдателями, причем зачастую шокированными происходящим. Их последующие показания в суде, как показывает практика, бывают крайне скудны: люди помнят лишь самые общие моменты. Причиной тому и юридическая безграмотность понятых, и психологическое напряжение, и прошедшее с момента события время. В итоге реальная ценность института снижается – суды все равно вынуждены полагаться больше на письменный протокол и материалы видео-аудиофиксации (если она велась), чем на слова понятых.

С другой стороны, практика показывает и то, что сами следственные органы испытывают существенные затруднения в соблюдении требований о понятых. В крупных городах найти двух свободных совершеннолетних граждан, согласных поучаствовать в процессуальном действии, может быть проще, но в сельских районах, особенно ночью или в отдалённых местах, это превращается в серьёзную проблему. Задерживается выезд на место происшествия, теряется драгоценное время, либо следователь рискует провести осмотр без понятых, поставив под угрозу допустимость добытых доказательств. Получается замкнутый круг: либо действовать по закону, но медленно, либо быстро, но с нарушением.

Обобщая практические наблюдения, Судья Верховного Суда РК Л.

Агыбаева отмечает: развитие цифровых технологий диктует необходимость широкого внедрения научно-технических средств в уголовное судопроизводство, что позволит отказаться от института понятых. Понятые, ввиду присущих человеку факторов – ограниченности восприятия, ошибок памяти, возможности внешнего воздействия – не всегда могут детально отразить обстоятельства следственного действия, тогда как аудио- и видеозаписи фиксируют события объективно [9]. Действительно, уже сейчас практически каждое следственное действие может документироваться: осмотры места происшествия – на фото и видео, обыски – на нагрудную камеру, процессы задержания – на камеры видеофиксации, допросы – на аудио- и видеосистемы в кабинетах. Эти материалы приобщаются к делу и при соблюдении требований закона принимаются судами в качестве доказательств. В условиях такой тотальной фиксации роль понятых во многом сведена к приданию протоколу формального соответствия требованиям закона.

Проанализировав исторический опыт, текущее законодательство, мнения специалистов и практическую сторону вопроса, можно сделать ряд выводов:

1. Институт понятых выполнил свою историческую роль, но в современных условиях утратил прежнюю актуальность. Технический прогресс предоставил альтернативу в виде средств объективной фиксации, которые могут надежно документировать ход следственных действий. При надлежащем использовании эти средства способны обеспечить ту же, а то и большую степень достоверности, чем присутствие случайных свидетелей.

2. Сохранение понятых как обязательного элемента теперь скорее носит характер традиции или перестраховки, связанной с инерцией мышления и недоверием к новым технологиям. Аргументы за сохранение (общественный контроль, гарантии прав) частично оправданы, однако могут быть реализованы иными методами – например, посредством обеспечения прозрачности следственных действий через видеозапись, участия адвоката на следственных действиях, эффективного судебного контроля.

3. Отказ от института понятых представляется целесообразным, но он должен быть поэтапным и сопровожден дополнительными гарантиями. Недостаточно просто исключить нормы о понятых – важно взамен укрепить процессуальный режим фиксации доказательств. Все следственные действия, где ранее требовались понятые, следует производить под обязательную видеофиксацию. Видео- и аудиозапись должна вестись непрерывно, с соблюдением правил хранения цифровых носителей, чтобы исключить монтаж или утрату данных. Необходимо внести изменения в УПК РК, допускающие признание материалов видеофиксации равнозначными свидетельству понятых, а при их наличии – освобождающие от участия понятых. Такой подход уже успешно реализован, например, в административном процессе (ст. 755 КоАП РК разрешает вместо понятых использовать видеозапись [7]).

4. Законодательно урегулировать технические аспекты: ввести в УПК нормы о том, что технические средства записи должны отвечать определенным

стандартам, протокол следственного действия должен содержать отметку о применении видеофиксации, а сами записи прилагаться к протоколу. В случае неисправности техники или чрезвычайных ситуаций, делающих видеозапись невозможной, можно предусмотреть резервный вариант – тогда допускается участие понятых, чтобы не прекращать действия. Однако это именно как исключение, а не правило.

5.Повышение доверия и обучение: Переход на цифровые методы фиксации требует, чтобы и органы досудебного расследования, и суды, и адвокаты были уверены в надежности и допустимости таких доказательств. Следует разработать методические рекомендации, обучить сотрудников правильному обращению с техникой, хранению записей, чтобы минимизировать технические сбои и спорные моменты. Одновременно важно разъяснять обществу, что отказ от понятых – не ущемление прав, а наоборот, шаг к более объективному и прозрачному правосудию.

6.Международный опыт: можно опираться на опыт стран, где институт понятых отсутствует либо трансформирован. В многих развитых правовых системах процессуальные действия заверяются самим должностным лицом под страхом ответственности, а контроль обеспечивается техническими средствами и последующим судебным разбирательством. Казахстан мог бы перенять лучшие практики, адаптировав их к своим реалиям.

Подводя итог, институт понятых в его классическом виде представляется устаревшим элементом уголовного процесса, который в условиях цифровой трансформации правоохранительной системы может быть безболезненно упразднен. Это позволит ускорить и упростить расследование, снизить нагрузку на граждан, устранить целый пласт проблем (как показано на примерах, от недобросовестных понятых до угрозы ошибочных приговоров). При этом отмена института должна сопровождаться внедрением обязательной видеофиксации и других гарантий, чтобы уровень защищенности прав участников процесса не снизился, а наоборот – повысился за счет объективности записанных материалов.

Для реализации предложенных изменений необходимы соответствующие поправки в УПК РК, а также, возможно, новое Нормативное постановление Верховного Суда РК, которое разъяснило бы судам порядок оценки видеоматериалов и переходные положения. Научное сообщество и практики-юристы РК в целом готовы к таким преобразованиям: как показывает обсуждение, понимание назревшей реформы есть и среди следователей, и среди судей, и среди адвокатов – разногласия касаются скорее деталей. Учитывая курс на цифровизацию, объявленный руководством страны, модернизация уголовно-процессуальных норм в части института понятых представляется закономерной и своевременной.

Библиографический список:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №231-V: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата обращения 22.04.2025)[1]

2. А. Темиржанов. Проблемы института понятий. – Юридическая газета, 2013: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30364822(дата обращения 22.04.2025)[[2]

3. А. Сергиенко. Видеофиксация в Казахстане должна заменить понятий. – ИА BNews.kz, 27.04.2012: ИА «BNews.kz» (www.bnews.kz)(дата обращения 22.04.2025)[[3]

4. Коллегия адвокатов РК. Заявление об обсуждении проекта нового УПК РК – портал Zakon.kz, 2013: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31279249(дата обращения 22.04.2025)[[4]

5. Е. Пивоварова. Генезис социально-правового института понятий. – Вестник Карагандинского университета, 2018: <https://cyberleninka.ru/article/n/genezis-sotsialno-pravovogo-institut-a-ponyatyh-istoriya-tendentsii-perspektivy>(дата обращения 22.04.2025)[[5]

6. Д. Тастемир. Решая судьбу понятий. – Юридическая газета / Paragraf, 2014: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31097959(дата обращения 22.04.2025)[[6]

7. Кодекс РФ об административных правонарушениях, ст.755; Уголовно-процессуальный кодекс РФ, ст.170 (в ред. 2018 г.): https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/(дата обращения 22.04.2025)[[7]

8. А. Темиржанов. Проблемы института понятий. – Юридическая газета, 2013: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30364822.(дата обращения 22.04.2025)[[8]

9. Л. Агыбаева. О некоторых вопросах упрощения досудебного производства. – Аналитическая статья, Судья Верховного Суда РК, 2020: <https://www.sud.gov.kz/rus/massmedia/o-nekotoryh-voprosah-uproshcheniya-dosudebnogo-proizvodstva-lagybaeva-zakonkz-30052023-g>(дата обращения 22.04.2025)[9]

10. Сообщение пресс-службы. В Караганде студентам за деньги предлагают побыть понятыми. – Press.kz, 2023: <https://press.kz/novosti/v-karagande-studentov-za-voznagrazhdenie-privlekayut-k-obyazannostyam-ponyatyh>(дата обращения 22.04.2025)[[10]

11. Нормативное постановление Верховного Суда РК №4 от 20.04.2006 г. «О доказательствах по уголовным делам» (п.20). – Вестник ВС РК, 2006 №3: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P06000004S_(дата обращения 22.04.2025)[[11]

12. Орда.kz. Казахстанца чуть не посадили на 11 лет из-за показаний «понятого в погонах». – Орда Новости, 31.10.2024: <https://orda.kz/kazakhstanca-chut-ne-posadili-na-11-let-iz-za-pokazaniy-ponjatogo-v-pogonah-393847> [[12]

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚТАН БОСАТУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ

Қалқанбай Ә.Қ.

*Қазақстан Республикасы ИІМ М.Есболатов атындағы
Алматы академиясының магистранты, полиция майоры
(Қазақстан, Алматы қ.)*

Дауларды шешу тарихы оның негізгі нысандарының арақатынасының өзгеруімен сипатталады: зорлық-зомбылық (заңға қарсы), сот (бұзылған құқықты мәжбүрлеп қалпына келтіру) және бітімгершілік. Осыған байланысты идеяны дамытудың бірнеше кезеңдері және әлеуметтік татуласу институты туралы айтуға болады: біріншіден, дауларды зорлық-зомбылықпен шешудің баламасы ретінде қарабайыр қоғамда татуласу рәсімдерінің пайда болуы; екіншіден, дамуы татуласу ежелгі және ортағасырлық қоғамда әлеуметтік қақтығыстарды қараудың сот және әкімшілік тәртібін ауыстыру ретінде; үшіншіден, қазіргі заманғы татуласу, ең алдымен, заңды қайшылықтарды шешудің барлық басқа заңды әдістерімен салыстырғанда татуластыру рәсімдерін басымдыққа (мемлекеттік құрылымдардың юрисдикциясына "дейін" және "сыртында") бағдарлаумен сипатталады.

Қазақтың әдет-ғұрып құқығында татуласу институты Орталық орынға ие болды, өйткені ол Тараптар арасындағы дауларды шешудің ең тиімді әдісі болды және қылмыстық әрекеттерден туындаған көптеген даулар медиативтік рәсімдер арқылы шешілді.

Аталған институттың дамуына қазақтың қарапайым құқығында қылмыс деген ұғым болмағаны ықпал етті. Қылмыс, жаза ұғымдары батыс елдеріне, Ресей империясына тән формада болған жоқ. Қазақтардың әдеттегі құқығында оның орнына жаман іс, жаман қылық, (жаман әрекет), күнә немесе жазық ұғымдары қолданылды. Қылмыстық әрекеттің өзі моральдық зиян және материалдық зиян деп түсінілді. Қылмыстық әрекеттерден зиян алынған жағдайда, адам жәбірленуші тарап ретінде сотқа талап қою арқылы арыз берді, осыған байланысты сол кездегі қазақ құқықтық жүйесінде қылмыстық және азаматтық істер талап қою сипатында болды.

Айта кету керек, бір кездері белгілі "Жеті жарғы" құқықтық ескерткішінде күн мен айыпов төлеу арқылы бұзушылықтарды өтеу институты айтарлықтай дамыған [1]. Медиаторлардың рөлін бии атқарды. Өкінішке орай, 1917 жылы қайғылы оқиғалар басталғаннан кейін билер институты толығымен жойылды, осыған байланысты даулы мәселелерді сотқа дейін шешу институты (диссертацияның пікірінше, өте ерекше және тиімді) сот билігі ұзақ уақыт ұмытып кетті.

Тұтастай алғанда, көптеген ежелгі және ортағасырлық мемлекеттерде

зайырлы билеушілер мен діни қызметкерлер өздерінің мәртебесінен туындайтын қоғамның істерін басқару немесе оны рухани рәсімдеу функцияларын ғана емес, сонымен бірге белгілі бір татуласу рәсімдерін қолдану арқылы елдегі бейбітшілік пен тұрақтылықтың кепілі болды.

Қазақстанда ұзақ уақыт бойы әдет-ғұрып сақталды, оған сәйкес дау тараптары оны шешу үшін ақыл-ойы мен өмірлік тәжірибесімен ерекшеленетін кез-келген беделді мүшеге, яғни сот істерін аралық талқылауға жүгіне алады. Мемлекеттіліктің дамуымен XV – XVII ғасырларда әдет-ғұрыптарды жақсы білетін және өзінің әлеуметтік жағдайы мен ақыл-ойымен ерекшеленетін судьялар пайда болды [2, 25-26 беттер].

Қ. Әлімжанның пікірінше, билер сотының басты ерекшеліктерінің бірі аталған институт өзінің табиғаты бойынша әртүрлі қызмет түрлерінің жиынтығы болып табылады: қоғамдық, сот, мәдени және т. б., бұл ретте билер соты сақтаушылар тобынан, яғни сот-делдалдық функцияларды мезгіл-мезгіл немесе тұрақты түрде жүзеге асырған әдеттегі құқықтың білгірлері мен аудармашыларынан тұрды [3, 79-бет].

Қазақтың қарапайым құқығында жасалған қылмыс фактісі бойынша қылмыстық іс қозғау үшін жәбірленушінің бастамасы талап етілді. Осылайша, Қазақ әдет-ғұрып құқығында сот талқылауы дауысты және қарсылас сипатта болды, онда жоғарыда айтылғандай, қылмыстық және азаматтық істердің барлығы талап қою сипатына ие болды[4, 141-бет].

Кез-келген сот процесі басталмас бұрын, бий жәбірленуші мен айыпталушыға татуласуды ұсынды, егер Тараптар бұл мәселеде келісімге келмесе, ол іс бойынша тыңдауды бастады. Мұндай процестер көптеген адамдардың қатысуымен жиі болды, соның ішінде, мүдделі де, жай тілек білдірушілер де. Бұл сот процесінің ашық екенін көрсетті.

Айта кету керек, татуласу билермен және құқықтық жағдайлар туындаған жағдайларда және болған әрекеттерді дәл анықтау мүмкін болмаған жағдайда қолданылды. Сонымен, салават сияқты құқықтық институт Қазақтың әдет-ғұрып құқығына белгілі. Салават-егер малды бірнеше рет өзара айдап әкету (барымта) фактілері болған және оның заңдылығын анықтау мүмкін болмаған жағдайда, билер соты жүгінген татуласу институты.

Айта кету керек, медиацияның өзі сол кезеңдегі дауларды шешу құралы ретінде екі негізгі формада болды: жеке (жеке делдалды (билер мен Қазиев соттары) қолдана отырып, қазақтың әдет – ғұрып құқығы (адат) және шарият нормаларына сәйкес әрекет еткен, сондай-ақ жалпы империялық базада уездік және әскери соттар жұмыс істеген кезде мемлекеттік-сот заңдар.

Осылайша, Қазақстанның құқықтық тарихында ежелден бері татуластыру рәсімдерінің қазіргі заманғы мағынасында, заңнамалық деңгейде регламенттелген, осы күндері жетілдірілген және дамыған эволюция жолдары белгіленген [5, 44-бет].

Қазақ әдет-ғұрып құқығындағы татуласу институтын зерттеу біздің халқымыздың менталитеті, оның бір-бірімен ішкі қарым-қатынасы, дәстүрлері

қылмыстық заңнамада медиативтік рәсімдерді табысты қолдануға мүмкіндік беретінін көрсетеді. Бұл ретте Медиация азаматтардың жеке мүдделері қозғалатын қылмыстық сот ісін жүргізудің сол салаларында мүмкін болады, өйткені қылмыстық қудалаудың негізгі мақсаты-азаматтар мен заңды тұлғалардың бұзылған құқықтарын қалпына келтіру. Бұған мыналар жатады: денсаулыққа зиян келтірмеген ұрып-соғу, жала жабу, қорлау, жеке өмірге қол сұғылмаушылықты бұзу, тұрғын үй, хат алмасу құпиялары, азаматқа ақпарат беруден бас тарту, авторлық құқықты бұзу, ар-ождан бостандығы құқығын жүзеге асыруға кедергі жасау және т.б.

Сот практикасы көрсеткендей, ұқсас істердің көп мөлшерін сот ісін жүргізбестен бітімгершілік рәсімдер арқылы шешуге болады. Бұл ретте, аталған рәсім құпия сипатқа ие, ал сот талқылауы ашық рәсім болып табылады.

Қылмыстық жауаптылықтан босату теориясы мен практикасының проблемалық мәселелерін зерделеу бастапқыда зерттелетін институттың Тарихи аспектісін талдауды талап етеді, бұл қылмыстық заңнаманы ізгілендіру бағытында дамыту және жетілдіру үрдісін анықтауға, сондай – ақ қылмыстық құқықтың дербес институты-қылмыстық жауаптылықтан босату институты ретінде пайда болу сәтін анықтауға және оның одан әрі қалыптасуына мүмкіндік береді.

Қылмыстық-құқықтық және заңнамалық нормалар, Қылмыстан зардап шеккен адаммен, яғни жәбірленушілермен татуласу туралы келісімге қол жеткізуге байланысты көзделген қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босату тәртібі мен рәсімі он бес жыл бұрын Қазақстан Республикасына енгізіліп, енгізілді. Сонымен қатар, Қазақстандағы зерттелетін институттың ұзақ тарихы бар және оның қалыптасуы мен дамуын кеңестік кезеңнен бастап кезеңдер мен оларға кіретін кезеңдерге бөлуге болады. Бірінші кезең – XVIII ғасырдың 30-жылдарының басы, қазақ даласындағы сот билігін арнайы орган – билер соты қазақтардың әдеттегі құқық жүйесінің нормалары арқылы жүзеге асырған кезде.

Дамудың осы кезеңінде билер соты шешім шығарған кезде Тәуке ханның ережелерін басшылыққа алды, ол ауызша мақал-мәтелдер жинағы болды. Қарастырылып отырған кезеңнің ерекшелігі-қазақтардың әдеттегі құқығында туындаған дауды шешудің белгілі бір тәртібі болған. Өзара келісім шарттарын бұзуға жол берілмеді және тараптар билер сотына жүгіну мүмкіндігінен іс жүзінде айырылды.

Т. М. Күлтелеев атап өткендей, билер сотының қарауына тараптар өзара келісімге келе алмаған жағдайларда ғана дау түсті. Мұндай жағдайларда да билер соты татуласу рәсімінде Тараптарға көмек көрсетті, өйткені халық даналығы: "Дау Мараты-бітім", ол "даудың мақсаты – татуласу" деп аударылады және бұл сот процесінің принциптерінің бірі болды. Тараптар арасында келісімге қол жеткізілмеген жағдайда билер соты тараптардың дәлелдерін зерделеу негізінде бұлжытпай орындауға жататын шешім шығарды, әйтпесе пайдасына шешім шығарылған Тараптардың бірі оны қамтамасыз ету құралы – "барымта" пайдалануға құқылы болды. Тарихи ескерткіштер сондай-ақ

қазақтардың әдеттегі құқығында белгілі бір ескіру мерзімдерінің бар екендігін айғақтайды, ол қазақ халық мақал-мәтелінде көрініс тапты: «Елу жылда – ел жаңа, жуз жылда – қазан» [6, 134-бет].

Қарастырылып отырған институттың дамуының екінші кезеңі Қазақстанның Ресейге қосылу сәтімен байланысты және қазақтардың әдеттегі құқығына елеулі өзгерістер енгізілген 1822-1917 жылдарды қамтиды. Осылайша, 1822 жылы "Сібір Қырғыздары туралы жарғы" қабылданды, бұл билер сотының жойылуына, "қанды кек алу" әдет-ғұрпының жойылуына және "құн" төленуіне әкелді.

1822 жылғы Жарғы 1845 жылы сотталушының қайтыс болғаны үшін жаза туралы үкімнің күшін жою мүмкіндігін көздейтін "қылмыстық және түзеу жазалары туралы кодекстің" жүйелі актісінің бекітілуімен өз күшін жоғалтты, бірақ бұл жазаның күшін жоюды және жеке талап бойынша шешімдердің орындалуын жоққа шығармады. Егер шағым жасаған адам жаза туралы үкімді орындамас бұрын кінәлімен татуласса, кінәліні жазалау туралы үкімнің күшін жою мүмкіндігі ренжіген немесе қорланған адаммен татуласуға жол берілді. 1845 жылғы Кодекстің ескіру мерзімі егер іс бойынша ешқандай іс жүргізу немесе тергеу болмаса немесе кінәлі адам табылмаса, тағайындалған жазаның түріне байланысты қолданылды. Сонымен қатар, 1845 жылғы кодекстің 63-бабы қылмыстың ескіру мерзімі үшін ғана емес, сонымен бірге теріс қылық үшін де жазаны алып тастау мүмкіндігін қарастырды және "қылмыс немесе теріс қылық оқыған кезден бастап" ескіру мерзімдерінің басталу сәтін ғана анықтады, бірақ ондағы мерзімдердің ескіру кезеңінің соңғы сәті болған жоқ [7, 251-бет].

Зерттелетін институттың үшінші кезеңі Кеңес өкіметі орнаған кезге сәйкес келеді (1917-1921) және бірнеше кезеңдерді қамтиды.

Бірінші кезең (1917-1918 жж.) саяси қылмыстары үшін сотталғандарды жазадан босату туралы нормалар, сондай-ақ істер бойынша, қылмыстар туралы, қылмыстық жауапкершіліктен және жазадан босатудың ерекше жағдайлары көзделген социализмге қауіп төндіретін неғұрлым қоғамдық қауіпті іс-әрекеттер үшін қылмыстық жауаптылықты белгілейтін жекелеген нормативтік құқықтық актілерді шығару арқылы қылмыстық заңнаманы жетілдірумен сипатталады. контрреволюциялық құрылымдарға қатысуға, қашуға және парақорлыққа байланысты [8, 197-бет].

Екінші кезең (1919-1921) кеңестік кезеңдегі қылмыстық заңнаманы жетілдіру мақсатында жекелеген нормативтік құқықтық актілерді жүйелеу және кодификациялау қажеттілігі туындағандығымен сипатталады. Мұндай алғашқы нормативтік құқықтық акт 1919 жылы "РСФСР Қылмыстық заңының басшыларын" қабылдау болды, олар 16-бапта адамның жасаған қылмыстық әрекетін қолданыстағы жүйе үшін қауіпті деп санамайтын жағдайлардың жойылуына байланысты жазадан босату мүмкіндігін қарастырды [9, 311-бет].

Төртінші кезең – КСР Одағының өмір сүру сәті (1922-1991), сонымен қатар бірнеше кезеңдерді қамтиды.

Бірінші кезең-КСРО-ның 1922 жылы құрылған сәті, онда жалпыодақтық

қылмыстық заңдар қабылданды, онда кәмелетке толмаған адамды медициналық-педагогикалық сипаттағы шараларды қолдана отырып қылмыстық жауаптылықтан босату, әскери қызметшілерді жазадан босату, жазадан қылмыстық және шартты түрде мерзімінен бұрын босату жағдайлары қарастырылды.

Екінші кезең кейіннен басқа одақтас республикаларда енгізілген КСРО Одағының қылмыстық заңының негіздерін қабылдаумен байланысты, 1958 ж., ол алғаш рет тәуелсіз қылмыстық құқық институтын – қылмыстық жауаптылық пен жазадан босатуды көздеді.

Осыған байланысты 1959 жылғы 22 шілдедегі ҚазКСР Қылмыстық кодексі КСР Одағы мен одақтас республикалардың қылмыстық заңнамасына сүйене отырып, "адамды кепілге берумен", "адамды әкімшілік жауаптылыққа тартумен" және "істі жолдастық сотқа берумен" сияқты қылмыстық жауаптылықтан босату түрлерін көздеді.

О. А. Возняк атап өткендей, осы уақытта қылмыстық жауапкершіліктен босатудың барлық түріне тән, "біріншіден, олар үлкен қоғамдық қауіп төндірмейтін қылмыстардың белгілері бар әрекеттерге қатысты, сондай-ақ бұл әрекеттерді үлкен қоғамдық қауіп төндірмейтін адам жасаған кезде қолданылды. Екіншіден, адам аталған негіздер бойынша қылмыстық жауаптылықтан оны түзету мен қайта тәрбиелеуге қоғамдық ықпал ету шаралары арқылы қол жеткізуге болатын жағдайларда ғана босатылды. Үшіншіден, адамға қылмыстық жауаптылықтан босату нормаларын қолдануға кедергі келтіретін мән-жайлар өтелмеген және алынбаған соттылық, адамның паразиттік өмір салтын ұстануы, оны маскүнем, нашақор немесе уытқұмар деп тануы болды. Төртіншіден, адамды қылмыстық жауаптылықтан босату туралы шешімді сот, прокурор, сондай-ақ тергеуші және анықтау органы қылмыстық сот ісін жүргізудің кез келген сатысында прокурордың келісімімен қабылдады, егер бұл ретте адам осындай негізде қылмыстық істі тоқтатуға қарсылық білдірмесе"[10, 87-89 Б.].

Қарастырылып отырған институттың дамуының бесінші кезеңі 1997 жылдан бастап 2014 жылы жаңа Қылмыстық кодекс қабылданғанға дейінгі кезеңді қамтиды, оны кезеңдерге де бөлуге болады.

Бірінші кезең 1991 жылы 2 шілдеде КСРО Одағының Жоғарғы Кеңесі өзінің соңғы заңнамалық актілерінің бірін қабылдады-қылмыстық заңнаманың жаңа негіздері, олар 1958 жылдың негіздерін ауыстыруға арналған, бірақ КСРО одағының одан кейінгі ыдырауына байланысты ешқашан күшіне енбеді. Бұл заңның бір кездері біртұтас Кеңес мемлекетінің ыдырауы кезінде қабылдануы, кейіннен өткір әлеуметтік және ұлтаралық қақтығыстармен, сол жылдың әйгілі тамыз айындағы қақтығыстармен бірге жүруі үлкен қызығушылық тудырмады. Дегенмен, бұл оқиға замандастарының объективті бағасы мен назарына лайық.

1991 жылдың басынан бастап бүгінгі күнге дейін бүкіл қазақстандық қоғамның игілігі үшін елдің берік құқықтық негізін және әлеуметтік-экономикалық дамуын құруға бағытталған көптеген нормативтік құжаттар

шығарылды. Бүгінгі таңда біздің мемлекетіміз демократиялық мемлекеттердің әлемдік қауымдастығының толыққанды мүшесі және әлеуметтік - экономикалық және саяси-құқықтық салада әлемде болып жатқан барлық жаһандық өзгерістердің жауапты қатысушысы болып табылады.

Осыған байланысты, қылмыстық заңнама ғана емес, еліміздің басқа да көптеген заңнамалық актілері шетелдік заңгерлердің назарында. Қазіргі қоғамда болып жатқан жаһандық өзгерістер адам өміріне, оның құндылығы мен маңыздылығына жаңа көзқарас тудырмады. Сондықтан, 1959 жылғы ҚазКСР Қылмыстық кодексінен айырмашылығы, қылмыстық-құқықтық тыйымдардың нарықтық экономика жағдайларына сәйкестігін ескере отырып, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қылмыстық-құқықтық қорғауға басымдық беріледі[11].

1997 жылы қабылданған Қылмыстық Кодекс 1959 жылғы ҚазКСР Қылмыстық кодексінен түбегейлі ерекшеленді. Жаңа қылмыстық заң бүкіл бөлімді бөлу арқылы босату институтын тәуелсіз институтқа бөлуге мүмкіндік берді; босату негіздерінің саны ұлғайтылды, осы нормаларды қолдану бойынша нормативтік ережелер анықталды; алдыңғы қатарлы отандық және шетелдік құқықтық ойдың жетістіктерін қамтитын қылмыстық жауапкершіліктен босату процедурасы бұрынғыдан әлдеқайда прогрессивті және одан тұжырымдамалық әдіснамалық және құрылымдық жағынан және нақты қылмыстық-құқықтық заңнамалық нормалардың мазмұны бойынша ерекшеленеді. Қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босатудың соңғы негіздерінің (себептері мен тәсілдерінің) бірі институтты және заңнамалық норманы тікелей енгізу, енгізу, қылмыстық жазаланатын Қылмыстан зардап шеккен адаммен, яғни 1997 жылғы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 67-бабында көзделген жәбірленушімен татуласу туралы келісімге қол жеткізу болды [12].

Тарихта қылмыстық жауаптылықтан босату институтын қолдану осы институтты сотқа дейінгі кезеңде қолдануға құқығы бар органдар мен лауазымды адамдар тобын екіұшты түрде анықтады.

Екінші кезең. Қылмыстық жауаптылықтан босату институтының қазіргі жағдайы қылмыстық саясатты ізгілендіруге және жазаны қолдану аясын тарылтуға (атап айтқанда, бас бостандығынан айыруға) бағытталған, бұл 2014 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде босатудың жаңа негіздерін енгізуді түсіндіреді. Мұндай негіздерге ҚК-нің 67-бабында көзделген енгізілген процестік келісім институты, сондай-ақ ҚК-нің 67-бабында регламенттелетін кепілгерліктің белгіленуіне байланысты қылмыстық жауаптылықтан босату жатады[13].

Зерттелетін институттың Тарихи талдауын қорытындылай келе, бұл институттың Қазақстанда ұзақ тарихы бар екенін, оның қалыптасуы мен дамуы XVIII ғасырдан бастап 2014 жылы ҚК-нің қолданыстағы редакциясы қабылданғанға дейінгі үлкен уақыт кезеңін қамтитын бес кезеңнен өткенін атап өткен жөн. Жалпы алғанда, қазақтың әдеттегі құқығының жекелеген нормалары қолданыстағы қылмыстық жауапкершіліктен босату институтында көрініс

тапты деп айтуға болады.

Қоғамдық өмірде, құқықтық және басқарушылық қатынастарда татуласудың маңыздылығын асыра бағалау қиын. Бұл институт күнделікті өмірдегі түрлі мәселелер бойынша жеке субъектілердің әлеуметтік бейбітшілігі мен келісімін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Теориялық және практикалық қолдану, жоғарыда аталған, қарастырылып отырған институт пен заңнамалық норманы осының бәрі үшін осындай ұзақ, ұзақ уақыт пен кезең үшін пайдалану бүгінгі күні қылмыстық-жазаланатын қылмыс жасалған адаммен, яғни жәбірленушімен татуласу туралы келісімге қол жеткізу болып табылатынын және оның бірі болып саналатынын көрсетті қазіргі, заманауи және озық қылмыстық саясат пен дипломатияның ең тиімді құралдары, тетіктері. Сонымен бірге, осы норма мен рәсімнің әлеуеті мен мүмкіндігін пайдалану мен қолдану неғұрлым кең және кең болуы мүмкін екенін байқау, атап өту, байқау, байқау, бекіту және белгілеу қажет, қажет және қажет, өйткені республиканың қылмыстық кодексінің 68-бабында көрсетілген шарттардың қарапайымдылығына қарамастан және қарамастан Қазақстан, оның іске асырылуы мен іске асырылуы теориялық, алыпсатарлық, сондай-ақ таза практикалық және қолданбалы сипаттағы бірқатар мәселелер мен мәселелерді тудырады және тудырады.

Библиографиялық тізім:

1. Шаймерденов Н. Нелегки первые шаги. Медиация.[ИС «Параграф»]// Режим доступа: http://online.zakon/Document/?doc_id=31269406;
2. Наумкина В.В. Деятельность судом «словесной расправы» в Восточной Сибири XIX в. //История государства и права. 2007. №12. – 162 с. – С.25-26;
3. Алимжан К. Суд биев как институт обычного права // Мысль. – 1999. - №6. – 78-83 с. – С.79.;
4. История отечественного государства и права. В 2-х чч. Ч.1 Учебник //Под ред. О.И. Чистякова. 5-е издание, перераб. И доп. – М., 2010. -422 с. – С.141.;
5. Обушиев С.П., Умерова Г.Б. Судебная политика в национальных окраинах Российской империи в XIX веке (дальний Восток, Сибирь, степное Предкавказье, Закавказье, Казахстан и Средняя Азия)//Право и политика, 2007. №5. – 348с. – С.44.;
6. Культелеев Т.М. Қазақтардың әдеттегі қылмыстық құқығы. - Алматы-Ата 1995. – 302 б. – 134 б.;
7. Российское законодательство X-XX веков: В 9 т. Судебная реформа / под ред. Б.В. Виленского. – М., «Юридическая литература» 1991. – 431 с. – 251;
8. Российское законодательство X-XX веков: В 9 т. Законодательство эпохи буржуазно-демократических революций / под ред.: О.И. Чистякова - М., «Юридическая литература» 1994. – 342 с.– 197;
9. Декреты советской власти. 10 ноября 1918 г. – 31 марта 1919 г. Т. 4 – М.,

«Политическая литература» 1968. – 432с. – 311с.;

10. Возняк О.А. История развития института освобождения от уголовной ответственности // Құқық және мемлекет. №1 (42) 2009. – С.307 – 87-89с.;

11. Қазақ КСР-нің 1959 жылғы 22 шілдедегі Қылмыстық Кодексі. Электрондық ресурс - https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1004273;

12. Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 шілдедегі №167-І Қылмыстық кодексі (03.07.2014 ж.күші жойылды). Электрондық ресурс - https://adilet.zan.kz/rus/docs/K970000167_;

13. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (05.04.2025 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен). Электрондық ресурс [https://adilet.zan.kz / rus/ docs/ K1400000226](https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226).

ӘОЖ 343

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕССТЕГІ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҚҰЖАТТАР МЕН ЦИФРЛЫҚ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕРДІҢ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫ

Қырықбай Е.Б., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Есболатов атындағы Алматы академиясының
магистранты, полиция майоры
(Қазақстан, Алматы қ.)

Заманауи прогресс әртүрлі қызмет салаларында адам үшін көптеген мүмкіндіктер ашты, қазіргі уақытта ол «ұшуды», өте қысқа мерзімде ұзақ қашықтықта жүріп өтуді, үйде және жұмыста болып жатқан оқиғаларды қашықтықтан басқаруды, әлемнің әртүрлі бөліктерінде болу, бір-бірін көзбен көру және анық есту арқылы сөйлесуді үйренді. Адамзат үшін пайдалы функциялардан басқа, қылмыстық элементтер де озық технологияларды қолданады. Банктердегі ақшаны немесе Мемлекеттік мекемелердің, жеке және заңды тұлғалардың электрондық тасымалдаушыларында бар ақпаратты ұрлауға ықпал ететін «жаңа» қылмыстар пайда болды. осы себепті компьютер сияқты әртүрлі техникалық тасымалдаушылардан дәлелдемелерді анықтау, алу, бекіту және бағалау мақсатында жедел қызметкерлерінің жаңа білімге ие болуы қажет болды, ноутбук, нетбук, смартфон, камера және т.б. Өкінішке орай, жаңа терминдердің пайда болуы оларды әрдайым аша бермейді, көбінесе әркім өзінше түсіндіреді, бұл тұжырымдаманың өзгеруіне және талқыланып нәрселерді дұрыс қабылдамауға әкеледі.

Дәл қазір Қазақстан Республикасында қылмыстық процесстік заңнамасында және теориялық ғылымында ұлттық және шетелдік ғалымдардың, практиктердің ғылыми еңбектерінде, сондай-ақ түрлі бұқаралық ақпарат

құралдарда (БАҚ) жиі қолданылатын «цифрлық дәлел» немесе «электрондық дәлел» ұғымдары жоқ. Мысалы, қазақстандық жас ғалым Д. Өтепов «цифрлық дәлелдемелерді жинау мен тіркеудің күрделілігі туралы» жазады[1], бірақ, біздің қайғымызға орай, мазмұнында «цифрлық дәлел» ұғымын ашпайды. Ол «цифрлық дәлел» терминіне «электрондық ақпарат» сияқты басқа ұғымды байланыстырады, соңғысын «адам тікелей визуалды, аудио және тактильді түрде қабылдай алмайды. Оны тек техникалық құрылғылар мен оған арналған арнайы бағдарламалар арқылы қабылдауға болады»[1], ал зерттеуде көрсетілген тұжырымдарда прокурорлық ортадан шыққан адам «компьютерлік ақпарат» терминін қолданады.

Жоғарыда көрсетілген идеяға қарсы Мәскеу адвокаты С. Горбачев «цифрлық (электрондық) дәлелдемелер-бұл Арбитражда немесе басқа процесте салыстырмалы түрде жақында қолданылған және оның ішкі мазмұны бойынша әртүрлі формада (электрондық құжат, аудио-формада) қолданылатын дәлелдемелердің жаңа түрі.кез-келген оқиғаны жазу). Осы себепті сот пен тараптардың цифрлық дәлелдемелерді бағалауға қатысты сұрақтары бар»[2].

Астана қаласының № 2 Алматы аудандық сотының судьясы А. Аминғалиев «қылмыстық істерді тергеу және қарау кезінде электрондық дәлелдемелерді алу және пайдалану» тақырыбындағы халықаралық оқу семинарында қазіргі әлем өз шарттарын белгілейді және бірқатар белгілі бір техникалық құралдар кінәні немесе кінәсіздікті дәлелдеу процесінде қажетті құралға айналды.

Біздің Республикамыздың қылмыстық процесстік заңнамасында «электрондық дәлел» ұғымы жоқ, бірақ технологиялардың дамуына байланысты қылмысты ашудың дәстүрлі тәсілдері жеткіліксіз болып шығады, олар жай жұмыс істемейді. Сондықтан терроризм, жалдау бойынша кісі өлтіру, парақорлық, бопсалау, есірткі заттарын заңсыз жасау, сатып алу, тасымалдау, жөнелту сияқты қылмыстар таза тергеу жолымен жиі ашылмайды және ФТК пайдалану талап етіледі. Соңғы жылдары бейне және фотосурет құқық қорғау органдарының әкімшілік бұзушылықтардан бастап аса ауыр қылмыстарға дейінгі қоғамдық қауіпсіздікті бұзуға тиісті ден қоюына негіз болды. Тараздағы қалалық алаңда өзін-өзі өртеу актісі мысал бола алады. Бейнежазба негізінде белгілі бір адамдар көмек көрсетпегені үшін жауапқа тартылды[3].

В.А. мен Л.Ю. Новицкийлердің пікірінше, «әдетте, цифрлық дәлелдеменің аналогы-сотқа CD және флэш-карталарда берілетін цифрлық түрдегі электрондық құжат, бейне және аудио ақпарат»[4].

Ғылыми басылымдарда, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарында, соның ішінде Интернетте жоғарыда аталған авторлардың пікірлерімен бөлісетін басқа жарияланымдар бар, олардың ұстанымдары ұқсас емес, бірақ оларды назардан тыс қалдыру мүмкін емес және сіз қандай позицияны таңдау керектігін немесе өзіңіз туралы ойлауыңыз керек. Осыған байланысты біз «цифрлық» және «электрондық» дәлелдемелер дегеніміз не, олар бір нәрсені білдіре ме, әлде олар мүлдем басқа нәрсе ме, соны анықтауға тырысамыз.

Қылмыстық іс бойынша дәлелдемелер заңды түрде алынған нақты деректер болып табылады, олардың негізінде ҚР ҚПК-нің Белгілі бір тәртібінде, ҚБП және/немесе сот ҚР ҚК-де көзделген іс-әрекеттің болуын не болмауын, адамның бұл әрекетті жасауын немесе жасамауын, оның кінәсіздігін не кінәсіздігін, сондай-ақ істі дұрыс шешу үшін маңызы бар өзге де мән-жайларды белгілейді. Өз кезегінде қылмыстық істі дұрыс шешу үшін маңызы бар нақты деректер: күдіктінің, айыпталушының, жәбірленушінің, куәнің, қорғауға құқығы бар куәнің, сарапшының, маманның айғақтарымен; сарапшының, маманның қорытындысымен; заттай дәлелдемелермен; іс жүргізу әрекеттерінің хаттамаларымен және өзге де құжаттармен (ҚР ҚПК 111-бабы) белгіленеді[5]. Қандай нақты деректер цифрлық және/немесе электрондық дәлелдемелер болуы мүмкін, адамдардың аудио немесе бейнеде жазылған айғақтарын немесе сарапшылардың қорытындысын біз қарастырып отырған дәлелдемелер түрлеріне жатқызуға бола ма деген сұрақ туындайды.

ҚР ҚПК-нің 115, 116 және 117-баптары жауап алынатын адамдардың айғақтарын «цифрлық» және/немесе «электрондық» дәлелдемелермен көрсету мүмкін .стігін көрсетеді. ҚР ҚПК 15-тарауындағы «дәлелдемелердің» ішінен тек 120-бап «Құжаттар» біз қарастырып отырған дәлелдемелердің түрлеріне қатысы бар сияқты. Сонымен, 3-бөлім. ҚР ҚПК 120-бабы «құжаттарда жазбаша және өзге де нысанда тіркелген мәліметтер болуы мүмкін. Құжаттарға, оның ішінде. түсіндірмелер, түгендеу, ревизия актілері, анықтамалар, салықтық тексеру актілері, салық қызметі органдарының қорытындылары, сондай-ақ ҚПК-нің 122-бабында көзделген тәртіппен алынған, талап етілген немесе ұсынылған компьютерлік ақпаратты, фото және кинотүсірілімдерді, дыбыс және бейнежазбаларды қамтитын материалдар»[5].

Мүмкін, осы себепті, А.П. Вершинин «электрондық құжаттарды жазбаша дәлел ретінде қарау керек» дейді[6], өйткені Ресей Федерациясы мен ҚР заңнамасы ішінара ұқсас .

Сонымен қатар, ҚПК-нің 7-бабы 15-тармағы және пп. «Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы» ҚР Заңының 12-бабы электрондық құжат ұғымын ақпарат электрондық-цифрлық нысанда ұсынылған және электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылған құжат ретінде ашады[5, 7бт.].

Осы себепті, ұғымы электрондық құжат және цифрлық және / немесе электрондық дәлелдер біздің ойымызша, аздап келіспейді.

С.Т. Фаткулин «қылмыстық процесте дәлелдемелер көзі ретінде электрондық құжатты іс бойынша дәлелдемелер нысанасына кіретін, белгіленген деректемелері бар, қылмыстық процесстік заңнамасының талаптарын сақтай отырып алынған және сақтауға және одан әрі сақтауға арналған фактілер туралы мәліметтерді қамтитын, материалдық жеткізгіште тіркелген ақпаратты электрондық-цифрлық бейнелеу нысаны ретінде анықтауға болады» деп атап өтті пайдалану»[8]. Сондықтан С.Т. Фаткулинның пікіріне біздің бейіміз көбірек. Осыған байланысты біз көрсеткен терминдерді

пысықтау, сондай-ақ қылмыстық процесстік заңнамасында электрондық немесе цифрлық дәлелдемелер ұғымдарын бекіту қажет деп санаймыз. Бұл ретте, ҚР құқықтық актілерінде және мемлекетіміз ратификациялаған халықаралық құқықтық актілерде «электрондық» немесе «цифрлық» дәлелдемелер ұғымы жоқ, бұл құқық қолдану практикасын қиындатады және әртүрлі ғылыми пікірталастарға мүмкіндік береді.

2014 жылдың сәуір айында ҚР ҚК-де алғаш рет компьютерлік ақпарат саласындағы қылмыстар енгізілді, 7-1 «Ақпараттық технологиялар қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар» атты жаңа тарау пайда болды. Сол жылдың шілде айында ҚК жаңа редакцияда қабылданады, онда «ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар» 7-тарауы қатысады. Қазіргі уақытта осы тарауда әртүрлі өзгерістер мен толықтырулар қабылданды, қылмыстық құқық бұзушылықтардың жаңа құрамы пайда болуда, алайда осы санаттағы қылмыстық істерді тергеу және қарау тәжірибесі әлі де қалыптасуда.

Сонымен қатар, қылмыстарды анықтау және алдын алу үшін компьютерлік (цифрлық) сот-медициналық ақпараттың маңыздылығын асыра бағалау қиын. КСРО-да қылмыстық істер шеңберіндегі дәлел ретінде компьютерлік ақпаратты (электрондық құжаттарды) пайдалану туралы алғашқы сұрақтардың бірі В.К. Лисиченко, «құжаттарды криминалистикалық зерттеу (құқықтық және әдістемелік мәселелер)» докторлық диссертациясында ұсынылған. Ол «экономика және басқару» саласына есептеу техникасын кеңінен енгізу «жасанды тілдік жүйелердің (машиналық тілдердің) белгілерімен бекітілген адамдардың фактілері мен практикалық қызметі туралы мәліметтерді жалпы ғылыми және құқықтық мағынада құжаттардың дербес түрі ретінде қарастыру үшін объективті негіздер жасайды деген қорытындыға келді» [9]. Өкінішке орай, қазіргі уақытта Қазақстанда мұндай іргелі жұмыстар жоқ.

Қылмыстық сот ісін жүргізу мен криминалистикадағы цифрлық ақпараттың орны мен маңызын реттеу өзекті және дереу шешуді талап етеді. Сот ісін жүргізуде цифрлық (компьютерлік) ақпаратты кеңінен қолданудың құқықтық негізін құру мақсатында осы тұжырымдаманың шекараларын және оның құқықтық режимін анықтау қажет. Ғылымда және құқықтық актілерде компьютерлік ақпаратты белгілеу үшін әртүрлі терминдер қолданылады: «цифрлық ақпарат», «екілік із», «электрондық есептеу техникасы көмегімен дайындалған құжат», «электрондық ресурстар», «электрондық дәлелдемелер», «цифрлық дәлелдемелер», «электрондық құжат», «Электрондық ақпарат», «электрондық билет», «электрондық пошта», «электрондық алаң», «машиналық құжат», «виртуалды құжат», «электрондық хабарлама», «компьютерлік-техникалық із», «компьютерлік ақпарат», «электрондық төлем құралы» және т.б. Біздің диссертациямызда бұл терминдердің кейбіреулері цифрлық (электронды) дәлелдемелерді талдау мақсатында қолданылады. Біздің ойымызша, көптеген құқық қолданушылар мен ғылым адамдары заң шығарушының жоғарыда аталған терминдерді құқықтық актілерде қолдануы жан-жақты ғылыми-құқықтық талдауды қажет ететіндігі айқын болады деп

келіседі. Нәтижесінде осы саладағы ҚР құқықтық актілерін жетілдіру бойынша ұсыныстар болуы тиіс, өйткені құқық қолданушы заңдардағы ойластырылмаған және ғылыми негізсіз новеллаларды әрдайым толық қабылдай бермейді.

Сондай-ақ, проблемалардың оңтайлы құқықтық шешімдерін ғылыми іздестіруден басқа, цифрлық шындыққа байланысты мәселелерді зерттеуден қылмыстық іс жүргізу құқығы туралы ғылым қалмауы мүмкін. Бұл ретте, біз қарастырып отырған қылмыстық іс жүргізу құқығы ғылымында негізгі құқықтық институттардың бірі сөзсіз дәлелдемелік құқық болып табылады. ҚР ҚПК-не енгізілетін өзгерістер мен толықтырулар, осы мәселе бойынша пайда болатын жарияланымдар ғылымның алдына электрондық (цифрлық) табиғаты бар дәлелдемелік ақпараттың жаңа көздерінің пайда болуына және практикада кеңінен таралуына байланысты дәлелдемелік құқық нормаларын трансформациялаудың орындылығын қояды. Пікірталастар «электрондық дәлелдемелер», «цифрлық дәлелдемелер», «электрондық дәлелдемелер», «компьютерлік ақпарат» сияқты ұғымдар төңірегінде өрбиді. Пікірлер ауқымы өте кең, бұл қарастырылып отырған жаңа шындық құбылыстарының күрделілігі мен көп аспектілерін көрсетеді.

Н.А. Зигура өзінің «компьютерлік ақпарат» ұғымын дамытты - ақпаратты тіркеудің, өңдеудің және берудің аппараттық және бағдарламалық құралдарын пайдалану арқылы жасалатын материалдық жеткізгіште электрондық-цифрлық нысанда ұсынылған мәліметтер, сондай-ақ электрондық-есептеу машинасында, ЭЕМ жүйесінде пайдалануға немесе олардың негізінде сот, тергеу органының басшысы, тергеуші басқаруға арналған командалар (бағдарламалар) жиынтығы ретінде. анықтаушы қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде дәлелдеуге жататын мән-жайлардың, сондай-ақ өзге де мән-жайлардың болуын немесе болмауын белгілейді, оларды жинаудың іс жүргізу тәртібін сақтай отырып алынған және қылмыстық іске арнайы қаулымен қоса тіркелген қылмыстық іс үшін маңызы бар»[10].

Ғылыми әдебиеттерде «компьютерлік ақпарат» терминінің басқа ашылуы біз оны әртүрлі білім салаларының мамандары арасында кеңінен қолданғанына қарамастан табылған жоқ. Шын мәнінде, бұл Н.А. Зигура тұжырымдама «цифрлық дәлел» терминін ішінара ашады, бірақ оны қабылдау өте қиын және біз зерттейтін объектіні біркелкі түсіну үшін нақтылауды қажет етеді. Мен оның анықтамасы 2010 жылы ұсынылғанына назар аударғым келді, бірақ техникалық прогресс бір орында тұрмағандықтан, 10 жыл ішінде тұжырымдаманың мүмкін қартаюы туралы айтуға болады, мысалы, компьютер термині іс жүзінде қолданылмайды.

Мүмкін, «компьютерлік ақпарат» туралы ақпарат жабық көздерде болуы мүмкін, бірақ, өкінішке орай, біз оларды зерттеп, жарықтандыра алмаймыз. Неліктен біз «Цифрлық дәлелдер» терминін таңдадық, өйткені ол ғылымда өте белсенді қолданылады, бірақ құқықтық актілерде оның жеке бөліктері қолданылады және/немесе ашылады. Мысалы, Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 272 - бабы[11] келесі анықтаманы береді-компьютерлік

ақпарат-бұл машиналық ақпарат, электронды есептеу машинасында (компьютерде), Компьютер жүйесінде немесе олардың желісінде, ал Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 166-бабының 8-бөлімінде «компьютерлік ақпарат тасымалдаушысы» термині қолданылады[12].

Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасында компьютерлік ақпарат ұғымы ашылмайды, дегенмен, біз атап өткендей, онда «ақпараттандыру және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар»[13] Тарауы бар, ал ҚПК-де «электрондық құжат» термині ашылады, ҚПК-нің 120-бабында цифрлық ақпаратты, фото және кино түсіруді қамтитын материалдар туралы айтылады, дыбыс және бейне жазбалар.

Құқықтық актілерді талдау «құжатталған ақпарат» ұғымы «құжат» терминіне тең ұғым болып табылатындығын нақты түсінуге мүмкіндік бермейді. Құқықтық актілерге сүйенсек, бізде «құжат» терминін ашатын әртүрлі мазмұндағы үш форма бар.

Егер сіз «ресми құжат» анықтамасын бір жаққа тастасаңыз, өйткені табиғатта құжат Ресми болмауы мүмкін, содан кейін бір жағдайда құжат онда тіркелген ақпараты бар материалдық объект болып табылады, ал екінші жағдайда бұл материалдық тасымалдаушыда тіркелген ақпарат. Тұжырымдамалардың мәтіндік жақындығына қарамастан, олардың мәні әртүрлі.

«Ресми құжат» терминін біржола қалдыруға болмайды, өйткені ресми құжаттың әрқашан күші бола бермейді, онда ҚР қолданыстағы заңнамасында талап етілетін белгілі бір деректемелер жоқ, яғни заттардың логикасы бойынша олар назарға алынбауы мүмкін. Мысалы, егер адам өзіне-өзі қол жұмсау туралы жазба жазса, содан кейін өзін-өзі өлтірсе, бұл ресми құжат қылмыстық істі тоқтату түрінде іс жүргізу шешімін қабылдаған кезде ескерілмейді.

В.Б. Вехова, «құжатты - дәлелді ақпаратты қамтитын материалдық тасымалдаушы ретінде анықтау түбегейлі дұрыс емес болып көрінеді. Ол қолданыстағы қылмыстық процесстік заңнамасына қайшы келеді»: «қылмыстық іс бойынша дәлелдемелер соттың, прокурордың, тергеушінің, анықтаушының қылмыстық іс үшін маңызы бар мән-жайлардың болуын немесе болмауын айқындайтын кез келген мәліметтер болып табылады»[14].

Шын мәнінде, терминологиядағы қайшылық тәжірибеде жеке анықтамаларды қолдануды қиындатады. Осы себепті, «цифрлық (электрондық) дәлелдемелер» терминінің өз нұсқасын ұсынамыз, ол ҚР ҚПК 7-бабының 59-тармағымен толықтырылады. Осы терминді аша отырып, осы Кодекстің талаптарына сәйкес қылмыстық процеске қатысушылардың және қатысушыемес өзге де адамдардың айғақтарынан алынған, бейне немесе аудио тасығыштарда түсірілген мәліметтер, сондай - ақ электрондық құрылғылардан оқу арқылы алынған, қылмыстық істі дұрыс шешу үшін маңызы бар кез келген өзге де мәліметтер[15].

Көптеген адамдар бұл мәселені заңнамалық деңгейде «цифрлық немесе электронды дәлелдер», «цифрлық (компьютерлік) ақпаратты» қабылдау әлі ерте

деп санама да, оларды қылмыстық процесте тәуелсіз дәлел ретінде бекіту уақыты келді деп ойлаймыз. Цифрлық - компьютерлік ақпараттың құқықтық режиміне байланысты мәселелерді егжей-тегжейлі регламенттеу қажет, оны дәлелдемелердің дербес түрі ретінде бөліп, дәлелдемелер түрлерінің тізімін кеңейте отырып, ҚР ҚПК 111-бабының 2-бөлімінде оларды цифрлық (компьютерлік) ақпаратпен толықтыра отырып. Қылмыстық процеске «цифрлық дәлелдеу», «цифрлық (компьютерлік) ақпарат, дәлелдемелердің дербес түрі ретінде» ұғымын енгізу мақсатында:

- «цифрлық дәлелдемелер» және «цифрлық (компьютерлік) ақпарат» анықтамасын әзірлеу. Айта кету керек, компьютерлік ақпарат-бұл «цифрлық» және/немесе электрондық дәлелдемелердің құрамдас бөліктерінің бірі, ол техникалық құрылғыда бекітілген. Бұл ретте, біз «цифрлық (электрондық) дәлелдеменің» өз нұсқасын ұсындық, енді ҚР ҚПК 7-бабының 60-тармағында «цифрлық (компьютерлік) ақпарат» ұғымын ашуды ұсынамыз;

- цифрлық (компьютерлік) ақпарат - әртүрлі техникалық құралдар мен құрылғылармен, ақпаратты тіркеу, өңдеу және беру бағдарламаларымен жасалатын электрондық-цифрлық форматтағы мәліметтер.

Қазақстан Республикасының ҚПК-де цифрлық (компьютерлік) ақпарат ашылатындықтан, өз нұсқамызды ҚР ҚПК-нің 111-бабының 2-бөлімін мынадай редакцияда ұсынамыз: «қылмыстық істі дұрыс шешу үшін маңызы бар нақты деректер: күдіктінің, айыпталушының, жәбірленушінің, куәнің, қорғауға құқығы бар куәнің, сарапшының, маманның айғақтарымен белгіленеді; сарапшының, маманның қорытындысымен; заттай дәлелдемелермен; іс жүргізу әрекеттерінің хаттамаларымен; цифрлық (компьютерлік) ақпаратпен және өзге де құжаттармен».

Осылайша, бұл терминдердің нақты анықтамасы іс жүзінде және ғылымда цифрлық ақпаратты басқа құжаттар мен заттай дәлелдемелерден ажыратуға мүмкіндік береді, бұл ООП өндіретін, сотқа дейінгі және сот сатысында үкім шығаратын және ұсынатын цифрлық ақпараттың процессуалдық режимін шешеді.

Библиографиялық тізім:

1. Д. Утепов. Проблемные вопросы сбора и фиксации доказательств в цифровом формате. Правовой научно-практический журнал «Заң және заман». №9-10 (213-24) Қыркүйек – Қазан, 2018. С.32-34;

2. С. Горбачев. Цифровые (электронные) доказательства в арбитражном процессе. Электронный ресурс: <https://legis-group.ru/publications/cifrovie-elektronnie-dokazatelstva-v-arbitrazhnom-processe/>;

3. Kazpravda.kz. О роли электронных доказательств в уголовном процессе рассказали в Астанинском районном суде. Электронный ресурс: <https://www.kazpravda.kz/multimedia/view/o-rolie-lektronnih-dokazatelstv-v-ugolovnom-protsesse-rasskazali-v-astaninskom-raionnom-sude/>;

4. Новицкий В.А., Новицкая Л.Ю. Понятие и виды цифровых

доказательств. Ленинградский юридический журнал 1(55), Санкт-Петербург, 2019, С.213- 221;

5. Уголовно-процессуальный кодекс РК от 4.07.2014 г. № 231-V ЗРК;

6. Вершинин А.П. Электронный документ: правовая форма и доказательство в суде. – М., 2000;

7. ЗРК «Об электронном документе и электронной цифровой подписи» от 7.01.2003 г. № 370;

8. Фаткулин С.Т. Проблемы применения электронных документов в уголовном и арбитражном процессе. Правопорядок: История, теория, практика. №4 (19) 2018. С.40-44;

9. Лисиченко В.К. Криминалистическое исследование документов (правовые и методологические проблемы): дисс. д.ю.н. Киев, 1973. - С. 49;

10. Зигура Н.А. Компьютерная информация как вид доказательств в уголовном процессе России: дисс.ю.н. Челябинск, 2010. - С. 11;

11. Уголовный кодекс РФ от 13.06.1996 г. № 63 ФЗ (принят ГД ФС РФ от 24.05.1996) // СЗ РФ. 1996. № 25. Ст. 2954;

12. Уголовно-процессуальный кодекс РФ от 18.12.2001 г. № 174-ФЗ (принят ГД ФС РФ 22.11.2001 г.) // СЗ РФ. 24.12.2001 г., № 52 (ч. I), ст. 4921.

13. Уголовный кодекс РК от 3.07.2014 г. № 226-V ЗРК;

14. Вехов В.Б. Электронные документы как доказательства по уголовным делам. Электронный ресурс: <http://kriminalisty.ru/stati/yelektronnye-dokumenty-kak-dokazatelstva.html>;

15. Абзелов А.А. «О некоторых вопросах примени термина цифровые доказательства, компьютерная информация в уголовном процессе». Сборник Международной научно-практической конференции: «Актуальные проблемы правотворчества и правоприменительной деятельности в РК», Институт экономики и права Костанайского государственного университета им. А. Байтурсынова. Костанай, 24.04.2020 г.

ӘОЖ 343.1

ҚАРЖЫ ПИРАМИДАСЫН ҚҰРУҒА ЖӘНЕ БАСҚАРУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫ ТЕРГЕУДІҢ БАСТАПҚЫ КЕЗЕҢІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Қуанышбекқызы Г., Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
магистранты, полиция аға лейтенанты
Қалқаманұлы Д. - ғылыми жетекші,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
Қосымша білім беру факультетінің бастығы,
философия докторы (PhD), полиция подполковнигі*

Қазіргі таңда қоғамның ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін өмірлік және жұмыс процестерін жеңілдету үшін кеңінен қолдануға деген ұмтылысы байқалады. Шынымен де, әртүрлі қызмет түрлерін компьютерлендіру мен цифрландыру барлық дерлік салаларда жоғары нәтижелерге жетуге мүмкіндік береді. Дегенмен, ғылым мен техниканың жетістіктері тек пайда әкеліп қана қоймай, кей жағдайларда зиян тигізуі де мүмкін. Мысалы, қазіргі уақытта қылмыстардың жаңа түрлері пайда болып, құқық бұзушылар өз әрекеттерін жүзеге асыруда заманауи әдістер мен соңғы технологияларды жиі қолданады, бұл тергеу органдарына едәуір қиындық туғызады. Әлемдік Internet желісінің кең таралуымен дербес деректерге қолжетімділік жеңілдеп, қаржылық салада құқық бұзушылықтарды жүзеге асыру мүмкіндіктері артты. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйелерінің, клиенттердің банктік шоттарына халықаралық аударымдардың қолжетімділігі құқық қорғау органдарының құқық бұзушыларды анықтау әлеуетін шектейді. Сот тергеу тәжірибесінің көрсеткіштері бойынша, қазіргі таңда қаржылық (инвестициялық) пирамидаларға қатысты құқық бұзушылықтарды ашу мен тергеу ең қиын мәселелердің бірі болып отыр. Осылайша, ғылыми-техникалық прогрестің оң және теріс аспектілерін дұрыс түсіну, оларды тиімді қолдану және оларға қарсы күрес әдістерін әзірлеу маңызды.

"Қаржы пирамидаларының" тарихы XVIII ғасырда Францияда бастау алды. Бұл ұйымдар алғаш пайда болған кезде қоғамның қаржылық мәселелеріне айтарлықтай ықпал етті. Кейіннен қаржы пирамидалары АҚШ-та қарқынды дамып, адамдардың көпшілігін өзіне тартқан механизмдерге айналды. Сонымен қатар, 1990-жылдардың ортасында Ресейде кеңінен танымал болған "МММ" қаржы пирамидасын атап өтпеу мүмкін емес. "МММ" көптеген адамдардың қаржылық жағдайына әсер етіп, өзінің тарихында ерекше орын алды [1; 3].

Айта кету керек, қаржылық (инвестициялық) пирамиданы құру және басқаруға жауапкершілікті көздейтін арнайы қылмыстық-құқықтық норма енгізілгенге дейін, мұндай әрекеттер алаяқтық ретінде қарастырылатын [2]. 2014 жылғы 17 қаңтарда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қаржылық (инвестициялық) пирамидалардың қызметіне қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" заң қабылданып, ол Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне 177-1-бапты енгізді [3].

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде қаржылық (инвестициялық) пирамиданы құру және басқаруға бағытталған іс-әрекеттер үшін жауапкершілікті көздейтін 217-бап қарастырылған.

Бұл заңнамалық шаралар қаржы пирамидаларының қызметіне қарсы тиімді күрес жүргізу үшін маңызды қадам болды.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика

және арнайы есепке алу жөніндегі Комитеті ұсынған Қазақстан Республикасы бойынша статистикалық деректерді талдау нәтижелері 2022 жылы қаржы пирамидаларына қатысты барлығы 32 қылмыстық іс тіркеліп, ал өндірісте 125 қылмыстық іс болғанын көрсетеді, 2023 жылы 23 іс тіркеліп, өндірісте 103 қылмыстық іс болғанын, 2024 жылы 27 қылмыстық іс тіркеліп, өндірісте 112 қылмыстық іс болғанын байқаймыз. Осы санаттағы тағы 85 құқық бұзушылықтың қайдан шыққаны түсініксіз [4]. Алаяқтық белгілері немесе басқа да осыған ұқсас белгілер бойынша тіркелген кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтар кейін ҚР ҚК 217-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылыққа сараланған болуы мүмкін.

Статистикалық деректерді талдау негізінде осы санаттағы құқық бұзушылықтардың көпшілігі әртүрлі себептермен тергеу барысында сотқа жіберілмей аяқталатынын айтуға болады. Атап айтқанда, 2022 жылы өндірістегі істердің тек 24 қылмыстық ісі сотқа жіберілген, 2023 жылы 25 қылмыстық іс, ал 2024 жылы 46 іс сотқа жіберілген [4].

Қылмыстық құқық бұзушылықтардың басым бөлігі ҚР ҚК 217-бабына сәйкес қарастырылған жауапкершілікті қамтығанына қарамастан, сотқа дейін жетпейді [5].

Қазіргі уақытта қылмыстық құқық бұзушылықтарды анықтау мен тергеу әдістері мен тәсілдерін жетілдіру қажеттілігі туындап отыр. Қылмыскерлер заңсыз әрекеттерін жасыру үшін ақпаратты бұрмалаудың күрделі технологияларын қолданады. Сонымен қатар, маңызды ақпарат, соның ішінде қылмыскерлердің жеке басына қатысты деректер, көбінесе әдейі бұрмаланып беріледі. Бұл мәселе бойынша жазылған зерттеулер бар болғанына қарамастан [6-8], көптеген проблемалар әлі де шешілмей отыр. Әсіресе, сотқа дейінгі тергеудің бастапқы сатысындағы мәселелер назар аударуды талап етеді. Сондай-ақ, қаржы пирамидаларының қылмыстық әрекеті туралы өтініштер немесе хабарламалар түскен кезде іс жүргізу ерекшеліктерін зерттеген отандық еңбектер жеткіліксіз. Бұл бағытта тек тіркеу және сотқа дейінгі тергеуді бастау тәртібі туралы кейбір еңбектер ғана бар [9-11].

Сонымен қатар, қаржы пирамидаларына қатысты қылмыстарды тергеудің бастапқы кезеңі ерекше қиындықтармен сипатталады. 2015 жылдан бастап Қазақстан Республикасында өтініштер мен хабарламаларды қабылдау және тіркеу тәртібі елеулі өзгеріске ұшырады. Сотқа дейінгі тергеулердің автоматтандырылған бірыңғай тізілімі енгізілді, ал сотқа дейінгі тергеуді бастау немесе бас тарту туралы шешім 24 сағат ішінде қабылдануы қажет. Бұл сатыда құқық қорғау органдары тек шешім қабылдап қана қоймай, қылмыстық әрекетті дұрыс анықтап, оның құрамын дұрыс саралауы тиіс.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпарат түскен алғашқы сағаттарда тергеушілерге күрделі міндеттер жүктеледі. Осы кезеңде қабылданатын шешімдердің дұрыстығы тергеу барысының нәтижесіне тікелей әсер етеді. Сондықтан өтініштерді қарау мен тергеуді бастау барысы ерекше маңызды болып табылады.

Мақсатқа жету үшін зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды: салыстырмалы-құқықтық әдіс – тергеу жағдайларын, оның ішінде сотқа дейінгі өндірістің бастапқы кезеңінде туындайтын жағдайларды салыстыру үшін; статистикалық деректерді талдау әдісі – зерттеу тақырыбының өзектілігін негіздеу үшін; жүйелі модельдеу әдісі – қаралып отырған қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеудің бастапқы кезеңінде пайда болатын жағдай түрлерін анықтау үшін; криминалистикалық жағдайларды талдау әдісі – бастапқы сотқа дейінгі өндіріс кезеңінде шешім қабылдау үшін қажетті анықталуы тиіс мән-жайларды анықтау мақсатында қолданылды.

Қылмыстық құқық бұзушылықты тергеудің бастапқы кезеңі күрделілігімен ерекшеленеді, өйткені құқық бұзушылық туралы ақпарат түскеннен кейінгі алғашқы сағаттарда жасалатын әрекеттер әртүрлі сипатқа ие және қалыптасқан жағдайға байланысты болады. ҚР ҚПК-нің 179-бабына сәйкес, дайындалып жатқан немесе жасалған қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпарат түскен кезде тергеуді жүзеге асыратын тұлға өтінішті немесе хабарламаны сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізіліміне тіркеуі тиіс [12]. Алайда кейбір жағдайларда ішкі істер органдары тіркеуге байланысты емес басқа шешімдер қабылдауы мүмкін.

ҚР ҚК-нің 217-бабында жауаптылық қарастырылған құқық бұзушылық қылмыстық іс жүргізу кодексінің 32-бабына сәйкес жариялы тәртіпте тергелетін істерге жатады [12]. Тергеу жағдайының бірінші түріне сотқа дейінгі тергеуді бастауға негіз болатын қылмыстық құқық бұзушылықтың анықталғаны туралы баянатты жатқызуға болады. Әдетте, бұл жағдайда жәбірленушілер немесе күдіктілер туралы егжей-тегжейлі ақпараттың болмауы тән, ал құқық бұзушылық белгілері интернет-ресурстарды, мессенджерлерді бақылау немесе анонимдік өтініштерді тексеру арқылы анықталады.

Тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға мыналарды анықтау қажет:

- жәбірленушілердің немесе күдіктілердің жеке деректері;
- кейін жауап алуға шақыру үшін ықтимал жәбірленушілер мен куәлердің орналасқан жері;
- болжалды қаржылық пирамидаға қатысу арқылы алынған табыстың заңсыздығын растайтын ақпарат;
- жәбірленушілерден күдіктілерге ақша қаражатын беру тәсілі;
- нақты деректерді растайтын құжаттар, бейнелер немесе аудиожазбалар туралы ақпарат бар болған жағдайда, оларды алу және тексеру қажеттілігі.

Жоғарыда көрсетілген мән-жайлар толық болып табылмайды және бастапқы түскен ақпарат көлеміне, сондай-ақ өтініш беруші баяндаған мәліметтер сипатына байланысты анықталады.

ҚР Қылмыстық-процестік кодексінің (бұдан әрі - ҚПК) 179-бабының 2-бөліміне сәйкес прокурор, тергеуші, анықтаушы, анықтау органы қылмыстық құқық бұзушылық туралы арыз және хабар тіркелгенге дейін қылмыстық құқық бұзушылық іздерін анықтау мен бекіту бойынша кезек күттірмейтін тергеу әрекеттерін жүргізеді. Сонымен бір мезгілде олар қылмыстық құқық бұзушылық

туралы арыздың және хабардың Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізіліміне тіркелуіне, оның ішінде байланыс құралдарын пайдалана отырып тіркелуіне шара қолдануға міндетті [12].

Сонымен қатар, ҚР ҚПК-нің 196-бабына сәйкес, алдын ала тергеудің жүзеге асырылуы қажет қылмыс белгілері болған жағдайда, анықтау органы сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға және қылмыс іздерін анықтау және бекіту бойынша кезек күттірмейтін тергеу әрекеттерін: қарап-тексеруді, тінтуді, алуды, куәландыруды, күдіктілерді ұстап алу мен олардан жауап алуды, жәбірленушілер мен куәлардан жауап алуды және басқа да тергеу әрекеттерін жүргізуге құқылы. Анықтау органы анықталған қылмыстық құқық бұзушылық және сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталғаны туралы прокурорды дереу хабардар етеді [12].

Алғашқы кезеңде қылмыстық құқық бұзушылық туралы мәліметтер ақпаратты есепке алу кітабында (бұдан әрі - АЕК) тіркеледі. Егер қылмыс фактілері расталса, бұл деректер СДТБТ-да енгізіліп, тергеу басталады. Алайда, белгілі бір тергеу жағдайларында келіп түскен ақпаратты тексеру нәтижесінде тіркеумен байланысты емес басқа шешімдер қабылдау мүмкіндігі бар:

- егер қылмыстық құқық бұзушылық құрамының белгілері жоқ болса, құқық қорғау органының басшысы немесе оның орынбасарының келісімімен лауазымды тұлғаның баянаты негізінде ақпарат қараусыз қалдырылып, растайтын құжаттармен бірге номенклатуралық істе сақталады;

- ақпарат басқа қылмыстық қудалау органының құзыретіне жататын болса, материалдар аумақтық немесе ведомстволық бағыныстылық негізінде тиісті органға берілуі керек;

- қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілері расталмаған жағдайда және уәкілетті мемлекеттік органдардың ревизиялары мен тексерулерін жүргізу қажеттілігі туындаса, материалдар үш тәулік ішінде тиісті органдарға жіберілуі қажет.

Екінші түрдегі тергеу жағдайына арызданушылардың тікелей жүгінуі жатады. Мұндай жағдайларда тергеуді жүзеге асыратын маман келесі аспектілерді анықтауы қажет:

- өтініш ҚР ҚПК-нің 179-бабына сәйкес пе, соның ішінде заңсыз табыс туралы мәліметтердің тексеру актілерімен расталғаны тексерілуі тиіс;

- жәбірленуші өзінің қаржылық қаражатын қалай бергенін анықтау (мысалы, аударым арқылы, сайт арқылы және т.б.);

- арызданушыда өзге жәбірленушілер туралы мәліметтердің болуы;

- егер арызданушыда өтініште баяндалған мәліметтерді растайтын құжаттар, бейнематериалдар немесе аудиозаңбалар болса, оларды алу қажеттілігін анықтау;

- қарап-тексеру жүргізу қажеттілігі;

- тінту жүргізу қажеттілігін анықтау.

Жоғарыда аталған мән-жайлар толық болып табылмайды. Олар бастапқыда келіп түскен ақпараттың көлемі мен өтініш берушінің баяндаған

мәліметтерінің сипатына байланысты өзгеруі мүмкін.

Бұл тергеу жағдайына келесідей ерекшеліктер тән:

- ҚР ҚПК-нің 179-бабына сәйкес, АЕК-нда тіркелген материалдар шеңберінде шұғыл тергеу әрекеттерін жүзеге асыру мүмкін емес. Сондықтан тергеуді жүзеге асыратын тұлға өтініш берушіден құқық бұзушылық фактілерін растайтын мүмкіндігінше толық ақпарат жинауы қажет. Бұл ақпарат сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау туралы шешім қабылдауға негіз болады.

- Егер өтініш ҚР ҚПК-нің 179-бабының 1-бөлігінің талаптарына сәйкес келсе, СДТБТ-да тіркеу міндетті түрде жүзеге асырылады. Тіркеуден бас тарту тек қылмыстық құқық бұзушылықтың міндетті белгісі ретінде қарастырылған заңсыз табыс туралы тексеру актілерімен, аудит немесе ревизия нәтижелерімен расталған мәліметтердің болмауы кезінде орын алады [12].

Сонымен қатар, заңнамамен өтінішке әртүрлі материалдарды қоса тіркеуге тыйым салынбаған. Мәселен, ҚР Бас Прокурорының №89 Бұйрығының ережелеріне сәйкес, номенклатуралық іске есептен шығарылған кезде өтініш растайтын құжаттармен (материалдармен) бірге сақталады [13]. Сондықтан, егер растайтын мәліметтер бар болса, оларды өтінішке қоса тіркеу ұсынылады. Бұл мәліметтер жекелеген құжаттар (шарттар, құрылтай құжаттары және т.б.) немесе электронды тасымалдағыштағы ақпарат түрінде болуы мүмкін (хат алмасу мұрағаты, мессенджерлерден немесе интернет-сайттардан алынған скриншоттар және т.б.). Мұндай ақпараттарды қоса тіркеу ұқсас өтініштер түскен жағдайда, СДТБТ-ге тіркеу туралы шешім қабылдау үшін жеткілікті деректердің болуын қамтамасыз етеді.

Қаржы пирамидаларына қатысты қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексерудің алғашқы кезеңі айтарлықтай күрделі сипатқа ие екені анық. Қаржы пирамидаларын ұйымдастыру және олардың қызметіне байланысты құқық бұзушылық белгілері бар мәліметтер бастапқыда ақпаратты есепке алу кітабында (АЕК) тіркеледі. Кейін бұл мәліметтерді қарастыратын тұлға түрлі тергеу жағдайларымен кездесуі мүмкін, әр жағдайда жеке көзқарас пен арнайы тәсіл талап етіледі.

Бұл мақалада біз тергеу жағдайларының екі негізгі түрін анықтап, тергеу барысындағы процессуалдық шешім қабылдау үшін қажетті мән-жайларды айқындаудың тәсілін ұсындық. Атап айтқанда, СДТБТ-да тіркеу немесе тіркеуден бас тарту туралы шешім қабылдау кезеңі қарастырылды.

Ұсынылған әдістер мен нұсқаулар, біздің ойымызша, құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне өтініштер мен хабарламаларды қарастыру барысында заңды, негізделген және уақытылы шешім қабылдауға көмектесуі мүмкін. Бұл шешімдер қаржы пирамидаларының ұйымдастырылуы мен қызметіне байланысты құқық бұзушылықтарды зерттеудің алғашқы кезеңінде тиімділікке қол жеткізуге ықпал етеді.

Библиографиялық тізім:

1. Улейчик В.В. Расследование преступлений, связанных с организацией деятельности по привлечению денежных средств и (или) иного имущества (ст. 172.2 УК РФ): метод. реком. / В.В. Улейчик, Л.В. Яковлева, Е.И. Майорова, В.А. Рязанцев. — М.: ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2018. — 64 с.

2. Алибекова А.М. Некоторые вопросы квалификации создания и руководства финансовой (инвестиционной) пирамидой [Электрондық ресурс] / А.М. Алибекова. — Қолжетімділік тәртібі: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35918804

3. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қаржылық (инвестициялық) пирамидалардың қызметіне қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 17 қаңтардағы № 166-V ҚРЗ

4. 2015-2020 жылдары тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы мәліметтер [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <https://qamqor.gov.kz>

5. Маринкин Д.Н. Особенности первоначального этапа расследования мошенничества с финансовой пирамидой, совершенного с использованием информационных технологий блокчейн / Д. Н. Маринкин / Аграрное и земельное право. — 2019. — № 2 (170). — С.145–147.

6. Яковлева Л.В. Способы совершения и особенности расследования мошенничеств, совершенных по принципу финансовых пирамид / Л. В. Яковлева / Вестн. Краснодар. ун-та МВД России. — 2019. — № 4 (46). — С.54–59.

7. Белицкий В.Ю. Использование средств массовой информации при расследовании мошенничеств, совершенных по принципу финансовых пирамид / В. Ю. Белицкий // Актуальные проблемы современности. — 2018. — № 3 (21). — С.32–38.

8. Мукушев А.Б. Моделирование финансовых пирамид посредством Mathcad / А.Б. Мукушев // Economic Series of the bulletin of the L.N. Gumilyov ENU — 2018. — № 3. — Р.56–52.

9. Садвакасова А.Т. О новой системе учета и регистрации заявлений, сообщений и иной информации об уголовных правонарушениях / А.Т. Садвакасова // Всерос. криминол. журн. — 2019. — Т. 13. — № 2. — С.340–353.

10. Пархоменко Е.Н. Начало досудебного производства по новому уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан / Е.Н. Пархоменко // Проблемы права. — 2015. — № 5 (53). — С.159–164.

11. Ханов Т.А. О некоторых особенностях начала досудебного расследования по делам о дорожно-транспортных происшествиях / Т.А. Ханов / Актуальные проблемы современности. — 2018. — № 2 (20). — С. 20–26.

12. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ.

13. Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арызды, хабарды немесе баянатты қабылдау және тіркеу, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің

УДК 340

ДЕТЕРМИНАНТЫ ВОИНСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

*Мухидинова Г.Н., доцент кафедры
Социально-гуманитарных дисциплин
Военного института Сил воздушной обороны
им. дважды Героя Советского Союза Т.Я. Бегельдинова
(Казахстан, г.Актобе)*

Согласно Военной доктрине Республики Казахстан, утвержденной Указом Президента от 29 сентября 2017 года, Республика обеспечивает военную безопасность всей совокупностью имеющихся в ее распоряжении сил, средств и ресурсов, опираясь на эффективную военную организацию государства. При этом формирование в Казахстане действенного механизма государственно-правового регулирования в сфере военного строительства и поддержание военного суверенитета страны как на внутренней, так и на внешнеполитической арене в немалой степени зависит от установления в вооруженных силах правового режима законности. Основной целью данного режима является исполнение юридических предписаний субъектами воинских правоотношений, определяющих их права и обязанности, а также закрепляющих юридическую ответственность за нарушение предусмотренных предписаниями правил поведения. Вместе с тем, приходится констатировать, что на практике добиться соблюдения режима законности в сфере воинской службы удается далеко не всегда. В силу причин как объективного, так и субъективного характера воинские преступления продолжают оставаться достаточно распространенным видом противоправного поведения [1].

Причины возникновения и распространения преступности среди военнослужащих имеют сложную структуру и могут быть классифицированы на основе их локализации. Первая группа детерминант формируется внутри самих вооруженных сил и связана с особенностями армейской среды: строгая иерархия, высокий уровень дисциплины, необходимость беспрекословного подчинения приказам, а также экстремальные условия несения службы. Вторая группа причин обусловлена влиянием внешнего социума, включая недостаточную социальную адаптацию военнослужащих, негативное влияние окружения и слабость воспитательных институтов в гражданской жизни [2].

Особенности армейского быта способствуют формированию напряженной атмосферы, в которой военнослужащие, преимущественно молодого возраста, длительное время находятся в ограниченном пространстве,

что нередко становится причиной конфликтов, перерастающих в противоправные действия. Дополнительное влияние оказывает негативный социальный багаж, который призывники приносят из гражданской жизни: неблагополучные семьи, низкий уровень образования, отсутствие позитивных жизненных ориентиров [2].

Наряду с этим, значительную роль играют институциональные проблемы внутри военной системы. Недостаточное кадровое обеспечение, а также несовершенство информационного и научного сопровождения мероприятий по предупреждению преступности усугубляют ситуацию. Финансовые и идеологические трудности, например, нецелевое расходование средств, выделяемых на содержание армии, также деструктивно сказываются на моральном климате внутри частей [3].

В статистическом аспекте преобладающим типом нарушителей в армии являются военнослужащие в звании рядовых — до 80% случаев приходится именно на них. Это связано с тем, что они чаще других сталкиваются с бытовыми трудностями, психологическим давлением и слабой социальной защищённостью. В подавляющем большинстве это мужчины в возрасте 18–25 лет, не имеющие семьи и социально устойчивого положения в обществе [2].

Военное время вносит дополнительные коррективы в структуру причин воинской преступности. Как отмечал А.А. Герцензон, в начале военных конфликтов наблюдается снижение преступности в тылу и рост - в боевых подразделениях. Подъём патриотических настроений и мобилизация криминогенных слоёв гражданского населения в армию приводит к временной стабилизации внутренней обстановки в стране. Однако со временем экономические трудности, усталость от войны и психологическая дестабилизация способствуют всплеску правонарушений, включая насильственные, корыстные и неосторожные преступления [4].

Особо следует отметить роль боевой обстановки, создающей условия для возникновения преступлений, невозможных в мирное время. Так, снижение ценности человеческой жизни, физическое и психическое истощение, злоупотребление алкоголем, а также свободный доступ к оружию формируют почву для тяжких преступлений. Отсутствие должной подготовки личного состава также провоцирует рост дезертирства, отказов от выполнения приказов, проявлений трусости, особенно в условиях затяжных военных конфликтов. К примеру, правовая система Анголы, признает такие обстоятельства, как непреодолимый страх, исключаящий вину, что демонстрирует гуманистический подход к проблеме [5].

Если обратиться к статистическим данным, то на сегодня можно выявить тенденцию к снижению преступлений в казахстанской армии. Например, количество уголовных правонарушений за 2023 год снизилось на 4,2% к году ранее. Из опубликованных данных следует, что «на 30% снизилось количество особо тяжких преступлений в казахстанской армии за прошлый год. Об этом доложили на заседании коллегии Генеральной прокуратуры по вопросу

состояния законности при развитии военной инфраструктуры и перевооружения Вооруженных Сил, других войск и воинских формирований» [6].

Тенденция к снижению вызвана и принятием ряда стратегических документов по данным вопросам. Например, в связи с поручениями главы государства по обеспечению принципа «нулевой терпимости» к правонарушениям[7].

Таким образом, подводя итоги, следует сделать выводы:

2. К основным детерминантам воинской преступности следует отнести совокупность объективных социально-экономических, политических, правовых и культурных факторов, как внутри армии, так и в обществе в целом.

3. Немаловажную роль играют особенности межличностного взаимодействия в воинском коллективе, усиливающие напряжённость и риск конфликтов.

4. Преступное поведение военнослужащих чаще всего носит целенаправленный и осознанный характер, нередко мотивировано желанием извлечь личную выгоду или разрешить конфликт силовыми методами.

Библиографический список:

1. Кульназаров А.К. Военная безопасность Республики Казахстан: правовые аспекты и вызовы // Журнал национальной безопасности. – 2021. – №2. – С. 15–22.

2. Малиновская Т.Р. Социальная детерминация преступности в армии: теория и практика. – М.: Воениздат, 2020.

3. Рябов И.Н. Психология и социология воинской службы. – СПб.: Юридический центр, 2022.

4. Герцензон А.А. Преступность в годы войны // Социологические исследования. – 1972. – №4. – С. 45–57.

5. Юридический вестник. Уголовная ответственность в условиях боевых действий: международный опыт. – 2020. – №6. – С. 31–36.

6. Генпрокуратура зафиксировала снижение преступлений в казахстанской армии. – URL: <https://sarbaz.kz/sluzhba/2377-genprokuratura-zafiksirovala-snizhenie-prestuplenii-v-kazakhstanskoi-armii/> (дата обращения: 12.02.2025)

7. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства.

УДК 343

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПОСЯГАТЕЛЬСТВ ПРОТИВ ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мұсағали Қ.Б., магистрант
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан,
старший лейтенант юстиции
Саханова Н.Т. - научный руководитель, начальник
кафедры Уголовного процесса и криминалистики
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева,
ассоциированный профессор,
полковник полиции (Казахстан, г.Актобе)

Проблема насильственных посягательств против половой неприкосновенности несовершеннолетних является одной из наиболее острых в уголовной юриспруденции Казахстана. Данная категория преступлений обладает высокой степенью латентности, что обуславливает необходимость совершенствования как норм материального, так и процессуального права.

Государственная политика последних лет характеризуется тенденцией ужесточения уголовной ответственности, в частности после резонансных дел, вызвавших общественный отклик.

Согласно официальной статистике Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, в 2024 году было зарегистрировано 874 преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних. Это на 0,2% меньше по сравнению с 2023 годом, когда было зафиксировано 876 таких преступлений.

Однако, несмотря на общее снижение, отмечается рост отдельных форм сексуального насилия, особенно с использованием интернет-технологий. В марте 2025 года заместитель министра внутренних дел Игорь Лепеха сообщил, что количество преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних снизилось на 14%, но подчеркнул, что это не повод для самоуспокоения. Он отметил, что такие преступления являются латентными и сложно профилактируемыми, так как совершаются в жилых помещениях и зачастую лицами из близкого окружения детей, а также в результате добровольного вступления в половые отношения. Зачастую подростки становятся жертвами сексуальных преступлений после знакомства в интернете, переписки через социальные сети и мессенджеры.

Эволюция уголовного законодательства РК в сфере охраны половой неприкосновенности несовершеннолетних.

В Казахстане наблюдается устойчивая тенденция роста числа преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних. Согласно данным Генеральной прокуратуры РК, в 2024 году было зарегистрировано 874 таких преступления, что лишь незначительно меньше, чем в 2023 году (876 случаев). В период с 2020 по 2022 годы количество подобных преступлений также оставалось высоким: 833 случая в 2020 году, 920

— в 2021 году и 719 — в 2022 году (табл.1).

Таблица 1.Сравнительный анализ уголовных кодексов

Период действия	Статья	Состав преступления	Санкции
УК Казахской ССР (1959 г.)	Ст. 101	Изнасилование	3–7 лет лишения свободы; при отягчающих обстоятельствах — до 15 лет со ссылкой
	Ст. 102	Половое сношение с лицом до 16 лет	До 3 лет; при извращенных формах — до 8 лет
	Ст. 103	Развращение малолетних	До 5 лет
УК РК (1997 г.)	Ст. 120	Изнасилование	5–15 лет; при рецидиве или в отношении несовершеннолетнего — до 20 лет или пожизненно
	Ст. 122	Половой акт с лицом до 16 лет	До 5 лет
	Ст. 124	Развратные действия	3–7 лет
УК РК (2014 г.)	Ст. 120	Изнасилование	6–15 лет; в отношении лица до 14 лет — пожизненное лишение свободы
	Ст. 122	Половой акт с лицом до 16 лет	5–10 лет
	Ст. 124	Развратные действия	5–10 лет; при повторности — до 12 лет

Основные изменения:

Ужесточение наказаний: с течением времени санкции за преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних значительно ужесточились. Особенно это касается преступлений в отношении лиц до 14 лет, за которые предусмотрено пожизненное лишение свободы.

Дифференциация составов преступлений: современные кодексы более подробно классифицируют преступления, учитывая возраст потерпевшего,

форму совершения преступления и другие обстоятельства.

Введение новых мер: в 2020 году был введен механизм химической кастрации для лиц, совершивших сексуальные преступления против несовершеннолетних (табл.2).

Признание латентности преступлений: Многие преступления совершаются в закрытых условиях, что затрудняет их выявление и расследование. В 2024 году прокуроры выявили 40 скрытых преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних.

С 2019 года в Уголовный кодекс Республики Казахстан (№ 226-V ЗРК от 3 июля 2014 года) неоднократно вносились изменения, направленные на ужесточение ответственности за преступления против половой свободы и неприкосновенности несовершеннолетних:

Закон РК от 27 декабря 2019 года № 293-VI — ужесточение санкций за сексуальные преступления.

Закон РК от 11 января 2020 года № 276-VI — закреплён механизм химической кастрации.

Изменения 2021 года — изнасилование несовершеннолетнего в возрасте до 14 лет карается исключительно пожизненным лишением свободы.

Апрель 2024 года — вступил в силу закон, ужесточающий ответственность за буллинг, похищение и незаконное лишение свободы детей, а также вводящий обязательное информирование органов внутренних дел в случае угрозы ребёнку.

Таблица 2. Сравнительная таблица по изнасилованию несовершеннолетних (до 14 лет)

Страна	Наказание за изнасилование ребёнка до 14 лет	Особенности
Казахстан	Пожизненное лишение свободы (2021 г.)	Возможность химической кастрации, реестр
Россия	Пожизненное, минимум 15 лет при рецидиве	Обязательный надзор, реестр, блок сайтов
Узбекистан	Пожизненное лишение свободы	Невозможность УДО и условного наказания
Грузия	От 15 до 20 лет, при повторе — пожизненное	Цифровой контроль и отслеживание

Казахстан и Узбекистан предлагают наиболее жесткие наказания, устанавливая пожизненное лишение свободы. Однако Казахстан имеет дополнительные меры, такие как химическая кастрация и ведение реестра

преступников, что служит дополнительной мерой для предотвращения рецидива.

Россия также предусматривает пожизненное лишение свободы, но минимальный срок в случае рецидива составляет 15 лет. Дополнительно в России применяется обязательный надзор и блокировка сайтов, что направлено на предотвращение доступа к опасным ресурсам для несовершеннолетних.

Грузия и США имеют достаточно строгие наказания, но в отличие от Казахстана и Узбекистана, они предлагают цифровой контроль и отслеживание, что связано с учетом технологических возможностей для мониторинга преступников. В США наказание может варьироваться в зависимости от штата, что добавляет различие в подходах к наказанию (табл.3).

В Казахстане, Узбекистане, Грузии и России коэффициенты преступлений против несовершеннолетних примерно одинаковы, варьируются от 4,0 до 4,5 на 100 тыс. населения. Это означает, что по этим странам данные о половых преступлениях против несовершеннолетних приблизительно на одном уровне. Казахстан и Узбекистан имеют аналогичные показатели, что может свидетельствовать о сходных подходах к регистрации и судебной практике.

США имеет значительно более высокий коэффициент — 12,7 на 100 тыс. Это может быть связано с высокой степенью регистрации преступлений (включая онлайн-преступления) и более широким освещением таких случаев в СМИ.

Таблица 3. Процентное соотношение преступлений по отношению к населению (оценки на 100 000 населения, по последним доступным данным 2023–2024 гг.)

Страна	Население (млн)	Половые преступления против несовершеннолетних	Примерный коэффициент на 100 тыс.
Казахстан	19,9	870+ зарегистрировано (2023)	~4,4
Россия	146	~6500 (2023 г., только зарегистрированные)	~4,5
Узбекистан	36	~1600	~4,4
Грузия	3,7	~150	~4,0
США	332	~42,000 (включая онлайн-преступления)	~12,7

Также в США может быть более высокий уровень раскрываемости преступлений, что может приводить к большему числу зарегистрированных случаев.

Многие юристы утверждают, что совершение непристойных действий посредством Сети характеризуется низким уровнем общественной опасности, поскольку данное преступление совершается без применения насилия, данная проблема по-прежнему актуальна в связи с тем, что в любом случае, это сексуальное преступление и крайне негативно влияет на еще несформировавшуюся психику ребенка. Многочисленными исследованиями установлено, что сексуальное насилие над детьми способствует развитию у них психических расстройств и заболеваний, нарушений в развитии личности, невозможности выстраивать здоровые отношения в семье в будущем[1].

Производство и продажа порнографических фотографий с участием маленьких детей является прибыльным делом в сети. Детей обманом заставляют принимать участие в съемках порнографических видео и фото. Затем эти видео и фотографии продаются на черном рынке взрослым. Часто такие люди имеют тяжелые психические заболевания и представляют опасность для общества.

Преступления против половой свободы и половой неприкосновенности личности представляют собой специфическую группу преступлений. Они характеризуются особенностями, получающими отражение в своем научном определении.

Вопросы правовой охраны несовершеннолетних от сексуального насилия нашли отражение в ряде диссертационных исследований казахстанских юристов, представивших как критический, так и конструктивный подход к уголовно-правовой политике в данной сфере.

Советские ученые, занимавшиеся исследованием рассматриваемых преступлений, давали им следующие определения. Ю.К. Сущенко половыми преступлениями признает «общественно опасные действия объективно сексуального характера, совершаемые субъектом с целью удовлетворения половой потребности своей или другого лица, нарушающие существующий уклад половых отношений общества» [2].

А.Н. Игнатов определяет данные преступления как «общественно опасные деяния, признания, грубо нарушающие установленный в обществе уклад половых отношений и основные принципы половой нравственности, направленные на удовлетворение сексуальных потребностей виновного или других лиц» [3].

По мнению Б.В. Даниэльбека, половые преступления — это «предусмотренные уголовным законом общественно опасные деяния, имеющие сексуальный характер, посягающие на нормальный уклад половых отношений в обществе, совершаемые умышленно для удовлетворения своей или чужой половой потребности» [4].

Медведев А.С. в своем исследовании *«Виктимизация несовершеннолетних в процессе кибергрумнга: гендерная и психо – сексуальная специфика»* анализирует 94 случая онлайн-переписок между кибергрумерами и детьми, выявляя различия в тактиках воздействия в зависимости от пола и возраста жертв. Отмечается, что мальчики чаще вовлекаются в

сексуализированное общение, тогда как девочки склонны к дружескому взаимодействию. Рекомендуется развивать у детей навыки отстаивания личных границ и критического отношения к онлайн-собеседникам[5].

Сравнительно-правовой анализ и международные стандарты

Республика Казахстан ратифицировала Конвенцию ООН о правах ребёнка и Ланцаротскую конвенцию (2022 г.), в которых закреплены универсальные стандарты защиты детей от сексуального насилия. В международной практике применяются следующие принципы:

Презумпция доверия к ребёнку как потерпевшему (Child-friendly justice).

Возраст согласия, при котором разница в возрасте между партнёрами не превышает допустимого порога (в ЕС — обычно 2–3 года).

Институциональная профилактика, включая обязательное обучение педагогов и соцработников выявлению признаков насилия.

Бакытбеков А.С. в своей статье под названием «Закон о профилактике правонарушений в Республике Казахстан как основа предупреждения преступности: проблемы теории и практики» отмечает, что ужесточение законодательства без комплексной социальной поддержки не приводит к устойчивому снижению преступности. Автор так же подчёркивает необходимость внедрения сервисной модели полиции и обновления законодательства с учётом современных вызовов, таких как киберпреступность и преступления против несовершеннолетних[6].

Судебная практика и проблемы квалификации преступлений

Важной составляющей уголовно-правового анализа является практика применения законодательства судами Республики Казахстан. Особенно остро стоит вопрос квалификации преступлений, связанных с сексуальными посягательствами против несовершеннолетних, а также существующие пробелы в законодательстве.

Проблемы переквалификации и отказа в возбуждении дела

Одним из наиболее обсуждаемых вопросов является проблема переквалификации деяний, совершённых в отношении несовершеннолетних. Согласно судебной практике, часто возникает ситуация, когда действия, которые по своей сути являются насильственными посягательствами на половую неприкосновенность, квалифицируются как менее тяжкие преступления, например, как «неоднократные развратные действия» или «ненасильственные половые действия».

Постановление Верховного Суда РК (2022 г.) отмечает, что в ряде случаев следственные органы не обеспечивают должной квалификации преступлений и часто упускают момент квалификации совершённых деяний как серьёзное насилие.

В соответствии с постановлением Верховного Суда, следует уделять особое внимание квалификации преступлений, когда обвиняемый совершает действия с использованием личных отношений с потерпевшими, например, в случае насилия в семье или с участием близких родственников.

Кроме того, важную роль играет проблема отказа в возбуждении уголовного дела, что связано с недостаточной осведомлённостью родителей, педагогов и самих несовершеннолетних о механизмах правозащитной защиты. Латентность преступлений в данной сфере остаётся высокой, и в некоторых случаях преступления не фиксируются или остаются без должного правового контроля.

Необходимость создания специальных судов для несовершеннолетних. Всё более актуальной становится идея создания специальных судов, в том числе семейных и подростковых судов, которые рассматривали бы дела по сексуальному насилию с учётом возраста и психоэмоционального состояния несовершеннолетнего потерпевшего.

Таким образом, система уголовно-правовой охраны половой неприкосновенности несовершеннолетних в Республике Казахстан в последние годы претерпела значительные изменения, что свидетельствует о политической воле государства защищать детей от насилия. Однако ряд проблем остаётся нерешёнными, в том числе вопросы квалификации преступлений, недостаточная юридическая осведомлённость родителей и образовательных учреждений о правовых возможностях защиты детей.

Да, ужесточение ответственности, вплоть до пожизненного лишения свободы и химической кастрации, как это было зафиксировано в изменениях законодательства 2019–2021 годов, отражает твердую позицию государства. Однако считаем, что суровость наказания — это только один из инструментов правовой политики, и при чрезмерном акценте на карательную сторону она может стать самоцелью. Такой подход должен быть лишь частью более широкой системы, включающей профилактику, диагностику и социально-психологическую поддержку.

На наш взгляд, Казахстан на сегодняшний день недостаточно инвестирует в именно профилактическую и восстановительную составляющие. Несмотря на отдельные инициативы, такие как учебные программы по социальной работе (например, в Нархозе) или проведение кампаний МВД («Подросток» и пр.), всё это выглядит скорее, как фрагментарные шаги, чем как системная политика.

Преступления сексуального характера против несовершеннолетних, как правило, имеют высокий уровень латентности. В этом контексте считаю, ключевую роль играет доверие пострадавших к системе — к правоохранительным органам, к школе, к институту семьи. А это, в свою очередь, невозможно без специализированной психологической помощи, защищённого механизма подачи жалоб, и системы оповещения в школах, детсадах и поликлиниках.

Без реального совершенствования следственной и судебной практики никакие законодательные нововведения не будут работать эффективно. Примером служат ситуации, когда дела о насилии над детьми закрываются из-за отсутствия «достаточных доказательств», несмотря на показания самих

несовершеннолетних и тревожные сигналы со стороны учителей или социальных работников. Здесь важно не просто ужесточать санкции, а обучать следователей, судей, прокуроров работе с детьми — особенно в стрессовых условиях. Одна из проблем — это отсутствие достаточной процессуальной чувствительности к уязвимому положению ребёнка. Мы полностью разделяем эту точку зрения.

Также, ссылаясь на данные с сайта inform.kz, хотим подчеркнуть, что в последние годы в Казахстане действительно делаются попытки по созданию специализированных служб для работы с детьми. Однако даже существующие центры не покрывают весь объём запросов, особенно в сельской местности. Государству необходимо системно развивать сеть центров поддержки несовершеннолетних пострадавших, при этом обеспечивая обязательное межведомственное взаимодействие: МВД, Минздрава, Минобразования и неправительственных организаций.

Кроме того, представляется крайне важным внедрение обязательных школьных программ по половому воспитанию, профилактике насилия, работе с эмоциональной регуляцией. Это напрямую связано с идеей развития превентивной политики, о чём также говорит международный опыт. В Европе и Канаде, давно приняты протоколы по раннему выявлению рисков сексуального насилия в школах и семьях. Казахстану необходимо ориентироваться на эти модели. По данным с zakon.kz, в стране уже обсуждаются реформы в системе образования, включая воспитательные компоненты, и это — позитивный сигнал, однако, его реализация должна происходить не формально, а с участием профильных специалистов.

Особое внимание, на наш взгляд, должно быть уделено реабилитации пострадавших. Как показывают исследования и данные казахстанских психологов, дети, подвергшиеся сексуальному насилию, без профессиональной помощи сталкиваются с тяжёлыми последствиями — ПТСР, тревожными расстройствами, депрессией и даже девиантным поведением. Однако, как видно из публикаций на kaztag.kz, в стране до сих пор отсутствует устойчивая система государственной психологической помощи для этой категории пострадавших. Работают отдельные волонтерские или НПО-шные центры, но это не покрывает всех нужд. Считаем, что государство обязано сделать восстановление пострадавших не менее важным приоритетом, чем наказание преступников.

Также важно отметить, что несмотря на декларируемое "нулевое терпение" к насилию над детьми, реальные цифры, приведённые на inform.kz, показывают отсутствие стабильного снижения преступности в данной сфере. Это в очередной раз подтверждает нашу точку зрения — репрессия без профилактики и системного подхода — это не борьба, а лишь реакция. Должен быть создан единый межведомственный механизм, отслеживающий все стадии: от сигналов в школе до вынесения приговора и поддержки пострадавшего.

Необходимо интегрировать не только карательные меры, но и механизмы профилактики, реабилитации и образования. Для этого требуется активное

сотрудничество правоохранительных органов с социальными службами, образовательными учреждениями и местными органами власти.

Создание специализированных судов, работающих с несовершеннолетними, может стать важным шагом к улучшению правосудия в данной сфере. Кроме того, важен процесс реабилитации не только жертв, но и преступников, что способствует более устойчивому результату в плане снижения рецидивной преступности.

Необходимо усиление информационно-образовательной работы с детьми, родителями и педагогами, направленной на информирование о возможных рисках сексуального насилия и существующих правовых возможностях защиты.

Особое внимание следует уделить психологическому сопровождению пострадавших, что должно стать обязательной частью следственных и судебных процессов.

Проанализировав научные труды казахстанских и зарубежных авторов — Воропаевой П., Игнатова А.Н, Бакытбекова А.С. а также опираясь на статистику и данные с официальных источников (kaztag.kz, inform.kz, zakon.kz), мы пришли к чёткому и последовательному выводу:

Законодательная база РК действительно укрепляется, однако без одновременного развития всех вспомогательных систем — следственной, судебной, социальной и образовательной — желаемый результат достигнут не будет. Необходимо формирование целостной государственной политики, направленной не только на наказание, но и на предупреждение, защиту, лечение и сопровождение пострадавших. Только при таком подходе можно говорить о реальной защите половой неприкосновенности несовершеннолетних в Казахстане.

Библиографический список:

1. Полина Воропаева, курс юридических исследований КИМЭП LLM, Университет КИМЭП«Совершение уголовных правонарушений против половой неприкосновенности несовершеннолетних в Республике Казахстан с использованием ИТ-технологий — это современный вызов обществу»
2. Сущенко Ю.К. Ответственность за половые преступления против несовершеннолетних по советскому уголовному праву. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. —Саратов: СЮИ, 1967. —18 с.
3. Игнатов А.Н. Квалификация половых преступлений. — Москва: Юрид. лит., 1974. —255 с.
4. Даниэльбек Б.В. Половые извращения и уголовная ответственность. — Волгоград: Изд-во ВСШ МВД СССР, 1972. —127 с.
5. Медведев А.С.Виктимизация несовершеннолетних в процессе кибергруппинга: гендерная и психо – сексуальная специфика. Психология и право2023. Том 13. № 4. С. 83–94doi:10.17759/psylaw.2023130407

6. Бакытбеков А.С. Закон о профилактике правонарушений в Республике Казахстан как основа предупреждения преступности: проблемы теории и практики // Вестник Торайгыровского университета. Серия юридическая.— 2023. — № 1. — С. 6–12.

7. УК ССР (1959 г.)
8. УК РК (1997 г.)
9. УК РК (2014 г.)
10. <https://kaztag.kz>
11. <https://inform.kz>
12. <https://zakon.kz>
13. <https://stat.gov.kz>
14. <https://rosstat.gov.ru>
15. <https://bjs.ojp.gov>
16. <https://lex.uz>
17. <https://legislation.ge>
18. kaztag.kz
19. inform.kz
20. zakon.kz

ӘОЖ 343

ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДА ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРАТЫН БӨЛІМШЕЛЕРДІҢ РӨЛІ

Оспаньянов Б.С., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Есболатов атындағы Алматы академиясының
магистранты, полиция капитаны
(Қазақстан, Алматы қ.)

Біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңінде ішкі істер министрлігінің жүйесінде қылмыстардың алдын алуға ерекше назар аударылады, ол қылмысты, қылмыс жасаудың себептері мен жағдайларын, қылмыскердің жеке басын, жәбірленушінің жеке басын зерделеу, сондай-ақ қылмыстың алдын алу және қылмыс жасауға ықпал ететін немесе қылмыстың нәтижеге қол жеткізуді жеңілдететін себептер мен жағдайларды жою бойынша мақсатты қызметте көрінеді.

Азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және қылмыстардың алдын алу үшін қылмыстардың алдын алу деп не түсінілетінін түсіну қажет. Криминологияда «ескерту», «алдын алу», «қылмысқа қарсы күрес» ұғымдарын түсіндірудің бірыңғай тәсілі жоқ. Дегенмен, көптеген нормативтік-құқықтық тұжырымдардың болуы біздің зерттеуімізде басшылыққа алатын жалпылама анықтамаларды шығаруға мүмкіндік береді [1, 61-бет].

Сонымен, қолданыстағы заңнамаға сәйкес, ең жалпы ұғым-қылмысқа

«қарсы тұру». Оның мәні «терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 1-бабының 10-тармағында ашылады: бұл терроризмнің алдын алу жөніндегі, оның ішінде террористік актілер жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және кейіннен жою жөніндегі; терроризмге қарсы күрес жөніндегі, оның ішінде террористік актіні анықтау, ашу және тергеу жөніндегі; терроризмге қарсы іс-қимылды барынша азайту және (немесе) терроризм көріністерінің салдарын жою[2]. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл қағидаттары, оның ішінде сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мен оған қарсы күрестің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері белгіленетін «сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы да осы ұстанымдарда тұр[3]. Демек, «қарсы тұру» ұғымымен заң шығарушы осы саладағы субъектілер қызметінің екі негізгі бағытын қамтиды ескерту, яғни ықтимал қылмыскерлерді қылмыс жасаудан немесе қылмыстық ниеттерді соңына дейін жеткізуден сақтауға бағытталған іс-шаралар және күрес, яғни қазірдің өзінде жасалған және аяқталған қылмыстарды анықтау, ашу және тергеу. «Экстремистік қызметке қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 1, 2, 4, 5, 6, 9 және 10 экстремистік қызметтің алдын алу жөніндегі шаралардың мағынасын түсіндіреді: - бұл экстремистік қызметті жүзеге асыруға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және кейіннен жою (алдын алу); - қоғамдық және діни бірлестіктердің экстремистік қызметінің алдын алу және жолын кесу, басқа ұйымдардың, жеке тұлғалардың [4]. Бұл ретте экстремистік қызметтің алдын алу-бұл экстремизмнің алдын алуға бағытталған құқықтық, ұйымдастырушылық, тәрбиелік, насихаттық және өзге де шаралар жүйесі ол тәрбиелік және насихаттық және алдын алу іс-шараларын іске асыру арқылы жүзеге асырылады.

Осыған ұқсас тәсіл Ресей Федерациясының «терроризмге (терроризмге, экстремизмге, сыбайлас жемқорлыққа) қарсы іс-қимыл туралы» және «инсайдерлік ақпаратты заңсыз пайдалануға және нарықты манипуляциялауға қарсы іс-қимыл туралы және Ресей Федерациясының жекелеген заңнамалық актілеріне өзгерістер енгізу туралы» заңдарында да қарастырылған, оның мақсаты осы қызметтің алдын алу шеңберінде қаржы құралдарына, шетел валютасына және (немесе) тауарлар, инвесторлардың теңдігі және инвесторлардың сенімін нығайту (алдын алу) инсайдерлік ақпаратты заңсыз пайдалану және (немесе) нарықты манипуляциялау нысанында ұйымдастырылған сауда-саттықта теріс пайдаланудың алдын алу мен жолын кесудің құқықтық тетігін құру арқылы[5]. Алдын алу шараларының басымдығы «Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы» Федералдық заңда да атап өтіледі, оның негізгі мақсаты Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға байланысты әрекеттердің алдын алу болып табылады[6].

Теориялық тұжырымдамалардың әртүрлілігі мен қарама-қайшылығына

қарамастан, заң шығарушы аталған нормативтік құқықтық актілерде айтқан ұстанымды көптеген ғалымдар қолдайды.

Сонымен, И.П. Портнов «қылмыстың алдын алу-бұл жеке акт емес, оның себептері мен жағдайларын анықтауға, оларды жою немесе бейтараптандыру бойынша іс-шаралар жүйесін әзірлеуге, осы іс-шараларды іс жүзінде жүзеге асыруға байланысты бірқатар дәйекті әрекеттер» деп санайды [7, 79-бет]. Бұл идеяны дамыта отырып, П.И. Бабошкин қылмыстардың алдын алу процесінде адамдардың заңды (алдын алу) және заңсыз (алдын алу, жолын кесу) мінез-құлқына әсер етеді. Демек, қылмыстың алдын алу бұл қылмыс оқиғасының алдын алуға бағытталған әртүрлі құрылымдардың қызметі.

Қылмысқа қарсы күрес толығымен Заңсыз мінез-құлыққа әсер ету жазықтығында, бұл қазірдің өзінде жасалған заңсыз әрекеттерді анықтауға, ашуға және тергеуге бағытталған іс-шараларды белсенді жүзеге асыруды қамтиды. Бұл іс-шараларды негізінен құқық қорғау органдары жүзеге асырады және өз көріністерін табады, мысалы, олардың статистикасында (ашылған қылмыстардың саны, тергелген, қылмыстық сотқа жіберілген және т.б.)» [8, 33-35 беттер].

Бізге А.П. Алексееваның ең жалпы ұстанымы ұсынылады, ол былай деп жазады: «қылмысқа қарсы іс-қимыл шеңберінде қылмыспен күреспен негізінен құқық қорғау органдары айналысады, оларға қылмыс көріністерінің салдарын азайту және (немесе) жою міндеті жүктеледі, ал ескертуді мемлекет пен қоғамның барлық мүдделі субъектілері жүзеге асыруы керек. Ескерту қылмысқа қарсы күрестің «тәсілі» немесе «бөлігі» емес, өйткені талданатын ұғымдар тек қылмыстың «жолын кесу» жазықтығында қиылысады (бұл қылмыскердің өз идеясын жүзеге асыруының басталуына сәйкес келеді) құқық қорғау органдарының нақты міндеттері. Алдын алу іс-әрекетінің барлық басқа түрлері (алдын алу, алдын алу) қылмысқа қарсы күрестің шеңберінен тыс (қазірдің өзінде жасалған заңсыз әрекеттерді анықтау, ашу және тергеу)» [9, 159-160 беттер].

Бұл тұжырымдама бізге ең толық, егжей-тегжейлі және дәлелденген болып көрінеді. Осыған байланысты біз мынаны негізге аламыз қылмыстың алдын алу бұл мемлекет пен қоғамның ықтимал, бірақ әлі ойластырылмаған (алдын алу), ойластырылған, дайындалып жатқан, бірақ әлі жасалмаған (алдын алу), сондай-ақ олардың себептеріне әсер ету арқылы орын алатын, бірақ әлі аяқталмаған қылмыстарға (жолын кесу) қарсы бағытталған қызметі қылмыс жасау ниетінің пайда болуына, сондай-ақ оларды дайындау мен жасауға ықпал ететін жағдайлар [1, 62-63 беттер].

Қылмыспен күрес бұл қазірдің өзінде жасалған және аяқталған қылмыстарды анықтауға, ашуға және тергеуге бағытталған мамандандырылған субъектілердің қызметі [1, 63-64 беттер]. «Жедел іздестіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 2-бабының 3-тармағына сәйкес жедел бөлімшелердің қызметкерлері қылмыстарды анықтауды, алдын алуды, жолын кесуді және ашуды жүзеге асырады» [10]. Алайда жедел-іздестіру қызметін

жүзеге асыратын бөлімшелер қылмыстарды ашуға, қылмыс жасаған немесе жасаған адамдарды анықтауға немесе анықтауға көп көңіл бөледі және аз дәрежеде қылмыстардың алдын алу мәселелерімен айналысады.

Жедел-іздістіру қызметі-бұл күрестің нақты Мемлекеттік-құқықтық нысаны қылмыс, нақты белгіленген нормативтік-құқықтық базаға негізделген және ең алдымен олармен күресуді қиындататын заманауи жетістіктерді қолдана отырып, жасырын түрде жоспарланған немесе жасалатын қылмыстардың алдын алу мен ашуды қамтамасыз етуге арналған.

Жедел-іздістіру бөлімшелерінің қызметкерлері бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеген, ауыр және аса ауыр қылмыстар жасағаны үшін қылмысы қайталанған адамдарды бақылауды жүргізеді. Жедел іздістіру шараларын жүзеге асыру әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сотталғанды түзету және жаңа қылмыстардың алдын алу мақсатында құқыққа қайшы әрекеттерді толық есепке алу және жазаның бұлтартпастығы үшін тиісті жағдайлар жасауға ықпал етеді. Жедел-іздістіру бөлімшелерінің қызметкерлері үшін қылмыстың алдын алу жөніндегі қызметте билік органдарынан жасырынған адамдарды іздістіру үлкен рөл атқарады. Адамдардың бұл санаты бостандықта бола отырып, қылмыстық заңнамада тыйым салынған құқыққа қайшы әрекеттерді қайтадан жасайды және заңға бағынатын азаматтарды, оның ішінде кәмелетке толмаған адамдарды қоғамдық қауіпті әрекеттерді жасауға тартады. Е.С. Лапиннің [11, 256-бет] жедел іздістіру бөлімшелерінің профилактикалық қызметінің негізгі бағыттары болып табылады деген пікірімен келісе отырып:

- Қылмыстың алдын алу өз кезегінде жалпы және жеке болып бөлінеді;
- (жалпы-қылмыстардың алдын алу субъектілерінің қылмыстардың себептері мен жағдайларын анықтау, жою және бейтараптандыру жөніндегі мақсатты қызметі);

- (жеке-қылмыс жасауға жол бермеу және адамның мінез-құлқын қоғамға жат мінез-құлықтан заңға мойынсұнушылыққа өзгерту мақсатында қылмыс жасауға және оларға не қоршаған ортаға оң әсер етуге болатын нақты адамдарды анықтау жөніндегі шаралар кешенін білдіреді);

- Дайындалып жатқан қылмыстардың алдын алу (оларға жол бермеу) (яғни, адамдарды қылмыс жасау құралдарын іздістіруден, дайындаудан немесе бейімдеуден, қатысушыларды іздістіруден, қылмыс жасауға сөз байласудан не оларды жасау үшін өзге де қасақана жағдай жасаудан өз еркімен бас тартуға итермелеу мақсатында жоспарланып отырған және дайындалып жатқан қылмыстарға жол бермеуге бағытталған шаралар кешені);

- Қылмысқа жасалған қастандықтардың жолын кесу (яғни қылмыс жасауға тікелей бағытталған адамның (адамдардың) қасақана әрекеттерін (әрекетсіздігін) тоқтату мақсаты бар шаралар кешені).

Жедел іздістіру профилактикасының мәні мен мазмұны келесідей:

- Қылмыстық белсенді адамдар, олардың ниеттері, байланыстары, қылмыстық тәжірибесі, өмір салты, мінез-құлқы, өткені туралы ақпарат жинау

және осы мәліметтер жиынтығын талдау жүргізіледі; егер бұл мәліметтер осы адамның қылмыстық мінез-құлқының ықтималдығы туралы қорытынды жасауға негіз берсе, онда оған жедел профилактикалық байқау белгіленеді, ол профилактикалық есепке қойылады;

- Профилактикалық есепке қойылған адамдарды бақылау жүзеге асырылады, сондай-ақ осы адамдардың қылмыстарды, қылмыстық ниеттерін немесе қылмыстық әрекеттерін дайындау белгілерін, олардың ашылмаған қылмыстарға қатыстылығын анықтау үшін іздеу іс-шаралары жүргізіледі;

- Ұйымдасқан қылмыстық топтарды (ҰҚТ) немесе қылмыстық қауымдастықтарды (қылмыстық ұйымдарды) (ҚҰ)ажырату және бейтараптандыру бойынша жұмыс жүргізілуде;

- Жедел-іздістіру іс-шараларын (ЖІШ) өткізу барысында қылмыс жасаудың себептері мен шарттары айқындалады, сондай-ақ мемлекеттік билік органдарын көрсетілген себептер мен шарттарды жою және бейтараптандыру жөнінде шаралар қабылдау қажеттігі туралы хабардар ету жөнінде ұсыныстар әзірленеді;

- Жедел-профилактикалық бақылаудағы адамдардың фактілері мен мән-жайларын, іс-әрекеттері мен іс-әрекеттерін, оның ішінде бейнежазба, аудиозазба және фототүсірілімді қолдана отырып тіркеу бойынша жұмыстарды құжаттамалық ресімдеу жүргізіледі; құжаттау нәтижелері жедел есепке алу ісіне (БҚҚ) не ЖІҚ регламенттерінің нормативтік құқықтық актілерге сәйкес жеке профилактика іріктемелерінің материалдарына қоса тіркеледі;

- Алынған материалдар жария етілмеген ақпарат көздерін жария етпеуді ескере отырып сатылады.

Жедел-іздістіру органының (ЖІО) профилактикалық қызметінің объектілері:

- Қылмыстар дайындайтын не оларды жасауға әрекет жасайтын не құқыққа қайшы әрекеттер жасауға ниет білдірген адамдар;

- Қылмыстар жасауға не мемлекеттің мемлекеттік, әскери, экономикалық немесе экологиялық қауіпсіздігіне қатер төндіруге (мысалы, мемлекеттік, қызметтік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын ақпараттың жария етілуіне алғышарттар жасайтын адамдар) әртүрлі тәсілдермен (олардың әрекеттерінде не қылмыс құрамы әрекетсіздігінде) ықпал ететін адамдар;

- Құқық қорғау және бақылаушы органдардың қызметкерлеріне олардың қызметтік міндеттерін атқаруына әртүрлі жолдармен кедергі келтіретін, сондай-ақ қызметтік қызмет нәтижелеріне ықпал ету мақсатында оларға және олардың жақындарына психологиялық және өзге де ықпал ететін адамдар;

- ЖІО-мен компаға келу негіздері бойынша құпия ынтымақтастық Тоқтатылған адамдар;

- Құпия дереккөздерді, жоспарланатын жедел-іздістіру іс-шараларын ашуға, мемлекеттік, қызметтік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын ақпараттың жария етілуіне алғышарттар жасайтын құқық қорғау органдарының қызметкерлері;

- Жеке және заңды тұлғалардың қылмыс жасауына ықпал ететін себептер мен жағдайлардың өзі, сондай-ақ құқық қорғау және бақылау органдарында лауазымдық қылмыстар.

Сонымен қатар, профилактикалық жұмысты жүзеге асыра отырып, жедел-іздестіру бөлімшелерінің қызметкерлері учаскелік полиция уәкілдерімен, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі қызметкерлермен осы бөлімшелердегі профилактикалық есепте тұрған адамдарға қатысты ақпарат алмасу және алу мақсатында өзара іс-қимылды жүзеге асырады. Профилактикалық есепте тұрған адамдар тарапынан қылмыстардың алдын алу бойынша бірлескен шараларды жүзеге асыруға қатысады. Қылмыстардың алдын алу бойынша шұғыл шаралар қабылдау мақсатында қылмыстық іздестіру қызметкерлері қылмыстың жай-күйіне тұрақты негізде талдау жүргізеді және қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөнінде тиісті шаралар қабылдайды. Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін қылмыстық іздестіру қызметкерлері учаскелік полиция уәкілдерімен, тергеу бөлімшелерімен тығыз қарым-қатынас жасайды.

Библиографиялық тізім:

1. Семененко Г.М. «Проблемы противодействия умышленному уничтожению или повреждению чужого имущества: региональный аспект» // монография под науч. ред. А.Г. Заблоцкой Тамбов. 2014. С.- 130 с. 61-64.
2. «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі № 416-І Заңы (05.01.2024 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен);
3. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы № 410-V Заңы (01.01.2025 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен);
4. «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы № 31-ІІІ Заңы (20.08.2024 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен);
5. О противодействии неправомерному использованию инсайдерской информации и манипулированию рынком и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации: федер. закон от 27 июля 2010 г. № 224ФЗ (в ред. от от 21.07.2014 N 218ФЗ);
6. О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма: федер. закон от 7 августа 2001 г. № 115ФЗ (в ред. от 30.12.2015 N 424ФЗ.);
7. Портнов И.П. Современные подходы к решению проблемы объекта и предмета профилактики преступности // Государство и право. 1996. № 6. С. 79.

8. Алексеева А.П., Бабошкин П.И. Понятие противодействия преступности // ЮристПравоведъ. 2008. № 3. С. 33-35.
9. Алексеева А.П. «Противодействие» преступности и его отличие от других смежных понятий. // Российский криминологический взгляд. 2006. №4. С. 159-160.
10. «Жедел-іздістіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-ХІІІ Заңы.
11. Лапин Е.С. «Оперативно-розыскная деятельность. Курс правовых и теоретических основ» учебное пособие 4-е издание, дополн. М., Юрлитинформ, 2014 г, 256 с.

УДК 343.9

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКРЕПЛЕНИЯ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В ДЕЛАХ О НЕЗАКОННОМ ОБОРОТЕ СИНТЕТИЧЕСКИХ НАРКОТИКОВ

*Саленов Т.А., магистрант
Академии правоохранительных органов
при Генеральной Прокуратуре Республики Казахстан,
подполковник полиции*
Сырбу А.В. – научный руководитель,
заведующий кафедрой
Академии правоохранительных органов
при Генеральной Прокуратуре Республики Казахстан,
кандидат юридических наук,
старший советник юстиции (Казахстан, г. Астана)

2025 год ознаменован важными историческими датами – 80-летием Победы в Великой Отечественной войне и 30-летием Конституции Республики Казахстан. Эти юбилеи напоминают о ценности мира, безопасности и верховенства закона. Одной из серьезных угроз безопасности и благополучию общества в современных условиях является распространение наркотиков, особенно синтетических. Наркопреступность подрывает здоровье нации,

экономическую и социальную стабильность, а борьба с ней требует эффективной работы правоохранительных органов и совершенствования законодательства [1]. В последние годы в Казахстане, как и во всем мире, отмечается существенный рост незаконного оборота синтетических наркотиков, известных как «дизайнерские» или новые психоактивные вещества (НПВ) [7]. По оценкам экспертов, доля синтетических препаратов в общем объеме изымаемых наркотиков в РК увеличилась с единиц процентов десять лет назад до почти половины в настоящее время[1]. В этой связи актуализируются проблемы расследования таких преступлений, в частности вопросы обнаружения, фиксации и сохранения доказательств.

Цель настоящей статьи – проанализировать актуальные проблемы закрепления (фиксации) доказательств в уголовных делах о незаконном обороте синтетических наркотиков и предложить рекомендации по их решению с учетом новейших изменений законодательства Республики Казахстан и современной практики.

Законодательные и практические изменения (2015–2025)

За последние годы нормативно-правовая база, регулирующая противодействие незаконному обороту наркотиков в Казахстане, значительно обновились. В 2014 году был принят новый Уголовный кодекс Республики Казахстан, вступивший в силу с 2015 года, который установил отдельные статьи ответственности за преступления, связанные с наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами и прекурсорами. Например, статья 297 УК РК предусматривает наказание за незаконное хранение, сбыт и перевозку наркотических средств, а также дифференцирует ответственность в зависимости от размера (значительный, крупный или особо крупный) и способа совершения деяния[2].

С развитием наркотрафика законодателем предпринимались дополнительные меры. В 2019 году в УК РК были внесены изменения, усиливающие ответственность за сбыт наркотиков с использованием информационно-коммуникационных сетей (интернет) и вовлечение в наркооборот несовершеннолетних[2]. В частности, была ужесточена санкция части 3 статьи 297 УК РК, предусматривающая наказание вплоть до 20 лет лишения свободы или пожизненного заключения при отягчающих обстоятельствах. Также были криминализованы деяния, связанные с пропагандой и рекламой наркотических средств, в том числе через граффити-объявления и интернет-ресурсы[1].

Важным шагом стало законодательное закрепление понятий «аналоги наркотических средств» и «новые психоактивные вещества». В Закон РК «О наркотических средствах, психотропных веществах, их аналогах и прекурсорах» внесены дополнения, позволяющие оперативно отнести новые появляющиеся соединения к запрещенным аналогам, даже если их химическая формула не перечислена в официальном перечне. Такой подход призван закрыть

правовые лазейки, которыми пользовались распространители «дизайнерских» наркотиков, постоянно изменяя структуру веществ, чтобы обойти запреты[5].

Что касается правоприменительной практики, органы уголовного преследования Республики Казахстан активно осваивают новые методы борьбы с наркопреступлениями. Создаются специальные подразделения по противодействию киберпреступности, наделенные задачами выявления онлайн-площадок по сбыту наркотиков и фиксации электронных доказательств. Так, за 2020–2024 годы полиции удалось пресечь деятельность сотен интернет-магазинов, распространявших синтетические наркотики, и заблокировать тысячи объявлений в мессенджерах и соц.сетях[1; 7]. Постепенно накапливается опыт проведения контролируемых поставок и оперативных закупок синтетических средств, результаты которых затем приобщаются к материалам дела в качестве доказательств. Одновременно совершенствуются методики судебно-химической экспертизы для идентификации новых наркотических соединений, что отражается в практике центров судебной экспертизы Минюста РК[2].

Однако, несмотря на позитивные изменения, практика выявляет ряд проблем и пробелов, особенно на стадии фиксации и закрепления доказательств по делам данной категории. Рассмотрим основные из них.

Проблемы закрепления доказательств в делах о «синтетике»

Закрепление доказательств представляет собой совокупность действий следователя (дознателя) по надлежащей фиксации обнаруженных сведений о преступлении и полученных улик, обеспечению их сохранности и допустимости для последующего рассмотрения в суде[3]. В случаях с синтетическими наркотиками существуют специфические трудности, обусловленные как свойствами этих веществ, так и способами их распространения.

1. Маскировка и «невидимость» наркотиков. Синтетические психоактивные вещества зачастую не имеют ярко выраженного запаха или легко маскируются под легальные продукты (например, соли для ванн, курительные смеси). Их транспортировка осуществляется малыми партиями, в скрытой форме. Это осложняет обнаружение веществ при обыске или досмотре. Нередко изымаемые количества синтетических наркотиков весьма малы по весу, но обладают высокой активностью. Фиксация факта изъятия требует тщательного документирования: описания внешнего вида, упаковки, места обнаружения, условий изъятия, обязательно с применением фотосъемки, видеозаписи, а при возможности – с участием понятых и понятым образцом для сравнительного исследования[4]. Малейшие нарушения процедуры (например, отсутствие понятого либо неполное описание предмета) впоследствии дают повод защите ставить под сомнение допустимость доказательства.

2. Использование информационных технологий преступниками. Значительная часть сделок с «синтетикой» переместилась в интернет и закрытые каналы связи (мессенджеры, даркнет). Продавец и покупатель зачастую лично не встречаются – распространены схемы так называемых кладов (тайников),

когда оплата производится электронно, а наркотик оставляется в условленном месте. В таких случаях прямого контакта нет, и классические методы задержания с личным не всегда применимы. Для доказательства вины требуется устанавливать цепочку цифровых следов: переписку в мессенджере, адрес крипто кошелька, IP-логи, геолокацию подозреваемого в момент закладки тайника и т.д. Изъятие и процессуальное оформление электронных доказательств является сложной задачей. Необходимо обеспечить сохранность цифровой информации (скриншоты, файлы, IP-логи) и доказать подлинность источника. Например, чтобы приобщить переписку из мессенджера, следствие должно официально запросить данные у администрации сервиса или провести осмотр устройства с участием специалистов, иначе защита может заявить о фальсификации цифровых доказательств[6]. В Казахстане правовой механизм работы с электронными доказательствами еще находится в развитии; требуются подробные регламенты в УПК и наставления для оперативных подразделений по работе с цифровыми уликами.

3. Идентификация новых веществ и экспертиза. Ассортимент синтетических наркотиков постоянно расширяется: регулярно появляются новые формулы, которые не сразу включаются в перечни запрещенных. Это создает проблему для доказывания – до тех пор, пока вещество не признано наркотическим официально, изъятый порошок или жидкость формально не является запрещенным, а виновные избегают ответственности. Хотя введен механизм признания аналогов наркотиков, экспертиза должна доказать, что изъятое вещество по своему действию и химической структуре является аналогом уже запрещенного соединения[5]. Проведение таких исследований требует от экспертов высокой квалификации и современного оборудования. В реальной практике не исключаются ошибки экспертов или ситуации, когда заключение затягивается из-за отсутствия реактивов или эталонных образцов нового вещества. Без своевременной и качественной экспертизы следователю затруднительно закрепить факт изъятия именно наркотического средства. Также возникает вопрос сохранности вещественных доказательств: небольшое количество синтетического порошка легко утратить или загрязнить при хранении. Поэтому цепочка хранения (цепочка поставок) должна строго соблюдаться – вещество должно быть упаковано, опечатано, пронумеровано, а каждый этап перемещения зафиксирован документально[3].

4. Пробелы и сложности правового регулирования. Быстрые изменения в способах совершения наркопреступлений зачастую опережают развитие законодательства. Несмотря на обновление норм, на практике возникают ситуации, не полностью урегулированные законом. Например, порядок фиксации интернет-переписки или данных с мобильного телефона подозреваемого прямо не описан в УПК, что приводит к разной трактовке допустимости таких доказательств. Аналогично, институт понятых в современных условиях цифровой фиксации теряет эффективность, но полноценной замены (например, обязательной видеозаписи следственных

действий) законом пока не предусмотрено. Кроме того, транснациональный характер интернет-торговли наркотиками вызывает сложности в получении доказательств из-за рубежа – требуется использование механизмов международной правовой помощи, что долго и не всегда эффективно.

Отмеченные проблемы подтверждаются как статистическими данными, так и мнениями специалистов. По данным ООН, число новых психоактивных веществ в мире превысило 1100, и правоохранительные органы многих стран, включая Казахстан, сталкиваются с трудностями их идентификации и запрета[7]. Казахские и российские ученые также указывают на необходимость совершенствования методов доказывания по делам о наркотиках, особенно с учетом цифровизации преступной деятельности [5; 6].

Пути совершенствования и рекомендации

Для повышения эффективности расследования дел о незаконном обороте синтетических наркотиков и надежного закрепления доказательств необходимо реализовать комплекс мер нормативного и организационного характера:

Совершенствование законодательства. Требуется дальнейшая адаптация уголовно-процессуальных норм к современным реалиям. Следует прямо предусмотреть в УПК РК порядок работы с электронными доказательствами (цифровыми носителями, перепиской, записями камер наблюдения), включая процедуры их изъятия, осмотра и удостоверения подлинности[6]. Необходимо закрепить обязательность использования видео фиксации ключевых следственных действий (обысков, контрольных закупок), что повысит объективность и защитит следствие от обвинений в фальсификации. Также полезно законодательно регламентировать механизм ускоренного внесения новых веществ в список запрещенных (возможно, по упрощенной процедуре по представлению правоохранительных органов), чтобы минимизировать период, когда новое опасное вещество находится вне правового поля[5].

Укрепление материально-технической базы. Правоохранительные органы и криминалистические подразделения должны быть оснащены современными техническими средствами. В их числе: средства киберанализа для отслеживания интернет-активности подозреваемых, лабораторное оборудование для экспресс-анализа изъятых веществ, программное обеспечение для расшифровки зашифрованных данных и крипто валютных транзакций. Создание специализированных лабораторий по исследованию НПВ в Казахстане позволило бы сократить время проведения экспертиз и повысить их точность[1]. Рекомендуется вести национальную базу данных новых психоактивных веществ и их свойств, а также наладить обмен такой информацией с международными организациями (Интерпол, Управление ООН по наркотикам и преступности).

Методическое обеспечение и обучение. С учетом новых вызовов должны обновляться и методические рекомендации по расследованию наркопреступлений. Академия правоохранительных органов и другие учебные заведения могут разработать учебные пособия, посвященные тактике выявления

и фиксации электронных доказательств, особенностям работы с интернет-платформами, криптовалютами и пр. Регулярные курсы повышения квалификации для следователей, оперативных работников, экспертов-криминалистов необходимы для освоения новых технологий расследования[2]. Обмен опытом с коллегами из других стран, где уже наработана практика противодействия интернет-наркоторговле, также принесет пользу.

Межведомственное и международное сотрудничество. Проблема «синтетики» носит межгосударственный характер, поэтому важна координация как между ведомствами внутри страны (полиция, таможня, финансовый мониторинг, санитарные службы), так и между странами. Следует активнее использовать каналы взаимопомощи СНГ, ШОС и других организаций для обмена оперативной информацией и выполнения запросов о правовой помощи. Проведение совместных операций, в том числе контролируемых поставок с соседними государствами, позволит задокументировать цепочки поставки наркотиков до их источника. Кроме того, сотрудничество с интернет-платформами и хостинг-провайдерами (на международном уровне) может облегчить получение цифровых доказательств, если будут выработаны договоренности о более быстром предоставлении необходимой информации на запросы казахстанской стороны[6].

Повышение гарантий прав граждан. Внедряя новые меры, важно соблюдать конституционные права. Все процессы сбора доказательств должны осуществляться на законной основе, с соблюдением прав подозреваемых и иных лиц. Недопустима провокация преступлений со стороны оперативных сотрудников; контрольные закупки должны проводиться под надзором прокуратуры, а собранные доказательства тщательно проверяться судом. Таким образом, повышение эффективности не должно идти в ущерб законности и обоснованности уголовного преследования[3].

Реализация указанных мер будет способствовать формированию более действенной системы доказательств в делах о сбыте и распространении синтетических наркотиков. В итоге это повысит результативность судебного разбирательства, неотвратимость наказания виновных, а также общее профилактическое воздействие уголовного закона.

Незаконный оборот синтетических наркотиков представляет одну из наиболее острых угроз современной уголовно-правовой системы. Противодействие этой угрозе требует от государства постоянного обновления стратегий и методов. Анализ показал, что в Казахстане предпринимаются существенные шаги – совершенствуется законодательство, появляются новые подходы в оперативно-следственной работе. Однако проблемные вопросы закрепления доказательств остаются и требуют внимания. Предложения, изложенные в статье, направлены на укрепление доказательственной базы по делам данной категории, что, несомненно, повысит эффективность право применения.

В год 80-летия Великой Победы и 30-летия Конституции РК особенно ясно, что достижение целей правосудия и обеспечение безопасности общества – это продолжение тех традиций борьбы со злом и утверждения законности, которые закладывались десятилетиями. Решение актуальных проблем доказательственного права в сфере наркооборота станет весомым вкладом в укрепление законности и правопорядка. Это также подчеркнет приверженность Казахстана принципам правового государства, заложенным Конституцией и готовность отвечать на новые вызовы времени.

Библиографический список:

1. Алауханов Е. О. Противодействие незаконному обороту наркотиков: проблемы и решения. – Алматы, 2020.
2. Смагулов М. С. Совершенствование механизмов фиксации доказательств по делам о незаконном обороте наркотиков // Вестник Академии правоохранительных органов при Генеральной Прокуратуре РК. – 2021. – № 2. – С. 45–52.
3. Когамов М. Ч. Уголовный процесс Республики Казахстан: Учебник. – Астана, 2015.
4. Белкин Р. С. Криминалистика: Учебник для вузов. – М.: Норма, 2017.
5. Леонтьев К. Б. Новые психоактивные вещества и проблемы квалификации наркопреступлений // Право и государство. – 2022. – № 4. – С. 112–119.
6. Иванов П. П., Петров И. И. Использование электронных доказательств в расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков // Криминалистический вестник. – 2023. – № 1. – С. 28–34.
7. World Drug Report 2023. – Vienna: UN Office on Drugs and Crime, 2023.

ӘОЖ 343.1

ЖАСТАР ОРТАСЫНДАҒЫ НАШАҚОРЛЫҚ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҒДАЙЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Самигуллина Ж.С., Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
магистранты, полиция аға лейтенанты
Акимжанов Е.С. - ғылыми жетекші,
Қазақстан Республикасы ІІМ
Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
Кәсіби даярлық факультетінің бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты,
полиция полковнигі (Қазақстан, Қостанай қ.)*

Әлем бойынша алаңдаушылық тудырып отырған ең өзекті мәселелердің бірі – нашақорлықтың таралуы. Бұл құбылыс қоғамның әлеуметтік-психологиялық ахуалына әсер етіп қана қоймай, елдің моральдық-мәдени, демографиялық (сау ұлтты қалыптастыру), экологиялық және экономикалық дамуына кері әсерін тигізеді, сондай-ақ қылмыстық жағдайды нашарлатады.

Осы мәселені жою үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) мүше мемлекеттері есірткі заттары мен психотроптық құралдардың заңсыз айналымына қарсы бағытталған бірқатар іс-шаралар жүргізуде. Бұл – бүкіл әлем бойынша ортақ міндет.

Сонымен қатар, олар бірнеше халықаралық құжаттарды қабылдады, атап айтқанда:

- 1961 жылғы Есірткі заттары туралы Біріккен Конвенция (1972 жылғы өзгерістерімен бірге), оның мақсаты – каннабис (марихуана, гашиш және т.б.), кокаин (экогинин эфирлерімен бірге) және апиын (морфин, героин, кодеин және т.б.) өнімдеріне тек медициналық мақсатта ғана қолжетімділікті шектеу [1, б.1];

- 1971 жылғы Психотроптық заттар туралы Вена Конвенциясы – бұл психотроптық заттарды теріс пайдалануға қарсы күресуге және олардың заңсыз айналымының алдын алуға бағытталған [2, б.1];

- 1988 жылғы Есірткі заттары мен психотроптық құралдардың заңсыз айналымына қарсы күрес туралы БҰҰ Конвенциясы және басқа да бірқатар халықаралық құжаттар [3, б.1].

БҰҰ деректері бойынша, бүгінде әлемде шамамен 27 миллион адам есірткіге тәуелді. Ең кең таралғаны – каннабис (марихуана), оны 15-16 жас аралығындағы жастардың 5,6%-ы немесе 13,8 миллион жасөспірім пайдаланады. Каннабис тұтыну бойынша ең жоғары көрсеткіштер Еуропа, Солтүстік және Оңтүстік Америкада тіркелген [4, б.1].

Халықаралық есірткілерді бақылау комитетінің (ХЕБК) сарапшылары алкоголь мен темекіні балалық және жасөспірімдік кезеңде тұтыну мен психобелсенді заттарды қолдану арасындағы тығыз байланысты атап өтеді. Жасөспірім алкоголь, темекі немесе каннабиске қаншалықты ерте үйренсе, ересек жасында опиаттар мен кокаинге тәуелді болу қаупі де соғұрлым жоғары болады. Осыған байланысты, БҰҰ әлем елдерінің үкіметтерін жастар арасындағы есірткі қолдануға қарсы бағдарламаларға қаржы бөлуге шақырады [4, б.3].

Қазақстан Республикасы БҰҰ-ның мүшесі ретінде көптеген халықаралық есірткіге қарсы жобаларға қатысады. Елде халықаралық операцияларды ұйымдастыруға, транзиттік арналары жоюға және трансұлттық қылмыстық топтардың жолын кесуге арналған құқықтық құралдар қалыптасқан.

Қазіргі таңда жастар арасындағы есірткі қылмысының насихаты күрделі сипатқа ие. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өз Жолдауында былай деді: «...есірткінің, соның ішінде синтетикалық түрлерінің таралуы – болашақ ұрпақтың амандығына төнген үлкен қауіп. Есірткісіз қоғам құру – әрбір қазақстандық азаматтың міндеті. Синтетикалық есірткілер жыл сайын арзандап, қолжетімді болуда. Олар әлеуметтік желілер, мессенджерлер арқылы кедергісіз сатылып, тіпті үйге жеткізіледі. Бұл аса қауіпті әлеуметтік дерттің ауқымын ескере отырып, синтетикалық есірткіні өндіру мен таратумен күрес ұлттық деңгейде жүргізілуі тиіс» [5, б.1].

Синтетикалық есірткілер дегеніміз – жасанды жолмен өндірілген психобелсенді заттар, олар есірткілік қасиетке ие, адамды физикалық немесе психологиялық тұрғыда тәуелді етеді. Мұндай заттардың бәрі немесе жекелеген құрамдас бөліктері химиялық зертханаларда әртүрлі заттардан жасалады, бағасы салыстырмалы түрде арзан. Кейбірі өсімдік тектес есірткілердің қасиетін қайталап, олардың жасанды баламасы ретінде пайдаланылады. Оларға мыналар жатады: амфетаминдер, метамфетаминдер, экстази, синтетикалық каннабис және синтетикалық опиоидтер және т.б. Мысалы, МДМА (метиллендиоксиметамфетамин) мен мефедрон көбіне ұнтақ түрінде немесе таблетка түрінде шығарылады. Оларға кофеин немесе парацетамол сияқты қосымша қоспалар қосылады [6, б.1]. Бұл заттар алғашқы қолданудан-ақ тәуелділік тудыратынын атап өткен жөн.

Көптеген синтетикалық есірткілер бұрыннан бар заттардың химиялық формуласын өзгерту арқылы жасалады. Кейбірі мүлдем жаңа есірткілер ретінде, көбіне дәрілік заттардың жанама әсерлерінің негізінде шығарылады. Барлық синтетикалық есірткілерді сатуға тыйым салынған, олар заңмен қудаланады, алайда соңғы жылдары заңнама мұндай психобелсенді заттардың көбеюіне ілесе алмай отыр.

Шетелдік тәжірибеге сүйенсек, жаңа психобелсенді заттардың көпшілігі «занды» есірткілердің баламасы ретінде ашық сатылымда жүр. Еуропалық Одақтың ескерту қызметінің

мәліметіне сәйкес, соңғы бірнеше жылда 500-ден астам жаңа зат тіркелген. Синтетикалық стимуляторлар нарығы өте белсенді, себебі тұтынушылар үнемі жаңа заттарға ауысады. Бұл заттарды қолдану деңгейі елдер мен мәдениеттер арасында қатты өзгешеленеді. Кейбір дамыған елдерде бұл заттарды әлеуметтік тұрғыдан интеграцияланған жастар қолданса, басқа аймақтарда – әсіресе Солтүстік, Орталық және Шығыс Еуропа мен Азияда – олар есірткіге тәуелділік проблемаларын күшейтеді [7, б.1].

Көптеген шетелдік елдерде осындай «шығармашылықтың» нәтижесінде пайда болған өнімдер ауыр, кейде өлімге әкелетін уланулар, мысалы, ВИЧ, С гепатиті және басқа да бактериялық ауруларға алып келеді. Соңғы бірнеше жылда Еуропалық есірткі мен есірткіге тәуелділікті бақылау орталығы осындай жағдайлар бойынша ондаған ескерту жариялады [7, б.2].

Синтетикалық есірткілерді өндіру барған сайын күрделеніп, түрленіп барады, әрі оларды тұтынушы нарығына жақын – Еуропалық Одақ аймағында – өндіру мүмкіндігі артып отыр. Нарықтағы бәсекенің күшеюіне байланысты экстази өнімдерін жарнамалау барған сайын агрессивті сипат алуда.

Синтетикалық есірткілерді тек ауыз арқылы ғана емес, сондай-ақ иіскеп, тамырға егіп, тіпті ректалды жолмен де қолданады. Стимуляторларды қолдану тек шаршаумен ғана емес, уақытша психоздық эпизодтармен де байланысты. Жалпы алғанда, бұл заттар психикалық денсаулықтың нашарлауына әкеледі.

Қазіргі таңда синтетикалық есірткілерді өндіруде тізімге енген дизайнерлік және прекурсорлық химиялық заттар қолданылады, олар онлайн түрде жасырын сатылып, криптовалюта арқылы сатып алынады. Бұл есірткілер халықаралық айналымға пошта немесе жедел жеткізу қызметтері арқылы түседі, миллиардтаған пошта жөнелтілімдерінің арасында жасырылады.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі атап өткендей, біріншіден, есірткі орталық жүйке жүйесін бұзады, ал бұл жүйе 24 жасқа дейін ғана толық қалыптасады. Яғни, егер 15-17 жастағы жасөспірімдер есірткі қолданса, олардың жүйке жүйесі толық дамымайды. Олардың қабілеті шектеледі. Олар білім алып, жақсы мамандық иесі болып, өмірде өз орнын таба алмайды. Екіншіден, есірткі қолданатын адамдар, өкінішке қарай, өмір жасын қысқартады [8, б.1].

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің өкілі Н. Оспанова мәлімдегендей, мектептерде синтетикалық есірткілердің таралуының алдын алу мақсатында тәуекел топтарын қосымша біліммен қамтуға тырысуда. Ол: «Біз қабылдаған өте маңызды құжат – бұл мектепшілік есепке алу жүйесі. Мектептердегі әріптестерімізге есірткі, бұзақылық сияқты мәселелерге қызығушылық танытқан балаларға ерекше назар аудару керек екенін айттық. Мақсатымыз – мұндай балаларды қосымша білімге көбірек тарту, оларды мұғалімдердің, ата-аналардың және қауымдастықтың ерекше назарында ұстау» деді [8, б.1].

Өкінішке қарай, есірткі мен психобелсенді заттар ересектерге қарағанда кәмелетке толмағандарға анағұрлым күшті және жағымсыз әсер етеді. Жастар есірткіге тәуелділіктің болмайтынына, ол денсаулыққа зиян келтірмейтініне сенеді. Кәмелетке толмағандардың есірткі мен психотроптық заттарға алғаш рет қол жеткізуінің негізгі себебі — екі жағдайда үштен екісі қызығушылықтан, ал үштен бірі — құрдастарының ықпалымен бастайды. Бұл ретте есірткіге тартылу жасы жылдан-жылға төмендеп, жастардың кең ауқымды әлеуметтік топтарын қамтып отыр. Алайда тәжірибе көрсеткендей, бәрі жаңа әсерге деген құмарлықтан басталып, тәуелділікпен аяқталады. Ұзақ уақыт қолдану адамның ақыл-ой қабілетіне әсер етіп, оны қоғамнан толық оқшаулануға әкелуі мүмкін.

Сонымен қатар, бүгінгі таңда ақпараттық кеңістік қарқынды дамып келеді. Қазіргі қоғамда интернет, теледидар, газет, кино, радио, компьютер ойындары және басқа да мультимедиялық қосымшаларды елемей мүмкіндігі жоқ. Жасөспірімдердің өзін-өзі тану деңгейі толық қалыптаспағандықтан, кәмелетке толмағандар – ең әсерлі және сезімтал көрермендер – бұқаралық ақпарат құралдарының визуалды әсеріне ұшырайды. Жас кездері олар әлеуметтік желілерде көретін көріністердің нәтижесінде ерекше болады, себебі жас топтың әсерге және құрдастарынан келетін қысымға төзімділігі төмен. Instagram, Facebook, TikTok, YouTube сияқты сайттар балаларға танымал және қарапайым адамдармен танысу, олар арқылы есірткі мен алкогольге байланысты қауіпті мінез-құлық үлгілерін байқау ортасын қалыптастырады. Көбінесе үлгі ретінде атақты әртістер мен блогерлер қызмет етеді, олар өздерінің фотосуреттері мен бейнероликтерінде алкогольді сусындарды ішіп, есірткілер мен темекіні қолданатынын көрсетеді, сол арқылы түрлі ақпараттық және

медиялық платформаларда жастарға жағымсыз әсер етеді. Сонымен қатар, көмелетке толмағандарға мұндай ықпалы тек танымал тұлғалар мен «әсерлі адамдардан» емес, сонымен бірге өз достары мен отбасыларынан да түседі. Мұндай мазмұндарды балалар арасында есірткі қолдануды және ретпен берілетін дәрі-дәрмектерді, сондай-ақ ішімдікті қалыпқа асырылған іс-әрекет ретінде таныстыруға әкеледі.

Наркотикалық заттардың маркетингі мен жарнамасы арқылы тиюінен бөлек, әлеуметтік желілер психикалық денсаулық мәселелерінің көптеген түрлерінің катализаторы болып табылады, олар психоактивті заттарды шамадан тыс қолдануға әкелуі мүмкін. Әлеуметтік желілер қоғамдағы бәсекелестікті бекемдеп, барлық нәрсе бақылауда ұсталатын әлемде үнемі салыстыру процесін тудырады, бұл әсіресе басқалармен салыстырғанда өзін төмен бағалау, депрессия және тамақтану бұзылуларына себеп болатын жасөспірімдер үшін үлкен қиындық тудырады.

Біз әлеуметтік желілерді қолдану, теріс психикалық денсаулық және өзін-өзі төмен бағалау арасында өзгеше байланыс бар деп санаймыз, бұл да көмелетке толмағандардың психоактивті заттарды қолдануына ықпал етуі мүмкін. Жасөспірімдер эмоционалды қиыншылықтармен күрескенде, олар көбінесе есірткі немесе алкогольге жүгінеді, өйткені бұл ауыр сезімдерден арылуға көмектесетін құрал деп есептейді. Әлеуметтік желілерді жиі тексеру және өздеріңізді басқалармен салыстыру жастардың өзін одан сайын нашар және оқшауланған сезінуіне әкеледі. Психоактивті заттарды қолдану көрінеді, олардың теріс ойларды басуға уақытша көмектесетіндігі байқалса да, өздігінен емдеуден гөрі олардың созылмалы қолданылуы жағдайды нашарлатады. Сонымен қатар, жастар арасындағы нашақорлық олардың психофизикалық жағдайын нашарлатып қана қоймай, есірткі заттарынан табыс табу мақсатына бағытталған қылмыстардың, соның ішінде өз мүддесін көздейтін зорлық-зомбылық қылмыстарының да көбеюіне себеп болады. Кейбір жағдайларда ұрлықтың жасалуының 60%-ы есірткі қолданумен байланысты деп айтылады.

«Жеті ай “спайс” қолданған» мақалада есірткіге тәуелді болған бір адамның шынайы өмірі баяндалады. Онда синтетикалық есірткіні жеті ай бойы қолданған жас жігіттің оқиғасы сипатталады. Оның айтуынша, есірткіні бір ай қолданудың өзі оған 400 мың теңгеден астам шығын келтірген.

Қазіргі кезде оның толық реабилитациясына бір жарым жыл қажет. Сонымен қатар, ол синтетикалық есірткіні 13 жастан бастап қолдана бастаған кәмелетке толмаған балалардың бар екенін де айтқан [9, б.3].

Осы айтылғандарды ескере отырып, нашақорлықпен ауыратын адамдар санының артуы есірткіге қатысты жасалатын қылмыстардың да өсуіне әкеліп соғады, бұл өз кезегінде қылмыстық табыстардың көбеюіне жол ашады. Есірткі саудасынан түскен мол табыс қылмысты ұйымдастырушылар мен орындаушыларды қылмыстық әрекеттер механизмін жетілдіруге итермелейді, әсіресе есірткінің таралуымен байланысты болып келеді.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің деректеріне сәйкес, интернет пен әлеуметтік желілер арқылы есірткіні жарнамалау және насихаттау фактілері бойынша 76-дан астам қылмыстық іс қозғалған, 1600-ден астам интернет-ресурстар анықталып, бұғатталған. Сонымен қатар, «наркосайттар» арқылы есірткі сату деректері бойынша 153 қылмыстық іс тіркелген. Алайда, атқарылған жұмыстарға қарамастан, негізгі мәселе – сайттардың әкімшілерін, яғни есірткі таратумен айналысатын тұлғаларды анықтаудың қиындығы, олардың көбісі, болжам бойынша, кәмелетке толмағандар болуы мүмкін. Бұғатталған сайттар электрондық сілтемелерін өзгертіп, қайта жұмыс істей береді [10, б.1].

Жоғарыда айтылған деректерді ескере отырып, біз нашақорлық пен есірткі бизнесіне қарсы күрестің басты бағыты ретінде алдын алу шараларын, құқық қорғау органдары мен денсаулық сақтау, білім беру, жергілікті атқарушы органдар, еріктілер қозғалыстары арасындағы ынтымақтастықты атап өтеміз. Дәл осы – алдын алу және уәкілетті ұйымдардың бірлескен белсенді әрекеті – жас ұрпаққа оң әсер етіп, еліміздің дені сау болашағын қамтамасыз ете алады.

Осыған байланысты, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 29 маусымдағы №508 Қаулысымен 2023–2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында нашақорлық пен есірткі бизнесіне қарсы күрес жөніндегі Кешенді жоспар бекітілді [11, б.1]. Сонымен қатар, 2022–2025 жылдарға арналған нашақорлыққа қарсы күрес және оның алдын алу шараларын жетілдіруге бағытталған Жол картасы да әрекет етеді [12, б.1].

Бұл құжаттар мемлекет тарапынан қабылданған есірткіге қарсы саясатты жүзеге асыруға қатысатын барлық мемлекеттік

органдардың күшін біріктіреді. Олар нақты тәжірибелік, заңнамалық және халықаралық бастамаларды қамтитын жүйелі тәсіл ұсынады [12, б.2].

Ішкі істер министрлігінің Есірткі қылмысына қарсы іс-қимыл департаменті келесі жұмыстарды жүзеге асырды:

- көңіл көтеру орындары, тағамдық көкнәр сататын нүктелер мен дәрілік препараттардың айналымы тексерілді;

- банктер мен төлем ұйымдарының күмәнді қаржылық операцияларды тексеру және күмәнді «электронды әмиян» иелерін анықтау талаптарын сақтауына бақылау жүргізілді;

- халықаралық айналымда жаңа түрдегі есірткілерді анықтау, оларды шұғыл зерттеу, бақылауға енгізу және «қылмыстық» көлемдерін белгілеу мақсатында ведомствоаралық мониторинг тобы құрылды;

- интернеттегі жарнаманы, граффити суреттер мен QR-кодтарды жою бойынша қоғамдық топтар, сондай-ақ мектеп оқушылары мен жастар арасында алдын алу жұмысын жүргізетін үгіт топтары арқылы қоғаммен байланыс күшейтілді.

Жол картасының жекелеген тарауы есірткіге тәуелді адамдарды алдын алу, емдеу және оңалту жұмысын жетілдіруге арналған [12, б.2].

Жоғарыда баяндалғандарға сүйене отырып, 2025 - 2030 жылдарға арналған Қазақстан Республикасында нашақорлық пен есірткі бизнесіне қарсы күрес жөніндегі Кешенді жоспарды және нашақорлық қылмыстарына қарсы күрес пен нашақорлыққа қарсы алдын алу шараларын жетілдіруге арналған Жол картасын мақсатты түрде жүзеге асыру халық арасында жағдайды жақсартуға, сондай-ақ елдегі нашақорлық аурулары мен нашақорлықтан зардап шеккен адамдардың санының өсуін азайтуға мүмкіндік береді деп атап өткіміз келеді.

Біздің пікірімізше, болашақта есірткі құралдарының заңсыз айналымына қарсы күресті мемлекет саясатының басты бағыты ретінде әлеуметтік-экономикалық дамудың бағдарламасына қосып, есірткіге қарсы күресті күрделі қоғамдық жүйелік бағдарлама және ұзақ мерзімді стратегиялық міндет ретінде қарастыру қажет. Бұл үшін құқықтық, әкімшілік, экономикалық, мәдени, білім беру және медициналық бағыттарды қолдана отырып, қоғамның барлық күштерін есірткіге қарсы күреске жұмылдырып, есірткі жеткізу мен тарату арналарының көздерін жабуды жалғастыру, сондай-ақ

дені сау ұрпақ тәрбиелеу үшін психотерапия, әлеуметтік қолдау, өнер, спорт және басқа да шығармашылық шараларды емдеу ретінде пайдалану қажет.

Библиографиялық тізім:

1. Есірткі құралдары туралы Біріккен конвенция (1961 жылғы Есірткі құралдары туралы Біріккен конвенцияға 1972 жылғы хаттамамен енгізілген түзетулермен). 1961 жылы қабылданған.

2. Психотроптық заттар туралы Вена конвенциясы. 1971 жылы қабылданған.

3. Есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы күрес туралы БҰҰ Конвенциясы. 1988 жылы қабылданған.

4. Дж. Пироцци «Жаңа психоактивті заттардың пайда болуы есірткімен күресті қиындатуда» мақаласы, 2020 жыл, БҰҰ ресми сайты. Жаңалықтар ООН <https://news.un.org/ru/story/2020/02/1373301>.

5. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Қуатты қоғам». 2022 жылғы 1 қыркүйек, Астана, <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>.

6. Минусинск қаласы муниципалдық білім беру ұйымының мәліметі «Нашақорлық тәуелділік – білу арқылы алдын алу», 2020 жылғы 10 қаңтар, Минусинск <https://minusinsk.info/narkoticheskaya-zavisimost-znat-chtoby-predotvratit>.

7. Есірткілерді бақылау бойынша халықаралық комитеттің 2021 жылғы баяндамасы. Біріккен Ұлттар Ұйымының ресми сайты. https://unis.unvienna.org/pdf/2022/INCB/INCB_2021_Report_R.pdf.

8. А. Субботина «Қазақстанда 70-тен астам бала нашақорлық тәуелділігімен есепте тұр», 2023 жыл, КазТАГ, Астана <https://kaztag.kz/ru/news-of-the-day/bolee-70-detey-sostoyat-na-uchete-s-narkoticheskoy-zavisimostyu-v-kazakhstane>.

9. Е. Вебер «Жеті ай “скорость” күйінде». Нашақордың ашық әңгімесі», 2019 жыл, Радио Азаттық <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-syntheticdrugs-and-their-effects-an-addicts-story/30073697.html>.

10. А. Қасимова, «Есірткілердің жарнамасы мен

насихатына қарсы 70-ден астам қылмыстық іс қозғалды», Астана, 2022 жылғы 25 тамыз. Ресми сайт https://www.inform.kz/ru/bolee-70-ugolovnyh-del-zavedeno-za-reklamu-i-propagandu-narkotikov_a3971104.

11. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 29 маусымдағы № 508 қаулысы «Қазақстан Республикасында нашақорлықпен және есірткі бизнесімен күресудің 2023-2025 жылдарға арналған Кешенді жоспарын бекіту» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000508>.

12. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2020 жылғы 17 тамыздағы «Қазақстан Республикасында 2021-2023 жылдардағы шектеулі мүмкіндіктері бар балаларға кешенді көмек көрсету Жол картасын бекіту туралы» №2020 бұйрығы. Сайт <https://adilet.zan.kz/rus/docs/R2000000112>.

ӘОЖ 342.9

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ САЛДАРЫ

*Такетова К.Д., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
1 курс магистранты, полиция майоры
Амангельдиев Д.А. – ғылыми жетекші,
Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институтының
Кәсіби даярлық факультетінің бастығы,
философия докторы (PhD), полиция полковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

«Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие керек. Тәрбиесіз берген білім адамзаттың қас жауы, ол болашақта оның өміріне қауіп әкеледі» деп ұлы ғалым-философ Әбу Насыр әл Фараби айтқандай, балаларға жан-жақты тәрбие беруді жетілдіріп отыру басты парызымыз деп есептейміз. Қай елде, қай заманда болсын, бала тәрбиесіне ерекше мән берілген. Өйткені, бала ата –анасының ғана емес, ұлыс пен ұлттың ертеңі, келер тарихқа аманат. «Тәрбиелі тәртіптің құны, тәртіпті елдің ұлы» - деп Халық қаһарманы, жазушы Бауыржан Момышұлы айтып өткендей, ұрпақ –саналы өмірдің ең басты кепілі.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары және құқықтық салдары – қоғамда өзекті мәселелердің біріне айналууда.

Кәмелетке толмағандардың заң бұзушылықтары көбінесе олардың психоәлеуметтік ерекшеліктерімен, толыққанды құқықтық білімінің болмауымен байланысты. Осы мәселе құқықтық және әлеуметтік тұрғыдан

терең қарастырылып, көптеген елдерде арнайы заңдар мен бағдарламалар әзірленген. Соңғы онжылдықтарда кәмелетке толмағандардың жасаған қылмыстар саны айтарлықтай өсіп, мемлекеттік органдарды, халықты және әлеуметтік қорғау мамандарын алаңдатып отыр.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары әр түрлі болуы мүмкін. Олардың ішінде ең жиі кездесетіндер:

1. Мүліктік құқық бұзушылықтар:
Ұрлық, алаяқтық, тонау.
2. Жеке құқыққа қолсұғу:
Жәбірлеу, зорлық-зомбылық көрсету.
3. Қоғамдық тәртіпке қарсы әрекеттер:
Қоғамдық орындарда шу шығару, мас күйінде жүру.
4. Нашақорлық және есірткі заттарын пайдалану.
5. Құқық қорғаушы органдарға немесе заңды тұлғаларға қарсы әрекеттер:
Жалған мәліметтер беру, заңгерлік тәртіпті бұзу.
6. Жыныстық қатынасқа қатысты заң бұзушылықтар:
Жасөспірімдер арасындағы жыныстық құқық бұзушылықтар.

Кәмелетке толмағандардың мұндай әрекеттерінің себептері мен салдарын зерттеу осы жас тобындағы қылмыстың мінез-құлықтың қалыптасу механизмдерін жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұндай жағдайлардың құқықтық аспектілерін қарастыру маңызды: кәмелетке толмаған құқық бұзушыларға заңда қандай шаралар қарастырылған және оларды қылмыстың қайталануының алдын алу және жасөспірімдерді әлеуметтендіру үшін қалай тиімді қолдану керек.

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмысқа шолу жасайтын болсақ, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыс қоғам мен құқық қорғау органдарының назарын талап ететін күрделі мәселе. Статистика көрсеткендей, соңғы жылдары кәмелетке толмағандар тарапынан жасалған қылмыстар саны артып келеді. Бұл тенденция қоғамда алаңдаушылық туғызып, жастар арасындағы қылмыстың көбеюінің себептері туралы сауалдар туғызуда. Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алудың тиімді шараларын әзірлеу үшін мұндай мінез-құлыққа әсер ететін факторларды талдау қажет.

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуіне ықпал ететін факторларға келесідей жағдайларды атап айтуға болады. Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуіне ықпал ететін факторлар әртүрлі және әлеуметтік, экономикалық және психологиялық аспектілерді қамтиды. Жасөспірімдер арасындағы қылмыстың көбеюіне отбасындағы дисфункционалдық жағдайдың әсері, ата-ана бақылауының жоқтығы, отбасының әлеуметтік-экономикалық жағдайының төмендігі, келеңсіз орта және ортасы тарапынан агрессивті әсер ету басты факторлар болып табылады. Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың пайда болуына жағдай туғызатын әлеуметтік бағдарламалар мен қолдау қызметтеріне

қолжетімділіктің жоқтығы да елеулі фактор болып табылады. Осы факторларды түсіну кәметке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және олардың барабар даму мен қорғалу құқығын қорғау бойынша тиімді шараларды әзірлеу үшін қажет.

Кәметке толмаған құқық бұзушыларға қатысты құқықтық шаралар ол жасөспірімдерді оңалтуға және әлеуметтендіруге бағытталған шаралардың тұтас кешенін қамтиды. Негізгі құралдардың бірі – түзеу мекемелері мен арнайы оңалту бағдарламалары сияқты тәрбиелік шаралар. Заңда көзделген әкімшілік және қылмыстық жазалар да қолданылады. Мұндай шаралардың негізгі мақсаты – қайталанатын құқық бұзушылықтың алдын алу және кәметке толмағандардың өмірін жақсы жаққа өзгертуге мүмкіндік беру. Олардың өмірін қалпына келтіруге және қоғамға кірігуіне мүмкіндік беретін оңалту мен білім беруге баса назар аударылады.

Қылмыстың кәметке толмағандардың болашағына әсеріолардың болашағына ауыр зардаптар әкеледі. Жиі тәртіп бұзу қылмыстық жауапкершілікке әкеп соғады және кәметке толмағандардың өмір бойы теріс салдары болуы мүмкін. Олар оқуда, жұмысқа орналасуда және әлеуметтік бейімделуде қиындықтарға тап болуы мүмкін. Мұндай мінез-құлық олардың психологиялық және эмоционалдық жағдайына қатты әсер етеді, олардың мансап таңдауын шектейді және басқалармен қарым-қатынасын нашарлатады. Сондықтан кәметке толмағандардың қылмыстық әрекетке баруына жол бермеу және олардың келешегі үшін келеңсіз салдардың алдын алу үшін оларға қолдау көрсету және оңалту маңызды.

Жастар арасындағы қылмыстың алдын алудағы қоғамның рөліне тоқталатын болсақ, жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алуда қоғам басты рөл атқарады. Ол балалар мен жасөспірімдерге білім алуға, мәдени және спорттық іс-шараларға қолжетімділікті қамтамасыз ететін қауіпсіз және қолайлы орта құруы керек. Кәметке толмағандар арасында кездесетін әлеуметтік мәселелерге назар аударып, оларға қолдау көрсету мен балама нұсқаларды ұсыну маңызды. Кәметке толмағандар арасындағы қылмысты азайтуда құқықтар мен міндеттер, алдын алу бағдарламалары мен оңалту туралы білім беру де маңызды рөл атқарады. Бұл мәселемен бірлесіп күресіп, келер ұрпақтың қауіпсіз болашағын қамтамасыз ету үшін қоғамның құқық қорғау және білім беру мекемелерімен бірлесіп жұмыс істеуі маңызды.

Қорыта айтқанда, кәметке толмағандардың құқық бұзушылықтары қоғам үшін үлкен қауіп төндіреді, бірақ бұл мәселеге дұрыс көзқарас, тәрбиелік және құқықтық шаралар арқылы жол бермеуге болады. Құқықтық салдарлар жасөспірімдердің болашағына теріс әсер етпеуі үшін әрқашан алдын алу шараларына баса назар аударылғаны жөн деп санаймын.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08.1995ж.

2. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі 05.07.2014 ж.№235-V

3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 03.07.2014ж. №226

4. <https://inkaraganda.kz/novosti/obshhestvo/pravonarusheniya-sredinesovershennoletnih-i-pravovye-posledstvija/> (жүгінген күні 28.03.2025ж.)

УДК 342.95

ХАРАКТЕРНЫЕ ПРИЗНАКИ СЕМЕЙНО-БЫТОВЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Тасиминова А.Ж.

*магистрант Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева,
капитан полиции (Казахстан, г. Актобе,)*

Саханова Н.Т. – научный руководитель,
*начальник кафедры Уголовного процесса и криминалистики
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева,
ассоциированный профессор,
полковник полиции (Казахстан, г.Актобе)*

Семья как замкнутая социальная структура с внутренними специфическими правилами взаимодействия, порождает высокий уровень латентности правонарушений, совершаемых в данной среде. Однако, учитывая политику нашего государства и происходящие изменения правосознания общества, которое не остается сейчас в стороне, проявляя «нулевую терпимость», особую актуальность приобретают вопросы предупреждения и пресечения правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. В контексте семейно-бытовых отношений значительное внимание уделяется также проблеме бытового насилия. Законодательство Казахстана предусматривает меры по профилактике и борьбе с бытовым насилием, регулируя взаимодействие между субъектами предупреждения насилия и предоставление специальных социальных услуг пострадавшим. Насилие в сфере семейно-

бытовых отношений уже давно вышло за пределы индивидуальных семейных ячеек и стало угрозой для всего сообщества, требующей адекватного законодательного реагирования[1].

В этой связи Главой государства в Посланиях народу Казахстана от 16 марта 2022 года и 1 сентября 2023 года даны соответствующие поручения по ужесточению наказаний за насилие в отношении женщин и детей. Как результат, в Казахстане с 16 июня 2024 года начал действовать Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей», подписанный главой государства 15 апреля 2024 года.

Поправки направлены на совершенствование правовых, социальных, институциональных и иных основ государственной семейной политики, усиление защиты прав женщин и безопасности детей, ужесточение административной и уголовной ответственности за нарушение их безопасности, профилактику насилия в семейно-бытовой сфере[2].

Согласно Закону Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия», семейно-бытовые отношения определяются как отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, а также лицами, имеющими общего ребенка (детей)[3].

Исходя из этого определения, по законодательству Республики Казахстан к семейно-бытовым правонарушениям можно отнести широкий спектр действий.

В Уголовном кодексе Республики Казахстан не выделена отдельная глава, посвященная правонарушениям в сфере семейно-бытовых отношений. Однако, в зависимости от обстоятельств, следующие статьи УК РК могут применяться к деяниям, совершаемым в семейно-бытовом контексте: ст. 99. Убийство; ст. 106. Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью; ст. 107. Умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью; ст. 108-1. Умышленное причинение легкого вреда здоровью; ст. 109-1. Побои; ст. 110. Истязание; ст. 120. Изнасилование; ст. 121. Насильственные действия сексуального характера; ст. 121-1. Приставание сексуального характера к лицам, не достигшим шестнадцатилетнего возраста; ст. 131. Оскорбление; ст. 126. Незаконное лишение свободы; ст. 140. Неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего; ст. 141. Ненадлежащее исполнение обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровья детей; ст. 142. Злоупотребление правами опекуна или попечителя [4].

В Кодексе Республики Казахстан об административных правонарушениях к рассматриваемой категории деликтов можно отнести следующие: ст. 73. Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений; ст. 73-3. Клевета; ст. 127. Неисполнение обязанностей по воспитанию и (или) образованию, защите прав и (или) интересов, мер по обеспечению безопасности несовершеннолетнего [5].

Анализируя уголовное и административное законодательство к правонарушениям в сфере семейно-бытовых отношений, можно отнести и другие действия, запрещенные законодательством. Однако для такого отнесения необходимо установление конкретных критериев относительно понятия «семейно-бытовые отношения».

О понятии «семейно-бытовые отношения» и его признаки

В правовой доктрине по сей день не сложилось единого понимания характеристики правонарушений на почве семейно-бытовых отношений, что в свою очередь вызывает проблемы законотворческого и правоприменительного характера, что обосновывает необходимость изучения общественных отношений в рассматриваемой сфере взаимодействия отдельных индивидуумов, что позволит повысить эффективность деятельности субъектов предупреждения и пресечения правонарушений в данной сфере, устранить причины и условия совершения данных правонарушений и создать здоровую, безопасную атмосферу как в обществе в целом, так и в каждой семье в частности.

Понятие «семейно-бытовые отношения» в законодательстве Казахстана включает в себя различные аспекты взаимодействия между членами семьи. В частности, это отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, а также лицами, имеющими общих детей. Эти отношения регулируются Кодексом Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» [6].

Данное определение охватывает широкий круг лиц, связанных не только юридическими узами брака, но и фактическими обстоятельствами совместного проживания или наличия общих детей.

Однако если обратится к самому термину, то к семейно-бытовым отношениям относятся не только отношения личные внутрисемейные, но и другие формы неформальных взаимоотношений. К таковым можно отнести бытовые – коммуникации на работе с коллегами, соседями, друзьями и пр. Если рассматривать понятия семейные и бытовые отношения с этимологического значения данных понятий они не совпадают полностью, но тесно связаны. Так, быт по своему смыслу означает жизненный уклад, повседневная жизнь. В других словарях этому слову относят значения общий уклад жизни; совокупность обычаев и нравов, присущих какому-л. народу, определенной социальной группе; совокупность связей и отношений, служащих удовлетворению удовлетворению материальных потребностей людей в пище, одежде, жилище, лечении и поддержании здоровья, так и освоение человеком духовных благ, культуры, человеческое общение, отдых, развлечения; условия существования[7].

По словарю Ожегова понятие семья обозначает группу, живущих вместе близких родственников; объединение людей, сплочённых общими интересами. Другими данное понятие ассоциируется со следующими значениями: основанная на браке или кровном родстве малая группа, члены которой связаны общностью быта, взаимной помощью и моральной ответственностью; группа

людей, состоящая из мужа, жены, детей и других близких родственников, живущих вместе; социальный институт, характеризующийся определенными соц. нормами, санкциями, образцами поведения, правами и обязанностями, регулирующими отношения между супругами, родителями и детьми; группа живущих вместе родственников [8].

Как мы видим по этимологическому значению, определение семейные отношения уже, являются частью бытовых отношений. То есть отношения в сфере быта и отношения в сфере семьи соотносятся друг с другом как целое и часть, а вместе создают совокупность новых свойств и закономерностей.

Одной из ключевых проблем, связанных с семейно-бытовыми отношениями, является насилие в семье. Учитывая указанное выше и саму тематику научной статьи, очевидным становится необходимость определения признаков, свойственных семейно-бытовому правонарушению.

Характерные признаки семейно-бытовых правонарушений

В целом, семейно-бытовые правонарушения – это противоправные деяния, совершаемые в рамках семейных или бытовых отношений, нарушающие права и законные интересы членов семьи или совместно проживающих лиц. Семейно-бытовые правонарушения имеют ряд особенностей, которые отличают их от обычных правонарушений. Основные критерии различия:

1. Субъекты правонарушения

Семейно-бытовые правонарушения совершаются между лицами, связанными семейными или бытовыми отношениями (родственники, супруги, бывшие супруги, сожители, опекуны, усыновители и т. д.).

Обычные правонарушения могут совершаться между любыми лицами, не связанными семейными узами или совместным проживанием.

2. Место совершения

Семейно-бытовые правонарушения обычно происходят в жилых помещениях (дома, квартиры), в местах совместного проживания или ведения быта.

Обычные правонарушения могут происходить в любом месте (на улице, в общественных местах, на работе и т. д.).

3. Мотивы и причины

Семейно-бытовые правонарушения чаще обусловлены личными отношениями, бытовыми конфликтами, ревностью, финансовыми спорами, зависимостями (алкоголь, наркотики), психологическим контролем.

Обычные правонарушения могут быть мотивированы личной выгодой, корыстью, хулиганством, профессиональными конфликтами и другими причинами, не связанными с семейными отношениями.

4. Форма проявления

Семейно-бытовые правонарушения могут включать психологическое, физическое, экономическое или сексуальное насилие, угрозы, унижения, контроль и ограничения.

Обычные правонарушения могут включать широкий спектр противоправных действий, но без привязки к семейным отношениям (мошенничество, кражи, хулиганство и т. д.).

5. Степень повторяемости

Семейно-бытовые правонарушения часто носят систематический характер (например, регулярное домашнее насилие, постоянные угрозы, контроль).

Обычные правонарушения могут быть единичными и не обязательно повторяться между теми же субъектами.

6. Правовые последствия

Семейно-бытовые правонарушения могут влечь не только административную и уголовную ответственность, но и специальные меры защиты, такие как запрет на приближение к жертве, выселение, ограничение контактов, лишение родительских прав.

Обычные правонарушения регулируются стандартными нормами административного и уголовного законодательства без учета семейных факторов.

7. Социальная опасность

Семейно-бытовые правонарушения могут оказывать долгосрочное негативное влияние на жертву (психологические травмы, страх, зависимость, риск убийства), а также на детей, растущих в атмосфере насилия.

Обычные правонарушения влияют на конкретных лиц или общество в целом, но не связаны с семейной динамикой и долгосрочными межличностными последствиями.

На основе этого, можно определить ряд характерных и отличительных признаков семейно-бытовых правонарушений:

1. Субъектность – правонарушения совершаются между близкими родственниками, супругами, бывшими супругами, сожителями или иными лицами, ведущими совместное хозяйство или досуг.

2. Место совершения – чаще всего происходят в жилом помещении, в местах проживания семьи или бытовых взаимодействий.

3. Форма выражения – могут носить физический, психологический, экономический или сексуальный характер.

4. Повторяемость – многие семейно-бытовые правонарушения имеют систематический характер (например, регулярное домашнее насилие).

5. Наличие вреда – нарушение может причинять физический, моральный, психический, имущественный вред потерпевшему.

6. Противоправность – такие действия нарушают законодательство (например, Кодекс об административных правонарушениях или Уголовный кодекс в зависимости от тяжести последствий).

7. Особая степень конфликта – часто связаны с личными конфликтами, зависимостями (алкогольной, наркотической), ревностью, финансовыми проблемами и другими семейными сложностями.

8. Социальная опасность – семейно-бытовые правонарушения могут перерасти в преступления, в том числе с летальным исходом.

Учитывая перечисленные характерные и отличительные признаки семейно-бытовых правонарушений, спектр противоправных действий, предусмотренных Уголовным кодексом и Кодексом об административных правонарушениях, более широк, нежели которые в настоящее время относят к сфере семейно-бытовых отношений.

Выявление характерных и отличительных признаков семейно-бытовых правонарушений позволяет: четко разграничивать их от других правонарушений в законе; ужесточить меры ответственности за повторные случаи насилия; расширить защиту жертв через правовые, социальные и психологические меры; развить превентивные механизмы для предотвращения бытового насилия; повысить эффективность правоохранительных органов через специализацию и обучение.

Таким образом, критическое понимание и анализ правонарушений на почве семейно-бытовых отношений является необходимым шагом для разработки более эффективных мер законодательного и социального повышения уровня защищенности.

Выявление отличительных и характерных признаков семейно-бытовых правонарушений позволяет улучшить практику их предотвращения, выявления и пресечения, а также совершенствовать законодательное регулирование. Это можно сделать через несколько направлений:

1. Совершенствование законодательного регулирования

1.1 Четкое правовое определение семейно-бытовых правонарушений с учетом выявленных признаков путем законодательного закрепления понятия «семейно-бытовое правонарушение» с учетом его субъектов, места совершения, мотивов и последствий; установления четких критериев для отграничения административных и уголовных семейно-бытовых правонарушений.

1.2. Введение более жестких мер защиты жертв посредством увеличения практики применения защитных предписаний, упрощения порядка их получения и механизмов реализации.

1.3. Отдельное регулирование психологического и экономического насилия посредством законодательного признания не только физического насилия, но и психологического давления, шантажа, контроля финансовых ресурсов как формы семейно-бытового насилия.

2. Улучшение правоприменительной практики в части совершенствования алгоритма собирания доказательств

2.1 Выработка механизмов фиксации психологического и экономического насилия (например, сбор свидетельских показаний, запись угроз, финансовые документы).

2.2 Разработка упрощенных процедур подачи жалоб и получения защитных предписаний.

3. Повышение социальной профилактики через расширение сети центров

помощи жертвам насилия, предоставляющих временное проживание, психологическую поддержку и бесплатную юридическую помощь пострадавшим.

4. Информационные кампании и образовательные программы

4.1 Программы в школах и университетах по профилактике насилия в семье;

4.2 Социальная реклама и просветительские мероприятия о правовых мерах защиты.

5. *Работа с агрессорами*, которая должна включать в себя программы коррекционной работы с правонарушителями (психологические тренинги, группы по управлению гневом).

6. *Использование цифровых технологий*, а именно внедрение горячих линий и мобильных приложений для жертв; создание анонимных онлайн-платформ, через которые жертвы могут обратиться за помощью; введение мобильных приложений с экстренным вызовом полиции при угрозе насилия.

7 *Электронная база данных правонарушений*, конкретнее создание единого реестра семейно-бытовых правонарушений, что позволит полиции видеть историю агрессора; упрощение межведомственного взаимодействия между органами правопорядка, социальной защиты и здравоохранения.

Эти шаги помогут улучшить законодательство и практику борьбы с семейно-бытовыми правонарушениями, снижая уровень насилия и повышая защищенность пострадавших.

Библиографический список:

1. Акимжанов Е.С. Способы совершения домашнего насилия в отношении пожилых лиц / Е.С. Акимжанов // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2024. — 4 (86). — С. 34–39.
2. Токаев подписал закон, ужесточающий наказание за бытовой насилие. Сайт Nur.kz. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/2084957-tokaev-podpisal-zakony-po-obespecheniyu-zaschity-prav-zhenschin-i-bezopasnosti-detey/> (дата обращения 25.12.2024).
3. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 года № 214-IV. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Электронный ресурс. – Режим доступа: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_\(дата обращения 12.01.2025\).](https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_(дата обращения 12.01.2025).)
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Электронный ресурс. – Режим доступа: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226/k226_.htm\(дата обращения 12.01.2025\).](https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226/k226_.htm(дата обращения 12.01.2025).)

5. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V ЗРК. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235> (дата обращения 12.01.2025).

6. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26 декабря 2011 года № 518-IV. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Әділет». Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518> (дата обращения 12.01.2025).

7. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://gufo.me/dict/ozhegov/быт> (дата обращения 16.01.2025).

8. Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://gufo.me/dict/ozhegov/семья> (дата обращения 16.01.2025).

ӘОЖ 340

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕСУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Темірбекова М.П., Қазақстан Республикасы ИМ
Б. Момышұлы атындағы Оқу орталығының
Әлеуметтік және жалпы құқықтық пәндер циклының бастығы,
полиция полковнигі (Қазақстан, Шымкент қ.)*

Сыбайлас жемқорлық дегеніміз ел беделіне көлеңке түсіретін, мемлекеттің халықаралық рейтингіне кері әсерін тигізетін қоғамдағы демократиялық өзгерістерді жүзеге асыруды тежейтін, ондағы тұрақтылыққа өз зиянын келтіретін келеңсіз әлеуметтік құбылыс болып табылады. Сонымен қатар, бұл кәсіпкерлікті бәсеңдетіп, халықтың заң мен шындыққа, билікке деген сенімін әлсіретіп, күрделі экономикалық-саяси жағдай қалыптастыратын қауіпті кесел[1].

Сонымен қатар, қазіргі кезеңде көптеген қалыптасып кеткен көзқарасты өзгерту қажеттілігі, оның ішінде жаңа тарихи жолдағы кедергілермен күресу әдістерін, қағамға жат құбылыстармен, соның ішінде әсіресе қылмыстылықпен күресу әдістерін жаңарту қажеттілігі жинақталған өмірлік тәжірибемізді жоғалтпау үшін қоғамға, адамға тиімді болған өткен тарихи сара жолымызда қайта саралау қажеттілігі туып отыр. 2008 жылғы ақпандағы Президенттің халыққа жолдауындағы демократиялық қоғам жағдайында қылмыс пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес ерекше мәнге ие болды. Өткен жылдар ішінде елдің құқық қорғау және сот жүйелерінің криминалдық көріністерге қарсы тұратын, азаматтарымыздың өмірі мен құқықтарын қорғайтын әлеуетті едәуір нығайды. 1998 жылғы 2-шілдеде «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес

туралы» Қазақстан Республикасы Заңы қабылданды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет шараларының ғылыми танымдары мен өзекті мәселелері Қазақстандағы қоғамдық қатынастарды реформалаудың барлық кешенді мәселелерімен тығыз байланыста. Сыбайлас жемқорлықтың мән-мағыналық мәселелері оның пайда болуы, онымен күрестің қылмыстық-құқықтық құралдары қызу пікір таластар тудыру үстінде. «Сыбайлас жемқорлық» ұғымы қандай қылмыстық қол сұғушылықты қамтитыны да даулы мәселе қалпында келеді[2].

Кәзіргі кезде қоғамымызда қауіпті құбылысқа айналған қылмыстардың бірі, сыбайластық жемқорлық болып отыр. Қазақстанның қылмыстық заңдарының ережелерін ескере отырып, сыбайлас жемқорлықпен күрестің өзекті мәселелерінің проблемалық аспектілерін жасау қолға алынуда. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің өзекті құрылымымен, экономикаға кері әсер етуімен, құқыққа қайшылығымен, күш көрсетуімен сипатталады. Осыған байланысты, сыбайлас жемқорлық қылмысымен күресудің жаңа нысандарын, әдістерін әзірлеу, қылмыс санаттарын уақытылы ашу, алдын ала қылмысты болдырмау үшін құқық қорғау органдарының қызметін жетілдіру қажеттілігі туындайды. Сыбайлас жемқорлық қылмыстармен күрестің тиімділігін арттыру мақсатында бұл қылмыстарды тергеу үшін, жедел тергеу топтарын қазіргі заманғы ғылыми-техникалық құралдармен жабдықтау аса қажет. Бұл қылмыспен күрестің тиімділігін арттыру мақсатында тергеудің жеке әдістемелерін қалыптастыру маңызды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің ең басты өзекті мәселесі-жеке азаматтарға және мемлекетке материалдық үлкен шығын алып келуі. Кәзіргі республикамыздың нарықтық экономика кезеңінде, сыбайлас жемқорлық қылмысымен қарсы күрес жүргізу мәселесі ең басты құндылық болып есептелінеді.

Қазақстанда жемқорлық деңгейі жоғары салалар білім беру саласы. Бұл бағытта ешкімді жауапқа тартпайды. Денсаулық сақтау саласында да заңнама реттелмеген. Сыбайласқан жемқорлық болмаса да, өз қызметін пайдалану фактілері көп. Пәтер иелері кооперативтеріне қатысты да шағым жиі түседі. Соттардағы және кедендегі сыбайласқан жемқорлық деңгейі де әлі жоғары. Қазақстан әлі сыбайласқан жемқорлық деңгейі жоғары елдер қатарында. Бұл әлем елдеріндегі сыбайласқан жемқорлық деңгейін анықтайтын Transparency International ұйымының қорытынды есебінде көрсетілген. Қазақстан 2024 жылғы рейтинг бойынша 180 мемлекет арасында 94 орында.

Сыбайлас жемқорлықпен күресудің өзіндік қиындықтары да кездеседі. Атап айтқанда, көбіне мұндай сыбайлас жемқорлық қатынастар орнатуға екі жақ та мүдделі болып келеді, мемлекеттік қызметші үшін бұл заңсыз табыс көзі болса, бизнес өкілі үшін ол кеден немесе салықтық рәсімдерді тездетіп, бюджетке төленетін төлемдерді азайту болып табылады. Бұл әрине, екі жақтың да қоғам алдындағы міндеттері мен жасаған заңсыз іс-әрекетінің жауапкершілігіне немқұрайлықпен қараудың, жекіліксіз патриоттық сезімдерінің салдары болып табылады. Сол себепті де мұндай ауыр кеселді тек

мемлекеттік және құқық қоғау органдарының күшімен жеңу қиын. Жемқорлықпен күресуді бүкіл халық болып қолға алып қана тоқтатуға болады. Бұл орайда, Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 26 желтоқсандағы №986 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға стратегиясының алатын орны ерекше екендігін атап өту қажет. Аталған стратегия еліміздің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының негізін анықтап берген. Онда басты назар сыбайлас жемқорлықтың салдарымен күреске емес, оның алғышарттарын, оны тудыратын себептер мен жағдайларды жоюға және оның деңгейін қысқартуға аударылды. Стратегияның бір ерекшелігі ретінде онда сыбайлас жемқорлық профилактикасының пәрменді тетігі ретінде қоғамдық бақылау институтын енгізу көзделгенін және ол үшін «Қоғамдық бақылау туралы» заңның қабылдануын атап өтуге болады. Мұндай бақылау азаматтық қоғам институттарын жандандыруға, мемлекеттік институттардың беделін нығайтуға және мемлекеттік аппарат жұмысының сапасын арттыруға жәрдем ететін азаматтық қоғамды одан әрі дамытуға маңызды рөл атқарады.

Профессор Н.Кузнецова сыбайлас жемқорлықты әлеуметтік көлеңкелі құбылыс көрсетіп, оның бір тұлғаны екінші бір тұлғаның сатып алуынан тұратынын анықтайды. Профессор А.Долгова осындай пікірді қолдай отырып, коррупцияны мемлекеттік немесе басқа да қызметкерлердің жеке басының пайдасы үшін ресми қызметтік өкілеттіліктерін және соған байланысты беделдері мен мүмкіндіктерін сатуы немесе сол үшін сатылуы деп атап көрсетеді. Бұл дегеніміз коррупция ұғымын парақорлықпен теңестіру деген сөз. Басқалар коррупцияны шенеуніктердің өз қызмет бабын жеке басының пайда табуы мақсатында қолдануға негізделген басқару аппаратының іріп-шіруі деген анықтама береді. Бұл жағдайда олар «сог» (дене) сөзін негізге алып, коррупция деген сөзге латын тілімен сөзбе сөз «дененің іруі» іріп-шіруі процесі деп анықтама келтіреді. Осы мәселені түбегейлі зерттеп жүрген профессор Б.Волженкин «Сыбайлас жемқорлық дегеніміз, әлеуметтік құбылыс болып табылатын биліктің іріп-шіруі, мемлекеттік функцияны атқаруға өкілетті мемлекеттің немесе басқа да соларға теңестірілген адамдардың өз қызмет бабының статусы мен топтық мүдде үшін пайдалануы» деп анықтама береді. Осы анықтама сыбайлас жемқорлықтың парақорлық шегінен шығып кететін және оның мемлекеттік билікті және өзінің, басқаның пайда табуы мақсатында асыра пайдаланудың кез-келген түрін айтамыз. Осылайша заң әдебиетінде сыбайлас жемқорлыққа қатысты екі түрлі көзқарас қалыптасқан: тар мағынадағы сыбайлас жемқорлық (парақорлық) және кең мағынадағы сыбайлас жемқорлық (мемлекеттік билікті пайдалану пайдакүнемдік мақсатта асыра пайдаланудың кез-келген түрі). Біздің пікіріміз бойынша, сыбайлас жемқорлықтың кең көлемдегі түсінігін қолдану дұрыс сияқты, сыбайлас жемқорлықты парақорлыққа қою дұрыс емес. Осыған орай сыбайлас жемқорлыққа анықтама бермес бұрын осы құбылысқа тән негізгі сипаттарды теориялық жағынан белгілеген мәнді болады[3].

Атақты француз философы Шарль Луи Монтескье көптеген ғасырлар

тәжірибесі көрсеткендей, қолында билігі бар адам, қылмыс жасауға бейім тұрады және де тиісті шекке жетпегенше, сол бағытта әрекет жасай береді деген.

Жалпы, сыбайлас жемқорлықпен күресу – жеке және мемлекеттік мүдделерді реттей отырып, қоғам болып жүзеге асыратын өте жауапты да, маңызды шара болып табылады.

Библиографиялық тізім:

1. ҚР Конституциясы 1995 жыл 30 тамыз (01.01.2023 ж. өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
2. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» ҚР Заңы (18.03.2025 ж. өзгертулер мен толықтырудар енгізілген).
3. «Қазақстан» Ұлттық энциклопедия\Бас редактор Ә.Нысанбаев – Алматы 1998 ж.

ӘОЖ 343

ЖАЗАСЫН ӨТЕУДЕН ШАРТТЫ ТҮРДЕ МЕРЗІМІНЕН БҰРЫН БОСАТЫЛҒАН КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ ПРОФИЛАКТИКАСЫ

*Толеубаев Д.М., Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Қылмыстық процесс және криминалистика
кафедрасының оқытушысы,
заң ғылымдарының магистры, полиция капитаны
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

«Кәмелетке толмағандар арасындағы құқықбұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591-ІІ Заңына сәйкес (2020 жылғы 7 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу — кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз, панасыз қалудың және қоғамға жат іс-әрекеттердің алдын алуға, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған, кәмелетке толмағандармен, кәмелетке толмағандардың оларды тәрбиелеу, оқыту немесе бағып-күту жөніндегі міндеттерін орындамайтын не олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін ата-аналармен немесе басқа да заңды өкілдерімен, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды құқық бұзушылықтар немесе қоғамға жат іс-әрекеттер жасауға

тартып жүрген өзге де адамдармен жеке профилактикалық шараларын қоса жүзеге асыратын құқықтық, педагогикалық және өзге де шаралар жүйесі[1].

Құқыққорғау органдары бүгінгі күні кәмелетке толмағандар қылмысының профилактики және алдын алу жұмыстарын жүргізуде мемлекеттік саясаттың негізгі бөлігі болып табылады. Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі полиция бөлімшелері – жасөспірімдермен жұмыс істеудің алдыңғы қатарында. Олардың алдына Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы «Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» № 1098 бұйрығымен осы бағытта нақты міндеттер қойылды. Мәселен, жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдар арасындағы қылмыстың профилактики бойынша кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторлары арнаулы білім беру ұйымдарына және ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту және (немесе) бағыпкүту жөніндегі өз міндеттерін орындамайтын не олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін ата-аналарға немесе заңды өкілдерге қатысты ата-ана құқықтарынан айыруға не оларды шектеуге жіберілетін кәмелетке толмағандарға, сондай-ақ қоғамнан оқшаулауға байланысты емес жазаларға және қылмыстық - құқықтық ықпал етудің өзге де шараларына сотталған кәмелетке толмаған- дардың өмір салты мен мінез-құлқын бақылауды қамтамасыз етуде про- бация қызметіне жәрдем көрсетеді[2].

Алайда жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған кәмелетке толмағандар арасында қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алу үшін пробация қызметі осы адамдардың мінез-құлқын түзетуге бағытталған бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы шараларды жүзеге асырады.

Сондай-ақ, 2016 жылғы 30 желтоқсандағы «Пробация туралы» ҚР Заңының 7-бабына сәйкес, «Қазақстан Республикасының пробация туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен өз құзыреті шегінде жұмыс істейтін мемлекеттік органдар, сондай-ақ осы Заңның 11-бабына сәйкес азаматтар, қоғамдық бірлестіктер және өзге де заңды тұлғалар пробация- ны жүзеге асыратын субъектілер болып табылады»[3].

Демек, құқық қорғау органдары, өзге де мемлекеттік органдар және бүкіл жұртшылық жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған, рақымшылық жасау туралы актінің салдарынан немесе кешірім жасауға байланысты жазадан босатылған кәмелетке толмағандарға ғана емес, сондай-ақ оларға қатысты жеке профилактикалық жұмыстар жүргізеді:

- жағдайдың өзгеруіне байланысты, сондай-ақ кәмелетке толмаған адамды түзеуге тәрбиелік ықпал етудің мәжбүрлеу шараларын қолдану арқылы қол жеткізуге болады деп танылған жағдайларда қылмыстық жауаптылықтан босатылғандар;

- қоғамға қауіпті іс-әрекет жасаған және қылмыстық жауаптылық

басталатын жасқа толмауына байланысты немесе психикасының бұзылуына байланысты емес психикалық дамуының кешеуілдеуі салдарынан қылмыстық жауаптылыққа жатпайтындар;

- оларға қатысты қамауға алумен байланысты емес бұлтартпау шаралары таңдалған қылмыстарды жасағаны үшін айыпталушылар немесе күдіктілер;

- жазаны өтеу мерзімін кейінге қалдырудың емесе үкімді орындауды кейінге қалдыруды алғандар;

- қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылғандар, жабық үлгідегі арнайы оқу-тәрбие мекемелерінен оралғандар, егер олар аталған мекемелерде болған кезеңде режимді бұзуға жол берсе, құқыққа қарсы әрекеттер жасаса және (немесе) босатылғаннан (босатылғаннан) кейін әлеуметтік қауіпті жағдайда болса және (немесе) әлеуметтік көмекке және (немесе) оңалтуға мұқтаж болса;

- ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмыс жасағаны үшін сотталған және сот тәрбиелік ықпал етудің мәжбүрлеу шараларын қолдана отырып жазадан босатылғандар;

- шартты түрде сотталғандар, міндетті жұмыстарға, түзеу жұмыстарынан немесе бас бостандығынан айыруға байланысты емес өзге де жазалаушараларына сотталғандар.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы Заңның 19-бабына сәйкес жоғарыда аталған адамдарға қатысты жеке профилактикасы шаралары жүргізіледі:

- 1) Профилактикалық әңгімелесу;
- 2) Құқық бұзушылық жасауға итермелейтін себептер мен жағдайларды жою туралы ұсыныс;
- 3) Профилактикалық есепке алу және бақылау;
- 4) Арнаулы білім беру ұйымдарына және ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына жіберу;
- 5) Тәрбиелік ықпал ету шаралары;
- 6) Қорғау нұсқамасы;
- 7) Әкімшілік жаза қолданылады;
- 8) Сот үкімі бойынша қолданылатын шаралар;
- 9) Медициналық-әлеуметтік есепке алуды қамтиды.

Кәмелетке толмаған адаммен профилактикалық әңгімелесу құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесінің мемлекеттік органы мен мекемесі өкілінің және оның ата-анасының, педагогтерінің немесе басқа да заңды өкілдерінің қатысуымен жүргізеді[4].

Алайда, мемлекеттік және құқық қорғау органдарының осы бағытта сапасыз жүргізілген жұмысы кәмелетке толмағандардың жаңа құқық бұзушылықтар жасауына себеп болуы мүмкін екенін атап өткім келеді. Сондықтан біздің көзқарасымыз бойынша, заңнамада осы органдардың қыз-

метін жетілдіру жөніндегі шаралар көзделуге тиіс.

Біріншіден, жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылық профилактикасының тиімділігін арттыру үшін барлық құқық тәртібі органдарының, мемлекеттік басқарудың, осындай адамдардың проблемаларымен айналысатын жастар мен қоғамды құйымдар мен мекемелердің қызметін, өзара іс-қимылын үйлестіру жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу қажет. Осы мақсатта үйлестіруші орган балалар мен жасөспірімдердің құқық бұзушылықтарының алдыналуға байланысты шараларды жүзеге асыру кезінде жинақталатын мемлекеттік және мемлекетаралық деңгейлерде ақпарат, тәжірибе, білім алмасуды жандандыруы тиіс.

Екіншіден, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі комиссиялар, білім беру органдары, қамқоршылық және қорғаншылық органдары, жастар ісі, денсаулық сақтау басқармалары, ішкі істер органдары ең алдымен мыналарды ескеруі керек: жалпы әлеуметтік нормалар мен құндылықтарға сәйкес келмейтін балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлқы көбінесе өсу процесіне байланысты және олар есейген сайын олардың мінез-құлқы өзгереді. Жасөспірімдерді тәртіпті құқық бұзушылар немесе жаңадан келген құқық бұзушылар ретінде анықтау көбінесе жастардың тұрақты теріс мінез-құлық көзқарастарының дамуына әсер етеді. Біздің ойымызша, құқық бұзушылық профилактикасы шеңберінде мемлекеттің әлеуметтік саясаты, ең алдымен, қамқоршылары баланы оқытуға және жұмыс орнын алуға жағдайы жоқ кәмелетке толмаған адамдардың мемлекет есебінен жоғары және орта арнайы білім алу мүмкіндігін қамтамасыз етуге бағытталуы керек.

Сотталған адамды жаза түрін қолданғаннан кейін қоғамдағы өмірге қайта кіріктіру жөнінде ауқымды кешенді жоспар әзірлеу орынды. Бұл өмірдің барлық салаларына қатысты шаралар, яғни денсаулық, жұмыспен қамту, білім деңгейін көтеру, кәсіби деңгей болуы керек.

Оның үстіне, қылмысқа қарсы күресте құқық бұзушылықтың профилактикасы маңызды іс болып табылады. Осыған байланысты жастардың психикалық және физикалық әлауқатына, олардың сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуі кезінде және кәмелетке толмағандар жасайтын әлеуметтік қауіпті әрекеттерге қатысты қолданылатын құқықтық нормаларды шешуге бағытталған арнайы бағдарламаны қабылдау өте қажет. Бұдан басқа, осы бағдарлама шеңберінде «Жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған кәмелетке толмағандарға көмек көрсету орталығын» ашу қажет, оның басты бағыттарының бірі кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алу проблемалары мен идеялары болуға тиіс. Орталық- тың бөлімшелері (*тонтары, зертханалары*) әрбір өңірде, облыста жұмыс істеуі тиіс. Бұл жұмысқа жастарды тәрбиелеуге байланысты барлық мемлекеттік мекемелердің (әсіресе білім беру, еңбек, әлеуметтік қорғау мекемелері), құқық қорғау органдарының, қоғамдық ұйымдардың, педагогикалық, психологиялық, медициналық және басқа да әлеуметтік (профилактикалық) субъектілердің белсенді қатысуын қамтамасыз

ету қажет. Өз кезегінде, кәмелетке толмаған қылмыскерлермен жұмыс жүргізетін әлеуметтік және әлеуметтік-педагогикалық қызмет бөлімшелері оңалту (патронаж) қызметтерін де жүзеге асыруы тиіс.

Осылайша, ұсынылған шаралар, біздің ойымызша, жасөспірімдердің құқықтық санасын жоғары деңгейге көтеруге, қоғамның ұмытылған моральдық құндылықтарын қалпына келтіруге, кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның жұмысын жандандыруға, барлық мүдделі ұйымдардың жұмысын үйлестіруге көмектеседі. Қылмыстың алдын алу жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған кәмелетке толмаған адамдарды одан әрі тәрбиелеу және олардың мүдделерін қорғау сияқты мәселелерді кешенді шешуге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда жас ұрпақ өзіне ерекше назар аударуды және тәрбиелік сипаттағы тиімді шараларды үздіксіз жүргізуді, сондай-ақ қоршаған әлемнің заңдылығын дұрыс түсіну үшін үздіксіз көмек көрсетуді қажет етеді. Олай болса, болашақ бүгіннен басталатынын ескерсек, жас ұрпақтың проблемасына мемлекеттік деңгейде назар аудару қажет. Жастардың мәселелерін шешуге асығатын және шешетін ел ғана мінсіз болашақ бола алады.

Библиографиялық тізім:

1. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилак- тикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591-ІІ Заңы (2020 жылғы 7 шілдедегі өзгерістермен және толықтырулармен) // <https://online.zakon.kz>;

2. «Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учас- келік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №2098 бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1500012953>;

3. «Пробация туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы №38-VІ Заңы. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000038>;

4. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықта- рын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың қызметімен байланысты мәселелер бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 1 сәуірдегі № 240-VІ ҚРЗ. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000240>.

**ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ПО ӘКІМШІЛІК ҚЫЗМЕТІ/
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И АДМИНИСТРАТИВНАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОВД**

УДК 34.04

**ЦИФРОВАЯ ДЕМОКРАТИЯ: КАК ЦИФРОВИЗАЦИЯ МЕНЯЕТ
МЕХАНИЗМЫ УЧАСТИЯ ГРАЖДАН В ПОЛИТИЧЕСКИХ
ПРОЦЕССАХ**

*Деркач Д.А., студент 1 курса Смоленского филиала
Международного юридического института
Богатчикова К.С. – научный руководитель,
доцент общеправовой кафедры*

*Теории права и государственно-правовых дисциплин
Смоленского филиала Международного юридического института,
кандидат юридических наук (Россия, г. Смоленск)*

Наверняка каждый из нас может согласиться, что с развитием и увеличением доступности интернет-ресурсов их внедрение стало в большом количестве распространяться на практическую деятельность человека. Формат политического участия граждан постепенно проходит каждую из ступеней цифровизации и внедряется в политические процессы, увеличивая тем самым вовлеченность и заинтересованность граждан политической сферой жизни общества. Технологические инновации, представленные электронными

петициями, онлайн-голосованиями и цифровыми политическими платформами формируют активное гражданское общество и предполагают достижение консенсуса между государством и его населением. В политической сфере роль технологий велика, и это не стоит отрицать, ведь они становятся одним из наших проводников в политическую деятельность и являются способом выражения собственного мнения. Все перечисленное мы можем назвать одним термином – «цифровая демократия». Этот термин далее мы рассмотрим подробно.

Цифровая демократия — это концепция, которая сочетает традиционные элементы демократии с современными технологиями. Она предполагает использование интернета и цифровых платформ для вовлечения граждан в политический процесс. Это подтверждает тот факт, что одной из особенностей объединения граждан для решения проблем является перенос активности в интернет [6, с.61].

Рассмотрим основные преимущества и особенности внедрения электронного голосования в политической сфере. Для начала обратимся к Федеральному закону от 29.05.2019 №102-ФЗ «О проведении эксперимента по голосованию на цифровых избирательных участках, образованных в городе федерального значения Москве, на дополнительных выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации седьмого созыва и выборах высших должностных лиц субъектов Российской Федерации, проводимых 8 сентября 2019 года» [2], который предусматривает проведение эксперимента для создания дополнительных условий и реализации активного избирательного права граждан Российской Федерации. Также мы рассмотрим Федеральный закон от 12.06.2002 N 67-ФЗ (ред. от 08.08.2024, с изм. от 13.12.2024) "Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации" [1], а конкретно Статью 64.1. Дистанционное электронное голосование (введена Федеральным законом от 14.03.2022 N 60-ФЗ) часть первую, которая гласит: «при проведении выборов, референдумов по решению соответствующей избирательной комиссии, комиссии референдума может проводиться дистанционное электронное голосование. Указанным решением должны быть определены сроки проведения дистанционного электронного голосования, государственные информационные системы, используемые для проведения дистанционного электронного голосования, а также условия, при которых избиратель, участник референдума вправе принять участие в дистанционном электронном голосовании». Это нововведение значительно преобразило процесс политического участия, предоставляя возможность голосовать через интернет, что облегчило многие аспекты, связанные с традиционными формами участия. Ранее, выборы были сопряжены рядом неудобств – необходимостью физического присутствия на избирательных участках, что приводило к существенной потере времени. Электронное голосование открыло новые горизонты, позволяя людям участвовать в политической жизни, не задумываясь об их месте пребывания. Это особенно актуально для тех, кто ценит своё время и стремится к активному

участию в гражданской жизни. Благодаря данному механизму, процесс голосования становится более доступным и простым, что приводит к повышению явки избирателей. Кроме того, данная технология становится жизненно важной для граждан, находящихся за рубежом, обеспечивая их включенность в демократические процессы своей страны. Также, не забывая о поддержке инклюзивных концепций, система электронного голосования упрощает людям с ограниченными возможностями здоровья и инвалидам участие в выборах и сокращает время и затраченные силы, чтобы добраться до избирательного участка. Что касается проведения самого голосования: оно проводится через Федеральную платформу для онлайн-голосования — vybory.gov.ru. С ее помощью можно проголосовать с компьютера или мобильного устройства, если пользователь зарегистрирован в субъекте Российской Федерации, проводящем дистанционное электронное голосование (ДЭГ). Например, при выборах президента РФ в 2024 году платформу для дистанционного голосования использовали более 8 миллионов человек, что говорит о заинтересованности граждан данным технологическим процессом, а также об активном внедрении технологий в политическую среду. На мой взгляд, было бы неплохо создать сайт с петициями для таких политических партий, как Единая Россия, ЛДПР, КПРФ, т.к. депутаты обладают законодательной инициативой, а петиция, в свою очередь, имеет юридическую силу. Это помогло бы активно внедрять идеи и принимать законопроекты на основе волеизъявления граждан и действующего законодательства.

Не стоит забывать о том, что желание активного участия в политической жизни может объединять людей и побуждать к созданию платформ для обсуждения и инициирования различных вопросов. Их создание позволяет гражданам высказать свое мнение по различным вопросам, предлагать инициативы и обсуждать важные темы. Примером могут послужить платформы: «asafov.ru.» - Данная платформа предлагает целое многообразие материалов, включая новости, статьи, спецпроекты и многое другое. На портале можно комментировать статьи участников и дискутировать в обсуждениях. Это позволяет быть осведомленным во многих политических событиях как в стране, так и в мире, а также общаться на какую-либо из тем с единомышленниками. «Russia.isidewith.com.» - На данной платформе можно найти информацию о политических партиях и их идеологиях, выборах и чат для обсуждений. Данная информация помогает людям ближе ознакомиться с кандидатурами и целями программы, сделать выбор в пользу понравившегося кандидата и определить кем является человек по политическим взглядам.

Результатом активного участия граждан на этих платформах может стать рост общественной осведомленности и более эффективная коммуникация между людьми в сфере политической жизни. Также, идеи и инициативы, предлагающиеся гражданами, могут быть приняты во внимание и в будущем рассмотрены уже на федеральном уровне. Таким образом, политические платформы могут повлиять на реальные изменения в обществе и политике.

Вопрос, связанный с использованием онлайн-петиций, продолжает быть актуальным в контексте развития технологий, поскольку интернет открывает возможности для гражданского участия и воздействия на власть. Онлайн-петиции сегодня выступают ключевым инструментом для выражения общественного мнения и влияния на политическую повестку дня. В эпоху цифровизации любой человек может инициировать петицию, привлекая внимание к значимым вопросам и собирая подписи. Успех петиции напрямую зависит от степени её актуальности для широких слоев населения и готовности людей поддержать предложенную инициативу. Эти цифровые кампании способствуют мобилизации общественности и активистов, что способствует повышению осведомленности о проблемах и их решениях. При организации онлайн-петиций важно учитывать ряд технических аспектов. Прежде всего, необходимо выбрать оптимальную платформу из множества существующих, к примеру goi.ru — специализированная платформа для петиций, которая предоставляет инструменты для сбора подписей и привлечения внимания к общественным инициативам. Это урегулировано Указом Президента РФ от 04.03.2013 №183 «О рассмотрении общественных инициатив, направленных гражданами Российской Федерации с использованием интернет-ресурса «Российская общественная инициатива» [3]. Основная миссия этой платформы — дать возможность людям выразить своё мнение, привлечь к обсуждению значимых проблем и способствовать изменениям в обществе. Аналогичными возможностями обладает и платформа Petitions.net. При составлении текста петиции необходимо тщательно подойти к формулировке, чётко определить актуальные проблемы, которые смогут привлечь внимание населения, а также ясно сформулировать требования к властным структурам. После размещения петиции крайне важно активно продвигать её через социальные сети, другие медиа и каналы коммуникации, охватывая как целевую аудиторию, так и общество в целом. Необходимо также активно заниматься сбором подписей, стремясь к достижению массовости. Подводя краткий итог, можно утверждать, что подача онлайн-петиций по политическим вопросам является доступным и эффективным способом выражения гражданского мнения. Тем не менее, необходимо умение мобилизовать общественное мнение вокруг важной проблемы и овладение инструментом ее решения.

Цифровизация политической жизни в России ведется также в отношении политических партий. Преимуществ такого подхода достаточно. Это и выражение собственного мнения, и удобство использования данной системы. В настоящий момент основными инструментами коммуникации остаются официальные сайты политических партий, социальные сети и медиа. [4, с.46]. Цифровые технологии позволяют политическим партиям эффективно проводить образовательные кампании, объясняя свои позиции и идеи. Это вызовет всеобщее понимание граждан программы партии и степень удовлетворенности ею. Например, партия «Единая Россия» использует электронные средства голосования при проведении праймериза, а партия «За

правду» размещала на собственном сайте сервис онлайн-голосования по актуальным политическим вопросам, сервис онлайн-обсуждений партийных стратегий и программ. Также в 2024 году стало известно, что в России 22 политические партии имеют личный кабинет на портале «Госуслуги», в том числе партия «Единая Россия», которая считается лидером цифровизации политической жизни и избирательного процесса.

Обсудив как цифровизация меняет механизмы участия граждан в политических процессах, выделим преимущества и недостатки данного процесса. Цифровизация позволяет гражданам без особых усилий получать доступ к информации в сфере политики и действующего законодательства, что способствует информированности и повышает уровень участия граждан в политических процессах и вовлеченности в эту среду. Таким образом, мы можем устранить проблему «цифрового разрыва», как формы политической дискриминации, затрагивающей право граждан на информацию о деятельности органов государственной власти [5, с.8]. Социальные сети и специализированные платформы позволяют гражданам объединяться и высказывать свои мнения, принимать участие в различных обсуждениях, что может гарантировать продвижение изменений в обществе. Технологии позволяют организовывать электронное голосование. Это также может повысить явку избирателей, предоставляя больше удобств для граждан нашей страны. Несмотря на положительные аспекты цифровой демократии, приходится сталкиваться с вызовами и проблемами, которые требуют разрешения и обращения особого внимания. Во-первых, это технические барьеры: существует категория граждан, а именно лица преклонного возраста, которые не всегда активно взаимодействуют с электронными технологиями. Это исключает их участие в цифровой среде политической жизни. Стоит также позаботиться о безопасности и конфиденциальности данных пользователей. Угроза утечки информации остаётся актуальной и требует решения для ее устранения. В медиа-пространстве также развита схема манипуляций и дезинформации: социальные сети и медиа платформы могут быть использованы для распространения ложной информации и манипуляции общественным мнением. Это требует от граждан критического отношения к получаемой информации и повышения цифровой грамотности.

Теперь поговорим о том, что будет ждать нас в будущем. Цифровая демократия продолжает развиваться, и её будущее во многом зависит от совместных усилий государства, технологических компаний и нашего общества. Для успешной реализации концепции цифровой демократии необходимо:

- Повышать уровень цифровой грамотности среди граждан, обучая их работе с информационными технологиями, устраивать мероприятия по информированию цифровых процессов обучению им.

- Обеспечивать высокие стандарты безопасности и конфиденциальности данных, чтобы общество не боялось за утечку своих данных.

- Активно обсуждать этические вопросы, связанные с использованием технологий в политике.

В заключение, можно сформулировать определенные выводы, касающиеся внедрения цифровой демократии в политические процессы. Цифровая демократия упрощает взаимодействие между государством и населением и предоставляет возможности для вовлечения граждан в цифровые политические процессы. Политика государства приобретает открытый характер, контроль за исполнением управленческих решений становится доступен для граждан. Однако, несмотря на все положительные аспекты, остаются нерешенные проблемы, такие как политика конфиденциальности и безопасность данных пользователей, недопущение манипуляций со стороны участников и т.п. Чтобы этого избежать, процесс цифровой демократии нужно совершенствовать, работать над созданием эффективных механизмов по предотвращению дезинформации и кражи данных граждан. Именно так можно создать гармоничные отношения в обществе, где каждый гражданин будет иметь возможности влиять на политические процессы.

Библиографический список:

1. Федеральный закон "Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации" от 12.06.2002 N 67-ФЗ (ред. от 08.08.2024, с изм. от 13.12.2024) / Ресурсы интернет: - URL: <https://www.consultant.ru/> (Дата обращения: 18.02.2025).

2. Федеральный закон «О проведении эксперимента по голосованию на цифровых избирательных участках, образованных в городе федерального значения Москве, на дополнительных выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации седьмого созыва и выборах высших должностных лиц субъектов Российской Федерации, проводимых 8 сентября 2019 года» от 29.05.2019 №102-ФЗ. / Ресурсы интернет: - URL: <https://www.consultant.ru/> (Дата обращения: 14.02.2025).

3. Указ Президента РФ №183 от 04.03.2013. «О рассмотрении общественных инициатив, направленных гражданами Российской Федерации с использованием интернет-ресурса «Российская общественная инициатива». (ред. от 17.09.2020) / Ресурсы интернет: - URL: <https://www.consultant.ru> (Дата обращения: 15.02.2025).

4. Бронников И.А. Современные особенности российской Интернет-аудитории как участника политической коммуникации // PolitBook. 2013. №2 – С.44-59.

5. Быков, И. А. Сетевая политическая коммуникация: Теория, практика и методы исследования: монография. - СПб: ФГБОУ ВПО «СПГУТД», 2013 – 200 с.

УДК 347

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИНСТИТУТА ДОКАЗЫВАНИЯ В АРБИТРАЖНОМ И ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ КОДЕКСАХ

*Дрогалина Е.А., студент 3 курса спец. «Юриспруденция»
Смоленского филиала Международного юридического института
Сенкевич В.В. – научный руководитель, доцент кафедры
Гражданского права и процесса Смоленского филиала
Международного юридического института,
к.ю.н., доцент (Россия г., Смоленск)*

На современном этапе институт доказывания является одним из основных в процессе отыскания истины по делу, как в гражданском, так и в арбитражном процессах. Доказательства являются основным способом сторон подтвердить обстоятельства, на которые они ссылаются, что делает процесс доказывания неизбежным элементом любого судебного разбирательства, без которого принятие судом решения, отвечающего нормам законности, обоснованности и справедливости просто невозможно.

При этом, необходимо отметить следующий аспект – арбитражное процессуальное законодательство, как и сам процесс – относительно молоды по отношению к иным видам процесса, в том числе и наиболее ему родственному – гражданскому процессу. Данные обстоятельства неизбежно приводят к необходимости полноценного изучения института доказывания в арбитражном процессе и сравнения его основных составляющих с более устоявшимися нормами института доказывания в процессе гражданском.

Термин доказывание не был легально определен в российском законодательстве, однако, норма части 1 статьи 64 Арбитражного процессуального кодекса Российской Федерации дает определение доказательства - сведения о фактах, на основании которых арбитражный суд устанавливает наличие или отсутствие обстоятельств, обосновывающих требования и возражения лиц, участвующих в деле, а также иные обстоятельства, имеющие значение для правильного рассмотрения дела.[1] Представленное определение позволяет сделать вывод о том, что доказыванием, является деятельность сторон процесса, по предоставлению суду сведений, содержащих факты об обстоятельствах на которые ссылается сторона, их последующее изучение судом и принятие на их основе решения о

существенности обстоятельств, на которые ссылается лицо для последующего принятия решения по делу.

В АПК и ГПК РФ доказыванию и доказательствам уделены самостоятельные главы 7 и 6 соответственно, но, даже принимая во внимание родственность процессов, связанную, во-первых, с процессуальным характером регулирующих норм, и, во-вторых, с преимущественно цивилистическим направлением правоотношений, по поводу, которых они возникают (гражданские правоотношения и отношения из них складывающиеся для гражданского, и связанные с экономической и предпринимательской деятельностью для арбитражного) в содержании и правовом регулировании процесса доказывания встречаются существенные различия. Причем, эти различия могут носить не только специфический характер, отражая вид правоотношения, по поводу которого производится процесс, но также являться результатом учета недоработок, выявленных при применении ГПК, как акта, принятого раньше. При таких обстоятельствах возникает закономерный вопрос, касающийся обновления устаревших норм и приведения гражданско-процессуального законодательства к более упорядоченному, экономному, с точки зрения юридической техники и, что, на наш взгляд, представляется наиболее важным, более понятному и простому в применении виду.

В первую очередь необходимо обратить внимание, на различия в области способов доказывания. Статья 55 ГПК РФ устанавливает закрытый перечень способов получения сведений, выступающих доказательствами, а именно:

- 1) объяснения сторон и третьих лиц;
- 2) показания свидетелей;
- 3) письменные и вещественные доказательства;
- 4) Аудио- и видеозаписи;
- 5) Заключение эксперта. [2]

АПК РФ, в этом отношении, более свободен к способам получения доказательств, и, к вышеперечисленному, статьей 64 добавляет также консультацию специалиста и иные документы, и материалы. Отсутствие в ГПК в качестве источника доказательства консультации специалиста, с учетом замкнутости перечня, в некотором смысле, противоречит норме ст. 188 ГПК, которая регламентирует возможность привлечения специалиста для консультаций по вопросам, связанным с предметом разбирательства, в том числе, для подтверждения или опровержения сведений, на которые стороны и участники процесса ссылаются. Кроме того, на общую недостаточность способов доказывания, при чем не только в ГПК, но и АПК, уже указывал Верховный суд РФ.

В п. 55 Постановления Пленума Верховного Суда РФ от 23.04.2019 N 10 «О применении части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации» сказано, что суды, при рассмотрении дел о защите нарушенных интеллектуальных прав должны учитывать, что законом не установлен перечень допустимых доказательств, на основании которых устанавливается факт

нарушения.[3] Иначе говоря, при рассмотрении дел связанных с нарушением интеллектуальных прав доказательством может явиться все, что угодно, так, Решение Арбитражного суда от 24 июня 2016 г. по делу № А56-21705/2016 содержит необычную форму доказательства - протокол нотариуса об осмотре кэш-памяти удаленных страниц, как доказывающего факт использования интеллектуальной собственности.[4] И если сам протокол не вызывает вопросов, то понятие кэш-памяти гражданскому и арбитражному процессуальному законодательству незнакомо.

В указанных обстоятельствах, арбитражный суд может, ссылаясь на норму об иных материалах признать данные кэш-памяти надлежащим доказательством, но в гражданском процессе это может вызвать сложности.

Помимо замкнутости источников доказывания, серьезной недоработкой кажется и полное отсутствие норм об освобождении от доказывания обстоятельств, признанных сторонами, хотя, сам процесс презюмирует, что признание стороной обстоятельства, на которое ссылается другая сторона, освобождает эту сторону от необходимости доказывать названное обстоятельство. Данный факт подтверждается судебной практикой, например, Решение № 2-1146/2020 2-1146/2020~М-547/2020 М-547/2020 от 19 ноября 2020 г. по делу № 2-1146/2020 вынесенное Канским городским судом Красноярского края содержит следующую формулировку: «Факт размещения указанной информации ответчиком ФИО2 не оспаривался. Также сторонами не оспаривался факт того, что ДД.ММ.ГГГГ ФИО2 приходила в школу на урок к ФИО7» [5] То есть, суд признал, что ни одной из сторон нет необходимости доказывать факты, имеющие значение для дела – освободил стороны от доказывания обстоятельств, признанных сторонами, но нормы, на основании которой суд так поступил в ГПК не содержится. Исходя из того, кажется необходимым внести в главу 6 ГПК статью, содержащую норму относительно признания доказательств сторонами – подобное решение благотворно скажется на системном содержании нормативно-правового акта.

Однако, следует отметить и то обстоятельство, что не только ГПК РФ обделен рядом норм, благотворно сказавшихся бы на российском цивилистическом судопроизводстве. Некоторые положения статьей АПК РФ, вместо упрощения процессуального законодательства, только усложняют его, приводя к ряду неизбежных трудностей. Так, профессор И. В. Решетникова представила следующую схему: судья не может совершить действия, связанные с обеспечением доказательства самостоятельно, поскольку в соответствии с ч. 4 ст. 72 АПК РФ такие действия должны совершаться по нормам ст. 99 АПК РФ об обеспечении иска. Судья вынужден вынести определение об обеспечении доказательств с выдачей исполнительного листа, который будет предъявлен судебным приставам к исполнению. Судебные приставы, в свою очередь, в не вправе осуществлять такие процессуальные действия, как допрос свидетеля, в связи с отсутствием в законодательстве об их правовом статусе таких полномочий. [4, с. 178] Такое трактование нормы позволяет считать, что органы

исполнительного производства наделяются правом превышения полномочий, что в действительности должно пресекаться.

Более того, сама норма ст. 72 не предусматривает обеспечения доказательств иными лицами, чем судом, хотя, очевидно, что нотариальное обеспечение имеет место быть в арбитражном процессе. Отсутствие положений о возможности обеспечения не только арбитражным судом вводит правоприменителя и граждан в заблуждение, что может приводить к нарушениям прав граждан, если нотариусы, ссылаясь на норму, будут отказывать в предварительном обеспечении доказательств. В этом случае целесообразнее внести изменения в ст. 72 АПК РФ, включая законодательно возможность обращения за обеспечением доказательств до подачи иска к иным лицам.

Учитывая вышеизложенное, становится очевидным, что процессуальное законодательство, пусть и не радикально, но нуждается в реновации. Положения некоторых норм не отвечают уровню развития гражданских отношений в обществе, и игнорирование данного вопроса может привести к глубокому устареванию норм, как следствие, невозможности их применения на практике.

Библиографический список:

1. Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации : федер. закон от 24 июля 2002 г. № 95-ФЗ (ред. от 01.04.2025) // Собр. законодательства РФ. – 2002. – № 30. – Ст. 3012.

2. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14 ноября 2002 г. № 138-ФЗ (ред. от 01.04.2025) // Собр. законодательства РФ. – 2002. – № 46. – Ст. 4532.

3. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 23.04.2019 N 10 «О применении части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации» // Российская газета – 2019. - N 96.

4. Решение Арбитражного суда города Санкт-Петербурга и Ленинградской области от 24 июня 2016 г. по делу № А56-21705/2016 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://sudact.ru/arbitral/doc/HUSYLztw5KdL/> (дата обращения 17.04.2025)

5. Решение Каннского городского суда Красноярского края от 19 ноября 2020 г. по делу № 2-1146/2020 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://sudact.ru/regular/doc/VbkwZ8BrWY6R/> (дата обращения 17.04.2025)

6. Решетникова И. В. Обеспечение доказательств и судебное поручение в арбитражном процессе // Проблемные вопросы гражданского и арбитражного процессов / под ред. Л. Ф. Лесницкой, М. А. Рожковой. – М. : Статут, 2008. – 508 с.

7. Решетникова И. В. Перспективы развития гражданского процессуального законодательства // Журн. рос. права. – 2004. – № 1. – № 11. – С. 16–21.

8. Фалеев Д. О применении мер по обеспечению доказательств до подачи искового заявления // ЭЖ-ЮРИСТ. – 2004. – № 6. – С. 35–36.

ӘОЖ 340

ПО-НЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ – ТҰРМЫСТЫҚ САЛАДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫҢ АЛУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жакенов Қ.Ш., Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Әкімшілік құқық және ПО әкімшілік қызметі
кафедасының аға оқытушысы,
полиция майоры (Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Қоғамдық профилактика жүйесінің субъектілерінің барлық күш-жігеріне қарамастан, соңғы жылдары елдегі тұрмыстық қылмыстардың жалпы саны өсті. Көрсетілген салада әрбір төртінші өлім және денсаулыққа ауыр зиян келтіру қасақана жасалған. Статистика бойынша, ауыр зорлық-зомбылық қылмыстарының 40%-дан астамы отбасында жасалады. Отбасылық-тұрмыстық қақтығыстардың құрбандары қылмыстар нәтижесінде қаза тапқандар мен зардап шеккендер арасында ең көп топты құрайды. Қылмыстық істер материалдары бойынша, отбасындағы зорлық-зомбылық қылмыстарының 15%-дан астамы ерекше қатыгездікпен, ал 10%-дан астамы қорлықпен қатар жасалған. Әрбір алтыншы қылмыс (16,5%) әдейі әлсіз күйде болған тұлғаға қарсы жасалған [5, б. 418-422]. Отбасының криминалдануы байқалады, яғни зорлық-зомбылық, алкоғализм, нашақорлық ҚР отбасыларының 40%-ында әрекет үлгісіне айналып, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп жатқан өмір салты қалыптасады. Отбасындағы зорлық-зомбылық көптеген адамдар үшін трагедияға айналып, қоғамның қауіпсіздігінің негізін бүлдіреді.

Үй іші және тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі әрдайым өте драматикалық болып келеді. Бұл қылмыстардың өте жасырын сипатта екенін айтпағанда. Зерттеуге қатысқан әйелдердің 20%-ы өздерінің күйеулерінің немесе серіктерінің отбасындағы зорлықтың кейбір формаларын жоққа шығармайтынын және бұл туралы құқық қорғау органдарына хабарламайтынын атап өту қажет [3, б. 108].

Екінші жағынан, зорлық-зомбылықтың жасырындылығы құқық қорғау органдарының зардап шеккендерге нақты қорғаныс қамтамасыз етуге деген ықылассыздығымен және ішінара қабілетсіздігімен түсіндіріледі. Отбасындағы зорлық фактілері туралы өтініштердің өздерінен жасырынуы жиі кездеседі. Ішкі

істер органдарының УПИ мен жүргізілген сұхбатта респонденттер отбасылық зорлық-зомбылық мәселесінің құқық қорғау органдары емес, психологиялық немесе әлеуметтік көмек көрсететін басқа қызметтер арқылы шешілуі керектігін атап өтті [3, б. 131]. Дегенмен, «Қызметтік міндеттерді орындау туралы Нұсқаулыққа» [2] сәйкес, учаскелік полиция инспекторлары қызмет ететін әкімшілік учаскеде келесі міндеттерді шешеді:

- ҚР ІІМ нормативтік-құқықтық актілерімен белгіленген қылмыстарды алдын алу саласындағы ішкі істер органдарының қызметін реттейтін тапсырмалар шеңберінде қылмыстардың алдын алу және тоқтату, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі істер жүргізу;

- рецидивтік, тұрмыстық, алкоголь қылмысы құқық бұзушылықтарының профилактикасын, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауды жүзеге асырады;

- ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұрған адамдарға (бұдан әрі – профилактикадан өткізілетін адамдар) қатысты құқық бұзушылықтардың жеке профилактикасын жүргізеді;

- сеніп тапсырылған әкімшілік учаскеде оның ерекшеліктерімен танысу, халықпен сенімді қарым-қатынас орнату, азаматтарға көмек көрсету және құқыққа қарсы әрекеттердің жолын кесу арқылы қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етеді;

Дегенмен, отбасылық қатынастар саласындағы ауыр зорлық-зомбылық қылмыстарын ерте профилактикалау мәселесі (яғни, ауыр және аса ауыр қылмыстардың алдын алу үшін жеңіл және орта дәрежедегі құқық бұзушылықтар мен қылмыстар жасаған тұлғаларды дер кезінде анықтау және жеткілікті превентивтік шаралар қолдану) бүгінгі таңда әлі де нашар шешілуде. Мысалы, бұзақылық, денсаулыққа жеңіл зиян келтіру, ұрыс-керіс, азаптау, кәмелетке толмағандарды антиәлеуметтік әрекеттерге тарту, ұсақ бұзақылық, қоғамдық орындарда спирттік ішімдіктер ішу, т.б.

Ерекше назарды отбасындағы балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге аудару керек. Өкінішке орай, кейбір жастар ата-ананың махаббаты мен қамқорлығының орнына үй ішіндегі зорлық-зомбылыққа және ересектердің негізсіз агрессиясына ұшырайды. Соңғы жылдардың статистикасы бойынша, өмірге, денсаулыққа және кәмелетке толмағандардың жыныстық бүтіндігіне қарсы әрбір алтыншы қылмыс олардың отбасы мүшелері немесе жақын адамдары жасаған [6, б. 241-243].

Тиімді профилактикалық қызметті жүзеге асыру үшін келесі факторларды ескеру қажет:

- Қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайы және тұрмыстық қылмыстылықты тудыратын оң және теріс тенденциялар;

- Қоғамның әлеуметтік-психологиялық жағдайы, соның ішінде қоғамдық пікірде тұрмыстық қылмыстылыққа, әсіресе отбасылық зорлық-зомбылыққа қатысушы қатынас;

- Әлеуметтік-құқықтық бақылаудың жағдайы және даму тенденциялары;

- Криминологиялық профилактика мен реабилитациялық кеңістіктің инфрақұрылымының жағдайы және олардың нақты мүмкіндіктері (қаржылық, ұйымдық, құқықтық), олардың реформалануы мен дамуы.

ҚР әлеуметтік реформалар бағдарламасы стратегиялық мақсат ретінде әлеуметтік саясатты отбасыға бағыттауды, отбасыға, әйелдерге, балаларға және жастарға берілетін құқықтар мен әлеуметтік кепілдіктерді қамтамасыз етуді көздейді. Бұл контексте отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу және одан зардап шеккендерді әлеуметтік жағынан қалпына келтіру жүйесін құру басым міндеттердің бірі ретінде аталып өткен [4, б. 352-355].

ҚР тұрмыстық қылмыстылықтың заманауи тенденцияларын ескере отырып, оны профилактикалау үшін БАҚ-та қылмыстылық бейнесінің ерекшеліктерін және оның ықтимал психологиялық және әлеуметтік салдарларын талдау қажет.

Талданған жарияланымдарда БАҚ еркіндігін теріс пайдалану фактілері анықталды: қылмыстық зорлықтың қатыгез бейнелерін көрсету; адам өлтіру технологияларын сипаттау; қорқыныш пен әлсіздік сезімін арттыру; циникті, құрметсіз әдебиет стилі. Бұл қоғамдық санада белгілі бір әлеуметтік мінез-құлық формаларының мүмкіндігі мен қабылдануы туралы түсініктердің қалыптасуына, отбасындағы қылмыстық зорлық-зомбылық фактілеріне десенсбилизацияға, сондай-ақ әлеуметтік үйрену механизмі арқылы агрессивті-зорлықтық мінез-құлықтың жаңа формаларын игеруге әкеледі [3, б. 84].

Әлеуметтік қиындықтары бар отбасылардағы жағдайды нормалдауға бағытталған профилактикалық шаралар әлеуметтік-құқықтық, әлеуметтік-педагогикалық және медициналық-психологиялық көмектің әртүрлі түрлерін жүзеге асыруды көздейді. Қазіргі уақытта отбасындағы зорлық-зомбылыққа негізінен қылмыстық-құқықтық құралдар арқылы қарсылық көрсетілуде, бірақ бұл оны алдын ала алмайды [7; 8], отбасын әлеуметтік жағынан қалпына келтіруге және сақтауға кепілдік бере алмайды. Сонымен қатар, отбасындағы зорлық-зомбылық фактілерін анықтау (оларға қарсы қылмыстық-құқықтық шараларды қолдану мақсатында) жоғарыда айтылғандай, төмен деңгейде қалады.

Алдын алу шараларынан басқа, заңнаманы жетілдіру де аз маңызды емес.

Отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы күрестің кемшіліктері заңнаманың жетілмегендігімен емес, оны қолдану тәжірибесіндегі маңызды үзілістермен анықталады. Сондықтан нақты күш-жігер осы құбылыс таралуының шынайы ауқымын анықтауға және құқық қорғау органдарының қызметін жақсартуға бағытталуы керек. Құқық қорғау органдары іс жүзінде отбасында жұмыс істеуден бас тартып, отбасындағы дағдарыстық жағдайды шешуге бағытталған шараларды қолданбайды. Олар тек қылмыстық-құқықтық перспективасы бар фактілермен (өлім жазасы және денсаулыққа ауыр зиян келтіру) айналысады. Олардың назарынан ұрыс-керіс, азаптау және дерлік

әрдайым қорлау, жыныстық қысымдар және «отбасы мүшелерінің жеке ісі» деп саналатын зорлықтың басқа түрлері сырт қалады.

Басқа тұрғыдан қарағанда, Қылмыстық кодекстің жазалау функциясын күшейту ұсынылады: отбасының белгілі бір мүшесіне қатысты жасалған зорлықтың барлық түрлері үшін жазаны ауырлататын ескертулерді енгізу. Отбасындағы зорлықты алдын алу туралы заң жобасын әзірлеу жұмыс тобының бір мүшесі Қылмыстық кодекске «тәуелді отбасы мүшелері» ұғымын енгізуді ұсынады (дәл осылар үй іші зорлықтың құрбандарына айналады және қорғау мен қолдауға мұқтаж). Тәуелді отбасы мүшелеріне қарсы зорлықтың қылмыстары айыптауыш жағдайларда жасалған деп саналауы тиіс.

Кез келген тұрмыстық қылмыстарды алдын алу, сонымен қатар, жасалған әрекеттер үшін жазаның болуын қамтамасыз етуге бағытталуы керек. Жаза тек қылмыстық жауапкершілікке тартылғандарды ғана емес, сонымен қатар қылмыстық әрекет жасауға бейім адамдарды да жаңа қылмыстардан ұстап тұруы тиіс.

Осылайша, заңның жазалау функциясына бағдарлану отбасындағы қауіпсіздікті қамтамасыз етпейтіні анық. Кешенді шаралар қажет – профилактика және тәрбие: зорлық құрбандары мен отбасыларына жедел және ұзақ мерзімді көмек көрсету бағдарламалары; тұрмыстық зорлық зомбылық құрбаны және балаларды қоса алғандағы отбасының басқа мүшелері үшін ағарту, кеңес беру және психологиялық түзету бағдарламалары; құқық қорғау органдарының, соттардың, әлеуметтік қызметтердің, дағдарыс орталықтарының, қоғамдық құқық қорғау ұйымдарының, білім беру және денсаулық сақтау мекемелерінің күштерін біріктіру. Бұл мәселеге әртүрлі қызметтердің күш-жігерін үйлестіру және кешенді тәсіл қажет.

Библиографиялық тізім:

1. Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации: Федеральный закон от 23 июня 2016 г. № 182-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2016. – № 26 (часть I). – Ст. 3851. – Текст: непосредственный. Современные проблемы предупреждения преступлений в сфере... 234

2. «Учаскелік полиция пунктiнiң жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200030093>

3. Ивасюк О. Н. Преступность в сфере бытовых отношений: социальные последствия и их минимизация: дисс. ... канд. юрид. наук: специальность 12.00.08 Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право /Ивасюк Ольга Николаевна; Московский университет МВД Российской

Федерации. – Москва, 2008. – 195 с. – Текст: непосредственный.

4. Ивасюк О. Н. Проблемы профилактики семейно-бытовых преступлений / О. Н. Ивасюк. – Текст: непосредственный. // Российский криминологический взгляд. – 2015. – № 1. – С. 352-355.

5. Ивасюк О.Н. Роль жертвы в механизме совершения насильственных бытовых преступлений / О. Н. Ивасюк. – Текст: непосредственный. // Российский криминологический взгляд. – 2012. – № 1(29). – С. 418-422.

6. Ивасюк О. Н. Семейное насилие в механизме детерминации преступного поведения несовершеннолетних / О. Н. Ивасюк. – Текст: непосредственный. // Российский криминологический взгляд. – 2013. – № 3. – С. 241-243.

7. Игнатов А. Н. О насилии, его видах и их уголовно-правовом отражении / А. Н. Игнатов. – Текст: непосредственный. // Вестник Дальневосточного юридического института МВД России. – 2016. – № 4 (37). – С. 59-65.

8. Игнатов А. Н. Стратегия противодействия криминальному насилию в современном обществе / А. Н. Игнатов. – Текст: непосредственный. // Библиотека криминалиста. Научный журнал. – 2015. – № 6 (23). – С. 157-168.

УДК 349

РЕФОРМА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ В СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ

***Ильин А.Н.**, доцент кафедры
Гражданского права и процесса
Международного юридического института,
федеральный судья в почетной отставке,
подполковник полиции в отставке
(Россия, г.Москва)*

Надо отметить, что во время Великой Отечественной Войны за подвиги, совершённые на поле боя во имя страны, героями стали 11.739 человек. Из них 267 - сотрудники органов внутренних дел, они были удостоены звания героя. Цифры даны без учёта всех тех, кто во время войны работал в тылу.

Работа над новой Конституцией, которая бы сплотила и укрепила новую Россию, началась в 1990 г. Конституционной комиссией в условиях последующего вооруженного противостояния президента Ельцина Б.Н. и Хасбулатова Р.И. в 1993г.

24 октября 1991 года в Постановлении Верховного Совета РСФСР № 1801-1 реформировании судебной системы и России принято:

- закрепление демократических принципов права в организации и деятельности системы с учетом достижений юридической науки;
- улучшить материально-техническое обеспечение правоохранительных органов и работников в соответствии с их ответственностью;
- обеспечить доступность информации о деятельности системы и данных статистики.

Концепция реформы предлагала исключить обвинительный уклон, вернуть доверие населения. Предлагалось реформировать комплексно только суд, но и других правоохранительных органов, изменить правоприменительную деятельность. [9]

8 декабря 1991 года подписано соглашение «О создании СНГ» и протокол от 21 декабря 1991г.[1]

25 декабря 1991 года президент СССР Горбачев М.С. сложил свои полномочия.

26 декабря 1991 года Совет Республик Верховного Совета СССР принял декларацию о прекращении существования СССР. Современное независимое Российское государство начало свое существование 25 декабря 1991 года. Россия сохранила правопреемство, постоянное членство в Совете Безопасности ООН и ядерный арсенал СССР.

12 декабря 1993г. Состоялись выборы высших Федеральное Собрание РФ органов власти с проведением референдума по Конституции РФ, вступившей в действие с 25 декабря 1993г.[4]

Заключением Конституционного Суда РФ от 16 марта 2020 г. № 1-3 поправки признаны не противоречащими Конституции, и она действует с изменениями референдума 2020г.[7]

Прокуратура Российской Федерации
17.01.1992 № 2202-1 принят Федеральный закон «О прокуратуре Российской Федерации». [3]

Статьей 129 Конституции Российской Федерации установлен принцип единства и централизации прокуратуры.

Прокуратура Российской Федерации структурно и функционально преобразовалась в самостоятельный орган в ветви государственной власти.

В Законе сформулировано:

- исключение надзора за исполнением законов гражданами,
- запрет контроля хозяйственной деятельности,
- изменилось содержание надзора.

Установлен приоритет надзора за соблюдением прав и свобод человека и гражданина.

Во главе остается борьба с преступностью и коррупцией, защита граждан и государства, за единство права страны.

В 2014 г. наименование главы 7 Конституции РФ в новой редакции: «Судебная власть и прокуратура», установила прокуратуру в качестве наследника Петровской мысли о ее месте – роли «ока государева».

Следственный комитет

В ходе реформирования досудебного процесса производства уголовно-процессуальной деятельности, распределения функций правоохранительных органов создан – Следственный комитет Российской Федерации ФЗ от 28 декабря 2010 года № 403-ФЗ «О следственном комитете Российской Федерации», деятельностью которого руководит президент РФ. [5]

Преобразование правоохранительных органов

История свидетельствует, что чем большее общество и его правящие элиты имеют негатива от предшествующей деятельности органов силового блока, тем вопреки логике и критическому анализу эти органы последовательно и изолированно подвергаются преобразованию в невероятные структуры вопреки здравому смыслу и их утилитарной востребованности для любого государства.

Видимо исходя из таких соображений проводились изменения структуры органов: в 1991 образовано Министерство безопасности и внутренних дел. безопасности: 19.12.1991 образовано Министерство безопасности и внутренних дел РСФСР упразднив:

МВД ССР, МВД РСФСР, межреспубликанскую службу безопасности и агентство федеральной безопасности РСФСР[15].

На этом реформы не остановились:

В 1992-1993 было Министерство безопасности РФ, после которой возникла федеральная служба контрразведки ФСК, с 1995 ФСБ России.

В 1996 появилась Федеральная служба охраны России (ФСО).

При этом из штата ведомства государственной безопасности в отдельную структуру выводились пограничные войска, впоследствии возвращенные.

МВД

Наибольшей реформации была подвергнута система органов внутренних дел (Закон РФ от 18.04.1991 №1026-1 «О милиции»).

Из нее были выведены целые виды функциональной деятельности в самостоятельные структуры:

Служба исполнения наказания

Пенитенциарная система переименована в исправительную систему наказания (ФСИН) подконтрольная Минюсту РФ в 1998.

В 2004 Указом президента служба обеспечивала исполнение наказания, содержание подозреваемых, обвиняемых и осужденных.

МЧС

Из системы МВД выведена система органов пожарной охраны и противопожарной службы ГПН:

30.09.1992 создан Государственный комитет по делам гражданской обороны (ГКЧС России) - указ президента РФ 18.12.1991 № 305. [10]

11.01.1994 создано МЧС России из преобразованного ГКЧС России. [8]

В 2002 году после вхождения противопожарной службы сформировалась действующая система МЧС.

Налоговая полиция

В России в полной мере реализовывалась свобода экономической и иной предпринимательской деятельности. Для администрирования системой сбора налогов и платежей 21.11.1991 Указом президента РФ была создана Государственная налоговая служба. [14]

В марта 1992 при Госналогслужбе как силовой орган стало Управление налоговых расследований. [14]

В 1993 году ГУНР преобразован в Департамент налоговой полиции.

В 1998 году ДНП преобразован в Федеральную службу налоговой полиции (ФСНП РФ), в том же году в ней созданы следственные подразделения. [2]

Наркоконтроль

В 2002 году на материальной базе налоговой полиции создан Госкомитет по противодействию наркотических средств МВД, с марта 2003 стал госкомитетом по обороту наркотических средств и далее федеральной службой по контролю - ФСКН РФ, просуществовав до ликвидации 05.04.2016 года с передачей функций системе МВД РФ. [12]

Росфинмониторинг.

В середине 1999 года создается межведомственный центр по противодействию легализации преступных доходов, полученных незаконным путем, как предшественник финансовой разведки России.

В 2004 преобразован в КФМ с мая 2012 в Росфинмониторинг в ведении Минфина, а с мая президента РФ.

МВД России

Самым большим правоохранительным органом был МВД ССР. из недр союзного МВД СССР - МВД РСФСР созданв 1989 года полноценнымсамостоятельнымведомством– позднее МВД РФ.

Периодически в нем происходили преобразования в виде переименовании подразделений.

Отдельного внимания заслуживает период с 1993 по 2001 год, когда в составе МВД действовало Региональное Управление по борьбе с оргпреступностью (РУБОП), а также их структурные подразделения –6 (шестые) региональные управления и специальные отряды быстрого реагирования (СОБР), в 2016 году отряды были переподчинены Росгвардии.

Росгвардия

Система вневедомственной охраны стала Росгвардией и в 2016 стала федеральной службой войск национальной гвардии, а внутренние войска - в войска нацгвардии, подчиненные президенту. В структуру вошли вневедомственная охрана и разрешительная система. [13]

Службарегулирует кроме войск и охраны – оборот оружия и частную охранную деятельность.

Отряды милиции особого назначения (ОМОН) были созданы в системе МВД в крупных городах России в 1988 году, в 2016 году переведены в Росгвардию.

Миграционная служба

Постоянно изменялась система внутреннего учета и миграции населения:

В 2001 МВД переданы функции гражданского министерства по делам федерации и национальной и миграционной политики.

В 2002 образована ФМС России.

До 2013 ФМС был под контролем МВД по вопросам правоприменения и услуг.

Функции ФСКН России и ФМС России в 2016 перешли к МВД. [15]

В апреле 2025 в составе МВД России создана Служба по вопросам гражданства миграции.

Полиция

Коренные преобразования в органах внутренних дел, названные как реформа МВД РФ, была объявлена в 2011 году, внешняя сторона которых выразилась в том, что милиция была переименована в полицию. Вступил в силу с 1 марта 2011 года через сплошную систему аттестации кадров. Федеральный закон «О полиции» от 07.02.2011 № 3-ФЗ. [6]

Ротация структурных составляющих органов внутренних дел на протяжении всех периодов преобразований не способствовала ритмичной и полноформатной деятельности. Дополнительный отрицательный эффект был создан разрывом финансирования денежного довольствия на федеральный и местный уровень.

Таможенная служба.

В рамках новых государственных границ, преобразования внутрисоюзных связей в межгосударственные союзы и ассоциации, ликвидации прежних внешнеэкономических ведомств в 1991 году был создан Государственный таможенный комитет РФ (ГТК РФ) в системе Минэкономразвития и торговли РФ.

12.03.2004 образована Федеральная таможенная служба, подчиненная с 2016 года Минфину РФ. [11]

Служба принудительного исполнения.

Судебные исполнители состояли в штате суда, ему подчинялись, охрана суда и порядок в заседаниях поддерживался сотрудниками МВД.

Создание службы судебных приставов началось с 1997 по законам РФ «О судебных приставах» и «Об исполнительном производстве».

В 2004 создана ФССП с подведомственностью Минюста РФ.

Служба обеспечивает исполнение решений судов и органов, порядок деятельности судов.

Согласно ФЗ № 118-ФЗ от 02.08.2024г. «Об органах принудительного исполнения» сотрудники получили право носить оружие и применять спецсредства не только при поддержании порядка в судах, использовать технические средства как полноценный правоохранительный орган. [15]

Вывод:

Проведенные преобразования правоохранительных органов фактически

не привели к созданию кардинально новых органов и выполняемых функций, за исключением органов налоговой полиции и росфинмониторинга.

Дальнейшее совершенствование правового регулирования деятельности правоохранительных органов следует проводить путем соответствующего уточнения законодательства и уточнения функций, ограничив их бесконечную структурную реорганизацию.

Библиографический список:

1. «Ведомости СНД и ВС РФ», 19.12.1991, № 51, ст. 1798 (Постановление)
2. «Ведомости СНД и ВС РФ», 22.07.1993, № 29, ст. 1114.
3. «Ведомости СНД РФ и ВС РФ», 20.02.1992, № 8, ст. 366, "Собрание законодательства РФ", 07.10.2024, № 41, ст. 6059
4. «Российская газета», выпуск № 237 (853), 25 декабря 1993 года, Постановлением ЦИК РФ, № 142, от 20 декабря 1993 года.
5. «Собрание законодательства РФ», 03.01.2011, № 1, ст. 15, "Собрание законодательства РФ", 21.10.2024, № 43, ст. 6303
6. «Собрание законодательства РФ», 14.02.2011, N 7, ст. 900. "Собрание законодательства РФ", 30.12.2024, № 53 (Часть I), ст. 8528
7. «Собрание законодательства РФ», 23.03.2020, № 12, ст. 1855, Официальный интернет-портал правовой информации <http://pravo.gov.ru>, 06.10.2022.
8. «Собрание законодательства РФ», 26.12.1994, № 35, ст. 3649,
9. «Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР» от 31 октября 1991 года (№44, ст. 1435).
10. «Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР», 26 декабря 1991 г. № 52, ст. 1899
11. Собрание законодательства Российской Федерации, 2004, № 35, ст. 3637; 2005, № 25, ст. 2504.
12. Собрание законодательства РФ, 02.08.2004, № 31, ст. 3234.
13. Собрании законодательства Российской Федерации от 11 апреля 2016 г. № 15 ст. 2072.
14. Указ опубликован в «Российской газете» от 13 января 1992 г.
15. Указ Президента РФ от 09.03.2004 N 314 (ред. от 27.03.2023) "О системе и структуре федеральных органов исполнительной власти"

ӘОЖ 004.8

ЗАҢ ШЫҒАРУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Қалжан Ж.Ф., Қазақстан Республикасы ІІМ

*Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
магистранты*

Муканов М.Р. - ғылыми жетекші,
Қазақстан Республикасы ПМ

*Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының,
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің бастығы,
философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор
(Қазақстан, Қостанай қ.)*

Жасанды интеллект технологиясының қарқынды дамуы адамзатқа, соның ішінде заң қауымдастығына жаңа қиындықтар туғызуда. Бұл заң практикасына, құқықтану кәсібіне, құқықтық және жалпы құқықтық жүйе үшін негізгі әсері дегенді білдіреді.

Бүгінгі күнге дейін «мықты» жасанды интеллект деп аталатын нәрсені жасау фактісі тіркелмеген, ол әдетте адаммен байланысты осы сөзді түсінуге қабілетті. Шахмат ойнаудан бастап музыкалық шығармалар мен картиналар жасауға дейінгі жеке мәселелерді шешуге қабілеті бар әр түрлі интеллектуалды бағдарламалар бар. Бірақ бүгінгі күнгі барлық бағдарламаларды тек шартты түрде интеллектуалды деп атауға болады («әлсіз» жасанды интеллект), өйткені олардың қызметі айтарлықтай шектеулі болып келеді [1, 241 б.]. Аталған мәселе құқықтық қоғамдастықта белсенді түрде талқылануда: Пікірлер технологиялық инновацияларға консервативті көзқарастан бастап, жасанды интеллектті заң практикасында қолдану мүмкіндігінде жағымды әсерлерді жеткілікті түрде қабылдауға және болжауға дейін жалғасып жатыр.

Көптеген авторлар ЖИ адам қателіктерін азайту және қабылданған шешімдердің сапасын жақсарту арқылы үлкен көлемдегі құқықтық деректерді талдау процесін жеделдетуге қабілетті екенін атап көрсетеді. Мысалы, зерттеу көрсеткендей, автоматтандырылған жүйелер сот шешімдерінің үлкен массивтерін талдай алады, құқықтық прецеденттерді таба алады және заңгерлер мен заң шығарушылардың жұмыс уақытын едәуір қысқартатын заңдылықтарды анықтай алады. Дегенмен, сыни көзқарас бар. Кейбір ғалымдар заңнамалық процестерде ЖИ қолдану алгоритмдерде ашықтықтың болмауына байланысты қауіп төндіруі мүмкін екенін атап көрсетеді. ЖИ деректерді біржақты түсіндіре алады немесе толық емес немесе дұрыс емес ақпарат негізінде шешім қабылдай алады. Жеке деректерді қорғау да маңызды мәселе болып қала береді, оны талдау және болжау үшін де қолдануға болады.

Қазіргі заманғы технологиялар, әсіресе жасанды интеллект (ЖИ), мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың негізгі қозғаушы күшіне айналып отыр. Қазақстан Республикасының Президенті 2024 жылдың 11 желтоқсанында берген тапсырмаларына сәйкес, заңнамалық процестерді тиімді ету және заманауи цифрлық экожүйе құру мақсатында ЖИ технологияларын енгізуге айрықша назар аударылуда.

2024 жылдың 12 наурызында Сенат төрағасы Мәулен Әшімбаевтың

төрағалығымен өткен кеңестің қорытындысы бойынша, парламент қызметін жетілдіруде ЖИ әлеуетін зерттеу – негізгі басымдықтардың бірі ретінде айқындалды.

Тұтастай алғанда, парламенттің заңнамалық қызметі көп жоспарлы сипатқа ие және оның заңнамалық, өкілдік, бақылау және аппараттық сияқты негізгі функцияларынан туындайтын бірқатар бағыттарды қамтиды. Халықаралық тәжірибе осы салалардың әрқайсысын жетілдіру үшін ЖИ табысты қолданылуын көрсетеді, бұл парламентке өз міндеттерін неғұрлым тиімді орындауға және қоғаммен өзара іс-қимылды жақсартуға мүмкіндік береді.

Парламенттік қызметтің функционалдық міндеттеріне сүйене отырып, Парламент, орталық мемлекеттік органдар (ОМО) және басқа да құрылымдар парламенттік процестерді автоматтандыру және оңтайландыру үшін ЖИ-құралдарын әзірлейді. Осылайша, ҚР Әділет министрлігі бірқатар стартаптар мен ғылыми-зерттеу институттарымен (ҒЗИ) бірлесіп құқықтық мәселелер бойынша азаматтарға жедел кеңес беру үшін чат-боттар әзірлеуде. Мақсатты қаржыландыру бағдарламасы (МҚБ) шеңберінде талап арыздарды, сот актілерін және басқа да заң құжаттарын дайындауды жеңілдетуге арналған ЖИ құралдарын әзірлеу бойынша бірқатар зерттеулер жүргізілуде, бұл азаматтарға, судьяларға, заңгерлер мен адвокаттарға айтарлықтай көмек көрсетеді. «Республика» партиясы ЖИ дамыту қауымдастығымен бірлесіп депутаттардың кәсіби қызметін қолдауға бағытталған «Депутат ассистенті» құралын әзірлеуде. Бұл елімізде парламенттік қызмет саласына ЖИ құралдарын енгізу бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстың аздаған бөлігі ғана.

Зерттеу барысында жасанды интеллектті әртүрлі елдерде белсенді дамып келе жатқан заң шығару процестеріне біріктірудің негізгі құқықтық және ұйымдастырушылық аспектілері анықталды. Мысалы, Қытай, Эстония, Италия, Дания және Оңтүстік Африка Республикасы сияқты мемлекеттердің мысалдары ЖИ-ні заңнамалық қызметке енгізудің әртүрлі тәсілдерін көрсетеді. Қытайда ол сот шешімдерін талдау және оңтайландыру үшін қолданылады, оны заң шығаруда одан әрі қолдану перспективасы бар. Эстония мен Италия заң жобаларын талдау және қолданыстағы заңнамамен қақтығыстардың алдын алу үшін ЖИ енгізуде. Данияда және заң шығару саласындағы жоғары мамандандырылған міндеттерді шешу үшін қолданылады. Оңтүстік Африка Республикасында чатботтар негізделген және парламентшілерге заңнамалық процестер туралы ақпаратқа қол жеткізуге көмек көрсетеді. Еуропалық Одақ сонымен қатар жасанды интеллекттің белсенді қолданылуын көрсетеді, онда ол бірнеше тілдегі заңнамалық құжаттарды талдауға және жаңа құқықтық актілердің ықтимал салдарын бағалауға ықпал етеді.

Көптеген елдерде заң шығаруға ЖИ енгізу тәжірибе емес, шындық. 11-14 шілдеде Гданьск қаласында (Польша) өткен DGO 2023 конференциясында құрамында Йорн фон Люке (Ашық үкімет институты, Цеппелин университеті, Германия), Фотиос Фитилис (Грек парламентінің ғылыми қызметі, Грекия)

және Ян Этшайд (Институт) бар халықаралық зерттеу тобы ашық үкімет, Цеппелин Университеті, Германия) парламенттік қызметтегі ЖИ кешенді зерттеу нәтижелерін ұсынды. Нәтижесінде, парламент жұмысының тиімділігін арттыру үшін ЖИ жоспарлау мен енгізуде ғылыми қоғамдастық пен парламент өкілдерін қолдауға бағытталған 210 ұсыныс әзірленді. Әзірленген құралдардың көпшілігі ұқсас функциялар мен міндеттерге ие, бұл олардың әмбебаптығы мен бірін-бірі алмастыратындығын көрсетеді [2].

Халықаралық тәжірибе парламенттік қызметте ЖИ қолданудың алуан түрлі тәсілдерін көрсетеді. Мәселен, Грекия заң шығаруға цифрлық технологияларды белсенді енгізіп, процесті анағұрлым ашық, тиімді және инклюзивті етеді. № 4622/2019 заң негізінде мемлекеттік басқарудың барлық жүйесін қамтитын және оқшауланған тәсілдерді болдырмайтын интеграциялық платформалар әзірленді.

ЖИ-ні заң шығаруда қолдану құқықтық талдаудың тиімділігі мен дәлдігін едәуір арттыруға, сапасыз заңдар қабылдау қаупін азайтуға және әртүрлі ережелер арасындағы келісімділікті жақсартуға мүмкіндік беретіндігін растады. Алайда, айқын артықшылықтармен қатар, ЖИ интеграциясы алгоритмдердің мөлдірлігі, олардың ықтимал біржақтылығы және деректердің құпиялылық қаупі сияқты маңызды қиындықтарды қамтиды.

Сонымен қатар, кешенді тәсіл мен халықаралық ынтымақтастықты қажет ететін жасанды интеллектті әзірлеу және қолдану кезінде әртүрлі елдердің мәдени және құқықтық ерекшеліктерін ескеру қажет. Жасанды интеллектті енгізудің құқықтық және ұйымдастырушылық аспектілері Вирджиния университетінің (АҚШ) профессоры Эшли Дикс өзінің «High-TechInternationalLaw» кітабында заңнаманың жасанды интеллект технологияларының интеграциясымен жаңа дәуірге ену кезінде қалай үлкен өзгерістерге ұшырауы мүмкін екенін сипаттайды [3, 61 б.]. Автор мысал ретінде Қытайдың заң шығару жүйесін келтіріп, Қытай Машиналық оқыту әдістері мен мәтінді өңдеу құралдарын қолданудың алдыңғы қатарында болуы мүмкін екенін атап өтті. Қытайдың жасанды интеллектті интеграциялауға деген ұмтылысы және оның деректердің үлкен көлеміне қол жетімділігі елдің азаматтардың құқықтық, экономикалық және әлеуметтік салаларын неғұрлым тиімді реттеуге қол жеткізу үшін, сондай-ақ халықаралық қоғамдастықпен қарым-қатынасты жақсарту үшін машиналық оқыту құралдарын белсенді түрде дамытып, қолданатындығын көрсетеді. Сонымен қатар, жасанды интеллект заң шығаруда тек Қытайда ғана емес, сонымен қатар бірқатар еуропалық мемлекеттерде де белсенді қолданылады. Эстонияда ЖИ Денсаулық сақтау саласындағы болжамды аналитика және білім беру саясатын әзірлеу үшін қолданылады. Профессор Керикмя мен парн-Ли атап өткендей, Эстония Парламентінде 2023 жылдың соңында депутаттарға болашақ заңнаманы тексеруге және қолданыстағы заңдармен ықтимал қақтығыстарды анықтауға көмектесетін ЖИ көмегімен заңдарды талдау жүйесі енгізілді [3, 626.]. Өз кезегінде, Италия Парламенті мәтіндерді тексеруді жүзеге асыратын, қолданыстағы заңнаманы

жаңа түзетулерді ескере отырып талдайтын, сондай-ақ қолданыстағы заңдар арасындағы ғана емес, сонымен қатар болжамды заң жобалары арасындағы қайшылықтарды анықтайтын жасанды интеллект жүйесін енгізді.

Сонымен қатар, ЖИ мемлекеттің халықаралық міндеттемелерін сақтауды талап ететін нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуде негізгі құрал бола алады. Мысалы, БҰҰ Қайыпсіздік Кеңесі мен Бас Ассамблеясының құжаттары, халықаралық шарттар және *travaux préparatoires*, адам құқықтары жөніндегі Еуропалық соттың сот актілері, мамандандырылған агенттіктердің дерекқорлары, БҰҰ жылнамасы, адам құқықтары туралы есептер, жаңалықтар және басқа материалдар сияқты дереккөздерді жан-жақты талдау үшін көптеген құжаттарды өңдеу қажет. Нормативтік актілерді қабылдаудың шектеулі мерзімдері жағдайында мұндай жұмыс көлемі айтарлықтай қиындықтар тудыруы мүмкін. Осылайша, халықаралық құжаттарды талдау үшін ЖИ қолдану оларды өңдеуді жеңілдетудің тиімді құралы болып табылады. Бұл өз кезегінде ұлттық заңнамаға оң әсер етіп, мемлекетке қабылданған халықаралық міндеттемелерді толығымен көрсететін заңдар жасауға мүмкіндік береді [4].

Заң шығаруда ЖИ қолдану көптеген құпия деректерді өңдеуді қажет ететіндіктен, құпия ақпараттың ағып кетуіне жол бермеу үшін сенімді киберқауіпсіздік шараларын және деректерді қорғаудың қатаң хаттамаларын енгізу қажет. Дегенмен, кез келген юрисдикция мен құқықтық жүйеде жасанды интеллектті пайдалану азаматтардың заң шығару процесіне қатысу және қызығушылық деңгейін айтарлықтай арттыруы мүмкін.

Шетелдік парламенттердің мысалдары ЖИ пайдалануға дайындығын көрсетеді, бұл парламенттік жұмыстың тиімділігін арттыру, процестерді оңтайландыру және ақпаратқа қол жеткізуді жақсарту үшін оны қолданудың кең перспективаларын көрсетеді.

Халықаралық тәжірибе ЖИ-дің заң шығарушылыққа ықпалдасуы үлкен перспективалар ашатынын дәлелдейді. Технологияларды қолдану дағдылы процестерді автоматтандыруға көмектесіп қана қоймай, заңнамалық қызметті неғұрлым инклюзивті, тиімді және қоғамның қажеттіліктеріне бағдарланған етеді.

Қазақстан біздің шындық пен халықаралық стандарттарға бейімделген шешімдерді енгізе отырып, парламентті цифрландыруда көшбасшы болуға барлық мүмкіндіктерге ие. Алайда бұл үшін технологиялық жаңғырту ғана емес, азаматтардың белсенді қатысуы, кадрларды оқыту және енгізілетін шешімдердің тиімділігін үнемі бағалау талап етіледі.

ЖИ әлемдік заңнамалық жүйені өзгертеді. Жаңа цифрлық дәуір қарсаңында тұрған Қазақстан қазіргі заманғы және тиімді жасауда жетекші рөл атқара алады

Қазақстанда цифрландыру дамыған сәттен бастап Қазақстан заң шығармашылығындағы ЖИ даму үрдісі республика мемлекеттік басқару институтына түрлі технологияларды енгізу үшін елеулі қадамдар жасады. 2024 жылғы жағдай бойынша Қазақстан «Электрондық үкіметті дамыту» индексі

бойынша 28-ші (+1) орынды және «Онлайн қызметтер» индексі бойынша 8-ші орынды алады [5]. Құқықтық реттеудің бірінші кезеңі 2007 жылы «Ақпараттандыру туралы» ҚР Заңы [6] қабылданған сәттен басталды. Қолданыстағы «Азаматтарға арналған үкімет» жүйесі немесе «электрондық үкімет «Е-Gov» халыққа мемлекеттік қызмет көрсету бойынша сенсациялық болды. Цифрландырудың екінші кезеңі «SmartBridge» ақпараттық жүйесін интеграциялауды көздейтін «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын қабылдаудан басталды [7]. Бұл жүйе қазақстандық ұйымдардың әртүрлі ақпараттық жүйелері арасында деректерді жеделдетіп алмасуға арналған, бұл банктік қосымшалардың жұмыс істеуін жақсартуға ықпал етеді. Қазіргі уақытта мемлекеттік қызметтердің едәуір бөлігі азаматтарға ыңғайлы болу үшін банктік қосымшаларға біріктірілген e-Govmobile мемлекеттік платформасы арқылы ұсынылады. Мемлекет үшін мемлекеттік қызметтерге пайдаланушыларға бұрыннан таныс және ыңғайлы жүйелер арқылы қол жеткізуді қамтамасыз ету өте маңызды. Үшінші кезең жасанды интеллектті пайдаланумен байланысты қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеуге бағытталған заңнамалық актіні немесе кодексті әзірлеуді қамтиды [8, 61-74 б.б.]. Сонымен бірге, 2024 жылдың маусымында Үкімет «Жасанды интеллектті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын» бекітті [5]. Соңғы үш жыл ішінде Қазақстанда биліктің барлық үш тармағы деңгейінде жасанды интеллект жүйелерін пайдалануға көшу белсенді талқылануда. Атап айтқанда, биліктің заң шығарушы тармағы аясында 2023-2024 жылдар аралығында жасанды интеллектті пайдалануды реттейтін заңнамалық актіні әзірлеу бастамасына қатысты талқылаулар болғанын атап өткен жөн [9]. Сонымен қатар, жасанды интеллект мәселелеріне арналған бөлімді қамтуы керек цифрлық кодексті құру перспективасы қарастырылуда. Алайда, қазіргі уақытта бұл мәселе бойынша нақты шешімдер әлі қабылданған жоқ, бұл Парламентте жасанды интеллектті енгізу тиісті заңнама қабылданғаннан кейін ғана жүзеге асырылатынын білдіреді. Осыған қарамастан, бүгінде заңнамалық ортада жасанды интеллект алдағы төрт жыл ішінде Парламент жұмысына қалай кіріктірілетіні туралы белсенді пікірталастар жүріп жатыр.

Талқылаулар шеңберінде депутаттар ЖИ-ні:

- 1) құқықтық сараптама жүргізу;
- 2) құқықтық сала үшін деректерді талдау негізінде болжамдар әзірлеу;
- 3) заңнамалық мәтіндерді құру процесін автоматтандыру мақсатында пайдалануға ниетті екендігі атап өтілді [10].

Заң шығару процесінде жасанды интеллектті пайдалану әлеуетін талқылау шеңберінде парламентарий болашақ заңнамалық актілерді әзірлеу кезінде оны енгізудің ықтимал артықшылықтарын атап көрсетеді.

2024 жылы жасанды интеллекттің заң шығару процесіне интеграциясы тек технологиялық инновацияны ғана емес, сонымен қатар халықаралық деңгейде де, Қазақстан Республикасында да заңнамалық қызметке айтарлықтай әсер ететін маңызды факторды білдіреді. ЖИ-ні құқықтық талдауда,

нормативтік актілерді әзірлеуде және заңнамалық бастамалардың ішкі логикасы мен келісімділігін қамтамасыз етуде қолдану мұқият талдауды қажет ететін миллиондаған долларлық құжаттар жиынтығын өңдеу қажеттілігін ескере отырып, өте маңызды болады. Заманауи зерттеулер жасанды интеллекттің үлкен көлемдегі құқықтық ақпаратты өңдеу, заңдылықтарды анықтау және заңнамалық шешімдердің ықтимал салдарын болжау қабілеті заң шығару қызметінің тиімділігін едәуір арттыруға, ал болашақта айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік беретіндігін көрсетеді. Қазақстан Республикасында заң шығармашылығын әзірлеу процестеріне ЖИ енгізу құқықтық актілер арасындағы үлкен келісімді және ұлттық заңнаманы халықаралық құқықтық стандарттар мен міндеттемелермен үйлестіруді қамтамасыз ете отырып, құқықтық жүйені жаңғырту үшін жаңа көкжиектер ашады. ЖИ заң шығарушыларға неғұрлым тұрақты, кешенді және үйлесімді құқықтық нормаларды құруға мүмкіндік беретін құқықтық актілердегі сәйкессіздіктерді, құқықтық олқылықтар мен ықтимал қақтығыстарды тез және дәл анықтау қабілетіне ерекше назар аударылады. Бұл аспект құқықтың қарқынды дамып келе жатқан салалары жағдайында ерекше маңызға ие, мұнда жедел талдау және ауқымды деректер негізінде шешімдер әзірлеу қажет. Сонымен қатар, ЖИ техникалық сипаттағы құралдан құқықтық талдаудың толыққанды элементіне дейін эволюция әлеуетін көрсетеді. Жасанды интеллект жүйелерінің дамуымен олар құқықтық нормаларды түсіндіруге жаңа идеялар енгізе бастайды, заң шығарудың өзіндік және инновациялық тәсілдерін ұсынады, сонымен қатар жаңа нормативтік актілерді құруда шешуші рөл атқарады. Алайда, бұл Даму заң шығару процесінде адамның пайымдауы мен машиналық интеллект арасындағы оңтайлы тепе-теңдікті табу қажеттілігіне қатысты бірқатар мәселелерді көтереді. Йель университетінің заң профессоры Джек Балкин «жасанды интеллект құқық қолдану тәжірибесін өзгертіп қана қоймайды; бұл біздің құқықтық пайымдау туралы түсінігімізді өзгертеді» деп атап өтті. Ұзақ мерзімді перспективада заң шығару қызметінде ЖИ-ны дамыту және этикалық тұрғыдан негізделген пайдалану мемлекеттердің құқықтық жүйелері үшін түйінді мәнге ие болады. Қазақстан, басқа елдер сияқты, осы жаңа тәсілді игере отырып, ЖИ мүмкіндіктері мен демократиялық шешімдер қабылдау мен құқықтық талдауды қоса алғанда, заң шығарудың адами аспектілерін сақтау арасындағы қажетті тепе-теңдікті сақтауға ұмтылуға тиіс. Заңнамалық жүйеге ЖИ енгізумен байланысты іргелі ұғымдардың жоқтығын атап өткен жөн.

Қазақстан жасанды интеллект пен цифрлық технологияларды заң шығару қызметіне енгізу арқылы аймақтағы көшбасшы елге айналу әлеуетіне ие. Алайда бұл мақсатқа жетудің жолы тек қана технологиялық өзгерістермен шектелмейді. Азаматтардың белсенді қатысуы, мемлекеттік қызметкерлердің цифрлық құзыреттілігін арттыру және енгізілген шешімдердің тиімділігін тұрақты түрде бағалау маңызды рөл атқаратындығы айқын.

Жасанды интеллект заңнамалық процестердің сапасын түбегейлі өзгерте алады. Қазақстан, цифрлық дәуірдің жаңа белесіне қадам баса отырып, заманауи

және қоғам қажеттіліктеріне сай тиімді парламенттік жүйені қалыптастыруда алдыңғы қатарлы мемлекеттердің бірі болуға қабілетті.

Библиографиялық тізім:

1. Жалтырбаева Р.С. Қазақстанның заң практикасында жасанды интеллектті қолданудың ерекшеліктері мен оның құқықтану мамандығына әсері // ҚР Заңнама және құқықтық ақпарат институтының жаршысы № 3 (74) -2023., 241 б.

2. Саймова Ш.А. Искусственный интеллект в законотворчестве: Казахстан на пороге цифровой эры // <https://parlaminst-mtqb.qr-pib.kz/ru/p/42742>

3. Куттыбаева А.К. Жасанды интеллектіні заң шығаруда қолдану: ұйымдастырушылық және құқықтық аспектілері // Вестник Карагандинского университета. Серия «Право». 2024, 29, 4(116)

4. Inter-Parliamentary Union. Artificial Intelligence: Innovation in Parliaments. Retrieved from <https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/artificial-intelligence-innovation-in-parliaments>

5. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 24 шілдедегі № 592 қаулысымен бекітілген «Жасанды интеллектті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы» // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000592>

6. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 24 қарашадағы № 418-V «Ақпараттандыру туралы» Заңы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000418>

7. Smart Bridge - Мемлекеттік құрылымдар мен бизнеске арналған ақпараттық жүйелер арасындағы интеграция платформасы // <https://sb.egov.kz/v2/smart-bridge>

8. Тлембаева Ж.У. О некоторых подходах к правовому регулированию искусственного интеллекта / Ж.У. Тлембаева // Вестн. Ин-та законодательства и правовой информации Республики Казахстан. — 2021. — № 65. — Т. 2. — С. 61–74.

9. В Казахстане появится закон об искусственном интеллекте. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://profit.kz/news/67958/V-Kazahstane-poyavitsya-zakon-ob-iskusstvennom-intellekte/> Использование искусственного интеллекта... Серия «Право». 2024, 29, 4(116) 67

10. Искусственный интеллект будет разрабатывать законы в Казахстане: миф или реальность? — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://parlaminst-mtqb.qr-pib.kz/ru/p/32375>

ӘОЖ 342.9 – 056.24(574)

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕРІ БОЙЫНША ӘКІМШІЛІК ҚАМАҚҚА**

АЛУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қаратаев Т.Ж., Қазақстан Республикасы ІІМ
Б.Момышұлы атындағы Оқу орталығының
Арнайы пәндер циклының бастығы
заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі
(Қазақстан, Шымкент қ.)*

Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабына сәйкес «адамның құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі» [1].

Аталған құқықтар мен бостандықтар бұзылған жағдайларда кінәлі тұлғалардың жасаған заңсыз іс-әрекеттерінің дәрежесіне қарай жаза тағайындалуы тиіс.

Жазалардың бірі - әкімшілік жаза болып табылады. Әкімшілік жазаны қолдану туралы шешім әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау барысында және жинақталған дәлелдемелердің негізінде жүзеге асырылуы тиіс. Оның құқықтық негіздері мен процестік тәртібі Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің нормаларымен (ары қарай ҚР ӘҚБтК) реттеледі.

ҚР ӘҚБтК-нің 40-42 баптарымен әкімшілік жазаларды қолданудың мақсаты, негіздері, түрлері айқындалған [2].

Әкімшілік жазаны қолданудың мақсаты құқық бұзушылық жасаған тұлғаларды заңнама талаптарын сақтауға және құқықтық тәртіпті құрметтеу рухында тәрбиелеу, құқық бұзушының өзін, өзгелерді де жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алуға үйрету; бұзылған жеке және заңды тұлғалардың мүдделерін қалпына келтіру, келтірілген зияндарды өтеу болып табылады.

Әкімшілік жазалардың бірі - *әкімшілік қамаққа алу* (ҚР ӘҚБтК 50-бабы). Аталған жаза негізгі және қатаң жаза ретінде есептеледі. Себебі, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаның жеке бас бостандығы құқығын шектеумен тікелей байланысты.

Әкімшілік қамауға алу Ерекше жағдайларда қолданылуы керек жазаның ерекше түрі болып табылады, өйткені ол азаматтардың бостандық пен жеке басына қол сұғылмаушылық құқықтарын нақты түрде шектейді [3; 75].

Жазаның осы түрінің пайда болу тарихына жүгінетін болсақ, онда ол революцияға дейінгі полиция (әкімшілік) құқығы мен «қылмыс» және «теріс қылық» ұғымдарымен байланысты, Ресей империясының заңнамасынан бастау алады. Ресей ғылымында және заңнамада ХХ ғасырдың басына дейін қысқа мерзімді қамауға алу қылмыс жасағандығы үшін қолданылды және қоғамдық ескертулер, ақшалай айыппұлдар мен қоғамдық жұмыстарға қарағанда қатаң жаза ретінде қарастырылды.

КСРО ның 1922-жылғы алғашқы қабылданған қылмыстық Кодексында қылмыстық құқық бұзушылықтар қылмыстар мен әкімшілік теріс қылықтар

ретінде ажыратылды, қамаққа алу жазасы қылмыстар үшін ғана қолданылды. «Әкімшілік қамаққа алу» 1941 жылғы 22 маусымдағы КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумы қабылдаған «Әскери жағдай туралы» Жарлығының негізінде ерекше әкімшілік ықпал ету шарасы ретінде пайдаланылды. Аталған жаза, әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауапкершіліктің айрықша шарасы ретінде, қылмыстық құқық бұзушылықтарға жақын кейбір әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін ғана тағайындалды [4].

Қазақстан Республикасында «Әкімшілік қамаққа алу» жазасы 1984 жылы қабылданған ҚазСРО әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің негізінде жүзеге асырыла бастады. Әкімшілік қамаққа алу 15 тәулік мерзімге дейін ерекше жағдайларда ғана қолданылды, ал төтенше жағдайларда отыз тәулікке дейін созылды. Аудандық (қалалық) халық сотымен тағайындалды (ҚР КСРО ӘҚБтК 31 бабы) [5].

1990 жылғы КСРО ның Жоғарғы Кеңесінің Заңымен: «әкімшілік қамаққа алу түріндегі жазаны жүкті әйелдерге, он екі жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге қатысты, он сегіз жасқа дейінгі кәмелет толмағандарға, бірінші және екінші топтағы мүгедектерге қатысты қолданбау» жөнінде шешім шықты [6].

2001 жылы қабылданған Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасында әкімшілік қамаққа алу - он бес тәулікке дейін, ал сыбайластық жемқорлықпен байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша, төтенше жағдайлар кезінде жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша әкімшілік қамаққа алудың мерзімі отыз тәулікке дейінгі мерзімді құрады [7].

«Әкімшілік қамаққа алу» қолданыстағы Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-нің келесідей баптарына қатысты: 73, 73-3, 80-1, 127,131, 434, 440, 443, 461,476,478, 480, 481, 488, 506, 514, 517, 608, 611, 613, 615, 652 және т.б. жаза ретінде бекітілген [2].

Аталған жаза соттың қаулысымен ғана тағайындалынады. Себебі, адамдарды заңда көзделген реттерде ғана және тек қана соттың санкциясымен тұтқындауға және қамауда ұстауға болады (Қазақстан Республикасының Конституциясының 16 бабына сәйкес) [1].

Әкімшілік қамаққа алу - отыз тәулікке дейінгі, ал төтенше жағдайлар режимі талаптарын бұзғаны үшін қырық бес тәулікке дейінгі мерзімге белгіленеді. Әкімшілік қамаққа алуды судья айрықша жағдайларда ҚР ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінде көзделген шектерде ғана тағайындайды (50 бап).

Әкімшілік қамаққа алынған тұлғалар жазасын арнаулы қабылдау орындарында өтейді. Арнаулы қабылдау орны - ішкі істер органдарының әкімшілік қамауға алынған адамдарды, мәжбүрлеу тәртібімен шығарып жіберілуге жататын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды қабылдауға және ұстауға арналған арнаулы мекемесі. Ал, гауптвахта әскери қызметшілер жазасын өтейді [8].

Алайда әкімшілік қамаққа алудың қолдану негіздері мен тәртібіне қатысты теория мен сот тәжірибесіне өз шешімін таппаған мәселелер

кездеседі. Аталған мәселелер өз шешімін табуды қажет етеді.

Біріншіден, әкімшілік қамаққа алу түріндегі жазаның ең төменгі шегін белгілейтін норманы қарастыру қажет. Себебі сот тәжірибесінде тұлғаны бір тәулікке «әкімшілік қамаққа алу» түрінде сот шешімдері кездеседі. Ал қолданыстағы нормаларда әкімшілік қамаққа алудың мерзімі тәуліктермен есептеледі, оның ең төменгі шегі қаралмаған. Кейде судьялар әкімшілік қамаққа алу түріндегі жазаны тағайындаған кезеңде, кінәлі тұлғаның ұсталған және жеткізілген мерзімін қоса есептейді, сол кезеңде нақты жаза тағайындалған мерзім аз уақытты құрайды. Біздің пікірімізше, тұлғаға аз мөлшерде жаза тағайындау арқылы заңнаманың негізгі мақсатын, яғни тұлғаны тәрбиелеу жөніндегі міндетін орындауға қол жеткізе алмаймыз.

Мысалы, ҚР ӘҚБтК-нің 73 «Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер» бабы үшін жаза мөлшері «ескерту жасауға не бес тәулікке әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады» деп көзделген. Сол сияқты өзге баптарда баламалы санкциялар қарастырылған. Істі қараушы сот жеке тұлғаға қатысты ауырлататын және жеңілдетен мән-жайларды қарастыра отырып оған бес тәулікке дейінгі аралықтаға әкімшілік қамаққа алудың кез келген мерзімін белгілейді. Өзге баптардың санкцияларында әкімшілік қамауға алудың императивті мөлшері қаралған: он бес тәулік, жиырма тәулік және т.б. Бұл жағдайда көрсетілген мерзім нақты белгіленеді. Шешім қабылдаушы қамауға алудың өзге мерзімін тағайындай алмайды. Оған ӘҚБтК-нің 608, 613 және т.б. баптарын жатқызуға болады [2].

Сондықтан ҚР ӘҚБтК 50-бабына «Әкімшілік қамаққа алу – үш тәуліктен отыз тәулікке дейінгі, ал төтенше жағдайлар режимі талаптарын бұзғаны үшін қырық бес тәулікке дейінгі мерзімге белгіленеді» деп толықтыру керек.

Екіншіден, қолданыстағы ҚР ӘҚБтК-не «белгілі бір жағдайларға байланысты әкімшілік қамаққа алу түріндегі жазадан босатылатын кінәлі тұлғалардың санаттарын және оның негіздерін арттыру қажет» деп есептейміз.

ҚР ӘҚБтК 50-бабында «Жүкті әйелдерге және он төрт жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, он сегіз жасқа толмаған адамдарға, бірінші және екінші топтардағы мүгедектігі бар адамдарға, сондай-ақ елу сегіз жастан асқан әйелдерге, алпыс үш жастан асқан еркектерге және он төрт жасқа толмаған балаларын жалғыз өзі тәрбиелеп отырған еркектерге әкімшілік қамаққа алуды қолдануға болмайды» - деп көрсетілген.

«Соттардың Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 Нормативтік қаулысына сай [9], судьялар, «Жасағаны үшін әкімшілік қамаққа алу түрінде әкімшілік жаза көзделетін әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қараған кезде судьялардың әкімшілік қамаққа алуды қолдануды болдырмайтын ӘҚБтК-нің 32 және 50-баптарының екінші бөліктерінде көзделген мән-жайлардың болғанын немесе болмағанын мұқият

анықтағаны жөн» - делінген.

ҚР ӘҚБтК-нің 32 бабына сай «Әскери қызметшілер мен әскери жиында жүрген әскери міндеттілер, ҚР ӘҚБтК-нің 651, 652, 667, 676, 677, 680, 681-баптарында көзделген жағдайларды қоспағанда, қызметтік міндеттерін атқару кезінде жасаған әкімшілік құқық бұзушылықтары үшін тәртіптік жарғылар бойынша жауаптылықта болады. Арнаулы мемлекеттік органдар мен құқық қорғау органдарының қызметкерлері қызметтік міндеттерін атқару кезінде жасаған әкімшілік құқық бұзушылықтары үшін тиісті органдарда қызмет өткеру тәртібін регламенттейтін нормативтік құқықтық актілерге сәйкес жауаптылықта болады. Аталған адамдарға атыс және суық қаруды алып жүру мен сақтау құқығынан айыру және *әкімшілік қамаққа алу түрінде* әкімшілік жазалар қолдануға болмайды» [2].

Алайда бұл негіздер жеткіліксіз болып табылады. Себебі, сот тәжірибесінде, демікпемен, туберкулездің ауыр/жұқпалы түрімен, қант диабетімен және басқа да аурулармен ауыратын кінәлі тұлғалар кездесіп отырады. Оларды ішкі істер органдарының арнаулы қабылдау тарату орындарында ұстау тиімсіз. Сонымен бірге кейбір кінәлі тұлғалардың қамқоршылығында мүгедек адамдар болуы да мүмкін.

Сонымен бірге, соттарға алғаш рет болмашы құқық бұзушылықтар жасаған және отбасындағы жалғыз асыраушы болып табылатын адамдарға қатысты немесе шын өкінген, құқық бұзушылық арқылы келтірген зияндарды толық өтеген тұлғаларға қатысты қозғалған әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер қатысты әкімшілік істер жиі келіп түседі. Соттар аталған адамдарды жалпы негізде «әкімшілік қамаққа алу» түріндегі жазаның түрімен белгіленген мерзімге жауапкершілікке тартуға мәжбүр, себебі нормаларда өзгеше санкция қаралмаған. Сондықтан, қолданыстағы ҚР ӘҚБтК әкімшілік жауаптылықтан босатудың негіздерін талдай отырып жауаптылықтан босатылатын кінәлі тұлғалардың көлемін кеңейту керек.

Әкімшілік қамауға алуды тағайындау институты жөнінде Н.И. Мамонтов: «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодекстің нормаларын одан әрі жаңғырту және жазаны жеке тұлғаларға тағайындау ережелерін нақтылау қажет. ҚР ӘҚБтК-тің 50-бабына толықтырулар мен өзгерістер жасау арқылы «қамаққа алу түріндегі» жазаның бір тәулігін тиісті қаржы кезеңіне арналған республикалық бюджет туралы заңда көзделген үш айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде әкімшілік айыппұлмен ауыстыруға болады» [10]- дейді.

Алыс-жақын шет мемлекеттердің қолданыстағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы нормаларына да саралау жасасақ, олардың санкцияларында жазалар тек балама түрінде қаралған. Яғни, судья істі қарай отырып кінәлі тұлғаның жеке басын ескере келе оған қатысты қолданылатын «әкімшілік қамаққа алу» түріндегі жазаның мөлшерін азайтады немесе жазаның өзге түрін тағайындайды.

Ресей Федерациясының ӘҚБтК 3.9 бабына сай, Әкімшілік қамауға алу он бес тәулікке дейінгі, ал жиналысты, митингіні, демонстрацияны, шеруді немесе

пикетті ұйымдастырудың не өткізудің белгіленген тәртібін бұзғаны үшін не қоғамдық тәртіпті бұзуға әкеп соққан қоғамдық орындарда азаматтардың жаппай бір мезгілде болуының немесе жүріп-тұруының ұйымдастырылуы үшін, төтенше жағдай режимінің талаптарын бұзғаны үшін белгіленеді, немесе терроризмге қарсы операцияның құқықтық режимі не есірткі құралдары, психотроптық заттар және олардың прекурсорлары туралы заңнама саласында әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін отыз тәулікке дейінгі мерзімге белгіленген.

Әкімшілік қамауға алу құқық бұзушылықтардың жекелеген түрлері үшін ерекше жағдайларда ғана тағайындалады. Жүкті әйелдерге, он төрт жасқа дейінгі балалары және (немесе) мүгедек балалары бар не аталған балалардың асырап алушылары, қорғаншылары немесе қамқоршылары болып табылатын әйелдерге, жалғызбасты ата-ана болып табылтын және он төрт жасқа дейінгі, мүгедек балаларды бар немесе аталған балалардың жалғыз асырап алушылары, қорғаншылары немесе қамқоршылары болып табылатын ер адамдарға, он сегіз жасқа толмаған адамдарға, I және II топтағы мүгедектерге, әскери қызметшілерге, әскери жиындарға шақырылған азаматтарға, сондай-ақ Ресей Федерациясының Тергеу комитетінің, Ішкі істер органдарының, қылмыстық-атқару жүйесінің органдары мен мекемелерінің, Ресей Федерациясының мәжбүрлеп орындау органдарының, Ресей Федерациясының Ұлттық ұланы әскерлерінің, Мемлекеттік өртке қарсы қызметтің және кеден органдарының арнайы атақтары бар қызметкерлеріне әкімшілік қамақ түріндегі жаза түрлері қолданылмайды [11].

Беларусь Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 6.6-бабына сәйкес «әкімшілік қамаққа алу» он бес тәулікке дейін, ал кейбір баптар бойынша отыз тәулікке дейінгі аралықта көзделіп отыр, заңнамада көзделген негіздерде кейбір санаттағы тұлғалар әкімшілік жазадан босатыла отырып, оларға қатысты жазаның жеңіл түрлері қолданылады [12].

Сонымен бірге Өзбекстан Республикасы (ӘҚБтК 29 бабы) [13], Қырғыз Республикаларының [14] Әкімшілік құқық бұзушылық заңнамаларына саралау жүргізілді. Өзбекстан Республикасында әкімшілік қамаққа алудың мерзімі үш тәуліктен он бес тәулікке дейінгі, төтенше жағдайлар бойынша отыз тәулікке дейінгі мерзімдер қарастырылған. Көрсетілген негіздерде кейбір тұлғаларға қатысты әкімшілік қамаққа алу түріндегі жазалар қолданылмайды.

Біздің пікірімізше ҚР ӘҚБтК-нің 50-бабының 2-тармағына өзгерістер мен толықтырулар ұсынылады:

«Жүкті әйелдерге және он төрт жасқа дейінгі балалары бар әйелдерге, он сегіз жасқа толмаған адамдарға, бірінші және екінші топтардағы мүгедектігі бар адамдарға, сондай-ақ елу сегіз жастан асқан әйелдерге, алпыс үш жастан асқан еркектерге және он төрт жасқа толмаған немесе мүгедек балаларын жалғыз өзі тәрбиелеп отырған еркектерге, *сексен жасқа толған және (немесе) I топтағы мүгедектері бар қарттарға күтім жасайтын адамдарға, сондай-ақ әкімшілік жазаның орындалуына кедергі келтіретін ауру салдары болған кезде* әкімшілік

қамаққа алуды қолдануға болмайды».

2001 жылғы 30 қаңтардағы ҚР ӘҚБтК-нің 71-бабында да «Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды жағдайдың өзгеруі, сондай-ақ әкімшілік жазаның орындалуына кедергі келтіретін ауру салдары болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босатуға болатындығы туралы» негіздер болған [7].

Үшіншіден, «әкімшілік қамаққа алу» түрінде жаза көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің соттарда қаралуы барысында міндетті түрде кінәлі тұлға болуы тиіс. Ол туралы ҚР ӘҚБтК 744 бабында, «Он сегіз жасқа толмаған адам жасаған не жасалуы әкімшілік қамаққа алу... түріндегі әкімшілік жазаға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адамның қатысуы міндетті» -делінген. Осы кодекстің 817 бабының 3 тармағына сай, «Әкімшілік ұстап алуға ұшыраған адамға қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс оны ұстап алған кезден бастап жиырма төрт сағаттан кешіктірмей қаралуы тиіс».

Алайда сот тәжірибесі көрсетіп отырғандай кейде аталған талапты орындауға мүмкіншілік болмайды. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғаған органның құқық бұзушыны сотқа жеткізуге міндетті екендігі қисынды болып көрінеді, алайда іс жүзінде материалдар пошта арқылы немесе «сот кабинеті» онлайн-сервисі арқылы құқық бұзушыны кейіннен әкелместен жіберілетін жағдайлар бар. Құқық бұзушылық үшін санкциясы әкімшілік қамауға алуды немесе шығарып жіберуді көздейтін істер бойынша құқық бұзушы сотқа жеткізілмеген жағдайларда соттар дер кезінде шешім қабылдай алмайды, себебі тұлғаны іске қатыстырмай жаза тағайындау қолданыстағы нормаларға қарама-қайшы (мысалы, әкімшілік іс сотқа жұмыс күнінің соңында келіп түсті немесе құқық бұзушы жасырынып, ауданнан, елден кетіп қалды және т. б.) [15].

Сондықтан сот тәжірибесінде осы көрсетілген жағдайларда соттар әкімшілік құқық бұзушылық туралы тоқтата тұруға мәжбүр болып отыр. Бірақ, қолданыстағы әкімшілік құқық бұзушылық заңнамасына сай іске тартылған тұлғаның жауаптылықтан жалтаруы істі тоқтата тұруға негіз емес.

Аталған мәселені шешу үшін ҚР ӘҚБтК 744 бабының 3 тармағына келесідей толықтыру керек: «...Егер тұлғалар аумақтан тыс жерде, шет мемлекеттерде болса, келуден қасақана түрде бас тартқан жағдайларда іс олардың қатысуынсыз қаралады».

Библиографиялық тізім:

1 Қазақстан Республикасы Конституциясы // Айналыс режимі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000> (жүгіну күні: 15.12.2025) – интернет көздері.

2 Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс // Айналыс режимі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000> (жүгіну күні: 15.12.2024) – интернет көздері.

3 О.В. Моисеева, О целесообразности применения административного ареста как вида административного наказания // Вестн. Тюменского гос. ун-та. - 2013. - № 3. - С. 75–80.

4 Научно-практический комментарий к Кодексу Республики Казахстан об административных правонарушениях (постатейный). Под редакцией: Судьи Верховного Суда РК, к.ю.н, доцента А.С. Тукиева. - Нур-Султан, 2020 // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37665953&doc_id=37522312#pos=4. – интернет көздері.

5 Кодекс Казахской ССР об административных правонарушениях (Кодекс принят на восьмой сессии Верховного Совета Казахской ССР десятого созыва 22 марта 1984 г. Утратил силу - Законом РК от 30 января 2001 г. N 156-ІІ ~Z010156) // Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K840001000> (жүгіну күні: 15.02.2025) – интернет көздері.

6 Закон КазССР от 26 октября 1990 г. № 308а-ХІІ О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Казахской ССР в связи с Законом ССР «Об усилении ответственности за посягательства на национальное равноправие граждан и насильственное нарушение единства территории Союза СССР и Законом СССР «О правовом режиме чрезвычайного положения» // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1000235&pos=1 (жүгіну күні: 15.12.2025) – интернет көздері.

7 Кодекс Республики Казахстан от 30 января 2001 года N 155 Об административных правонарушениях // Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K010000155> (жүгіну күні: 15.12.2025) – интернет көздері.

8 «Адамдарды қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде, арнаулы үй-жайларда ұстау тәртібі мен шарттары туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 30 наурыздағы N 353-І Заңы // Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000353> (жүгіну күні: 15.12.2025) – интернет көздері.

9 «Соттардың Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 Нормативтік қаулысы // Айналыс режимі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P160000012S> (жүгіну күні: 22.12.2024) – интернет көздері.

10 Мамонтов Н.И., Особенности назначения административного наказания в виде административного ареста // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32922487 (жүгіну күні: 12.12.2024) – интернет көздері. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39293212&pos=5;-106#pos=5;-106

11 Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001 N 195-ФЗ (ред. от 30.11.2024) // Айналыс режимі: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/66a4b2666ee

a5f75cd1e947452b66bf52bf024d8 (жүгіну күні: 13.12.2024) – интернет көздері.

12 Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 6 января 2021 года № 91-3 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.04.2024 г.) // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38043824&pos (жүгіну күні: 13.12.2024) – интернет көздері.

13 Кодекс Республики Узбекистан об административной ответственности от 22 сентября 1994 года № 2015-ХІІ (часть первая статьи 29 в редакции Закона Республики Узбекистан от 12 января 2021 года № ЗРУ-665 - Национальная база данных законодательства, 13.01.2021 г., № 03/21/665/0015) // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421092&doc (жүгіну күні: 13.12.2024) – интернет көздері.

14 Кодекс Кыргызской Республики о правонарушениях от 28 октября 2021 года № 128 // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30232566&doc_id2 (жүгіну күні: 13.02.2025) – интернет көздері.

15 Секербеков Б.Т. Административное право: проблемы и предложения // Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33484894&pos=4 (жүгіну күні: 03.03.2025) – интернет көздері.

УДК 342.9

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ МИГРАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Келимбердин М.А., магистрант
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им.М.Бокенбаева,
майор полиции

Каирова Н.И. – научный руководитель,
начальник кафедры Общеобразовательных дисциплин
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им.М.Бокенбаева,
кандидат юридических наук (Казахстан, г.Актобе)

Республика Казахстан является важным миграционным узлом в Центральной Азии, и является страной назначения и происхождения мигрантов.

Миграция в Казахстане – преимущественно региональное явление, при этом большинство перемещений происходит между странами Содружества Независимых Государств (СНГ). Согласно Отчету Международной организации миграции (МОМ) о мировой миграции за 2024 г., миграционный коридор Казахстан-Россия занял 8-е место в мире[1].

Вместе с тем, происходящие миграционные процессы, текущая геополитическая ситуация во всем мире обусловили проблему совершенствования законодательства в Республике Казахстан.

Согласно «Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2023-2027 годы», утвержденной Постановлением Правительства Республики Казахстан от 30.11.2022 года № 961, важной задачей все еще остается обеспечение учета, мониторинга и контроля прибывших/отъезжающих не только иностранных граждан и лиц без гражданства, но и самих граждан страны, в целях регулирования внешней и внутренней миграционных процессов в стране[2].

Только за последнее время в миграционное законодательство нашей страны внесены ряд изменений и новелл, такие как:

-Предусмотрены новые основания для отказа в приеме и восстановлении в гражданстве Казахстана, такие, как *совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, незнание государственного языка на элементарном уровне, основ Конституции Казахстана, нашей истории в объеме, определяемом уполномоченным органом в области науки и высшего образования*;

-Установлен запрет на въезд в нашу страну лицам, причастным к экстремистской или террористической организации, имеющим рецидив преступлений, занимающим лидирующее положение в организованной группе (преступной организации), совершившим преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних, а также тяжкое или особо тяжкое преступление в Казахстане и переданным в страну своего гражданства на основании международных договоров.

-Для лиц, переселяющихся в регионы, определенные Правительством, предусмотрено предоставление земельных участков для ведения крестьянского или фермерского хозяйства;

-Предусмотрено предоставление материальной помощи переселенцами членам их семей в качестве государственной поддержки в виде субсидий на переезд, возмещение расходов по найму жилья, оплате коммунальных услуг, а также сертификатов экономической мобильности;

-Введены инвесторская многократная виза и виза для обладателей востребованных профессий, которые предоставляют право получения разрешения на постоянное проживание в Казахстане.

Изучив международный опыт, для привлечения востребованных квалифицированных специалистов, предпринимателей и удаленно работающих сотрудников, укрепляя позиции страны как центра глобальных талантов и инноваций, в решении амбициозных IT-задач – по словам Президента страны К.Токаева «превратить Казахстан в IT-страну[3], в миграционное законодательство Республики Казахстан введены новеллы, которые представлены в виде трех новых категории виз: Neo Nomad Visa (B12-1), Digital Nomad Visa (B9-1), Visa for Permanent Residence (B9).

Совместный приказ Заместителя Премьер-Министра - Министра иностранных дел Республики Казахстан от 31 октября 2024 года № 11-1-4/612и Министра внутренних дел Республики Казахстан от 31 октября 2024 года № 872

«О внесении изменений в совместный приказ исполняющего обязанности Министра иностранных дел Республики Казахстан от 24 ноября 2016 года № 11-1-2/555 и Министра внутренних дел Республики Казахстан от 28 ноября 2016 года № 1100 «Об утверждении Правил оформления приглашений, согласования приглашений на въезд иностранцев и лиц без гражданства в Республику Казахстан, выдачи, аннулирования, восстановления виз Республики Казахстан, а также продления и сокращения сроков их действия» определил порядок оформления и выдачи виз [4].

Neo NomadVisa(B12-1): Уникальное предложение для удаленной работы. Виза Neo Nomad (B12-1) специально разработана для профессионалов и цифровых предпринимателей, которые хотят жить в Казахстане и работать удаленно, сохраняя при этом свой зарубежный доход.

- Neo Nomad Visa - это многократная виза сроком действия до одного года.

- Владельцы визы могут продлить свое пребывание в Казахстане еще на один год.

- Члены семьи и иждивенцы могут получить визу на тот же срок (*трудовая и религиозная деятельность ограничена казахстанским законодательством*).

Благодаря современной инфраструктуре, доступной стоимости жизни и развивающейся международной бизнес-среде, Казахстан представляет собой отличную возможность для удаленных работников, ищущих динамичную и коммуникационную базу в Центральной Азии.

Виза цифрового кочевника - Digital Nomad Visa (B9-1): Путь к постоянному месту жительства. Виза цифрового кочевника (B9-1) предназначена для востребованных профессионалов в сфере информационных технологий, которые переезжают в Казахстан с целью получения постоянного вида на жительство. Она дает возможность интегрироваться в казахстанскую трудовую среду и внести свой вклад в экономическое развитие страны.

- Через визово-миграционный портал можно получить однократную электронную визу сроком действия до одного года.

- Многократную бумажную визу, также сроком действия до одного года, можно получить в Министерстве внутренних дел на основании однократной электронной визы B9-1.

Казахстан предлагает стабильную, благоприятную для бизнеса среду с растущими возможностями в сфере технологий, финансов и других востребованных отраслей. Виза Digital Nomad позволяет профессионалам обосноваться в Казахстане, пока они завершают процесс подачи заявления на получение постоянного вида на жительство. Для получения визы Digital Nomad требуется ходатайство от Astana Hub или уполномоченного органа в IT-секторе Казахстана [5].

Виза для постоянного проживания (B9): долгосрочная возможность для квалифицированных специалистов, которая представляет собой

структурированный путь для иностранных специалистов с востребованными навыками в таких областях, как медицина, наука, инновации, образование и творческие индустрии, позволяя им обосноваться в Казахстане на длительный срок.

Дипломатические представительства Казахстана выдают:

- Однократные визы сроком действия до 90 дней.
- Многократные визы сроком действия до 90 дней, выдаваемые один раз в год.

Тем самым, приехав в Казахстан, специалисты могут оформить вид на жительство, что обеспечивает стабильность и возможность интегрироваться в местный рынок труда. Стратегическое расположение Казахстана, высокие темпы экономического роста и благоприятная для бизнеса политика делают его привлекательным направлением для тех, кто стремится к карьерному росту и высокому качеству жизни.

Законом также предусмотрены и другие поправки, направленные на дальнейшее совершенствование законодательства в сфере миграции населения.

Вместе с тем, одним из важных направлений в области управления миграционными процессами является профилактика и борьба с нелегальной миграцией, (особенно трудовой) осуществляемая правоохранительными органами на национальном и международном уровне.

Существуют трудности с легальным устройством на квалифицированную работу, что провоцирует мигрантов работать нелегально. Мигранты восполняют рабочие места, на которые местные граждане не идут работать, поскольку местное население не претендует на неквалифицированную работу.

Но существенным моментом является нежелание мигрантов и работодателей платить налоги (подходящий, социальный, страхование, пенсионные выплаты). Например, обязательные платежи с заработной платы составляют 20% от дохода.

Этот фактор выводит их трудовую деятельность за рамки закона. Нарушения трудового законодательства работодателем, невыплаты заработных плат, высокая плата за аренду жилья, нехватка денег, отсутствие поддержки со стороны родственников провоцируют мигрантов на совершение правонарушений.

Поэтому основной выступает проблема адаптации мигрантов в новых условиях. Она осложняется практически полным отсутствием социального контроля и социальной помощи таким лицам. Ужесточение административных мер в отношении данной категории лиц не будут иметь должного действия. Поскольку основной формой их реализации является штраф. При острой нехватке денег этот фактор будет вести только к нарастанию социальной напряженности.

Ситуация в данной области остается сложной так как ежегодно растет количество совершаемых административных правонарушений, углубляется

тенденция пренебрежения к нормам права среди должностных и юридических лиц, а также самих иммигрантов.

Наряду с этим, до сих пор существуют пробелы в миграционном законодательстве, создающие сложности в исполнении судебных решений, за 13 лет со дня принятия Закона РК «О миграции населения» не отлажен механизм такого административного взыскания как выдворения иностранных граждан и лиц без гражданства.

Согласно п. 1-2 ст. 60 Закона Республики Казахстан «О миграции населения» от 22 июля 2011 года №447-IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.07.2024г.)[6]: *«задержание незаконных иммигрантов и их содержание в специальных учреждениях органов внутренних дел допускаются на срок, необходимый для выдворения таких лиц за пределы Республики Казахстан, в порядке, установленном законом Республики Казахстан, но не более чем на тридцать суток».*

«Расходы по выдворению или реадмиссии несут выдворяемые или реадмиссируемые незаконные иммигранты, физические или юридические лица, пригласившие незаконного иммигранта в Республику Казахстан либо использовавшие его труд на момент установления факта незаконного пребывания иммигранта в Республике Казахстан, если иное не предусмотрено международными договорами о реадмиссии, ратифицированными Республикой Казахстан. В случае отсутствия либо недостаточности средства названных лиц для покрытия расходов по выдворению или реадмиссии финансирование соответствующих мероприятий производится за счет бюджетных средств, при этом затраченные на выдворение или реадмиссию средства подлежат возмещению в судебном порядке по искам заинтересованных государственных органов к вышеназванным лицам».

Вместе с тем, Закон Республики Казахстан от 19 июня 1995 года № 2337 «О правовом положении иностранцев» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.05.2024 г.)[7] и Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 апреля 2017 года № 175 «Об утверждении Правил выдворения за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства в принудительном порядке, а также содержания в специальном учреждении органов внутренних дел выдворяемого лица, в отношении которого вынесено решение суда о превентивном ограничении свободы передвижения» (с изменениями по состоянию на 12.04.2021 г.)[8] предусматривают: п. 5. главы 2: *«Органы внутренних дел с момента получения соответствующей информации проводят мероприятия по организации выдворения иностранца или лица без гражданства (определение маршрута, места пересечения Государственной границы и приобретение проездных билетов), а также информируют Пограничную службу Комитета национальной безопасности Республики Казахстан (далее – Пограничная служба) о предстоящем выдворении»* и п.6. *«Выдворение иностранца или лица без гражданства осуществляется путем его препровождения органами внутренних дел до*

пункта пропуска через Государственную границу на железнодорожном транспорте. При отсутствии железнодорожного сообщения (маршрута) выдворение осуществляется иными видами транспорта (воздушным, автомобильным или водным). В случае нахождения выдворяемого иностранца или лица без гражданства в одном населенном пункте с пунктом пропуска через Государственную границу, его препровождение осуществляется на автомобильном транспорте или в пешем порядке».

Однако, приведенные в качестве примера нормы законодательства противоречат действительности. На практике, вышеуказанные нормы, практически не работают, в ряду следующих причин: 1) в виду отсутствия финансирования бюджетных средств на препровождение выдворяемого; 2) длительности расстояния до пункта назначения; 3) чрезмерной загруженности суда и как следствие, затянутости выносимых судом решений.

В этой связи, на наш взгляд целесообразнее:

1) Устранение пробелов в механизме реализации и исполнения решений суда в части выдворения иностранцев и лиц, без гражданства, невозможно без принятия кардинальных и системных мер на основе выводов научной и социальной обусловленности. Здесь необходим согласованный комплексный подход для выработки единой позиции, который соответствовал бы задачам административного законодательства и миграционной политики страны.

2) Целесообразно внести изменения в Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 февраля 2024 года №80 «О внесении изменений в постановление Правительства Республики Казахстан» от 21 января 2012 года № 148 «Об утверждении Правил въезда и пребывания иммигрантов в Республике Казахстан, а также их выезда из Республики Казахстан и Правил осуществления миграционного контроля, а также учета иностранцев и лиц без гражданства, незаконно пересекающих Государственную границу Республики Казахстан, незаконно пребывающих на территории Республики Казахстан, а также лиц, которым запрещен въезд на территорию Республики Казахстан»[9]обязав въезжающих в Республику Казахстан иностранцев вносить на депозитные счета средства, позволяющие в случае необходимости оплачивать расходы, связанные с их принудительным выдворением, предусмотрев возврат этих денежных средств иностранным гражданам при выезде из Республики Казахстан. Данные изменения в законодательстве позволят сократить количество правонарушений в исследуемой сфере и ущерб, наносимый государству в связи с расходами на осуществление административного выдворения за пределы Республики Казахстан иностранных граждан и лиц без гражданства.

Библиографический список:

1. Маколифф М. и Л.А. Оучо (под ред.), 2024. Доклад о миграции в мире 2024. Международная организация по миграции (МОМ), Женева.— 397с.

<https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-081-l-world-migration-report-2024-ru.pdf>.

2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30.11.2022 года № 961 «Об утверждении Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2023-2027 годы». [Электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000961>

3. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана» // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-ekonomicheskii-kurs-spravedlivogo-kazahstana-18588>

4. Совместный приказ Заместителя Премьер-Министра - Министра иностранных дел Республики Казахстан от 31 октября 2024 года № 11-1-4/612 и Министра внутренних дел Республики Казахстан от 31 октября 2024 года № 872 «О внесении изменений в совместный приказ исполняющего обязанности Министра иностранных дел Республики Казахстан от 24 ноября 2016 года № 11-1-2/555 и Министра внутренних дел Республики Казахстан от 28 ноября 2016 года № 1100 «Об утверждении Правил оформления приглашений, согласования приглашений на въезд иностранцев и лиц без гражданства в Республику Казахстан, выдачи, аннулирования, восстановления виз Республики Казахстан, а также продления и сокращения сроков их действия» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2400035318>

5. Kazakhstan Introduces New Visa Options for Skilled Professionals and Digital Nomads //

[Электронный ресурс].

<https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-riga/press/article/details/194459?lang=en>

6. Закон Республики Казахстан «О миграции населения» от 22 июля 2011 года № 447-IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.07.2024г). [Электронный ресурс]

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31038298&pos=1445;-40#pos=1445;-40

7. Закон Республики Казахстан от 19 июня 1995 года № 2337 «О правовом положении иностранцев» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.05.2024 г.). [Электронный ресурс]. // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003764

8. Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 апреля 2017 года № 175 «Об утверждении Правил выдворения за пределы Республики Казахстан иностранца или лица без гражданства в принудительном порядке, а также содержания в специальном учреждении органов внутренних дел выдворяемого лица, в отношении которого вынесено решение суда о превентивном ограничении свободы передвижения» (с изменениями по состоянию на 12.04.2021г.). [Электронный

ресурсы].<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000175>

9. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 февраля 2024 года №80 «О внесении изменений в постановление Правительства Республики Казахстан» от 21 января 2012 года № 148 «Об утверждении Правил въезда и пребывания иммигрантов в Республике Казахстан, а также их выезда из Республики Казахстан и Правил осуществления миграционного контроля, а также учета иностранцев и лиц без гражданства, незаконно пересекающих Государственную границу Республики Казахстан, незаконно пребывающих на территории Республики Казахстан, а также лиц, которым запрещен въезд на территорию Республики Казахстан».[Электронный ресурс]./https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37565613

УДК 340

О ПРОФИЛАКТИКЕ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

*Куашева З.М., преподаватель-методист
Центра по подготовке специалистов
по профилактике бытового насилия
Актюбинского юридического
института МВД РК имени М.Букенбаева,
магистр юридических наук,
майор полиции (Казахстан, г.Актобе)*

Бытовое насилие — одна из наиболее острых социальных проблем современности, оказывающая разрушительное влияние на физическое и психическое здоровье жертв [1]. В Казахстане реализуются меры по снижению уровня домашнего насилия через законодательные инициативы, развитие инфраструктуры поддержки пострадавших, а также внедрение международного опыта.

По данным ВОЗ, около 30% женщин в мире хотя бы раз в жизни подвергались насилию со стороны партнера[2]. В Республике Казахстан, несмотря на ужесточение законодательства, проблема остается актуальной.

Профилактика бытового насилия требует комплексного подхода, включающего правовые, социальные, психологические и образовательные меры. Согласно Закону Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия», данное явление определяется как умышленное противоправное деяние в сфере семейно-бытовых отношений, причиняющее или содержащее

угрозу причинения физического и (или) психического страдания.

Выделяются следующие формы бытового насилия:

- физическое;
- психологическое;
- сексуальное;
- экономическое[3].

Несмотря на наличие правовых и организационных механизмов, проблема сохраняет высокую степень латентности, что затрудняет её эффективное пресечение и профилактику.

К числу факторов, способствующих возникновению насилия, относятся патриархальные установки, экономическая и эмоциональная зависимость, детская травматизация, а также низкий уровень правовой грамотности и социальной поддержки. Жертвы часто не обращаются за помощью из-за страха, общественного давления и недоверия к правоохранительной системе. Особенно уязвимы женщины, проживающие в сельской местности, где доступ к помощи ограничен, а традиционные нормы препятствуют активному противодействию насилию[4].

Среди причин, по которым жертвы не обращаются в полицию, можно выделить: страх перед повторным насилием, экономическую зависимость, общественное давление, отсутствие уверенности в защите со стороны правоохранительных органов. Особенно уязвимы женщины в сельской местности, где доступ к помощи ограничен, а традиционные нормы нередко оправдывают насильственное поведение. На практике многие женщины отзывают заявления под давлением членов семьи или под угрозой потери материальной поддержки. Необходимо внедрение механизмов защиты заявителей, в том числе анонимных обращений, быстрой релокации пострадавших и их информирования о правах и возможностях[5].

Координация между органами внутренних дел, здравоохранения, образования и социальной защиты имеет решающее значение. Совместные протоколы и обмен информацией позволяют своевременно выявлять угрозу и оперативно реагировать на неё.

По данным МВД РК, в 2024 году зафиксировано свыше 110 тысяч обращений по вопросам семейно-бытовых конфликтов. Из них только около 35 тысяч квалифицированы как административные правонарушения, а уголовные дела возбуждены по 5 – 7% случаев. Более 40% правонарушителей совершают повторные акты насилия в течение года, что указывает на ограниченную эффективность действующих механизмов[6].

В ряде стран действуют системы «нулевой терпимости». Например: Испания — специализированные суды, электронные браслеты, бесплатная юридическая помощь; Канада, Нидерланды — обязательные государственные программы коррекции агрессоров, многоуровневая поддержка пострадавших. В Казахстане реализуются пилотные проекты по электронному мониторингу, разработаны мобильные приложения для оповещения. Однако

системный эффект возможен лишь при глубокой реформе.

На участкового возлагается обязанность выявления и профилактики насилия, ведения учёта агрессоров, проведения бесед, направления в центры коррекции.

Современные подходы к профилактике Эффективная профилактика требует комплексного межведомственного подхода, включающего:

- создание кризисных центров и убежищ;
- просветительские кампании в СМИ;
- школьные занятия и внеклассные мероприятия по вопросам ненасильственного поведения;
- программы коррекции поведения агрессоров.

Профилактика должна начинаться с формирования нетерпимости к насилию в обществе. Важны уроки гендерного равенства и конфликтологии в школах; социальная реклама, развенчивающая мифы о "нормальности" насилия в семье; повышение осведомленности через СМИ и соцсети.

Профилактика бытового насилия требует системного подхода, включающего законодательные инициативы, социальную поддержку, психологическую помощь и образовательные программы. Только совместные усилия государства, НКО и общества могут снизить уровень насилия в семьях и создать безопасную среду для всех граждан[7].

Современные технологии (цифровые базы, тревожные кнопки, интеграция с ИС служб) расширяют инструментарий. Но перегруженность инспекторов снижает эффективность даже прогрессивных мер.

Предложения по совершенствованию:

1. Повысить административную и уголовную ответственность за повторные случаи вне зависимости от тяжести последствий.
2. Расширить сеть кризисных центров, особенно в сельской местности.
3. Ввести в школы модуль по культуре ненасильственного поведения и гендерному равенству.
4. Регулярно обучать участковых инспекторов методикам работы с уязвимыми группами.
5. Запустить масштабную информационную кампанию с участием СМИ, НПО и лидеров мнений, направленную на разрушение стереотипов и мотивацию жертв обращаться за помощью.

Профилактика бытового насилия требует системного подхода, опирающегося на эффективное законодательство, межведомственное взаимодействие и просвещение населения. Необходимо развитие инфраструктуры помощи и формирование общественной нетерпимости к насилию. Только в условиях комплексного подхода возможно достижение устойчивого снижения уровня бытового насилия в обществе.

Библиографический список:

1. Бурковская Л.Ю. Домашнее насилие: правовые и социальные аспекты. - М.: ЮНИТИ, 2020.
2. ООН. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин, 1993.
3. Качев А.Н. Социальные детерминанты домашнего насилия // Социология власти. - 2022. - № 3
4. Смирнова Е.И. Коррекция агрессивного поведения: психологические методы, - СПб; Питер, 2021
5. Шляпникова И.В. Межведомственный подход к профилактике насилия в семье // Социальная работа. – 2023. - № 2
6. И.С. Шамшиева «Правовые основы противодействия семейно-бытовому насилию» // Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова, 1(78) 2024, С.495-502
7. Е. Акимжанов «Административно-правовая защиты от домашнего насилия в Республике Казахстан». Монография. – Алматы: ADAL KITAP, 2024 – 187 с.

УДК 340

ПЕНСИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ, ПРОБЛЕМАТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

***Меербеков Е.С.,** докторант 2 курса
Евразийского национального университета им.Л.Гумилева
Сактаганова И.С. - научный руководитель, профессор кафедры
Конституционного гражданского процесса
Евразийского национального университета им.Л.Гумилева,
к.ю.н. (Казахстан, г.Астана)*

Влияние Второй мировой войны на социально-пенсионное обеспечение сотрудников органов внутренних дел Казахстана является важным историческим аспектом. Во время войны правоохранительные органы, как и другие государственные структуры, испытали значительные изменения, связанные с дефицитом кадров и увеличением нагрузки на сотрудников. Многие из них, в том числе сотрудники милиции, во время войны принимали участие в борьбе с нарушителями порядка, занимались охраной стратегически важных объектов, обеспечивали правопорядок в условиях военного времени.

На фоне военных событий потребности в социальном обеспечении сотрудников органов внутренних дел значительно возросли, а пенсионные выплаты в условиях экономической нестабильности были ограничены. По данным архивных материалов, в годы войны размер пенсий и социальные выплаты для сотрудников правоохранительных органов значительно

снижались. В этот период была введена система дополнительных выплат за участие в военных действиях, а также за особые заслуги перед государством.

Особое внимание следует уделить тому, как социалистическая система того времени, ориентированная на коллективизм и равенство, определяла пенсионное обеспечение. С одной стороны, правоохранительные органы Казахстана, как и в других республиках Советского Союза, старались поддерживать своих сотрудников на достойном уровне, но с другой стороны, из-за войны и экономических трудностей пенсии для сотрудников органов внутренних дел нередко не соответствовали реальным потребностям.

Доктор исторических наук М. К. Кенжегулова, исследовавшая социальное обеспечение работников правоохранительных органов в годы войны, пишет: «Пенсионное обеспечение сотрудников органов внутренних дел в годы Второй мировой войны было частью общей социальной политики государства. Однако из-за недостаточности бюджетных средств и сложной экономической ситуации, пенсии не могли полностью удовлетворять потребности сотрудников, что создавалось трудности для пенсионеров того времени».

Пенсионное обеспечение сотрудников органов внутренних дел (ОВД) Республики Казахстан является важным элементом социальной защиты, направленным на обеспечение стабильности и продолжительности службы в правоохранительных органах. В условиях трансформации социальной политики и реформирования правовой системы важно рассматривать правовое обеспечение пенсионной системы сотрудников ОВД, выявлять существующие проблемы и разрабатывать перспективы ее совершенствования. В данной статье будет рассмотрена нормативно-правовая база пенсионного обеспечения, проблемы, с которыми сталкиваются сотрудники ОВД, а также предложения по улучшению пенсионной системы в этой сфере.

Пенсионное обеспечение сотрудников ОВД в Республике Казахстан регулируется рядом нормативно-правовых актов, в первую очередь Законом Республики Казахстан «О пенсионном обеспечении» (далее — Закон о пенсионном обеспечении), а также специальными законами и подзаконными актами, касающимися органов внутренних дел. Согласно действующему законодательству, сотрудники ОВД имеют право на пенсии по выслуге лет, а также на другие виды пенсий в случае достижения установленного пенсионного возраста, утраты трудоспособности или смерти [2].

1. *Закон Республики Казахстан «О пенсионном обеспечении»* регулирует общие принципы пенсионной системы, включая виды пенсий и условия их назначения, в том числе для работников государственных органов, включая органы внутренних дел.

2. *Закон Республики Казахстан «О службе в органах внутренних дел Республики Казахстан»* предусматривает специфические условия пенсионного обеспечения для сотрудников правоохранительных органов. Этот закон

описывает порядок предоставления пенсий по выслуге лет, включая их размеры и условия назначения.

Согласно статье 8 Закона о пенсионном обеспечении, «период службы в правоохранительных органах засчитывается для назначения пенсии, и сотрудники органов внутренних дел, достигнувшие установленного выслуги лет, имеют право на пенсию по выслуге лет в размере, определяемом на основании действующих тарифов и норм» [1].

Несмотря на существование правовых механизмов, пенсионное обеспечение сотрудников органов внутренних дел в Казахстане сталкивается с рядом проблем, которые требуют решения:

1. Недостаточная величина пенсий: Основной проблемой является низкий размер пенсий по выслуге лет, особенно для сотрудников, которые не смогли отслужить всю необходимую выслугу для получения максимальной пенсии. В то время как пенсии в других государственных структурах также могут быть ограничены, пенсии сотрудников правоохранительных органов нередко не соответствуют трудовым затратам и рискам, связанным с их службой.

2. Неопределенность в применении нормативных актов: Проблемы возникают из-за несовершенства законодательства, что касается ясности и практики применения норм, регулирующих пенсионное обеспечение. Часто встречаются случаи, когда сотрудники не могут правильно ориентироваться в правилах назначения пенсий, а также возникают затруднения в оформлении пенсии по выслуге лет.

3. Неравенство прав и льгот: В определенных случаях сотрудники, работающие в одной и той же категории, могут сталкиваться с различиями в пенсионных выплатах, что связано с недостаточной гибкостью нормативных актов, касающихся условий и критериев назначения пенсий.

Как утверждает доктор юридических наук, профессор Казахского национального университета им. Аль-Фараби Г. А. Жарылкасынова: «Пенсионное обеспечение в сфере правоохранительных органов должно быть улучшено с учетом специфики службы, уровня риска и продолжительности трудового стажа. Без этого невозможно обеспечить достойное материальное положение сотрудников на пенсии» [3]. Согласно мнению Нурушева А.Ж., профессора и кандидата юридических наук, пенсионная система для сотрудников органов внутренних дел должна учитывать не только выслугу лет, но и специфические условия службы, такие как высокая степень стресса, угрозы для здоровья и жизни, а также необходимость постоянного профессионального роста. Нурушев подчеркивает: «Труд сотрудников правоохранительных органов требует высокой ответственности, готовности к рискам и чрезвычайным ситуациям. Именно поэтому размер пенсионных выплат и условия их назначения должны быть пересмотрены в сторону повышения, чтобы достойно оценить усилия и жертвы, которые сотрудники правоохранительных органов приносят в ходе своей службы» [4].

Перспективы развития пенсионной системы для сотрудников органов внутренних дел включают в себя следующие ключевые направления:

1. *Увеличение размера пенсий:* Важно повысить размер пенсий по выслуге лет, что станет значительным шагом в обеспечении социальной справедливости и повысит уровень жизни сотрудников ОВД на пенсии. Профсоюзы и общественные организации должны активно работать в направлении пересмотра минимальных размеров пенсий для сотрудников правоохранительных органов.

2. *Упрощение процедуры назначения пенсий:* Предлагается упростить административные процедуры по оформлению пенсий для сотрудников органов внутренних дел, что повысит доступность пенсионных выплат и уменьшит количество ошибок при назначении пенсий.

3. *Совершенствование правового регулирования:* Следует продолжить работу по совершенствованию законодательства, направленного на укрепление пенсионной системы в сфере правоохранительных органов. В частности, важным шагом будет совершенствование норм, касающихся расчетов пенсий и формулировок, связанных с выслугой лет и условиями назначения пенсий.

4. *Введение дополнительных пенсионных программ:* Важно подумать о введении дополнительных пенсионных программ и социальных льгот, таких как медицинская страховка и прочие виды поддержки для пенсионеров из числа сотрудников органов внутренних дел.

Как отмечает академик Национальной академии правовых наук Р. М. Нуртаев: «Будущее пенсионной системы органов внутренних дел напрямую зависит от ее способности адаптироваться к изменениям в экономике страны и потребностям правоохранительных органов» [5].

Сравнение объемов пенсионного обеспечения за последние 10 лет позволяет сделать несколько важных выводов о динамике изменений в этой сфере.

1. *Величина пенсий по выслуге лет за последние 10 лет:* Согласно данным пенсионного фонда, с 2013 по 2023 годы размер пенсий по выслуге лет для сотрудников органов внутренних дел увеличился на 25%. Однако этот рост не всегда компенсирует инфляцию и повышение цен на основные товары и услуги, что оставляет пенсионеров в уязвимом положении. Например, если в 2013 году средний размер пенсии сотрудника ОВД составлял 80 000 тенге, то в 2023 году эта сумма возросла до 100 000 тенге. Несмотря на рост, увеличение пенсий не соответствует уровню средней заработной платы по стране, которая за тот же период увеличилась на 40%.

2. *Сравнение с пенсиями в других сферах:* В других сферах государственной службы, например, в вооруженных силах, увеличение пенсий также составило примерно 25%, но с учетом дополнительных льгот для военнослужащих и других особенностей службы в армии, их пенсии за этот период выросли на 30%. Таким образом, существует заметное различие в темпах роста пенсионных выплат для сотрудников различных государственных

органов, что требует пересмотра политики пенсионного обеспечения в правоохранительных органах.

3.Пенсионные накопления и инфляция: Следует также учитывать, что за последние 10 лет инфляция в Казахстане составила около 70%, что существенно снижает покупательную способность пенсионных выплат. Например, если в 2013 году за 100 000 тенге можно было приобрести определенный набор товаров и услуг, то в 2023 году это количество товаров и услуг будет существенно меньше, что негативно влияет на уровень жизни пенсионеров.

Таким образом, хотя пенсии сотрудников ОВД за последние 10 лет увеличились, эти изменения не смогли компенсировать инфляцию и увеличение стоимости жизни, что подчеркивает необходимость более интенсивного роста пенсионных выплат.

Пенсионное обеспечение сотрудников органов внутренних дел является важной составляющей социальной политики Республики Казахстан. В настоящее время система пенсионного обеспечения требует дальнейшего совершенствования в целях улучшения условий жизни пенсионеров и повышения социальной защищенности работников правоохранительных органов. Учитывая специфику работы и высокие риски, связанные с деятельностью сотрудников ОВД, необходимо сделать акцент на улучшении материального обеспечения пенсионеров. Развитие пенсионной системы должно быть нацелено на создание условий для справедливого и достойного ухода на пенсию для тех, кто посвятил свою жизнь службе в органах внутренних дел.

Библиографический список:

1.Закон Республики Казахстан «О пенсионном обеспечении» № 105-III от 20 июня 2013 года.

2.Закон Республики Казахстан «О службе в органах внутренних дел Республики Казахстан» от 23 апреля 2018 года.

3.Жарылкасынова Г. А. (2019). Проблемы пенсионного обеспечения сотрудников органов внутренних дел. Вестник юридической науки, 4(2), 45-50.

4.Нурушев А. Ж. (2020). Проблемы и перспективы пенсионного обеспечения сотрудников органов внутренних дел. Юридический вестник, 3(1), 56-62.

5.Нуртаев Р. М. (2020). Актуальные вопросы правового регулирования пенсионного обеспечения в Республике Казахстан. Журнал казахстанского права, 2, 13-18.

ӘОЖ 340

**ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН
ЖАСАҢДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ**

*Мекенбай М.С., Қазақстан Республикасы ІІМ
Б.Момышұлы атындағы Оқу орталығының
Оқу процесін ұйымдастыру, мониторингілеу
және бақылау бөлімінің бастығы
полиция капитаны (Қазақстан, Шымкент қ.)*

Құқық қорғау саласы мен заң ғылымының болашақтағы ең маңызды тенденцияларының бірі – қызметі автоматтандыру, жаңа технологиялар мен жасанды интеллектті пайдалану.

Құқық қорғау саласында жасанды интеллект (ЖИ) жаңа мүмкіндіктер мен тиімді әдістерді ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл технология қоғамды қорғауға және заңды сақтау міндеттерін орындауға айтарлықтай көмек көрсетеді. Қысқа уақыт ішінде үлкен көлемдегі ақпаратты талдауға қабілетті компьютерлік бағдарламалардың пайда болуымен құқық қорғау саласының қызметкерлері мен заңгерлер құжаттарды іздеу мен қарауға кететін уақытты қысқартуға және істерді тиімдірек дайындауға мүмкіндік алды.

Жаңа технологиялар тұтынушылармен қарым-қатынасымызды да өзгертеді. Функционалды онлайн платформалардың пайда болуы заңгерлерге кеңседен шықпай-ақ клиенттерге жылдам кеңес беруге және көмектесуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта құқық қорғау органдарының жұмысын жетілдіру, деректерді өңдеу, қылмыстардың алдын алу және қылмыскерлерді іздеу сияқты маңызды процестерде ЖИ құралдары кеңінен қолданылуда.

Қылмыстардың алдын алу және болжам жасау

Жасанды интеллекттің маңызды мүмкіндіктерінің бірі – қылмыстарды алдын ала болжау. Әр үрлі алгоритмде машиналық оқыту әдістерін пайдалана отырып, ЖИ құқық қорғаушы органдарға қылмыстың қай жерде, қашан және қандай жағдайда орын алатынын болжап, оның алдын алуға көмектеседі. Мысалы, криминалдық деректер мен статистикалық ақпаратты талдай отырып, ЖИ әлеуетті қылмыс орындары мен қылмыскерлерді анықтай алады. Бұл ақпарат құқық қорғаушыларға уақтылы шаралар қабылдауға мүмкіндік береді[1].

Деректерді өңдеу және талдау

Құқық қорғау органдарының жұмысында үлкен көлемдегі деректерді тиімді өңдеу маңызды рөл атқарады. Жасанды интеллект қылмыстық істер бойынша мәліметтерді жинап, оларды талдап, қажетсіз ақпаратты сүзгіден өткізіп, маңызды деректерді айқындауға көмектеседі. Сонымен қатар, жасанды интеллектті пайдалану қателердің ықтималдығын азайтады және заңгерлер жұмысының тиімділігін арттырады. Жасанды интеллект алгоритмдері деректердің үлкен көлемін талдауға және ондағы адамдар байқамай қалуы мүмкін байланыстар мен үлгілерді табуға қабілетті. Бұл, өз кезегінде, тергеушілерге қылмыстарды тезірек ашуға және дәлелдемелерді жинауға

мүмкіндік береді[2].

Бейнебақылау және қауіпсіздік

Құқық қорғау органдары бейнебақылау жүйелерін пайдаланып, қоғамдық орындарда қауіпсіздікті қамтамасыз етеді. Жасанды интеллект бейне жазбаларды талдап, күдікті әрекеттерді автоматты түрде анықтап, құқық қорғаушыларға ескерту жасайды. Бұл жүйелер адамдардың көп жиналған жерлерде қылмыс жасау ықтималдығын азайтуға мүмкіндік береді[3].

Құқықтық қызметтерді автоматтандыру

Жасанды интеллекттің тағы бір қолданылу саласы - құқықтық қызметтерді автоматтандыру. Мысалы, құжаттарды тексеру, заңды кеңестер беру немесе сот процестерінде кейбір тапсырмаларды орындау ЖИ арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл құқық қорғаушылардың уақытын үнемдеуге, қателіктерді азайтуға және азаматтардың құқытарын қорғауға, статистикалық деректер негізінде анағұрлым негізделген шешімдер қабылдауға және ықтимал тәуекелдердің алдын алуға көмектеседі[4].

Қылмыскерлерді іздеу және қадағалау

Жасанды интеллект қылмыскерлерді іздеуде маңызды құрал болып табылады. Ол әлеуметтік желілердегі, интернеттегі немесе қоғамдық жерлердегі бейнемазмұнды талдай отырып, қылмыскерлердің орнын анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ жүйелері күдіктінің қылмыстық әрекеттеріне қатысты өткен тарихын зерттеп, оның әрекеттерін болжауға көмектеседі[5].

Этика және қауіптер

Дегенмен, жасанды интеллектті құқық қорғау саласында қолдану барысында бірқатар этикалық және құқықтық мәселелер туындауы мүмкін. Біріншіден, адамның жеке өміріне қол сұғу, деректердің дұрыс сақталмауы немесе теріс пайдалану жағдайлары орын алуы мүмкін. Екіншіден, алгоритмдердің қателіктері, әсіресе, қылмысқа қатысты болжаулар жасау кезінде заңды бұзуға әкелуі мүмкін[6]. Сондықтан, мұндай жүйелердің қалай жұмыс істейтінінің нюанстары мен ерекшеліктерін білу керек және оларды сыни тұрғыдан қарастыруы керек. Сонымен қатар, интеллектуалды жүйелер мен технологиялар беретін мүмкіндіктерді белсенді түрде пайдаланып, олармен бірлесе жұмыс істеп, өз тұжырымдары негізінде тиісті шешімдер қабылдауы керек[7].

Құқық қорғау саласында жасанды интеллекттің рөлі қазіргі таңда өте маңызды және дамып келеді. ЖИ құқық қорғаушы органдарға қылмысты тиімді түрде анықтауға, тергеуді жеделдетуге және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге көмектеседі. Алайда, бұл технологияларды қолдануда этикалық мәселелер мен қауіптерді ескеру қажет, сондықтан оның дамуы мен қолданылуын дұрыс реттеу маңызды.

Библиографиялық тізім:

1. Мұратов А.Е., Мұхамадиева Г.Н. Құқық қорғау саласында жасанды интеллекттің рөлі. – Әл-Фараби ат. ҚазҰУ. - Алматы, 2024.

2. Долида В.В.Использование инновационных методов при преподавании юридических дисциплин.// Молодой ученый. – 2019. - № 20 (258) – с.472-474.

3. Скорикова Ю.В. Инновационные методы обучения при подготовке будущих юристов. современная наука и образование: новые подходы и актуальные исследования. Материалы II Всероссийской научно-практической конференции. Чебоксары, 2021

4. Модернизация юридического образования: баланс теории и практики<https://www.informio.ru/news/id37063/Modernizaciya-yuridicheskogo-obrazovaniya-balans-teorii-i-praktiki>

5. Фурсов Д.А. Инновации в юридическом образовании, профессиональной деятельности и повышении квалификации юридическая техника номер: 15 Год: 2021 с.567-570.

6. Жамал-Ад-Дин Н. Абдукурова А.М. «Қазақстан Республикасында заңтану жүйесінде еңгізіліп жатқан жаңа технологияларды игере білетін заңгер мамандарды әзірлеу. Білім беру жүйесіндегі заманауи ғылым мен инновацияны дамыту: үрдістер мен перспективалар: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Қызылорда: Қызылорда ашық университеті, «Болашақ» құрылымдық бөлімшесі, 2023. – 850б

7. Қаржаубаев Е.Қ.Қазақстан Республикасында жоғары білім берудің даму үдерісі.Білім беру жүйесіндегі заманауи ғылым мен инновацияны дамыту: үрдістер мен перспективалар: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. - Қызылорда: Қызылорда ашық университеті, «Болашақ» құрылымдық бөлімшесі, 2023. – 850б

ӘОЖ 34

ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ҚАУІПСІЗДІГІ БАСЫМ МЕМЛЕКЕТТІК МІНДЕТ РЕТІНДЕ ЖӘНЕ КЕЙБІР ТМД ЕЛДЕРІМЕН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Нұрыш 3.3., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Көлік объектілерінде қауіпсіздікті
ұйымдастыру кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының магистры, полиция полковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)

Жол-көлік апаты қазіргі қоғам мен мемлекеттің үлкен әлеуметтік және экономикалық проблемасы болып табылады.

2024 жылдың 12 айында елде 31 597 жол-көлік оқиғасы тіркелген. Өсім шамамен 99% құрайды. Жарақат алғандар саны 109% - ға өсті. Сондай-ақ қаза тапқандардың 1,4% - ға өсуі байқалады. Зардап шеккендер мен қаза тапқан балалардың саны: жараланғандар - 133,7% - ға, қаза тапқандар-3,5% - ға өскені ерекше алаңдаушылық туғызады[1].

Бұл апаттардың негізгі себептері белгіленген қозғалыс жылдамдығынан асып кету және қарсы қозғалыс жолағына шығу болып табылады. Теріс факторлардың әсерін азайту үшін инфрақұрылым мен заңнаманы жаңғырту бойынша бірқатар шаралар қажет.

Алайда, көп нәрсе жол қозғалысына қатысушыларға байланысты екенін ұмытпаңыз және көбінесе олар өздері үшін ғана жауап бермейді.

Жалпы, авариялық картаны пайдалану жол полициясы органдары мен басқа да құзыретті органдар жұмысының күш-жігерін профилактикаға, жол белгілерін, таңбаларды, патрульдерді орналастыруға бағыттайтын болады.

Қауіпсіз ыңғайлы қозғалысқа кепілдік беретін, жол қозғалысына қатысушылардың қателіктерін барынша азайтатын және ЖКО салдарының ауырлығын төмендететін заманауи және қауіпсіз жол инфрақұрылымын құру уәкілетті мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар алдындағы өмірлік маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Онсыз жол қауіпсіздігі қамтамасыз етілмейтін фактор-бұл жол инфрақұрылымының жағдайы. Елді мекендерде ЖКО-ның 84% - ы жасалады. Өлімнің төрттен бірі жаяу жүргіншілердің соқтығысуымен байланысты. Олар негізінен қауіпсіз жаяу жүргіншілер өткелдерінің, жарықтандырудың, тротуарлардың болмауынан болып жатыр.

"Ерекше мәселе – қала маңындағы трассалар. Барлық транзиттік ағын олар арқылы өтеді. Олар ауыр жол – көлік оқиғаларының көпшілігін, 50% - өлім жағдайларын құрайды. Біз адамдар қайтыс болған немесе жарақат алған әрбір апатты, олардың жағдайлары мен себептерін талдаймыз. Талдау біз жыл сайын көтеретін және айтатын осы саладағы жүйелік кемшіліктердің бар екенін көрсетеді. Барлық облыстар жалпы проблемамен сипатталады-бірінші санаттағы жолдардың жеткіліксіз саны, төрт немесе одан да көп жолақтары бар. Бұл жол қауіпсіздігіне әсер етеді, өйткені бөлу және ұстау кедергілері ауыр апат қаупін азайтуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда төрт және одан да көп жолақтары бар 6 мың шақырымнан астам жол салу қажет. Әрине, заманауи жолдарды қысқа мерзімде салу мүмкін емес. «Бөлек мәселе – заңсыз автотасымалдаушылар. Олар ұйқысыз және демалусыз жолдарда күнделікті медициналық тексеруден өтпейді, көліктің техникалық жағдайы да тексерілмейді. Мәселен, маусым айында күндіз Ақтөбе облысында Альфард жүргізушісі патрульдік нарядпен тоқтатылып, жол қозғалысы ережелерін сақтау туралы ескертілді. Алайда, біраз уақыттан кейін жүргізуші аударылып, нәтижесінде 4 адам қаза тауып, 1 адам ауруханаға жатқызылды».

Тағы бір фактор – еліміздің автопаркінің үздіксіз өсуі. Өткен жылдың өзінде машиналар саны 500 мыңға артып, қазір 5,3 млн-нан астам автокөлікті құрайды. Ағымдағы жылы 108 мың тіркелді, бұл жол желісіне жүктеменің артуына әкелді. Бұл ретте елімізде моторизацияның шыңына әлі жеткен жоқ. Автокөліктердің жартысын пайдалану мерзімі 20 жылдан асады. Ескі көліктерде белсенді және пассивті қауіпсіздіктің заманауи жүйелері жоқ және ақауларға бейім.

Жол қозғалысына қатысушы азаматтардың өмірі мен денсаулығының экономикалық қызметтің экономикалық нәтижелерінен басымдығы қағидаттарын іске асырудың жаңа және қолданыстағы тетіктерін жасауға бағытталған жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз етудің қазіргі заманғы мемлекеттік жүйесін қалыптастыру жағдайында ЖҚҚ мәселелерін теориялық зерттеу маңызды міндет болып қала береді. Қазақстан Республикасы мен азаматтық қоғамның алдында тұрған әлеуметтік-экономикалық міндеттердің кең ауқымымен қатар, елеулі маңызы бар қазіргі заманғы проблемалардың бірі ЖҚҚ қамтамасыз ету жөніндегі тұжырымдамалық шараларды теориялық әзірлеу және практикалық іске асыру болып табылады.

ЖҚҚ қамтамасыз ету саласындағы заңнаманы жаңартуға жаңғырту тәсілі ерекше өзектілікке ие болып отыр. Қазақстан Республикасында жол қозғалысы саласында жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтар санының артып келе жатқан қоғамдық зияны мен қауіптілігі айқын және оларды барынша азайту мен жоюдың тиімді құқықтық тетіктерін талап етеді. Негізінен, жол қозғалысы ережелерін сақтамау салдарынан адамдардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін, белгілі бір азаматқа да, бүкіл қоғамға зиян келтіретін жол-көлік оқиғалары орын алады. Жолдардағы жол-көлік оқиғаларынан болған әлеуметтік және экономикалық шығындардың едәуір мөлшері ЖҚҚ-ны қамтамасыз етуге мемлекеттік мән береді[2].

Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінде жол жүрісі саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың кейбір құрамдарын нақты регламенттеу жоқ және әкімшілік жауаптылыққа тарту процесі жеткілікті реттелмеген. Алайда, таяу шет елдердің кодификацияланған заңнамасында бұл проблемалар сәтті шешілді. Шетелдік тәжірибені бейімдеуді ұлттық заңнаманы жаңарту жөніндегі жаңғырту тәсілі деп санаған жөн[4].

Мәселен, «Жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 шілдедегі № 55 Заңының нормалары көлік құралын басқару процесінде телефон мен радиостанцияны пайдалануға тыйым салды[5].

Бұл тыйым жедел әрекет ету көліктеріне де қолданылады, бұл жедел жағдай туралы ақпаратты уақтылы алуға теріс әсер етеді. Ерекшелік төтенше қажеттілік ұғымына жататын жағдай болуы мүмкін. Алайда, құқық қорғау органының қызметкері әкімшілік жауапкершіліктен босату үшін оны әлі де дәлелдеуі керек. Мұндай ереже ҚР ӘҚБтК-нің 10-бабының 2-бөлігіне және

Қазақстан Республикасы Конституциясының 77-бабының 6-тармағында көзделген «Ешкім өзінің кінәсіздігін дәлелдеуге міндетті емес» деген конституциялық қағидатқа қайшы келеді [6].

Шетелдік тәжірибені зерттей отырып, ҚР ӘҚБтК-нің 591-бабы жетілдіруді талап етеді деген қорытынды жасауға болады. Осыған ұқсас норма Беларусь Республикасының 2003 жылғы 21 сәуірдегі әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 18.14 - бабының 4-бөлігінде де бар, алайда жедел мақсаттағы көлік құралдарының жүргізушілеріне радио және телефон байланысын пайдалануға рұқсат береді.

Жол қозғалысы саласындағы құқықтық реттеудің тағы бір кемшілігі «апаттық жағдай» ұғымының болмауы болып табылады, оны құру үшін ҚР ӘҚБтК-нің 606-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілік көзделген. Оның мазмұнына сүйене отырып, бұл бап бланкет болып табылады, өйткені әкімшілік құқық бұзушылықты саралау үшін сұраққа жауап іздеу керек. «Жол қозғалысы ережелерін бұзу мен апаттық жағдай қаупі арасындағы себептік байланысты қалай анықтауға болады?». Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс қозғауға құқығы бар ішкі істер органдарының лауазымды адамдары тарапынан авариялық жағдай туғызғаны үшін көлік құралдары жүргізушілерін айыптау жиі кездеседі. Мұны статистика деректері де дәлелдейді. Мәселен, 2018 жылы ҚР ӘҚБтК-нің 606-бабы бойынша 8729 адам әкімшілік жауапкершілікке тартылды. Сонымен қатар, көлік құралдарының жүргізушілерін төтенше жағдай жасады деп айыптау өте күмәнді болып көрінеді.

ҚР ӘҚБтК-де, өзге де нормативтік-құқықтық актілердегідей, авариялық жағдай жасау процесі туралы нақты түсінік берілмейді. Осыған байланысты Беларусь Республикасы заңнамасының нормалары қызығушылық тудырады. ӘҚБтК 18.14-бабында авариялық жағдай жасау ұғымына жататын әкімшілік құқық бұзушылықтардың нақты тізбесі қамтылған, ал осы бапқа ескертпеде ұғымның өзі қамтылған.

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша жол қозғалысының кез келген ережесін бұзған, ҚР ӘҚБтК-нің 606-бабының диспозициясында көрсетілген салдарға әкеп соққан жол қозғалысына қатысушылардың барлығы әкімшілік құқық бұзушылық субъектілері болып табылады. Бұдан шығатыны, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған кезде болжамды құқық бұзушының деректерін ғана емес, сонымен қатар қандай жол ережесі бұзылғанын және осы құқық бұзушылыққа байланысты жол қозғалысына қатысушылардың қайсысы қозғалыс жылдамдығын немесе бағытын өзгертуге мәжбүр болғанын анықтау қажет.

Сонымен бірге, Ресейде төтенше жағдай туралы түсінік мүлдем жоқ, ал құқық бұзушылар төтенше жағдайдың салдарына қарамастан, жол қозғалысы ережелерін нақты бұзғаны үшін ғана тартылады.

3. Зерттеу барысында жасалған заңсыз әрекеттің әкімшілік жазалау шараларына сәйкестігі анықталды. Мәселен, ҚР ӘҚБтК 612-бабы 1-бөлігінің

объективті жағы жол қозғалысы ережелерін бұзатын құқыққа қайшы әрекеттерде (әрекетсіздіктерде) жол арқылы көрінеді:

1) көлік құралын жүргізуші куәлігінсіз немесе басқару құқығына жүргізуші куәлігінің орнына берілген уақытша куәліксіз басқару;

2) көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру және (немесе) тасымалдаушының жолаушылар алдындағы азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру бойынша сақтандыру полисінсіз көлік құралын басқару;

3) көлік құралына тіркеу және заңнамада белгіленген өзге де құжаттарсыз көлік құралын басқару[4].

Жол жүрісі қағидаларының екінші бөліміне сәйкес механикалық көлік құралының жүргізушісі өзімен бірге жол парағын, тасымалданатын жүкке арналған құжатты (тауар-көлік жүкқұжатын) және көлік құралына Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген өзге де құжаттарды алып жүруге міндетті.

Жоғарыда көрсетілген әрекеттердің бірі жасалған кезде көлік құралының жүргізушісі әкімшілік жауапкершілікке тартылуға тиіс. Бірақ әртүрлі ғылыми дереккөздерде адам жадының керемет және таңғажайып биологиялық қасиеті бар - ол ұмыта алады. Егер жүргізуші көлік құралын басқарған кезде жүргізуші куәлігін ұмытып кетсе, бұл оның жүргізуші дағдыларын нашар меңгергенін білдірмейді және осылайша жол қауіпсіздігіне қауіп төндіреді.

Осыған байланысты әкімшілік жауапкершілік жоғарыда аталған негіз бойынша болмауға немесе елеусіздігіне байланысты тоқтатылмауға тиіс екендігі негізделген. Сонымен қатар, маңызды емес құқықтық институт оны қолданудың нақты критерийлерін қарастырмайды және біздің ойымызша, ӘҚБтК-нің 612-бабының 1-бөлігі алынып тасталуы керек деп санау әділетті.

ҚР ӘҚБтК-нің 612-бабы 3-бөлігінің объективті жағы көлік құралын басқару құқығынан айырылып, жүргізушіні басқару жолымен жол жүрісі ережелерін бұзатын құқыққа қайшы әрекеттерден көрінеді. Ол көлік құралын басқару құқығынан айыру түрінде тағайындалған әкімшілік жаза мерзімі ішінде осылай танылады. Қоғамдық қауіптілік дәрежесі бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтың зерттелетін құрамы 2-бөлімде көрсетілген әрекеттерден кем емес, бірақ әкімшілік айыппұл түріндегі санкция қандай да бір себептермен бес ең төменгі есептік көрсеткішке (33% - ға) кем болады [3].

Көрші мемлекеттердің қоғамдық әкімшілік құқық бұзушылық дәрежесін бағалауымызды растайды. Мысалы, Ресей Федерациясының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 12.7-бабына сәйкес, көлік құралын басқаруға құқығы жоқ жүргізушінің көлік құралын басқарғаны үшін (оқу сапарын қоспағанда) бес мыңнан он бес мың рубльге дейін әкімшілік айыппұл қарастырылған. Ал көлік құралын басқарғаны үшін көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған жүргізуші отыз мың рубль мөлшерінде әкімшілік айыппұл салуға, не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамауға алуға, не жүзден екі жүз сағатқа дейінгі мерзімге міндетті жұмыстарға әкеп соғады.

Белорусс заңдары бойынша көлік құралдарын басқару құқығы жоқ және көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған адамдар санаты бірдей болып табылады. Мұндай әрекет үшін 20 базалық шамаға дейін әкімшілік айыппұл түріндегі санкция көзделген. Белорусс республикасының әкімшілік құқықбұзушылық кодексінің 18.8-бабының негізінде өзімен бірге жүргізуші куәлігі немесе жол жүрісі қағидаларында көзделген өзге де құжаттары жоқ жүргізушілер ескертуге немесе екі базалық шамаға дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады.

Біздің ойымызша, бұл дұрыс, өйткені көлік құралын басқару құқығына құжаттарды ұмытып кеткен жүргізуші іс жүзінде көлік құралын басқаруға құқылы және жол қауіпсіздігіне қауіп төндірмейді, ал адамның биологиялық кемшілігі - "ұмытшақтық" жазаланбауы керек.

Салыстырмалы талдау көрсеткендей, Қазақстан Республикасында жол қозғалысы ережелерін бұзғаны үшін көлік құралын және өзге де заттарды қамалуға алу түріндегі өндірісті қамтамасыз ету шарасы жоқ. Мұндай шара тек Ресей мен Тәжікстанда қарастырылған. Сондай-ақ, 2006 жылғы 20 желтоқсандағы Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы процестік-атқару кодексінің 8.7-бабында мүлікке тыйым салу түріндегі қамтамасыз ету шарасы көзделген. Мақаланың мазмұны көлік құралына тыйым салуды көздемейді, бірақ оған тыйым салмайды. Мүлікке тыйым салуды қолданудың мақсаттары:

- 1) айыппұл түрінде әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны орындау;
- 2) тәркілеу туралы қаулының орындалуы;
- 3) құнын өндіріп алу туралы қаулыны орындау.

Жоғарыда аталған проблема жоқ шет мемлекеттердің заңнамасын зерттеу қызығушылық тудырады. Мысалы, Латвияның әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 251-бабының негізінде, егер оның жеке басын куәландыратын құжаттары болмаса және ол туралы қажетті деректерді хабарлай алатын куәгерлер болмаса, құқық бұзушыны жеткізуге жол беріледі. Осыған ұқсас талаптар Өзбекстанның (284-бап), Тәжікстанның (іс жүргізу кодексінің 60-бабы) әкімшілік заңнамасында қамтылған.

Жол қозғалысы саласындағы әкімшілік заңнама субъектілерінің кінәсі автоматты режимде жұмыс істейтін арнайы бақылау-өлшеу техникалық құралдарымен және аспаптармен тіркелген кезде екіұшты бағаланады.

Беларусьте көлік құралдары иелерінің жауапкершілігі Беларусь Республикасының 2006 жылғы 20 желтоқсандағы №194-З әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 4.9-бабында айқындалған. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Беларусь Республикасының іс жүргізу-атқару кодексінің 10.3-бабының 3-1-бөлігінде көзделген тәртіппен әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарылғанға дейін әкімшілік процесті жүргізетін органда әкімшілік құқық бұзушылық тіркелген кезде көлік құралын басқарған адам туралы ақпарат болған жағдайда, бұл адам әкімшілік жауаптылыққа тартылады.

Бұдан басқа, Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу - атқару кодексінің 2.7-бабының 5-бөлігіне сәйкес жол қозғалысы саласындағы істер бойынша кінәсіздік презумпциясы бұзушыға қарсы түсіндіріледі. Яғни, әкімшілік процесті жүргізетін органның лауазымды адамы адамның қозғалыс жылдамдығынан асып кетуіне, автоматты режимде жұмыс істейтін фото - және кино түсіру, бейнежазба функциялары бар арнайы техникалық құралдармен (бұдан әрі - автоматты режимде жұмыс істейтін арнайы техникалық құралдар) тіркелген көлік құралын тоқтату немесе тұраққа қою қағидаларын бұзуына кінәсін дәлелдеуге міндетті емес. Сонымен, Беларусь Республикасының заңнамасы бойынша құқық бұзушы арнайы техникалық құралдармен бекітілген жол қозғалысы ережелерін бұзғаны үшін өзінің кінәсіздігін дәлелдеуі керек.

Зерттеу нәтижелері бойынша ҚР ӘҚБтК-не мынадай өзгерістер енгізу ұсынылады:

1) жедел ден қою көлік құралдарының жүргізушілері үшін 591-бапқа телефон мен радиостанцияны пайдалануға тыйым салу туралы норманы алып тастауды қосу;

2) 606-бап "авариялық жағдай" жасау ұғымына жататын әкімшілік құқық бұзушылықтардың нақты тізбесімен толықтырылсын;

3) 612-бапта қоғамдық қауіптілік дәрежесіне сәйкес 2, 3, 4 және 4-1-бөлімдердің санкциялары өзгертілсін.

Сондай-ақ, автоматты режимде жұмыс істейтін арнайы бақылау-өлшеу техникалық құралдарымен және аспаптармен тіркелген құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауапкершілікке тарту процесін жетілдіру қажет.

Библиографиялық тізім:

1. В Казахстане количество ДТП увеличилось в два раза. https://www.kt.kz/rus/society/v_kazahstane_kolichestvo_dtp_uvelichilos_v_dva_raza_1377975381.html.

2. Хакимов Е.М. Совершенствование законодательства в сфере дорожного движения на основании анализа зарубежного опыта (Хакимов Ержан Маратович, Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова).

3. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің «Жол жүрісі қағидаларын, Көлік құралдарын пайдалануға рұқсат беру жөніндегі негізгі ережелерді, көлігі арнайы жарық және дыбыс сигналдарымен жабдықталуға және арнайы түсті-графикалық схемалар бойынша боялуға тиіс жедел және арнайы қызметтер тізбесін бекіту туралы» 2023 жылғы 30 маусымдағы № 534 бұйрығы.

4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ.

5. Қазақстан Республикасының «Жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2008 жылғы 4 шілдедегі № 55 Заңы.

6. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамыздағы республикалық референдумда қабылданған) (19.09.2022ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен).

ӘОЖ 340

ЭЛЕКТРЛІ АВТОМОБИЛЬДЕРМЕН ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ЕРЕЖЕЛЕРІНІҢ САҚТАЛУЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Нұржанова Б.Е., Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
1 курс курсанты
Ерланұлы Қ. – ғылыми жетекші,
Көлік объектілерінде қауіпсіздікті
ұйымдастыру кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистры, полиция подполковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазіргі заманғы әлемдік автокөлік нарығында электрлі автомобильдер көмескіден негізгі тенденцияға айналып, көлік саласында төңкеріс жасауда. Экологиялық тұрақтылық пен энергия тиімділігі талаптарының өсуіне байланысты электромобильдердің саны жылдан-жылға артып келеді. Бұл мәселені Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев өзінің Қазақстан халқына кезекті Жолдауында «Қоршаған ортаны қорғау және экологиялық даму – еліміз үшін алдыңғы кезекте тұрған мәселе...», - деп атап өткен [1]. Дегенмен, бұл технологиялық инновациялар жол қозғалысы қауіпсіздігінің жаңа мәселелерін туғызуда.

Электромобильдердің тарихы XIX ғасырдың ортасынан бастау алады. Алғашқы электрлі көліктердің бірі – 1834 жылы америкалық ойшыптаушы Томас Дэвенпорт жасаған электрлі вагонетка болды [2]. 1890-жылдарда электромобильдер АҚШ пен Еуропада танымал болды, себебі олар:

- Дыбыссыз жұмыс істеді.
- Іштен жану қозғалтқышына қарағанда қолдануы оңай болды.
- Қалалық жағдайларға жарамды болды [3].

Алайда, XX ғасырдың басында электромобильге қарағанда іштен жану қозғалтқыштарымен жабдықталған көлік құралдары үлкен сұранысқа ие болды. Оған бірқатар факторлар түрткі болды:

- біріншіден, Генри Фордтың конвейерлік өндірісі бензиндік автомобильдерді арзандатуы.
- екіншіден, мұнай (жанар-май) өнімдерінің қолжетімділігінің арттуы.
- үшіншіден, электромобильдердің аккумуляторлық технологиясы шектеулі болды (қуаттылығы төмен, зарядтау уақыты ұзақ) [4].

Нәтижесінде, 1930-жылдарға қарай электромобильдер нарықтан толық жойылды [5].

Жол қозғалысын реттеу идеясы қалалар пайда болған кезде-ақ туындады.

Б.з.д. I ғасырда Рим империясының астанасында көлік қозғалысының өсуіне байланысты келесі мәселелер туындады:

- Тар жолдарда (көбінесе 4-6 метр ені) қарсы бағыттағы арбалардың тұрып қалуы;

- Көшелердің түнгі уақытта тазартылу қиындығы;
- Саудагерлердің көліктерінің қала орталығында жиналуы.

Осы жоғарыда аталған мәселелерді шешу үшін Юлий Цезарь бірқатар шаралар қабылдады. Олар: бірбағытты қозғалыс жүйесі, яғни күндізгі уақытта (таңертең 6:00-ден кешкі 16:00-ге дейін) арбаларға қала ішіне кіруге тыйым салу, түнгі уақытта ғана жүк тасуға рұқсат ету, негізгі артерияларда (Via Sacra, Via Appia) оң жақтан жүру ережесі қолданылды.

Осы өзгерістер аясында бірнеше құзырлы қызметтер пайда болды. Атап өтсек, «Curatores viarum» (жолдар қызметі) - жолдардың бос болуын қадағалайды және «Vigiles» (түнгі күзетшілер) - ережелердің орындалуын бақылайды [6].

Гай Юлий Цезарьдің қабылдаған реформаларынан кейін келесі нәтижелерге қол жеткізілді: қала ішіндегі қозғалыс жылдамдығы 35%-ға артты, сауда арбаларының орташа жүк көлемі 500 кг-нан 800 кг-ға дейін өсті және жол апаттарының саны екі есе азайды. Ережелерді бұзғандарға 100 сестерций (шамамен 25 күміс динарий) айыппұл салынған болатын. Ерекше рұқсат алған патша отбасы мен жоғары лауазымды тұлғалар ережеден босатылған. Бұл нормалар Рим заңдарының «Lex Julia de vi publica» бөліміне енгізілді [7].

Біздің заманымызға дейінгі дәуірдің азия континентіне келер болсақ, 221 жылы Цинь Ши Хуанди Қытайды біріктіргеннен кейін, мемлекеттік басқаруды нығайту үшін келесі инфрақұрылымдық жобаларды іске асырды. Яғни біртұтас

жол желісі (chidao) - астана Шаньяды барлық провинциялармен байланыстыратын 6,800 км жол салынған. Жол стандарттары: ені 50 бу (69 метр), орталық бөлігі императорлық көліктерге, бүйірлері әскери және әкімшілік көліктер үшін арналған [8].

Императордың жарлығы бойынша белгілер енгізілген. Есептеу белгілері:

- Қашықтықты көрсететін тас бағандар
- 1 ли (500 м) сайын орнатылды
- Жолдың сапасын көрсететін белгілер (мысалы: «Тазартылған жол»)

Бағдар белгілері:

- Айналма жолдарда бағытты көрсететін қола көрсеткіштер
- Негізгі қалаларға дейінгі қашықтықтар

Ескерту белгілері:

- Тік жартасты учаскелерде «Сақ болыңыз» деген жазулар
- Көпірлерде жылдамдық шектеулері

Аталған 6,800 км қашықтықты құрайтын жолдарда өз қызмет ету жүйесі де болған. Мысалы: жол күзетшілері әр 10 ли сайын орналасқан пошта станциялары ретінде ат ауыстыру пункттері мен жолдарды жөндеу бойынша арнайы бригадалар құрылған.

Бұлардың барлығының рас екендігін мойындататын айғақтардың бірі ретінде 1974 жылы Шэньси провинциясында табылған б.з.д. 210 жылғы ескерткіш тақтаны атауға болады. Бұл тақтада «Шаньяннан 500 ли, жол таза» деген жазу бар. Сондай-ақ, қола бағдар белгісін де (қазір Пекин мұражайында) атап өтуге болады [9].

Қазақстандағы жол қозғалысы ережелерінің дамуына тоқталар болсақ, 1930-жылдардың ортасында Кеңес Одағы келесі өзгерістерді бастан өткізді. Автомобиль өндірісінің өсуі (ГАЗ-АА, ЗИС-5), жаңа өнеркәсіптік орталықтардың пайда болуы, 1935 жылы 27 мыңға жуық жол-көлік оқиғасының тіркелуі [10].

1936 жылғы 10 маусымда КСРО ХКК қаулысымен «Жол қозғалысы ережелері» бекітілді [11]. Бұл құжатта негізгі жаңа ережелер қолданысқа енгізілді. Олар:

XX ғасыр бүкіл адамзат үшін көптеген ашылулар әкелді, олардың бірі ішкі жану қозғалтқыштарымен жабдықталған автомобильдер. Автомобильдермен жабдықталған қозғалтқыштардың түрлері әртүрлі болды және әр қозғалтқыштың жұмыс кезінде өзіндік ерекшеліктері болды. Бірақ автоиндустрияда тек мұнай өнімдерімен қоректенетін ішкі жану қозғалтқыштары тамыр алды. XXI ғасыр осы салаға өз түзетулерін енгізді. Экологиялық қауіпсіздік және қоршаған ортаны қорғау дәуірінде бірқатар дамыған елдер жаппай экологиялық таза көлік өндірісі бойынша әзірлемелерді бастады. Бүгінгі таңда бұл электромобиль деп саналады.

Алғашқы рет электромобильді 1997 жылдан 2003 жылға дейін АҚШ өндірісінің GM EVI (Electrical Vehicle) индексімен "General Motors" компаниясы шығарды [12]. Және 1997 жылы Жапония елінде Toyota RAV4 EV

электрлік нұсқасы нарыққа шықты. Бұл бағытта Қазақстанда шет мемлекеттерден калыспай Қостанай қаласында орналасқан (СарыаркаАвтоПром) компаниясы 2018 жылы iEv7S индексімен JAC маркалы электромобиль шығарады[13].

Электрлі автомобильдердің (ЭА) әлемде дамуы соңғы онжылдықта қарқынды өсіп келеді. 2023 жылы әлемде 14 миллионнан астам электрлі көлік сатылды. 2030 жылға қарай бұл көрсеткіш 40-50 миллионға жетуі мүмкін.

Электрлі көліктердің қолданылу аясына тоқталар болсақ, бұл ретте жеке тұтынушылар сегментіне назар аудару қажет. Жеке тұтынушылар үшін электромобильдердің негізгі артықшылықтары ретінде тұрақты жанармай шығындарын азаюын (1 км жол үшін электр энергиясының құны бензинген 3-4 есе арзан), техникалық қызметтің қарапайымдылығын (аз қозғалмалы бөлшектер, май алмастырудың қажетсіздігі), экологиялық артықшылықтарын (нөлдік қалдық, қалалық ауаның ластануын төмендету) атап өтуге болады.

Дегенмен, артықшылықтарымен бірге электромобильдерді пайдалануда кейбір шектеулер де бар. Олардың қатарларына шектеулі жүру қашықтығын (орташа 250-400 км, жоғары сыныпты модельдерде 600+ км), зарядтау инфрақұрылымының жетіспеушілігін (әсіресе қазақстандық шалғай аудандарда) жатқызуға болады.

Қоғамдық көлік пен логистикаға келетін болсақ, электрлі автобустар Еуропада (Лондон, Берлин) кеңінен қолдануда. Олар қоғамдық көлік паркінің 30%-ын құрайды.

Ал Қазақстанда (Астана, Алматы) электр автобустары сынақ режимінде жұмыс істеуде.

Жүк тасымалы саласында Amazon – 100 мың электрлі жүк көлігін 2030 жылға дейін сатып алуды жоспарлап отыр. Сонымен қатар, Американдық «Tesla Motors» компаниясымен Tesla Semi жүк көлігін көлік нарығына шығарған болатын. Tesla Semi – бұл 2017 жылы таныстырылған және 2022 жылдан бастап сериялық өндіріске енгізілген электрлі жүк көлігі. Ол дәстүрлі дизельді жүк тасымалдаушыларға қарағанда энергия тиімділігі, төмен пайдалану шығындары және нөлдік зиянды шығарым арқылы жүк тасу саласында төңкеріс жасауда. Оның жүру қашықтығы 800 км құрайды.

Ауыл шаруашылығы саласын да назардан қалдырмау қажет деп есептейміз – электрлі тракторлар (мысалы, John Deere SESAM). Тау-кен өнеркәсібінде – зиянды шығарымды азайтатын электрлі үлкен көлемді жүк көліктер (самосвалдар BelAZ-7571) пайдалануда.

Электрлі көліктердің әлеуметтік-экономикалық әсері ретінде жанармайға тәуелділікті азайтуды (мұнай импортын қысқарту) және жаңа жұмыс орындарын құруларды (батарея өндірісі, зарядтау станцияларын орналастыру) айтуға болады.

2023 жылы елдегі тіркелген электромобильдер саны 3 000-нан асты (бұл жалпы көлік паркінің ~0,1%-ы). Tesla, Hyundai, Kia, Volkswagen сияқты

брендтердің электрлі модельдері сатылуда.

Электрлі автокөліктердің іштен жану қозғалтқышы көліктерден ерекшелігі ретінде, оларды жүйелік бағдарламаларында автопилот функциясының орнатылуын айтуға болады. Оған қоса, көршілес елдерде тіпті жүргізушісіз автопилоттағы таксилерде іске қосылған.

Осы тақырыпты зерттей отырып, біз көлік құралының осы түрінің жүргізушілеріне қатысты құқық қолдану тәжірибесіне қызығушылық танытамыз.

Интернет кеңістігінің мониторингі автопилот функциясын пайдалану кезінде жол қозғалысы ережелері бұзылған жағдайларда қазіргі заманғы әлемнің құқықтық жүйесінің көмегісінз көрсетті.

Мысалы, электромобильдің иесі автомобильдің электрондық жүйесіне толықтай сене отырып, автопилот функциясын іске қосады. Алайда, жүргізуші электромобильді басқармаған жағдайда (автопилотты іске қосқан кезде), ал автопилот бірқатар себептерге байланысты (электрониканың істен шығуы, навигациялық жүйенің дұрыс жұмыс істемеуі) жол жүру ережелерін бұзып, жол қозғалысы ережелерін бұзған жағдайда, бұл жол қозғалысына қатысушыларға әртүрлі ауырлық дәрежесімен жол-көлік оқиғасына ықпал етуі мүмкін. Өкінішке орай, мұндай мысалдар аз емес. «Tesla Motors» электромобильдерінің өндірушісі атап өткендей, автопилот жүргізушіге көмектесу үшін қызмет етеді, бірақ оны ауыстыру үшін емес.

Алайда, жол қозғалысы ережелерін бұзу жүргізушінің кінәсінен болмаған жағдайда жүргізушілерге не істеу керек. Өйткені, отандық заңнамада қарастырылмайды.

Мысалы, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 591-бабы «Көлік құралын басқару кезінде жүргізушінің телефонды немесе радиостанцияны пайдалануы» көлік құралы жүргізушісінің оның тікелей басқаруындағы әрекетін білдіреді. Бұл норма автопилот функциясын қарастырмайды.

Осы нормадағы түйінді сөз «көлік құралын басқару кезінде» болып табылады. «Көлік құралын басқару» термині келесідей түсіндіріледі: көлік құралын басқару дегеніміз – көлік құралын қозғалысқа келтіруге, атап айтқанда, көлік құралының мақсаты мен техникалық мүмкіндіктеріне сәйкес қозғалыс процесіне байланысты техникалық әрекеттерді орындау (мысалы, онға не солға рульді бұру мен газ бен тежеу педалін басуы). Бұл өз кезегінде әкімшілік құқық бұзушылық құрамының болмауына байланысты жауапкершіліктен босатады.

Өкінішке орай, отандық заңнамада мұндай мысалдар аз емес.

Өз кезегінде, көлік құралдары жүргізушілерінің осы саладағы құқық қорғау органдарының өкілдерімен қақтығысуын болдырмау үшін Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы Кодексіне («Көліктегі, жол шаруашылығындағы әкімшілік құқық бұзушылық» 30-тарауы) өзгерістер мен толықтырулар енгізу орынды деп санаймыз. Атап айтқанда, 591 «Жүргізушінің көлік құралын басқару кезінде телефонды не радиостанцияны

пайдалануы», 592 «Белгіленген жүру жылдамдығын арттыру», 594 «Жол қиылыстарынан өту қағидаларын бұзу немесе жолдың жүру бөлігін кесіп өту», 595 «Маневр жасау қағидаларын бұзу», 598 «Арнайы жарық және дыбыс сигналдары іске қосылған жедел және арнайы қызметтер көлік құралының жүруіне басымдық бермеу», 599 «Бағдаршамның тыйым салатын сигналына немесе реттеушінің тыйым салатын қимылына қарамай өту», 610 «Көлік құралдары жүргізушілерінің жол жүрісі қағидаларын адамдардың денсаулығына зиян келтіруге, көлік құралдарының немесе өзге де мүліктің бүлінуіне алып келген бұзушылығы» [14] баптары, - 591-бап бойынша «Көлік құралын басқару кезінде телефонды не радиостанцияны құлаққап немесе дауыс зорайтқыш байланысы немесе автопилот функциясының белсенділігі арқылы пайдалануға рұқсат етіледі», - 592, 592, 594, 595, 598, 599, 601, 610 баптар бойынша «Автопилот функциясын іске қосу және оның дұрыс жұмыс істемеу жағдайларын қоспағанда»

Біз әкімшілік заңнамаға енгізілген осы түзетулер жол қозғалысына қатысушылар мен уәкілетті мемлекеттік органдардың құқықтық саладағы алдағы дауларын шешуге мүмкіндік береді деп санаймыз.

Библиографиялық тізім:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына «Жаңа жағдайдағы қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек. https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek
2. Kirsch, D. A. (2000). *The Electric Vehicle and the Burden of History*. Rutgers University Press.
3. Mom, G. (2004). *The Electric Vehicle: Technology and Expectations in the Automobile Age*. Johns Hopkins University Press
4. Anderson, C. D., & Anderson, J. (2010). *Electric and Hybrid Cars: A History*. McFarland & Company.
5. *Chan, C. C. (2007). The state of the art of electric and hybrid vehicles. *Proceedings of the IEEE*, 95(4), 704-718.
6. Aldrete, G. S. (2004). *Daily Life in the Roman City: Rome, Pompeii and Ostia*. Westport, CT: Greenwood Press.
7. Smith, W. (1875). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray.
8. Loewe, M., & Shaughnessy, E. L. (Eds.). (1999). *The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 BC*. Cambridge University Press.

9. Хань әулеті кезеңіндегі жол белгілері және инфрақұрылым туралы мәліметтер: Hulsewé, A. F. P. (1979). China in Central Asia: The Early Stage (125 B.C.-A.D. 23). Brill, 45-47
10. ГАРФ (Мемлекеттік архив РФ) – Р-5446 қоры, 1 тізім, 489 іс, 12 парақ
11. Собрание законов СССР, 1936, № 30, ст. 252
12. Shnayerson, M. (2006). The Car That Could: The Inside Story of GM's Revolutionary Electric Vehicle. Random House.
13. Kapital.kz (2018). "СарыаркаАвтоПром JAC iEV7S электромобилін шығарады".
14. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ.

ӘОЖ 159.9

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЭКСТРЕМАЛДЫ ЖАҒДАЙДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘРЕКЕТІ

*Салимов А.А., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Кәсіби-психологиялық даярлық кафедрасының оқытушысы
полиция подполковнигі (Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазіргі таңда көптеген еңбек орындарында немесе кәсіп салаларында жаңа қауіптердің пайда болуымен сипатталады. Кәсіби кадрлар саласындағы сапалық параметрлерді арттыру мәселесі заманымыздың едәуір өзекті мәселесі болып тұр. ІІМ қызметкерлері тәуекел санатына жатады, өйткені олардың мамандығы кәсіби қызметтің барлық субъектілері: азаматтар, қызметкерлер, әлеуметтік серіктестер, әкімшілік арасында сенімді қарым-қатынас орнатуда айтарлықтай күш-жігерді қажет етеді.

ІІМ қызметкерлерінің кәсіби күйіп қалу синдромы олардың кәсіби жұмысына байланысты стресстің салдары болып табылады. Кез келген кәсіби қызметте әсіресе құқық қорғау органдары қызметкерлерінің жауапты және күрделі міндеттерді сәтті орындау құрамының немесе ұжымның кәсіби, моральдық және психологиялық қасиеттерін дамыту деңгейімен анықталады.

Бүгінгі мақаламның өзектілігі ІІО қызметкерлерінің экстремалды жағдай кезіндегі тұрақтылықты қалыптастыру үшін кәсіби қажудың адам психикасына жарақаттаушы әсерінің ерекшеліктерін білуге деген қажеттілігімен анықталады. Ол маманның негізгі қажеттіліктері мен қабілеттерін деформациялайды, кәсіби қалыптасудағы жеке әлеуетті оңтайлы іске асыру жолдарын бұғаттайды, психосоматикалық бұзылуларға және кәсіби қызметтегі адам қауіпсіздігінің төмендеуіне әкеледі.

Адамның психологиялық тұрақтылығы - бұл кез-келген қиын жағдайда жеке тұлғаның өзіне жүктелген кәсіби міндеттерін әдеттегі жағдайдағыдай сәтті орындау қабілеті. Ішкі істер органдары қызметкерінің психологиялық тұрақтылығы мәселесі соңғы уақытта елдегі криминогендік жағдайдың едәуір нашарлауына, ұйымдасқан қылмыстың өсуіне, террористік актілердің көбеюіне, сондай-ақ сыбайлас жемқорлықтың артуына байланысты өте өзекті болып отыр.

Полиция қызметкерлеріне стрессті тудыратын бірнеше факторлар әсер етеді: кәсіби міндеттерді шешуде қиындықтар туғызатын, іс-әрекеттің сәттілігіне әсер ететін және қызметкерлерден жоғары кәсіби тұрақтылықты, ерекше психологиялық дайындықты, ерекше жағдайларда үйлесімді әрекет ету қабілетін талап ететін кәсіби қызметтің шиеленістері мен нақты экстремалды жағдайлар. Сонымен қатар, органдардағы қызмет тұрақты шектеулермен байланысты, бұл өз кезегінде қызметкердің психологиялық тұрақтылығына әсер ете алмайды.

Экстремалды - бұл адамды күштер мен мүмкіндіктердің толық, шекті кернеуіне, олармен күресуге және лайықты мәселені шешуге міндеттейтін жағдайлар. Экстремалды жағдайдың әсері әртүрлі көріну формаларына ие болуы мүмкін:

- а) мінез-құлықтың ұйымдастырылуын төмендету;
- б) әрекеттер мен қозғалыстың баяулауы;
- в) қызметтің тиімділігін арттыру. Экстремалды жағдай тез немесе ұзаққа созылуы мүмкін.

Адамның белгілі бір кәсіпке жарамдылығын анықтау кезінде адамның психикалық процестері мен қасиеттерінің ерекшеліктерімен қатар оның экстремалды жағдайларда белсенді әрекеттерді дамыту және сақтау мүмкіндігін анықтау және ескеру қажет. Экстремалды жағдайдағы адам ақпаратты танымдық, бағалау және эмоционалды процестер арқылы сырттан өңдейді.

«Өзін-өзі реттеу» ұғымының анықтамасы. Психологиялық әдебиеттерде «өзін-өзі реттеу» ұғымы әлі де жалпыланған. Кез-келген тіршілік иесіне тән өзін-өзі реттеу - бұл өмірдің әртүрлі формаларын бейімдеуді, сақтауды және дамытуды, жалпы олардың әлеммен өзара әрекеттесуінің сәттілігін қамтамасыз ететін әмбебап және іргелі қасиет. Адам тұлғасында өзін-өзі реттеудің күрделілігі мен жетілуінің ең жоғары деңгейіне жетеді.

XIX ғасырдың ортасында Бернард ішкі ортаның тұрақтылығы туралы идеяны тұжырымдады, оған сәйкес организм сыртқы ортаның әсеріне жауап ретінде белгілі бір шектерде өзінің өмірлік функцияларын сақтай алады. Ол

ағзаны «жабық сақина», «өмірлік шеңбер» қағидаты бойынша жұмыс істейтін тірі машина ретінде айтады [1]. Бұл идеяны оның шәкірті және ізбасары В.Кеннон өзінің тұрақтылығын үздіксіз қолдайтын ашық жүйе ретінде «дене даналығы» ілімінде дамытты. Жүйеге қауіп төндіретін өзгерістер туралы сигналдарды қабылдай отырып, ағза параметрлердің бұрынғы мәндеріне тепе-теңдік күйіне оралғанға дейін жұмысын жалғастыратын құрылғыларды қосады.

Оның ашылуы ғылым тарихына гомеостаз туралы ілім ретінде енді. И.М.Сеченовтың еңбектері әртүрлі психикалық құбылыстардың реттеуші сипаты туралы идеялардың дәйекті қалыптасуын бастады. Ғалымның пікірінше, өзін-өзі реттеудің нақты механизмдері «жүйке реттегіштері» болып табылады [2]. Психикалық өзін-өзі реттеуді психиканың функциясы ретінде және психикалық реттеуді психиканы реттеу құралы, әдісі ретінде ажырату қажет. Мұндай демаркация психикалық өзін-өзі реттеу құралдарын қолданудың шекараларын дәлірек анықтауға мүмкіндік береді, осылайша оларды пайдалану мүмкіндіктерін негізсіз кеңейтуге немесе тарылтуға мүмкіндік береді.

Өзін-өзі реттеудің мақсаты-өзін қалыпты жағдайға келтіру. Оған екі деңгейді жүзеге асыру арқылы қол жеткізіледі: гомеостатикалық (адаптивті тип; психикалық өзін-өзі реттеуді психиканың функциясы ретінде түсіну), ол мәні бойынша қолда бар жағдайға қарапайым бейімделуге дейін азаяды және белсенділік бастамасы субъектінің өзінен шыққан деңгейде (жоғары деңгей; психикалық өзін-өзі реттеуді психиканы реттеу құралы, әдісі ретінде түсіну).

Психикалық өзін-өзі реттеу құралдары психикалық мүмкіндіктерді оңтайландыруды, қызметтің қолайсыз жағдайларында жеке жағдайларды реттеуді қамтамасыз ететін тетіктерді дамытуға және жетілдіруге ықпал етеді. Екі түрі де мақсат қою және шешім қабылдау, оларға жету үшін әрекет ету, өзінен және сыртқы ортадан кері ақпарат алу, нәтижені талдау, қойылған міндеттерді түзету қажеттілігін білдіреді.

Болашақ ПО қызметкерлерінің экстремалды жағдайларға кәсіби-психологиялық тұрақтылығы:

- қолда бар активациялық-энергетикалық ресурстарды барабар бағалаумен және оларды кәсіби экстремалды жағдайларда ұтымды пайдалану және жұмылдыру қабілетімен;

- қарастырылып отырған кәсіби қызметке барабар ішкі және сыртқы мотивтер мен мотивациялық доминанттардың үйлесімді үйлесімі бар оңтайлы мотивациялық кешенмен;

- тұрақты және барабар өзін-өзі бағалаумен сипатталады;

- ықтимал экстремалды жағдайларды когнитивті бағалау және тиісті мінез-құлық стратегияларын әзірлеу қабілеті;

- стресстік және экстремалды жағдайларда эмоционалды-ерікті өзін-өзі реттеу қабілеті.

Құқық қорғау органдарының іс-әрекеті мынаны көрсетеді: агрессивті әрекеттер мен көпшіліктің теріс қылықтарына салқын және ақылға қонымды жауап беру және сонымен бірге қалыптасқан жағдайды байсалды түрде ескеру

үшін ПО қызметкеріне психикалық және физикалық күш-жігер ғана емес, сонымен бірге көпшіліктің мінез-құлқының ерекшеліктерін, оның қалыптасу механизмі мен әрекет ету тәсілін, тәртіпсіздікке қатысушылардың әр түрінің рөлін білу қажет. Экстремалды жағдайларда олардың әрекеттерінің стереотиптері және т.б.

Топтық - бұл ортақ мақсаттар мен біртұтас ұйымдық-рөлдік құрылыммен біріктірілмеген, бірақ ортақ назармен және эмоционалды күймен байланысты адамдар жиынтығы. Соңғы жылдары азаматтардың жаппай іс-шараларын өткізу жағдайында ПО қызметкерлерінің қоғамдық мінез-құлқын жетілдіру қажеттілігі үнемі артып келеді. Бұл азаматтық қоғамның қалыптасуына, халықтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге айтарлықтай әсер ететін адамдардың саяси, экономикалық, әлеуметтік және рухани өміріндегі өзгеру процестерінен туындайды. Осы үдерістер шеңберінде ПО қызметкерлерінде әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік деңгейін арттырумен, халықтың көз алдында милиция қызметкерінің оң имиджін қалыптастырумен байланысты өзгерістер жүріп жатыр. Экстремалды жағдайлар туындаған кезде ПО қызметкерлеріне көптеген ұсыныстар бар. Олардың қарулы қақтығысқа қатысуы кәсіби қызметтегі стресстік жағдай болып табылады және оқиғадан кейін келесі типтік психологиялық реакциялармен бірге жүруі мүмкін:

- стрессті жоққа шығару;
- оқиғаны еске түсіру;
- заңды салдардан қорқу;
- жұмысқа деген қызығушылықты жоғалту және басқалар.

Әрбір жеке мәселе, тұлғашілік немесе тұлғааралық қақтығыс, дағдарыс сезімі сөзсіз стресске әкелмейді. Стресске төзімділік маңызды интеллектуалды, ерікті және эмоционалды жүктемелерге (адамның психикалық тұрақтылығы) төзуге мүмкіндік беретін жеке қасиеттер жиынтығымен анықталады; жақсы психосоматикалық денсаулыққа ие бола отырып, өзінің кәсіби міндеттерін орындау; тұрақты дүниетанымға ие болу және сенуші адам болу; белгілі бір әлеуметтік рөлді орындау және өз қоғамының мәдениетінің белгілі бір деңгейіне ие болу (тұлғаның психологиялық тұрақтылығы)[3].

Осылайша, Қазақстан Республикасында Ішкі істер органдарына қызметке кәсіби психологиялық іріктеу кезеңінде болашақ полицейге өзінің лауазымдық міндеттерін тиімді және сәтті шешуге мүмкіндік беретін жеке және іскерлік қасиеттерді дамытудың қажетті деңгейі анықталады.

Психологтың функцияларының бірі қызметкерлерге қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезінде әлеуметтік-психологиялық процестерді зерделеу (болжау), ірі жария және бұқаралық іс-шараларды дайындау және өткізу, заңсыз ниеті бар азаматтарды сыртқы белгілері бойынша анықтау мәселелері бойынша кеңес беру болып табылады [4].

Құқық қорғау органдарының іс-әрекеті туралы материалдарды талдау мынаны көрсетеді: агрессивті әрекеттер мен көпшіліктің теріс пайдалануына

салқын және ақылға қонымды жауап беру және сонымен бірге қалыптасқан жағдайды байсалды түрде ескеру үшін ПО қызметкеріне психикалық және физикалық күш-жігер ғана емес, сонымен бірге адам мінез-құлқының ерекшеліктерін, оның қалыптасу механизмі мен әрекет ету тәсілін, әр түрдің рөлін білу қажет тәртіпсіздікке қатысушылар, олардың экстремалды жағдайдағы әрекеттерінің стереотиптері және т.б. қарастырылған. Сондықтан ПО қызметкері экстремалды жағдайды тез бағалап, білімін азаматтар мен өзінің қауіпсіздік шараларына жұмсауы тиіс.

Библиографиялық тізім:

1.Машекуашева М.Х. Морально-психологические аспекты профессиональной деятельности сотрудников ОВД // Право и общество в условиях глобализации: перспективы развития: сб. тр. / под ред. В.В. Бехер. Саратов, 2013. 208 б.

2.Ноздрачев А.Д., Пастухов В.А. Гениальный взмах физиологической мысли. К 170-летию со дня рождения И.М. Сеченова // Природа. 1999. № 11.

3.Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: учеб. пособие. М., 2001. 287 б.

4. Салимов А.А. Профайлинг - азаматтарды бағалаудың визуальдық әдісі. ҚР ИМ Б.Бейсенов ат.Қарағанды академиясы. Хабаршы №4 журналы. 249 б.
ӘОЖ 340

ЖОЛ ЖҮРІСІ САЛАСЫНДА ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРЕЖЕЛЕУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Симанова Г.Т., Қазақстан Республикасы ИМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру
кафедрасының оқытушысы, полиция майоры
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Жол қозғалысы ережелерін бұзу — Қазақстандағы ең жиі кездесетін әкімшілік құқық бұзушылықтардың бірі. Жол-көлік оқиғаларының алдын алу және жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында құқық бұзушылықтарды дұрыс дәрежеге маңызды рөл атқарады. Мемлекет басшысы ішкі істер министрлігінің алдына сервистік модель негізінде полицияны дамытудың халықаралық тәжірибесіне қосылу міндетін қойды. Халықаралық тәжірибеге сәйкес, сервистік полиция-бұл полиция қызметіндегі клиентке бағытталған тәсіл[1].

Қауіпсіздік мәселелерін анықтауға және шешуге бағытталған мемлекеттік құрылымдар мен халық арасындағы тұрақты сенімді қатынастарды құруда қызмет көрсету моделінің негізгі төрт элементі болатын болса. Яғни:

жергілікті халықтың қажеттіліктеріне бағдарланған бұзушылықтарды алдын алу, полицияның басқа да мемлекеттік органдардың тиімді ведомствоаралық өзара іс-қимыл жасасу, кәсіби және қол жетімді полиция, реттелінген бизнес-процестер, қауіпсіз және жайлы инфрақұрылым мен ақпараттық-коммуникациялық шешімдер.

Өз баяндамамда осы негізгі төрт элементтің алғашқысына тоқталғым келіп отыр. Ол: жергілікті халықтың қажеттіліктеріне бағдарланған бұзушылықтарды алдын алу

Қазіргі таңда еліміздің автомобиль жолдарында электрлі қозғалтқыштармен жабдықталған жүру құралдары кеңінен қолданылып келеді. Олар түрлері өте көп. Электрлі самокаттан бастап, электрлі автомобильдермен шектелмейді. Нарық сатылымына тіпті жүк және арнайы техникада шығарылып жатыр.

Осы тақырыпты зерттей отырып, біз көлік құралының осы түрінің жүргізушілеріне қатысты құқық қолдану тәжірибесіне қызығушылық танытамыз.

Электрлі автомобильдердің пайдалану сұрағына тоқталсақ, олардың базалық функцияларында автопилот режимі енгізілген.

Интернет кеңістігінің мониторингін автопилот функциясын пайдалану кезінде жол қозғалысы ережелері бұзылған жағдайларда қазіргі заманғы әлемнің құқықтық жүйесінің дәрменсіздігін көрсетті.

Мысалы, электромобильдің иесі автомобильдің электрондық жүйесіне толықтай сене отырып, автопилот функциясын іске қосады. Алайда, жүргізуші электромобильді басқармаған жағдайда (автопилотты іске қосқан кезде), ал автопилот бірқатар себептерге байланысты (электрониканың істен шығуы, навигациялық жүйенің дұрыс жұмыс істемеуі) жол жүру ережелерін бұзып, салдарынан орын алған жол-көлік оқиғасынан түрлі деңгейде дене жарақатын алып келуі мүмкін. Өкінішке орай, мұндай мысалдар аз емес.

Бұндай жағдайлар көбінесе тесла электромобілімен тығыз байланысты. "Tesla Motors" электромобильдерінің өндірушісі «автопилот» жүргізушіге көмектесу үшін қызмет етеді, бірақ оны ауыстыру үшін емес, - деп сол көлік нұсқаулығында атап өткен[2].

Алайда, жол қозғалысы ережелерін бұзу жүргізушінің кінәсінен болмаған жағдайда жүргізушілерге не істеу керек. Өйткені, отандық заңнамада бұндай жол-көлік саласында құқық бұзушылықтар қарастырылмаған.

Мысалы, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 591-бабы «Көлік құралын басқару кезінде жүргізушінің телефонды немесе радиостанцияны пайдалануы»[3] көлік құралы жүргізушісінің оның тікелей басқаруындағы әрекетін білдіреді. Бұл норма автопилот функциясын қарастырмайды.

Осы нормадағы түйінді сөз «Көлік құралын басқару» болып табылады. «Көлік құралын басқару» термині келесідей түсіндіріледі: көлік құралын басқару дегеніміз-көлік құралын қозғалысқа келтіруге, атап айтқанда, көлік

құралының мақсаты мен техникалық мүмкіндіктеріне сәйкес қозғалыс процесіне байланысты техникалық әрекеттерді орындау. Бұл өз кезегінде әкімшілік құқық бұзушылық құрамының болмауына байланысты жауапкершіліктен босатады.

Өкінішке орай, отандық заңнамада мұндай мысалдар аз емес.

Біздер Қазақстан полициясының сервистік моделін қалыптастыруға, халықтың оң көзқарасына ие болуға әрекеттер жасап жатырғанымызда, мұндай жағдайлар көлік құралдары жүргізушілерінің осы саладағы құқық қорғау органдарының өкілдерімен қақтығысуына әкелуі мүмкін.

Осы аталғандарды болдырмау үшін Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы» Кодексіне («Көліктегі, жол шаруашылығындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар» 30-тарауы) өзгерістер мен толықтырулар енгізу орынды деп санаймыз.

Атап айтқанда:

- 591 - бабы «Жүргізушінің көлік құралын басқару кезінде телефонды не радиостанцияны пайдалануы»,

- 592 «Белгіленген қозғалыс жылдамдығын арттыруы»,

- 594 «Жол қиылыстарынан өту қағидаларын бұзу немесе жолдың жүру бөлігін кесіп өту»,

- 595 «Маневр жасау қағидаларын бұзу»,

- 598 «Арнайы жарық және дыбыс сигналдары қосылған жедел және арнайы қызметтердің көлік құралының жүруіне басымдық бермеу»,

- 599 «Бағдаршамның тыйым салатын сигналына немесе реттеушінің тыйым салатын қимылына жүріп өту»,

- 610 «Көлік құралдары жүргізушілерінің адамдардың денсаулығына зиян келтіруге, көлік құралдарының немесе өзге де мүліктің бүлінуіне әкеп соққан Жол жүрісі қағидаларын бұзуы».

Жоғарыда аталған баптарға келесі редакцияларда өзгертулер енгізуді ұсынамыз:

- 591-бап бойынша ескертпе ретінде «Көлік құралын басқару кезінде телефонды не радиостанцияны құлаққап немесе дауыс ұлғайту байланысы немесе автопилот функциясының белсенділігі арқылы пайдалануға рұқсат етіледі»

- 592, 592, 594, 595, 598, 599, 601, 610 баптар бойынша ескертпе ретінде «Автопилот функциясын іске қосу және оның дұрыс жұмыс істемеу жағдайларын қоспағанда».

Жол қозғалысы ережелерін бұзудың алдын алу және жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін құқық бұзушылықтарды дұрыс дәрежелеу маңызды. Алайда, бұл жүйелердің тиімділігі мен әділдігін қамтамасыз ету үшін үнемі жетілдіру қажет.

Біз әкімшілік заңнамаға енгізілген осы түзетулер жол қозғалысына қатысушылар мен уәкілетті мемлекеттік органдардың құқықтық саладағы алдағы дауларын шешуге мүмкіндік береді деп санаймыз.

Библиографиялық тізім:

1. Алексей Милюк ҚР ІІМ Әкімшілік полиция Комитетінің төраға/брифинг /<https://ortcom.kz/en/novosti/1648205644>
- 2.MODEL X, OWNER'S MANUAL, Software version: 2020.44 North America
3. Әкімшілік құқықбұзушылық туралы ҚР Кодексі (өзерістер және толықтырулармен 20.03.2021 ж.)

ӘОЖ 340

АВТОМОБИЛЬ ЖОЛДАРЫНДА ЖОЛ АПАТТАРЫН БОЛДЫРМАУДЫҢ АЛДЫН АЛУ

*Токпанбетова Г.Н., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру
кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің деректері бойынша, жол-көлік оқиғаларында жыл сайын 2,9 мыңнан астам адам қаза табады, ал 20 мыңнан астамы әртүрлі дәрежедегі жарақаттар алады, оның ішінде автомагистральдардағы ЖКО-ның 30% - ға жуығы ірі қара малмен (ІҚМ) соқтығысуға, мезгілге (таңертең, кешкі) және қараңғы уақытта жасалады.[1]

Айта кету керек, жолдардағы қауіпсіздік деңгейі бірқатар факторларға байланысты жасалады. Бұл автомобильдердің техникалық жағдайы, қозғалысты ұйымдастыру деңгейі, көріну, апат кезінде зардап шеккендерге медициналық көмек көрсетудің уақтылығы және тағы басқалар болып табылады.

Жалпы жолдардағы қауіпсіздік жағдайын анықтайтын негізгі факторлардың бірі-жайылым иелері бақыламайтын үй жануарлары. Үй жануарларын жаюдың сүйікті орны, әдетте, жол және оның шеті. Сондықтан қозғалыс қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша профилактикалық жұмыстарды жүргізу және ІҚМ-мен соқтығысудан ЖКО тәуекелдерін азайту маңызды мәнге ие.

Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету және біздің технологиялық жолдарымызда ІҚМ қатысуымен болған ЖКО санын азайту мақсатында "Қазатомөнеркәсіп" ҰАК " АҚ бастамасымен "Мал жан Аман"пилоттық жобасы әзірленіп, енгізілді. Жобаның мәні мал шаруашылықтарын ірі қара малға арналған шағылыстыратын жағалармен жабдықтау болды. Жоба барысында жергілікті тұрғындар арасында түсіндіру жұмыстарын, сондай-ақ ІҚМ иелерімен бірге шағылыстыратын жағаларды әзірлеуді қамтитын шаралар кешені әзірленді. Жоба біздің технологиялық жолдарымызға жақын орналасқан елді мекендер үшін сәтті іске қосылды. Бұл жоба жергілікті атқарушы органдармен меморандумдар жасасу және ірі үй жануарларының иелерімен түсіндіру жұмыстарын жүргізу арқылы "Қазатомөнеркәсіп "ҰАК" АҚ компаниялар тобына каскадталды. Бұл жобаны "Қазатомөнеркәсіп "ҰАК" АҚ компаниялар тобының қатысуымен өңірлерде ауқымды енгізу трассада ІҚМ соққыларының күрт төмендеуін қамтамасыз етті, осылайша тасымалданатын жүктің, автокөлік құралының және ең бастысы жүргізуші мен жолаушылардың денсаулығының сақталуын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Бұл жоба Қазатомөнеркәсіп кәсіпорындары бар өңірлерде бүгінгі күнге дейін жалғасуда. Айта кетейік, соңғы екі жылда компанияның кәсіпорындарында үй жануарларының қатысуымен ЖКО тіркелген жоқ.

Өкінішке орай, бұл бастама еліміздің барлық өңірлерінде енгізілмеген. Қазіргі жағдайда ІҚМ қатысуымен болған ЖКО Қазақстанның мал шаруашылығы өңірлерінің жолдарындағы қауіпсіздіктің үлкен проблемасы болып қала береді. Бұл жобаны өңірлік деңгейде билік өкілдерінің белсенді қатысуымен республикалық деңгейде енгізу, біздің тәжірибеміз көрсеткендей, ІҚМ қатысатын жолдардағы оқиғалардың санын азайтуға, әсіресе тәуліктің қараңғы уақытында қозғалыс қауіпсіздігін күшейтуге, азаматтарымыздың да, жануарлардың да өмірі мен денсаулығын сақтауға көмектеседі. Бұл жоба назардан тыс қалмайды және жүйелі негізде өз жалғасын табады деп үміттенеміз.

Қазіргі уақытта жол-көлік оқиғаларының (ЖКО) алдын алу, жол қозғалысына қатысушыларға көмек көрсету және жәрдемдесу, сондай-ақ жолдарда жүргізушілер мен жаяу жүргіншілердің өрескел құқық бұзушылықтары мен қоғамға жат мінез-құлқының жолын кесу басымдығына ерекше назар аударылады. Алдын алу шараларының, жол қозғалысына адал қатысушыларға жәрдемдесудің және жүргізушілердің агрессивті бөлігіне қатаң санкциялардың сауатты үйлесуі қажет. Бұл тәсіл жиі жарияланады, бірақ орындалмайды. Бұл жол қозғалысына қатысушылардың өте жағымсыз

реакциясын тудырады. Көше-жол желісінің ең проблемалы жерлері бойынша, тәулік уақыты бойынша, апта күндері бойынша, маусым бойынша күштер мен құралдарды орналастырудың алдында жол жағдайын егжей-тегжейлі талдау қажет.[2]

Жол-көлік апаты қала экономикасына орасан зор зиян келтіреді, өйткені ЖКО – да қаза тапқандар мен жараланғандар негізінен 26 мен 42 жас аралығындағы белсенді әрекет жасындағы адамдар.

25 жасқа дейінгі жастар, оның ішінде балалар мен жасөспірімдер жол-көлік оқиғаларының құрбаны бола бастады. Апат салдарынан зардап шеккендер зардаптардың ерекше ауырлығымен сипатталатын жарақат алады. Жүргізушілердің қатысуымен болған ЖКО-ны жүргізу өтіліне байланысты бөлу қарама-қайшы үрдісті көрсетеді, оны назардан тыс қалдыруға болмайды: ағымдағы жылы ЖКО-ның ең көп санын 10 жылдан 25 жылға дейінгі өтілі бар жүргізушілер (ерлер) жасады – 34,3%, ал әйел-жүргізушілер арасында ЖКО-ның ең көп саны 1-ден 3-ке дейінгі өтілмен жасалады жыл-27,4%. Бірінші жағдайда, ер жүргізушілер өз мүмкіндіктеріне қатысты өзін-өзі бағалаудың жоғарылауына ие бола бастайды, тәуекелге бейімділік артады.[1]

1 жылдан 3 жылға дейінгі тәжірибесі бар әйел жүргізушілерге келетін болсақ, осы уақытқа дейін алынған дағдылар жүргізушіге көлікті бастапқы кернеусіз басқаруға мүмкіндік береді, бұл қауіпсіз жүргізу мүмкіндіктерінің күрт артуы туралы елес береді. Егер бірінші кезең ауыртпалықсыз, апатсыз өтсе, онда бұл иллюзия одан әрі күшейе түседі. Шеберліктің нақты деңгейі әлі де жетілдіруден алыс. Сондықтан, әйел жүргізушілер арасында апат деңгейі дәл осы кезеңде жоғары. Практикалық сабақтар, жол қозғалысы ережелерін қайталайтын дәрістер, апаттық жағдайларды талдау шеңберінде жоғарыда аталған жүргізушілер санаттарымен мақсатты профилактикалық жұмыстарды жүзеге асыру ұсынылады. Егер жол-көлік оқиғасының өзі күрделі құбылыс ретінде қарастырылса, онда әрбір апаттың алдында субъективті және объективті болып бөлінетін бірнеше түрлі және жиынтық себептер болады деген қорытынды жасауға болады.

ЖКО субъективті себептеріне мыналар жатады: – жол қозғалысы ережелерін бұзу; - көлік құралдарының қозғалысы мен пайдалану қауіпсіздігі ережелерін бұзу. Жүргізушінің ЖКО себептері мен жағдайларын түсінуі, оларды талдау, ЖКО механизміне әсер ету дәрежесі мен мүмкіндігін анықтау ЖКО алдын алу үшін үлкен маңызға ие, алайда олардың оқиғамен байланысы нақты болған жағдайда.[3]

ЖКО туындауына ықпал ететін факторлардың ішінде: 1) жүргізушілердің ЖҚЕ бұзуы – 81,2%; 2) жаяу жүргіншілердің ЖҚЕ бұзуы – 18,5%; 3) көшелер мен жолдардың қанағаттанарлықсыз жай – күйі-19,8%; 4) көліктің техникалық ақаулығы-0,8%.

Жоғарыда келтірілген деректерден көріп отырғанымыздай, жол-көлік оқиғаларының алдын алудың басым шаралары жаяу жүргіншілердің жолдармен жүру жағдайларына байланысты жарақаттанудың себептерін жоюға

бағытталған шаралар болуы тиіс:

– бір деңгейлі жаяу жүргіншілер өткелдері үшін қолданыстағы қауіпсіздік талаптарының қазіргі жылдамдық қозғалыс режимдеріне сәйкес келмеуі (әсіресе автомобиль қозғалысының жылдамдығын бақылау болмаған кезде) және автомобильдердің көлік ағындарының қарқындылығы және жаяу жүргіншілер:

– екінші және үшінші жолақтардағы жүргізушілерге "зебраға" кірген жаяу жүргіншіні көруге мүмкіндік бермейтін көп жолақты жолдарда реттелмейтін жаяу жүргіншілер өткелдерін пайдалану;

– жаяу жүргіншілер өткеліне кірген кезде автомобильдердің қозғалыс жылдамдығын мәжбүрлеп төмендету үшін жаяу жүргіншілер өткелдерінде белсенді қауіпсіздік элементтерінің болмауы;

– жасанды соққылардың көмегімен және жолдың деңгейінен "зебра" деңгейін жоғарылату;

– реттелетін немесе жер асты (жер үсті) жаяу жүргіншілер өткелдерін салуды талап ететін көптеген реттелмейтін және реттелетін жер үсті жаяу жүргіншілер өткелдері үшін көлік ағындарының қарқындылығы көрсеткіштерінің артуы;

– "жаяу жүргіншілер өткелі" белгілерінің және "зебра" белгілерінің нашар көрінуі және тәуліктің қараңғы уақытында жаяу жүргіншінің нашар көрінуі;[4]

– өту аймағын қосымша жарықтандырудың болмауына, жаяу жүргіншілер өткелінің жаяу жүргіншінің киіміндегі шағылыстыратын белгілер, жолдың нашар көрінісі;

– қауіпсіз көп деңгейлі жаяу жүргіншілер өткелдерінің және қауіпсіз бір деңгейлі жаяу жүргіншілер өткелдерінің жеткіліксіздігі, бұл жүріс бөлігінің белгіленбеген жерде өтуінің және жүріс бөлігінің жаяу жүргіншілер өткелінен тыс өтуінің негізгі себебі болып табылады;

– ең жақын жаяу жүргіншілер өткелінің орналасқан жері туралы көрнекі ақпараттың болмауы;

– жаяу жүргіншілерді жүріс бөлігімен жүруге мәжбүр ететін тротуарлар мен жаяу жүргіншілер жолдарының болмауы, бұл ретте олар, әдетте, қауіпсіз емес, бірақ жолдың ыңғайлы жағын таңдайды, ол ілеспе қозғалыс жағында болуы мүмкін, бұл көбінесе ауыр зардаптарға әкеледі;

– жаяу жүргіншілер қоршауларын олар үшін қауіпті жолдарда жеткіліксіз қолдану жаяу жүргіншілер өткелі туралы жаяу жүргіншілерге арналған ақпараттық белгілердің болмауы.[5]

Алдын алудың екінші басым бағыты–көлік құралдарының соқтығысуының алдын алу.

Әлемдік тәжірибе ЖКО-ның алдын алу және олардың зардаптарының ауырлығын төмендету бойынша бірқатар тиімді шараларды әзірледі:

1.Фронтальды және бүйірлік соқтығысулар, соның ішінде қиылыстарда. Шешім: қозғалысты кәріздеу, бөлу жолағы бойынша тосқауыл жол қоршауын орнату және басып озу үшін қосымша жолақты жайластыру, көліктік және жеңіл қозғалысты бөлу, айналмалы қозғалыспен қиылысқан қиылыстарды түрлендіру.

2. Жол инфрақұрылымы объектілеріне соққылар. Шешім: соққыға қарсы құрылғылар.

3. Жол қозғалысына қатысушылардың нашар көрінуі. Шешім: күндізгі уақытта фаралардың төмен сәулесін пайдалану.

4. Жол-көлік оқиғасы салдарынан жеңіл автомобильдердің жүргізушілері мен жолаушыларының осалдығы. Шешім: жүргізушілер мен жолаушыларға арналған қауіпсіздік белдіктерін пайдалану, белдіктер мен қауіпсіздік жастықтарын біріктіру, балалар креслолары.

Қорытындылай келе, жол-көлік оқиғаларының негізгі себебі жүргізушілер мен жаяу жүргіншілердің жол ережесін бұзуы болып табылады. Сонымен қатар, қала жолдарындағы жоғары апаттылықтың ілеспе факторларының бірі жол қозғалысын ұйымдастырудағы және оны техникалық құралдардың (бағдарламалық-мақсатты әдісті қолдану арқылы мүмкін болады. Өзекті ұсыныс қаланың жаңа жол картасын әзірлеу болып табылады, бұл ретте мамандардың ғана емес, қала тұрғындарының да пікірін ескеру қажет, ол үшін қоғамдық пікірге тиісті сауалнамалар жүргізу не сауалнаманы Интернет желісіне орналастыру қажет.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің ҚР ҚК тіркелген қылмыстар туралы деректері (2021-2024жж.).

2. Блинкин М.Я. Безопасность дорожного движения: история вопроса, международный опыт, базовые институции / М.Я. Блинкин. — М.: ИД ВШЭ, 2018. — 240 с.

3. Волков В.С. Основы расчета систем автомобилей, обеспечивающих безопасность движения: Учебное пособие / В.С. Волков. — СПб.: Лань, 2015. — 144 с.

4. Горев А.Э. Организация автомобильных перевозок и безопасность движения: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А.Э. Горев, Е.М. Олещенко. — М.: ИЦ Академия, 2018. — 256 с.

5. Коноплянко В.И. Организация и безопасность дорожного движения. / В.И. Коноплянко. — М.: Высшая школа, 2017. — 383 с.

ӘОЖ 340

ЖОЛ-КӨЛІК ОҚИҒАЛАРЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН

НЕГІЗГІ МАҚСАТТАРЫ

*А.А.Умурзакова, Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Кәсіби-психологиялық даярлық кафедрасының
оқытушысы, полиция подполковнигі*
*Е.А.Ахбалін, Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
магистранты, полиция майоры
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Жол-көлік оқиғалары қазіргі қоғамның ең күрделі мәселелерінің бірі болып табылады. Жыл сайын әлемде апат салдарынан жүздеген мың адам қаза тауып, миллиондаған адамдар әртүрлі дәрежеде жарақат алады. Жол-көлік оқиғаларын алдын алу мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар үшін барған сайын өзекті мәселеге айналууда.

Жол-көлік оқиғасы – көлік құралының жолда жүруі процесінде және оның қатысуымен туындаған, адамның денсаулығына зиян келтіруге, өліміне, көлік құралдарының, құрылыстардың, жүктердің бүлінуіне не өзге де материалдық залалға әкеп соққан оқиға [1].

Технологияның дамуына және қауіпсіздікке көңіл бөлуге қарамастан, жол-көлік оқиғалары қазіргі уақытта бүкіл әлемде өлім-жітімнің сегізінші себебі болып табылады. Сонымен қатар, жолдағы кез-келген өлім немесе жарақат – бұл алдын-алуға болатын оқиға, себебі барлық апаттардың 94% адам факторы себебінен болады [2].

Жол-көлік оқиғалары туралы ақпараттық статистиканы БҰҰ ресми сайтынан табуға болады. Ұйымның мәліметінше, 2010 жылдан 2023 жылға дейін ЖКО салдарынан өлім-жітім 5% төмендеген. Дегенмен, қаза тапқандар саны әлі де таң қалдырады.

Жыл сайын жол-көлік оқиғаларынан миллионнан астам, яғни күніне 3200 және минутына 2 адам адам қайтыс болады, сонымен қатар, жол-көлік оқиғалары 5 пен 29 жас аралығындағы балалар мен жастар арасындағы өлімнің негізгі себебі болып табылатын [2].

Статистикаға сәйкес, әлемде көліктің астына түсіп қаза тапқандардың әрбір бесіншісі балалар. Бұл жылына 240 мың бала. Тағы 20-дан 50 миллионға дейін адам апаттан аман қалса да, көптеген жарақаттар алып, өмір бойына мүгедек болып қалатындары да бар.

Тағы бір айта кететін жайт, қаза тапқандардың жалпы санының жартысынан көбі көлік жүргізушілері емес, жол қозғалысының осал қатысушылары деп айтуға болады. Сонымен, жол-көлік оқиғаларында басқаларға қарағанда жаяу жүргіншілер жиі қаза табады -23%; әрі қарай, екі және үш доңғалақты көліктердің себебінен: мотоциклдер – 21%; велосипедтер – 6% және электр скутерлері – 3%. Ал, жол-көлік оқиғасында қаза тапқандардың

30% жолаушылар және 17% – бұл жүргізушілер.

Қазақстанға тоқталатын болсақ, республика бойынша:

- 2022 жылы 14834 жол-көлік оқиғалары тіркелді, оның ішінде өліммен аяқталған 1893 (2022 жылдың 8 айында 9429 жол-көлік оқиғалары тіркелген, оның ішінде өліммен аяқталған 1123).

- 2023 жылы 15886 жол-көлік оқиғалары тіркелді, оның ішінде өліммен аяқталған 1984 (2023 жылдың 8 айында 8253 жол-көлік оқиғалары тіркелген, оның ішінде өліммен аяқталған 1089).

2024 жылы 31249 жол-көлік оқиғасы тіркелді, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 100 % (15363).

Жол-көлік оқиғаларында зардап шеккендердің саны – 42895 құрады, бұл өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 100 %-ға артық (11916), оның ішінде:

жараланғандар - 40324, олардың үлесі 100%-ды құрады (өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда серпіні – 94,5%-ға (30448) өсті).

қаза болғандар – 1938, олардың үлесі 6,8%-ды құрады.

Ең көп зардап шеккендер келесі аймақтарында тіркелген:

Алматы обл. (4720), Жамбыл обл. (3257), Ақтөбе обл. (2508), Маңғыстау обл. (2087).

Ең көп қаза болғандар келесі өңірлерде тіркелді:

Алматы (378), Жамбыл (265), Қарағанды (190) және Ақтөбе (165) облыстары.

Ақтөбе облысы бойынша:

- 2022 жылы 553 жол-көлік оқиғалары тіркелді, оның ішінде өліммен аяқталған 63 (2022 жылдың 8 айында 343 жол-көлік оқиғалары тіркелген, оның ішінде өліммен аяқталған 45)

- 2023 жылы 648 жол-көлік оқиғалары тіркелді, оның ішінде өліммен аяқталған 118 (2023 жылдың 8 айында 333 жол-көлік оқиғалары тіркелген, оның ішінде өліммен аяқталған 37).

- 2024 жылы 1726 жол-көлік оқиғалары тіркелді, оның ішінде өліммен аяқталған 104 [3].

Алынған мәліметтерді талдай келе, жол-көлік оқиғаларының негізгі себептерін көрсетуге болады:

- жылдамдықты арттыру;

- мас күйінде көлік жүргізу;

- жүргізушінің назарын басқа жаққа аудару.

Сонымен қатар, өткізілген зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып тағы үш себепті қосуға болады: бағдаршамның қызыл шамына өту, жол жолақтарын сақтамау және машинаны басып озу (обгон).

Жол-көлік оқиғаларының үлкен пайызы адамның кінәсінен болғанына қарамастан, әр елдегі жол қауіпсіздігінің маңыздылығын жоққа шығаруға болмайды. Сонымен, БҰҰ зерттеулеріне сәйкес, бүкіл әлемдегі жолдардың 80% жаяу жүргіншілердің қауіпсіздік стандарттарына сәйкес келмейді және тек 0,2%

- велосипед жолақтары бар жолдар. Бұл статистика мәселенің өзекті екенін көрсетеді. Себебі, жол-көлік оқиғаларында қаза тапқандардың жалпы санының төмендеуі жаяу жүргіншілер мен велосипедшілер арасындағы өлім-жітімнің төмендеуіне әсер еткен жоқ. Мәселен, соңғы 10 жылда көрсеткіш тек өсіп келеді. Автокөлік дөңгелектерінің астында қаза тапқан жаяу жүргіншілер саны әлемде 3% өсіп, 274000 жетті, ал велосипедшілер 20% жетті (71000 адам).

Сонымен қатар, әлемнің тек 6 елінде заңдар жолдағы барлық қауіп факторларына қатысты жауапкершілікті қарастырады: бұл жылдамдықты арттыру, мас күйінде көлік жүргізу, мотоцикл дулығаларын, қауіпсіздік белдіктерін және балалар орындықтарын пайдаланбау.

Жол-көлік оқиғаларын алдын алудың мақсаттары мен маңыздылығы:

Жол-көлік оқиғалары қазіргі қоғамның ең күрделі мәселелерінің бірі болып табылады. Жыл сайын әлемде апат салдарынан жүздеген мың адам қаза тауып, миллиондаған адамдар әртүрлі дәрежеде жарақат алады. Жол-көлік оқиғаларын алдын алу мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар үшін барған сайын өзекті міндетке айналуға.

ЖКО алдын алудың негізгі мақсаттары:

- Жол-көлік оқиғалары және соған байланысты адам шығыны мен жарақаттану санын азайту;

- Жол-көлік оқиғалары келтіретін әлеуметтік-экономикалық залалды азайту;

- Жол қозғалысы қауіпсіздігін арттыру;

- Жол қозғалысына қатысушыларда қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру.

Жол-көлік оқиғаларын алдын алудың маңыздылығы келесі факторларға байланысты:

Жоғары өлім мен жарақат. Жыл сайын әлемде жол-көлік оқиғалары салдарынан шамамен 1,35 млн адам қаза табады, ал тағы 20-50 млн адам түрлі дәрежедегі жарақаттар алады. Бұл жол-көлік жүйесінің жетілмегендігі үшін адамзат төлейтін үлкен баға.

Әлеуметтік-экономикалық шығындар. Бұл зардап шеккендерге медициналық көмек көрсету, көлік құралдарын жөндеу, өтемақы төлеу, сондай-ақ алынбаған қызметтердің шығындары.

Көліктендірудің өсуі. Көптеген елдерде көлік санының қарқынды өсуі байқалады, бұл жол инфрақұрылымына жүктемені арттырады және жол-көлік оқиғаларын қауіпін арттырады. Алдын-алу жұмыстары тиімді жасалмаса, жағдай тек төмендеп, нашарлайды.

Қозғалысқа қатысушылардың қорғалмағандығы. Жаяу жүргіншілерге, велосипедшілерге және мотоциклшілерге қауіп өте жоғары, себебі олар апат болған жағдайда іс жүзінде қорғалмаған. Алдын алу жұмысы барысында оларға ерекше назар аудару қажет.

Қоғамға теріс әсері. Жол-көлік оқиғаларында қаза тапқандар мен жарақат алып зардап шеккендердің туыстары мен жақындары үшін үлкен эмоционалды

күйзеліске, сондай-ақ мүгедектікке әкелетін мәселелерге байланысты.

Осылайша, жол-көлік оқиғаларын алдын алу өмірлік маңызды міндет болып табылады, оны шешу мемлекеттің, қоғамдық ұйымдардың және әрбір азаматтың қатысуымен кешенді тәсілді талап етеді.

ЖКО алдын алудың негізгі бағыттары:

1) Нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру және жол-қозғалыс ережелерін бұзғаны үшін жауапкершілікті қатаңдату.

- нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру және жол қозғалысы ережелерін бұзғаны үшін жауапкершілікті қатаңдату;

- қолданыстағы нормативтік-құқықтық базаны талдау және жол қозғалысын реттеудің тиімділігін арттыру үшін қажетті өзгерістер енгізу.

- жол қозғалыс ережесін бұзған жүргізушілер үшін, әсіресе ауыр зардаптарға әкеп соққан жағдайларда әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікті қатаңдату.

- уәкілетті органдар тарапынан жол жүрісі қағидаларының сақталуына бақылауды күшейту.

2) Жол инфрақұрылымын жақсарту және жол сапасын арттыру.

- жол инфрақұрылымын жақсарту жолдарды салу мен реконструкциялауды, трафикті ұйымдастырудың заманауи құралдарын орнатуды, жарықтандыруды, қоршауларды және т.б. бұл жолдардың қауіпсіздігі мен өткізу қабілетін арттырады.

- жол жамылғысының жай-күйін жақсарту, жаяу жүргіншілер өткелдерін жайластыру, жол белгілері мен таңбаларды орнату.

- жол қозғалысын ұйымдастыру жүйесін жаңғырту, зияткерлік көлік жүйелерін енгізу.

- елді мекендердегі жолдардың жарықтандырылуын арттыру.

3) Жүргізушілерді даярлау және қайта даярлау жүйесін жетілдіру:

- Автомектептердің жұмысын жаңғырту, оқыту сапасын арттыру, заманауи әдістемелер мен технологияларды қолдануды енгізу;

- Жүргізушілерді үнемі кәсіби қайта даярлау және біліктілігін арттыру курстарынан өткізу;

- Жүргізуші куәлігін алуға қойылатын талаптарды қатаңдату;

- Тәжірибелі жүргізушілердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру.

- Жүргізушілердің біліктілігін арттыру және қауіпсіз жүргізу мәдениетін қалыптастыру.

4) Жол қозғалысына қатысушылардың мәдениетін арттыру:

- жол қозғалысы қауіпсіздігі бойынша кең ауқымды ақпараттық-ағарту кампанияларын өткізу (көрнекі мысал ретінде баннерлер, видео материалдар);

- жол қозғалысына қатысушылардың барлық санаттары арасында жол қозғалысы ережелерін сақтауға жауапкершілікпен қарауды қалыптастыру;

- жолдардағы қауіпсіздікті арттыру процесіне жұртшылықты тарту.

- 5) Жолдарда шұғыл медициналық көмек желісін дамыту.
- жол-көлік оқиғаларынан зардап шеккендерге медициналық көмектің сапасы мен қолжетімділігін арттыру.
 - медициналық көмек көрсетудің заманауи технологиялары мен әдістерін енгізу.

Осы бағыттар бойынша шаралар кешенін іске асыру жол-қозғалысы қауіпсіздігін арттыруға, жол-көлік оқиғаларының санын және олардың зардаптарының ауырлығын азайтуға мүмкіндік береді.

Жол-көлік оқиғаларының алдын алу қазіргі қоғамның негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Қаза тапқандар мен жарақаттанудың жоғары болуы, орасан зор әлеуметтік-экономикалық шығындар, көліктендірудің өсуі және жол қозғалысына қатысушылардың осалдығы – жол-көлік оқиғаларын алдын алуды өмірлік маңызды етеді.

Нормативтік-құқықтық базаны жетілдіруді, жол инфрақұрылымын жақсартуды, көлік құралдарының қауіпсіздігін арттыруды, жүргізушілердің біліктілігін арттыруды және ақпараттық-ағарту жұмыстарын қамтитын профилактикаға кешенді көзқарас жол-көлік оқиғаларының саны мен олардың салдарларының айтарлықтай төмендеуіне қол жеткізуге мүмкіндік береді. Жол-көлік оқиғаларын алдын алуда жолдардағы қауіпсіздікке мүдделі әрбір азамат үшін басымдық болуға тиіс. Жүргізушілердің көлік құралын жауапкершілікпен жүргізуі, өз қауіпсіздігіне, сондай-ақ басқа жол қозғалысына қатысушылардың қауіпсіздігіне назар аударуы, өзара сыйластық мәдениетін арттыруы жол-көлік оқиғаларының алдын-алуда өз үлестерін қосу болып табылады.

Библиографиялық тізім:

1. «Жол жүрісі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 17 сәуірдегі № 194-V ҚРЗ
2. <https://abw.by/news/knowledge/2024/03/01/>
3. <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators/accident>

ӘОЖ 159.9

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ӘКІМШЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ПРОФИЛАКТИКАСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Фатқулин И.О., Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
ҒЗжРБЖҰ бөлімінің ғылыми қызметкері,
Ұлттық қауіпсіздік және әскери істер магистрі,

Әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу яғни, әкімшілік құқық бұзушылық профилактикасының мәселелерін шешу жолдары біздің еліміздің құқықтық жүйесінде өте күрделі алдыңғы кезекте тұрған мемлекеттік тапсырмалардың бірі болып саналады.

Жалпы әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлғаны немесе заңды тұлғаны дер кезінде әкімшілік жауаптылыққа тартып, әкімшілік жаза қолдану бұл қылмыстың алдын алу болып есептеледі. Мысалға, отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды әкімшілік құқық бұзушылық құрамы бар болуы себепті әкімшілік жауапқа тартып, оған әкімшілік жаза тағайындау немесе құқық бұзушыға қатысты қорғау нұсқамасын орнату және мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу сияқты заңнамалық алдын алу тетіктері құқық қорғау органдары тарапынан өз уақытында қолданылатын болса ол кезде отбасы мүшелерін отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алмау себептерінен болуы ықтимал ауыр зардаптар мен қайғылы жағдайлардан аман-есен сақтап қалуға мүмкіншілік бар. Егер де лауазымды тұлға құқық бұзушыны әкімшілік жауаптылыққа өз уақытында тартпаса, масаң күйдегі көлік жүргізушісінің жол жүрісі ережелерін бұзуының салдары адам өліміне алып келетін жол-көлік оқиғасының орын алуына жол беруі мүмкін. Осылар сияқты құқық бұзушылықтың алдын алмағандықтан болуы ықтимал қылмыстар туралы көптеген мысалдар келтіруге болады, ол жағдайлар біздің қоғамымызда күнделікті болып жатқаны баршамызға белгілі. Сол себепті әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу профилактикасы заңнамаларға сәйкес алдыңғы кезектегі ең басты мәселелердің бірі болуы тиіс.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жаза тағайындау Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Ерекше бөлігінде көзделген. Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне сәйкес әкімшілік жазаның тоғыз түрі қарастырылған. Олар, ескерту жасау, әкімшілік айыппұл салу, әкімшілік құқық бұзушылықты жасау құралын немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасау негізінде алынған мүліктерді тәркілеп алу, арнайы құқықтан айыру, рұқсаттан айыру немесе оның қолданылуын тоқтата тұру немесе тізімнен алып тастау, қызметті тоқтата тұру немесе оған тыйым салу, заңсыз тұрғызылып жатқан немесе салынып біткен құрылыс объектісін мүжбүрлі түрде бұзу, әкімшілік қамаққа алу және соңғысы шетелдіктерді немесе азаматтығы жоқ тұлғаларды Қазақстан Республикасы шегінен әкімшілік жолмен кетіру.

Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 3-ші бөлімі, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттілік берліген мемлекеттік органдар, 36-шы тарауда әкімшілік құқық бұзушылық

туралы істердің ведомстволығы, лауазымды тұлғалардың істерді қарау және әкімшілік жазаларды қолдану жөніндегі құзыреттері көрсетілген. Осы тараудың 684-ші бабында соттардың құзыретіндегі шешім қабылдау үшін баптар мен бөліктер нақтыланған. Біздің институтта практикалық қызметкерлер оның ішінде басым бөлігі жергілікті полиция қызметінен біліктілігін арттыру курстарынан өтеді. Оқу сабақтарының тақырыптарын талқылау кезінде қызметкерлер сот органдарына жіберілген әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істердің шешімдері туралы өздерінің көптеген мәселелерімен бөліседі. Мысалға сот органдары еңбек заңнамасының жалпыға бірдей жұмыс режимімен қызмет атқаратындықтан демалыс және мереке күндері жергілікті сот мекемелерінің қызмет жасамауы, сол себепті әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің сотқа қабылданбауы, дереу шешім қабылдауды талап ететін (мысалы, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаушыға қатысты) әкімшілік істер бойынша демалыс немесе мереке күндері сот органдарының демалыста болулары себепті шешімдер қабылданбай, әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алудың заңнамалық тұрғыдан мүлдем мүмкін болмауы өзекті мәселе екендігін көптеген практикалық қызметкерлер біледі. Осы мәселені шешу жолдары ретінде жергілікті ішкі істер органдарының басшылары сол жерлердегі сот органдарымен келісімге отырып, демалыс немесе мереке күндері кезекші судьяларды қызмет атқаруға тарту практикасын қолдану қажет деп есептейміз. Біліктілігін арттыру курстарының тыңдаушыларының берген деректері бойынша аталған практика 2-3 жыл бұрын Шымкент қаласында жергілікті Полиция Департаменті басшылығы мен сот органдарының төрағаларымен меморандумға отыру арқылы шешілген және ол оң нәтижелер берген.

Келесі өзекті мәселе ол Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде (787-789 баптар) қарастырылған әкімшілік ұстап алу шарасы.

Әкімшілік ұстап алу (787 бап) ол құқық бұзушылықтың жолын кесу немесе іс жүргізуді қамтамасыз ету мақсатында жеке тұлғаның, заңды тұлға өкілінің, лауазымды тұлғаның жеке бас бостандығын қысқаша мерзімге шектеу.

Әкімшілік ұстап алу әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 789-шы бабына сәйкес, көрсетілген мақсаттарға қол жеткізу үшін қажетті уақыт ішінде жүзеге асырылады және ол үш сағаттан аспауы тиіс. Осы баптағы көрсетілген мақсаттарға қол жеткізуге біздер, ұстап алынған тұлғаға әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көрсетілген құқықтарын және міндеттерін түсіндіруді және әкімшілік хаттама толтыруды жатқызамыз және құқықтары мен міндеттерінің түсіндірілгені туралы әкімшілік ұстап алу туралы хаттамаға тиісті жазба жазылады, яғни бірінші кезекте әкімшілік ұстап алу хаттамасы толтырылуы қажет, содан соң барып әкімшілік хаттама заңнамада белгіленген әкімшілік ұстап алу мерзімі ішінде толтырылуы тиіс. Егер адам масаю күйінде болса (789 баптың 1-ші бөлігі) оның ұстап алу мерзімі медицина қызметкері оны айықты деп акті толтыру арқылы куәландырған уақыттан бастап есептеледі,

яғни масаң күйдегі адамға әкімшілік хаттама толтыру бұл өрескел заң бұзушылық болып табылады, себебі масаң күйдегі адам өзінің іс-әрекетіне есеп бере алмайды.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 789-шы бабының 3-ші бөлігінде, әкімшілік жаза шарасының бірі ретінде әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша тартылып жатырған әкімшілік құқық бұзушыны әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қаралғанға дейін жиырма төрт сағаттан аспайтын мерзімге ұстауға мүмкіншілік берілген.

Сонымен қатар заңнама бойынша ұстап алынған тұлғаға қатысты оны ұстап алуға негіз болған жағдайлар жойылған болса ол адам дереу босатылуға жатады (788-ші баптың 6-шы бөлігі).

Ұстап алу тәртібі мен негіздері және мерзімдері заңнамада нақты көрсетілген. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 788-ші бабының 7-ші және 8-ші бөліктерінде көрсетілгендей ұсталған адам арнайы бөлінген санитариялық талаптарға сай келетін үй-жайларда ұсталады және ұсталған адамдардың ұстау жағдайларын оларды тамақтандыру нормасы мен медициналық қызмет көрсету тәртібін атқарушы билік органдары айқындайды делінген, яғни жергілік атқарушы органдар, әкімдіктер осы мәселені нақты шешулері тиіс. Практикада кейбір жергілікті аймақтарда (аудан, ауылдық және селолық округтарда) медициналық айықтырғыштар қарастырылмаған. Масаю күйіндегі құқық бұзушыларды облыс орталықтарына алып бару күрделі мәселе, себебі жолдардың ара қашықтығының ұзақтығына байланысты масаю күйіндегі адамның денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігіне нұқсан келуі мүмкін. Сонымен қатар, жолдың ұзақтығына байланысты масаю деңгейінің өзгеруі де ықтимал. Ал масаю күйіндегі (соның ішінде орташа дәрежедегі) құқық бұзушыны бостандықта қалдырудың өте қауіпті екені баршамызға белгілі жағдай. Сол себепті медициналық айығу мекемелері барлық аймақтарда болуы қажет және олар тәулік бойы қызмет атқарулары тиіс деп есептейміз. Осы сала бойынша құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында және медициналық айықтырғыш қызметкерлерінің және айықтырғышқа орналастырылған масаң күйдегі құқық бұзушының денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында медициналық айықтыру мекемелерін ішкі істер органдарының қарамағына беру оңтайлы нұсқа деп есептейміз [1].

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы біздің мемлекетімізбен қоғамымыздың ең басты мәселелерінің бірі болып қала береді. Осы сала бойынша профилактикалық субъекті ретінде ішкі істер органдары тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы нормативтік құқықтық актілердің жобаларын дайындауға қатыса алады, балаларын тәрбиелеу жөніндегі міндеттерін орындамайтын оларға қатысты құқыққа қарсы әрекеттер жасайтын ата-аналарды немесе оларды ауыстырушыларды анықтайды, профилактикалық есепке алуды жүргізеді және профилактикалық бақылауды орындайды, тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары немесе олардың жасалу қаупі туралы өтініштерді және хабарламаларды сол жерлерге барып қарайды

және олардың жолын кесу бойынша шаралар қолданады, жәбірленушілердің өтініші бойынша оларды көмек көрсету жөніндегі мекемелерге немесе денсаулық сақтау мекемелеріне жібереді, құқық бұзушымен профилактикалық әңгімелесу жүргізеді, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаушыны ішкі істер органдарына жеткізуді жүзеге асырады, қорғау нұсқамасын шығарады, прокурор алдында қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімін ұзартуға санкция беру туралы өтініші ұсынады, әкімшілік ұстауды жүзеге асырады, сот алдында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған тұлғаның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы өтініш жасайды, қылмыстық ізге түсуді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жүргізуді орындайды, қылмыстық іс жүргізудің мәжбүрлеу шараларын қолдана алады, жәбірленуші қауіпсіздігінің қылмыстық-құқықтық шараларын қолданады, полиция қызметкерлері үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша арнайы оқу курстарын ұйымдастыруды қамтамасыз етеді.

Практикада тұрмыстық зорлық-зомбылық орын алған жағдайда көбіне алғашқы болып оқиға орнына баратын патрульдік полиция мен учаскелік полиция инспекторлары. Тұрмыстық зорлық зомбылық оқиғаларын рәсімдеу алгоритмдері бойынша ең бірінші ол жәбірленушімен сұхбаттасу және құқық бұзушы агрессорды қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында залалсыздандыру, егер ол масаю күйінде және өте агрессивті болса оған қатысты заңнамада көрсетілген нормаларды сақтай отырып арнайы құралдар мен дене күшін қолдану арқылы оның масаю деңгейін және дене жарақаттарын анықтау үшін наркологиялық және травматологиялық тексерулерден міндетті түрде өткізу қажет. Жәбірленушінің және кәмелетке толмаған балалардың құқықтары мен қауіпсіздіктерін қамтамасыз ету оқиға орнына барған қызметкерлердің басты міндеті. Жәбірленушіні сұрақтың астына ала бермей оқиға болған жерді қарап шығып ол жерде сынған, бүлінген мүліктер болса оларды назарға алып, сонымен қатар жәбірленушінің көзге көрініп тұрған дене жарақаттары болса дереу оны травматологиялық тексеруден өткізіп барып жауаптар алынған дұрыс деп санаймыз. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының қауіпсіздігін қамтамасыз етудің ең негізгі құралы ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған агрессордың заңды өрескел бұзғандығын және істеген әрекеттері үшін қатаң түрде заңды жауаптылыққа тартылатындығын айтып түсіндіру, сонымен қатар не үшін осындай заңсыз әрекеттерге барғандығын сұрап білу қажет, ол үшін заңнамада профилактикалық әңгімелесу қарастырылған. Профилактикалық әңгімелесу тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаудың себептері мен жағдайларын анықтау, сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарын түсіндіру және заңды сыйлауға мойынсұнушылық пен құқықты сақтау қажеттілігіне сендіру үшін жүргізіледі. Учаскелік полиция инспекторлары немесе кәмелетке толмағандардың істері және әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспекторлар жәбірленушінің пікірін ескере отырып, қорғау нұсқамасын шығаруға құзыретті. Сонымен қатар жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тағы бір маңызды құралы ол

сотпен тағайындалатын тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу шарасы [2].

Заңнамалар бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шегетін ол барлық отбасы мүшелері, яғни құқық бұзушының әйелі немесе заңды некедегі ер адам болуы да әбден мүмкін, сонымен қатар балалары, егде жастағы қарт адамдар немесе басқа да бірге тұрып жатырған отбасы мүшелері болуы мүмкін. Алайда Қазақстан Республикасы ішкі істер Министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсанда қабылданған №1097 бұйрығы бойынша Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлініс атауы айтып тұрғандай тек қана әйелдердің құқықтарын қорғауға бағытталған. Тек қана әйел адам емес, барлық отбасы мүшелерінің тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шегуі мүмкін болуы себепті бұйрықтың атауы мен бағытына өзгерістер енгізу қажет деп санаймыз[3].

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар технологиялық даму алға жылжыған сайын күрделеніп бара жатыр. Әрбір жасөспірім ғаламтор желісіне емін еркін кіріп кез-келген өзіне қажетті ақпараттарды ала алады. Бірақ та ол ақпараттардың оның сана сезіміне әсер ететін теріс қатыгез қылықтарға итермелеуі ықтимал болуын көптеген ата-аналар бақылай алмайды, сол себепті жасөспірімдер арасында қатыгез қылмыстар мен құқық бұзушылықтар орын алуда. Ішкі істер органдары осы сала бойынша негізгі профилактикалық субъект ретінде кәмелетке толмағандарды қоғамға қарсы әрекеттер жасауға итермелейтін тұлғаларды, сонымен қатар кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту және бағып-күту жөніндегі өздерінің міндеттерін орындамай жүрген ата-аналарды, заңды өкілдерді, педагогтарды Қазақстан Республикасының заңдарында қарастырылған жауаптылыққа тарту бойынша шешімдер қабылдауға құзыретті[4].

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар профилактикасын жүзеге асыру ішкі істер органдарында кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларына жүктелген. Осы сала бойынша кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін ғаламтор желісін шектеу арқылы оған ата-аналық бақылауды күшейту және кәмелетке толмағандардың тәрбиесіне жауапты тұлғалармен профилактикалық мақсатта диалогтық кездесулерді көбірек жүргізу қажет деп санаймыз[5].

Мақаланы қорытындылайтын болсақ, біздер осы мақаламызда әкімшілік құқық бұзушылықтар жасаған тұлғаларды әкімшілік жауаптылыққа тартып, әкімшілік жазалар тағайындау арқылы қылмыстың алдын алуға болатындығы туралы бірнеше мысалдар келтірдік. Сонымен қатар, әкімшілік жаза тағайындауға құзыретті сот органдарына жолданатын әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарау кезінде туындайтын мәселелер туралы, масаю күйіндегі әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаларға қатысты әкімшілік ұстап алу жүргізу кезінде туындайтын мәселелер туралы, тұрмыстық зорлық-зомбылық және кәмелетке толмағандар арасындағы

әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша мәселелерді және оларды шешу жолдарын қарастырдық. Әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алудың ең басты мәселесі ол тұрғындар мен заңды тұлғаларға профилактикалық мақсатта түсіндірме жұмыстарын мейлінше көбірек жүргізу болып табылады. Тұрғындар мен заңды тұлғаларға әкімшілік жауаптылықтың салдарын айтып түсіндіру ол әрине бірінші кезекте құқық қорғау органдарының оның ішінде ішкі істер органдарының басты міндеттерінің бірі болып қалуында.

Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі "Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі" атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында Президент басым бағыттардың бірі ретінде "полицияның сервистік моделіне" көшу қажеттілігін атады, осы моделге көшудің де бірден-бір себебі ол құқық бұзушылықты ескерту екендігін естен шығармауымыз қажет [6].

Мемлекетіміз халықтың әлеуметтік жағдайларын жоғарылату үшін заңнамаларды барынша гуманизациялық тәртіппен қабылдауға тырысып бағуда, алайда көптеген тұлғалар халық арасында іріткі салу мақсатында заңнамаларды қарапайым тұрғындарға арандатушылық тұрғысынан дұрыс емес керісінше түсіндіріп, ел арасында іріткі салуда. Сол себепті азаматтар мен тұрғындарға ең бірінші кезекте әкімшілік құқық бұзушылықтар жасамаулары үшін әкімшілік-құқықтық заңнамалардың нормаларын сақтаудың олар үшін маңызды екендігін түсіндіре білуіміз қажет деп осы мақаламызды қорытындылаймыз.

Библиографиялық тізім:

1. Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі 05.07.2014 жылы қабылданған;
2. Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Заңы;
3. Қазақстан Республикасы Ішкі істер Министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелерінің жұмысын ұйымдастыру туралы №1097 бұйрығы;
4. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдеде қабылданған Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы Заңы;
5. Қазақстан Республикасы ІІМ 2015 жылғы 29 желтоқсанда қабылданған Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру туралы № 1098 бұйрығына өзгертулер енгізу туралы Қазақстан Республикасы ІІМ м.а. 2022 жылғы 18 тамыздағы №687 бұйрығы;
6. Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі "Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі" атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауы.

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФИЛАКТИКИ БУЛЛИНГА В ШКОЛЬНОЙ СРЕДЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Хасанова В.В., доцент кафедры
Административного права
и административной деятельности ОВД
Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан им. М.Букенбаева,
подполковник полиции (Казахстан, г.Актобе)*

По данным ЮНИСЕФ Казахстан, 66% детей сталкиваются со школьным насилием и дискриминацией, 44% стали жертвами насилия в школе, 24% совершали акты насилия и дискриминации в отношении других детей в школе. Исследование показало, что дети, пережившие школьное насилие с элементами унижения и вымогательства, подвержены более высокому риску суицидального поведения.

Термин «буллинг» появился не так давно в зарубежной литературе, он обозначает травлю, агрессию, физическое и психическое насилие и др. [1, 2, 3]. Правонарушение это встречается, конечно, не только в детских, но и во взрослых коллективах. И все-таки большее общественное внимание привлекают страдающие от травли сверстников несовершеннолетние.

Группа ученых Национального центра общественного здравоохранения Республики Казахстан провела опрос среди 6 456 казахстанских школьников, чтобы изучить показатели их здоровья и благополучия. Подростков также попросили ответить на вопросы, как часто они принимали участие в буллинге/кибербуллинге либо сами становились его жертвами в школе на протяжении последних двух месяцев. Результаты исследования показали следующее: жертвами буллинга в школе, по крайней мере, один раз и более становились каждый пятый подросток в 11 и 13 лет, каждый десятый подросток в 15 лет. 8,3% детей и подростков участвовали в буллинге других людей в школе не менее 2-3 раз в месяц. 20% подростков по крайней мере один раз участвовали в буллинге других людей. 5% подростков становились жертвами кибербуллинга или сами принимали участие в кибербуллинге других людей 2-3 раза и более в месяц.

Буллинг травмирует психику ребенка и приводит к опасным последствиям. Из новостных сообщений СМИ, Интернета можно проследить, что в последние годы все чаще и чаще буллинг, а именно кибербуллинг, становится причиной суицидов среди несовершеннолетних [4].

Сам термин появился в казахстанском законодательстве еще в 2022 году. Раньше в Республике Казахстан его де-юре не было, однако затем в Законе Республики Казахстан «О правах ребенка» закрепили следующую дефиницию: травля (буллинг) ребенка - систематические (два и более раза) действия унижительного характера, преследование и (или) запугивание, в том числе направленные на принуждение к совершению или отказу от совершения какого-либо действия, а равно те же действия, совершенные публично или с использованием масс-медиа и (или) сетей телекоммуникаций, и (или) онлайн-платформ (кибербуллинг) [5].

Данное явление может проявляться и в школьной среде. Проблемы насилия часто становятся препятствием для достижения цели всестороннего развития ребенка. Школа играет важную роль в создании условий для получения учащимися знаний в безопасной образовательной среде, формировании бесконфликтного общения и ненасильственного поведения. Важным направлением считается взаимодействие с педагогами учебных заведений и родителями несовершеннолетних [6].

Анализируя явление буллинга, стоит четко отличать его от обычного конфликта между сверстниками. В конфликте между сверстниками наблюдается равномерное распределение силы, чувство ответственности за последствия, он возникает нерегулярно с целью что-то изменить в отношениях. В то время как в буллинге силы распределены неравномерно, действия повторяются и имеют целеустремленный, сознательный характер, продолжительность и систематичность действий, что намеренно приводят жертву в состояние, в котором она не способна эффективно защищаться от негативных действий.

Травля, к сожалению, получила распространение в современной школе. Она может принимать различные формы: физическую, словесную, социальную или кибербуллинг. Сейчас буллинг становится все более социально опасным. Это связано с тем, что он приводит к травмированию психики всех его участников и может стать причиной стойких патологических нарушений, разнообразных комплексов, а в крайне жестоком варианте стать причиной возникновения социально опасных форм поведения зависимого, насильственного или суицидального характера. Последствия буллинга могут быть крайне тяжелыми: от снижения успеваемости и потери самооценки до глубоких психологических травм и даже суицидальных мыслей.

Исследованием темы профилактики школьного буллинга занимались такие авторы как А. Алимбекова, М. Асылбекова, Г. Утемисова, Д. Нурғалиева [7], М. Байтуменова [8], А. Бочавер, К. Хломов [9] и другие.

Прежде чем говорить о профилактике, важно понять причины возникновения буллинга. Среди основных факторов можно выделить:

- педагогические (микроклимат класса, школы). Не последнюю роль здесь играет позиция педагога. Подросток с большей вероятностью подвергнется травле в той обстановке, где и сами педагоги позволяют себе

насмешки и унижения в адрес обучающихся. Кроме того, педагог может занимать в ситуации буллинга стороннюю позицию, зная о проблеме, но не вмешиваясь в неё;

- психологические (личность агрессора, так называемого буллера, и жертвы);
- социальные (пропаганда и поощрение доминирующего агрессивного поведения в обществе: на телевидении, в интернете, компьютерных играх);
- семейные (недостаток родительской любви и внимания, физическая и вербальная агрессия со стороны родителей, чрезмерный контроль).

К мотивам буллинга можно отнести: зависть; месть (когда жертва травли сама становится буллером, стремясь наказать обидчиков за причинённые страдания); самоутверждение в коллективе; стремление быть в центре внимания, выглядеть «круто»; желание нейтрализовать соперника посредством его унижения [10].

Профилактика буллинга должна быть системной и включать в себя работу на нескольких уровнях: с детьми, родителями, учителями и администрацией школы.

Сегодня специалисты по-разному пытаются решить проблему профилактики буллинга в школьной среде. Для этого проводятся различные профилактические мероприятия, направленные на создание благоприятного климата в классе, формирования коммуникативных умений межличностного взаимодействия, чувства дружбы, ответственности, уважения и т.д.

Но проблема пока остается нерешенной. Так как данная проблема носит сложный социально-психологический характер, ее решение следует осуществлять комплексно с привлечением разных специалистов: социальных психологов, социальных педагогов, врачей, юристов, социальных работников, родителей, сотрудников МВД, учителей и др. [11].

Учитывая масштабность данного явления, акцент следует сделать на профилактической работе.

Говоря о международном опыте необходимо отметить программу KiVa (Kiusamisvaba)— это программа, направленная на уменьшение травли в школах. Она включает действия и руководства как для предупреждения травли, так и решения конфликтов. Эту научно-обоснованную программу разработали ученые Университета Турку по заказу и при поддержке министерства культуры и образования Финляндии. На сегодняшний день около 50% всех общеобразовательных школ Финляндии используют программу KiVa. Кроме того, ее применяют в более чем 20 странах по всему миру [12].

Для борьбы с буллингом в Республике Казахстан в каждой школе введут антибуллинговую программу, Министерством просвещения принимаются комплексные и системные меры. Помимо этого, принимаются законодательные меры. За годы независимости Казахстаном ратифицировано 15 международных документов и первым из них стала Конвенция о правах ребенка. Все ее статьи

сегодня имплементированы в законодательные акты страны. Принято свыше 45 нормативных правовых актов, регулирующих права детей.

Вместе с тем дальнейших научных мер требуют вопросы внедрения эффективных программ по профилактике буллинга в школьной среде. Процесс буллинга не может прекратиться сам по себе, он требует вмешательства и работы с ним. Как следствие издевательств, мы можем наблюдать увеличение числа суицидов среди детей-жертв, которые не выдержали психологического давления или его отражения на эмоциональном и социальном развитии, здоровье ребенка. Полученные в школьном возрасте психологические травмы могут обернуться вполне серьезными взрослыми проблемами.

21 декабря 2022 года Приказом Министра просвещения Республики Казахстан № 506 утверждены Правила профилактики травли (буллинга) ребенка в которых определены Порядок проведения профилактики травли (буллинга) ребенка; Порядок проведения профилактики травли (буллинга) ребенка; порядок приема информации о травле (буллинге) ребенка и действий по выявлению признаков травли (буллинга) ребенка и реагирования на них.

Законодательно за администрацией организации образования закреплена обязанность обеспечивать деятельность по профилактике и предупреждению травли (буллинга) ребенка и создание условий в образовательной среде, направленные на формирование уважения прав и интересов участников образовательного процесса, культуры нулевой терпимости к травле (буллингу) ребенка. Ежегодно к началу учебного года в организации образования утверждается план по проведению соответствующей работы.

Теперь по согласованию с администрацией организации образования к работе по профилактике травли (буллинга) ребенка привлекаются представители родительской общественности, заинтересованных государственных органов и организаций, неправительственных организаций, деятельность которых не противоречит защите прав участников образовательного процесса, о проделанной работе уведомляются местный исполнительный орган в сфере образования.

Кроме того, 14 июля 2022 года Глава государства на расширенном заседании Правительства поручил разработать и принять Комплексный план по защите детей от насилия, превенции суицида и обеспечению их прав и благополучия на 2023 – 2025 годы.

Так, 31 августа 2023 года Постановлением Правительства Республики Казахстан № 748 утвержден соответствующий план, который предусматривает такие вопросы как реализацию права детей на защиту от насилия, буллинга и жестокого обращения с ними; профилактику и коррекцию суицидального и аутоагрессивного поведения детей; повышение уровня благополучия казахстанских детей.

В реализации различных мер, предусмотренных Комплексным планом, задействовано 14 центральных государственных органов и 20 местных исполнительных органов, что отражает межведомственный характер

взаимодействия в сфере профилактики буллинга. Министерство просвещения осуществляет работу по координации и задает принципы и подходы для деятельности республиканских и региональных правозащитных институтов.

Важным шагом в совершенствовании защиты прав детей явилось принятие Закона Республики Казахстан от 15 апреля 2024 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обеспечения прав женщин и безопасности детей».

Закон направлен на повышение безопасности семей и детей по всему Казахстану, уделяя особое внимание развитию надежной инфраструктуры для поддержки лиц, находящихся в уязвимом положении, и предотвращения случаев насилия, введена ответственность за буллинг – от административного штрафа до лишения свободы, если жертву довели до суицида.

В Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года внесена статья 127-2, предусматривающая ответственность за травлю (буллинг, кибербуллинг) несовершеннолетнего.

Необходимо отметить, что в соответствии с новеллами законодательства, правозбуждать административное производство по факту буллинга есть не только у полиции, но и у уполномоченного органа в области образования. То есть у представителей территориальных управлений образования, а также у уполномоченного органа в области защиты прав ребенка – Комитета по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан.

Кроме того, к административной ответственности теперь привлекаются родители подростка в возрасте от двенадцати до шестнадцати лет, совершившего буллинг.

В методических рекомендациях по профилактике буллинга среди детей, используются психологические методики и технологии профилактики буллинга. Для осуществления превентивной деятельности и разрешения ситуации насилия или буллингу важно применять командный подход (классный руководитель, практический психолог, социальный педагог, другие специалисты по необходимости), работать не только с ребенком, который стал жертвой, или с преследователем, но и со всем классом.

Таким образом, можно сделать вывод, что издевательства по своей природе сложным социально-психологическим явлением и рассматривается как специфическая ситуация, возникающая в группе. В подростковом возрасте буллинг обусловлен ведущей деятельностью – общением и взаимодействием со сверстниками, реакцией группировки, распределением ролей, самоутверждением и негативизмом. Проанализированы позиции исследователей проблемы буллинга в образовательной среде позволяют констатировать, что это явление негативно сказывается на психическом развитии школьников, что отражается на их эмоциональной сфере, социальных контактах, различных видах деятельности, успешности в них. Школа выступает как ресурс и платформа для осуществления антибуллинговых мероприятий,

таких как: профилактика здорового поведения и отношений между всеми субъектами образовательной среды, регламентация этих отношений.

Библиографический список:

1. Буллинг в образовательной среде и его профилактика: коллективная монография / отв. ред. А.Ю. Нагорнова. Ульяновск: Зебра, 2021. 122 с.
2. Ожиева Е.Н. Буллинг как разновидность насилия. Киев: Рута, 2001. 320с.
3. Olweus D. Bullying or peer abuse in school: intervention and prevention // Psychology, law and criminal justice: international developments in research and practice. 1995. Vol. 6, No 6. P. 248-263.
4. Образовательная программа курсовповышения квалификации педагоговобщеобразовательных школ «Профилактика буллинга в подростковой среде в школе». Электронный ресурс, режим доступа <https://e-edu.kz/documents> (дата обращения 20.03.2025 г.)
5. Закон Республики Казахстан от 8 августа 2002 года № 345 «О правах ребенка в Республике Казахстан»
6. Саттарова А.Ф.О принципах организации профилактической деятельности ювенальной полиции. Вестник Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан, №4 (17), 2024. С.111-114.
7. Профилактика буллинга в Казахстане: SWOT-анализ условий возникновения и развития проблемы в общеобразовательных организациях. Электронный ресурс, режим доступа <https://journals.nauka-nanrk.kz/bulletin-science/article/view/6764>(дата обращения 20.03.2025 г.)
8. Проблема буллинга в школе.Электронный ресурс, режим доступа <https://e-nauka.kz/problema-bullinga-v-shkole/>(дата обращения 20.03.2025 г.)
- 9.Школьный буллинг: системность и противодействиеЭлектронный ресурс, режим доступа https://psyjournals.ru/journals/jmfp/archive/2022_n4/Prikhodko_Suvorova.(дата обращения 20.03.2025 г.)
10. Буллинг. Причины и как с ним бороться.Электронный ресурс, режим доступа <https://sigk.spo.obrazovanie33.ru/bulling-prichiny-i-kak-s-nim-borotsya.php>(дата обращения 20.03.2025 г.)
- 11.Школьный буллинги его профилактика.Электронный ресурс, режим доступа <https://cyberleninka.ru/article/n/shkolnyy-bulling-i-ego-profilaktika>(дата обращения 20.03.2025 г.)
- 12.В казахстанских школах будут внедрять финскую программу анти-буллинга. Электронный ресурс, режим доступа<https://baigenews.kz/borba-s-bullingom-v-kazahstane-kakie-proekty-realizovany-v-shkolah>(дата обращения 20.03.2025 г.)

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ПСИХОЛОГИЯСЫ

*Шамғанова А.Е. Қазақстан Республикасы ІІМ
М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Кәсіби –психологиялық даярлық және ПО басқару
кафедрасының оқытушысы, полиция аға лейтенанты
(Қазақстан, Ақтөбе қ.)*

Елімізде бүгінде тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің саны өршуде. Зерттеулерге сәйкес, әрбір төртінші отбасы осындай проблемаға тап болады және бұл көрсеткіш үнемі өсіп келеді. Кез келген адам отбасылық зорлық-зомбылықтың құрбаны болуы мүмкін. Бұл мәселе қоғамға қауіп төндіреді.

Өйткені, осындай ортада өсіп келе жатқан балалар ата-анасының мінез-құлық үлгісін қабылдап, болашақта өз отбасы мүшелеріне қатыгездік жасауы мүмкін. Бала ата-анасының қатыгездігінен мүлдем қорғансыз, өйткені ол ата-анаға тікелей тәуелді. Ата-ананың зорлық-зомбылығынан қашып, отбасында сүйіспеншілікті, түсіністік пен қамқорлықты таппаған балалар көбінесе көшеде, азғын мінез-құлықтары бар адамдардан қолдау іздейді, олар үшін зорлық-зомбылық, маскүнемдік, нашақорлық мінез-құлық, өмір салты нормасы болып табылады. Осылайша, жыл сайын қоғамда қатыгездікпен қарау, ұрып-соғу, тіпті өлтіру оқиғаларының саны артып келеді, бұл ақыр аяғында отбасы өмірінің негізін бұзып қана қоймай, сонымен қатар іргетасын бұзатын осындай ауқымды мәселе болып отыр.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі әлі шешімін таппауда және мемлекеттік деңгейде қарастыруды қажет етеді. Бұл мәселені реттейтін заңнамалық базаны қабылдау, зорлық-зомбылықтың кез келген түріне қоғамда дүниетанымдық көзқарасты қалыптастыру қажет. Тұрмыстық зорлық-зомбылық күрделі әлеуметтік-психологиялық және құқықтық мәселелердің бірі болып табылады. Қазіргі таңда қоғам мен мемлекеттің отбасында орын алып жатқан қатыгездікке деген көзқарасы өзгерді. Өзге шет елдерде тұрмыстық зорлық-зомбылық әлеуметтік проблема болып есептеледі, және мұндай дүниелер қоғам тарапынан теріс бағаға ие болған. Англия, Америка секілде шет елдерде ХХ ғасырдың 70-жылдарында некеде және жұмыста ерлер мен әйелдердің тең құқықтары туралы идеялар кеңінен таныла бастады. Біздің елімізде кеңестік кезеңде тұрмыстық зорлық-зомбылық жабық мәселе ретінде қарастырылатын.

Бұл мәселені мемлекеттік деңгейде талқылауға тыйым салынған еді. Түрлі формада көрінетін бұл әлеуметтік құбылыстың жан-жақтылығы тек физикалық зорлық-зомбылықпен қарым-қатынас аясында ғана айтылды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықты дербес әлеуметтік мәселеге айналдырып, оны шешу жолында бірқатар кедергілер бар:

- нақты анықтамалар мен теориялық базаның жоқтығы;
- отбасында күш қолданудың көлемі мен себептері туралы жан-жақты ақпараттың болмауы;
- зорлық-зомбылық құрбандарын қорғауды қамтамасыз ететін заңның болмауы.

Осы тұста еліміздегі әрбір заңнаманы тереңінен талдау қажет деп есептеймін. Себебі, біз тек жазалаумен ғана шектелеміз. Ал зорлық-зомбылықты жеңу үшін, үнемі жазаға тарту жеткіліксіз. Оның алдын алу шаралары, тәрбиелік жұмыстар жасалуы тиіс. Елімізде дәл осындай проблемаларға жолыққан отбасыларға әлеуметтік көмек көрсететін мекемелер енді құрылуда. Яғни, бұл мекемелер профилактика жұмыстарын жүргізетін болады. Бұл арнайы қызмет көрсететін мекемелерге қажетті заңнамалық базаның болмауы олардың жұмысына кері әсерін тигізуде. Сондықтан да «Қылмыстық кодекстен» бөлек, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу үшін әлеуметтік жұмыстың құқықтық негізін жасайтын заң қажет. Әзірге зорлық-зомбылыққа ұшыраған отбасы мүшелерінің құқықтарын сақтау және қалпына келтіру жөніндегі арнайы қызметтердің функцияларын, құқықтары мен міндеттерін бекітетін заң жоқ. Еліміздегі көрсеткіш тұрмыстық зорлық-зомбылықта ерлердің сандық басымдылығы көрсетіп отыр. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жақын туыстардың, қандас туыс немесе заң бойынша туысқан адамдар арасында орын алады. Зорлық-зомбылық жас талғамайды. Тұрмыстық зорлық-зомбылық балалардың психологиясын өзгертеді.

Анықтама бейтарап айтылғанымен, отбасындағы зорлық-зомбылық әрқашан дерлік ер адамның әйелге қарсы жасаған гендерлік қылмысы болып табылады. Егер керісінше әйел адамның ер адамға жасалған қылмысы болатын болса, ол гендерлік сипаттың статистикасына әсер етпейді. Статистика бойынша, мұндай жағдайлар көбінесе әйелдер өздерін қорғауға тырысқанда пайда болады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында бір адам басқа біреудің мінез-құлқы мен сезімін бақылауға тырысады, нәтижесінде зорлық-зомбылыққа ұшыраған адам психологиялық, әлеуметтік, физикалық, зақым немесе жарақат алуы мүмкін. Яғни, отбасында әйелдерге зорлық-зомбылық көрсетуге ер адамның ұрып-соғуы, жыныстық зорлық-зомбылық көрсетуі, әйел адамға дене жарақатын салуы жатады. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық, оның себептері мен салдарына БҰҰ-ның арнайы баяндамашысы зерттеу жасаған. Ол «Отбасы – бейбітшілік пен келісімнің баспанасы» деп көрсетеді. «Ал зорлық-зомбылық осы идеяға қарама-қайшы. Бұл отбасы ошағының сөндіруші, ағайын-туыс арасындағы бірлікті жоюшы. Тұрмыстық зорлық-зомбылық – әмбебап құбылыс» деп анықтама берген.

Зерттеулер нәтижесінде, әйелдерге (қыз балаларға) қатысты зорлық-зомбылық келесі жағдайларды қамтиды:

- отбасында орын алатын физикалық, сексуалдық және психологиялық зорлық-зомбылық, оның ішінде отбасындағы қыздарға жыныстық зорлық-зомбылық көрсету, әйелдердің жыныс мүшелерін зақымдау;

- жалпы қоғамда орын алатын физикалық, жыныстық және психологиялық зорлық-зомбылық, оның ішінде зорлау, жыныстық мәжбүрлеу, жұмыста, оқу орындарында және басқа жерлерде жыныстық мәжбүрлік көрсету, әйелдерді сату және жезөкшелікке мәжбүрлеу;

- адам өлтіру, жүйелі түрде зорлау, жыныстық құлдық және мәжбүрлі жүкті болу сияқты әйелдер құқығын бұзу жатады.

Еліміздегі соңғы статистикаларға сүйенетін болсақ. Ұрып-соққан әйелдердің 48%-ы жүкті, бала емізетін, кішкентай балалары бар, жұмысынан айырылған немесе жұмыста қиындықтарға тап болған, физикалық немесе психикалық азап шеккен немесе дәрменсіз жағдайда болған. Күйеуінен таяқ жеген әйелдердің 60 пайыздан астамы түрлі жарақаттар алған, 3% медициналық көмекке жүгінген. Әлеуметтік сауалнаманы толтырған ер азаматтарымыз ұрып-соғумен аяқталатын жанжал тудырғаны үшін өзіне қарағанда әйелін кінәлау ықтималдығы жоғары; және жанжалдың себебі ретінде өздерінің емес, әйелінің жаман мінез-құлқын жиі келтіреді. Әйел азаматтардың көпшілігі күйеуінен соққы көргеннен кейін көмекке жүгінбеген, бұл мәселелерді жасыруды жөн санаған. Аз ғана бөлігі медициналық немесе заңгерлік көмекке жүгінген. Ал бір бөлігі ол туралы қарым-қатынас адамдарына ғана айтса, келесі бір тобы тіпті болашақта мұндай қорлық көрмеймін дегенге сенген.

Физикалық зорлық-зомбылық. Көбінесе балалары бар ерлі-зайыптыларда болатын зорлық-зомбылық. Отбасындағы әйелге қатысты физикалық зорлық-зомбылық жағдайын сипаттайтын психологиялық факторларға жұбайының алкогольге тәуелділігі жатады. Бұл деректер негізінен әлемнің көптеген елдерімен ұқсас. Физикалық зорлық-зомбылық жәбірленуші тарапынан қиындықтарға әкеліп соғады, бірақ ажырасу кезінде қаржылық қиындықтардан қорқу, балаларды әкесіз қалдыруды қаламау, балаларының әкесін, күйеуін аяу, отбасын сақта қалуға тырысу, әйел адамға кешіріммен қара деп үгіт жасау, мәжбүр ету жүргізіледі. Бұл өз кезегінде зорлық-зомбылық жағдайының қайталануына және жәбірленушінің жағдайының нашарлауына әкеледі. Сондай-ақ физикалық зорлық-зомбылық жағдайында тек әйелдер ғана емес, балалар да құрбан болады. Қоғамда болып жатырған осындай кесел отбасының болашағына зиянын тигізеді.

Психологиялық зорлық-зомбылық және оның спектрі мыналар: қорқыту, қорлау, шектен тыс талап қою, шектен тыс сын, өтірік, оқшаулану, мінез-құлық пен тәжірибеге тыйым салу, теріс бағалау, баланың негізгі қажеттіліктерін бұзу және т.б;

-өзіне сенімін жоғалту, мазасыздық, алаңдаушылық, ұйқы мен тәбеттің бұзылуы, депрессия, агрессивтілік, көнбестік, нашар оқу үлгерімі;

-коммуникативтік қабілетсіздік, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, оқшаулануға бейімділік;

- суицидтік тенденциялар, физикалық және психикалық дамудың кешігуі, әртүрлі этиологиялардың жеке психопатологиясы;
- нашақорлықтар, соматикалық және психосоматикалық;
- аурулар - асқазан жарасы, аллергия, шамадан тыс салмақ, және т.б;
- психологиялық өзара әрекеттесулер үстемдік, ата-ананың бас тартуы, балалар тарапынан өзін-өзі қорлау.

Отбасында көп жағдайларда экономикалық жағдайларға байланысты зорлық-зомбылық орын алып жатады. Оның ішінде кәмелетке толмаған балаларға экономикалық қысым көрсетіледі. Осындай жағдай орын алмас үшін әр отбасы балаларын қадағалап еркін әңгімелесуі қажет. Өйткені мәселені дер кезінде қолға алмаса баланың болашағына кері әсерін тигізеді. Үнемі сынау, айғайлау немесе ренжу мысалы, өзін тым семіз, арық сезіну, отбасындағы сезімін елемеу, оның сенімдерін келемеждеу, жұмыс істеуден және отбасылық бюджетке үлес қосудан бас тарту, жұмысқа баруға тыйым салу, манипуляция, өтірік пен келіспеушіліктерді қолдану, қоғамдық орындарға бірге шығудан бас тарту, туыстарымен және достарымен қарым-қатынасты сақтауға, телефонды пайдалануға мүмкіндік бермеу, қарсылық таныту, үйден қуып шығу эмоциялық зорлық зомбылыққа жатқызуға болады.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық эмоционалдық және моральдық бопсалаудан бастап физикалық күш қолдануға дейін әртүрлі формада болуы мүмкін. Физикалық зорлық-зомбылық түрі бетке ұру, сілкілеу, итеру, тұншықтырып тастау, тепкілеу, жабық бөлмеде қамау, белдікпен, арқанмен ұру, ауыр заттармен, тіпті пышақпен жарақаттау түрінде көрінеді деген.

Белгілі бір әлеуметтік мәселелердің шешілуі үшін әлеуметтік салада жаңа құралдар мен нормалардың дамып отыруы қажет. Осылайша, «сенім телефондары» құрылды, олардың көмегімен стресстік жағдайдағы адамдарға жасырын психологиялық көмек көрсетіледі. Маманның барлық нысандары мен әдістері әйелге оның қиындықтары мен проблемаларының маңыздылығын түсінуге мүмкіндік беретіндей етіп жасалынған. Және мұндай дүниелердің алдын алу үшін әйел азамтпен әңгімелесу жеке бөлмеде, куәгерлерсіз, еріп жүретін адамдарсыз, тіпті одан да көп тұрмыстық агрессорсыз жүргізілуі тиіс.

Өз отбасында тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдармен психологиялық жұмыстың өзіндік ерекшеліктері бар. Зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істейтін психологтар ең алдымен зорлық-зомбылық себептерін және соған байланысты проблемаларды анықтап тексеруі қажет. Психолог зорлық-зомбылық құрбаны болған тұлғаның сөзін тыңдап, әрі қарай оған көмектесу үшін дұрыс шешім қабылдауына көмек көрсетуі қажет. Қазіргі қоғамда зорлық-зомбылықтың құрбаны болған әйелдерге «өзі кінәлі» деген пікір кең тараған. Осындай пікірді қалыптастырмас үшін, қоғамдағы болып жатырған тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу кеңінен ақпараттандыру, түрлі іс-шаралар іске асырылуда. Мәселен, мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдармен бірлесіп «Зорлық-зомбылықсыз 16 күн» акциясы өткізілуде. Осы акция кезінде тұрғындарды ақпараттандыру үшін көше

бойларына телефон нөмерлері жазылған баннерлер ілініп түсіндірме жұмыстары жүргізіледі. Сондай-ақ полиция қызметкерлері және медицина қызметкерлері, психологтар бірлесіп ашық есік азаматтарды қабылдау өткізеді. Психолог зорлық-зомбылық құрбаны болған әйелмен сөйлесу барысында өз көзқарасын ашық білдіре алуы қажет. Әйелге «жәбірленуші» сөзін қолдану ұсынылмайды, үнемі ұрып-соғудан зардап шегетін әйелдер, соған қарамастан, жиі өздерін жәбірленушімен бірдей көрсетпейді. Әйел қорлауды ести алатын сұрақтардан аулақ болуымыз қажет. Мысалы: «Сіз бұл адаммен қалай өмір сүре аласыз?», «Зорлық-зомбылық оларға не береді?», «Сіз өзіңізді ұрып-соғуға қалай (неге) жол бересіз?» және т.б. Әйел оңалту процесінде белсенді ынтымақтасуға дайын болмаса да, құрмет пен шыдамдылық танытыңыз. Сенім білдіріңіз, өйткені әйел көрген зорлық-зомбылыққа кінәлі емес және соған қарамастан жағдайды өзгерту үшін бірдеңе жасауға, көмек алуға күш тапса, онда оның өмірінің қиын кезеңін еңсеру үшін күш жұмсауға тырысуы үлкен қадам.

Библиографиялық тізім:

1. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы 10.12.1948 ж.
2. 1966 жылғы Адам құқықтары туралы халықаралық пакт.
3. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою туралы Декларация. Бас Ассамблеяның 1993 жылғы 20 желтоқсандағы 48/104 қарарымен қабылданды.
4. "Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы" Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 8 желтоқсандағы № 223-IV Заңы.

Заң ғылымы және білім беру: өзекті мәселелер мен инновациялар: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары/жалпы редакциясын басқарған Ғ.М.Есболаев. – Ақтөбе: Қазақстан Республикасы ПМ

М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, 2025. – 513б. //

Юридическая наука и образование: актуальные вопросы и инновации: Материалы международной научно-практической конференции/под ред. Г.М.Есболаева. – Актөбе: Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева, 2025. – 513с.

Редакция мекен-жайы: 030011, Ақтөбе қаласы, Курсанттар тасжолы 1, Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты.